SIDK (DOĞRULUK) BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Sıdkla ilgili bölümde, iki hadis yer almaktadır. Halbuki, gerek Kur'an ve gerekse Sünnet, yani yüce dinimiz İslamiyet sıdk ve kizb meselesine müstesna bir yer vermiştir. Sıdkın güzelliği ve ona teşvik, kizbin çirkinliği ve ondan sakındırma hususunda beyanlar çokça gelmiştir. Bu mevzuda okuyucularımızı aydınlatmak için, mahdut sayıdaki hadisler ve onların gerektirdiği açıklamalarla yetinmeyerek, derli-toplu bazı bilgileri ön açıklama şeklinde burada sunmayı gerekli gördük.

Sıdk: Sözün öze ve kendisinden haber verilen şeye mutabakatı diye tarif edilmiştir. Bu şartlardan biri eksik olursa söz, sıdk sayılmaz, ya kizb (yalan) olur, ya da bu iki şey arasında mütereddid kalır. Tıpkı münafığın "Muhammed Allah'ın Resulüdür" demesi gibi... Bu söz, kendisinden haber verilene nisbetle sıdk'tır dense sahih olduğu gibi, Söz'ün öz'e uymaması yönüyle kizb dense bu da doğrudur. Kendisinden hep sıdk sâdır olan kimseye sıddîk denir.

Sıdk sadece sözde olmaz; niyet, irade, azm ve amelde de olur.

Sıdk'ın zıddı kizb'dir. Birini anlamak için diğerini de bilmek, beraber mütâlaa etmek gerekir.

Gazâli der ki: "Kizb, günahın çirkin olanlarındandır. Li-aynihi haram değildir. Çirkinliği, onda bulunan zarar sebebiyledir. Bu sebeple, maslahata götüreceği ayan beyan belli ise yalana cevaz verilir." Onun bu yorumuna itiraz edilmiş ve: "Bu sözden, yalandan zarar hâsıl olmadığı hallerde yalanın mubah olması neticesi çıkar, böyle bir mubah yoktur" denmiştir. Bu itiraza şöyle cevap verilmiştir: "Yalan, asıl itibariyle kesinlikle yasaktır, ancak bir maslahata sebep olanına cevaz verilmiştir, başkasına değil."

Sıdk, İslam'ın en ziyade övdüğü hasletlerden biridir, kizb de en ziyade reddettiği...

Birkaç hadis:

"Yalanın her çeşidi günahtır, bir müslümana fayda sağlayanla, borç defedileni hâriç";

"Yalan yüzü karartır, nemime (söz taşımak) kabirde azabtır";

"Mü'minde her huy bulunabilir, yalan ve hıyânet hâriç."

Münâvî der ki: Yalanın çirkinliği, peşinden bütün fevâhişi (çirkinlikleri, yasakları) getirmesi sebebiyledir. Yalanın terkiyle fevâhiş de terkedilir. Yalanın çirkinlikle münasebeti, sıdk'ın güzellikle olan münasebeti gibidir. Bu sebeple yalanın -bir zaruret ve maslahat dışında- haramiyeti hususunda ulemâ icma etmiştir.

Gazali yalan için "Büyük günahların analarındandır" demiştir. Yine der ki: "Kişi yalancı bilinirse sözüne güven kalmaz, gözlerden düşer, nazalarda değersiz olur. Yalanın çirkinliğini anlamak istersen, başkalarının yalanının çirkinliğine bak, nefsin ondan ne kadar nefret duyacak gör; yalanın sâhibini ne kadar istihkar edeceğine, söyleyeceği yalanını ne kadar çirkin bulacağına dikkat et..."

Bazı hakîm kişiler: "Bütün günahların tevbe ile terkedileceği ümid edilir, kizb hâriç. Nice hırsızın düzeldiğini, nice ayyaşın rücû ettiğini görürüz de, yalancının vazgeçtiğini görmeyiz" demiştir. Belki de bu telâkkinin sevkiyle, hadîsciler, Resulullah hakkında bir kere de olsa yalan vaki olan bir kimseden artık ebediyen hadis rivayeti kabul etmezler. Tevbe edip ıslah-ı hal etse bile. Nazarlarında bütün günahlardan tevbe makbuldür, kizb ale'r-Resûl hariç.

Beyhakî yalanın beş mertebesinden bahseder.

* Çirkinlikte ve haramlıkta en yüce mertebesi Allah adına söylenen yalandır.

* İkinci mertebeyi Resulullah adına söylenen yalan tutar.

* Üçüncü mertebedeki gözüne, diline, ve diğer organlarına karşı söylediği alandır.

* Dördüncü mertebede valideynine karşı yalanı gelir.

* Beşinci mertebe de yakınlarına yaptığı yalandır. Yakınlarına söylediği yalan başkalarına söyleyeceğinden daha ağırdır.

Râğıb, yalan olabilecek sözleri şöyle açıklar: "Yalan ya hiç aslı olmayan bir kıssayı uydurmaktır, yahut kıssaya ilâvede bulunmaktır, yahut kıssayı eksiltmektir yahut tahrîftir. Söz konusu olan tahri ibâreyi değiştirmek suretiyle yapılır.[1] Yoktan uydurmaya iftira, uydurma, eksiltme, artırma denir.

Başkasına yalan söylemek isteyen, bunu ya kişinin huzurunda ya da gıyabında söyler. Yalanın en büyüğü, kişinin huzurunda yapılan uydurmadır. Buna bühtan da denir.

Kişiyi yalana sevkeden âmil, dünya menfaatine olan sevgi, reislik sevdasıdır. Bir hadiste, "Üç tanesi hariç bütün yalanların kişinin aleyhine olduğu" belirtilmiştir:كُلُّ الْكَذِبِ يُكْتَبُ عَلَى ابْنِ آدَمَ اَّ ثَثٌّ الرَّجُلُ يَكْذِبُ فِي الْحَرْبَ فَإِنَّ الْحَرْبَ خُدْعَةٌ وَالرَّجُلُ يَكْذِبُ الْمَرْأَةَ فَيُرْ ضِيهَا وَالرَّجُلُ يَكْذِبُ بَيْنَ الرَّجُلَيْنِ لِيُصْلِحَ بَيْنَهُمَا.

Ruhsat verilen bu üç yalan şunlardır:

* Harb esnasında düşmana karşı söylenen yalan. Burada yalan câizdir çünkü "Harb bir hîledir."

* Erkeğin, gönlünü hoş ederek, âile dirliğini sağlamak maksadıyla hanımına karşı söylediği yalan.

* İki kişi arasında sulh ve antlaşma sağlamak maksadıyla söylenen yalan.[2]

BEDİÜZZAMAN'A GÖRE SIDK VE KİZB:

Sıdk ve kizbin İslam içtimaiyyatındaki yeriyle ilgili bir tahlili Bediüzzaman merhumdan aynen iktibas ediyoruz. Tahlilin sonunda göreceğiz ki merhum, zamanımızda hiç bir suretle yalana fetva vermemekte, ya sıdk ya sükut demektedir.

"Bütün hayatımdaki tahkikatımla ve hayat-ı içtimaiyenin çalkamasıyla hülasa ve zübdesi bana kat'î bildirmiş ki, sıdk, İslamiyet'in üssü'l- esasıdır ve ulvî seciyelerinin râbıtasıdır ve hissiyat-ı ulviyesinin mizacıdır. Öyle ise, hayat-ı içtimaiyemizin esası olan sıdkı, doğruluğu içimizde ihya edip onunla mânevî hastalıklarımızı tedâvi etmeliyiz.

Evet sıdk ve doğruluk, İslâmiyet'in hayat-ı içtimâiyesinde ukde-i hayatiyesidir. Riyakârlık, fiilî bir nevi yalancılıktır. Dalkavukluk ve tasannu alçakça bir yalancılıktır. Nifâk ve münâfıklık muzır bir yalancılıktır. Yalancılık ise: Sâni-i Zülcelâl'in kudretine iftirâ etmektir. Küfür, bütün envâıyla kizbdir, yalancılıktır. İman sıdktır, doğruluktur. Bu sırra binaen kizb ve sıdkın ortasında hadsiz bir mesafe var. Şark ve Garb kadar birbirinden uzak olmak lâzım geliyor. Nar ve nur gibi birbirine girmemek lazım. Halbuki, gaddar siyaset ve zalim propaganda birbirini karıştırmış, beşerin kemalâtını da karıştırmış.

Bu sıdk ve kizb, küfür ve iman kadar birbirinden uzak, Asr-ı saadette sıdk vâsıtasiyle Muhammed aleyhissalâtu vesselâmın âlâ-yı illiyyîne çıkması ve o sıdk anahtarıyla hakaik-i mânîye ve hakaik-i kâinat hazinesi açılması sırrıyla, içtimâiyat-ı beşeriye çarşısında sıdk en revâçlı bir mal ve satın alınacak en kıymetli bir meta hükmüne geçmiş.

Ve kizb vasıtasıyla Müseylime-i Kezzab'ın emsâli, esfel-i sâfiline sükût etmiş ve kizb o zamanda küfriyat ve hurafatın anahtarı olduğunu o inkılâb-ı azîm gösterdiğinden kâinat çarşısında en fena, en

pis bir mal olup, o malı satın almak değil; herkes nefret etmesi hükmüne geçen kizb ve yalana, elbette o inkılâb-ı azîmin saff-ı evveli olan ve fıtratlarında en revaçlı ve medâr-ı iftihar şeyleri almak ve en kıymetli ve revâçlı mallara müşteri olmak fıtratında bulunan Sahabeler; elbette, şüphesiz bilerek ellerini yalana uzatmazlar. Kizb ile kendilerini mülevves etmezler. Müseylime-i Kezzab'a kendilerini benzetmezler. Belki, bütün kuvvetleriyle ve meyl-i fıtrîleriyle en revâçlı mal ve en kıymettâr meta ve hakikatların anahtarı Muhammed aleyhissalâtu vesselâm'ın âlâ-yı illiyyine çıkmasının basamağı olan sıdk ve doğruluğa müşteri olup, mümkün olduğu kadar sıdk'tan ayrılmamaya çalıştıklarından, ilm-i Hadisçe ve ulema-i şeriat içinde bir kaide-i mukarrere olan "Sahabeler, daima doğru söylerler. Onlardaki rivayet, tezkiyeye muhtaç değil. Peygamberden (aleyhissalâtu vesselâm) rivayet ettikleri hadisler, bütün sahihdir" diye ehl-i şeriat ve ehl-i Hadisin ittifakına kat'î hüccet ve mezkûr hakikattir.
İşte Asr-ı Saadet'teki inkılâb-ı azîm, sıdk ile kizb, iman ile küfür kadar birbirinden uzak iken zaman geçtikçe gele gele birbirine yakınlaştı. Ve siyâset propagandası bazan yalana ziyade revaç verdi. Fenâlık ve yalancılık bir derece meydan aldı. İşte bu hakikat içindir ki Sahabelere kimse yetişemez...
Necat yalnız sıdkla, doğrulukla olur. "Urvetü'l-vüska" sıdktır. Yani, en muhkem ve onunla bağlanacak zincir doğruluktur. Amma maslahat için kizb ise, zaman onu neshetmiş. Maslahat ve zaruret için bazı âlim "muvakkat" fetvâsı vermişler. Bu zamanda o fetvâ verilmez. Çünkü, o kadar su-i istimal edilmiş ki yüz zararı içinde bir menfaatı olabilir. Onun için hüküm maslahata bina edilmez. Meselâ: Seferde namazı kasretmenin sebebi, meşekkattir. Fakat illet olamaz. Çünkü muayyen bir haddi yok. Su-i istimale düşebilir. Belki illet yalnız sefer olabilir. Aynen öyle de maslahat dahi yalan söylemeye illet olamaz. çünkü muayyen bir haddi yok, su-i istimale müsait bir bataklıktır. Hükm-ü fetva ona bina edilmez. Öyle ise: اِمَّا الصِّدْقُ وَاِمَّا السُّكُوتُ. yani yol ikidir, üç değildir. Ya doğru, ya yalan, ya sükût değildir.
İşte şimdi beşerin ortadaki dehşetli yalancılığıyla ve tezviratlarıyla emniyet-i umumiyenin ve rûy-i zemin asâyişlerinin zir-ü zeber olması kizble ve maslahatın su-i istimâli ile olmasından, elbette o üçüncü yolu kapatmaya beşeri mecbur ediyor ve kat'î emir veriyor. Yoksa, bu yarım asırda gördükleri umumî harpler ve dehşetli inkılâblar ve sükutlar ve tahribatlar, başlarına bir kıyâmeti koparacak.
Evet, her söylediğin doğru olmalı; fakat her doğruyu söylemek doğru değil. Bazan zarar verse sukut etmek, yoksa yalana hiç fetva yok. Her söylediğin hak olmalı, fakat her hakkı söylemeye senin hakkın yok. Çünkü hâlis olmazsa su-i tesir eder, hak, haksızlıkta sarf olur."[3]

-3247 -1 -عن ابْنِ مسعود رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إنَّ الصِّدْقَ يَهْدِي إلَى الْبِرِّ، وَإنَّ الْبِرَّ يَهْدِي إلَى الْجَنَّةِ، وَإنَّ الرَّجُلُ لَيَصْدُقُ، وَيَتَحَرَّى الصِّدْقَ حَتَّى يكْتَبَ عِنْدَ اللهِ صِدِّيقًا، وَإنَّ الْكَذِبَ يَهْدِي إلَى الْفُجُورِ، وَإنَّ الْفُجُورِ يَهْدِي إلَى النَّارِ، وَإنَّ الرَّجُلُ لَيَكْذِبَ وَيَتَحَرَّى الْكَذِب حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللهِ كَذَّابًا[. أخرجه الستة إ النسائي .

1. (3247)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sıdk insanı birr'e (Allah'ı razı, edecek iyiliğe) götürür, birr de cennete götürür. Kişi, doğru söyler ve doğruyu arar da sonunda Allah'ın indinde sıddîk (doğru sözlü) diye kaydedilir. Yalan da kişiyi haddi aşmaya götürür. Haddi aşmak da ateşe götürür. Kişi yalan söyler ve yalanı araştırır da

sonunda Allah'ın indinde yalancı diye kaydedilir."[4]

3248- 2- وَعَنْ أَبِي الجوزاء قَالَ:]قُلْتُ لِلْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ رَضِىَ اللهُ عَنْهُمَا: مَا حَفِظْتَ مِنْ رَسُولِ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ قَالَ: حَفِظْتُ مِنْهُ: دَعْ مَا يَرِيبُكَ إِلَى مَاَ يُرِيبُكَ، فَإِنَّ الصَّدْقِ طُمَأْنِينَةٌ، وَالْكَذِبَ رِيبَةٌ[. أخرجه والترمذي وصحيحه النسائي .

2. (3248)- Ebi'l-Cevzâi rahimehullah anlatıyor: "Hasan İbnu Ali (radıyallahu anhümâ)'ye: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan ne ezberledin?" diye sordum. Şu cevabı verdi:
"Aleyhissalâtu vesselâm'dan "Sana şüphe veren şeyi terket, emin olduğun şeye ulaşıncaya kadar git. Zira sıdk (doğruluk) kalbin itminanıdır, yalan şüphedir."[5]

AÇIKLAMA:

1- Sıdk bölümünde yer alan iki hadisi müştereken açıklayacağız. Birinci hadiste sıdk'ın ehemmiyeti ve neticesi belirtilmekte, ikinci hadiste de mutlaka sıdkı aramamız tavsiye edilmekte, sıdkından emin olmadığımız şeyden emin oluncaya kadar kaçmamız istenmektedir.
* Birr nedir?
Birinci hadiste sıdk'ın insanı birr'e ulaştıracağı ifade edilmekte ve ideal bir hedef olarak gösterilen birr'e ulaşma vasıtası olarak sıdk gösterilmektedir. öyleyse birr nedir?
Birr: Hâlis amel-i sâlih demektir. Yani birr'le Allah rızası için yapılan bütün sâlih ameller ve hayırlar ifade edilir. Bazı nasslarda, anne-baba hukukuna riâyet, bazılarında Allah'a ve âhirete iman, taat, ibâdet, ahde vefa, sıdk, istikâmet üzere olmak, sevdiği maldan Allah yolunda harcamak... bu kelime ile veya bu kökten gelen bir başka kelime ile ifade edilmiştir.[6]
Birr'in zıddı fücûr, ukuk, fuhş, günah, isyan gibi fenalığı ifade eden bütün kelimelerdir.
Şu halde hadis, sıdk'ın, kişiyi yaratılışımızın gayesi olan hâlis ibadete götürecek, dolayısıyla Allah'ın rızasına erdirecek yegâne vasıta olan mutlak hayra yani birr'e ulaştıracağını haber vermektedir.
Sıdk bu mânada bir bakıma İslam'dır da. Çünkü vahy-i ilahidir, hiçbir şüphe bulunmayan, eksiklik-fazlalık taşımayan hakikattir ve ayrıca her çeşit hayırlara, kemallere, faziletlere iyi amellere sahip çıkmış, tavsiye ve teşvikte bulunmuştur. Sonradan, başkaları tarafından keşfedilecek, onların elinde görülecek sıdk'lara (hikmetlere) "müslümanın yitiği" namını vererek hiç bir sıdk'a bîgane kalınmamasını, soğuk davranılmamasını irşad buyurmuştur. Öyleyse İslam'ı bulan, onu yaşayan birr'e erer, rızaya kavuşur.
2- Sıdk'ın kişiyi nasıl yüceltip cennete götüreceğinin fiilî, canlı bir örneğini Kur'an-ı Kerim kaydeder: Ka'b İbnu Mâlik... Hikayesini daha önce kendi ağzından uzunca kaydettiğimiz (652. hadis) bu sahabî, nefsine uyup Tebük seferi'ne katılmamıştır. Bu sefere katılmamakta o yalnız değildir, pek çok münafık da bu seferden yan çizmiştir. Ama sefer dönüşü, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), katılmayanları sîgaya çekince herkes bir mâzeret uydurur, özür beyan eder ve Aleyhissâlatu vesselâm da özürlerini kabul eder. Ka'b İbnu Mâlik, özür uydurmayıp, suç itirafında bulunan yani sıdk'tan ayrılmayan üç samimi müslümandan biridir. Resulullah bunları: "Allah'ın emri gelinceye kadar kimse

onlarla konuşmayacak" diye cezalandırır. Elli gün kadar tecrîd ve boykot edilme hayatı yaşarlar. Bizzat Kur'an-ı Kerim'in ifadesiyle "Bütün genişliğine rağmen dünya onlara dar gelecek" kadar sıkıntılar çekerler. Ancak, sonunda, sıdklarının mükâfatı olarak lütufların en büyüğü en şahânesi olan aff-ı İlâhî'ye mazhar olurlar: "... Allah, tevbe ettikleri için onların tevbe kabul etmiştir. Çünkü O, tevbeleri kabul eden, merhametli olandır. Ey iman edenler! Allah'tan sakının ve doğrularla beraber olun!" (Tevbe 117-119).

Evet başta Ka'b, diğer iki arkadaşını bu ilahî lutfa mazhar kılan tek şey doğru sözlü olmaları, sıdk'tan ayrılmamaları idi. Rabbimiz Teâlâ Hazretlerinin, vak'ayı özetleyip, affını belirttikten sonra: "Ey iman edenler, Allah'tan sakının doğrularla beraber olun" buyurması, af, ittika (sakınma) ve sıdk arasındaki sıkı irtibatı belirtmiş olmaktadır.

Esasen, Ka'b İbnu Mâlik'in kendisi, bir sureye isim olabilme ehemmiyetini taşıyan aff-ı İlâhî'ye mazhariyetinin sebebini sıdk bilmekte ve bunu şuurla ifade etmektedir:

"Allah Teâlâ Hazretleri'nin beni mazhar ettiği İslam hidayetinden sonra bana en büyük lütfu sıdkımdır, yalan söylememiş olmamdır. Şayet sıdktan ayrılsaydım helak olurdum, nitekim yalan söyleyenler hep helâk oldular."

3- Hadisin Müslim, Ebu Dâvud ve Tirmizî'deki veçhi,

"Size sıdk (doğruluktan ayrılmamak) gerekir, çünkü sıdk..." diye başlar ve yalandan yasaklayan kısmı da,

"Sakın yalana yaklaşmayın zira yalan..." şeklinde devam eder.

Sıdk'la ulaşılan birr'in kurtuluşa götüreceğini ifade eden Kur'anî âyetlerden biri şudur: "İyiler (ebrâr = birr sahipleri) şüphesiz nimet içindedirler. Fâcirler (Allah'ın emrinden çıkanlar) da cehennemdedirler" (İnfitar 13).

4- Hadis, sıdk'ın hayat boyu devam etmesi gereğine irşad eder. Sıddîkler arasına yazılmanın şartı, sıdktan hiç ayrılmamaya, doğru olmaktan usanmamaya bağlıdır. Sıddîk, sıdk'ta mübâlağa eden, hiç mi hiç sıdk'tan doğruluktan ayrılmayan demektir. Gramer açısından mübâlağa ifade eden bir kelimedir.

5- Fücûr: Lügat açısından çatlamak, yarılmak, bölünmek gibi mânalara gelir, nitekim sabah aydınlığının ufukta çatlaması hâline fecir denmiştir, aynı köktendir. Öyleyse dinî bir tâbir olarak fücûr, diyânet perdesini yırtmak, şeriatın koyduğu sınır ve hududun dışına çıkmak demektir. Fesâd'a olan meyle, meâsi ve günahlara dalmaya da fücûr denmiştir. Nasıl ki birr'le her çeşit hayır ifade edilmişse, onun zıddı demek olan fücûr'la da her çeşit şerr ifade edilmiştir. Aynı mânada olmak üzere fısk da kullanılır.

6- "Kaydedilmek" veya "yazılmak"tan murad, burada "hükmedilmek"tir. sıdk sahibinin Allah'ın yanında sıddîk diye yazılıp kaydedilmesi, Allah'ın, onun hakkında bu hükmü vermesi, Mele-i Â'lâ denen mukarreb meleklerin teşkil ettiği yüce mecliste onu sıddîk olarak zikretmesi ve bu hükmünü arz ehlinin kalblerine de atmasıdır. İmam Mâlik, hadisi İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un rivayeti olarak aynen kaydettikten sonra bizce son derece ehemmiyetli ve mânidar olan şu ziyadede bulunur: "...Kul, yalan söylemeye ve yalana tabi olmaya devam eder ve böylece kalbinde siyah bir benek teşekkül eder. (Yalana devam ettikçe büyüyerek) bütün kalbi siyahlaştırır. Böylece, artık Allah indinde yalancılar arasında kaydedilir."

Ulemâ der ki: "Bu hadiste sıdkı araştırmaya -ki bu ona yönelmek, ona tabi olmak ve ondan ayrılmamak hususlarında itina göstermektir- ve yalandan ve yalan mevzuunda gevşeklik göstermekten sakınmaya teşvik var. Şayet gevşek davranacak olursa, bu hemen artar ve öyle biliniverir."

Bazı âlimler, hadiste gerek sıdk ve gerekse kizb için taharrî (aramak, araştırmak, peşine düşmek)

kelimesinin kullanılmasından şöyle bir sonuç çıkarmışlardır: "Bu kelimenin kullanılmış olması, hakiki sıdk'a yer vererek kizb'den korunan kimseye, sıdk'ın zamanla bir seciyye haline geleceğine ve sıdk ile tavsif edilmeye hak kazanacağına işâret vardır. Yalan'ı taharri edene de aksi durum..."

7- İkinci hadiste şekke ve şüpheye düşülen şeyden kaçma emredilmekle sıdk'ta ulaşılacak kemale veya gerçek sıddîk olabilmede tâkip edilecek yola işâret edilmiş olmaktadır. Yani gerek söz ve gerekse davranıştan yasak mı değil mi, iyi mi kötü mü, sünnet mi-bid'at mı karar veremeyip vicdanen kararsızlık ve tereddüt içerisinde kalındığı hallerde uygun ve selametli olanı, doğruya daha yakın olanı ondan kaçınmaktır, söz ise söylememek, fiil ise yapmamaktır. -Mükellef, bir ucu dine temas eden meselelerde işini kesin bilgi ve yakîne bina etmelidir. Kalbin, bir işte şüpheye düşmemesi o işin sıdkına delil olmaktadır. "Çünkü, diyor Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kalb sıdk'tan mutmain olur, (sükûnete erer)."

Hadiste geçen rîbe, nefsin huzursuzluğu ve ızdırabı yani kararsızlığıdır. Öyleyse bir işin, kalbi şekkte bırakacak mahiyette olması kalbte sıkıntıya sebep olur, işin sahih ve sâdık olması da kalbte itminan ve huzura sebep olur.

Bu hususun daha iyi anlaşılması için şunu da hatırlamamızda fayda var: Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), dinde nassla belirlenip tavsif edilmeyen meselelerin varlığına başka hadislerde dikkat çeker:

"Helal olan şeyler beyan edilmiştir, haram olan şeyler de beyan edilmiştir. Bu ikisi arasında durumu belli olmayan şeyler de vardır, insanların çoğu bunları bilemez. Kim şüpheli şeylerden kaçınırsa dinini ve ırzını (şer'î ithamdan) temize çıkarmış olur. Şüpheli şeyleri işleyen haramı işlemiş olur, tıpkı koruluğun (Yasak bölgenin kenarında koyun otlatan çoban gibi; her an koyun buraya kayabilir. Bilesiniz, her melîkin bir koruluğu vardır, bilesiniz Allah'ın koruluğu da O'nun haram kıldıklarıdır..."

Şu halde hayatta her an, âyet ve hadislerde durumu belirtilmemiş yeni meselelerle karşılaşabileceğiz. Bu durumda şüphesiz en selametli yol, "bilen"e sormaktır. Ya bilen de yoksa, veya bilen'in kim olduğunu bilmiyorsak, veya şartlarımız bilene sorup netice alıncaya kadar yeterli fırsat tanımıyorsa vs... Hattâ, bilen diye başvurduğumuz kimseden aldığımız cevap da bizi tatmin etmeyebilir.

İşte bütün bu durumlarda, bazı rivayetlerde beyan edilmiş olan bir prensiple daha da açıklanmış olan sadedinde olduğumuz hadis bize rehber olmalıdır. Sözünü ettiğimiz prensip, "günah"ı kalbin titremesi, istikrahı olarak tarif etmektedir; "Günah kalblerin titremesidir." Bir başka rivayet, böylesi şüpheli meselelerde fetvâ alırsa bile, yine vicdanın sesinin esas alınabileceğine parmak basar: "Fetva verenler sana fetva vermiş olsa bile, nefsine bir sor, fetvayı nefsinden al."

Münâvî: Bu nefsin, (nefs-i emmâre değil, Rabbinin emir ve yasaklarından razı olmuş) "nefs-i mutmainne" olduğunu, bu nefsin hak ile bâtılı, sıdkla kizbi tefrik edip ayıran bir nur olduğunu söyler. Resulullah bu tavsiyeyi Ashab-ı Kiram'dan Vâbısa (radıyallahu anh)'ya yapmıştır. O'nun bu evsafta bir şahsiyet olduğu belirtilir.

Münâvî der ki: "Nefsin, akibeti iyi veya kötü olan şeyi hissedecek bir şuuru vardır." Yani bir bakıma, tamamen tefessüh etmedikçe, fıtratı tamamen bozulmadıkça, iyiyi ve kötüyü hissedip iyiye iyi, kötüye körü diyebilecek bir cihazın her vicdanda bulunduğu kabul edilmektedir. Bu cihaz Vâbısa (radıyallahu anh) gibi bazılarında hassastır, faaldir. Bazılarında ise sönmüştür, paslanmıştır, aktif değildir. Nefs-i emmârenin galebe çaldığı her şeyi egosentrik gözle değerlendiren insanların derûnlarından gelen sese nasıl güvenilebilir, bu ses hakiki fıtrî vicdandan mı yoksa nefisten mi geliyor nasıl ayırdedilebilir?

İşte bu sebeple şârihler umumiyetle bu hükmün Hz. Vâbısa ile alâkalı olduğunu,

genelleştirilemiyeceğini söylemişlerdir. Vâbısa'dan başkası için de olabilme ihtimali üzerinde duranlar: "Hadis, Allah'ın kalblerini yakîn nuruyla parlattığı, bu sebeple başkasına, şer'î delile dayanmaksızın sırf sezgi (hads) veya meyil ile fetva verenler hakkındadır' demiştir. Aksi takdirde: "şer'î delile dayanarak verilen fetvaya, gönlünden tasvib gelmese de uyması gerekir" derler.
Müftülerin fetvası karşısında ihtiyatlı olmayı gerektiren bir sebep, Hüccetü'l-İslam tarafından özede şöyle açıklanmıştır: "müçtehitler ve onların mukallidleri, hükümlerini (nefsülemr'e göre değil) kendilerine zâhir olan delillere göre verirler. Bundan dolayı fetvadan sonra verâ sahiplerine, bir de: "Onlar sana fetva vermiş de olsa kalbine de danış" denir. çünkü günahın kalbte hasıl ettiği titremeler vardır. Meselâ, (dâvâ sonunda haklı çıkıp, ihtilaflı) malı kabzeden kimse, içinde bir titreme duyuyorsa Allah'tan korkması gerekir. O malı, zâhirî delillerle kendisine hükmeden ülemânın fetvasına dayanarak helal addetmemelidir. Çünkü onları fetvayı öyle vermeye zorlayan bir kısım zaruri kayıtlar, tahminler vardır. Şüpheleri aşmak ve çekinmek dindarların hâli ve âhiret yolcularının âdetidir."[7]

SADAKA VE NAFAKA BÖLÜMÜ

(Bu bölümde ûç fasıl vardır) .

BİRİNCİ FASIL

SADAKA VE NAFAKANIN FAZİLETLERİ

*

İKİNCİ FASIL

SADAKA VE NAFAKAYA TEŞVİK

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

SADAKANIN AHKÂMI

UMUMÎ AÇIKLAMA

Sadaka, İslam kitabiyatında birçok mânalarda kullanılan bir kelimedir. Lügat olarak sıdk (doğruluk) kökünden gelir, Allah'a karşı kulluğumuzda sıdk ve sadâkat mânası taşır. Sadaka vermek demek olan "tasadduk" da taharri-i sıdk mânasını tazammun eder.
Sadaka, dinî bir tabir olarak birçok mânada kullanılmıştır: Bir nevi vergi demek olan zekât, sadaka-ı fitr, nafile olarak yapılan her çeşit maddi bağışlar...
Sadaka, dinî bir tabir olması sebebiyle bir hayır amelinin dinen sadaka sayılabilmesi için üç vasıf beraber olmalıdır:

* Fakr: Yani muhtaç olana verilmelidir.

* Allah için olmalıdır: İnsaniyet, iyi vatandaşlık gibi duygularla yapılan bağışlar dinî sadaka olmaz.

* Temlîk, verilen kimsenin mülkü kılmak demektir. Sadaka ya vacibtir, ya nâfile. Vâcib kısmı zekat, öşür, sadaka-ı fitr gibi çeşitlere ayrılır.

Kur'an-ı Kerim, farz ve nâfile bütün çeşitlerine şamil olarak, nerelere sadaka verileceğini belirtmiştir. Bunlar cem'an sekiz kısımdır:

"Sadakalar ancak şunlar içindir: Fukara, mesâkin, onun üzerine me'mur olanlar, müellefetülkulub, köleler hakkında, borçlular, Allah yolundakiler, yolda kalmışlar... Allah tarafından kat'î olarak böyle farz kılındı. Allah alimdir, hakîmdir" (Tevbe, 60).

Burada dikkatimizi çeken husus, öncelikle farz zekatın kastedildiği, bu âyette sayılan sekiz kısımdan zekat üzerine çalışanlarla müellefe-i kulûb hariç hepsi muhtaç ve fakirleri teşkil etmektedir. Bazı âlimler, İslam devlet gelirlerinin öncelikle bu esasta harcanması gerektiğini söylemiştir. Zekatın fukara ile olan bu akasındandır ki, sadakanın sıhhatinde fakire verme şartı istikrar etmiştir. Bir hadislerinde Efendimiz aleyhissalâtu vesselâm: "Ben sadakayı zenginlerinizden alıp fakirlerinize vermeye gönderildim" buyurur.

Allah için yapılan her bir hayır amel sadaka olunca, hadislerde farklı şekillerde bu kelimeye yer verildiği görülür. Ebu Zerr hazretleri sadaka yapmaya gücü yetmeyenler hakkında sorunca: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Başkalarına fenalık yapmaktan korun, zira bu, kendi nefsine yaptığın bir sadakadır" buyurur.

Yolculukta dört rekatlık namazın iki rek'ate indirilmesinden hayrete düşen Hz. Ömer'i ikna için Aleyhissalâtu vesselâm: "Bu Allah'ın yaptığı bir sadakadır. O'nun sadakasını kabul edin."

Bir hadiste: "Her ma'ruf (iyi kabul edilen) sadakadır denmiştir.

Şu halde: Pek değişik hayırlar "sadaka" olarak tanıtılmıştır:

İki kişi arasında adalet yapman sadakadır. Bir kimseye hayvanına binmede veya yükünü üzerine koymada yardım etmen sadakadır. Güzel bir söz sadakadır. Namaza giderken attığın her adım sadakadır. Yoldan eza veren şeyi kaldırman sadakadır."

"...Her bir tesbih sadakadır, her bir tekbir sadakadır, her bir tahmîd sadakadır, her bir tehlil sadakadır. Emr-i bi'l-ma'ruf sadakadır, nehy-i ani'l-münker sadakadır."

اِنَّ بِكُلِّ تَسْبِيحَةٍ صَدَقَةٌ وَكُلُّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةٌ وَكُلُّ تَحْمِيدَةٍ صَدَقَةٌ وَكُلُّ تَهْلِيلَةٍ صَدَقَةٌ وَامْرٌ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ وَنَهْىٌ عَنْ مُنْكَرٍ صَدَقَةٌ.مَا مِنْ امْرِءٍ تَكُونُ لَهُ صَةٌ بِلَيْلٍ فَغلَبَهُ عَلَيْهَا نَوْمٌ اَ كَتَبَ اللهُ لَهُ اجْرَ صَتِهِ وَكَانَ نَوْمُهُ صَدَقَةً عَلَيْهِ.

"Gece namazı kılan bir kimseye (bir gün) uykusu galib gelir namaza kalkamazsa, Allah namaz sevabını yine de yazar, uykusu da sadaka yerine geçer."

EN HAYIRLI SADAKA

"En faziletli en üstün sadaka, müslüman kişinin ilim öğrenmesi, sonra da müslüman kardeşine öğretmesidir." [8]

BİRİNCİ FASIL

SADAKA VE NAFAKANIN FAZİLETİ

3249- 1- عن أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا تَصَدَّقَ أَحَدٌ بِصَدَقَةٍ مِنْ طَيِّبٍ، وَ يَقْبَلُ اللهُ إِ الطَّيِّبَ، إِ أَخَذَهَا الرَّحْمَنِ بِيَمِينِهِ وَكِلْتَا يَدَيْهِ يَمِينٌ، وَإِنْ كَانَتْ تَمْرَةً. فَتَرْبُو فِي كَفِّ الرَّحْمَنِ حَتَّى تَكُونَ أَعَظَمَ مِنَ الْجَبَلِ كَمَا يُرَبِّى أَحَكُمْ فَلُوَّهُ أَوْ فَصِيلَهُ[. أخرجه الستة إ أبَا دَاوُد.قَوْلِهِ-فتربو-أى تكثر وتزيد.وَكَفُّ الرَّحْمَنِ-هنا محل قبول الصدقة التي توضع فيه، وإ ف كف الله و جارحة؛ تَعَالَى الله عما يَقُولُ الظالمون والمجسمون عموا كبيرا.وَالْفَلُوُّ الْمُهْر أو ما يولد. وَالْفَصِيلُ الْمُهر أول ما يولد.وَالْفَصِيلَ. ولد الناقة إِلَى أن يفصل عن أمه .

1. (3249)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Temiz şeylerinden kim ne tasadduk ederse -ki Allah sadece temizi kabul eder- Rahmân onu sağ eliyle alır -ki O'nun her iki eli de sağdır- bu sadaka bir tek hurma bile olsa, O, Rahmân'ın avucunda dağdan daha iri oluncaya kadar büyür, tıpkı sizin bir tayı veya bir boduğu büyütmeniz gibi (O da sadakanızı büyütür)."[9]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, Allah Teâlâ Hazretlerinin temiz ve helal kazançtan yapılan hayırları kabul edeceğini belirtmektedir. Kurtubî, Allah'ın haram kazançtan yapılan sadakaları kabul etmeyişini, "Çünkü o mal, tasadduk edene ait değildir. Kendine ait olmayan malda tasarruftan kişi yasaklanmıştır. Halbuki, burada tasadduk eden kimse, yasağa rağmen hareket etmiş olmaktadır. Allah bunu ondan kabul edecek olsa muhal bir durum ortaya çıkar. Bu iş aynı anda hem yasaklanmış hem emredilmiş olur."

2- "Sağ elle alması" meselesine gelince: Önce şunu belirtelim, Allah'a el nisbet edilmesi bir teşbihten ibârettir. Allah hiçbir şeye benzemez. O'nun bizim gibi eli, ayağı olması mevzubahis olamaz. Ancak, İlâhî ve Rabbânî hakikatleri insanların anlayabilmeleri için, insanların me'lûfu oldukları tabirlerle ifade etmek vazgeçilmesi imkansız bir zarurettir. Âyet ve hadislerde buna sıkça rastlanır. Kelimelerin âlem-i şehadetle ilgili zâhirî mânalarında takılıp kalarak Allah'ı insana benzetmek, kelâmın maksudu olan mânayı aramamak büyük hata olur. Geçmişte birkısım insanlar bu hataya düşerek hem gereksiz münakaşalara ve hem de itikadi bozukluk ve sapmalara sebep olmuşlardır.

Tirmizî, Ehl-i Sünnet âlimlerinin: "Bu çeşit hadislere inanırız ancak teşbih tevehhüm etmeyiz, keyfiyeti hakkında da bir şey söylemeyiz" dediklerini kaydeder.

Mâzirî bu sözdeki hakiki maksadı şöyle açıklar: "Bu ve benzeri hadislerde, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Arapların kitapta alıştıkları üslûba uygun olarak ifâde-i meramda bulunmaktadır, maksadı, anlamalarını sağlamaktır. Sağ el tabiriyle sadakanın makbuliyetini kinaye etmiştir, terbiye (büyütme)

tabiriyle de sevabın artırılmasını kinaye etmiştir."
Kadı İyaz da şunu söyler: "Razı olunan şey sağ elle karşılanıp onunla alınması sebebiyle, benzer durumlarda hep aynı ifadeye yer verilir ve makbuliyet, sağ el ile istiare edilir."
Bazıları: "Sağ el ile kabul ciheti ifade edilir, çünkü sol el bunun zıddıdır."
Bazıları: "Murâd, kendisine sadaka verilen sağ eldir. Bunu mülk ve tahsis izafetiyle Allah'a izafe etmiştir, çünkü bu sadakayı alan kimsenin sağ eline Allah rızası için koymuştur."
Bazıları: "Bundan maksad süratle kabul edildiğini ifade etmektir" demiştir.
Zeyn İbnu'l- Münir'in yorumu da şöyle: "Rıza ve kabul'ün "sağ elle almak"la kinaye edilmesi, ma'kul mânaların zihinde tesbitini yapmak, ruhlarda, maddi şeylerin anlaşılması seviyesinde anlaşılmasını sağlamaktır. Bir başka ifadeyle, böylece kişi, sadakasının kabul edileceği hususunda şekke düşmez, nasıl ki, bir şeyin sağ elle alındığını gözleriyle gören kimsenin bundan şekke düşmediği gibi. Ancak buradaki alma, alışa geldiğimiz alma, onu alan da insanî bir uzuv değildir."

3- Sadakanın artmasını ifade eden tabirler muhtelif rivayetlerde farklı kelimelerle ifade edilmiştir: "(Tek hurma tanesi) dağdan daha büyük olur"; "Kıyamet günü... Uhud dağından daha büyük...", "Tek lokma Uhud dağı kadar olur." Bazı rivayetlere, Resulullah'ın sözünü te'yiden Kur'an'dan şu ayet-i kerime ilave edilmiştir: "Allah ribayı eksiltir, sadakaları artırır" (Bakara 276).

4- Sadakanın artmasını ifade ederken deve ve at yavrularının (boduk ve tay) zikrinde de âlimler incelik görürler: Bunlar en büyük hayvanlardır, artmanın ziyade olacağına işaret vardır. Ayrıca, sadaka amelin ürünüdür, ürün (yavru) ise en ziyade terbiyeye, itinaya muhtaçtır. İtina ve alâka güzel olursa en mükemmel şekilde büyür. Öyleyse, insanoğlunun ameli de böyledir. Hususen sadaka kişi helal kazancından, kazancının iyisinden Allah yolunda tasadduk ederse, onun terbiyesi (yani büyütülüp artırılması) ile bizzat Allah ilgilenecek, bir hurma dânesini dağ kadar büyütecek demektir. [10]

2- 21- وَعَنْه رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ لله صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: بَيْنَا رَجُلٌ فِي فَةٍ مِنَ ا'رْضِ إذْ سَمِعَ صَوْتًا فِي سَحَابَةٍ اسْقِ حَدِيقَةَ فُنٍ. فَتَنَحَّى ذَلِكَ السَّحَابُ فَأَفْرَغَ مَاءَهُ فِي حَرَّةٍ فَإذَا شَرْجَـةٌ مِنْ تِلْـكَ الشِّـرَاجِ قَدِ اسْتَوْعَبَتْ ذَلِكَ الْمَاءَ. فَتَتَبَّعَ الْمَاءَ فَإذَا رَجُلٌ قَائِمٌ فِي حَدِيقَـةٍ يُحَوّلُ الْمَاءَ بِمِسْحَاتِهِ. فَقَالَ لَهُ: يَا عَبْدُ اللّهِ، مَا اسْمُكَ لِمَ ؟ قَالَ فُنٌ، اِسْمُ الَّذِي سَـمِعَ فِي السَّحَابَـةِ. فَقَالَ لَهُ: يَا عَبْدَ اللّهِ، لِمَ سَألْتَنِي عَنْ اسْـمِي؟ قَالَ: سَـمِعْتُ صَوْتًا فِي السَّحَابِ الَّذِي هَـذَا مَاؤُهُ يَقُولُ: اِسْقِ حَدِيقَـةَ فُنٍ ِسْمِكَ. فَمَـا تَصْـنَعُ فِيهَـا؟ قَـالَ: أَمَّا إذْ قُلْتَ هَذَا فَـإنِّي أَنْظُرُ إلَى مَا يَخْرُجُ مِنْهَا فَأَتَصَـدَّقُ بِثُلُثِهِ.وَآكُـلُ أَنَـا وَعِيَالِي ثُلُثَـهُ، وَأرُدَّ فِيهَـا ثُلُثَهُ[. أخرجه مسلم.»الحَرَّةُ« بفتـح الحـاء: ا'رض ذات الحجارة السوداء.»وَالشَّرْجَـةُ« واحـدة الشـراج و هى مسايل الماء إلَى السـهل من ا'رض.»وَالمِسْحَاةُ« المجرفة من الحديد .

2. (3250)- Yine Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir adam boş bir arazide giderken bulut içinden gelen bir ses işitti: "Falancanın bahçesini sula!" diyordu. O bulut uzaklaşarak suyunu bir ketire (kayalığa) boşalttı. Derken oradaki sel yollarından biri bu suların tamamını akıtmaya başladı. Adam da suyun istikametini takiben yürüdü. Bir müddet sonra, suyu bahçesine çevirmek üzere elinde bir kürek, çalışan bir adam gördü. Ona:

"Ey Allah'ın kulu ismin ne?" diye sordu.
"Falan!" dedi. Bu isim, adamın buluttan işittiği isimdi. Bu sefer o sordu:
"Ey Allah'ın kulu, peki sen benim adımı niye sordun?"
"Ben sana şu suyu getiren buluttan bir ses işitmiştim, senin ismini söyleyerek "Falanın bahçesini sula!" diyordu. Sen bahçede ne yapıyorsun?"
"Madem ki sordun söyleyeyim. Ben bu bahçeden çıkan mahsule nezaret ederim. Ondan çıkan mahsulün üçte birini tasadduk ederim. Üçte birini ben ve ailem yeriz, üçte birini de bahçeye iâde ederim" dedi."[11]

3251- 3 -وَعَنْه رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ لله صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: سَبَقَ دِرْهَمٌ مَائَةَ أَلْفِ دِرْهَمٍ. قِيلَ: وَكَيْفَ ذَلِكَ يَا رَسُولَ للهِ؟ قَالَ: كَانَ لِرَجُلٍ دِرْهَمَانِ فَتَصَدَّقَ بِأَجْوَدِهِمَا وَانْطَلَقَ آخِرُ إلَى عُرْضِ مَالِهِ فَأَخْرَجَ مِنْهُ مِائَةَ أَلْفِ دِرْهَمٍ فَتَصَدَّقَ بِهَا[. أخرجه النسائي.»عُرْضُ الشَّيْءِ«. جانبه وناحيته .

3. (3251)- Yine Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bir dirhem, yüzbin dirhemi geçmiştir."
"Bu nasıl olur, ey Allah'ın Resulü?" diye sordular. Şu cevabı verdi.
"Bir adamın iki dirhemi vardı. Bunlardan daha iyisini tasadduk etti, Diğeri ise, malının yanına varıp, malından yüzbin dirhem çıkardı ve onu tasadduk etti."[12]

AÇIKLAMA:

Hadis, bağışlanan malın Allah yanındaki kıymeti, onun azlığına çokluğuna bakmadığını, bağışlayanın haline ve niyyetine baktığını göstermektedir. Hadiste bir dirhem veren, malının yarısını vermiş olmaktadır. Ayrıca o, ancak kavîlerin bağışta bulunabileceği bir halde vermiş olmaktadır. Böylece bunun ücreti, himmeti nisbetinde olacaktır. Halbuki zengin olan kişi, malının yarısını vermiş değildir. Ayrıca hiç kimsenin bağışta bulunamayacağı bir halde de değildir. Yani normal olarak herkesin bağış yapacağı bir haldedir. Ve yine muhtemeldir ki, bu fakirin bağışı, zenginin bu çok parayı bağışlamasına da sebep olmuştur. Bu durumda, fakirin ücreti, zengininkini geçer. Çünkü sebep olması bakımından zenginin ücretini aynen bir misliyle almıştır. Buna kendi koyduğu tek dirhem dâhil olunca zengini geçmiş olmaktadır. Gerçi hadiste bu te'vili destekleyen bir karine mevcut değildir. Çünkü tek dirhemi veren fakirin önce davrandığı, zenginin buna bakarak hamiyete geldiği ve fedakârlıkta bulunduğunu söylememize imkan verecek bir ifade yoktur. Ancak, fakirin koyduğu tek dirhemin sevabını bu derece artıran husus, niyetindeki hulûsiyetten gelebilir. "Yarabbi, imkânım olsaydı senin yolunda daha ziyâde tasaddukta bulunurdum. Sen, uğrunda bütün malların, canların feda edileceği yegâne Rabbimizsin. Senin yolunda harcananın boşa olmadığına, onu binlerle yüzbinlerle katlayarak mükâfatlandıracağına inanıyorum, ben kulundan bunu kabul buyur ey Rabbim!" diyerek yapılan az bağışın, "Kimsenin yapamadığı kadar bağış yapmaktayım" havası içinde çok bağış yapandan, Allah indinde daha makbul olacağını kavramak zor olmaz. Esasen hadiste de; "Mü'minin niyyeti amelinden daha hayırlıdır"

buyrulmuştur.[13]

3252 ـ 4 ـ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللهُ عَنْهُما:]أَنَّهُ جَاءَهُ سَائِلٌ: فَقَالَ لَهُ ابْنُ عَبَّاسٍ: أَتَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَتَصُومُ وَتُصَلِّي؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: سَأَلْتُ وَلِلسَّائِلِ حَقٌّ، إِنَّهُ يَحِقُّ عَلَيْنَا أَنْ نَصِلَكَ. فَأَعْطَاهُ ثَوْبًا وَقَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَكْسُو مُسْلِمًا ثَوْبًا إِلاَّ كَانَ فِي حِفْظِ اللهِ تَعَالَى مَا دَامَ عَلَيْهِ مِنْهُ خِرْقَةٌ[. أخرجه الترمذي .

4. (3252)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın anlattığına göre, kendisine bir dilenci gelmiş o da dilenciye sormuştur:
"Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed aleyhissalâtu vesselâm'ın O'nun elçisi olduğuna şehadet ediyor musun.", Adam, "Evet!" deyince tekrar sormuştur: "Oruç tutuyor musun?" Adam tekrar "Evet!" demiştir. Bunun üzerine İbnu Abbâs:
"Sen istedin. İsteyenin bir hakkı vardır. Bizim de isteyene vermek, üzerimize vazifedir" der ve ona bir elbise verir. Sonra ilaveten der ki:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim şöyle demişti: "Bir müslümana elbise giydiren her müslüman mutlaka Allah'ın hıfzı altındadır, ta o giydirdiğinden bir parça onun üzerinde bulundukça." [14]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, müslümanları giydirmeye teşvik etmektedir. Hatta hadiste gelen "müslüman" kaydı ve buna ilaveten Hz. İbnu Abbâs'ın dilenciyi imanı açısından imtihan etmiş olması, gayr-ı müslimin giydirilmesinde burada vaadedilen sevabın olmayacağı hükmünün çıkarılmasına yol açmıştır.
2- Hadis ayrıca, yeni ve sağlam giyecek vermeye de teşvik etmiş olmâktadır. Zira elbise ne kadar dayanırsa fakirin üzerinde o kadar uzun müddet kalır. Hadis ise, elbise eskiyinceye kadar yani kullanıldığı müddetçe, bağışı yapana dünyevî ve uhrevî himaye-i İlâhi vaadetmektedir.
3- Bu hadis, fakirlik mi üstün, zenginlik mi? ihtilafında "zenginlik" diyenlere delil sunmaktadır. Çünkü, fayda ve ihsan Allah'ın sıfatlarındandır. Allah Teâla Hazretleri kendi sıfatlarından biriyle muttasıf olanları sever. Zenginlik ve cömertlik sıfatını da, Zat-ı akdeslerinin sıfatı olduğuna göre, zenginlik ve cûd'u sevecektir.
4- İbnu Abbâs'ı "İsteyenin bir hakkı vardır" demeye sevkeden husus şu âyet-i kerime olabilir: "Onların mallarında muhtaç ve yoksullar için bir hak vardır" (Zariyat 19). Mamafif bu husus bazı hadislerde de ele alınmıştır. Ahmed İbnu Hanbel ve Ebu Dâvud'da rivayet edilen bir hadiste, "İsteyen, at üzerinde gelse bile ona bir hak vardır."
Sâil'i, İbnu'l- Esir, "Dilenen, isteyen" diye tarif eder. Mahrum'u İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) ve Mücâhid: "Beytü'l-maldan (şu veya bu şekilde) herhangi bir pay almayan, geçimini sağladığı bir geliri veya mesleği olmayan fakir kimse" olarak tavsif eder. Hz. Aişe (radıyallahu anhâ): "Kazancı ihtiyacını karşılayamayan fakir" diye tarif etmiştir. Dahhâk: "Malını (sel, yangın, âfet gibi bir sebeple) kaybeden kimse" diye tarif ederken, Zührî de: "İnsanlara ihtiyacını açmayan, onlardan hiçbir şey istemeyen kimsedir" demiştir.

İslam âlimleri, dilencilik yaparak nefsini alçaltan kimseyi sû-i zanla karşılamamak, güler yüz, tatlı söz ve ikramla karşılamak gerektiğine hükmetmişlerdir. Hattâbî, "Dilenen, at üzerinde bile gelse ona bir hak vardır" hadisinde dilenciler hakkında hüsn-ü zan edilmesinin "emredildiğini" belirtir; "onları tasdik imkanı varken tekzible karşılamamak icabettiğine" dikkat çeker. Hadisin: "Dilencinin görünüşü seni şüpheye atsa bile, ata binerek gelmiş olsa bile onu mahrum bırakma" diye emrettiğini söyler ve ilave eder: "Zira, bazan kişinin atı olur ama, geride bıraktığı âilesi ve borcu da olur ve içinde bulunduğu bu şartlar sadaka almasını câiz kılar. Bazan da adam yolcudur, memleketinde zengin olsa bile sadaka alması câizdir." İbnu'l-Esir gâzi ve borçluların da sadaka almalarının câiz olduğunu belirtir.

Hülasa âlimler, çeşitli meşru sebepler göstererek, kapıya gelenlerin boş çevrilmemesi gerektiği sonucuna varırlar. Ancak, fakir diye sadakadan verilen kimsenin fakir olmadığının ortaya çıkması halinde alınacak tavır hususunda ihtilaf edilmiştir. Ebu Hanife ve İmam Muhammed, Hasan Basri, verenden sadaka borcu düşer demişlerdir. Sevrî ve iki görüşünden birinde Şâfiî ve Ebu Yusuf sadaka borcunun düşmeyeceğini söylemişlerdir.[15]

3253- 5- وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ:]أَنَّ أَعْرَابِيًّا قَالَ يَا رَسُولَ اللهِ: أَخْبِرْنِي عَنِ الْهِجْرَةِ. فَقَالَ: وَيْحَكَ إِنَّ شَأْنَهَا شَدِيدٌ، فَهَلْ لَكَ مِنْ إِبِلٍ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَتُعْطِي صَدَقَتَهَا؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَهَلْ تَمْنَحُ مِنْهَا؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَتَحْلُبُهَا يَوْمَ وِرْدِهَا؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَاعْمَلْ مِنْ وَرَاءِ الْبِحَارِ فَإِنَّ اللهَ لَنْ يَتْرُكَ مِنْ عَمَلِكَ شَيْئًا[. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

5. (3253)- Ebu Sa'id (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir bedevi gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü! Bana hicretten haber ver!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Vah sana! O ağır bir iştir. Senin develerin var mı?" dedi. Adam, "Evet!" deyince:

"Zekatlarını veriyor musun?" diye sordu. Adam yine "Evet!" deyince:

"Öyleyse sen o uzaklarda kal ve çalış, zira Allah senin amelinden hiçbir şeyi eksiltmeyecektir" buyurdu."[16]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah'a yapılan bu müracaat Mekke Fethi'nden sonra olmalıdır. Çünkü ondan önce hicret, her mü'mine farz-ı ayn mesabesinde idi. Hicretle ilgili bölümde genişçe tahlil edeceğimiz üzere (5779. hadisten sonraki tahlil) hem müslümanların azınlık kalarak azılı düşmanlar içerisinde eriyip gitmemeleri, hem de Medine'de zayıf durumda olan İslam Devletinin güçlenmesi için, her yeni müslüman, her ne zorluk olursa olsun, Medine'ye hicret etmek zorunda idi. Buradaki hadis, bedevînin işinin başında kalmasını, bu takdirde amelinden hiçbir şey eksiltilmeyeceğini tavsiye etmektedir. Bu tavsiye, şartların değiştiğini, herkesin dilediği yerde İslam'ı yaşayabilecek hale geldiğini ifade eder.

2- Hadiste develerin zekatı meselesi de geçmektedir. Ancak bu husus zekâtla ilgili bölümde tahlil edildiği için burada meseleye girmeyeceğiz.[17]

3254- 6- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للهِ صَلّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ: الصَّدَقَةُ تُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِّ وَتَدْفَعُ مِيتَةَ السُّوءِ[. أخرجه والترمذي .

6. (3254)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sadaka Rabbin öfkesini söndürür ve kötü ölü mü bertaraf eder."[18] (Tirmizî, Zekât 28, (664).]

AÇIKLAMA:

Hadiste, kulların isyanları karşısında gadaba gelen Cenâb-ı Hakk'ın öfke ve gadabını, sadakanın gidereceği ifade edilmektedir. Kötü ölümden murad, Resulullah'ın istiâzede bulunduğu ölüm tarzlarıdır: Göçük altında kalmak, kayalıktan düşmek, boğulmak, yanmak, ölüm anında şeytanın çarpması, savaştan kaçarken öldürülmek gibi... Bazı âlimler de bundan muradın "âni gelen ölüm" olduğunu "asılmak gibi herkese teşhir edilen ölüm" olduğunu söylemiştir.[19]

NAFAKA

3255- 1- عن أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا مِنْ يَوْمٍ يُصْبِحُ فِيهِ الْعِبَادُ إِ َّ وَمَلَكَانِ يَنْزِنِ مِنَ السَّمَاءِ يَقُولُ أَحَدُهُمَا: اَللَّهُمَّ أَعْطِ مُنْفِقًا خَلْفًا؛ وَيَقُولُ اŒخَرُ: اَللَّهُمَ اَعْطِ مُمْسِكًا تَلَفًا[. أخرجه الشيخان.وفي أخرى:]يَقُولُ اللهُ تَعَالَى: يَا اِبْنَ آدَمَ أَنْفِقْ أُنْفِقْ عَلَيْكَ[.

1. (3255)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kulların sabaha erdiği her günde iki melek semadan iner ve bunlardan biri şöyle dua eder: "Ey İlahımız! İnfak edene halef (devam) ver." Diğeri de şöyle dua eder:

"Ey İlahımız! Cimriye de telef ver."[20]
Bir başka rivayette: "Allah Tealâ Hazretleri şöyle der: "Ey Âdemoğlu Sen infak et, ben de sana infak edeyim" şeklinde gelmiştir.[21]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin bir başka veçhinde Resulullah şöyle buyurmuşlardır: "Güneşin doğduğu her günde, güneşin iki tarafında iki melek, cin ve ins hariç Allah'ın bütün mahlukâtının işiteceği bir şekilde şöyle bağırırlar: "Ey insanlar! Rabbinize gelin. Bilin ki az ve yeterli olanı, çok ve oyalayıcı olandan daha hayırlıdır!" Güneş batarken de iki tarafındaki iki melekten biri: "İnfak edene halef (devam, karşılık) ver"; diğeri de: "Ey İlahımız cimriye de telef ver" diye dua eder."

2- Nevevî, burada teşvik edilen infakın tâat yolunda, aileye, misâfire harcananlarla, Allah rızası için yapılan tetavvuât nev'inden yapılan harcamalar olduğunu belirtir. Kurtubî ise: "Buraya her çeşit vâcib

ve mendub harcamalar girer, mendub harcamalardan kaçınan bu duaya mazhar olamaz. Ancak kime mezmum olan cimrilik galebe eder de, üzerindeki hakkın edasından kaçınırsa veya eda etse bile bunu gönül hoşluğu ile yapmazsa bedduaya mazhar olur" der.[22]

3256-2 -وَعَنْ أَبِي ذرّ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا مِنْ عَبْدٍ مُسْلِمٍ يُنْفِقُ مِنْ كُلِّ مَالٍ لَهُ زَوْجَيْنِ فِي سَبِيلِ اللهِ تَعَالَى إِّ اسْتَقْبَلَتْهُ حَجَبَةُ الْجَنَّةِ كُلُّهُمْ يَدْعُوهُ إِلَى مَا عِنْدَهُ. قِيلَ: وَكَيْفَ ذَلِكَ قَالَ: إنْ كَانَ إِبً فَبَعِيرَيْنِ وَإِنْ كَانَ بَقَرًا فَبَقَرَتَيْنِ[. أخرجه النسائي .

2. (3256)- Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Müslüman olan bir kul, sahib olduğu her bir maldan Allah yolunda bir çiftini infak ederse, cennetin kapıcıları onu mutlaka karşılar ve her biri kendi beklediği kapıdan girmesi için dâvet eder."
"Bu nasıl olur?" diye sorulmuştu, şöyle cevap verdi:
"Diyelim ki malı deve cinsindendir, iki deve; sığır cinsindendir, iki sığır (infak eder)."[23]

AÇIKLAMA:

Önceki rivayette Allah rızası için harcanan az da olsa, ehemmiyet ve değerinin fazla olduğunu ifade ediyordu. Bu hadis, Allah rızası için yapılacak büyük harcamaların ne kadar değerli bir amel olduğunu ifade etmektedir. Sadedinde olduğumuz hadiste mâlik olunan malların her birinden birer çift bağışa teşvik edilmektedir. Az malı olanlar, yarısından ibâret olan bir dinarı veya bir keçiyi kolayca bağışlayabilir. Ama çok malı olanlar mallarının yüzde birini bile teşkil etmeyen bir çift sığır veya deveyi vermekte daha bir zorluğa düşer, karar veremez. Resulullah bu hadiste bu çeşit bağışlarla nefsin cimriliğinin kırılmasına teşvik buyurmaktadır.[24]

3257-3 -وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: دِينَارٌ أَنْفَقْتَهُ فِي سَبِيلِ اللهِ، وَدِينَارٌ أَنْفَقْتَهُ فِي رَقَبَةٍ، وَدِينَارٌ تَصَدَّقْتَ بِهِ عَلَى مِسْكِينٍ، وَدِينَارٌ أَنْفَقْتَهُ عَلَى أَهْلِكَ! أَعْظَمُهَا أَجْرًا الَّذِي أَنْفَقْتَهُ عَلَى أَهْلِكَ[. أخرجه مسلم .

3. (3257)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir dinar var Allah yolunda harcadın, bir dinar var köle azad etmede harcadın, bir dinar var fakirler için tasadduk ettin, yine bir dinar var onu da ailen için harcadın. İşte (hep hayırda harcanan) bu dinarların sana en çok sevap getirecek olanı ehlin için harcadığındır."[25]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, aile efradına harcamaya teşvikte bulunmaktadır. Esasen aile ihtiyaç içinde kıvranırken dışarıya harcamak câiz değildir. Aileye harcamak bir bakıma farzın îfasıdır, diğer harcamalar

mendubtur. Elbette farz amelin sevabı ile nafile amelin sevabı bir değildir. Başkaları için harcamak, ihtiyaçtan artan üzerinden yapılmalıdır. Nitekim âyet-i kerime'de, "Sana ne infak edeceklerini sorarlar. De ki: "Artanı..." (Bakara, 219) buyurulmaktadır. Burada "artan" ihtiyaç fazlasıdır. "Aile için harcamak farz nev'indendir" dedik, çünkü kişiye aile efradının nafakasını karşılaması onun üzerindeki mükellefiyetlerden biridir. Hanımı, çocukları, muhtaç iseler yaşlı anne-babasının nafakaları buraya girer. Nafaka deyince giyecek, yiyecek; mesken gibi zaruri ihtiyaçları anlamamız gerekir. Aslında bunların da kesin bir sınırı yoktur. Dinimiz, mevki ve içtimâî muhite göre emsali esas alır. Örfün değerlerine ver verir. Şu halde israfa, lükse gitmemek, vasatı esas almak prensip kılınarak aileye harcayıp, başka hayırlara da para ayırmalıdır. Aksi takdirde, kendi seviyemizin şartlarını esas almadığımız, imkânları iyi olanlara göre hayat standardı tutturmaya çalıştığımız takdirde bu hadisten de aldığımız fetva ile, hayır hasenata ayıracak tek kuruşumuzun olmadığı zehâbına düşebiliriz, bu yanlış olur.[26]

3258-4 -وَعَنْ أَبِي مسعود البدرى رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ الْمُسْلِمَ إِذَا انْفَقَ عَلَى أَهْلِهِ نَفَقَةً وَهُوَ يَحْتَسِبُهَا كَانَتْ لَهُ صَدَقَةً[. أخرجه الخمسة إ أبا دَاوُد .

4. (3258)- Ebu Mes'ud el-Bedrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Müslüman kişi, ailesinin nafakası için harcar ve bundan sevap umarsa bu ona sadaka olur."[27]

AÇIKLAMA:

1- Aile için harcamaların "sadaka" olacağı birçok rivayette gelmiştir. Bazı rivayetlerde "ihtisâb (sevap ummak)" kaydı yoktur. Ama bu kaydın olması maksada bir başka canlılık, aile için harcamaya bir başka şuur katıyor. Zira fıtrî ve tabiî olarak büyük çoğunluğuyla bütün insanlık, ailesi için harcar. İnanan kimsenin bunu bir ibadet şuuruyla yapması, bu harcamaya bir başka ehemmiyet ve hasbîlik katacaktır. Mühelleb'in bir açıklaması burada kayda değer: "Ailenin nafakası kişi üzerine vâcibtir. Bû hususta ulemâ icma eder. Şâri bu farz'ı sadaka olarak tesmiye etmiştir. Tâ ki, farz vazifeyi yerine getirmenin sevâbı olmadığı zannına düşülmesin. Zira herkes bilir ki sadaka vermede sevap var. Şârî, aile için harcamanın da sadaka vermek gibi olduğunu haber vermektedir. Tâ ki sevap için ailelerini ihmal ederek başkalarına harcamasınlar. Bunda önce farz olan harcamaya teşvik var. Bu yapıldıktan sonra nâfile olan harcama yapılır."

2- Hadisdeki "nafaka" kelimesinin üzerinde de durmak gerekir. Nafaka zaruri ihtiyaçları ifade ettiğine göre, bu vasfı taşımayan lüks ve fuzûli harcamalar sadaka sayılmayabilecektir. İsraf imkânlarının çok arttığı ve insanların ideolojik, görünmez güçlerle şuurlu ve sistemli bir şekilde çeşitli vasıtalarla israfa itildikleri günümüz şartlarında müslümanların bu noktada şuurlu olması gerekir. Aksi takdirde, zaten çeşitli sinsî dalavereler ve tuzaklarla soyulan müslüman, eline geçen sınırlı imkânlarını "ailemin ihtiyaçlarına harcıyorum" diyerek zaruri nafakanın dışındaki lüks harcamalarda tüketir ve hayır yolunda harcamaya gelince, "kazancım nafakama yetmiyor ki!.." diyebilir. Bunu diyen büyük

hasârete düşer. Halbuki zaruri nafaka üzerinde düşünecek olsa ister mesken ve tefrişi, ister elbise ve zinetler ve isterse yiyecek ve içeceklerde, tasarruf edecek lüzumsuz harcamalar bulabilir.[28]

5 -29- وَعَنْ اِبْنِ مسعود رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ وَسَّعَ عَلَى عِيَالِهِ يَوْمَ عَاشُورَاءَ وَسَّعَ اللهُ عَلَيْهِ سَائرَ سَنَتِهِ. قَالَ سُفْيَانُ: إنَّا قَدْ جَرَّبْنَاهُ فَوَجَدْنَاهُ كَذَلِكَ[. أخرجه رزين .

5. (3259)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim ailesine Aşure günü geniş (cömert) davranırsa Allah da ona senenin geri kalan günlerinde geniş davranır." Süfyan Sevrî der ki: "Biz bunu denedik ve öyle bulduk."[29]

AÇIKLAMA:

1- Aşûra günü Muharrem'in onuncu günüdür. Bu gün hakkında geniş bilgi daha önce geçti (3149-3152).
2- Münâvî, geniş davranmayı "nafaka'da" diye kayıtlar ve böylece israf yapılmamasına dikkat çekmiş olur.
3- Münavî, "O günde Hz. Nuh aleyhisselâm'ın ve yanındakilerin, Tûfan'dan kurtulmuş olarak ilk defa karaya indiklerini, selamet ve bereket içinde, ailelerinin geçimliklerini hazırlamakla emrolunduklarını, böylece bu günün, geçim vazifelerinde bir genişlik ve bolluk günü olduğunu, bu bolluğa her sene katılmanın bir sünnet kılındığını" -eslâftan naklen- belirtir. O gündeki bolluk ve bereketin tecrübeyle sabit olduğunu birçokları söylemiştir. Hz. Câbir (radıyallahu anh) bunlardan biridir. İbnu Uyeyne: "Biz bunu elli veya altmış yıl denedik" diyerek te'yid etmiştir.[30]

İKİNCİ FASIL

TASADDUK VE İNFAKA TEŞVÎK

3260 -1- عن حارثة بن وهب رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: تَصَدَّقُوا: فَيُوشِكُ الرَّجُلُ أَنْ يَمْشِىَ بِصَدَقَةٍ. فَيَقُولُ الَّذِي يُعْطَاهَا: لَوْ جِئْتَنَا بِهَا بِأَمْسِ قَبِلْتُهَا. فَأَمَّا اŒنَ فَ حَاجَةَ لِى فِيهَا! فَ يَجِدُ مَنْ يَقْبَلُهَا مِنْهُ[. أخرجه الشيخان النسائي .

1. (3260)- Hârise İbnu Vehb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sadaka verin. Kişinin eline parayı alıp sadaka olarak vermek üzere çıktığı ve fakat kendisine bağışta bulunulan kimsenin "Bunu dün getirmiş olsaydın kabul ederdim, ama şu anda ona ihtiyacım yok" diye cevap vereceği ve böylece sadakasını kabul edecek bir kimseyi bulamadan sadakası elinde olduğu halde geri döneceği zaman yakındır."[31]

-3261 -2 -وَعَنْ أَبِي مُوسَى رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَيَأْتِيَنَّ عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ يَطُوفُ الرَّجُلُ فِيهِ بِالصَّدَقَةِ مِنَ الذَّهَبِ فَ يَجِدُ أَحَدًا يَأْخُذُهَا مِنْهُ، وَتَرَى الرَّجُلَ الْوَاحِدَ يَتْبَعُهُ أَرْبَعُونَ امْرَأَةً يَلُذْنَ بِهِ مِنْ قِلَّةِ الرِّجَالِ وَكَثْرَةِ النِّسَاءِ[. أخرجه الشيخان .

2. (3261)- Ebu Mûsa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Muhakkak ki insanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki, o vakit kişi altından sadaka ile (çarşı pazar) dolaşır da bunu kendisinden sadaka olarak kabul edecek tek kişi bulamaz. O zaman, tek bir erkeğe kırk tane kadının tâbi olduğunu ve kadınların çokluğu ve erkeklerin azlığı sebebiyle ona sığındıklarını görürsün."[32]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisler, âhir zamanda bolluğun artacağını, öyle ki zekat kabul edecek kimsenin kalmayacağını haber vermektedir. Hadîste zekat malı olarak altın kelimesinin zikri, mânayı te'kid içindir. Çünkü insanlar arasında tedavül eden kıymetli eşyaların en değerlisi, taşınma ve saklanması en kolay olanı altındır. İnsanlar sunulan altına bile istiğna gösterirlerse, gözleri, gönülleri son derece doymuş demektir. Bu da o devirde bolluğun fevkalâde artacağını ifâde eder. Bu mâna birçok hadislerde ifâde edilmiştir. Aynî'ye göre, bu hal fitnelerin artması ve insanlar arasında öldürme hadiselerinin çoğalmasıyla hâsıl olur. Elli kadının bir erkeğe sığınmaya çalışmaları da aynı devrenin vasıfları olarak zikredilmiş olması da bu mânayı te'yid eder. Zira fitnelerde daha ziyade erkekler hayatını kaybeder. Geriye kalan zevceler, yakınlarının himâyeye muhtaç kadın ve kızları epeyce bir yekûn tutar. Hadisler, bu hâlin Kıyamete yakın vâki olacağını, bu esnâda bolluğun, sadaka kabul edecek kimse kalmayacak derecede artacağını belirtir. Bazı hadisler, bu bolluğun Hz. İsâ'nın zuhur edip, Deccal'ı öldürmesinden sonra vukua geleceğine işaret eder.
Mezkur bolluğa temas eden hadîslerden Müslim'de kaydedilen bir rivayet şöyle:
"Aranızda mal çoğalmadıkça Kıyamet kopmaz. Mal o kadar artacak ki, mal sahibi aceb sadakamı kim alır? diye endişeyle fakir arayacak. Sadaka vermek üzere biri çağrılacak olsa, "ihtiyacım yok!" diye cevap verecek."
Bir başka hadis, Arabistan çöllerinde nehirler akıp, çayırlıklar hâsıl olacağını haber verir.
Bütün bu hadisler, ilerleyen teknik vasıtalar sebebiyle mi, yoksa sağlanacak olan sulh-ü umumî sebebiyle mi, yoksa bazı şârihlerin söylediği üzere, Kıyâmetin yaklaştığını anlayan insanların mal hırsını bırakmaları sebebiyle mi, her ne ise Kıyamete yakın, bolluk ve bereketin artacağını haber vermektedir. İbnu't-Tîn der ki: "Bu hâl, Hz. İsa'nın inmesinden sonra, arz bereketini çıkardığı, bir narla bir âilenin doyduğu, yeryüzünde tek kâfirin kalmadığı zamanda husûle gelecektir."
Sadedinde olduğumuz hadis, bu bolluğun, hiç beklenmedik bir tarzda sür'atle gelebileceğine dikkat çekerek, sadaka verme fırsatlarını değerlendirmeyi emretmektedir.[33]

-3 -32 -وَعَنْ علي رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: بَادِرُوا بِالصَّدَقَةِ

فَإِنَّ الْبَـﻼَءَ يَتَخَطَّاهَا]. أخرجه رزين .

3. (3262)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sadaka vermede acele edin. Çünkü belâ sadakanın önüne geçemez."[34]

AÇIKLAMA:

Bu hadîste belâ ile sadaka, yarış yapan iki ata benzetilmiştir. İlâhî kanun, sadaka atını, belâ atının geçemiyeceği hükmüne bağlamıştır. Yani, kişi belâ henüz gelmemişken sadaka verebilirse, artık belâ gelmeyecek demektir.[35]

-3263 ـ4 ـوَعَنْ أنس رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَمَّا خَلَقَ اللهُ اﻷرْضَ جَعَلَتْ تَمِيدُ وَتَتَكَفَّأُ فَأَرْسَاهَا بِالْجِبَالِ فَاسْتَقَرَّتْ. فَتَعَجَّبَ الْمَﻼئِكَةُ مِنْ شِدَّةِ الْجِبَالِ. فَقَالَتْ: يَا رَبَّنَا هَلْ خَلَقْتَ خَلْقًا أَشَدَّ مِنَ الْجِبَالِ؟ قَالَ: نَعَمْ، الْحَدِيدَ. قَالُوا: فَهَلْ خَلَقْتَ خَلْقًا أَشَدَّ مِنَ الْحَدِيدِ؟ قَالَ: نَعَمْ، النَّارَ. قَالُوا: فَهَلْ خَلَقْتَ خَلْقًا أَشَدَّ مِنَ النَّارِ؟ قَالَ: نَعَمْ. الْمَاءَ. قَالُوا: فَهَلْ خَلَقْتَ خَلْقًا أَشَدَّ مِنَ الْمَاءِ؟ قَالَ: نَعَمِ، الرِّيحَ. قَالُوا: فَهَلْ خَلَقْتَ خَلْقًا أَشَدَّ مِنَ الرِّيحِ؟ قَالَ: نَعَمْ، ابْنَ آدَمَ إِذَا تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ بِيَمِينِهِ فَأَخْفَاهَا عَنْ شِمَالِهِ[. أخرجه والترمذي.مَادَتِ اﻷرْضُ تميد: إِذَا تحركت واضطربت .

4. (3263)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah arzı yarattığı zaman, arz sallanmaya (tıpkı bir hurma ağacı gibi sağa sola) yalpalar yapmaya başladı, bunun üzerine dağlarla onu sabitleştirdi ve böylece arz istikrarını buldu. Melekler dağların şiddetine hayrette kaldılar.
"Ey Rabbimiz, dediler, dağlardan daha şiddetli bir mahluk yarattın mı?"
"Evet, buyurdu. Demiri yarattım."
"Demirden daha şiddetli bir şey yarattın mı?" dediler. Hak Teâla:
"Evet, dedi. Ateşi yarattım."
"Ateşten daha ağır bir şey yarattın mı?" diye yine sordular. Hak Teâla:
"Evet, dedi, suyu yarattım!"
"Sudan daha şiddetli bir şey yarattın mı?" dediler. Hak Teâla tekrar cevap verdi:
"Evet, rüzgârı yarattım."
"Rüzgârdan daha şiddetli bir şey yarattın mı?" diye yine sordular. Hak Teâla:
"Evet insanoğlunu yarattım" dedi ve devam etti: "Eğer o, sağ eliyle sadaka verir, sol eli görmeyecek kadar gizlerse (daha şiddetlidir)."[36]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, insanın, sayılanların hepsinden daha güçlü olduğu neticesi çıkmaktadır. Bu gücün de

sadakayı gizli verme şartına bağlanması, sadakada gizliliğin ehemmiyetini belirtir.
Bazı şârihler hadisle ilgili olarak şu açıklamayı sunar: "İnsanoğlunun sadaka vermesi, rüzgar ve diğer zikredilenlerin hepsinden daha şiddetlidir. Çünkü burada nefse muhalefet, tabiat ve şeytanı kahretme var. Yukarıda zikri geçenlerden hiçbirinden bu hal husûle gelmez." Veya şu da söylenebilir: "Madem ki insanın sadakası Allah'ın gazabını söndürmektedir ve Allah'ın gazabına şiddet ve zorlukta hiçbir şey mukabil olamaz, eğer bir kimseye Allah'ın azabının rüzgârla inmesi taraf-ı İlâhiden kararlaştırılsa, o da bu sırada bir fakire gizlice sadaka verecek olsa, mezkur azabı bu sadaka giderir, böylece rüzgardan daha şiddetli olmuş olur."
Tîbî de şöyle demiştir: "İnsanoğlunun cibilliyetinde arzın tabiatından olan tutmak (kabz) ve cimrilik vardır. Keza istilâ ve şöhretini intişar ettirme arzusu da onun cibilliyetindendir ve bu iki vasıf ateş ve rüzgârın tabiatında da vardır. Öyleyse, insanoğlu vermek suretiyle arzî cibilliyetine, gizlice yapmak suretiyle de ateş ve rüzgâra ait cibilliyetine muhalefet ederse, bunların hepsinden daha şiddetli (güçlü) olmuş olur."[37]

3264- 5- وَعَنْ اِبْنِ عمر رَضِىَ اللهُ عَنْهُما قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ وَذَكَرَ الصَّدَقَةَ وَالتَّعَفُّفَ عَنِ الْمَسْئَلَةِ، الْيَدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلَي وَالْعُلْيَا هِيَ الْمُنْفِقَةُ وَالسُّفْلَي هِيَ السَّائِلَةُ[. أخرجه الستة إ الترمذي .

5. (3264)- İbnu Ömer (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) minberde, sadakadan ve dilenmeye tevessül etmemekten bahsettiği sırada:
"Üstteki el, alttaki elden hayırlıdır!" buyurdu. "Üstteki" infak eden, "alttaki" de dilenen demektir."[38]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada vermeye teşvik ederken dilenmekten caydırmaktadır. Bunu yaparken kinayeye başvurmuştur. Veren kimseyi yukarı el (veya üstteki el), alan, yani dilenen kimseyi de aşağı el (veya alttaki el) tabirleri ile kinaye etmiştir.
Hadîsin sonunda yer alan "Üstteki" infak eden, alttaki de dilenen demektir" açıklamasının İbnu Ömer'e ait olduğunu şârihler belirtir.[39]

3265- 6- وَعَنْ عدي بن حاتم رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ[.

6. (3265)- Adiyy İbnu Hatim (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Yarım hurma ile de olsa kendinizi ateşten koruyun" buyurdu."[40]

3266- 7- وفي رواية:]مَنِ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَتِرَ مِنَ النَّارِ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ فَلْيَفْعَلْ[. أخرجه

الشيخان النسائي .

7. (3266)- Bir rivayette de: "Sizden kim, bir yarım hurma ile de olsa ateşten korunabilirse, bunu yapsın" buyurmuştur."[41]

-3267 -8 -وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِىَ الله عَنْهُ قَالَ:]قِيلَ يَارَسُولَ للهِ، أَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: جُهْدُ الْمُقِلِّ، وَابْدَأْ بِمَنْ تَعُولُ[. أخرجه أَبُو دَاوُد.»الْجُهْدُ« بالضم: الوسع والطاقة من المقل الَّذِي ماله قليل فهو يعطي بقدر ماله .

8- (3267)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir gün: "Ey Allah'ın Resûlü! dendi, hangi sadaka daha üstündür?"

"Fakirin cömertliğidir. Sen bakımıyla mükellef olduklarından başla."[42]

AÇIKLAMA:

Bu hadîs, kişinin ailesine harcadığı şeylerin de sadaka ve hatta daha üstün bir sadaka olduğunu belirtiyor. Ayrıca fakirin cömert davranmasının, zenginin cömertliğinden üstün olduğunu belirtiyor. Öyleyse, tasadduk etmek için zengin olacağı zamanı beklemek veya o işin zenginlere has bir fazilet olduğunu söylemenin yanlışlığına da dikkat çekiyor. Kişi sadaka hususunda her fırsatı değerlendirmeli, az da olsa tasadduk etmeli, hatta bu azm, Allah indinde, zenginin vereceği çoktan daha kıymetli olacağı belirtilmektedir.[43]

-3268 -9 -وَعَنْ سَعِيدِ بن المسيب رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]اَتَى سَعْدُ بنُ عُبَادَةَ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: أَىُّ الصَّدَقَةِ أَعْجَبُ إِلَيْكَ؟ قَالَ: الْمَاءُ[. أخرجه أَبُو دَاوُد .

9. (3268)- Said İbnu'l Müseyyeb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Sa'd İbnu Ubâde (radıyallahu anh), Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek sordu:
"Senin hoşuna giden sadaka hangisidir?"
"Su!" cevabını verdi."[44]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "su"yu en üstün sadaka ilân etmesi, iki muhtemel sebebe bağlanmıştır:
* Suyun o devirde Medine'de azlığı.
* En ziyade ihtiyaç duyulan madde oluşu...
Su temin edip dağıtma hususunda yapılan bu teşvik, İslam âleminde sebîl adı altında insan ve

hayvanlara su te'min hizmetlerinin gelişip müesseseleşmesine sebep olmuştur. Yollara, kırlara, çarşılara, dağ başlarına kısacası canlıların uğrak yerlerine çeşmeler, sarnıçlar, kuyular te'sis edilmiş, bunların inşası sadaka-i câriye addedilmiştir. Bu maksadla yapılan eserler bazan bir sanat, bazan bir târih âbidesi olarak yurdumuzun her tarafını tezyin etmektedir.
Bir çift kelâmı, canlıların susuzluğunu gideren yüzbinlerle hayır müessesesine vesile olan Resûl'ün makamı ne yücedir! Ya Rabb! Ahiretteki susuzluğumuzun giderilmesinde de O'nun şefaatini bize yâr eyle![45]

-3269 -10 -وَعَنْ زيد بن أسلم رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَعْطُوا السَّائِلَ وَلَوْ جَاءَ عَلَى فَرَسٍ[. أخرجه مالك .

10. (3269)- Zeyd İbni Eslem (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Dilenci at üzerinde de gelse ona sadaka verin."[46]

-3270 -11 -و‘بي دَاوُد رَضِىَ اللهُ عَنْهُ:]لِلسَّائِلِ حَقٌّ وَلَوْ جَاءَ عَلَى فَرَسٍ[.

11. (3270)- Ebu Dâvud'daki bir rivayette: "Dilenci için bir hak vardır, at üzerinde gelse bile" buyurmuştur."[47]

AÇIKLAMA:

Açıklaması 3252 numaralı hadîste geçti.

-3271 -12 -وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا نَقَصَ مَالٌ مِنْ صَدَقَةٍ، وَمَا زَادَ اللهُ عَبْدًا بِعَفْوٍ إِّ عِزًّا، وَ تَوَاضَعَ عَبْدٌ للهِ إِّ رَفَعَهُ اللهُ[. أخرجه مسلم ومالك الترمذي .

12. (3271)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
* "Mal sadaka ile eksilmez."
* "Allah affi sebebiyle kulun izzetini artırır."
* "Allah için mütevazî olan bir kimseyi Allah yüceltir."[48]

-3272 -13 -وَعَنْ جَابِرٍ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]أَمَرَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ كُلِّ جَادٍّ عَشْرَةَ أَوْسُقٍ مِنَ التَّمْرِ بِقِنْوٍ يُعَلَّقُ فِي الْمَسْجِدِ لِلمَسَاكِينِ[. أخرجه أَبُو دَاوُد .

13. (3272)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), hurma mahsulünden her on vask miktara, fakirler için, bir salkım hurmanın mescide asılmasını emretti."[49]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) henüz fetihler başlamadan önce, fakirlerin ve hususan Suffa'da kalanların rızıklarını te'min için bir kısım tedbirler almıştı. Bu tedbirlerden birini burada görmekteyiz: Mescide hurma salkımı astırmak... Devamlı mescidde bulundurulan bu salkımlardan ihtiyaç sâhipleri değnekleri ile bir miktar hurma düşürür ve onları yiyerek açlığını giderirdi.[50]
Müteakip hadîste görüleceği üzere bu hurma salkımlarının bazan kalitesizlerine rastlanmış, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kalitelisinin asılması için dikkatleri çekmiştir.
Hattâbî bu sadakanın farz olan ve zekat denen sadaka olmadığını, mendub nev'inden sadaka olduğunu belirtir.
Hadîs, her on vask miktarı hurma mahsulü için bir hurma salkımının fakirlerin istifadesi için mescide asılmasını, Aleyhissalatu vesselamın emrettiğini göstermektedir.[51]

3273ـ 14 ـ وَعَنْ عوف بن مالك رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]خَرَجَ النَّبِيّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَوْمًا وَبِيَدِهِ عَصًا، وَقَدْ عَلَّقَ رَجُلٌ قِنْوَ حَشَفٍ فَجَعَلَ يَطْعُنُ فِيهِ وَيَقُولُ: لَوْ شَاءَ رَبُّ هَذِهِ الصَّدَقَةِ تَصَدَّقَ بِأَطْيَبَ مِنْ هَذَا إنَّ رَبَّ هَذِهِ الصَّدَقَةِ يَأْكُلُ حَشَفًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ[. أخرجه أَبُو دَاوُد النسائي.»القِنْو« العذق بما فِيهِ الرطب .

14. (3273)- Avf İbnu Mâlik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), birgün elinde âsası olduğu halde çıktı. Adamın biri çürüklü bir hurma salkımı asmış idi. Aleyhissalatu vesselam salkıma değneğini dürtüyor ve:
"Bu sadakanın sâhibi, keşke bundan daha iyisini tasadduk etmek isteseydi. Bu sadakanın sâhibi, Kıyamet günü çürük hurma yiyecek" diyordu."[52]

3274ـ 15 ـ وَعَنْ جرير رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]أَتَى النَّبِيّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَوْمٌ حُفَاةٌ عُرَاةٌ مُجْتَابِى النِّمَارِ أَوِ الْعَبَاءِ مُتَقَلِّدِي السُّيُوفِ عامَّتُهُمْ مِنْ مُضَرَ. فَتَمَعَّرَ وَجْهُ رَسُولِ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِمَا رَأى بِهِمْ مِنَ الْفَاقَةِ، فَدَخَلَ ثُمَّ خَرَجَ. فَأمَرَ بِّ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ فَأذَّنَ وَأَقَامَ فَصلَّى؛ ثُمَّ خَطَبَ فَقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا اŒيَة؛ إنَّ اللهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا. وَاŒيَةَ الَّتِي فِي الْحَشْرِ اتَّقُوا اللهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ لِغَدٍ. تَصَدَّقَ رَجُلٍ مِنْ دِينَارِهِ، مِنْ دِرْهَمِهِ، مِنْ ثَوْبِهِ، مِنْ صَاعِ بُرِّهِ، مِنْ صَاعِ تَمْرِهِ، حَتَّى قَالَ: وَلَوْ بِشِقِ تَمْرَةٍ؛ فَجَاءَ رَجُلٌ مِنَ اٴنْصَارِ بِصُرَّةٍ كَادَتْ كَفُّهُ تَعْجِزُ عَنْهَا! بَلْ قَدْ عَجِزَتْ. ثُمَّ تَتَابَعَ النَّاسُ حَتَّى رَأَيْتُ كَوْمَيْنِ مِنْ ثِيَابٍ وَطَعَامٍ حَتَّى رَأَيْتُ وَجْهَ رَسُولَ للهِ يَتَهَلَّلُ كَأنَّهُ مُذْهَبَةٌ. فَقَالَ: مَنْ

سَنَّ فِي ا‘‘ِسْمِ سُنَّةً حَسَنَةً فَلَهُ أَجْرُهَا وَأَجْرُ مَنْ
عَمِلَ بِهَا بَعْدَهُ
مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أُجُورِهِمْ شَىْءٌ؛ وَمَنْ سَنَّ فِي ا‘‘ِسْمِ سُنَّةً سَيِّئَةً كَانَ عَلَيْهِ وِزْرُهَا وَوِزْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ بَعْدِهِ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَوْزَارِهِمْ شَىْءٌ[. أخرجه مسلم والنسائي.قوله »مُجْتَابِي النِّمَارُ« أي بسيها، والنمار جمع نمرة وهى شملة مخطّطة من مآزر ا‘عراب.»تمعَّرَ« أي تغير وتلون من الغضب .

15. (3274)- Hz. Cerir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a üstü başı yok, ayakları çıplak, sadece kaplan postu gibi çizgili bedei peştamalı -veya abalarına- sarınmış, kılıçları boyunlarında asılı oldukları halde hepsi de Mudarlı olan bir grup geldi. Onların bu fakir ve sefil halini görmekten Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yüzü değişti. Odasına girdi, tekrar geri geldi. Hz. Bilâl'e ezan okumasını söyledi. O da ezan okudu, sonra ikamet getirdi. Namaz kılındı.
Aleyhissalatu vesselam namazdan sonra cemaate hitabetti ve:
"Ey insanlar! Sizi tek bir nefisten yaratıp, ondan zevcesini halk eden ve ikisinden de pek çok erkek ve kadın var eden Rabbinizden korkun. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'ın ve akrabanın haklarına riayetsizlikten de sakının. Allah şüphesiz hepinizi görüp gözetmektedir" (Nisâ 1) ayetini okudu. Bundan sonra Haşir sûresindeki şu âyeti okudu:
"Ey insanlar, Allah'tan korkun. Herkes yarına ne hazırladığına baksın. Allah'tan korkun, çünkü Allah işlediklerinizden haberdardır" (Haşr 18). Resulullah sözüne devamla: "Kişi dinarından, dirheminden, giyeceğinden, bir sa' buğdayından, bir sa' hurmasından tasaddukta bulunsun. Hiçbir şeyi olmayan, yarım hurma da olsa mutlaka bir bağışta bulunmaya gayret etsin" buyurdu. Derken Ensâr'dan bir zât, nerdeyse taşıyamayacağı kadar ağır bir bohça ile geldi. Sonra halk sökün ediverdi (herkes bir şey getirmeye başladı). Öyle ki, az sonra biri yiyecek, diğeri giyecek maddesinden müteşekkil iki yığının meydana geldiğini gördüm. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) memnun kalmıştı, yüzünün yaldızlanmış gibi parladığını gördüm. Şöyle buyurdular:
"İslam'da kim bir hayırlı yol açarsa, ona bu hayrın ecri ile, kendisinden sonra o hayrı işleyenlerin ecrinin bir misli verilir. Bu, onların ecrinden hiçbir şey eksiltmez de. Kim de İslâm'da kötü bir yol açarsa, ona bunun günahı ile, kendinden sonra onu işleyenlerin günahı da verilir. Bu da onların günahından hiçbir eksilmeye sebep olmaz."[53]

AÇIKLAMA:

1- Hadîs Resulullah'ın ihtiyaç içinde olanlara, onlar ihtiyaç arzetmeden yardıma koşmasına örnek olmaktadır. Zira, huzur-u Nebevi'ye gelen bedevîlerin halinden fakirlikleri okunuyordu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), onlardan bir yardım talebi vaki olmadan en müessir bir üslupla müslümanları yardıma davet etmiştir.
2- Yapılan yardımlardan Aleyhissalatu vesselam son derece memnun kalmış, bu hal, görünüşüne bile aksetmiştir. Ancak, en ziyade yardım etme işini başlatandan memnun olmuş, onun zor taşıyacağı bir bohça ile gelmesi, diğerlerinin de yardım için koşmalarında müessir olmuştur. Efendimizin, "İslam'da

kim hayırlı bir yol açarsa..." ifadesi ilk defa bohça getiren bu zatla ilgilidir. Onun, diğerlerine sebep ve örnek olması yönüyle, o anda yapılan bütün yardımlardan hâsıl olan sevaba da iştirak edeceğini, ancak onun iştirakinin, öbürlerinin sevabından bir eksilmeye sebep olmayacağını anlıyoruz.
Efendimiz, kötülüğe öncülük yapanların da aynı şekilde, sonradan aynı yolda giderek kötülük yapanların günâhına iştirak edeceğini belirtiyor. Nitekim bir başka hadiste, Hz. Âdem aleyhisselâm'ın oğlu Kâbil'e -yeryüzünde haksız yere ilk kan döken insan olması hasebiyle- Kıyamete kadar dökülecek olan her haksız kanın günahından bir mislinin yazılacağı belirtilmiştir.
Hadîs, iyi çığırlar açmaya, hayır müesseseleri kurmaya, insanların istifade edeceği yeni keşifler, buluşlar yapmaya fevkalâde teşvik ettiği gibi; kötü işler yapmaktan, faydasız, zararlı icadlar ortaya koymaktan da fevkalâde zecr etmektedir.
3- Va'z ve nasihatlerde en müessir yolu aramak, maksadı, imkân nisbetinde âyetlerle ifâde etmek müstehab olmaktadır. Zira Aleyhissalatu vesselam iki ayrı âyetle sözlerini takviye buyurmuşlardır. [54]

-3275 -16 -وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قَالَ رَجُلٌ ‘تَصَدَّقَنَّ اللَّيْلَةَ بِصَدَقَةٍ. فَخَرَجَ بِصَدَقَتِهِ فَوَضَعَهَا فِي يَدِ سَارِقٍ. فَأصْبَحُوا يَتَحَدَّثُونَ تُصَدِّقَ اللَّيْلَةَ عَلَى سَارِقٍ. فَقَالَ: اَللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ، عَلَى سَارِقٍ. ‘تَصَدَّقَنَّ بِصَدَقَةٍ. فَخَرَجَ بِصَدَقَتِهِ فَوَضَعَهَا فِي يَدِ زَانِيَةٍ. فَأَصْبَحُوا يَتَحَدَّثُونَ: تُصَدِّقُ اللَّيْلَةَ عَلَى زَانِيَةٍ. فَقَالَ: اَللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى سَارِقٍ وَزَانِيَةٍ ‘ تَصَدَّقِهِ بِصَدَقَةٍ. فَخَرَجَ بِصَدَقَتِهِ فوضقه فِي بد غني، فأصبحوا يتحدثون: تصدق الليلة عَلَى غني. فَقَالَ: اَللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى سَارِقٍ وَزَانِيَةٍ وَغَنِّي، فَأُتِي فَقِيلَ لَهُ: أَمَّا صَدَقَتُكَ فَقَدْ قُبِلَتْ، أَمَّا السَّارِقُ فَلَعَلَّهُ أَنْ يَسْتَعِفَّ عَنْ سَرِقَتِهِ، وَأَمَّا الزَّانِيَةُ فَلَعَلَّهَا أَنْ تَسْتَعِفَّ عَنْ زِنَاهَا، وَأَمَّا الْغَنِيُّ فَلَعَلَّهُ أَنْ يَعْتَبِرَ فَيُنْفِقُ مِمَّا أَعْطَاهُ اللهُ تَعَالَى[. أخرجه الشيخان و النسائي .

16. (3275)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir adam: "Bu gece mutlaka bir sadaka vereceğim!" deyip, sadakasıyla çıktı. Fakat (farkına varmadan) onu bir hırsızın avucuna sıkıştırdı. Sabah olunca herkes:
"Bu gece bir hırsıza sadaka verilmiş!" diye dedikodu yaptı. Adam:
"Ya Rabbi bir hırsıza sadaka verdiğim için sana hamdediyorum" dedi ve ilâve etti: "Ancak mutlaka bir sadaka daha vereceğim!"
Yine sadakasıyla çıktı. (Gece karanlığında bu sefer de) bir zaniyenin avucuna sıkıştırdı. Sabahleyin herkes:
"Bu gece bir zâniyeye sadaka verilmiş!" diye dedikodu yaptı. Adam:
"Allah'ım bir hırsız ve zâniyeye sadaka verdiğim için sana hamdolsun! Ancak yine de bir sadakada bulunacağım!" dedi. Sadakasıyla birlikte sokağa çıktı. (Karanlıkta) bu sefer de bir zenginin eline sıkıştırdı. Sabahleyin herkes:
"Bu gece bir zengine sadaka verilmiş!" diye dedikodu yaptı. Adam:
"Allah'ım, bir hırsız, bir zâniyeye ve bir zengine sadaka verdiğim için sana hamdediyorum!" dedi. (Bilahare rüyasında ona gelip şöyle denildi):

"Senin sadakaların kabul edildi. Şöyle ki: (İhlasla yani Allah rızası için vermen sebebiyle) hırsızın hırsızlıktan vazgeçip iffete gelinesi, zâniyenin zinadan vazgeçmesi, zenginin ibret alıp Allah'ın kendine verdiklerinden tasadduk etmesi umulur."[55]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste sadaka veren şahsın ismi belli değildir. Ancak Ahmed İbnu Hanbel'de gelen zayıf bir rivayette Benî İsrâil'den olduğu tasrih edilmiştir.

2- Bir rivâyette adam "Bu gece sadaka vereceğim" der ve üç ayrı yerde aynı şeyi tekrar eder. Yani, adam sadakayı karanlıkta, yani gizlice verme azmindedir.

Bu durumdan anlaşılıyor ki hırsız, zâniye, zengin gibi sadaka verilmesi münâsi olmayan kimselere vermiş olması kasdî değil, bilakis bir yanılmadır.

3- Adamın Allah'a hamdetmesi, İbnu Hacer'e göre: "Allah'ım, hamd bana değil, sanadır, çünkü sadakam müstehak olmayanın eline kondu, ama bu sadak benim değil, senin iradenle yapıldığı için hamd sanadır, çünkü Allah'ın iradesinin tamamı güzeldir, hoştur." Ancak Tîbî bu hamdi, İbnu Hacer'in tatminkar bulmadığı bir başka zâviyeden açıklar: "Adam müstehak olana sadaka vermeyi azmetmiş olmasına rağmen (yanlışlıkla) zâniyenin eline koymuş olmakla beraber, yine de hamdediyor, zira durumu zâniyeden daha kötü olan birine de tasaaduk edebilirdi, sadakasını öyle birine vermemiş olduğu için hamdetmiştir veya şu da söylenebilir: Adam hamd'i tesbih yerine söylemiştir, çünkü insanı taaccüb, ve hayrete sevkeden bir şey meydana gelince kişi, Allah'ı tâzim için Sübhânallah! der, aynı durumda tesbîh yerine tahmidde bulunmak da Arap örfünde cârîdir. Herkes, adamın fiilinden taaccüb edince, kendisi de taaccüb etmiş ve "Allah'ım, zâniyeye (sadaka vermiş olmaktan) sana hamdederim" demiştir.

İbnu Hacer, "her ikisini de kabul edilebilir bulmadığını" belirttiği bu tevilleri kaydettikten sonra şunu söyler: "Adam sadakasını (ihlasla) verdikten sonra gerisini Allah'a bıraktı, ve Allah'ın yaptığından râzı oldu. Sonra da o hâle hamdetti. Çünkü o verdikten sonra bütün hallerde O'na hamdedilir. Allah'tan başkasına hoş olmayan şey sebebiyle hamdedilmez. Nitekim Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hoşuna gitmeyen şeyler için de: "Ey Allah'ım, her hal için hamd sanadır" dediği sahih rivâyetlerde gelmiştir.

4- Adama gelen kimdi, nasıl gelmişti hususu da çok açık değildir. Bazı rivâyetler rüyada gelindiğini tasrih etmiş ise de âlimler "rü'yada gördü", "hâtif bir melekten işitti"; "bir peygamber haber verdi", "âlimler böyle fetva verdiler" gibi farklı tahminler yürütmüşlerdir.

5- Hadisten Çıkan Bazı Hükümler:

* Sadaka, o devirde, sadece hayır ehlinden olan ihtiyaç sâhiplerine aitti. Bu sebepledir ki, sadakanın zikredilen üç sınıfa verilmiş olmasından hayrete düşüp dedikodusunu yaptılar.

* Hadîs, hâlis niyetle yapılan sadakanın, liyakatlisini bulmasa bile Allah nazarında makbul olduğunu göstermektedir. Ancak fakihlerhususta ne evet ne de hayıra delalet etmiyor. İmam-ı A'zam, İmam Muhammed, Hasan Basrî, İbrahim Nehâî rahimehümullah fakir zannı ile zekât verilen kimsenin sonradan zengin olduğu anlaşılacak olsa, verenden zekat borcunun düşeceğine ve yeniden zekât vermek gerekmediğine hükmederler. İmam Şâfi'î Süfyan-ı Sevrî, Ebu Yûsuf, Hasan İbnu Sâlih gibi bazıları, bunun zekatın yerine geçemeyeceğini yeniden zekât vermesi gerekeceğini söylemişlerdir. "Çünkü derler, adam içtihadında yanılmış ve zekâtını yerine verememiştir. Şu halde yanında su

olduğunu unutarak teyemmümle namazını kılan kimse, suyu hatırladığı zaman namazını iade ettiği gibi bu da zekâtını iâde etmelidir."

* Yerini bulmayan sadakanın tekrarı müstehabtır.

* Sadaka ihlâsla ve gizlice verilirse fazileti büyüktür.

* Fâsık kimselere sadaka vermek haram değilse de mekruhtur. Bir kısım âlimler: "Sadaka için sâlih kimseler aranmalıdır, hâli iyi olmayanlara verilirken hâlini düzeltmesi şart koşulmalıdır." Demiştir. Böyle birinin "namaz kılarım", "oruç tutarım", "kötülüğü terkederim" demesi kâfidir, (tahkik edilmez) demişlerdir.

* Fakir olan hırsız ve fâhişeye zekât vermek câizdir. Ancak zekât ve sadaka alan kimsenin de kendine dikkat edip, kötü hallerinden vazgeçmesi, zenginin de zekât ve sadaka kabul etmemesi gerekir.

* Hüküm vermede zâhir esastır, nefsü'l-emir araştırılmaz. Hilafi anlaşılıncaya kadar zâhire göre verilen hüküm mûteberdir.[56]

ÜÇÜNCÜ FASIL

SADAKANIN AHKÂMI

3276 -1- عن أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْرُ الصَّدَقَةِ مَا كَانَ عَنْ ظَهْرِ غَنِيٍّ، وَابْدَأْ بِمَنْ تَعُولُ[. أخرجه البخاري وأَبُو دَاوُد والنسائي .

1. (3276)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sadakanın en hayırlısı zenginlik halinde verilendir. Nafakasını vermek zorunda olduklarından başla."[57]

AÇIKLAMA:

1- Burada ifadedeki nefiyden murad hakikat değil, kemaldir. Yani mana şöyledir: "Kâmil ve mükemmel sadaka ancak zenginlik halinde verilendir." Bir başka ifadeyle sadaka veren kimsenin kendisi veya bakmak zorunda oldukları, muhtaç durumda olmamalı veya ne kendisini ne de onları muhtaçlar sırasına indirecek şekilde her şeyini tasadduk etmemelidir. Diğer teberrular da hep bu esasa dahildir. Keza elindeki malına bedel borcu olan kimsenin de sadaka vermesi câiz addedilmemiştir.

2- Bu çeşit hadîslerde ehl ve iyâl kelimeleri geçmektedir. Aralarında terâdüf olmakla birlikte farklılık olduğu da kabul edilmiştir. Şöyle ki:

Ehl daha ziyade zevce ve akârib (yakınlar) mânasına kullanılır.

İyâl ise, zevce ve hizmetçiler mânasına gelir.

Kişi, ehl ve iyâlin nafakasını vermekle mükelleftir. Şu halde, kişi harcamayı önce aile halkının nafakasına yapacaktır. ulemâ, aileye bakma işinin farziyetinde icma eder. Ancak takdirinde ihtilaf husûle gelmiştir.

"Nafakasını vermek zorunda olduklarından başla" emrinde ehem yani daha ehemmiyetli olana öncelik

verme prensibi gözükmektedir. Öncelik hakkı dâima şer'î emirlerdedir. Çünkü ilahî emirdir, hem dünyaya hem de âhirete bakar.

3- Hadisle ilgili olarak Nevevi der ki: "Bu sadaka, bütün malını tasadduk etmekten daha hayırlıdır. Çünkü, malının tamamını bağışlayan kimse, bilahare çoğunlukla pişman olmaktadır. Hele muhtaç duruma düştümü kesinlikle pişmanlık geçirmekte ve bağışlamamış olmayı temenni etmektedir. Halbuki, bağıştan sonra, kendisini başkasına muhtaç kılmayacak şekilde malının bir kısmını bağışlamayan kimse, bağışından hiçbir zaman pişman olmaz, bilakis onunla memnuniyet ve sürûr duyar. ulemâ, malının tamamını tasadduk hususunda ihtilaf etmiştir. Bizim mezhebimize (Şâfiî) göre, borcu olmayan, (bağışın getireceği) darlık ve fakirliğe sabredemiyecek horantası bulunmayan kimse için müstehabtır. Bu şartlara tam olarak sahip olmayan kimsenin, bütün malını bağışlaması mekruhtur."

Kadı İyaz, "Ülemânın cumhuru ve her taraftaki imamların, kişinin bütün malını bağışlamasını caiz gördüğünü, ancak bazılarının: "Bu durumda bütün bağışı geri iade edilir" dediğini ve bu görüşün Hz. Ömer (radıyallahu anh)'den rivayet edildiğini, Şam ulemâsının: "Bu durumda üçte biri kabul edilir" dediğini, bazılarının: "Yarıyı aşarsa fazlası reddedilir dediğini ve bu görüşün de Mekhûl'den rivayet edildiğini" kaydeder.

Ebu Cafer et-Taberi de şunu söylemiştir: "Hepsini bağış câiz ise de, müstehap olanı, buna yer vermemesi ve üçte birin bağışıyla yetinmesidir."[58]

-3277 -2 -وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]أَمَرَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا بِالصَّدَقَةِ فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ للهِ، عِنْدِي دِينَارٌ؟ قَالَ: تَصَدَّقْ بِهِ عَلَى نَفْسِكَ. قَالَ: عِنْدِي آخَرُ؟ قَالَ: تَصَدَّقْ بِهِ عَلَى وَلَدِكَ. قَالَ: عِنْدِي آخَرُ. قَالَ: تَصَدَّقْ بِهِ عَلَى زَوْجِكَ. قَالَ: عِنْدِي آخَرُ. قَالَ: تَصَدَّقْ بِهِ عَلَى خَادِمِكَ. قَالَ: عِنْدِي آخَرُ قَالَ: أَنْتَ أَبْصَرُ بِهِ[. أخرجه أَبُو دَاوُد والنسائي .

2. (3277)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün sadaka (nafaka) vermeyi emretmişti. Bir adam:

"Ey Allah'ın Resûlü, dedi yanımda bir dinarım var!"

"Onu kendine tasadduk et (kendi nafakan için harca)!" buyurdu. Adam:

"Yanımda bir dinar daha var(sa)?" dedi. Aleyhissalatu vesselam:

"Onu da çocuklarına tasadduk et" buyurdular. Adam tekrar:

"Bir başka dinarım daha var(sa)?" deyince:

"Onu da zevcene tasadduk et" emrettiler. Adam bu sefer:

"Başka bir dinarım daha var(sa)?" dedi. Aleyhissalatu vesselam:

"Onu da hizmetçine tasadduk et!" deyince, adam tekrar atıldı:

"Bir başka dinarım daha var(sa)?" Aleyhissalatu vesselam:

"Onun nereye verileceğini sen daha iyi bilirsin" cevabını verdi."[59]

AÇIKLAMA:

Burada, aile fertlerinin, ihtiyaç yönünden aralarındaki hiyerarşi gözükmektedir. Başta kişinin kendisi

gelmektedir. Evladın, zevceden önce gelmesini Tîbî; "Çocuklar nafakaya zevceden daha muhtaçtır, çünkü zevce boşanma hâlinde bir başkasıyla evlenebilir" diye izah eder. Hattâbî ise şu açıklamayı yapar: "Eğer düşünecek olursan, bu tertipte, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kişiye evlâ ve yakın oluşlarını esas aldığını görürsün. Nitekim önce kendine, sonra da çocuğuna tasadduk etmeyi emretti. Çocuk kendisinin bir parçası durumundadır. Babayı zâyi edecek olsa, helâk olur ve kendisine infakta babanın yerini tutacak birini bulamaz. Üçüncü sırada zevceyi zikretti ve bunu evlâddan sonraya aldı. Zira, erkek, kadına infak edecek para bulamasa kocasıyla boşandırılır, bu halde ona yeni zevce veya nafakasını vermesi gereken bir zî-rahm (yakını) el atabilir. En sonunda köleyi zikretti, çünkü nafakasından aciz kalsa onu satabilir ve kölenin nafakası, onu satın alan ve ona mâlik olana terettüp eder. Hadisin sonundaki, "Sen daha iyi bilirsin" sözü "Geri kalan paranı istersen tasadduk edersin, istersen tasarruf edersin" demektir."

Hattâbî devamla der ki: "Bundan kıyasla bazı alimler şu hükümlere ulaşmışlardır:

* Erkek, kadın için de sadaka-i fıtır vermelidir.

* Yiyeceğinden bir sa'dan fazla artan kimseye, çocuğuna bedel sadaka vermesi gerekir. Çünkü çocuğun hakkı zevceninkinden önce gelir.

* Çocuğun nafakası, nesebten gelen ba'ziyyet (bir parçası olma) sebebiyle vacib olur.

* Kadının nafakası ise, "istifade"nin karşılığı olarak vacib olur.

* Karı-koca arasındaki hukuk, boşanma ile ortadan kalkabilir, neseb ise ebediyen kalkmaz."

Hattâbî, "bu hadiste geçen sadaka kelimesinin nafaka mânasında olduğunu da" söyler ki, tercüme sırasında buna dikkat çektik.[60]

3278- 3- وَعَنْ أَبِي سَعِيدِ الخدرى رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]دَخَلَ الرَّجُلٌ الْمَسْجِدَ بِهَيْئَةٍ بَذَّةٍ وَالنَّبِيُّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْمُرُ بِالصَّدَقَةِ. فَتَصَدَّقَ النَّاسُ فَأَعْطَاهُ النَّبِيُّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَوْبَيْنِ. ثُمَّ قَالَ: تَصَدَّقُوا! فَطَرَحَ الرَّجُلُ أَحَدَ ثَوْبَيْهِ. فَقَالَ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَتَرَوْنَ إِلَى هَذَا الَّذِي رَأَيْتُهُ بِهَيْئَةٍ بِذَّةٍ فَأَعْطَيْتُهُ ثَوْبَيْنِ. ثُمَّ قُلْتُ: تَصَدَّقُوا. فَطَرَحَ أَحَدَ ثَوْبَيْهِ. خُذْ ثَوْبَكَ وَانْتَهَرَهُ[. أخرجه أَبُو دَاوُد والنسائي .

3. (3278)- Hz. Ebu Saîdi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) sadaka vermeyi emrettiği sırada mescide, düşük kıyafetli bir adam girdi. Halk bağışta bulundu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) adama iki parça giyecek verdi. Sonra halka tekrar:

"Sadaka verin!" diye hitabetti. Derken o adam üzerindeki iki parçalık elbisesinin bir parçasını çıkarıp (sadaka olarak) attı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Benim kılık kıyâfetini düşük görerek iki parça giyecek verdiğim şu adamı siz de görüyor musunuz? "Sadaka verin!" dediğim zaman, kendisine az önce verdiğim iki parçadan birini çıkarıp (sadaka olarak) attı." (Resulullah adama yönelip:) "Elbiseni al!" dedi ve adamı (niye böyle yapıyorsun? diye) azarladı."[61]

3279- 4- وَعَنْ جَابِرٍ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]جَاءَ رَجُلٌ بِمِثْلِ بَيْضَةٍ مِنْ ذَهَبٍ فَقَالَ: يَا رَسُولَ

للهِ! أَصَبْتُ هَذِهِ مِنْ مَعْدِنٍ فَخُذْهَا فَهِيَ صَدَقَةٌ، مَا أَمْلِكُ غَيْرَهَا. فَأَعْرَضَ عَنْهُ رَسُولُ للهِ صَلّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. ثُمَّ أَتَاهُ مِنْ قَبْلِ رُكْنِهِ ا َيْمَنِ. فَقَالَ: مِثْلَ ذَلِكَ. فَأَعْرَضَ عَنْهُ فَأَتَاهُ مِنْ قَبْلِ رُكْنِهِ ا َيْسَرِ. فَقَالَ: مِثْلَ ذَلِكَ. فَأَعْرَضَ عَنْهُ ثُمَّ أَتَاهُ مِنْ خَلْفِهِ. فَقَالَ: مِثْلَ ذَلِكَ. فَأَخَذَهَا صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَحَذَفَهُ بِهَا فَلَوْ أَصَابَتْهُ َوْجَعَتْهُ؛ وَقَالَ يَأْتِي أَحَدُكُمْ بِمَا يَمْلِكُ فَيَقُولُ: هَذِهِ صَدَقَةٌ؟ ثُمَّ يَقْعُدُ يَتَكَفَّفُ النَّاسَ. خَيْرُ الصَّدَقَةِ مَا كَانَ عَنْ ظَهْرِ غَنِيٍّ[. أخرجه أَبُو دَاوُد.»يتكَفَّفُ النَّاس«. يسألهم ويطلب منهم ما يأخذ ببطن كفه .

4. (3279)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Adamın biri yumurta büyüklüğünde bir altın getirip:

"Ey Allah'ın Resûlü, şunu bir mâdende ele geçirdim, bunu alın, tasadduk ediyorum! Bundan başka birşeyim de yok" dedi. Aleyhissalâtu vesselam (memnuniyetsizliğini ifâde için ondan yüzünü çevirdi. Sonra adam Resûlullah'ın sağ tarafından yaklaşıp aynı şeyleri söyledi. Efendimiz yine adamdan yüzünü çevirdi. Adam bu sefer sol tarafından yaklaştı, aynı şeyleri söyledi. Resulullah yine adamdan yüzünü çevirdi, sonra adam arka cihetinden yine yaklaşıp önceki sözlerini aynen tekrar etti. Bunun üzerine Aleyhissalatu vesselam onu aldı ve adama attı. Eğer değseydi canını yakacaktı. Buyurdular ki:

"Biriniz bütün sahib olduğu serveti getirip: "Bunu sadaka olarak veriyorum" diyor ve sonra da oturup halka avuç açıyor! Hayır. Sadakanın hayırlısı zenginlikten sonrakidir."[62]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyette, bütün servetini tasadduk etmek isteyen bir zâta karşı Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tavrını görmekteyiz: Bu bağışı kabul etmemek.... Aleyhissalatu vesselam'ın bu tavrına başka örnekler de var. Sözgelimi, hasta yatarken, kendisini ziyarete gelen Resulullah'a, Sa'd İbnu Ebî Vakkâs (radıyallahu anh) servetinin tamamının Allah yolunda harcanması için vasiyet etmek arzusunu açar. Aleyhissalatu vesselam bunu uygun bulmaz: varislerini insanlara el açan fakirler olarak bırakma, zenginler olarak bırak. Bu senin için daha hayırlı" der.

Kişinin bütün servetini bir kerede bağışlamasını hoş karşılayan rivâyetler de mevcut. Meselâ Hz. Ebu Bekir örneği meşhurdur. O'nun bir seferinde bütün malını bağışlamasını yadırgamamış, "Ailene ne bıraktın?" sorusuna Hz. Ebu Bekir'in "Allah ve Resûlünü!" cevabını hoş karşılamıştır. Hattâbî, Resulullah'ın bu davranışını, "onun niyetindeki doğruluğu ve yakinîndeki kuvveti bildiği ve toptan bağışını reddettiği şahıs hakkında düştüğü, "fitneye dûçâr olur" endişesine "onun hakkında düşmediği için" diye açıklar.

Bu farklı vak'aları göz önüne alan bazı şârihler hadiste geçen "Zenginlikten sonraki..." tabirini Hz. Ebu Bekir misalinde olduğu üzere kalbî zenginlik veya başka misalde olduğu üzere maddî zenginlik olarak anlamıştır.

Sindî der ki: "Eğer sadaka, verildikten sonra, sahibini dilenmekten müstağnî kılacak bir zenginlik bırakıyorsa, -bu zenginlik "kalb kuvveti" şeklinde de olabilir"; geriye kalan "bir miktar servetin varlığı" şeklinde de olabilir- bu sadaka güzeldir. Bilakis sahibini, tasadduktan sonra, güçlük içinde

bırakacak ve muhtaç hale düşürecek olursa böylesi bağış câiz olmaz."[63]

-3280 -5- وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قَالَت:]قَالَ رَسُولُ للّهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَنْفَقَتِ الْمَرأَةُ مِنْ طَعَامِ بَيْتِهَا غَيْرَ مُفْسِدَةٍ فَلَهَا أَجْرُهَا بِمَا أَنْفَقَتْ وَلِلزَّوْجِ بِمَا اكْتَسَبَ وَلِلْخَازِنِ مِثْلُ ذلِكَ يَنْقِصُ بَعْضُهُمْ مِنْ أَجْرِ بَعْضٍ شَيْئاً[. أخرجه الخمسة .

5. (3280)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Eğer kadın, evin yiyeceğinden zarar vermeyecek şekilde infak ederse, kadın infâk ettiği için, erkek de kazandığı için sevaba kavuşurlar, malı koruyan vekilharc için de aynı şekilde sevab vardır. Bunlardan birinin sevabı diğerinin sevabından hiçbir şey noksanlaştırmaz."[64]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıdaki hadis, ilk nazarda evin reisi durumunda olan erkeğin kazancından verilecek sadakanın hükmünü açıklıyor gözükmekte ve kadının bazı kayıtlarla vermesi halinde, hem kendisine ve hem de kocasına sevap kazandıracağını göstermektedir.
Ancak âlimler, burada infak ile sadece "sadaka"nın kastedildiğinde ittifak etmezler. Teferruatı İbnu'l-Arabî'den takip edelim: "Selef ûlemâsı, kocasının malından kadının infakı meselesinde ihtilaf etmiştir. Bazıları: "Bu câizdir, ancak maldan eksilme hissedilmeyecek kadar az bir miktarda olmalıdır" demiştir. Bazıları bu cevazı, "kocanın icmâlî bir tarzda da olsa vereceği izin" şartına bağlamıştır. Mamafih, bu izin meselesi, cemiyetin âdetine de hamledilebilir, (yani kadınların vermesi âdetten ise, erkekler de bunu biliyorlarsa, ayrıca bir de izin gerekmeyebilir, örfen bu izin var kabul edilir. Nitekim denmiştir ki: Hicaz ahâlisinin âdetinde kocaların kadınlarına ve hizmetçilerine misafirleri ağırlamaları, fakirlere, dilencilere, komşulara bağışta bulunmaları için izin vermek câri idi. Resulullah, ümmetini bu güzel âdete teşvik etmiş olmaktadır). "Zarar vermemek" kaydında hepsi ittifak eder, (bundan maksat israf etmemek, lüzumsuz aşırı harcamalara yer vermemektir. Bu takdirde sevabtan mahrum kalınacaktır). Bazıları: "Kadın, köle ve vekilharc'in infakından kastedilen şey (muhtaçlara, dilencilere yapılan sadaka değil), mal sâhibinin horantasına onların ihtiyaçları için yapılan harcamadır, bunun ev sahibine zarar verecek şekilde ölçüsüz olmaması gerekir" demiştir. Bazıları kadınla hizmetçiyi bir tutmamış: "Kadının, kocanın malında hakkı vardır, evin nezâretine yetkilidir, dolayısıyla hizmetçinin aksine, onun tasaddukta bulunması câizdir, ama hizmetçi (veya köle) efendisinin malında tasarruf yetkisi yoktur, onun hakkında izin şarttır" demiştir. Ancak bu görüş, "kadın, hakkını ayırdıktan sonra bundan tasaddukta bulunsa bu kendine aittir, yetkisindedir, fakat hakkı olmayan şeyden tasadduk edecek olursa mesele aslına rücû eder" denilerek tenkid edilmiştir."
2- Şu hususu da belirtmek gerekir: Buradaki hadis, kocanın malından "zarar vermeyecek şekilde" infak etmeyi şart koşmaktadır. Müteakiben görüleceği üzere, diğer bir kısım hadîsler de kocanın iznini şart koşmaktadır. Âlimler, bu iki şarta riâyet edilmeden yapılacak infaklardan sevap hâsıl olmayacağını ve hatta bunun haram olacağını belirtirler.
Nevevî şöyle der: "Kadın, kocasından sarih bir izin olmaksızın veya örfte câri bir izin bulunmaksızın infak edecek olursa, bu ona helâl olmaz, sevab da getirmez, bilakis günaha girer."

3- Hadîs, ayrıca emânette emin olmanın, cömert ruhlu olmanın, hayır işlerini gönül rızası ile yapmanın, hayır işlerine yardımcı ve teşvikçi olmanın gereğine ve faziletine dikkat çekmektedir.[65]

-3281 -6 -وَعَنْ أَبِي أمامـة رَضِـىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للهِ صَـلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَـلَّمَ: َ تُنْفِقُ الْمَرأَةُ مِنْ بَيْتِ زَوْجِهَـا ِ ّ بِـإِذْنِهِ. قِيـلَ يَا رَسُولَ للهِ: وَ الطَّعَامَ؟ قَالَ: ذَلِكَ أَفْضَلُ أَمْوَالِنَا[. أخرجه والترمذي .

6. (3281)- Ebu Ümâme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Kadın kocasının evinden, onun izni olmadan infak edemez!" buyurmuştu ki sordular:
"Ey Allah'ın Resulü! yiyecek de mi veremez?"
"Evet buyurdular, o, mallarımızın en kıymetlisidir."[66]

-3282 -7 -وَعَنْ اِبْنِ عمرو بن العاص رَضِـىَ اللهُ عَنْهُما قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للهِ صَـلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: َ يَجُوزُ ِمْرَأَةٍ عَطِيَّةُ ِ ّ بِإِذْنِ زَوْجِهَا[.

7. (3282)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Kadının ihsanda bulunması, ancak kocasının izniyle câizdir!" buyurdular."[67]

-3283 -8 -وفي روايـة:] َ يَجُوزُ ِمْرَأَةٍ أمْرٌ فِي مَالِهَـا إِذَا مَلَـكَ زَوْجُهَـا عِصْمَتَهَا[. أخرجه أَبُو دَاوُد و النسائي .

8. (3283)- Bir rivayette şöyle buyurmuştur: "Koca, kadının ismetine (nikâhına) sahipse, kadının kendi malında da tasarrufu câiz olmaz."[68]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıda kaydedilen üç hadîsin üçü de evden kadının infak yetkisini mevzubahis etmekte ve bunu kocanın iznine bağlamaktadır. Hadîslerin zâhiri mutlak olduğu için, yasak, miktarla cinsle kayıtlı değildir, az da olabilir, çok da; yiyecek de olabilir, giyecek veya bir başka şey de... Birinci hadiste olduğu üzere, belki de işe yarayacak en az miktar yiyecekten olabileceği için "Yiyecek de mi...?" diye soruya mevzu olmuştur. Efendimiz "o, mallarımızın en kıymetlisidir" diyerek ondan da verilebilecek en az miktarı dahi "izn'e bağlamış olmaktadır.
Hadisin zâhiri bu olmakla beraber, ulemâ yasağın şiddetini, farklı şartlara göre tahfif etmiştir.
Aynî der ki: "Bu yasağın hükmü:
* Çeşitli beldelerin âdetine;

* Kocaların bu husustaki müsâmaha ve rıza durumuna;
* Verilen malın az veya çokluğuna, kıymet durumuna;
* Verilen şeyin, dayanıklı veya hemen çürüyüp bozulacak cinsten oluşuna vs.'ye göre değişir."

2- Kadının kendi malı olursa. Üçüncü hadîsin zâhiri, kadının kendine has malı üzerindeki tasarrufunu da kocanın iznine bağlamaktadır[69]. Ancak bu hususta ulemâ ihtilaf etmiştir. Neylü'l-Evtâr'ın kaydına göre:

* Leys: "Kocanın izni olmadan, kadın kendi malından da infak edemez, bu yasak mutlaktır, ehemmiyetsiz bir miktar hâriç, tamamında tasarruf yetkisi olmadığı gibi, üçte birinde de tasarruf yetkisi yoktur, kadın reşid olsa da olmasa da hüküm böyledir..." demiştir.
* İmam Mâlik ve Tâvus: "Kadın, kendi malından üçte bir miktarında tasarruf yetkisine sahiptir, daha fazlasına yetkisi yoktur, kocasının izni şarttır" demiştir.
* Cumhur ise, mutlak surette câiz olduğu, kadın sefih değilse malında tasarruf için kocasından izin almaya gerek olmadığı görüşüne zâhib olmuştur. İbnu Hacer, cumhurun gerek Kur'an'dan ve gerekse sünnetten bir çok delile dayandığını belirtir.

Hattâbî der ki: "Bu, fukahanın çoğunun yanında iyi geçinmeleri için kocanın da gönlünü yapma mânasında anlaşılmıştır, (değilse, kadın kendi malından tasarruf edebilmek için kocadan izin almaya mecburdur, mânasında değil. İmam Mâlik; "Kadının bu babtaki tasarrufu kocadan izin çıkmadıkça reddedilir" demiştir. Onun bu hükmü, henüz reşid olmamış kadınla ilgili olabilir. Nitekim Resulullah'ın kadınlara, "Sadaka verin!" demesi ve bunun üzerine kadınların kocalarından izin almadan, yüzük, küpe, bilezik neleri varsa Hz. Bilâl'in eteğine atmaları sahih rivayetlerle sabittir."

3- Hadiste, "koca kadının ismetine sahipse" denmektedir. Buradaki ismetten maksad nikâh'dır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, "Kâfir zevcelerinizi (nikâhınız altında) tutmayın" ayetinde, عِصمِ ile nikâhlı kadınlar kastedilmiş olmaktadır.[70]

3284 ـ9 ـوَعَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللهُ عَنْهُ:]قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْخَازِنُ الْمُسْلِمُ اۘمِينُ الَّذِي يُعْطِي مَا أُمِرَ بِهِ طَيِّبَةً بِهِ نَفْسِهِ أَحَدُ الْمُتَصَدِّقِينَ[. أخرجه الشيخان .

9. (3284)- Ebu Musâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Müslüman emin vekilharc, kendisine emredilen malı, gönül hoşluğu ile verdiği taktirde tasadduk edenlerden biri olur (ve sevaba iştirak eder)."[71]

AÇIKLAMA:

1- Hadîsin Buharî'deki veçhi bazı ziyadeler ihtiva eder: "Mal sâhibinin emrini eksiksiz tam olarak, gönül hoşluğu ile icra ederek kendisine emredilen şeyi, söylenen kimseye aynen veren müslüman, emin vekilharc, (sevabta), bağışta bulunan iki kişiden biri olur."

2- Hadîs sadaka sevabına iştirak için, vekilharc'ta bazı şartlar aramaktadır:

* Önce müslüman olması şartını koşmaktadır, çünkü gayr-i müslim, müslüman niyetiyle hareket

edemez.
* Emîn olma şartını da koşmuştur, çünkü hâin, günahkârdır, sevaba iştirak edemez.
* Bir diğer şart emredilen miktara uymaktır, fazlası da, noksanı da ihânet sınıfina girer.
* Son bir şart gönül hoşluğudur, tâ ki amelinin mahiyetini niyetiyle bozmasın, İslâm'da niyet, âdetleri ibâdetlere çevirecek kadar ehemmiyetlidir. Niyeti kaybederse sevabtan mahrum kalır.[72]

-3285 -10 -وَعَنْ عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]حَمَلْتُ عَلَى فَرَسٍ فِي سَبِيلِ اللهِ فَأضَاعَهُ الَّذِي عِنْدَهُ
فَأرَدْتُ أنْ أشْتَرِيهُ وَظَنَنْتُ أنَّهُ يَبِيعُهُ بِرُخْصٍ. فَسَألْتُ النَّبِيّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: تَشْتَرِهِ وَ تَعُدْ فِي صَدَقَتِكَ، وَإنْ أعْطَاكَهُ بِدِرْهَمٍ. فَإنَّ الْعَائِدَ فِي صَدَقَتِهِ كَالْعَائِدِ فِي قَيْئِهِ[. أخرجه الستة.وفي رواية المالك: كَالْكَلْبِ يَعُودُ فِي قَيْئِهِ .

10. (3285)- Hz. Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben Allah yolunda bir at tasadduk etmiş idim. Ona sâhip olan kişi, hayvanın bakımını ihmal etti. Bunun üzerine atı satın almak istedim. Biraz ucuza satar diye düşünüyordum. Önce Resulullah aleyhissalâtu vesselâm'a bir sorayım dedim.
"Sakın ha! buyurdu, ne onu satın al ne de sadakana dön, hatta onu sana bir dirheme verse bile. Zira sadakasına dönen, kustuğuna dönen gibidir!." buyurdular."[73]
Muvatta'nın bir rivayetinde şu ziyade vardır: "...(Sadakasına dönen) kusmuğuna dönen köpek gibidir." [74]

AÇIKLAMA:

1- "Ben Allah yolunda bir at tasadduk etmiştim" diye yapılan tercümenin kelimelere bağlı tercümesi şöyledir: "Ben, Allah yolunda bir ata adam bindirdim." Bu ifadeden maksad, rivayetin devamından anlaşıldığı üzere bağış ve tasaddukdur.
2- İbnu Sa'd'ın kaydına göre, bu atın adı Verd'dir. Temîmu'd-Dârî (radıyallahu anh) Resul-i Ekrem aleyhissalatu vesselam'a hediye etmiş, Aleyhissalatu vesselam da Hz. Ömer'e bağışlamıştı. Hz. Ömer'in bağışladığı zâtın ismi bilinmiyor.
3- Bazı şârihler atın vakıf olduğunu söylemiştir, ancak Resulullah'ın "Sadakandan dönme" ifadesi, bunun vakıf değil, hibe olduğuna delil kılınmıştır.
4- Allah yolunda tabiri de farklı yorumlara sebep olmuştur. Yani "Allah rızası için" anlaşılabileceği gibi, "cihad'da kullanılmak" veya "hacc'da kullanılmak için" mânasına da anlaşılabilir. Rivayetin metni herhangi bir ihtimali kuvvetlendirmiyor.
5- Bu hadisten hareketle bazı âlimler, "tasadduk edilen şeyi geri almak haramdır, akit batıldır" demiştir. Bunlar bu hükmü, "kusmuğa dönmek" teşbihinden çıkarırlar. "Çünkü derler, kusmuk haramdır." Ancak bazıları Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu teşbihe, yasak olan fiilî istikrah yani nefret ettirmek için yer verdiğini söylemiş ve: "Sadakanın geri alınması haram değil mekruhtur, akit de bâtıl değil sahihtir" diye hükmetmiştir. Bu görüşte olanlar, Kûfe ûlemâsı, Şâfiî, Mâlik başta

olmak üzere cumhurdur. Hasan Basrî, ve İbnu Sîrîn gibi bazıları da sadaka başkasının eline geçtikten sonra normal fiyatıyla satın alınmasında bir beis görmemiştir. Bunlar Resulullah'ın yasaklamasını, rivayette de görüldüğü üzere Hz. Ömer'in ucuz fiyata satın almak istemesine hamlederler...

6- Bu hadisin hükmü kefâret, nezir, zıhâr vs. sadakalarına da teşmil edilmiştir. Ancak verâset yoluyla geri gelirse kerâhet olmadığı söylenmiştir. Zâhirîler buna da mekruh demiştir.

Buharî'nin bir rivayeti, İbnu Ömer'in, tasadduk ettiği bir şeyi satın alacak olsa tekrar tasadduk ettiğini belirtir.

7- Hadisten şu hükümler çıkarılmıştır:

* Sadakayı geri almak mekruhtur.
* Cihada her vasıta ile yardımcı olmak, gazveye destek vermek faziletli amellerdendir.
* Allah yolunda "bindirmek", temlik etmek demektir.
* Bindirilen kimse, bağışlananı satabilir, parasından istifade edebilir.[75]

3286- 11- وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللهُ عَنْهُما]أَنَّ رَجُلاً قَالَ: يَا رَسُولَ للهِ، أَنَّ أُمِّي تُوَفِّيَتْ. أَيَنْفَعُهَا أَنْ أَتَصَدَّقَ عَنْهَا؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: إنَّ لِي مِخْرَافًا، فَأَنَا أُشْهِدُكَ أَنِّي قَدْ تَصَدَّقْتُ بِهِ عَنْهَا[.
أخرجه الخمسة إ مسلما. »المخراف« الحديقة .

11. (3286)- İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Bir adam gelerek:

"Ey Allah'ın Resulü, annem vefat etti. Ben onun için tasaddukta bulunsam ona faydası olur mu?" diye sordu. Aleyhissalatu vesselam:

"Evet!" deyince, adam:

"Benim bir meyveliğim var. Sizi şâhid kılıyorum, onu annem için tasadduk ediyorum!"dedi."[76]

3287- 12- وَعَنْ سعد بن عبادة رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قُلْتُ يَا رَسُولَ للهِ إنَّ أُمِّي مَاتَتْ. فَأيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: الْمَاءُ. فَحَفَرَ بِئْرًا وَقَالَ: هَذِهِ ُمِّ سَعْدٍ[.
أخرجه أَبُو دَاوُد والنسائي .

12. (3287)- Sa'd İbnu Ubâde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü dedim, annem vefat etti, (onun adına) yapacağım sadakanın hangisi efdaldir?"

"Su!" buyurdular. Bu cevap üzerine Sa'd bir kuyu kazdı ve "Bu kuyu Sa'd'ın annesi için" dedi."[77]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "su"yu en efdal sadaka olarak tavsifi iki sebebe bağlanmıştır.

* Su, o devirde Medine'de azdır ve bu sebeple kıymetlidir.
* İnsanların yaşayabilmek için en çok muhtaç oldukları şeylerden biri sudur. Gerek dinî ve gerekse

dünyevî hususlarda su en başta gelen temel ihtiyaçlar arasında yer alır. Öyle ise onun kıymeti, Medine gibi sıcak bir beldede daha da artacaktır. Bu hadîsin hükmünü bugün bile aynen koruduğunu söyleyebiliriz.

2- Sa'd, rivâyetinin sonunda kendisini üçüncü bir şahıs gibi zikretmekte, "kuyu kazdım" demeyip kuyu kazdı demekte, annem demeyip "... Sa'd'ın annesi.." demekte... Bu üslup değişikliği yanlış anlamaya meydan vermemelidir.

3- Son iki rivayet, ölü adına hayır yapılabileceğini gösteren delillerdir. Nesâi'nin bir rivâyetinde Sa'd önce vefat eden annesi adına sadaka verip veremiyeceğini sorar. Cevap müsbet olunca hangi sadakanın efdal olduğunu sorâr. Bunun üzerine, "Su!" cevabını alır.[78]

SILA-İ RAHM BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA:

İslam'ın çokça ehemmiyet verdiği hususlardan biri de sıla-i rahm'dir. Yani akrabalar, yakınlar arasındaki münâsebet... Bunun iyi olması, karşılıklı sevgi, saygı ve yardımlaşma esasına dayanması gerekmektedir.

Rahm, kelime olarak rahmet'ten gelir; rahmet, "acımak", "şefkat duymak" mânalarını taşır. Türkçemizde sıla-i rahm tabiri içerisinde rahm şeklinde kullanılan bu kelime, Arapça aslında rahim şeklinde kullanılır. Akrabalık, hısımlık, yakınlık, kuvvet, karâbet gibi farklı kelimelerle dile getirilen beşeri yakınlığı ifâde eder.

Sıla, ulaşmak, kavuşmak manasına gelen vüsûl kökünden masdardır.

Öyleyse sıla-i rahm, tabir olarak, kısaca akrabalara kavuşmak manasına gelir. Şârihler atiyye (ihsan), şefkat, merhamet, yardım, görüşme, ziyaret gibi değişik mânaları sıla-i rahme izafe ederler. Daha değişik ifade ile yakınlarımıza karşı dinimizin tahmil ettiği bir kısım vazifelerimiz vardır ki, bunların yerine getirilip ifa edilmesine sıla-i rahm denmiştir. Sözgelimi iş ve ikâmet yerimiz akrabalardan uzaklarda ise zaman zaman ziyaretlerine gitmek, mektup yazıp telefon etmek; yakında ise arada sırada görüşmek, yardımımıza muhtaçsa yardım etmek, hastaysa ziyaret etmek, bir meselesi varsa ilgilenmek; sürurunda tebrik, üzüntüsünde teselli ve tâziyede bulunmak, hal hatır sormak, selam vermek vs. hepsi sıla-i rahm'e dâhildir. Bütün bu sayılanlar akrabalar arasındaki mânevi bağları güçlendirir, artırır, insanı hayata daha çok bağlar, ferdleri bencillik, yalnızlık gibi kötü hislerden ve böylesi duyguların getireceği marazi hal ve durumlardan korur. Allah'ın rızasına, rahmetinin tecellisine sebep olur.

Sıla-i rahim öncelikle akrabalara karşı talebedilmiş ise de, komşulara, arkadaşlara, meslektaşlara, iş arkadaşlarına, din kardeşlerine ve her çeşit tanıdıklara karşı da vazife ve borç kılınmıştır. Sözgelimi, karşılaştığımız bir mü'mine, tanımasak bile verilen bir selâm, yaşlı bir kimseye yer gösterme, otobüste yer verme, düşen bir çocuğu kaldırma, soran kimseye adres tarif etme, içtimâî münasebetlerde güler yüzlü, tatlı sözlü olma, hayırhah ve yardımsever tavrı takınma vs. vs. hepsi birer sıla-i rahim'dir. Şu halde sıla-i rahmi, bu sayılanlardan sadece biri olarak anlamak büyük bir eksiklik olur. Alimler sıla-i rahm'in dereceleri olduğunu, en yüksek derecesinin nikah düşmeyecek derecedeki yakın akrabalar arasında bulunduğunu, buna riayetin farz olduğunu söylerler. Bu görüşe göre amca, dayı çocukları arasında farz olmaz. En aşağı derecesini de selamlaşma olarak ifade eden

olmuştur. Bazı âlimler, miras babında zevi'l-erhâm denen bütün akrabaya farz olduğuna hükmetmiştir. [79]

Cenab-ı Hakk'ın insanlar arasına böyle bir bağı koyup buna vâcib emirler arasında yer vermesi, insanlara olan büyük nimet ve rahmetlerinden biridir. Fert ve cemiyetlerin birbirlerini karşılıklı olarak sevme ve saymalarının mayasını sıla-i rahm teşkil eder. Dinimiz beşerî saadetin vazgeçilmez şartlarından olan sıla-i rahm'in terkini büyük günahlardan addetmiştir. Buna kat-ı rahim de denir, yani rahm'ı (akrabalık bağlarını) koparmak, geniş mânasıyla beşeri bağları koparmak demektir.
Resulullah meselenin ehemmiyetini şu hadisleriyle tesbit eder:
"Allah Teâla hazretleri mahlukatı yaratıp bu işten fâriğ olduğu zaman, rahim ayağa kalkarak dedi ki: "Bu, kat edilmekten (koparılmaktan) sığınanın makamıdır." Cenab-ı Hak cevaben:
"Evet sana sıla yapana, benim sıla yapmam, senden kopup alâkayı kesene benim de kopup alâkayı kesmem yetmez mi, bundan razı değil misin?" buyurdu. Rahm:
"Evet razıyım!" deyince, Cenab-ı Hak:
"Bu sana verildi!" diye hükmetti. Sonra Resulullah: "Dilerseniz şu ayeti okuyun" dedi. (Meâlen): "Geri dönerseniz yeryüzünde bozgunculuk yapmanız ve akrabalık bağlarını kesmeniz beklenmez mi sizden? İşte Allah'ın lanetlediği, sağır kıldığı ve gözlerini kör ettiği bunlardır. Bunlar Kur'an'ı düşünmezler mi? Yoksa kalbleri kilitli midir?" [Muhammed 23-24]
Müslim'in bu rivayeti, sıla-i rahm'in insanlığın yaratılışıyla birlikte yaratılmış olduğunu gösterir. Yine bu hadisten anlıyoruz ki, Allah'ın insanlara rahmet ve merhametinin tecellisi, sıla-i rahmin edası şartına bağlanmış olmaktadır. Bizzat Kur'an sıla-i rahm'i kesenlere Allah'ın lânetini yani rahmetinden mahrumiyeti haber vermektedir. Buna hangi mü'minin gönlü razı olur?
Sıla-i rahm'in ehemmiyetini belirten hadis çoktur. Birkaçını kaydediyoruz:
"Sıla-i rahm'i kesen cennete giremez."
"Rahim, Arş-ı A'lâ'ya asılı olarak şöyle der: "Kim bana sıla yaparsa Allah ona vâsıl olsun, kim de beni koparırsa Allah da ondan kopsun." Yani: "Sıla-i rahmi yerine getirerek insanlara karşı olan vazifelerini yapan kimseye Allah rahmetiyle muamele etsin, bu vazifeyi yapmayanlar da Allah'ın rahmetinden mahrum kalsın."
Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Bir adam aleyhissalâtu vesselam'a gelerek:
"Ey Allah'ın Resulü! Benim akrabalarım var. Ben onlara sıla-i rahm yapıyorum, onlar mukabele etmeyip alakayı kesiyorlar. Ben onlara iyilik yapıyorum, onlar bana kötülük yapıyorlar. Ben onlara yumuşak davranıyorum onlar bana karşı cahillik yapıyorlar!" dedi. Bunun üzerine Efendimiz aleyhissalâtu vesselam:
"Eğer dediğin gibi isen, sanki onlara sıcak kül yediriyor gibisin. Sen bu şekilde devam ettikçe, onlara karşı Allah'ın yardımı seninle olacaktır."
"Sıla-i rahm, güzel ahlâk, başkalarıyla iyi geçinmek, beldeleri mâmur, ömürleri uzun eder."

"Yakınlara sıla, malda zenginliği, ailede sevgiyi, ömürde uzamayı artırır."

"Senden kopandan sen kopma, sana kötülük yapana sen iyilik yap, aleyhine bile olsa hakkı söyle.
"Son olarak şu hususu da kaydedelim ki, Resulullah aleyhissalatu vesselam'in daha peygamberlik gelmezden önceki mümtaz vasıflarından biri sıla-i rahme verdiği ehemmiyet idi. Öyle ki Hz. Peygamber, risaletin ilk tezahürleri karşısında ve bilhassa Cebrail aleyhisselam'la ilk karşılaşması akabinde korkmuş ve Hz. Hatice'ye bunu açmıştı. Hz. Hatice, korkmaması, Allah'ın kendisini mahçup etmiyeceği hususunda teselli ederken Resulullah'ı ikna etmek üzere zikrettiği delillerden biri

Aleyhissalatu vesselam'ın sıla-i rahm'e riayet etmesi idi.
Peygamberliğin ilk yıllarından itibaren Resûlullah'ın, muhataplarını ısrarla davet ettiği şeylerden biri yine sıla-i rahim'di. Hatta, Herakliyus, peygamberlik iddiasında bulunan Muhammed hakkında bilgi edinmek üzere ticarî maksadla Şam'a gelmiş olan Ebu Süfyan ve yanındakileri çağırtıp "Size ne emrediyor?" diye sorunca Ebu Süfyan'ın saydıkları arasında sıla-i rahm'i de görmekteyiz:
"Bize namazı, sadakayı, iffeti ve sıla-i rahmi emrediyor."[80]

3288- 1- عن عَائِشَـةَ رَضِـىَ اللهُ عَنْهـا قَـالَت:]قَالَ رَسُولُ للهِ صَـلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَـلَّمَ: الرَّحِمُ مُعَلَّقَةٌ بِالْعَرْشِ. تَقُولُ: مَنْ وَصَلَنِي وَصَلَهُ اللهُ. وَمَنْ قَطَعَنِى قَطَعَهُ اللهُ[. أخرجه الشيخان .

1. (3288)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah aleyhissalatu vesselam buyurdular ki: "Rahim Arş'a asılıdır, der ki: "Kim beni sıla ederse Allah da ona sıla etsin. Kim benden koparsa Allah da ondan kopsun."[81]

3289- 2- وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِـىَ اللهُ عَنْهُ قَـالَ:]قَالَ رَسُولُ للهِ صَـلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَـلَّمَ: مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَبْسُـطَ اللهُ تَعَـالَى لَهُ فِي رِزْقِهِ، وَأَنْ يَنْسَـأ لَهُ فِي أَثَرِهِ فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ[. أخرجه البحاري والترمذي .

2. (3289)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah aleyhissalatu vesselam buyurdular ki: "Kim, rızkının Allah tarafından genişletilmesini, ecelinin uzatılmasını isterse sıla-i rahim yapsın." [82]

3290- 3- وعند الترمذي:]تَعَلَّمُوا مِنْ أَنْسَابِكُمْ مَا تَصِـلُونَ بِهِ أَرْحَامَكُمْ فَإِنَّ صِلَةَ الرَّحِمِ مَحَبَّةٌ فِي ا َهْلِ، مَثْرَاةٌ فِي الْمَالِ، مَنْسَأَةٌ فِي ا َثَرِ[. ينسأ. أى ويقخر.»وا َثَرُ« هنا ا َجل .

3. (3290)- Tirmizî'deki rivayet şöyle: "Nesebinizden sıla-i rahm yapacaklarınızı öğrenin. Zira sıla-i rahim akrabalarda sevgi, malda bolluk, ömürde uzamadır."[83]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste Resulullah, sıla-i rahm için neseb yani akrabaları öğrenmeyi emretmektedir. Alimler bu hadise dayanarak sıla yapılması gerekenlerin valideyn'den ibaret olmayıp, bütün zevi'l-erhama (babalar, dedeler, amcalar, dayılar vs.) şâyi olduğunu söylemişlerdir. Akrabalara karşı gösterilecek sıla-i rahm, onlara yakınlaşma, şefkat ve ihsandan ibarettir.
2- Sıla-i rahm'in ömürde uzamaya sebep olması meselesi, ecelin değişmeyeceğini beyan eden ayetle tearuz eder. Buna cevap sadedinde: “Amelde bereket ve tevfîk hâsıl olması, ömrün boşa

gitmemesidir, bu durumlar sanki ömrün artması gibidir" denmiştir. Ayrıca: "Sıla-i rahim, öldükten sonra hayırla yâdedilmeye sebeptir" veya "sâlih evlatların varlığına sebeptir" de denmiştir. Şurası muhakkak ki, mâdem ki Resulullah, Hak namına konuşarak, sıla-i rahmin ömrün uzamasına sebep olduğunu bildirmiştir. Şu halde bu, mahiyetini anlamakta zorluk çeksek de âlemde mevcut diğer eceli geciktiren sebeplerden biri olmalıdır. Allah kimin ömrünün uzun olmasını dilerse onu sıla-i rahim yapmada muvaffak kılar. Esasen bir mü'min için bu meselenin iman mantığınca anlaşılmasında zorluk mevcut değildir. Çünkü, Resulünün müjdesine inanarak, vaadedilen mükâfata ermek niyetiyle yapacağı ameller, (sıla-i rahimler) boşa gitmeyecek, "Kul, Allah hakkında nasıl zanda bulunursa, Allah kula öyle muamele eder.." fehvasınca, ömrünün uzatılacağı inancıyla sıla-i rahm yapanlara Cenab-ı Hak, daha uzun ömür verebileceği gibi, bu maksadla harcadığı ömür dilimlerini, başka maksatlarla harcadığı ömür dilimlerine nazaran en az on katı olmak üzere kat kat sevaplara mazhar ederek, daha uzun bir ömür yaşamış olma sevabını verebilecektir.

Bu meselede İbnu Hacer üç ayrı açıklama kaydeder:

Birincisi şöyle: "Bu artma, taâte yardım sebebiyle ömürde bereketten ve âhirette faydası olacak bir şeyle vaktini mamur kılarak, boş geçmesinden böylece korumuş olmaktan kinayedir. Buna benzer bir başka rivayet ümmet-i Muhammed'in ömrüyle ilgilidir. Aleyhissalatu vesselam ümmetinin ömrünü, diğer ümmetlerin ömrüne nisbetle çok kısa olmakla birlikte, leyle-i Kadr'i vererek telafi ettiğini belirtmiştir. Hülasa, sıla-i rahm, taatın bereketlenmesine ve masiyetten korunmaya bir sebeptir, böylece kendisinden sonra hayırlı yâd devam eder ve sanki ölmemiş gibi (sevabı devam eder). Kişiye yardım sağlayan şeyler arasında, kendisinden sonra istifade edilecek ilim, sadaka-i câriye ve sâlih evlad da vardır."

Alimler, meseleyi bir başka açıdan ele alarak şöyle izah ederler: "Ömrün artması kinaye olmayıp, hakikattir. Bu artış, Allah'ın ilmine nisbede değil, ömürle ilgili müvekkel meleğin ilmine nisbetledir. Âyetin değişmez diye bildirdiği ömür Allah'ın ilmine göredir. Sözgelimi, müvekkel meleğe: "Falanın ömrü, sıla-i rahim yaparsa yüz yıldır, yapmazsa altmış yıldır" dendiğini farzedelim. Allah'ın ilminde bu kimsenin sıla-i rahim yapıp yapmayacağı önceden bellidir. Ama meleğin ilminde ise, artıp eksilme mümkündür. İşte bu duruma "Allah dilediğini siler, dilediğini sâbit bırakır. Ana kitap onun katındadır" (Ra'd 39). Âyette temas edilen mahv ve isbat (yani silme ve sabit bırakma) meleğin ilminde bulunana nispetledir. Ana Kitapta (Ümmü'l-Kitap) olan ise Allah'ın ilminde olandır ve elbette bunda silme mevzubahis değildir. İşte buna kaza-i mübrem, öncekine ise kaza-i muallak denir." Bu inanç sebebiyle Hz. Ömer'in: "Ya Rab! Beni şakî yazdınsa sil!" diye dua ettiği belirtilir. "Senin ilminde şakî isem değiştir" demezmiş. Zira Allah'ın olacak bir şey hakkındaki bilgisi asla değişmez, O'nun bildiği şekilde olur.

Alimler bu iki izah şeklinden öncekinin, sadedinde olduğumuz hadise daha uygun düştüğünü söylerler. Tîbî'den kaydedildiğine göre şöyle demiştir: "Önceki vecih daha muvafıktır. Buna, Fâik'in müellifi (Zemahşerî)'nin sözü işaret eder. Der ki: "Mânanın böyle olması caizdir: "Allah, rahim'in eser ve aslını dünyada uzun müddet devam ettirir, bunu sıla-i rahmi yapmayanın eserini hemen yok ettiği gibi çabucak yok etmez."

Üçüncü bir açıklama Taberâni'nin Mûcemu's-Sağîr'inde gelmiştir: Ebu'd-Derda anlatıyor: "Resulullah aleyhissalatu vesselam'ın yanında "Kim sıla-i rahimde bulunursa eceli uzatılır" diye zikredilmişti, Aleyhissalatu vesselam buyurdular ki: "Ömürde ziyade olmaz. Allah Teâla Hazretleri: "Ecelleri geldiği zaman bir saat ne ileri alınır ne de geriye..." (A'raf 34) buyurmaktadır. Ancak kişinin, kendisine vefatından sonra dua edecek hayırlı zürriyyet olur."

Yine Taberânî'nin Mûcemu'l Kebir'inde gelen merfu bir hadisde: "Allah, eceli gelen kimsenin ömrünü uzatmaz, ömrün ziyâdeleşmesi sâlih zürriyet demektir" buyurmuştur.
İbnu Fûrek, ömrün artmasından maksadın sıla-i rahim yapan kimsenin anlayış ve aklından âfâtın nefyedilmesi olduğunda cezmetmiştir.

3- Hadis, neseb öğrenmenin mendub olduğunu ifade etmektedir.[84]

-3291 4 -وَعَنْ ميمونة رَضِيَ اللهُ عَنْها قَالَت:]أعْتَقَتُ وَلِيدَةً وَلَمْ أَسْتَأذِنْ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا كَانَ يَوْمَهَا الَّذِي يَدُورُ عَلَيْهَا فِيهِ. قَالَتْ يَا رَسُولَ للهِ: أَشَعَرْتَ أَنِّي أَعْتَقْتُ وَلِيدَتِي. قَالَ: وَفَعَلْتِ؟ قَالَتْ: نَعَمْ. قَالَ: أَمَا إِنَّكِ لَوْ أَعْطَيْتِهَا أَخْوا لَكَ كَانَ أَعْظَمَ جْرِكَ[. أخرجه الشيخان وأَبُو دَاوُد .

4. (3291)- Meymûne radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resulullah aleyhissalatu vesselam'dan izin almadan bir câriye azad ettim. Resûlullah'ın benimle kalma günü gelip, beraber olduğumuz zaman:
"Ey Allah'ın Resûlü, câriyemi azad ettim, farkettiniz mi?" dedim.
"(Sahi mi söylüyorsun), bunu yaptın mı?" dedi. Ben, "Evet!" deyince:
"Keşke onu dayılarına verseydin, senin için daha hayırlı olacaktı!" buyurdular."[85]

-3292 5 -وَعَنْ سلمان بن عامر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الصَّدَقَةُ عَلَى الْمِسْكِينِ صَدَقَةٌ، وَعَلي ذِي الرَّحِمِ ثِنْتَانِ: صَدَقَةٌ وَصِلَةٌ[. أخرجه النسائي .

5. (3292)- Selmân İbnu Âmir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Fakirlere yapılan tasadduk bir sadakadır, ama zî-rahm'a (yani akrabaya) yapılan ikidir: Biri sıla-i rahim, diğeri sadaka."[86]

AÇIKLAMA:

1- Son iki hadis, sadaka ve bağış gibi hayırlarda, önce yakınları düşünmeye teşvik etmektedir. Köleyi azad etmektense muhtaç bir yakına bağışlamak, sadakayı rastgele bir fakire vermektense, yakınlığı olan birine vermek evlâdır. Bu hayır amelinde iki ayrı hayır gösterilmektedir:
1) Sadaka,
2) Sıla-i rahm.
Resulullah böylece sıla-i rahm'e ehemmiyet vermeye, itina göstermeye teşvik etmektedir.
2- Birinci hadisi rivayet eden Meymune, Resulullah'ın zevce-i pâklerinden olan Meymune Bintu'l-Hâris'dir (radıyallahu anhâ).
3- Hadis kadınların, kendi mallarında, kocalarına sormadan tasarrufta bulunabileceklerini göstermektedir. Çünkü Hz. Meymune câriyesini âzâd ettikten sonra Resulullah'a bilgi verme kabilinden mevzubahis etmiş, Resulullah da onu bu davranışı sebebiyle muâheze etmemiş, sadece

daha evlasına işâret buyurmuştur. Meymune (radıyallahu anhâ), malında tasarrufa şayet yetkili olmasaydı, Hz. Peygamber, akdi iptal ederdi.
4- İbnu Hacer, bu hadisten hareketle: "Akrabaya hibede bulunmak mutlak olarak efdaldir" denemez, zira bazı yakınlar gerçekten muhtaçtır, bazıları da değildir" der. Keza ilave eder: "Akrabaya hibe etmek de azad etmekten mutlak olarak efdaldir denemez. Zira açıkladığımız üzere bu, ahvale göre değişir."[87]

SOHBET BÖLÜMÜ

(Bu bölümde onsekiz fasıl var).

BİRİNCİ FASIL

ERKEĞİN HANIMI ÜZERİNDEKİ HAKLARI

*

İKİNCİ FASIL

KADININ KOCA ÜZERİNDEKİ HAKKI

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

SOHBET ÂDÂBI

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

MECLİS (OTURMA) ÂDÂBI

*

BEŞİNCİ FASIL

ARKADAŞIN VASFI

*

ALTINCI FASIL

KARŞILIKLI SEVME VE SAYMA

*

YEDİNCİ FASIL

DAYANIŞMA VE YARDIMLAŞMA

*

SEKİZİNCİ FASIL

İZİN TALEBİ

*

DOKUZUNCU FASIL

SELAMLAŞMA

*

ONUNCU FASIL

MÜSAFAHA

*

ONBİRİNCİ FASIL

HAPŞIRMA VE ESNEME

*

ONİKİNCİ FASIL

HASTA ZİYARETİ VE FAZİLETİ

*

ONÜÇÜNCÜ FASIL

BİNME VE TERKİYE BİNDİRME

*

ONDÖRDÜNCÜ FASIL

KOMŞULUK HAKKI

*

ONBEŞİNCİ FASIL

KÜSÜŞME

*

ONALTINCI FASIL

KUSURLARI ARAŞTIRMA VE ÖRTME

*

ONYEDİNCİ FASIL

KADINLARA BAKMAK

*

ONSEKİZİNCİ FASIL

MÜTEFERRİK HADİSLER

UMUMİ AÇIKLAMA

Arapçadaki aslî mânasına oldukça yakın bir kullanışla dilimize de girmiş bulunan sohbet, beraber olmak, arkadaşlık etmek, karşılıklı münâsebette bulunmak, mülâzemet etmek gibi mânalara gelir. Dilimizde daha ziyade karşılıklı olarak dostça, samimi duygularla konuşmaya sohbet deriz. Sözgelimi telefonla konuşma sohbet'e girmez, daha ziyade beraberlik aranır. Tatsız bir konuşmaya da sohbet demeyiz, hattâ resmiyetin girdiği konuşma da sohbetin dışında kalır. Sadedinde olduğumuz bölümde sohbet'e daha geniş bir mana ile, insanî beraberlikler girmektedir. Karı-koca beraberliği, bu beraberlikten doğan haklar, komşuluk, yolculuk beraberlikleri, bu beraberliklerde ortaya çıkan hukuk,

âdab; ziyâretler, ziyaret âdabı; dayanışma, selamlaşma, küsüşme, barışma; kadınlara bakmak, dedikodu, tecessüs, kusurları araştırmak vs...
Bölümün fasıl başlıklarından da anlaşılacağı üzere sohbet'le, medeniyyü'n-bıttab yani yaratılış icabı medenî kabul edilen insanın medeniliği gereği hasıl olan içtimaî münâsebetlerin pek çoğu kastedilmektedir. İnsan hayatının her safhasına ışık tutup en iyi tarzı, en güzel istikâmeti, her hususta ilahi değerleri beyan eden din-i mübin-i İslâm, beşeri sohbetin Allah'ın rızasına uyacak, insanları kâmil mânada saadet ve maâliyata götürecek edeb ve âdabı da beyan etmiştir. Şu halde sadedinde olduğumuz bölümde bu âdabı açıklayan hadisleri göreceğiz. "Sohbetler"imizi bu âdab çerçevesinde yürüttüğümüz ölçüde imanî samimiyetimiz ortaya çıkacak ve İslamımız tezahür edecek ve Allah'ın mü'minlere vaadettiği nimetlere yine o nisbette mazhar olma liyakatını kazanacağız.
Tevfik Allah'tandır.[88]

BİRİNCİ FASIL

ERKEĞİN HANIMI ÜZERİNDEKİ HAKLARI

3293- 1- عن أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَوْ كُنْتُ آمِرًا أَحَدًا أَنْ يَسْجُدَ ٴمَرْتُ الزَّوْجَةَ أَنْ تَسْجُدَ لِزَوْجِهَا[. أخرجه الترمذي .

1. (3293)- Hz. Hüreyre (Radıyallahu Anh) anlatıyor: "Resulullah aleyhissalatu vesselam buyurdular ki: "Şayet ben bir insanın başka bir insana secde etmesini emredecek olsaydım, kadına, kocasına secde etmesini emrederdim."[89]

AÇIKLAMA:

Dinimiz, Allah'tan başkasına secdeyi şiddetle yasaklamış ve haram kılmıştır. Resulullah (Aleyhissalâtu Vesselâm) İslamî esaslara göre işleyecek, ailedeki kocanın hanımı karşısındaki hukukunun büyüklüğünü ifade etmek için böyle mübalağalı bir üslûba başvurmuştur. İslam'da âile dirliği kocanın hakimiyetine dayandırılmıştır. Ayet-i kerime, âilede erkeğin reisliğini esas kılmıştır, ama bunu nafaka temin etme sebebine bağlamıştır. Nafakanın te'mini itaati gerektiren bir hukuk getirmektedir. Ayet aynen şöyle: "Erkekler kadınlar üzerine hâkimdirler. O sebeple ki, Allah onlardan kimini (erkekleri) kiminden (kadından) üstün kılmıştır. Bir de (erkekler kendi) mallarından infak etmektedirler. İyi kadınlar itaatli olanlardır..." (Nisa 34).
Aile dirliği büyük ölçüde itaate dayandığı için, itaat meselesi birçok hadiste tekrar tekrar ele alınarak te'yid edilmiştir. Tirmizî yukarıdaki hadisi kaydettikten sonra bu mevzuda Mu'az İbnu Cebel, Sürâka İbnu Mâlik, Hz. Aişe, İbnu Abbâs, Abdullah İbnu Ebi Evfâ, Talk İbnu Ali, Ümmü Seleme, Enes ve İbnu Ömer (radıyallahu anhüm ecmâîn)'den de rivayetler olduğunu belirtir. Bunların hepsini burada kaydetmek uzun kaçar. Abdullah İbnu Ebi Evfâ'nın rivayeti şöyle:

"Mu'az İbnu Cebel (radıyallahu anh) Şam'dan dönmüştü, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a secde etti.
"Ey Muaz bu da ne?" diye sorunca:
"Şam'a gitmiştim. Orada insanların piskopos ve patriklerine secde ettiklerini gördüm. Bunu sana yapmak, içimden geçti" dedi. Bunu işiten Efendimiz:
"Sakın bunu yapmayın. Eğer ben bir kimsenin Allah'tan başka birine secde etmesini emretseydim, kadına, kocasına secde etmesini emrederdim. Muhammed'in nefsi kudret elinde olan Zât'a yemin ederim, kadın kocasına olan hakkını eda etmedikçe Rabbine olan hakkını eda edemez. Kocası, nefsini taleb etse, kadın havid üzerinde bile olsa bunu men edemez."
Hz. Enes'in rivayeti de şöyle: "Bir insanın diğer bir insana secdesi doğru olmaz, şayet doğru olsaydı, üzerindeki hakkının büyüklüğü sebebiyle kadının kocasına secde etmesini emrederdim..."[90]

3294-2 -وَعَنْ أم سلمة رَضِيَ الله عَنْها قَالَت:]قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيُّمَا امْرَأةٍ مَاتَتْ وَزَوْجُهَا عَنْهَا رَاضٍ دَخَلَتِ الْجَنَّةَ[. أخرجه الترمذي .

2. (3294)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hangi kadın, kocası kendisinden razı olarak vefat ederse, cennete girer."[91]

3295-3 -وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ الله عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا مِنْ رَجُلٍ يَدْعُو امْرَأَتِهِ إِلَى فِرَاشِهِ فَتَأْبَى عَلَيْهِ إَّ كَانَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ سَاخِطاً عَلَيْهَا حَتَّى يَرْضَى عَنْهَا زَوْجُهَا[.

3. (3295)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Nefsim kudret elinde olan Zât-ı Zülcelâl'e yemin ederim, bir erkek hanımını yatağa davet ettiğinde kadın imtina edip gelmezse, kocası ondan râzı oluncaya kadar semada olan (melekler) ona gadab ederler."[92]

3296-4 -وفي رواية:]إِذَا دَعَا الرَّجُلُ اِمْرَأَتَهُ إِلَى فِرَاشِهِ فَأَبَتْ أَنْ تَجِئَ فَبَاتَ غَضْبَانَ لَعَنَتْهَا الْمَئِكَةُ حَتَّى تُصْبِحَ، وَفِي رِوَايَةِ. حَتَّى تَرْجِعَ[.

4. (3296)- Bir başka rivâyette şöyle denmiştir: "Erkek, kadınını yatağına çağırır, kadın da gelmeye yanaşmaz, erkek öfkelenmiş olarak sabahlarsa, melekler sabaha kadar -bir rivayette yatağa gelinceye kadar- kadına lânet okurlar."[93]

3297-5 -وفي روايـة:]إِذَا بَـاتَتْ الَمْرَأةُ مُهَـاجِرً فِرَاشَ زَوْجِهَـا لَعَنَتْهَـا الْمَئِكَـةُ[. أخرجه الشيخان وأبُو دَاوُد .

5. (3297)- Bir başka rivâyette: "Kadın küskünlükle kocasının yatağından ayrı olarak sabahlarsa, melekler onu lanetler" denmiştir.[94]

AÇIKLAMA:

Bazı hadislerde kadının başta gelen vazifeleri arasında zikredilen taat'ın mühim maddelerinden biri, yatağa icâbettir. Erkek yatağa dâvet edince, buna icabet etmesi gerekmektedir. Bazı hadîslerde: "Fırın üzerinde olsa bile.." veya "Havıd (deve semeri) üzerinde olsa bile..." diye, yani "yanda bırakılması zor olan bir işte bile olsa mutlaka emre icabet etsin" manasında te'kid edilmiştir.
Yukarıdaki rivâyetler sebepsiz, meşru olmayan bir mâzerete emre icâbet etmeyen, kocasının yatak dâvetine uymayan kadının bu davranışına terettüp eden mânevî müeyyideyi beyan etmektedir: Kocasının davetine icâbet edinceye, kocasını razı ve memnun kılıncaya kadar meleklerin lânetine maruz kalmak... Mü'mine bir kadın için bu pek büyük bir hasâret ve zarardır.
Şârihler, "yatak" kelimesiyle münâsebet-i cinsiye'nin kinaye edildiğini belirtirler. Utanma vesilesi olan meselelerin zikrinde Kur'an ve hadiste sıkça kinâyeye başvurulmuştur, örneği çoktur...
Hadiste geçen "sabah oluncaya kadar..." ibâresi, imtina hâdisesinin geceye mahsus olduğu intibâını vermekte ise de, bu hal, kadının gündüzleri olacak davete imtinaına cevaz vermez. Gecenin zikri, istirahat ve yatma vaktinin gece olması, gündüzleri maişet kazanma meşguliyetinin galebe çalması sebebiyledir. Ayrıca bazı hadislerde, "gece" veya "gündüz" ayırımına yer verilmeden aynı durum mevzubahis edilmiştir.
Hz. Câbir'in bir rivayeti şöyle: "Üç kişinin namazı kabul edilmez ve hiçbir hayırları semaya yükseltilmez:

* Geri dönünceye kadar, kaçan köle;
* Ayılıncaya kadar, sarhoş;
* Râzı edinceye kadar, kocasını darıltan kadın."

3296 numaralı rivayette geçen "erkek öfkeli olarak sabahlarsa" ifadesi, kadının her icâbet etmeme hâlinin aynı derecede olmadığını belirtir. Yani erkek, kadının gelmeyişini mâzur addetmiştir veya çağırma hakkından vazgeçmiştir ve hanımına bu davranışı sebebiyle kızmamıştır. Şu halde yatağa gelmeme halleri, aynı mânevî müeyyideyi icâb ettirmemektedir. Kadının yataktan ayrı sabahlaması meselesi de böyle.
Mühelleb, sadedinde olduğumuz hadislerden hareketle: "Bedenlerdeki olsun, mallardaki olsun hukukun men edilmesi, mağfiretiyle örttükleri hariç, Allah'ın gadabını gerektiren durumlardır" der ve hadisten şu hükmü çıkarır:
"Hadis, müslüman âsiye, eyleme geçmesini önlemek için, korkutma maksadıyla lânette bulunmanın câiz olduğunu göstermektedir. Şâyet fiili işlerse, ona lânet değil, af ve hidâyet duasında bulunmak gerekir."
Bazı âlimler bu istidlali hoş karşılamamışlar ve demişlerdir ki: "Müslüman için, rahmetten uzak olması mânasına lânet okumak uygun değildir. Muvafık olanı, onun için hidayet, af ve mâsiyetten dönmesi için dua etmektir. Lâneti tecviz edenler, lânetin örfi mânasını düşünmüş olmalıdırlar: Bu da, kötü söz söylemek mânasına olan sebbetmektir. Bunun da caiz olduğu durum, günaha düşenin bu kötü sözden ders alıp, utanma ve dönüş yapma hâline bağlıdır. Sadedinde olduğumuz hadiste meleklerin

bunu yapmış olması, insanların da lânet okumasına mutlak cevâzı ifade etmez."
Bazı âlimler hadisten şu hükümleri de çıkarmıştır:
* Melekler, mâsiyet ehline, mâsiyete devam ettikleri müddetçe beddua etmektedirler. Bu onların, itaat edenlere de taatte oldukları müddetçe hayır dua ettiklerini ifâde eder.
* Meleklerin duası, hayra da olsa şerre de olsa makbuldür. Bu sebeptendir ki, Aleyhissalâtu vesselâm, onların duasıyla korkutmuştur.
* Kocaya yardım ve rızasını aramaya irsâd var.
* Erkeğin cimayı terketmeye sabrı, kadınların sabrından daha zayıftır.
* Erkeğe en kuvvetli teşviş nikah yönünden gelmektedir. Bu sebeple Şârî bilhassa bu hususta kadının yardımcı olmasına ehemmiyet atfetmiş, teşriatta bulunmuştur.
* Hadis, hiçbir meselesini ihmâl etmeyip, herhangi bir, arzusuna mümânaat edeni bile meleklerin bedduasına mazhar etmek suretiyle alakasını gösteren, hukukunu koruyan Allah'a, erkeğin bu nimetlerine bedel, itaat etmesi, ibadetlerine sabır göstermesi gereği anlaşılır. Evet kula düşen, Rabbinin kendinden taleb ettiği hakları yerine getirmektir. Aksi takdirde onun davranışı, ihsanı bol bir zengine muhtaç durumda olan fakirin gösterdiği kabalık ve nankörlükten daha çirkin kaçar.[95]

6- 69 -وَعَنْه رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قِيلَ يَا رَسُولَ للهِ أَيُّ النِّسَاءِ خَيْرٌ؟ قَالَ الَّتِي تَسُرُّهُ إِذَا نَظَرَ، وَتُطِيعُهُ إِذَا أمَرَ، وَ تُخَالِفُهُ فِي نَفْسِهَا وَمَالِهَا بِمَا يَكْرَهُ[. أخرجه النسائي .

6, (3298)- Yine Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü! dendi, hangi kadın daha hayırlıdır?"
"Kocası bakınca onu sürura garkeden, emredince itaat eden, nefis ve malında, kocasının hoşuna gitmeye şeyle ona muhalefet etmeyen kadın!" diye cevap verdi."[96]

3299- 7- وَعَنْ عمر رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يُسْأَلُ الرَّجُلُ فِيمَ ضَرَبَ امْرَأَتَهُ؟[. أخرجه أَبُو دَاوُد .

7. (3299)- Hz. Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Erkeğe, hanımını ne sebeple dövdüğü sorulmaz."[97]

AÇIKLAMA:

1- Dinimiz, bazı şartlarla kadınların dövülebileceğini kabul eder. Bu husus Kur'an-ı Kerim'in şu âyetiyle sabittir:
"Serkeşlik etmelerinden endişelendiğiniz kadınlara öğüt verin, yataklarında onları yalnız bırakın, nihâyet dövün. Size itaat ediyorlarsa aleyhlerinde yol aramayın..." (Nisa 34).
* Görüldüğü üzere, kadın keyfi değil, itaatsizliği sebebiyle -Bagavi'nin ifadesiyle "Nikah'ın getirdiği hakların yerine getirilmemesi halinde" - dövülebilecektir. Âyette geçen nüşûz, sivrermek, karşı

gelmek, dik başlılık etmek gibi mânalara gelir.
* Nüşûz'undan korkulan kadınlar hemen dövülmez:
** Önce nasihat edilir.
** Nasihattan anlamazsa, ceza olarak yatakta yalnız bırakılır.
** Bundan da anlamazsa en son safhada dövülür. Veda hutbesinde, kadınların şiddetli (yaralayıcı) olmayacak şekilde dövülmesi emredilmiştir.
* Dövmede İslâm'ın vaz'ettiği başka kayıtlar da var:
** Başa vurulmamalıdır.
** Vücudun tehlikeli noktalarına da vurulmamalıdır.
** Çubuk, bükülü mendil gibi yaralayıcı olmayan bir şeyle vurulmalıdır.
** Darbe sayısı had cezası miktarından aşağı olmalıdır. Sayı hususunda ûlemâ ihtilaf eder. Te'dibî vurmaların üç darbeyi geçmemesi umumiyetle benimsenmiştir. Ona kadar vurulabileceğini, hatta daha fazla sayıda vurulabileceğini de söyleyenler olmuştur.
2- Kocasına, niçin dövdüğünün sorulamayışını âlimler kayda bağlamışlardır. Bu yasak mutlak değildir: "Eğer, dinin cevaz verdiği hudud çerçevesinde dövmüşse" denmiştir.
Şu halde dinin meşru kıldığı şartların dışına çıkarak dövülmesi halinde erkek muâheze edilebilir. Sözgelimi, yaralayıcı şekilde dövmüşse meşru hududu dışarı çıkmış demektir.[98]

-3300 -8 -وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]جَاءَتْ امْرَأَةُ صَفْوَانَ بنِ الْمُعَطِّلِ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ إلَى رَسُولِ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَصَفْوَانُ عِنْدَهُ. فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ للهِ زَوْجِي يَضْرِبُنِي إذَا صَلَّيْتُ، وَيُفَطِّرُنِى إذَا صُمْتُ، وَ يُصَلِّي صَةَ الْفَجْرِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ. فَسَألَهُ عَمَّا قَالَتْ. فَقَالَ يَا رَسُولَ للهِ: أَمَّا قَوْلُهَا يَضْرِبُنِي إذَا صَلَّيْتُ! فَإنَّهَا تَقْرأُ بِسُورَتَيْنِ وَقَدْ نَهَيْتُهَا. فَقَالَ لَهَا رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَوْ كَانَتْ سُورَةً وَاحِدَةً لَكَفَتِ النَّاسِ، وَأمَّا قَوْلُهَا يُفَطِّرُنِي إذَا صُمْتُ فَإنَّهَا تَنْطَلِقُ تَصُومُ وَأنَا رَجُلٌ شَابٌّ َ أَصْبِرُ. فَقَالَ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: َ تَصُومُ امْرَأَةٌ إِ بِإِذْنِ زَوْجِهَا، وَأَمَّا قَوْلُهَا إنِّي أُصَلِّي حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ فَإنَّا أَهْلُ بَيْتٍ قَدْ عُرِفَ لَنَا ذَلِكَ َ نَكَادُ نَسْتَيْقِظُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ. فَقَالَ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَإذَا اسْتَيْقَظْتَ يَا صَفْوَانُ فَصَلِّ[. أخرجه أَبُو دَاوُد .

8. (3300)- Ebu Sa'îd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Safvân İbnu Muattâl (radıyallahu anh)'ın hanımı, yanında Safvân'da bulunduğu bir anda Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek:
"Ey Allah'ın Resulü, namaz kıldığım zaman kocam beni dövüyor, oruç tuttuğum zaman da orucumu bozduruyor, güneş doğuncaya kadar da sabah namazını kılmıyor!"dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), hanımının bu söyledikleri hakkında Safvân'a sordu. Safvân:
"Ey Allah'ın Resulü! "Namaz kıldığım zaman dövüyor" sözüne gelince, o zaman (bir rekatte uzun) iki sûre okuyor. Halbuki ben bunu yasakladım" dedi. Resulullah kadına:
"İnsanlara tek surenin okunması yeterlidir" buyurdu. Safvân devam etti:
"Oruç tuttuğum zaman bozduruyor" sözüne gelince, "Hanımım oruç tutup duruyor.
Ben gencim, hep sabredemiyorum." dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Bir kadın kocasının izni olmadan (nafile) oruç tutamaz!" buyurdular. Safvân devamla:

"Güneş doğuncaya kadar sabah namazı kılmadığım sözüne gelince, biz (gece çalışan) bir âileyiz, bunu herkes biliyor. (Sabaha yakın yatınca) güneş doğuncaya kadar uyanamıyoruz" diye açıklama yaptı. Aleyhissalatu vesselam:

"Ey Safvân, uyanınca namazını kıl!" buyurdular."[99]

AÇIKLAMA:

1- Safvân (radıyallahu anh)'ın hanımı namazda iki uzun sûre okur olmalı ki müdahale mevzuu olmuştur. Tîbî: "Tek surenin okunması mevzubahis ise, bu Fatiha suresi olmalıdır" der.

2- Hattâbî bu hadîste bazı fıkhî bilgilerin bulunduğuna dikkat çeker:

***** Erkeğin hanımından istifadesi için belli bir vakit yoktur, bütün ahvâlde caizdir.

***** Erkeğin hakkını kullanmasına kadın mümânaat edecek olursa, erkek onu şiddetli olmayacak şekilde dövebilir.

Kadın hacc için ihrama girecek olursa erkek ona mâni olabilir, hacca göndermeyebilir. Zira, erkeğin kadın üzerindeki hakkı muacceldir, Allah'ın hakkı ise muahhardır. Atâ İbnu Ebî Rebah böyle hükmeder. Bütün imamlar, nâfile haccına erkeğin mâni olabileceğinde ittifak ederler.

3- Safvân İbnu Muattal ailesi geceler boyu su çeker, sabaha doğru yatarlardı. Bu hadisi bir kısım şarihler ihtiyatla karşılamıştır. Hem senetçe zayıf, hem de metinde nekâret vardır: Namazda tek sureye ruhsat, sabah namazının güneşin doğmasına kadar te'hir edilmesine ruhsat gibi. Azîmâbâdî şu açıklamayı dermeyan eder: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Uyanınca namazını kıl!" sözü -hadisin sahih olması halinde- dikkat çekici bir ruhsattır. Cidden ilâhî bir lütuftur, Resulullah'tan ümmetine bir rıfkı, bir şefkatidir. Safvân'ın işi sanki fıtrî bir meleke haline gelmiş ve çalışma âdeti onu istilâ etmiş ve artık ondan vazgeçmesi imkânsız hale gelmiş gibidir. Bu durumda, bu halin sahibi, kendisine baygınlık gelen kimse menzilesindedir, mazur addedilir, ayıplanmaz. Mamafih bu halin her zaman değil, bazen ârız olması da muhtemeldir. Bu da yanında uyandırıp uykusunu açacak birilerinin olmamasından ileri gelebilir. Böylece uyku, güneş doğuncaya kadar devam etmiş olabilir. Bu durum her zaman değil arada sırada olan bir haldir. Çünkü insanın her vakit böyle olması ihtimalden uzaktır. Dolayısıyla arada sırada bu durumla karşılaşan insan hakkında namazı vaktinde kılmaktan kaçıyor diye düşünmek câiz olmaz".

4- Şunu da kaydedelim ki, hadisi bazı alimler sened yönüyle ihticac edilemeyecek kadar zayıf addedmiş, metnindeki hüküm yönüyle de münker bulmuştur: "Bilhassa sabah namazının güneş doğduktan sonra kılınmasına Resulullah'ın ruhsat vermesi oldukça uzak bir ihtimaldir, bir yanlışlıktır" demişlerdir.[100]

-3301 -9 -وَعَنْ أَبِي الورد بن ثُمامة قَالَ:]قَالَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ لِابْنِ أعْبَدَ أَ أُحَدِّثُكَ عَنِّي وَعَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ رَسُولِ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَتْ مِنْ أَحَبِّ أَهْلِهِ إِلَيْهِ؟ قُلْتُ بَلَى. قَالَ: إِنَّهَا جَرَّتْ بِالرَّحى حَتَّى أَثَّرَتْ فِي يَدِهَا. وَاسْتَقَتْ بِالْقِرْبَةِ حَتَّى أَثَّرتْ فِي نَحْرِهَا. وَكَنَسَتِ الْبَيْتَ حَتَّى اغْبَرَّتْ ثِيَابُهَا. فَأتِيَ النَّبِيُّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِخَدَمٍ. فَقُلْتُ لَهَا: لَوْ أتَيْتِ أَبَاكِ فَسَألْتِهِ خَادَماً؟ فَأْتَتْهُ فَوَجَدْتُ عِنْدَهُ حُدَّاثًا فَرَجَعَتْ. فَأَتَاهَا مِنَ الْغَدِ فَقَالَ: مَا كَانَتْ حَاجَتُكِ؟ فَسَكَتَتْ.

فَقُلْتُ: أَنَـا أُحَـدِّثُكَ يَا رَسُولَ للهِ! إِنَّهَا جَرَّتْ بِالرَّحَى حَتَّى أَثَّرَتْ فِي يَـدِهَا، وَحَمَلَتْ بِالْقِرْبَـةِ حَتَّى أَثَّرَتْ فِي نَحْرِهَـا. فَلَمَّا أَنْ جَـاءَ الْخَـدَمُ أَمَرْتُهَـا أَنْ تَأْتِيـكَ تَسْـتَخْدِمُكَ خَادِمًا يَقِيهَا حَرَّ مَاهِيَ فِيهِ. فَقَالَ: إِتَّقِ اللهِ يَا فَاطِمَةُ. وَأَدِّي فَرِيضَـةَ رَبِّكَ، وَاعْمَلِي عَمَلَ أَهْلِكِ، إِذَا أَخَذْتِ مَضْـجَعَكِ فَسَـبِّحِي ثَثًـا وَثَثِينَ، وَاحْمِـدِي ثَثًا وَثَثِينِ، وَكَبِّرِي أَرْبَعًا وَثَثِينَ. فَـذَلِكَ مَائَـةٌ هِيَ خَيْرٌ لَكَ مِنْ خَادِمٍ. قَالَتْ: رَضِـيتُ عَنِ اللهِ وَعَنْ رَسُولِـهِ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَلَمْ يُخْدِمْهَا[. أخرجه الخمسة إ النسائي

.

9 (3301)- Ebu'l-Verd ibnu Sümâme anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallahu anh) İbnu Ağyed'e dedi ki: "Sana kendimden ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kızı Fâtıma (radıyallahu anhâ)'dan -ki o, babasına, ailesinin en sevgili olanı idi- bahsedeyim mi?"
"Evet, bahsedin!" dedim. Bunun üzerine:
"Fâtıma radıyallahu anhâ değirmen çevirirdi; elinde yaralar meydana gelirdi. Kırba ile su taşırdı. Bu da boynunda yaralar açtı. Evi süpürüyordu. Üstü başı toz-toprak oldu. (Bu sıralarda) Resûlullah'a bir kısım köleler getirilmişti. Fâtıma'ya:
"Babana kadar gidip bir köle istesen!" dedim. Gitti. Aleyhisselâtu vesselâm'ın yanında bazılarının konuşmakta olduklarını gördü ve geri döndü. Ertesi gün Resulullah Fâtıma'ya gelerek:
"Kızım ihtiyacın ne idi?" diye sordu. Fâtıma sükût edip cevap vermedi. Ben araya girip:
"Ben anlatayım Ey Allah'ın Resûlü" dedim ve açıkladım: "Fâtıma'nın değirmen kullanmaktan elleri yara oldu, kırba ile su taşımaktan da omuzları incindi. Köleler gelince ben kendisine, size uğramasını, sizden bir hizmetçi istemesini ve böylece biraz rahata kavuşmasını söyledim. Bu açıklamam üzerine Resulullah:
"Ey Fâtıma, Allah'tan kork, Allah'a olan farzlarını eda et, âileyin işlerini yap. Yatağına girince otuzüç kere sübhanallah, otuzüç kere elhamdülillah, otuzdört kere Allahekber de. Böylece hepsi yüz yapar. Bu senin için hizmetçiden daha hayırlıdır.." buyurdular. Fâtıma (radıyallahu anhâ):
"Allah'dan ve Allah'ın Resulünden razıyım" dedi. Resulullah ona hizmetçi vermedi."[101]

AÇIKLAMA:

1- Burada, bidayet-i İslâm'da kadınların ev işlerinde çalıştıklarını görmekteyiz. Hatta Hz. Peygamber'in en sevgili kızı Fâtıma'nın, ev işlerinin en ağırını, en çok rahatsız edenini bile yaptığını, bu yüzden ellerinin yara, omuzlarının ezik ve bere içinde kaldığını görmekteyiz. Bu çeşit rivayetler çoktur. Resulullah'ın baldızı Esmâ (radıyallahu anhâ)'nın tarlada çalıştığı, ata yem hazırladığı, at tımar ettiği rivayetlerde belirtilmiştir.
Sadedinde olduğumuz rivayet, bu işleri bir peygamber kızının yaptığını, hizmetçi istediği zaman Resulullah'ın hizmetçi vermeyip ondan daha hayırlı olan bazı tesbihâtı tavsiye ettiğini göstermektedir. Şu halde bu işlerin kadınlar tarafından yapılmasını, Efendimiz normal ve tabiî karşılamış olmaktadır.
Hadisin bazı vecihlerinde, Resulullah, "Suffa Ashabı ihtiyaç içerisinde kıvranırken ben size hizmetçi veremem..." mealinde cevap vermiş, "fazla köle olsa satıp, parasıyla Suffa Ashâbı'nın bazı ihtiyaçlarını karşılamaya çalışacağım" belirtmiştir. Bazı rivayetlerde: "Bedir yetimleri (ihtiyaçta) sizi geçti"; bir başka rivayette: "Ey Fâtıma sabret, kadınların en hayırlısı ailesine faydalı olandır" der.

Hülasa hadis, çok farklı vecihlerle rivâyet edilmiştir. Hepsinde pek faydalı ziyadeler var.

2- Bazı Fevaid: Alimler, muhtelif vecihlerindeki ziyadeleri de nazar-ı dikkate alarak bu hadisten pek çok ibretler, düsturlar, hükümler çıkarmışlardır. Bazılarını kaydediyoruz:

* Resulullah uyku sırasında muhtelif zikirlerin okunabileceğini belirtmiştir.

İsteyen bunlardan birini veya birkaçını okuyabilir. Şartlara, ahvâle, eşhasa ve evkâta göre bunlardan her birinin ayrı bir fazileti vardır.

* İbnu Battâl: "Bu hadîste, fakirliği zenginlikten üstün addedenlere delil var. çünkü Resulullah: "Size hizmetçiden daha hayırlı olanı söyleyeyim mi?" demiş ve onlara zikir öğretmiştir. Eğer zenginlik üstün olsaydı onlara hizmetçi verirdi ve zikri de öğretirdi. Şu halde hizmetçi vermeyip zikir talimiyle yetinmesi, Efendimizin onlara Allah indinde daha hayırlı olanı tercih ettiğini gösterir" demiştir.

İbnu Hacer buna itiraz eder ve der ki: "Bu iddia, Hz. Peygamber'in yanında fazla hizmetçi olmasına rağmen böyle yapması halinde doğrudur. Halbuki rivayetler açıkça ifade ediyor ki, Resulullah, satıp parasını Ehl-i Suffe'nin veya Bedir yetimlerinin nafakasına harcamak için bunlara hizmetçi vermemiştir." Buradan hareketle Kadı İyaz: "Bu hadiste "Fakir zenginden efdaldir" hükmünü çıkaranlara delil yoktur" der.

* Hadiste gelen "hayırlı olma" meselesinde de ihtilaf edilmiştir. Kadı İyaz, hadisin zâhirine göre: "Resulullah, onlara âhiretle ilgili amelin, her hâl ve kârda dünya işlerinden daha hayırlı olduğunu öğretmek istemiştir. Onlara hizmetçi vermek mümkün olmayınca, bununla yetindi, sonra istekleri olmayınca, onlara istediklerinden daha efdal ecir hâsıl edecek bir zikir öğretti" der.

Kurtûbi de: "Onları zikre havale etti, tâ ki bu, ihtiyaç halinde, duanın yerine geçsin yahut da Resulullah kendisi için sevdiğini kızı için de sevmesi sebebiyle böyle yaptı, çünkü Aleyhissalatu vesselam, ecri büyük olması sebebiyle fakrı ve sabrederek onun sıkıntısına katlanmayı tercih ediyordu" der.

Mühelleb de şöyle der: "(Aleyhissalâtu vesselâm) kızına, âhirette ona daha çok fayda verecek olan zikri öğretti. Ehl-i Suffe'yi ise, onlar nefislerini karın tokluğuna, ilim dinlemeye ve sünnet öğrenmeye vakfettikleri, mal ve iyâl kesbini düşünmedikleri için tercih etti."

* Bu hadis, humus'un taksiminde ilim talebelerinin öne alınması gereğini ifade eder.

* Hadis Selef-i Sâlihin'in içinde bulunduğu geçim darlığı, kıtlık ve sıkıntıyı gösterir. Allah onları, dünyaya tabi olmaktan korumak için, elde etme imkanına rağmen dünyaya bulaştırmamış, ondan uzak tutmuştur. Bu, enbiya ve evliyanın büyük çoğunluğunun yoludur.

* İsmaîl el-Kâdi: "Bu hadis, humusu İmamın dilediği gibi taksim edeceğini gösterir. Çünkü köleler, humus'tandır. Humus'un beşte dördü ganimetçilerin hakkıdır" der. İmam Malik ve Bazıları böyle hükmetmiştir.

* Mühelleb der ki: "Hadîste, kişinin âhireti dünyaya tercihte kendi gittiği yola, ehlini de sevketmesinin örneği vardır, yeter ki onların da bu işe gücü yetsin."

* Bazı âlimler: "Kişi, kızının ve kocasının evine izin almadan girebilir, yataklarına oturabilir" demiş ise de, diğer bir kısım alimler rivâyetin bir veçhinde "izin alarak girdi" kaydını göstererek "izinsiz girme" istidlâline karşı çıkmıştır. [102]

İKİNCİ FASIL

KADININ KOCA ÜZERİNDEKİ HAKKI

3302- 1- عن أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اِسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ فَإِنَّ الْمَرأةَ خُلِقَتْ مِنْ ضِلَعٍ وَإِنَّ أَعْوَجَ مَا فِي الضِّلْعِ أَعْلاَهُ. فَإِنْ ذَهَبْتَ تُقِيمُهُ كَسَرْتَهُ، وَإِنْ تَرَكْتَهُ لَمْ يَزَلْ أَعْوَجَ، فَاسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ خَيْرًا[. أخرجه الشيخان والترمذي .

1. (3302)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kadınlara hayırhah olun, zira kadın bir eyeği kemiğinden yaratılmıştır. Eyeği kemiğinin en eğri yeri yukarı kısmıdır. Onu doğrultmaya kalkarsan kırarsın. Kendi hâline bırakırsan eğri halde kalır. Öyleyse kadınlara hayırhah olun."[103]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis muhtelif vecihlerde rivayet edilmiştir. Burada zikri gereken ziyâdeli bir veçhi şöyle: "Kadın eyeği kemiğinden yaratılmıştır. Aslâ bir istikamet üzere doğru olmayacaktır. Ondan istifâde etmek istersen eğri haliyle istifade et, doğrultmaya kalkarsan kırarsın. Onun kırılması,boşanmasıdır."

2- Hadis kadınların kendilerine has tabiatları olduğuna, bu tabiatın fitri olup istenen şekilde değiştirilemiyeceğine, onu kendi tabiî şekliyle kabul etmek, mevcut hali üzere uyum yapma yolları aramak icabettiğine, onların eğriliklerine tahammül etmek gerektiğine dikkat çekiyor. Aksi halde istenen şekilde bir istikamet vermek, onu kırmak demek olacaktır. Bu da boşanmadır. Hadisin bir veçhinde: "Kadın eyeğidendir, doğrultursan kırarsın. Ona iyi muâmelede bulun onunla yaşa" denir.
Bu veçhinden daha iyi anlaşılacağı üzere, Resulullah kadınların hassas bir mizaç üzere yaratıldıklarına, onlara iyi muamele yapıldığı takdirde onlarla uyum içinde yaşanabileceğine dikkat çekmektedir. İmam Gazâli: "Kocanın karısı ile iyi geçinmesi, ona karşı güzel ahlakla muamelede bulunması, kadının hakkıdır. Güzel ahlaktan murad kadına eza-cefa etmemek değil, onun ezasına tahammül göstermektir, Resulullah'ın yolundan giderek kadının taşkınlık ve gazabına karşı halîm selîm davranmaktır" der. Bazı âlimler bu hadiste Resulullah'ın kadınlara olan şefkat ve merhametini görürler.

3- Hadis kadınların bidayette eyeği kemiğinden yaratıldığına da parmak basıyor. Yani ilk kadın Hz. Havva'nın, Hz. Adem aleyhisselam'dan yaratıldığına dikkat çekiyor. Başka rivayetlerde daha sarîh olarak Hz. Havvâ'nın, Hz. Adem'in en kısa olan sol eyeği kemiğinden yaratıldığı ifade edilmiştir. Esâsen Kur'an muhtelif âyetlerinde insanlığın bir tek nefisten (Hz. Âdem'den) yaratılıp sonradan çoğaltıldığını açıklar. Ayette bir tek nefisten nasıl yaratıldılar? Eyeğisinden mi, hangi eyeğisinden? gibi teferruata girilmez. Nisa sûresindeki âyet şöyle:
"Ey insanlar sizi bir nefisten yaratan, ondan da zevcesini (Havva'yı) yaratan Rabbinizden korkun. Sonra da o ikisinden çok sayıda erkek ve kadınlar yarattı" (Nisâ 1).

4- Alimler kadınların eğriliği deyince onların hırçınlığı, hissiliği, aklen zayıf oluşu, en basit bir hâdisede boşanma taleb etmesi, kocanın gücünü aşan talep ve isteklerde bulunması, aile sırrını ifşa

etmesi, nankörce davranması, dedikodu yapması gibi umumiyetle fıtrî olan zaaflarını anlarlar. Şu halde Resulullah, sadedinde olduğumuz hadiste, kadınların bu fıtrî hallerine dikkat çekerek, onların bu zaaflarını gidermeye kalkma yanlışlığına düşmeden, bu hallerine tahammül ederek geçinme yollarını aramayı tavsiye etmektedir. Onlarla güzel geçinmede nebevî tavsiyenin esası tahammül, anlayış ve iyi davranıştır.[104]

-3303 -2 وَعَنْ عمرو بن ا'حوص رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اِسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ خَيْرًا فَإنَّهُنَّ عَوَانٌ عِنْدَكُمْ. لَيْسَ تَمْلِكُونَ مِنْهُنَّ شَيْئًا غَيْرَ ذلِكَ إِ أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ. فَإنْ فَعَلْنَ فَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ ضَرْباً غَيْرَ مُبَرَّحٍ. فَإنْ أَطَعْنَكُمْ فَ تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيً. أَ إنَّ لَكُمْ عَلَى نِسَائِكُمْ حَقًّا، وَلِنِسَائِكُمْ عَلَيْكُمْ حَقًّا. فَحَقَّكُمْ عَلَيْهِنَّ أَنْ َ يُوطِئْنَ فَرْشَكُمْ مَنْ تَكْرَهُونَ، وَ يَأْذَنَّ فِي بُيُوتِكُمْ لِمَنْ تَكْرَهُونَ، أَ وَحَقُّهُنَّ عَلَيْكُمْ أَنْ تُحْسِنُوا إلَيْهِنَّ فِي كِسْوَتِهِنَّ وَطَعَامِهِنَّ[. أخرجه الترمذي.»عوانٌ« جمع عانية وهي ا'سيرة، شبه المرأة في دخولها تحت حكم الزوج با'سير .

2. (3303)- Amr İbnu'l-Ahvas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kadınlara karşı hayırhah olun. Çünkü onlar sizin yanınızda esirler gibidirler. Onlara iyi davranmaktan başka bir hakkınız yok, yeter ki onlar açık bir çirkinlik işlemesinler. Eğer işlerlerse yatakta yalnız bırakın ve şiddetli olmayacak şekilde dövün. Size itaat ederlerse haklarında aşırı gitmeye bahâne aramayın. Bilesiniz, kadınlarınız üzerinde hakkınız var, kadınlarınızın da sizin üzerinizde hakkı var. Onlar üzerindeki hakkınız, yatağınızı istemediklerinize çiğnetmemeleridir. İstemediklerinizi evlerinize almamalarıdır. Bilesiniz onların sizin üzerinizdeki hakları, onlara giyecek ve yiyeceklerinde iyi davranmanızdır."[105]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis karı-koca arasındaki karşılıklı hak ve vazifeleri tesbitte temel nasslardan biridir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın veda hutbesinden bir parçadır. Tirmizî'deki aslı çok daha uzundur. Burada şunu hatırlatmamızda fayda var: Bu hadîs, İslam'ın insanlık tarihinde icra ettiği büyük inkılablardan birine temas etmektedir: "Kadın hakları" Kadın hakkı mefhumu sadece cahiliye Araplarına yabancı bir mefhum değildir. Yakın zamana kadar Batı dünyası dahil, bütün insanlığın meçhûlü idi. İlk defa İslam, kadının da hukukundan bahsetmiş, erkekle hukukî eşitliğe yükseltmiştir. Hz. Ömer der ki: "(Cahiliye devrinde) Allah'ın kadınlar hakkında koyduğu hükümler gelinceye kadar biz onlara hiçbir değer atfetmezdik."

2- Hadîsteki istîsa vasiyet kabul etmek mânasına gelir. Yani Resulullah şöyle demiş olmaktadır: "Ben kadınlar hakkında hayır tavsiye ediyorum, siz onlar hakkındaki bu tavsiyemi kabul edin." Bazı alimler: "Kadınlar hakkında kendinizden hayır arayın" veya: "Biriniz diğerinizden kadınlar hakkında hayır talep etsin" şeklinde anlamanın da uygun olacağını söylemiştir.

3- Hadisin müteakip kısmı şu mânada anlaşılmıştır: "Siz kadınlar hakkında, bu hayırhahlık dışında

başka bir davranışa yetkili değilsiniz, onlara kötü davranma hakkına sâhip değilsiniz, yeter ki çirkin bir iş yapmasınlar..."

Şu halde onlara kötü davranma hakkı, onların "çirkin iş" yapmalarıyla doğuyor. Çirkin bir iş yapmadıkları müddetçe erkek kötü davranma hakkına sahip değildir. Kötü davranırsa hakkı olmayan bir iş, yani zulüm yapmış olur. Bunun Allah katında mes'uliyeti vardır.

Çirkin iş nedir? Ayette nüşûz diye geçen kelime hadiste fâhişe diye gelmiştir. Hatta bu hadîsi, mezkur âyetin tefsiri olarak bile görmemiz mümkündür. en-Nihâye'ye göre, fuhş, fevahiş, fâhişe Allah'a isyan ve günah nev'inden işlenen fiillerin pek çirkinlerine denir. Bunların en çirkini zina olduğu için çoğunlukla fâhişe, zina mânasında kullanılır. Hattâ dilimizde fuhş deyince nerdeyse zinâyı, fahişe deyince de zâniyeyi kastederiz. Fâhiş bir hata, fâhiş bir fiyat dediğimiz zaman kelimeyi aslî mânasında kullanmış oluruz. Şu halde hadiste geçen fâhişe, mübeyyine, "pek açık olay çirkinlik" diye anlaşılmalıdır. Hadiste kastedilen şey de, gerek sözle, gerekse fiille işlenen her çeşit çirkinlikler, ahlaksızlıklar olmalıdır. Bu tâbiri "zina" olarak anlamak mümkün değildir. Çünkü zinâ fazîhasının dindeki hükmü, dayakla nihayet bulan bir terbiye vetiresi değil, recm denen ağır bir cezadır.

4- Yatakta yalnız bırakmayı, İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ "yatakta sırtını dönüp konuşmamaktır" diye tefsir etmiştir. Ancak "Bir başka yatağa geçmek" diye tefsir eden de olmuştur.

5- Şiddetli olmayan dövme mevzuunda Nevevî şu açıklamayı sunar: "Şiddetli dövme (darb-ı müberrih) şiddetli, ağır dövmedir. Hadis buna izin vermiyor. Hadisin manası: "Kadınları şiddetli ve ağır olmaksızın dövün" demektir." Berh, meşakkat demektir. Gayr-ı müberrih tabiri dilimizde umumiyetle yaralayıcı olmaksızın diye tercüme edilmiştir. Ancak, kelimenin aslı yara'dan ziyade, meşakkati, fazla acı'yı ifâde etmektedir.

Resulullah, "Size itaat ederlerse aşırı gitmeyin" buyurarak, "kendilerinden istenen hususlara riâyet etmeleri hâlinde, zulmen yataklarını ayırmak, dövmek gibi muamelelerde bulunmayın, kötü davranmaya bahâne aramayın" demek istemiştir.

6- Erkeğin kadın üzerindeki hakkı olarak zikredilen "yatağı, istenmeyene çiğnetmemesi" tabirini Nevevi şöyle açıklar: "Bunun mânası, evlerinize girip oturmalarını istemediğiniz kimselerden hiçbirine bu hususta müsaade etmemeleridir. Bunun yabancı bir erkek olması ile, kadının akrabalarından bir kadın olması arasında fark yoktur. Yasak bunların hepsine şâmildir."[106]

3- 80- وَعَنْ حكيم بن معاوية عن أبيه رَضِـىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قُلْتُ يَا رَسُولَ للهِ: مَا حَقُّ زَوْجَةِ أَحَدِنَا عَلَيْهِ: قَالَ: أَنْ تُطْعِمُهَا إِذَا طُعِمْتْ، وَأنْ تكْسُوهَا إِذَا اكْتَسَيْتَ، وَ تَضْرِبِ الْوَجْهَ، وَ تُقَبّحْ، وَ تَهْجُرْ إَ فِي الْبَيْتِ[. أخرجه أَبُو دَاوُد .

3. (3304)- Hakîm İbnu Mu'âviye babası Mu'âviye (radıyallahu anh)'den anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü! dedim, bizden her biri üzerinde, zevcesinin hakkı nedir?"

"Kendin yiyince ona da yedirmen, giydiğin zaman ona da giydirmen, yüzüne vurmaman, takbîh etmemen, evin içi hariç onu terketmemen."[107]

AÇIKLAMA:

1- Daha önce kaydedilen hadisteki dövme ruhsatına burada bir kayıt zikredilmektedir: Başa vurmamak.. Resulullah, kadın dayağı haketse bile, başına vurulmamasını, onun haklarından biri olarak zikretmektedir. Alimler, te'dib sırasında başa vurmaktan kaçınmanın vâcib olduğunu belirtirler.

2- Takbih etmek, kötü söz söylemek mânasında anlaşılmalıdır. Yani her çeşit rencide edici sözler... Hakaret etmek, sebbetmek, ayıplamak, beddua etmek, lanetlemek vs. Bütün bunları İslam yasaklamıştır. Erkek, hanımına karşı rencide edici sözlere dilini alıştıracak olursa, kadın da dayanamayıp mukabele etti mi dirlik kalmaz. Bu çeşit küçük görülen davranışlar, aile huzurunu bozup, boşanmaya kadar götürebilir. Halbuki boşanma, gerek erkek, gerek kadın ve gerekçe çocuklar için büyük bir yıkım ve şekâvettir.

3- Evin içi hâriç onu terketmemek tâbiri, yine önceki hadiste geçen "yatakta terketme"nin açıklanması mâhiyetindedir. Kadını yatakta terketmek, bir başka eve, bir başka mahal ve hatta şehre gitmek şeklinde de gerçekleşebilir. Ancak Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), o ihtimale binâen meseleye açıklık getirmiştir. Kadın yatakta terk'le cezalandırılacaksa bu müştereken yaşanan meskenin içerisinde cereyân etmelidir. Aynı ev içerisinde bir başka odaya veya aynı oda içerisinde bir başka yatağa geçme şeklinde olabilir. Ne kadını evden uzaklaştırmak, ne de erkek, evi terketmek şeklinde bir "yatakta ayırma cezası" İslamî değildir. Esasen Tercümân'ül-Kur'an olan İbnu Abbâs (radıyallahu anh)'ın bunu "aynı yatakta kadına arkasını dönüp konuşmamak" şeklinde açıkladığını önceki hadiste kaydetmiştik.[108]

ÜMMÜ ZER' HADÎSİ

3305- 1- عن عَائِشَةَ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَت:]جَلَسَ إِحْدَى عَشْرَةَ امْرَأَتَ فَتَعَاهَدْنَ وَتَعَاقَدْنَ أَنْ يَكْتُمْنَ مِنْ أَخْبَارِ أَزْوَاجِهِنَّ شَيْئًا. قَالَتْ اْ'وَّلِى: زَوْجِي لَحْمِ جَمَلٍ غَثٍّ عَلَى رَأْسِ جَبَلٍ. َ سَهْلٌ فَيُرْتَقَى وَ َسَمِينٌ فَيُنْتَقَل؛ وَفِي رِوَايَةٍ لِلْبُخَارِي: فَيُنْتَقَى. قَالَتِ الثَّانِيَةُ: زَوْجِي َ أُبُثُّ خَبَرَهُ، إِنِّي أَخَافُ أَنْ َ أَذَرَهُ إِنْ أَذْكُرْهُ أَذْكُرْ عُجَرَهُ وَبُجَرَهُ. قَالَتِ الثَّالِثَةُ: زَوْجِي الْعَشَنَّقُ. إِنْ أَنْطِقْ أُطَلَّقْ، وَإِنْ أَسْكُتْ أُعَلَّقْ. قَالَتْ الرَّابِعَةُ: زَوْجِي كَلَيْلِ تِهَامَةَ، َ حَرٌّ وَ َ قَرٌّ، وَ َ مَخَافَةَ وَ َ سَآمَةَ. قَالَتِ الَخَامِسَةُ: زَوْجِي إِنْ دَخَلَ فَهِدَ، وَإِنْ خَرَجَ أَسِدَ، وَ َ يَسْأَلُ عَمَّا عَهِدَ، قَالَتْ السَّادِسَةُ: زَوْجِي إِنْ أَكَلَ لَفَّ، وَإِنْ شَرِبَ اشْتَفَّ، وَإِنْ اضْطَجَعَ التَفَّ، وَ َ يُولِجُ الْكَفَّ لِيَعْلَمَ الْبَثَّ. قَالَتْ السَّابِعَةُ: زَوْجِي غَيَايَاءُ أَوْ غَيَايَاءُ طَبَاقَاءُ، كُلُّ دَاءٍ لَهُ دَوَاءٌ، شَجَّكَ أَوْ فَلَّكَ أَوْ جَمَعَ كُ ًّ لَكَ. قَالَتْ الثَّامِنَةُ: زَوْجِي الْمَسُّ مَسُّ أَرْنَبٍ، وَالرِّيحُ رِيحُ زَرْنَبٍ. قَالَتْ التَّاسِعَةُ: زَوْجِي رَفِيعُ الْعِمَادِ، طَوِيلُ النَّجَادِ، عَظِيمُ الرِّمَادِ، قَرِيبُ الْبَيْتِ مِنَ النَّادِ. قَالَتِ الْعَاشِرَةُ: زَوْجِي مَالِكٌ، وَمَالِكٌ؟ مَالِكٌ: خَيْرٌ مِنْ ذَلِكَ، لَهُ إِبِلٌ كَثِيرَاتُ الْمَبَارِكِ، قَلِيَتُ الْمَسَارِحِ وَإِذَا سَمِعْنَ صَوْتَ الْمِزْهَرِ أَيْقَنَّ أَنَّهُنَّ هَوَالِكُ. قَالَتِ الْحَادِيَةَ عَشَرَةَ: زَوْجِي أَبُو زَرْعٍ. وَمَا أَبُو زَرْعٍ؟ أَنَاسَ مِنْ حُلِيٍّ أُذُنَيَّ. وَمَ ُ مِنْ شَحْمٍ عَضُدَيَّ. وَبَجَّحَنِي فَبَجَّحَتْ إِلَى نَفْسِي. وَجَدَنِي فِي أَهْلِ غُنَيْمَةٍ بِشِقٍّ. فَجَعَلَنِي فِي أَهْلِ صَهِيلٍ وَأَطِيطٍ وَدَائِسٍ وَمُنَقٍّ. فَعِنْدَهُ أَقُولُ فَ َ أُقَبَّحُ. وَأَرْقُدُ فَأَتَصَبَّحُ. وَأَشْرَبُ فَأَتَقَنَّحُ. أُمُّ أَبِي زَرْعٍ. فَمَا أُمُّ أَبِي زَرْعٍ؟ عُكُومُهَا رَدَاحٌ. وَبَيْتٌ فَسَاحٌ. اِبْنُ أَبِي زَرْعٍ. فَمَا اِبْنِ أَبِي زَرْعٍ؟

مَضْجَعُهُ كَمَسَلِ شَطْبَةٍ، وَيُشْبِعُهُ ذِرَاعُ الْجَفْرَةِ. بِنْتُ أَبِي زَرْعٍ، فَمَا بِنْتُ أَبِي رَزْعٍ؟ طَوْعُ أَبِيهَا، وَطَوْعُ أُمِّهَا، وَمِلْءُ كِسَائِهَا. وَفِي رِوَايَةٍ: وَصِفْرُ رِدَائِهَا، وَغَيظُ جَارَتِهَا. جَارِيَةُ أَبِي زَرْعٍ، فَمَا جَارِيَةُ أَبِي زَرْعٍ؟ َ تَبُثُّ حَدِيثَنَا تَبْثِيثًا، وَ تُنَقِّثُ مِيرَتَنَاَ تَنْقِيثًا، وَ تَمْ ُ بَيْتَنَا تَعْشِيشًا. قَالَتْ: خَرَجَ أَبُو زَرْعٍ وَا ُوطَابُ تَمْخُضُ فَلَقِيَ امْرَأَةً مَعَهَا وَلَدَانِ لَهَا كَالْفَهِدَيْنِ: يَلْعَبَانِ مِنْ تَحْتِ خَصْرِهَا بِرُمَّانَتَيْنِ. فَطَلَّقَنِي وَنَكَحَهَا، فَنَكَحْتُ بَعْدَهُ رَجُ سَرِيًّا، رَكِبَ شَرِيًّا، وَأَخَذَ خَطِيًّا، وَأَرَاحَ عَلَيَّ نَعَمًا ثَرِيًّا، وَأَعْطَانِي مِنْ كُلِّ رَائِحَةٍ زَوْجًا؛ وَقَالَ: كُلِي أُمِّ زَرْعٍ وَمِيرِي أَهْلَكِ. قَالَتْ: فَلَوْ جَمَعْتُ كُلَّ شَيْءٍ أَعْطَانِيهِ مَا بَلَغَ أَصْغَرَ آنِيَةِ أَبِي زَرْعٍ. قَالَتْ: عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا: قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كُنْتَ لَكَ كَأَبِي زَرْعٍ ُمِّ زَرْعٍ[. أخرجه الشيخان.وقد سقط حديث أم زرع من نجريد قاضي القضاة، وقد أثبته هنا من جامع ا ُصول لشهرته، وقد أفرد شرح هَذَا الحديث بالتأليف، وقد رأيت أن أذكرها هنا من الكم عَلَيْهِ ما تمس إليه الحاجة مما بد منه. فأقول وبالله التوفيق:قول ا ُولى: »زوجي لحم جمل غث« أو مهزول.عَلَى رأس جبل أي صعب الوصول إليه. وصفته بقلة الخير، تقول: هو كلحم الجمل كلحم الضأن، ومع ذَلِكَ مهزول ردئ ضعب المتناول يوصل إله إ بمشقة شديدة.وقول الثانية: أَبُثُّ خيره أؤ أنشره وأشيعه.وقولها: إني أخاف أن أذره أؤ خبره طويل، إن شرعت فِي تفصيله أقدر عَلَى إتمامه مكيرته .

»وَالْعُجَرُ وَالْبُجَرُ« المراد بهما عيوبه الباطنة وأسراره الكامنة.»وَالْعُجَرُ« تعقد العصر والعروق حَتَّى ترى ناتئة فِي الجسد.»وَالْبَجُرُ« نحوها إ أنها فِي البطن خاصة.وقول الثالثة »زرجي العشنق« هو الطويل ب نفع. فإذا ذكرت عيوبه طلقنى، وإن سكت عنها علقني، فتركني عزبا و مزوة. قَالَ الله تَعَالَى: فتذروها كالمعلقة.وقول الرابعة: زوجي كليل تهامة. حر و قر، و مخافة و سَآمَةَ هَذَا وصف بليغ، وصفته بعدم ا ُذى، وبالراحة، ولذاذة العيش، واعتدال. كليل تهامة: الَّذِي حر فِيهِ و برد مفرطين، وأنها تخاف غائلته لكرم أخقه، و تخشى منه مل و سآمة. وَقَوْلُ الخامسة: زَوْجِي إِنْ دَخَلَ فَهِدَ إِلَى آخِرِهِ هَذَا مد ح بليغ، وصفته بكثرة النوم إِذَا دخل بيته وعدم السؤال عما ذهب من متاعه وما بقي لقولها وَ يسألُ عمّا عَهِدَ أى عما عهده فِي البيت من متاعه وماله لكرمه.وقولها وإن خرج أسد أى إِذَا خرج إِلَى النَّاس ومارس الحرب كَانَ كا ُسد، تصفه بالشجاعة.وقول السادسة: زَوْجِي إن أَكَلَ لَفَّ أي أكثر من الطعام وخلط من صنوفه حَتَّى يبقي شيئا.وإن شَرِبَ اشْتَفَّ أي استوعب جميع ما فِي ا ُناء.وَ يُولِجُ الْكَفَّ لِيَعْلَمَ الْبَثَّ هَذَا ذمّ له. أرادت أنه إِذَا اضطجع ورقد التف فِي ثيابه ناحية ولم يضاجعني ليعلم ما عندي من محبته و بث هناك إ محبة الدنو من زوجها.

وقول

السابعة: زرجي عياياء أو غياياء إِلَى آخر.عياياء بمهملة ومعجمة، ومعناه بالمهملة الَّذِي يلقح

وهو العنين الَّذِي تعييه مباضعة النساء ويعجز عنها، وبالمعجمة: الذى يهتدي إِلَى مسلك من الغياية وهي الظلمة.ومعنى طباقاء المنطبقة عليه أموره حمقا، وقيل الغبي ا'حمق الغدم.وقولها لـك داء لـه دواء أي جميع أدواء النَّاس مجتمعـة فِيهِ.والشـج جرح الرأس.»والفل الكسـر« والضـرب. تقول: أنـا معـه بين جرح رأس أو ضـرب وكسـر عضـو أو جمـع بينهمـا. وقـول الثامنـة: زوجي المس مس أرنـب، والريـح ريـح زرنـب)!(. وصفته بلين الخلق، والجانب، وحسن العشرة، وأنه طيب الريح أو طيب الثناء فِي النَّاس.وقول التاسعة: زوجي رفيع العماد إِلَى آخره. فرفيع العماد وصف له بالشرف وسناء الذكر والرفعة فِي قومه.وطويل النِجاد بكسر النون وصف له بطول القامة، والنجاد حمائل السيف، والطويل يحتاج إِلَى طول حمائل سيفه، والعرب تمدح بذَلِكَ.»وعظيم الرمـاد« وصـف لـه بـالجود وكثرة الضيافة من اللحوم والخبز فيكثر وقوده ويكثر رماده.»وقولها قريب البيت من النـاد« أي النـادي، وهو مجلس القوم، وصـف لـه بـالكرم والسؤد 'نه يقرب البيت من النـادي إ من هَذِهِ صفته 'ن الضيفان يقصدون النادي، وأصحاب النادي يأخذون ما يحتاجون إليه فِي مجلسهم من البيت القريت من النادي، وهَذِهِ
صفة الكرام، واللئام بخف ذَلِكَ.وقول

)-1(هو نبت طيب الرائحة، وقيل هو شجرة عظيمة بالشام بجبل لبنان تثمر لها ورق أخضر بن الخضرة والصفرة، وقيل هو حشيشة دقيقة طيبة الرائحة ليست بد العرب.

العاشـرة: زوجي مالك إِلَى آخره. تقول هو خير مما أصفه به، له إبل كثيرة فهي باركة بفنائه يوجهها تسـرح إ قلي عند الضـرورة، ومعظم أوقاتها تكون باركة بفنائه، فإذا نزل به الضـيف قراهـم من ألبانهـا ولحومهـا.والمزهر بكسـر الميم: عـود الفنـاء الَّذِي يضـرب بـه. وأرادت أن زوجها عود إبله إِذَا نزل به الضيفان انتحر لهم منها، وإتيانهم بالعيدان والمعازف والشراب، فَـإِذَا سَـمِعْتُ ا''بـل صوت المزهر علمن أنه قد جَاءَه الضيفان وأنهن منحورات هوالك.وقول الحاديـة عشرة زوجي أَبُو زرع إِلَى آخره.فمعنى أَنَاسَ بنون ومهملة من النوس وهى الحركة من كل شئ متدل.وأذني بتشديد الياء عَلَى التثنية: أي حني قرطة وشنوفا فيها فهي تنوس: أي تتحرك لكثرتها.ومعني »مَ' مِنْ شَحْمٍ عَضُدَيَّ« أي أسمنني وم' بدني شحما 'ن العضدين إذا سمنـا فغيرهمـا أولي.ومعنى بَجَّحَنِي بتشديـد الجيم.»فَبَجَحْـتُ« بكسـر الجيم وفتحهـا، والفتح أفصح. أي فرحني ففرحت وعظمني فعظمت عند نفسي.وقولها وجدني فِي أهل غنيمة وضم الغيـن تصغير الغنم، أرادت أهلهـا كـانوا أصحاب غنم أصحاب خيـل وإبل، 'ن الصـهيل أصوات الخيل، وا'طيط أصوات ا''بل وحنينهـا، والعرب إنمـا تعتدّ بأصحاب بأصحاب الغنم.وقولها بشق بكسر الشين وفتحها. قَالَ ابو عبيد: هو بالفتح والمحدثون يكسرونه يعني بشق جبل: أي ناحيته لقلتهم وقلة غنمهم.وقولها »ودائس« هو الذي يدوس الزرع فِي بيدرة .

»ومنق« بضم أوله وفتح ثانيه علي المشهور، وقد يكسر، وتشديد القاف. والمراد به بالفتح عند الجمهور الَّذِي ينقي الطعام: أي يخرجه من تينه وقشوره وينقيه بالغربال: أي أنه صاحب زرع يدوسه وينقيه.وقولها »فعنده أقول ف أقبح« أي يقبح قولي فيرده بل يقبله منى.»وأرقد فأتصبح« أي أنام الصبحة: أي بعد الصباح لكفايتها بمن يخدمها.وقولها »وأشرب فأتقنح« بالنون بعد القاف وبالميم بدل النون. فمعناه بالميم: أروي حَتَّى أدع الشراب من شدة الري، وبالنون أقطع الشراب وأتمهل فِيهِ.»والعكوم« ا'عدال وأوعية الطعام.»والرداح« العظيمة الكبيرة.»وبيتها فساح« بفتح الفاء وتخفيف السين المهملة، أى واسع.وقولها »مضجعه كمسل« بفتح الميم والسين المهملة وتشديد الم.»وشطبة« بشين معجمة مفتوحة ثُمَّ طاء مهملة ساكنة موحدة ثُمَّ هاء: ماشطب من جريدة النخل: أي شق 'ن الجريدة يشقق منها قضبان. فمرادها أنه مهفهف قليل اللحم كالشطبة، وهو ما يمد ح به الرجل، وفيل أرادت أنه كالسيف يسل من غمده.وقولها »وتشبعه ذراع الجفرة« الذراع مؤنثة وقد تذكر. والجفرة بفتح الجيم ا'نثى من أود المعز، وقيل من الضأن، وهي ما بلغت أربعة أشهر وفصلت عن أمها، وأرادت أنه قليل ا'كل، والعرب تمدح به.

وقولها »طوع أبيها وطوع أمها« أي مطيعة لهما منقادة 'مرهما .
ومعنى »ملء كسائها« ممتلئة الدسم سمينة. وفي رواية صفر ردائها بكسر الصاد والصفر الخالي: أي ضامرة البطن.وغيظ جارتها »المراد بالجارة هنا: الضرة أي يغيظ ضرتها ماترى من حسنها وجمالها خلقًا وخلقا.وقولها «تبث حديثنا تبثيثا» بالثاء أي تشيعه وتظهره بل تكتمه.«و تنقث ميرتنا» الميرة الطعام المحبوب. ومعنى تنقث تفسدهاو تفرقها وتذهب بها، وصفتها با'مانة.«و تم' بيتنا تعشيشا» بالعين المهملة أي تترك الكناسة والقمامة فِيهِ متفرقة كعش الطائر بل هي مصلحة للبيت معتنية بتنظيفه. وروي بالغين المعجمة من الغش فِي الطعام.«وا'وطاب» جمع وطب بفتح الواو وسكون الطاء وهي أسقية اللبن التي يمخض فيها.ومعنى «يلعبان من تحت خصرها برمانتين» قَالَ أَبُو عبيد: معناه أنها ذات كفل عظيم فإذا استلقت علي قفاها نتأ الكفل بها من ا'رض حَتَّى تصير تحتها فجوة يجري فيها الرمان.«والسري» بالمهملة السيد الشريف، وقيل السخي.«والشري» بالمعجمة: الفرس الفائق الخيار.«والخطي» بفتح الخاء المعجمة وكسرها والفتح أشهر: الرمح منسوب إِلَى الخط: قرية بساحل البحر عند عمان، و سَميتُ الرماح خطية 'نها تحمل إِلَى هَذَا الموضع وتثقب فِيهِ.«وأراح علي نعما ثريا» أي أتى بها إِلَى مراحها وهو موضع مبيتها، والنعم ا''بل والبقر والغنم .
«والثري» بالمثلثلة وتشديد الياء: الكثير من المال وغيره.«وأعطاني من كل رائحة» أي ما يروح من ا''بل والبقر والغنم والعبيد.«زوجا» أي اثنين.«وميري أهلك» بكسر الميم من

الميرة: أي أعطيهم وأفضلي عليهم، وقوله صَلّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ لعائشة رَضِىَ اللهُ عَنْها: «كنت لك تأبي زرع» ‘م زرع قَالَ العلماء: هو تطييب لنفسها وإيضاح لحسن عشرته إياها.ومعناها أنا لك كأبي زرع و كَانَ زائدة أو للدوام و اللّه أعلم .

1. (3305)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Onbir kadın oturup, kocalarının ahvalini haber vermede ve hiçbir şeyi gizlemiyecekleri hususunda birbirlerine kesin söz verip anlaştılar:
Birincisi (zemmederek): "Benim kocam (yalçın) bir dağın başındaki zayıf bir devenin eti gibidir. Kolay değil ki çıkılsın, semiz değil ki götürülsün" dedi. (Yani kocasının sert mizaçlı, huysuz, gururlu oluşuna, ailenin kendisinden istifade etmediğine işaret etti.)
İkincisi (de zemmederek): "Ben kocamın haberini fâş etmek istemem, çünkü korkarım. Eğer zikretmeye başlarsam büyük-küçük herşeyini söyleyip bırakmamam gerekir, (bu ise kolay değil)" dedi.. (Bu sözüyle kocasının çok kötü olduğuna işaret etti).
Üçüncüsü (zemmederek): "Benim kocam uzun boyludur, konuşursam boşanırım, konuşmazsam muallakta bırakılırım" dedi. (Bu da kocasının akılca kıt olduğunu belirtmek istedi).
Dördüncüsü (överek): "Kocam Tihâme gecesi gibidir. Ne sıcaktır, ne soğuktur. Ne korkulur, ne usanılır" dedi.

Beşincisi: "Kocam içeri girince pars[109], dışarı çıkınca arslan gididir. Bana bıraktığı (ev işlerinden hesap) sormaz" dedi.
Altıncısı: "Kocam, yedi mi (üst üste katlayıp) çok yer, içti mi sömürür, yattı mı sarınır. Benim kederimi anlamak için (elbiseme) elini sokmaz." (Bu da kocasının kendisiyle ilgilenmediğini, yiyip içmekten başka birşey düşünmediğini söylemek ister.)
Yedincisi: "Kocam tohumsuzdur (erlik yapmaktan acizdir). Her dert onundur (vücudunda çeşitli hastalıklar var). Başımı yarar, vücudumu yaralar, (bunları yapmak için) herşeyi toplar, (her eline geçeni kullanır, vurur)" dedi.
Sekizincisi: "Onun (vücuduna) dokunmak tavşana dokunmak gibi (yumuşak)tır. Güzel kokulu bitki gibi hoş kokar" dedi.
Dokuzuncusu: "Kocamın direği yüksektir (evi rahattır), kılıcının kını uzundur (boylu posludur), ocağının külü çoktur, evi meclise yakın (misafirperver) bir adamdır" dedi.
Onuncusu: "Kocam mâliktir, hem de ne mâlik! Artık akıl ve hayalinizden geçen her hayra mâliktir. Onun çok devesi vardır. Develerin çökecek yerleri çok, yaylakları azdır. Çalgı sesini duydular mı helâk olacaklarını anlarlar. (Yani develer yayılmaya salınmaz, kesilmek üzere bekletilir, çalgı ve eğlence sesi duyunca kesileceklerini anlarlar demektir.)
Onbirincisi: "Kocam Ebu Zerr'dir. Amma ne Ebu Zerr'dir! Anlatayım: Kulaklarımı zinetlerle doldurdu, bazularımı yağla tombullaştırdı. Beni hoşnut kıldı, kendimi bahtiyar ve yüce bildim. O beni şıkk denen bir dağ kenarında bir miktar davarla geçinen bir âilenin kızı olarak buldu. Beni atları kişneyen, develeri böğüren, ekinleri sürülüp daneleri harmanlanan müreffeh ve mesud bir cemiyete getirdi. Ben onun yanında söz sahibiyim, hiç azarlanmam. (Akşam) yatar sabaha kadar uyurum. Doya doya süt içerim. Ebû Zerr'in annesi de var: Ümmü Ebû Zerr. Ama o ne annedir! Onun zahire anbarları büyük, hararları iri, evi geniştir.
Ebû Zerr'in oğlu da var. Ama ne nezaketli gençtir o. Onun yattığı yer, kılıcı çekilmiş kın gibidir. Onu dört aylık bir kuzunun tek budu doyurur, (az yer). Ebu Zerr'in bir de kızı var. Ama o ne terbiyelidir.

Babasına itaatkârdır. Anasına da itaatkârdır. Vücudu elbisesini doldurur. Endamıyla (kuma ve akranlarını) çatlatır.
Ebu Zerr'in bir de câriyesi var. O ne sadakatli, ne iyi câriyedir. Aile sırrımızı kimseye söylemez, evimizin azığını asla ifsad ve israf etmez, evimizde çer çöp bırakmaz, temiz tutar. Nâmusludur, eve kir getirmez.
Bir gün Ebu Zerr evden çıktı. Her tarafta süt tulumları yağ çıkarılmak için çalkalanmakla idi. Yolda, bir kadına rastladı. Kadının, beraberinde, pars gibi çevik iki çocuğu vardı, koltuğunun altından kadının memeleriyle oynuyorlardı. (Kocam bu kadını sevmiş olacak ki) beni bıraktı, onunla evlendi. Ondan sonra ben de şeref sâhibi bir adamla evlendim. O da güzel ata binerdi. Hattî mızrağını alır ve akşam üzeri deve ve sığır nev'inden birçok hayvan sürer, bana getirirdi. Getirdiği her çeşit hayvandan bana bir çift verirdi. (Bu kocam da bana:)
"Ey Ümmü Zerr! Ye, iç ve akrabalarına ihsanda bulun!" derdi. Ümmü Zerr der ki: "Buna rağmen, ben bu ikinci kocamın bana verdiklerinin hepsini bir araya toplasam, Ebu Zerr'in en küçük kabını dolduramaz."
Bu hadisi rivayet eden Hz. Aişe der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (gönlümü almak için):
"Ey Aişe, buyurdular, ben sana Ebu Zerr'in Ümmü Zerr'e nisbeti gibiyim. (Şu farkla ki Ebu Zerr Ümmü Zerr'i boşamıştır, ben seni boşamadım. Biz beraber yaşayacağız)."[110]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadîs, çok veciz, edebi, teşbihli bir üslûb ve garib kelimelerle kadınlar arasında cereyan eden bir muhâvereyi nakletmektedir. Muhavere onbir kadın arasında geçmekte ve kadınlar kocalarını medh veya zemmederek anlatmaktadırlar. Rivayetin sanat yönü ve edebî zevki, tercümede maalesef kaybolmaktadır. Bu hadisten, bunu rivâyet eden Hz. Aişe'nin edebî gücünü ve onun müstesna ve mümtaz şahsiyetini anlamak mümkündür.
2- Hadîste yer verilen teşbihlerle ifade edilmek istenen mânayı tercüme sırasında parantez içi ilaveler veya dipnotlar halinde kısaca belirtmeye çalıştık. Âlimler bu teşbihleri daha da geniş açmışlar, hatta bazan aynı ibâreden birbirine ters düşen yorumlara gitmişlerdir. Zikri geçen onbir kadının şahsiyet ve isimlerini tesbite çalışanlar da olmuştur. Bazılarının ismi söylenmiş ise de bazıları mübhemliklerini korumuştur. Ancak isimden bahseden rivayetlerin mevsûk ve güvenilir olmadığını âlimler ayrıca belirtir. Bu çalışmamızda, çok gerekli olmayan teferruata yer vermediğimiz için, sadedinde olduğumuz rivayetle alâkalı bu nevi teferruata girmedik.[111]
3- Hadis Sahiheyn'de Hz. Aişe'nin rivayetidir. Sadece sondaki "Ey Aişe ben sana, Ebu Zerr'in Ümmü Zerr'e nisbeti gibiyim" kısmı merfudur. Ancak diğer bazı rivâyetlerde ve mesela Nesâî'nin Abbâd İbnu Mansûr'dan kaydettiği bir rivayette hadisin her tarafı merfudur. Hz. Aişe hadîse şöyle başlar: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana buyurdular ki: "Ben sana, Ebu Zerr'in Ümmü Zerr'e nisbeti gibiyim" dedi. Ben de: "Ey Allah'ın Resulü, annem babam sana kurban olsun, Ebu Zerr'de kim?" diye sordum. Anlatmaya başladı: "Kadınlar toplandı..." ve hadisi böylece Aleyhissalatu vesselam sonuna kadar anlatır.
4- Hadisten Çıkarılan Bazı Fevâid:
***** Kadınlara iyi muamelede bulunmak gerekir. Onlara gösterilecek yakınlık, mübah meseleler

çerçevesinde sohbet, mizah bu iyi muamelenin bir parçasıdır. Resulullah bu hikâyeyi Hz. Aişe'den dinlemiş veya Hz. Aişe'ye anlatmıştır.
* Erkek hanımına mizah yapmalı, şakalaşmalı, kadının şımarmasına meydan vermeyecek ölçüde kendisini sevdiğini ihsas etmeli ve hatta söylemelidir.
* Hadiste malla övünmek yasaklanmakta, dinî meselelerdeki faziletin söylenmesinin câiz olduğu beyan edilmektedir.
* Erkek, ailesine onlarla olan durumunu haber verebilir. Bilhassa yaptığı ihsanlara küfrân müşahede ettiği zaman bunu hatırlatması uygundur.
* Kadın, kocasının kendisine yaptığı iyilikleri zikredebilir.
* Erkek hanımlarından birine, diğerinin yanında söz ve fiille hususî bir ikramda bulunabilir. Ancak bu, diğerlerine çevre müncer olmamalıdır.
* Çok evli olan kimse, kadınlarıyla, onların nöbetleri dışında da sohbet edebilir.
* Eski ümmetlerden ibretli temsiller anlatılabilir.
* Ruhları hafifletmek, gönülleri neşelendirmek maksadıyla bir kısım nükteli hikâyeler, nezih fıkralar anlatılabilir.
* Kadınların, kocalarına sâdık ve vefâdar olmaya, nazarlarını onlara hasredip, iyiliklerine şükranda bulunmaya teşvik var.
* Kadın kocasından bildiği iyi ve kötü tarafları anlatabiliyor, tavsifte mübâlağaya da kaçabiliyor. Yeter ki bunu âdet haline getirmesin, bu durumda mürüvvetin kırılmasına sebep olur.
* Hattabî, "Kişiyi kendisinde bulunan bir kusuruyla zikretmek câizdir, yeter ki, bunu yapmaktan nefret ettirmek kastedilsin, bu gıybet sayılmaz" diye bir hüküm çıkarmış, ancak Ebu Abdullah et-Teymî buna karşı çıkıp şöyle demiştir: "Bu şekilde istidlâl Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, kocasını gıybet eden kadını bizzat işitip, müdâhelede bulunmaması hâlinde doğru olurdu. Amma, hazır olmayandan yapılan hikâye böyle değil. Şöyle ki, halk içinde birisi: (Herhangi muayyen bir şahsı belirtmeden) "Beş para etmeyen bir kimsedir" diyecek olsa bunda bir mahzur yoktur. "İbnu Hacer, Hattâbî'nin de bunu kastetmiş olabileceğini söyleyerek, hakkındaki tenkidin yersiz olduğunu söyler.
Mazirî der ki: "Böylesi bir özür beyanına, bu hadis yanında zikredilen kimse, kadınları kocalarının gıyabında konuşurlarken dinleyip onları bu davranışlarında ikrar etmiş olsaydı, ihtiyaç duyulurdu. Ama hadiste cereyan eden vak'a böyle değil. Hadiste Hz. Aişe, Resulullah'a gâib, meçhul kadınların hallerini hikaye etmiştir, şu halde burada özür aramak gereksiz. Şayet bir kadın, kocasının hoşlanmayacağı bir halini vasfetmiş olsa, bu davranış, Kur'an-ı Kerim'in haram ettiği gıybet olur; bu, konuşana da dinleyene de haramdır. Böyle bir konuşma sadece hâkimin huzurunda şikayet makamında yapıldığı taktirde haram olmaz. Ama tekrar edelim, bu söylediğimiz muayyen bir şahısla ilgilidir. Fakat şahsı bilinmeyen meçhul birisi hakkında olursa bunu dinlemekte bir mahzur yoktur. Zira kişi, yanında zikredildiği kimsenin kendisini tanıdığını bilmesi halinde rahatsız olur.
Şurası da mâlum ki, bu şahıslar zaten meçhul kimseler. İsimleri şöyle dursun ne şahısları ne de zatları bilinmemektedir. Kadınların müslüman oldukları sabit değil ki haklarında gıybet hükmüne gidilsin. Öyleyse söylenen sebeple bununla istidlâl bâtıl olur."
* Daha önce evlenmiş bir dulla nikâhlanmayı mekruh addedenleri, bu hadis te'yid etmektedir. Zira, Ümmü Zerr, ikinci kocasının elinden geldiğince kendisine iyilikler yapıp ikramlarda bulunduğunu itiraf etmesine rağmen, ilk göz ağrısı olan birinci kocasını unutamamakta ve ikinciyi evvelkiyle

kıyaslıyarak alçaltmaktadır.

* Sevgi kusuru örtmeye, görmemeye sevketmektedir. Nitekim Ümmü Zerr önceki kocasının, kendisini boşamış olmak gibi ciddî bir kötülüğüne rağmen, sevgisi sebebiyle hâlâ faziletlerini mübalağalı şekilde söylemektedir. Rivâyetin bazı veçhinde Ebu Zerr de onu boşamaktan pişmanlık ifâde etmektedir.

* Hadîs, meçhul olması kaydıyla bir kadının vasfedilip mehâsininin erkeklere söylenmesinin câiz olduğunu da göstermektedir. Muayyen bir kadının bir erkek yanında tavsifi veya kadından, yabancı bir erkeğin bakması haram olan kısımlarının zikri câiz değildir.

* Benzetme (teşbih), benzetilenle benzeyenin her hususta eşitliğini gerektirmez. Nitekim Resulullah, "Ben sana Ebu Zerr gibiyim" demiştir. Maksadı, Ebu Zerr'le Ümmü Zerr arasındaki ülfetteki benzerliği hatırlatmaktır; onun serveti, çocukları, hizmetçisi, hanımını boşaması vs. değildir.

* Kinaye ile boşama, niyetin mukarenetiyle gerçekleşir. Nitekim Resulullah Ebu Zerr'e kendisini benzetti, ama bununla Hz. Aişe'yi boşama niyeti yoktu. Halbuki Ebu Zerr karısını boşamış birisi idi.

* Mühelleb'e göre fazilet ehli hangi dinden olursa olsun, onun fazileti örnek alınabilir, taklid edilebilir. Zira Ümmü Zerr, Ebu Zerr'in iyi davranışlarını anlatınca Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu kendine örnek alarak, Hz. Aişe'ye söylediğini söylemiştir.

Kadı İyaz bu yoruma şu şekilde itiraz etmiştir: "Hadisin siyakında, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ebu Zerr'i örnek edindiğini gerektiren bir karine yok. Bilakis Aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Aişe'ye karşı davranışının, Ebu Zerr'in Ümmü Zerr'e karşı davranışına benzediğini ifâde etmiştir."

Bu itirazı mâkul bulmamak mümkün değil, zira örnek almak, önceden kendinde olmayan bir şeyde olur. Böylece kişi bir başkasını örnek alarak, kendindeki eksikliği giderir. Halbuki sadedinde olduğumuz rivayette Resulullah, aradaki benzerliğe dikkat çekmiştir. Mühelleb, hükmünü ümmet hakkında bazı kayıtlar tahtında ifade etse daha uygun olurdu: "Güzel olan bir şeyi bir başka din mensubundan almak câizdir" şeklinde. Bu durumda şu soru akla gelir: "Acaba İslâm'ın ihmal ettiği bir güzellik var mıdır?"

* Kişiyi yüzüne karşı medhetmek caizdir, yeter ki şımarıp fesada uğrayacağından emin olursun.

* Hadis, konuştukları zaman kadınların çoğunlukla kocalarından söz ettiklerine delildir. Erkekler bunun hilafınadır. Zira onlar umumiyetle geçim meselelerinden söz ederler.

* Garip kelimelerin kullanılmasına, zorlamaya, yapmacıklığa kaçmıyorsa sözde secîe yer verilmesine cevaz vardır. Bu husus hikâyenin Arapça aslını okuyunca, Arapça bilenlerce teyid edilecektir. Kadı İyaz, konuşmalarda edebî sanatlardan pek çoğuna yer verildiğini söyler. Şârihler bunları gösterir ve açıklar. Teysîr, hadiste geçen garip kelimelerin, teşbihli ibârelerin açıklanmasına, ihtiyaca binâen beş sayfadan fazla yer ayırmıştır.[112]

3306- 2- وَعَنْ جَابِرٍ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَفْرُكُ مُؤْمِنٌ مُؤْمِنَةً. إنْ كَرِهَ مِنْهَا خُلْقًا رَضِىَ آخَرَ[. أخرجه مسلم .

2. (3306)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir mü'min erkek, bir mü'min kadına buğzetmesin. Çünkü onun bir huyunu beğenmezse başka bir

huyunu beğenir."[113]

AÇIKLAMA:

Nevevî, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, erkekleri kadınlara küsüp darılmaktan yasakladığını belirtir. Çünkü bazı huyları hoş olmasa bile, mutlaka hoşlanacağı başka huyları vardır. Sözgelimi kadın hırçın ve huysuzdur ama dindardır, namusludur, ailesine, çocuklarına düşkündür.
Şu halde, Aleyhissalatu vesselam, diğer birçok hadislerinde olduğu gibi, burada da erkeklerin, kadın tabiatı hakkında sağlıklı bir telâkkiye kavuşarak onlar karşısında sabırlı ve anlayışlı olmalarını sağlamaya çalışmaktadır.[114]

3307- 3 -وَعَنْ اِبْنِ عمر رَضِىَ اللهُ عَنْهما قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا رَأَيْتُ مِنْ نَاقِصَاتِ عَقْلٍ وَدَيْنٍ أَغْلَبَ لِذِي لُبّ مِنْ إِحْدَاكُنَّ. قَالَتْ اِمْرَأَةٌ مِنْهُنَّ جَزْلَةٌ: وَمَا نُقْصَانُ الْعَقْلِ وَالدِّينِ؟ قَالَ: أَمَّا نُقْصَانُ الْعَقْلِ فَإِنَّ شَهَادَةَ امْرَأَتَيْنِ بِشَهَادَةِ رَجُلٍ. وَأَمَّا نُقْصَانُ الدِّينِ فَإِنَّ إِحْدَاكُنَّ تُفْطِرُ رَمَضَانَ وَتُقِيمُ أَيَّامًا َ تُصَلِّي[. أخرجه أَبُو دَاوُد. وَاللُّبُّ العقل.«وَالجزلة» التامة. وقيل ذات كم جزل: أو قوى شديد .

3. (3307) İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"(Ey kadınlar topluluğu!) Ben, akıl sahiplerine aklı ve dini nakıs olanlardan galebe çalan sizin kadarını hiç görmedim!" demişti. İçlerinden dirayetli bir kadın:
"Bizim aklımızın ve dinimizin noksanlığı nedir?" diye sordu.
"Aklınızın noksanlığı, şâhidlikte, iki kadının şehâdetinin bir erkek şehâdetine denk olmasıdır. Dindeki noksanlık ise, (ay hali sebebiyle) ramazanda oruç yemeniz ve bazı günler namaz kılmamanızdır" cevabını verdi."[115]

AÇIKLAMA:

1- Rivâyet birçok vecihten gelen hadislerden biridir, aslı uzuncadır. Mesela Bûharî'deki bir veçhine göre, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir bayram günü (Kurban veya Ramazan), hutbe sırasında musallânın kadınlar kısmına geçerek, kadınlara hususî hitapta bulunur:
"Ey kadınlar topluluğu! Sadaka verin, zira bana cehennem ehlinin ekseriyetini kadınların teşkîl ettiği gösterildi!" Kadınlar:
"Niye ey Allah'ın Resûlü!" diye sorarlar.
"Siz laneti fazla yapıyor, kocalarınıza nankörlük ediyorsunuz. Ben azim sahibi erkeğin aklını çelmede aklı ve dini noksanlardan sizin kadar ileri olanı hiç görmedin" buyurdu. Kadınlar:
"Ey Allah'ın Resûlü aklımızın ve dinimizin noksanlığı nedir?" dediler. Aleyhissalatu vesselam:
"Kadının şehâdeti erkeğin şehadetinin yarısı değil mi?" dedi. Kadınlar, "Evet!" deyince:
"İşte bu onun aklının noksanlığıdır. Hayız olduğu zaman namaz ve orucu terketmiyor mu?" buyurdu. Kadınlar yine, "Evet!" dediler.

"İşte bu da dinlerinin noksanlığıdır" buyurdular."

2- Cehennem ehlinin çoğunu kadınların teşkil etmesini, bazı alimler, irade sâhibi erkeklerin aklını çelerek kötü söz ve davranışlara itilmelerine sebep olmalarıyla izah ederler: "Böylece onların günahına ortak olurlar. Buna kendi günahları da inzimam edince, kadınlar erkeklere nazaran daha ziyade günahkâr duruma düşerler."

3- Akıl: Hadiste akıl bahsi geçmektedir. Alimler onu "ilim", "Bazı zarurî ilimler", "Bilinen hakikatların arasını temyiz gücü" gibi tariflere tabi tutarlar. Aklın mahiyeti, kısımları, insanda bulunduğu yer hakkında ihtilaf edilmiştir. Burada teferruata girmeyeceğiz. Resulullah, kadınların "Aklımızın noksanlığı nedir?" "Dinimizin noksanlığı nedir?" şeklindeki sorularına, onlara kızıp, levm etmeden anlayacakları bir dille cevap vermiştir. "Şehâdetiniz erkeğin şehâdetinin yarısı.." demekle, "Erkeklerinizden iki şâhit tutun. Eğer iki erkek bulunmazsa, şâhidlerden razı olacağınız bir erkek, -biri unuttuğunda diğeri ona hatırlatacak- iki kadın olabilir" (Bakara 282).

Kadınlardan iki şahidin bir şahid yerine geçmesi, bu onları levm değildir. Onların fıtrî zaaflarını tescildir. Hissilik esas olması sebebiyle zabt yönüyle nâkıstırlar. Âyet-i kerime, "Birinin unuttuğunu diğeri hatırlatır" buyurarak bu fıtrî farklılığa dikkat çeker.

İbnu Hacer: "Diğerinin yardımını taleb etmek zabtının azlığını, haber vermektir, bu da aklının noksanlığına işaret eder" der.

4- Hadisten istinbat edilen fevâid'e daha önce de kısaca temas edilmişti. Burada yeri gelmişken bir kere daha belirtelim ki kadınlardaki bâzı fıtrî zaafı söylemek, bu onları levm etmek mânasına gelmez. Bilakis yaratılıştan fıtrâtına konan ve menfi tezâhürlere de sebep olabilen bir vasfına dikkat çekmektir. Bu, ihmal ve dikkatsizlik gibi levm'i gerektiren irâdî bir kusur değildir. Zaaflarına dikkat çekerek, o cihetten gelecek mahzurlara karşı uyarmak, tedbire davet etmek -İbnu Hacer'in ifadesiyle- "onlar sebebiyle fitneye düşmekten tahzîr" etmektir. Nitekim, Resulullah aklî ve dinî noksanlıkları sebebiyle değil, fakat:

1- Laneti çok yapmaları,

2- Kocalarına nankör olmaları,

3- Erkeklerin akıllarını çelmeleri sebebiyle ateş terettüp ettiğini belirtmiştir.

Kadınların dinî yönden noksanlıkla tavsif edilmeleri hususunda şu açıklamayı yapar: "Bazıları bunu anlamakta zorluk çektiler. Aslında mesele açıktır. Şöyle ki: Din, İman ve İslam her üç kelime de bir mânaya gelir. Nitekim bu hususu birçok kereler açıkladık. Yine açıkladık ki, bütün ibâdet ve taatler de iman ve din olarak isimlendirilmiştir. Bu husus sâbit olunca, kimin ibadeti çok olursa imanının ve dininin arttığını, kimin de ibadeti azalırsa dininin eksildiğini anlarız. Şunu da kaydedelim ki, din noksanlığı bazan günah hâsıl eder; özürsüz olarak namaz, oruç vs. bir farz ibadetin terki gibi; bazan de mecburi şekilde ve günaha meydan vermeden hasıl olur, hayızlının namazı terketmesi gibi. Şöyle bir soru akla gelebilir: "Yolcu ve hasta mûtad olarak yaptıkları bir kısım nafile ibadetleri, yolculuk ve hastalık sebebiyle yapamasalar, yol ve hastalık esnasında aynen yapmış gibi sevaba mazhar olduklarına göre, kadın da mazur ise, hayızlı olduğu günlerde terk ettiği namaz sebebiyle sevap kazanmaz mı?"

Bu soruya cevabımız şudur: Bu hadîsin zâhirine göre, kadınlar sevap almazlar. Aradaki farka gelince, hasta ve yolcu bu nafile ibadetleri onlara ehliyeti oldukça devamlı yerine getirme niyetiyle yapıyorlardı. Hayızlı kadın ise, böyle değil. Onun niyeti, hayız vaktinde namazı terketmektir. Dahası, hayız vaktinde namaza niyeti haramdır. Bunun nazîri, devamlı kılmaya niyet etmeden bazan nâfile

kılıp bazan kılmayan kimsedir. Böyle biri yolcu veya hasta olsa, bu esnada nâfile namaz sevabından mahrum kalır.
* Hadis, sadaka ve iyilik yapmaya teşvik etmekte, istiğfar ve diğer taatlerin çokça yapılmasını istemektedir.
* Ayrıca, yapılan iyiliklerin kötülükleri götüreceğine ve sadakanın azabı önleyeceğine delil var. Zira nankörlük, lanetleme gibi günahlara bedel, gelecek cehennem cezasına karşı sadaka tavsiye edilmiştir.
* Hadis (Nevevi'ye göre), kocaya ve iyiliğe karşı nankörlüğün büyük günahlardan olduğunu ifade eder. Çünkü ateşle tehdid, mâsiyetin büyük günah oluşunun alâmetidir.

***LA'NET:**

Hadîs, lânetin de çok çirkin günahlardan olduğunu ifade eder. Alimler hadisten lanetin de büyük günah olduğu hükmünü çıkarmaktan kaçınırlar. Çünkü hadis "Lâneti çok yapıyorsunuz" demektedir. Küçük günahlar çoğalınca büyük olur. Ancak Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Mü'mine lânet, onu katletmek gibidir" demiştir. Ulemâ lânetin haram olduğunda ittifak eder. Zira lânet lügatte uzaklaştırma ve tardetme, şer'i örfte "Allah'ın rahmetinden uzak kılma" mânasına gelir. Hali ve son durumu kesinlikle bilinmeyenin, Allah'ın rahmetinden uzak olmasını dilemek câiz olmaz. Bu sebeple ulemâ: "İster müslüman, ister kâfir ve isterse hayvan olsun, muayyen bir zâta lanet etmek caiz değildir" demiştir. Bir kimsenin son hâlini sadece Allah bilir. Öyleyse Ebu Cehil ve iblis gibi küfür üzerine öldüğü veya öleceği şer'î bir nassla bilinmeyenlere açıkça lânet câiz olmaz. Amma, vasıfla lânet haram edilmemiştir: Eğreti saç takan, eğreti saçı taşıyan, dövme yapan, dövme yaptıran, riba yiyen, riba yediren, musavvirler, zâlimler, fâsıklar, kâfirler, tarlalardan hudud taşlarının yerlerini değiştirenler, kendisini azad eden efendisinden bir başkasını eski efendisi diye iddia eden, kendini babasından başkasına nisbet eden, İslam'da bid'a çıkaran, bid'acıyı himâye eden... gibi hadislerde lânet izâfe edilenler. Bu vasıflara, şahıs tayini yapmadan lânet edilebilir.
Hadîs herçeşit kaba ve çirkin sözleri, şetmi fazla yapmaktan yasaklamaktadır.

*** TEKFİR:**

Hadis, Allah'ı inkar edenlerden başkalarına da küfür kelimesinin izafe edilmesinin câiz olduğunu göstermektedir. Biz bunu dilimizdeki nankörlük veya küfrân-ı nimet kelimeleriyle karşılıyoruz. Kocaya veya iyiliğe veya nimete nankör olmak veya küfrânda bulunmak gibi. Bu çeşit kullanmalarda, imânı selbeden -yani Allah'ı inkar mânasındaki- küfür kastedilmez. Ancak, nimetleri inkârın haram olduğu belirtilmiştir.
* Hadis imanın artıp eksildiğine delildir.
* İmam, vali gibi halkın büyüklerinin hâlka vaa'z ve nasihat etmelerine, hayra teşvik, şerden tahzirlerine örnek görülmektedir.
* Talebenin hocaya, tâbinin metbûa, memurun âmire, sözlerinden anlayamadığı hususlarda başvurup tavzih istemesine örnek var. Hadiste dirâyetli bir kadın Resulullah'a sual tevcih etmiştir.

* Hadîs, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yüce ahlâklarına, güzel müsâmahalarına, rıfkına, re'fetine, nezâketine delil olmaktadır.

[116] زَادَهُ اللهُ تَشْرِيفًا وَتَكْرِيمًا وَتَعْظِيمًا.

3308- 4 -وَعَنْ أسامة بن زيد رَضِىَ اللهُ عَنْهما قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا تَرَكْتُ بَعْدِي فِتْنَةً هِيَ أَضَرُّ عَلَى الرِّجَالِ مِنَ النِّسَاءِ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

4. (3308)- Üsâme İbnu Zeyd (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Erkeklere kendimden sonra kadınlardan daha zararlı bir fitne bırakmadım."[117]

AÇIKLAMA:

Burada Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) erkeklerin en çok kadın sebebiyle fitneye düşeceğine dikkat çekmektedir. Sübkî, bu hadisten halkın yanlış mâna çıkardığını belirtir. Şöyle ki: Hadis, kadın sebebiyle bir kısım düşmanlıkların ve fitnelerin çıktığını haber verdiği halde, halk "kadının uğursuz olduğu", "insanlar üzerinde kötü tesirler hâsıl ettiği" inancına kapılmıştır. Sübkî, ulemâdan hiçbirinin böyle bir iddiada bulunmadığını belirtir. Sözüne şöyle devam eder: "Kim kadının bunda sebep olduğunu söylerse o câhildir. Nitekim Şâri, yağmurun yıldızın tesiriyle hasıl olduğuna inanan kimseye küfr nisbet etmiştir. Şerrin, hiçbir medhali olmayan kadın sebebiyle vukua geldiğini söyleyen kimseye ne denmez? Gerek şu ki kaza ve kaderin hükmü ona muvafakat edip tesadüf eder, nefis de bu durumdân tedirginlik duyar. Kim bu halle karşılaşırsa bilsin ki, fiilin ondan geldiğine itikad etmedikçe onu terketmesinde bir zarar yoktur."
Şurası muhakkak ki, fitrat gereği erkekler kadınları sever. Hatta dünya metâı arasında sevdikleri şeylerin en başında kadın gelir. Nitekim ayet-i kerimede, insana sevdirilen dünya nimetleri sayılırken önce kadın zikredilmiştir: "Kadınlara, oğullara, kantar kantar altın ve gümüşe, nişanlı atlar ve develere, ekinlere karşı aşırı sevgi beslemek insanlara güzel gösterilmiştir" (Âl-i İmrân 14).
Evlad bile kadın sebebiyle sevilir. Öyle ki sağ ve yanında olan kadının çocuğu, ölmüş olan eski kadının çocuğundan daha çok sevilir. Hükemâdan biri der ki: "Kadınların hepsi şerdir. Asıl büyük şer onlardan müstağnî olunamayıştır. Akıl ve din yönüyle eksik olmasına rağmen, erkeği de akıl ve dini noksan olanların yapacağı işleri yapmaya sevkederler. Dinî umûrun peşine düşmekten alıkoyarlar, dünya işlerinin peşine takarlar. İşte bu en büyük fitne ve fesaddır." Müslim'in bir rivâyetinde Aleyhissalatu vesselam: "Kadınlardan Kaçının; zira İsrailoğullarına ilk fitne kadın yüzünden düştü."
Hadislerde kadın fitnesi derken, sadece yabancı kadınlara karşı düşülecek zaaf kastedilmiyor. Bilakis kişinin hanımı, kızı, kızkardeşi hepsi dahildir. Kendi hanımından düşeceği fitnenin daha beter olabileceği söylenmiştir.[118]

3309- 5 -وَعَنْ مطرف بن عبد الله، وكَانَ لم امرأتان فخرج من عند إحداهما فَلَمَّا رجع قَالَت له:]أَتَيْتَ مِنَ عِنْدِ فُنَة؟ قَالَ: أَتَيْتُ مِنْ عِنْدِ عِمْرَانَ بْنِ حَصينٍ فَحَدَّثَنَا عَنْ رَسُولِ للهِ صَلَّي

اللهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ: أَنَّ أَقَلَّ سَاكِنِي الْجَنَّة النِّسَاءُ]. أخرجه مسلم .

5. (3309)- Mutarrıf İbnu Abdillah'ın anlattığına göre, bu zatın iki hanımı vardı. Bunlardan birinin yanından çıkmıştı. Geri dönünce, hanımı: "Falan hanımın yanından geliyor olmalısın!" dedi. Mutarrıf "Hayır, dedi İmrân İbnu Husayn'ın yanından geliyorum. O bana Resulullah'ın şu sözünü nakletti: "Cennet sakinlerinin en azı kadınlardır."[119]

-3310 -6 -وَعَنْ أَبِي سَعِيدِ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إنَّ مِنْ أَعْظَمِ ا‘مَانَةِ عِنْدَ اللهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الرَّجُلُ يُفْضِي إِلَى امْرَأتُهُ، وَالمرْأةُ تُفْضِي إِلَى زَوْجِهَا ثُمَّ يَنْشُرُ أَحَدُهُمَا سِرَّ صَاحِبِهِ]. أخرجه مسلم و أَبُو دَاوُد .

6. (3310)- Ebu Sa'îd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şüphesiz ki Kıyamet günü, Allah'ın en çok ehemmiyet vereceği emanet, kadın-koca arasındaki emanettir. Kadınla koca birbiriyle içli dışlı olduktan sonra, kadının esrarını erkeğin neşretmesi, o gün en büyük ihanettir."[120]

AÇIKLAMA:

Hadiste içli-dışlı olmak diye çevirdiğimiz **.اَفْضَى إِلَى** tabiri, daha ziyade münasebet-i cinsiyeden kinayedir. Erkeğin, hanımıyla olan hususi hayatını başkalarına anlatması, görüldüğü üzere dinen yasaklanmıştır. Esasen mürüvvet ve insanlık bakımından da hoş değildir.[121]

-3311 -7 -وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللهُ عَنْها قَالَت:]قَالَ لِي رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إنِّي ‘عْلَمُ إِذَا كُنْتِ عَنِّى رَاضِيَةً وَإِذَا كُنْتِ عَلَيَّ غَضَبِى. فَقُلْتُ: وَمِنْ أَيْنَ تَعْرِفُ ذلِكَ؟ قَالَ: إِذَا كُنْتُ عَنِّي رَاضِيَةَ فَإِنَّكَ تَقُولِينَ: َ، وَرَبِّ مُحَمَّدٍ. وَإِذَا كُنْتُ عَلَيَّ غَضْبَى. قُلْتِ: َ، وَرَبِّ إِبْرَاهِيمَ. قُلْتُ: أَجَلْ يَا رَسُولَ للهِ، وَاللهِ مَا أَهْجُرُ إَّ اسْمَكَ]. أخرجه الشيخان .

7. (3311)- Hz. Aişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bana:
"Ben senin bana kızdığın ve benden razı olduğun zamanları biliyorum" buyurdular. Ben: "Bunu nereden anlıyorsunuz?' diye sordum.
"Benden râzı oldun mu bana: "Hayır Muhammed'in Rabbine yemin olsun!" diyorsun. Bana öfkeli olunca: "Hayır! İbrahim'in Rabbine yemin olsun!" diyorsun" dedi. Ben:
"Doğru, ey Allah'ın Resulü, ben sadece senin adını terkederim?" dedim."[122]

AÇIKLAMA:

Hadis, karı-koca arasında cereyan eden bazı dargınlıkların Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile

zevce-i pâkleri arasında da cereyan ettiğini göstermektedir.
Ancak, Ümmühatü'l-Mü'minîn'den Resulullah'a hâsıl olan kırgınlık, isimde kalmaktadır. Kalblerinde yer etmiş olan hakiki sevgiye kadar uzanıp onu haleldar etmemektedir.
Tîbî, Hz. Aişe'nin "Sadece adını terkederim" sözünde pek latif bir hasr bulur. "Çünkü der, Hz. Aişe âkil kişinin ihtiyarını selbeden öfke hâlinde bile, kalbindeki sevgide bir değişiklik olmadığını beyan etmektedir."
İbnu'l-Münir de şu yorumu yapar: "Hz. Aişe'nin bu sözden muradı, sadece lafzı tesmiyeyi bıraktığını, kalbinin ise Resûlullah (aleyhissalatu vesselâm)'ın zât-ı kerimelerine sevgi ve muhabbetle bağlılığı bırakmadığını beyandır."
Alimlerin açıklamasına göre Hz. Aişe'nin, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a zaman zaman kızması, kıskançlık sebebiyledir. Resulullah, başka zevceleri de olan bir insandır. Kadınlar fıtrî olan kıskançlık damarıyla zaman zaman aralarında bir kısım hadiseler çıkarmışlardır. Resulullah'ın müdâhele ettiği haller bile var. belli bir hudud çerçevesinde kaldığı müddetçe, kıskançlığı sebebiyle kadın kınanmaz. Ama İşi iftiraya, haksızlığa, yalana, tecâvüze başvuracak kadar ileri götürürse ayıplanır. Kıskanç olmamak irâdî değil ama ifrata götürmek iradîdir, müktesebdir, bu noktada sorumluluk başlar. Nitekim İmam Mâlik ve ona tabii olan ulemâ: "Kadın, kıskançlığın sevkiyle kocasına kazifte bulunsa, ondan hadd düşer" diye hükmetmişlerdir. İmam Mâlik bu istidlali, Resulullah'ın "Kıskanç kadın vadinin tepesiyle dibini birbirinden ayıramaz" hadisine dayanarak yapmış ve "Böyle olmasaydı, Hz. Aişe cidden günahkâr olurdu. Çünkü Resulullah'a kızmak ve onu terketmek büyük günahtır" der.
Yeri gelmişken, kıskançlığın ve onun tezahürü olacak bazı davranışların Resulullah -dolayısıyla İslam- nazarında nasıl mâzur addedilecek bir durum olduğunu belirtmek için bir hadîs daha kaydetmek isteriz:
"Allah erkeklere cihadı, kadınlara da kıskançlığı yazmıştır. Onlardan kim kıskançlığına dayanır sabrederse şehid sevabı kazanır."[123]

İSLAM'DA KADININ YERİ

İslam'a atılan iftiralardan biri, kadınlarla ilgili olduğu için, yeri gelmişken kadın bahsini, daha önce yaptığımız bir çalışmadan iktibas ederek biraz açacağız.
Burada, kadınların mânevi yönden erkelerle eşitliğini temin etmek maksadıyla, tarih boyunca insanların iliklerine işleyen kadınları istihkâr edici peşin hükümlerin yıkılabilmesi için Hz. Peygamber'in kadın meselesine husûsî ağırlık verip, ahlâkî bir kısım esaslar koyduğunu göreceğiz.
İslam'dan önceki Arap cemiyetinde kadınlara ve kız çocuklarına karşı umumî bir istihkâr hakimdi. Kur'ân'ın ifadesiyle "Birine kız doğduğuna dâir haber gelse öfkelenir, çehresi bozulurdu" (Nahl, 58). Bu istihkar, birçok durumlarda kız çocuklarını diri diri toprağa gömmeye kadar götürmüştür (Nahl, 59).
Hz. Ömer: "Câhiliye devrinde kadına hiç bir değer vermezdik, İslâm gelip, Allah'ın onlardan bahsettiğini görünce (...) onların üzerimizde bâzı hakları olduğunu gördük" der. Nitekim hadîs: "Kadınlar erkeklerin anne-baba bir kardeşleridir", "Allah Teâlâ size kadınlar için hayırhâh olmanızı tavsiye eder, zira onlar anneleriniz, kızlarınız ve teyzelerinizdirler", "Allah Teâlâ eşini senin için bir

libâs, seni de onun için bir libâs kılmıştır" gibi pek çok ibârelerle dâima kadından bahsetmiş, riâyet edilmesi gereken hukûku, hürmet edilmesi gereken şahsiyeti olduğunu tekrar etmiştir.
Câhiliye Arapların, kadını, erkeğin mülkiyet ve tasarrufundaki diğer eşyalarından biri olarak telakkî ederek hiçbir hukukî şahsiyet tanımamasına âmil olarak, kadının savaş yapamayacağına dâir vicdanlarda hâkim olan umûmî kanaat zikredilir.
İslâm dînî kadınları hukûken erkeklerle aynı seviyeye getirip erkeklerin sâhip oldukları bütün haklara onları da sahip kılmaktan başka, Allah karşısında da her hususta eşit mes'ûliyetler yüklemiştir. Namaz, oruç zekât gibi bütün vecîbeler kadına da terettüb etmekte, emre uyduğu veya uymadığı takdirde aynı müeyyidelere mâruz kalmaktadır. Bu söylediklerimizi: "Kadınlara cuma, cenâze bir de cihâd hâriç, erkeklere farz olanların hepsi farz kılınmıştır" hadîs-i şerîfi hülâsa eder.
Öte taraftan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) kadınların istihkâr edilmesine sebep olan espriyi kökten kaldırmak için kadınların askerî seferlere katılmasına mânî olmamıştır. Bütün gazvelere kadınların katıldığını te'yîd eden rivâyetler var. Buhârî, Kitâbu'l-Cihâd'da meâlen: "Kadınların cihâdı", "Kadınların deniz seferlerine katılması", "Kişinin hanımını seferde yanına alması", "Kadınları gazvesi ve erkeklerle mukâtelesi", "Kadınların gazvede erkeklere su taşıması", "Gazvede kadınların yaralıları tedâvisi", "Kadınların yaralı ve ölüleri harp sâhasından (geri) çekmeleri" adları altında tam yedi ayrı bâbta ilgili hadisleri vererek bu husûsun sünneteki ehemmiyetini tebârüz ettirir.
Bu davranış, muhtemelen kadınları harp edemiyecekleri hususundaki kötü kanaati kökten yıkmayı istihdaf ediyordu. Ancak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) kadınlar konusunda her tarafta insanların iliklerine işlemiş olan menfi telakkîyi yıkabilmek için başkaca tedbir ve telkînlere de yer vermiştir.
1- Kızı da erkeği de Allah irâdesiyle yaratmıştır: "Evlâdlarınız size Allâh'ın bir bağışı (hibesi)dir. dilediğine kız, dilediğine erkek verir." şu halde bu ilâhî hibeye karşı sâdece sevinç ve şükür izhâr etmek lâzımdır. "Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin fayda yönüyle size daha yakın olduğunu bilemezsiniz" (Nisâ 11) âyetinin de ifâde ettiği üzere kız veya oğullardan hangisinin daha hayırlı olacağı meçhûldür. Şu hâlde biri için üzülmek, ilâhî ihsânı beğenmemek, kadere itirâz etmek mânâlarını tazammun edeceğinden mü'minlik edebiyle bağdaşmaz. Hattâ İslâm müellifleri, doğumda kız haberi gelince, câhiliye düşüncesine muhâlefet için daha fazla sevinç izhar edilmeli derler. Nitekim Hz. Aişe'ye âilelerinden bir doğum haberi ulaşınca kız mı erkek mi diye hiç sormayıp, yaratılışı tam mı diye sorduğu, evet cevâbını alınca da: "Âlemlerin rabbine hamdolsun" diye dua ettiği belirtilir.
2- Müteaddid hadîslerde kız çocuğu yetiştirmenin Allah indindeki ecrinin büyüklüğü ifâde edilmiştir: "Kimin üç kız çocuğu olur da, onlara sabreder, kendi malından yedirir, içirir ve giydirirse, kızlar Kıyâmet günü ateşle onun arasında perde olur." Bu ecri elde etmek için yetiştirilecek kız çocuğunun üç olması da şart değildir, iki ve hattâ terbiyesi iyi yapılmış olan bir kız çocuğu için de aynı vaad beyân edilmiştir. Tirmizî'nin bir tahricinde, haklarında Allah'tan korkup (iyi muâmele etmek) şartıyla bunların kızı veya kız kardeşi bulunmalarının da fark etmeyeceği belirtilir.
Hadîslerde umûmiyetle gelen, kızlara iyilik (ihsân)da bulunmak tâbirinde geçen iyilik (ihsân)dan murâdın onlara gösterilen sabır, onlara yedirip içirip giydirme, terbiyelerini iyi yapıp evlendirme, şefkat etme, işlerini tekeffül etme gibi pek çok umûra şâmil olduğunu, İbnu Hacer hadîsin çeşitli varyantlarını şâhit göstererek ifade eder. Zeynü'd-Dîn el Irâkî, Resûlullah'ın kızlar için taleb ettiği iyiliğin (ihsân) tam olarak gerçekleşmesini, onlara bağırıp çağırmama, surat asmama,

memnûniyetsizlik ve istiskâl izhâr etmeme şartlarına bağlar ve: "Zirâ bunların hepsi iyiliği (ihsân) bulandırır, gölgeler" der.

3- Diğer bazı hadîslerde de "kızlara karşı nefret duymayın, zirâ onlar kıymetli can yoldaşlarıdır"; "..Zira ben de kızların babasıyım ve anneleri de kıymetli can yoldaşlarıdır" diyerek kızları istihkâr etmeyi yasaklar. Ahmed İbnu Hanbel'in, kız evlâdı dünyâya gelen kimseleri, "Peygamberler de kız babalarıdır" diye tebrîk ve tesellî ettiği belirtilir.

4- Bâzı hadîslerde de, kızlardan hoşa gitmeyecek şeyler husûsunda mutlak sabır istenmektedir. "Kim kızlarla (veya kızlar vesilesiyle mâruz kaldığı hoşuna gitmeyen şeylerle) imtihân olundukta onlara sabrederse, (kızlar) ateşe karşı kendisine perde olurlar." İbnu Hacer, burada, imtihân edilen şeyle bizzât kızlar mı yoksa onlar vesilesiyle insana ulaşan nâhoş şeyler mi diye ihtilâf edildiğini belirtir. Kız çocuğunun kastedildiği görüşünü iltizâm eden Nevevî: "Halk kızlardan nefret ettiği için, kızlar ibtilâ yâni imtihân sebebi" olarak tavsîf edilmişlerdir" der. Kezâ aynı mânâyı te'yîd etmek üzere "Kimin kızı doğar da onu gömmez, horlamaz, oğlan çocuğunu ona tercîh etmezse, Allah o kimseyi bu kızı vesilesiyle cennetine kor" denmektedir.

5- Bâzı durumlarda kızların oğlanlara takdîm edildiğini görmekteyiz. Her şeyden önce, kız ve erkek çocukların bir hibe-i ilâhîye olduğunu belirten âyette kızlar önce zikredilmektedir: ".. dilediği kimseye kız evlâd verir, dilediği kimseye de erkek evlâd verir" (şûrâ 49). Bu takdimden bâzı âlimler, kızların erkeklere nazaran daha hayırlı olduğu hükmünü çıkarmışlardır. Bunu te'yîd eden bir hadîs, Vâsile'ye vakfen rivâyet edilir: "Bir kadının ilk doğumunun kız olması, onun uğurlu ve hayırlı olmasındandır. Zirâ Cenâb-ı Hak âyet-i kerîme'de önce kızları zikreder."

Sünnette de Hz. Peygamber, ihsân ve ikrâmda kızla erkek çocuk arasında eşit davranmayı emrettikten sonra: "Eğer ben, birisini üstün tutacak olsaydım, kızları üstün tutardım" der. Nitekim Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sefere çıkarken son vedâlaştığı, seferden dönünce de ilk uğradığı kimsenin kızı Fâtıma olduğu belirtilmektedir.

Hadîslerde gelen bu çeşit ifâdelerin bir sonucu olarak terbiye kitaplarımızda "Çarşıdan getirilen değişik yeni bir şey olursa, bunu çocuklar arasında taksîm yaparken kızlardan başlamalı. Zirâ onlar kalben daha hassâs, rûhen daha incedirler" kaidesi yer etmiştir. Aynı mânâ, Âdâb-ı Menâzil'de 10. hicrî asrın Türkçesiyle aynen şöyle ifâde edilir: "Husûsan kızcağızlara şefkati artık gerektir. Zirâ kızcağızların gönlü yumuşak ve kalpleri zayıftır. Ve sünnet oldur ki: Bir kimse yabandan gelse, oğlancıklar karşı varsalar, evvel kızcağızlarını eline almak gerek."

Erkeklere nazaran, kızlarda "umûmiyetle mevcut" zaaf ve acz sebebiyle onların hakkının zâyi olmaması için sünnet dâima çeşitli ifadelerle dikkati çekmiştir: "İki zayıfın hakkına dikkat edin: Biri yetim, biri kadın."

Keza: "En hayırlınız kadınlarına ve kız çocuklarına karşı en hayırlı olanınızdır" hadîsi de çocuklara ve bilhassa kız çocuklarına iyi muâmelenin lüzûmuna delâlet etmektedir. İbnu Hacer Hz. Peygamber'in kız torunu Ümâme, sırtında olduğu halde namaz kılmasını da câhiliye Araplarında kız çocuklarına karşı mevcut nefret hissine muhâlefet olarak değerlendirir.

Söylediklerimizi hülâsa edersek, sünnet, kızların terbiyesinde onları cemiyetin istihkâr edilen bir sınıfı olmaktan kurtarıp, erkeklerle mânevî eşitliğe kavuşturabilmek için gereken her çeşit tedbîri almış, maddî-mânevi müeyyideler koymuştur. Kadın okuma-yazma, ilim talebinde bulunma hakkına dâima sâhiptir. Kızlara yazı öğretilmeyeceği husûsundaki hadîs mevzû olup, kadınlara karşı eskiden beri duyulan câhiliye taassubunu dile getirmektedir. Her şeye rağmen sünnet, kadının kadın erkeğin de erkek olarak yetiştirilmesini, kıyâfet ve bir kısım ahvâlde birbirinden mutlaka ayrılmasını

emretmektedir.[124]

ÜÇÜNCÜ FASIL

SOHBET ÂDÂBI

-3312 -1- عن أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ فَإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِيثِ، وَ تَجَسَّسُوا، وَ تَحَسَّسُوا، وَ تَنَافَسُوا، وَ تَحَاسَدُوا، وَ تَبَاغَضُوا، وَ تَدَابَرُوا، وَكُونُوا عِبَادَ اللهِ إِخْوَانًا كَمَا أَمَرَكُمُ اللهُ تَعَالَى: الْمُسْلِمِ أَخُو الْمُسْلِمِ، يَظْلِمُهُ، وَ يَخْذُلُهُ، وَ يَحْقِرُهُ. بِحَسْبِ امْرِئٍ مِنَ الشَّرِّ أَنْ يَحْقِرَ أَخَاهُ الْمُسْلِمُ. كُلِّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ، مَالُهُ وَدَمُهُ وَعِرْضُهُ. إِنَّ اللهَ يَنْظُرُ إِلَى صُوَرِكُمْ وَأَجْسَادِكُمْ، وَلَكِنْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَأَعْمَالِكُمْ. التَّقْوَى هَهُنَا، التَّقْوَى هَهُنَا، وَيُشِيرُ إِلَى صَدْرِهِ. أَ يَبْعِ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ، وَكُونُوا عِبَادِ اللهِ إِخْوَانًا. وَ يَحِلُّ لْمُسْلِمِ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَثٍ[. أخرجه الستة إ النسائي، وهَذَا لفظ مسلم.التَّجَسُّسُ بالجيم: البحث عن عورات النساء، وبالحاء: استماع الحديث.وَالتَّدابرُ التقاطع والتهاجر .

1. (3312)- Hz. Ebu Hüreyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resulullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Sakın zanna yer vermeyin. Zira zan, sözlerin en yalanıdır. Tecessüs etmeyin, haber koklamayın, rekâbet etmeyin, hasedleşmeyin, birbirinize buğzetmeyin, birbirinize sırt çevirmeyin, ey Allah'ın kulları, Allah'ın emrettiği şekilde kardeş olun.
Müslüman müslümanın kardeşidir. Ona (ihânet etmez), zulmetmez, onu mahrum bırakmaz, onu tahkîr etmez.
Kişiye şer olarak, müslüman kardeşini tahkir etmesi yeterlidir. Her müslümanın malı, kanı ve ırzı diğer müslümana haramdır.
Allah sizin suretlerinize ve kalblarınıza bakmaz, fakat kalplerinize ve amellerinize bakar. Takva şuradadır-eliyle göğsünü işaret etti-:
Sakın ha! Birinizin satışı üzerine satış yapmayın. Ey Allah'ın kulları kardeş olun. Bir müslümanın kardeşine üç günden fazla küsmesi helâl olmaz."[125]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, çok değişik vecihlerde rivâyet edilmiştir. Her rivâyette bir kısım ziyade ve noksanlar var. Burada, zikri geçmeyen bazı mühim ziyâdeleri kaydediyoruz: وَ تَنَاجَشُوا."Pazarlığa girip yalandan fiyat yükseltmeyin" وَ يَبْعِ."Bölünüp dağılmayın"; وَ تَهَاجَرُوا."Birbirinize küsmeyin" وَ بَعْضُكُمْ عَلَى بَيْعِ بَعْضٍ."Birbirinizin satışı üzerine satış yapmayın"; الرَّجُلُ عَلَى خِطْبَةِ يَخْطُبُ.

اَخِيهِ حَتَّى يَنْكِحَ اَوْ يَتْرُكَ."Kişi kardeşinin istediği kıza talip olmasın, tâ evleninceye veya kesinlikle vazgeçinceye kadar."

2- Hadîs, müslümanlar arası münasebetlerin temel prensiplerini vazetmektedir. Bu münasebetlerin esası kardeşliktir. Diline, rengine, coğrafyasına, içtimaî mevkiine, iktisâdi durumuna bakılmaksızın bütün inananlar kardeştir. Bu iman kardeşlerinin müşterek pederleri Hz. Muhammed aleyhissalâtu vesselâm, müşterek anneleri de, Resûlullah'ın zevceleri, Ümmühâtu'l-Mü'minîn'dir (radıyallahu anhünne ecmaîn). Öyleyse kardeşler arasında câiz olan şeyler burada da câiz, câiz olmayan şeyler burada da câiz değildir.

Bu münâsebet esasları nelerdir?

* Müslüman kardeşi için zanna yer vermemek. Yâni, şekke düşmemek. Şekk, kişinin kalbine delilsiz olarak ârız olan şeydir. Bazı âlimler bunu su-i zan diye açıklamıştır. Şu halde hadîs, kardeşi hakkında zannı yasaklamakla "İnsanların ayıplarını araştırmayın, aklınıza düşen kötü zanların, kötü dedikoduların tahkîk etmek üzere peşine düşmeyin" demektedir. Zaten zannın, hadîste, "en yalan söz..." olarak tavsîfi, onun hiçbir aslı astarı olmayan, insan vehmine şeytanın attığı bir kuruntu olduğunu ifâde eder. Elbette kuruntuyla amel edilmemeli, peşine düşülmemelidir. Böylesi zannın, açık yalandan daha kötü ilân edilmesi, İbnu Hâcer'in açıklamasıyla, yalanın çirkinliği herkesçe bilindiği ve bu sebeple kolay kolay ona yer verilmediği içindir. Halbuki yalanın zanna dayananı gizlidir. Çoğunu aldatır, cür'et ettirir. Bu sebeple bu çeşit yalana daha çok rastlanır. Hadîs, bunu yasaklamaktadır. Bu mevzuda âyet de nazil olmuştur. Rabbimiz (meâlen) şöyle buyurur: "Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakının. Zirâ zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Birbirinizi gıybet etmeyin. Hanginiz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır?" (Hucurât 12).

Bazı âlimler bu hadîsten hareketle: Ahkâmda İçtihad ve reyle amelin yasak olduğunu söylemiştir. Ancak Nevevî, hadîsin hiçbir surette, ahkâma müteallik içtihada giren "zann"ı mevzubahis etmediğini kesin bir dille söyler. Kurtubî "şer'î zannın iki canibten birini gâlib kılmak olduğunu" söyler ve "Bu hadîsten şer'î zannın inkârını istidlâl edenlere iltifat edilmez" der.

*** TECESSÜS:**

Dilimizde de olan bu kelime, casusların yaptığı gibi halkın haberini toplamak mânasına gelir. Tahassüs ise, bütün hislerle, beş duyu ile haber toplamak, âdeta havadan nem kaparcasına, koklayarak insanların girdisini çıktısını, kusurunu, ayıbını, söylentisini toplamaya çalışmaktır. İşte bu yasaktır.

Ayette, Hz. Yakup, hayatlarından ümîdini kesmediği Yusuf ve kardeşi için haber toplamalarını oğullarına emrederken: "Ey oğullarım, gidin Yusuf'u ve kardeşini arayın" (Yusuf 87) der ve tahassüs kelimesini kullanır.

*** HASED:**

Hadîsin yasakladığı mezmum ahlâklardan biridir. Bunu şârihler, "Bir şahsın, nimetin layık olan kimseden zevâlini temenni etmesi" diye tarif ederler. Bu duygunun insanda fıtri olarak varlığı kabul edilir. Şu halde, hadîste yasaklanan husus bu duyguyu taşımak değil, bu duygu mûcibince amel etmek, bunun gerçekleşmesi için fiile geçmek, koşuşturmaktır. His hâlinde kalması zarar vermez. İstenen,

onun frenlenmesidir. Ancak bu frenleme işinin tesâdüfi değil, şuurlu ve irâdî olması gerekir. Acz sebebiyle hasedin gereğini yapmayanla, gücü yettiği halde yapmayan farklıdır. Resulullah'ın istediği bu ikinci kısımdır. Bunda nefsî mücahede var, bunda Allah rızası için, Resulünün emrine uymak için ortaya konan bir gayret var.
Şu kaydedeceğimiz hadîs, sadedinde olduğumuz hadîste yasaklanan bazı hislerin fitrî olduğunu belirtir ve bir kurtuluş yoluna dikkat çeker:
"Üç şey vardır, kimse onlardan sâlim değildir: Uğursuzluk, zan, hased..." Resulullah'a bunlardan kurtuluş yolu nedir? diye sorulunca şu cevabı verdi: "Uğursuzluk içinden geçince hoşlandığın işi bırakma, zanna düşünce araştırmaya kalkma, hased duyunca da gereğiyle amel etme."
Şu halde; zan ve hasedden kurtuluş, bu hislerin peşine düşmemek suretiyle gerçekleşir. Hasan el-Basri hazretleri de şöyle der: "İçinde hased olmayan insan yoktur. Kim bu hissi aşıp, peşine düşmez ve zulme yer vermezse, hased yapmamış olur."

* TEDÂBÜR:

Birbirlerini terketmek demektir. Küsüşmek diye tercüme ettik.
Aslında kelime birbirlerine sırt çevirmek, yani karşılaştıkları, görüştükleri zaman sırtlarını dönmek mânasına gelir. İbnu Abdilberr: "İ'raz yani yüzünü çevirmek tedâbürle ifâde edilmiştir, zaten yüzünü çeviren sırtını dönmüş olur" der. Tedâbür'ü düşmanlık olarak anlayan da olmuştur. Hatta Kâdı İyâz, "Hadisteki mâna "mücâdele etmeyin, yardımlaşın" demektir" der. İmam Mâlik bunu, "selamlaşmadan yüz çevirmek" olarak anlamış ve "Bunun, iki müslüman karşılaşınca birbirlerine selamdan yüz çevirmelerinden başka bir mânaya geleceğini zannetmiyorum" demiş, bu durumda ilk selam verenin onların hayırlısı olduğunu belirtmiştir.

* TEBAĞUZ:

Birbirine buğz etmek, kin taşımak. Bunun da esas itibarıyla mükteseb olmadığı belirtilir. Şu halde, bu da fıtrîdir. Ancak iradî olarak gelişir veya baskı altında tutulur. Hadis buğzetmeyi yasaklamakla, buna götüren sebeplere tevessül etmeyi yasaklamış olmaktadır. Bazı âlimler: "Maksad, buğza, kinleşmeye götüren batıl hevânın yasaklanmasıdır" diye özetlemiştir.
İbnu Hacer bu telakkiyi dar bulur ve tebağuzun yasaklanması, hevanın yasaklanmasından âmmdır, çünkü hevaya uymak bunun sadece bir çeşididir, tebağuzua (kinleşmenin) hakikati, iki kişinin arasında bunun cereyanıdır. Sadece birinden vâki olunca da buğz denmiştir. Buğzun mezmum olanı, Allah için olmayanıdır. Allah için buğzetmek vâcibtir ve bunu yapan Allah'ın hakkına tazimden dolayı sevaba erer. Birbirlerine buğz eden iki kişiden biri veya her ikisi, Allah indinde selâmet ehlinden olsa, -içtihadı ile diğerinin hatâdar olduğuna hükmederek bu hatası sebebiyle buğzeden kimse gibi- bu, Allah indinde ma'zurdur" der.
* Hadîsin sonunda: "Ey Allah'ın kulların kardeş olun!" denmektedir. Bir başka rivâyette "Allah'ın emrettiği şekilde!" ziyadesi mevcuttur.
Hadîs: "Bu yasaklananları terkederseniz gerçek kardeşler olursunuz" demektedir. Manayı muhalifi: "Bu söylenenleri terketmezseniz düşmanlar olursunuz" demektedir. Öyleyse "kardeşler olun!"

demenin mânası: "Zikredilenler gibi, sizi kardeş kılacak şeyleri iktisâb ediniz" demektir. Mâna böyle olunca iktisabı gereken şey sayıca artar: Bir kısmı terk nev'inden, bir kısmı fiil.
Kurtubî der ki: "Kardeşler olun!" emrinin mânası şefkatte, merhamette, muhabbette, dostlukta, yardımlaşmada, hayırhahlıkta neseb kardeşleri gibi olun" demektir. Kardeşliğin, Allah'ın emrettiği şekilde olması, Hz. Peygamber'in zikrettiği hususlara riayet edilmesi demektir, çünkü kardeşliğin gerçek mânâda tahakkuku onlarsız olmaz. Bu vasıfları Allah'a nisbet, Resulullah'ın O'nun adına tebliğ etmesi sebebiyledir..."
İbnu Abdilberr der ki: "Hadîs, şer'î bir günah işlemedikçe müslümana buğz edip ondan yüz çevirmenin, sohbetten sonra kopmanın, Allah'ın ona verdiği nimet sebebiyle ona hased etmenin haram olduğunu ifade ettiği gibi, neseb kardeşi ile olan muamele gibi muamelede bulunmasının, hiç bir surette kusurunu araştırmamasının gerektiğini de ifâde etmektedir. Bu vecibeler hazır müslüman hakkında olduğu gibi gâib olanlar hakkında da caridir. Pek çok meselede ölülerle dirilerin hukuku müşterektir."[126]

İSLAMÎ TERBİYEDE MÜHİM BİR ESAS:

FITRÎ DUYGULARIN YÖNLENDİRİLMESİ

Sadedinde olduğumuz hadîsin açıklaması sırasında kaydettiğimiz bir hadîste Resulullah zan ve hased duygularının fıtrîliğini haber vermektedir. İslam âlimleri diğer bir çok huyların da mükteseb değil, fıtrî olduğunu belirtir. Şu halde İslamî terbiyede bunları insandan çıkarıp atmak diye bir mesele mevcut değildir. Ama bunların istikâmetini değiştirmek gerekmektedir. Esasen Resulullah da buna temas etmiştir: "Müslümana buğzetmemek, müslümana hased etmemek, adâvette bulunmamak" emredilmiştir. Bir kısım kötülüklere, kötülükleri fiil haline getirenlere, İslâm'a, müslümana kin ve adâvet besleyenlere, nefis hesabına değil, Allah hesabına olmak üzere kin câizdir, adâvet gereklidir.
Bu duygular yaradılışımızda olduğuna göre bunların meşru bir kullanılma yerleri olmalıdır.
Öyleyse terbiyeciler, mü'min muhataplarına hitab ederken insanda "yasaklanan" bu huyların meşru ve kullanılması câiz olan yerlerini açıklamaları, iyi göstermeleri gerekir. Bu meseleye geniş yer veren Bediüzzaman'a göre, zamanımızdaki vaizler buna riayet etmediği için halka müessir olamıyorlar. Şöyle irşad eder:
"...Tahmîn ederim ki, nâsihlerin nasîhatları, şu zamanda tesirsiz kaldığının bir sebebi şudur ki; ahlâksız insanlara derler: "Hased etme! Hırs gösterme! Adâvet etme! İnad etme! Dünyayı sevme! Yani, fıtratını değiştir" gibi zâhiren onlarca mâlâyutâk (güç getirilemeyecek) bir teklifte bulunurlar. Eğer deseler ki: "Bunların yüzlerini hayırlı şeylere çeviriniz, mecralarını değiştiriniz." Hem nasîhat te'sîr eder, hem dâire-î ihtiyarlarında bir emr-i teklîf olur."
Hemen kaydedelim ki, merhum, bahsin başında, bu hislerin yüzlerini, hayırlı şeylere nasıl çevrileceğini, mecrâlarının nasıl değiştirileceğini daha açık daha müşahhas şekilde göstermeye ehemmiyet vermiştir.
Ona göre, insanın hakiki kemâle ulaşmasının yolu, insan fıtratındaki "şiddetli merak", "hararetli muhabbet", "dehşetli hırs", "inadlı taleb" gibi hisleri hayra yöneltmekten geçer. Bu hisler aslında

âhireti kazanmak için verilen sermaye hükmündedir. İnsan ise bunları dünyanın fâni umûruna harcayarak elmas almaya mahsus sermayesini cam parçalarına yatırarak büyük ziyana düşmektedir. Açıklamasına şöyle devam eder:

"Aşk, şiddetli bir mubabbettir; fâni mahbublara müteveccih olduğu vakit ya o aşk, kendi sahibini daimî bir azab ve elemde bırakır; veyahud o mecazi mahbub, o şiddetli muhabbetin fiyatına değmediği için bâki bir mahbûbu arattırır, aşk-ı mecazi, aşk-ı hakîkiye inkılâb eder.

İşte insanda binlerle hissiyat var. Her birisinin aşk gibi iki mertebesi var. Biri mecazi, biri hakîki. Meselâ: Endişe-i istikbal hissi, herkeste var; şiddetli bir surette endişe ettiği vakit, bakar ki, o endişe ettiği istikbale yetişmek için elinde senet yok. Hem rızık cihetinde bir taahhüd altında ve kısa olan bir istikbal o şiddetli endişeye değmiyor. Ondan yüzünü çevirip, kabirden sonra hakîki, uzun ve gâfiller hakkında taahhüd altına alınmamış bir istikbale teveccüh eder. Hem mala ve câha karşı şiddetle bir hırs gösterir. Bakar ki: Muvakkaten onun nezaretine verilmiş o fâni mal ve âfetli şöhret ve tehlikeli ve riyaya medar olan câh (mevki), o şiddetli hırsa değmiyor. Ondan, hakikî câh olan meratib-i maneviyeye ve derecât-ı kurbiyyeye ve zâd-ı âhirete ve hakîki mal olan a'mâl-i sâlihaya teveccüh eder. Fena haslet olan hırs-ı mecazî ise, âli bir haslet olan hırs-ı hakikiye inkılâb eder. Hem meselâ: şiddetli bir inad ile; ehemmiyetsiz, zâil, fâni umûrlara karşı hissiyatını sarfeder. Bakar ki, bir dakika inada değmeyen bir şeye, bir sene inad ediyor. Hem yararlı, zehirli bir şeye inad namına sebat eder. Bakar ki bu kuvvetli his, böyle şeyler için verilmemiş. Onu onlara sarfetmek, hikmet ve hakikata münafidir. O şiddetli inadı, o lüzumsuz umûru zaileye vermeyip, âlî ve bâki olan bakaik-i îmaniyeye ve esasat-ı İslâmiyeye ve hıdemât-ı uhreviyyeye sarfeder. O haslet-i rezîle olan inad-ı mecazî, güzel ve âli bir haslet olan hakîki inada, yani hakta şiddetli sebata- inkılâb eder.

İşte şu üç misâl gibi, insanlara verilen cihazât-ı maneviyeyi, eğer nefsin ve dünyanın hesabıyla istimal etse ve dünyada ebedî kalacak gibi gâfilâne davransa, ahlâk-ı rezîleye ve israfat ve abesiyete medar olur. Eğer hafiflerini dünya umuruna... ve şiddetlilerini ve zaif-i uhreviyeye ve mâneviyeye sarfetse, ahlâk-ı hamideye menşe, hikmet ve hakikata muvâfık olarak saadet-i dareyne medar olur." [127]

-3313 -2 -وَعَنْه رَضِىَ اللّه عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:]حَقُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ خَمْسٌ: رَدُ السَّمِ، وَعِيَادَةُ الْمَرِيضِ، وَاتِّبَاعُ الْجَنَازِةُ، وَإِجَابَةُ الدَّعْوَةِ، وَتَشْمِيتُ العاطس[. أخرجه الخمسة.وزاد مسلم فِي رواية: وَإِذَا دَعَاكَ فَأَجِبْهُ، وَإِذا اسْتَنصَحَكَ فَانْصَحْ لَهُ .

2. (3313)- Yine Ebu Hüreyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resulullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:

"Müslümanın, müslüman üstündeki hakkı beştir: "Selamını almak, hasta ziyaretine gitmek, cenazesine katılmak, davetine icâbet etmek, hapşırırca yerhamükallah demek."[128]

Müslim'in bir rivayetinde şu ziyâde vardır: "Eğer seni davet ederse icâbet et, senden nasihat taleb ederse ona nasihat ed."[129]

AÇIKLAMA:

1- Burada müslümanın müslümana karşı vazîfesi "beş" olarak ifâde edilmiştir. Tirmizî'nin rivayetinde "altı" denilir ve altıncı olarak "Kendisi için istediğini onun için de istemek..." olduğu belirtilir. Bir başka rivayette "yedi" denir ve "mazluma yardım..." da zikredilir.

2- Sadedinde olduğumuz hadîste sayılan hususlar, "müslümanın müslüman üzerindeki hakkı...." olarak ifade edilmiştir. Bazı rivayetlerde: "Hz. Peygamber bize yedi şeyi emretti, yedi şeyi de yasakladı...." şeklinde ifâde edilmiştir.

İbnu Hacer'in açıklamasına göre, bu ifâdeleri değerlendiren bir kısım âlimler, bunu "vâcip" olarak hükme bağlamışlardır. Yani bu sayılan vazifeleri, mü'minin, mü'min kardeşine ifası vâcibtir. Hatta bu hususu te'yid eden hadîs dahi gösterilmiştir: "Beş şey vardır ki bunlar bir müslümanın üzerine diğer müslümana karşı "vâcip" bir vazifedir..."

Mâlikîlerden bazıları ile, Zâhirîlerin cumhûru bunun vücubunda ısrar etmiştir. İbnu Ebî Cemre "bazılarının "farz-ı ayn" dediğini belirtir.

Bunun, Resulullah tarafından ya bizzat vâcib kelimesi, ya da vücûb ifâde eden bir üslûbla geldiğine dikkat çeken İbnu'l-Kayyim: "Bu husus sarîh şekilde vücûb kelimesiyle gelmiş olmaktan başka, vücûb'a delâlet eden hakk kelimesiyle, zahiriyle vücûba delalet eden bir lafızla, hakikatı vücûb ifâde eden emir sîgasıyla ve Sahâbî'nin: "Resulullah bize emretti" lafzıyla gelmiştir" der ve şu neticeye ulaşır: "Şurası muhakkak ki, fakihler, birçok şeyin vâcip olduğuna bu kadar delile dayanmadan hükmetmişlerdir."

Bazıları da bu vazîfelerin farz-ı kifâye olduğuna, bir kısmı yapınca diğerlerinden düşeceğine hükmetmiştir. Hanefilerle Hanbelîlerin çoğunluğu bu görüştedir.

Şâfi'îlerle, Mâlikîlerden bir grup, bunun müstehab olduğuna, bir kişinin yapmasıyla diğerlerinden sâkıt olacağına hükmederler.[130]

3314- 3 -وَعَنْ أَبِي مُوسَى رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَطْعِمُوا الجَائِعَ، وَعُودُوا الْمَرِيضَ، وَفُكُّوا الْعَانِي[. أخرجه البخاري أَبُو دَاوُد. »العاني« ا٘سير .

3. (3314)- Ebu Musa radıyallahu anh anlatıyor: "Resulullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Aç'ı doyurun, hastayı ziyaret edin, esirleri hürriyetine kavuşturun."[131]

3315- 4 -وَعَنْ أَبِي ذر رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قَالَ رَسُولُ للهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا أَبَا ذَرٍّ َ تَحْقَرَنَّ مِنَ الْمَعْرُوفِ شَيْئًا وَلَوْ أَنْ تَلْقَى أَخَاكَ بِوَجْهِ طَلْقٍ. وَإِذَا اشْتَرَيْتَ لَحْمًا أَوْ طَبَخْتَ قِدْرًا فَأَكْثِرْ مَرَقَتَهُ وَاغْرِفْ لِجَارِكَ مِنْهُ[. أخرجه الترمذي .

4. (3315)- Ebu Zerr radıyallahu anh anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ey Ebu Zerr! Mâruf'dan (iyilik) hiç bir şeyi hakir görme, hatta bir kardeşini güler bir yüzle karşılaman bile (basit bir şey değildir). Et satın aldığın veya bir tencere kaynattığın zaman suyunu artır, ondan komşuna bir avuç (kadar da olsa) ver."[132]

AÇIKLAMA:

Ma'ruf, aklın ve şeriatın güzel bulduğu, tasvîb ettiği her şeydir. Türkçemizdeki iyilik kelimesi kısmen bunu karşılayabilir. Allah'a ibadet ve taat, insanlara ihsan sayılan her şey bu kelimeyle ifâde edilebilir. İnsanların görüp garipsemediği, normal karşıladığı bir fiil, bir durum, adâletli bir iş, aile ve başkalarıyla hoş sohbet, güler yüz hep ma'ruftan sayılmaktadır. Resulullah, güler yüzü de ma'ruftan saymıştır. Çünkü bu, mü'minin kalbine sürûr verir. İşte bu, ma'ruf'tur.
Gönderilecek çorba suyunun avuçla ifâdesi, az bile olsa yapılacak iyiliğin gerekli ve makbul olduğunu ifâde eder.[133]

DÖRDÜNCÜ FASIL

MECLİS (OTURMA) ÂDÂBI

3316 -1- عن أبي سعيد الخدري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ الله #: إيَّاكُمْ وَالجُلُوسَ في الطُّرُقَاتِ. قَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ: مَا لَنَا بُدٌّ مِنْ مَجَالِسِنَا، نَتَحَدَّثُ فيهَا. فقَالَ: إذَا أبَيْتُمْ إَّ المَجْلِسَ فَأعْطُوا الطَّرِيقَ حَقَّهُ. قَالُوا: وَمَا حَقُّهُ يَا رسولَ اللهِ؟ قال: غَضُّ الْبَصَرِ، وَكَفُّ ا'ذَى، وَرَدُّ السَّمِ، وَا'مْرُ بِالْمَعْرُوفِ، وَالنَّهْيُ عَنِ المُنْكَرِ[. أخرجه الشيخان وأبو داود.وزاد في أخرى عن عمر: »وَتُغِيثُوا المَلْهُوفَ، وَتَهْدُوا الضَّالَّ« .

1. (3316)- Ebû Saîd el-Hudrî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün):
"Sakın yollarda oturmayın!" buyurmuştu.
"Ya Resulullah dediler, oturmadan edemeyiz, oralarda (oturup) konuşuyoruz."
"Mutlaka oturacaksınız, bari yola hakkını verin!" buyurdu. Bunun üzerine:
"Ey Allah'ın Resûlü, onun hakkı nedir?" diye sordular.
"Gözlerinizi kısmak, (gelip geçeni) rahatsız etmemek, selama mukabele etmek, emr bi'lma'ruf nehy-i ani'lmünker yapmaktır!" dedi."[134]
Hz. Ömer'den yapılan bir başka rivayette şu ziyade var: "Yardım isteyen mazluma yardım edersiniz, yolunu kaybedene rehber olursunuz."[135]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ashâb-ı Kiram hazerâtına yollarda oturmamalarını söylediği halde, onların itirazları mevzubahis olmaktadır. Bu durumdan "Ashab, Resulullah'a itiraz eder miydi?" diye bir soru akla gelebilir.
Kadı İyâz şu açıklamayı sunar: "Hadiste, Aleyhissalâtu vesselâm'ın onlara olan emrinin vücub için

olmayıp teşvik ve daha iyiyi gösterme maksadını güttüğüne delil vardır. Zira, eğer vücub anlamış olsalardı kesinlikle bu itirazı yapmazlardı. Emirlerin vacip ifade etmediği iddiasında olanlar bu hadisle de istidlâl ederler.

İbnu Hacer der ki: "Ashabın, ihtiyaçları sebebiyle şikayet mevzuu yaptıkları hususu hafifletici bir nesh vâki olmasını ümid etmiş olmaları da muhtemeldir. Bu söylediğimizi, şu rivayet de te'yid etmektedir: "Kavm bunu bir vecîbe zannetti." Bir başka rivayette şöyle derler: "Biz zararsız bir şey için otururuz, oturur konuşuruz, müzâkerelerde bulunuruz."

2- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ashabın itirazı üzerine bazı şartlarla yolda oturmaya izin verir. Bu şartlar muhtelif rivayetlerde farklı ziyadeler halinde 14 ayrı âdâba çıkmaktadır:

1) Selam vermek,

2) Güzel söz,

3) Hapşırana yerhamukâllah demek,

4) Selama mukabele,

5) Yük taşıyana yardım,

6) Mazluma yardım,

7) İmdat isteyene koşmak,

8) Yol sorana göstermek,

9) Yolunu kaybedene rehber olmak,

10) Emr-i bi'lma'rufta bulunmak,

11) Münkerden nehyetmek,

12) Eza vermekten kaçınmak,

13) Gözünü (haramdan) kısmak,

14) Allah'ı çokça zikretmek.

Bu hususların ehemmiyeti çeşitli hadislerde takrir edilmiştir.

Sokakta oturma yasağına, genç kadınların da hazır bulunarak fitneye düşme endişesi de müessir olmalıdır. Çünkü, ihtiyaçları sebebiyle dışarı çıkmaktan ve sokaklardan geçmekten kadınlar yasaklanmamış oldukları için, onlara bakmadan hâsıl olacak fitne endişesi vardı. Keza evinde kaldığı takdirde faydalı bir meşguliyet içinde olması muhtemelken sokağa çıkarak gerek Allah'ın ve gerekse müslümanların bir kısım hukukunu ihlal etmesi, bazı münkerleri görmesi gibi zararlı ihtimaller de mevcuttu. Bu durumda müslümana emr-i bi'lma'ruf ve nehy-i ani'lmünker terettüp eder, yapmazsa günaha girer, keza gelip geçenlere selam vermek durumunda kalır, bu çokça hâsıl olursa her gördüğüne mukabele etmekten aciz kalabilir, böylece farzın terki ile günaha girer. Kişi fitneden kaçmak ve nefsini sindirmekle sorumludur. Bütün bu sebeplere binaen Şârî, yollarda oturmayı terke çağırdı, ashab, birbirleriyle anlaşma, görüşme, dinî meseleleri müzakere, mübah şeyleri konuşarak gönüllerini ferahlatmak gibi bazı maslahatlar sebebiyle yolda oturmaya olan ihtiyaçlarını zikrettiler. Resulullah da onlara mezkur mahzurları izale edici tedbirlere riayet kaydıyla yollarda oturmaya ruhsat verdi. Yukarıda zikredilen ondört maddelik âdâbtan herbiriyle ilgili muhtelif hadisler ve hatta âyetler vârid olmuştur.[136]

3317- 2- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قال:]قال رسولُ الله #: إذَا كَانُوا ثَلاَثَةً فَ يَتَنَاجَى

اثْنَـانِ دُونَ الثَّالِثِ فـإنَّ ذلِـكَ يُحْزِنُهُ[. أخرجه الثلثـة وأبو داود. وأخرجه الخمسـة إ النسائي عن ابن مسعود رَضِـيَ اللهُ عَنْهُ بمعناه .

2. (3317)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Üç kişi beraberken, ikisi aralarında hususî konuşmasınlar, bu öbürünü üzer."[137]
Bu ma'nâda bir rivayet İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh)'dan gelmiştir. Hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud ve Tirmizî kaydetmişlerdir.[138]

AÇIKLAMA:

1- Necve, fısıldaşmak, gizli konuşmak ma'nâsına gelir. Bu hadis üç kişilik bir gruptan, iki kişinin üçüncüyü hariç kılarak fısıldaşmalarını yasaklamaktadır. Ya konuşma müştereken olmalıdır veya alenî olmalıdır. Bir başka hadiste bunlara bir başkasının katılması halinde, hususî konuşmaya cevaz vermektedir. Çünkü bu sırada öbürleri de aralarında konuşabilirler.
Yani esas itibariyle hususî konuşma yasaklanmış değildir. Üç kişiden ikisinin hususî konuşması yasaklanmıştr.
Hususî konuşma üzerine âyet de mevcuttur: "Ey iman edenler gizli konuştuğunuz zaman, günah işlemeyi, düşmanlık etmeyi ve peygambere karşı gelmeyi fısıldaşmayın" (Mücadele 9).
İbnu Ömer, üç kişiden biriyle hususî konuşmak isteyince, dördüncü birini daha çağırdıktan sonra: "Siz ikiniz biraz istirahat buyurun" der, arkadaşıyla hususî konuşurmuş.
Bazı âlimler: "Bu cemaat on kişi de olsa, bir kişiyi yalnız bırakarak hususî konuşamazlar" diyerek mevzuya açıklık kazandırmışlardır.
Hadiste esas olan, bir kişinin yalnız bırakılmamasıdır. O, kendi aleyhinde bir konuşma yapıldığı vehmine kapılabilir ve kopma husule gelir. İmam Mâlik: "Bu, insanların birbirlerine buğzedip kopmalarını önleyen güzel bir edebtir" demiştir.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hususî konuşmakta olan iki kişiye, onlardan izin almadan sokulmayı da yasaklamıştır:
اِذَا تَنَاجَىْ اِثْنَانِ فَـ يَدْخُلْ مَعَهُمَا غَيْرُهُمَا حَتّى يَسْتَأْذِنَهُمَا
Son olarak şunu da belirtelim ki, bazı âlimlerin: "Bu yasak, sefer halinde kişinin kendisini emniyette hissedemediği, arkadaşına güvenmediği veya tanımadığı veya emin olmayıp kendisinden korktuğu yerlerle ilgilidir, hazerde ve emniyetli yerlerde hususî konuşmanın mahzuru yoktur" dediği de rivayet edilmiştir. Nitekim Ahmed İbn Hanbel şu hadisi rivayet etmiştir: "Resulullah buyurdu ki: "Üç kişi bir tenha yerde iseler, bunlardan ikisinin hususî konuşması helâl olmaz."
Ancak çoğunluk bu yoruma katılmaz. Kurtubî "Bu boş bir iddia, delile dayanmayan bir tahsistir" der. İbnu'l-Arabî de: "Hadis lafzıyla da, ma'nâsıyla da âmmdır. Yasağın illeti "üzmek"tir. Bu ise hazerde, seferde mevcuttur. Dolayısıyla yasağın iki hale de şâmil olması gerekir." der.[139]

3318- 3- وعن أنس رَضِـيَ اللهُ عَنْـهُ قـال:]لَمْ يَكُنْ شَـخْصٌ أحَبَّ إلَيْهِمْ مِنْ رسـولِ الله #: وَكَانُوا إذَا رَأوْهُ لَمْ يَقُومُوا لَهُ، لِمَا يَعْلَمُونَ مِنْ كَرَاهِيَتِهِ لِذلِكَ[. أخرجه الترمذي .

3. (3318)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ashab'a Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'dan daha sevgili kimse yoktu. Buna rağmen Aleyhissalâtu vesselâm'ı gördükleri zaman ayağa kalkmazlardı, çünkü O'nun bundan hoşlanmadığını biliyorlardı."[140]

-3319 -4- وعن أبي أُمامـة رَضِـيَ الله عَنْهُ قـال:]خرَجَ عَلَيْنَا رسولُ اللهِ # يَوْماً عَلى عَصـَا فَقُمْنَا إلَيْهِ. فَقَالَ: َ تَقُومُوا كَمَا تَقُومُ ا ُعَاجِمُ يُعظِّمُ بَعْضُهَا بَعْضاً[. أخرجه أبو داود.

4. (3319)- Ebû Ümâme (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir gün Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanımıza geldi, elinde bir âsa (değnek) vardı. Biz ayağa kalktık.

"Yabancıların birbirlerini büyüklemek için ayağa kalkmaları gibi ayağa kalkmayın" buyurdu."[141]

-3320 -5- وعن أبي مِجْلَزٍ قال:]خَرَجَ مُعَاوِيَـةُ عَلى ابْنِ الزُّبَيْرِ وَابنِ عَامِرٍ رَضِـيَ الله عَنْهُم. فَقَـامَ ابْنُ عَـامِرٍ وَجَلَسَ ابْنُ الزُّبَيْرِ. فَقَـالَ مُعَاوِيَـةُ بْنِ عَـامِرٍ: اجْلِسْ فَـإنِّي سَـمِعْتُ رسولَ اللهِ # يَقُولُ: مَنْ سَرَّهُ أنْ يَمْثُلَ لَهُ الرِّجَالُ قِيَاماً فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

5. (3320)- Ebû Miclez rahimehullah anlatıyor: "Hz. Muâviye (radıyallâhu anh), İbnu'z-Zübeyr ve İbnu Âmir (radıyallâhu anhüm)'in yanlarına geldi. İbnu Âmir ayağa kalktı, İbnu'z-Zübeyr oturdu (kalkmadı). Hz. Muâviye (radıyallâhu anh), İbnu Âmir'e:
"Otur, zira Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın: "İnsanların kendisi için ayağa kalkmalarından hoşlanan kimse ateşteki yerini hazırlasın" buyurduğunu işittim" dedi.[142]

-3321 -6- وعن ابن عمر رَضِـيَ الله عَنْهُمـا قـال:]قـال رسولُ اللهِ #: َ يُقِيمَنَّ أحَـدُكُمْ رَجُ مِنْ مَجْلِسِهِ ثُمَّ يَجْلِسُ فِيهِ وَلَكِنْ تَوَسَّعُوا وَتَفَسَّحُوا يَفْسَحِ اللهُ لَكُمْ. وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ رَضِـيَ الله عَنْهُما إذَا قَامَ رَجُلٌ مِنْ مَجْلِسِهِ لَمْ يَجْلِسْ فِيهِ[. أخرجه الخمسة إ النسائي .

6. (3321)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden kimse, bir başkasını yerinden kaldırıp sonra da oraya oturmasın. Ancak (halkayı) genişletin, yer açın, Allah da size genişlik versin."

Birisi yerinden kalkacak olsa, Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ), oraya oturmazdı."[143]

AÇIKLAMA:

Buraya kadar kaydettiğimiz altı hadisin altısı da, hürmeten insanlara ayağa kalkmayı yasaklamaktadır. Aksini ifade eden rivayetlerin de varlığı sebebiyle bu mevzu ülemâ arasında epeyce münakaşa edilmiştir. Nevevî başta, bir kısım ulema tecviz ederken, İbnu'l-Hâcc el-Mâlikî başta, bir kısmı da

bunun caiz olmadığına hükmetmiştir.

el-Ezkâr'da Nevevî şunları söyler: "Cemaate dâhil olana kalkmak suretiyle ikramda bulunmaya gelince, bize göre, bu gelen zât, herkesçe bilinen ilim irfan sahibi, şerefi, mevkii, makamı olan birisi ise buna kalkmak müstehabtır. Bu kalkma birr'dir, ikramdır, ihtiramdır, riya ve yersiz büyükleme değildir. Selef ve halefin adeti hep böyle olmuştur. Ben bu hususta müstakil bir risale (cüz) telif ettim. Risalede cevaza delâlet eden hadisleri, Selefin söz ve fiillerini topladım. Ayrıca muhalif rivayetleri de koyup bunlara da cevaplar verdim. Bu mevzuda tereddüde düşen, kitabı görmek isterse, tereddüdünün zâil olacağını ümid ediyorum."

İbnu'l-Hacc el-Mâlikî, Nevevî'nin bu risalesini el-Medhal'inde aynen nakleder. Nevevî'nin her bir delilini kendince tenkid eder. Nevevî'nin dayandığı en kuvvetli delil, Sahîheyn'de geçen şu rivayettir: "Kureyzalılar Sa'd'ın hakemliğine razı olunca Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Sa'd'ı çağırdı. Sa'd gelince: "Büyüğünüz geldi, ayağa kalkın" dedi.

İbnu'l-Hâcc, bu rivayetle ilgili şu açıklamayı yapar: "Buradaki ayağa kalkma emri, münakaşa edilen meseleyle ilgili değildir. Bu, onun bineğinden indirilmesi için verilmiş bir emirdi. Çünkü Sa'd hasta idi. Nitekim onun hasta olduğu bazı rivayetlerde belirtilmiştir.

Hâfız İbnu'l-Hacer der ki: "Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde, Hz. Âişe'nin bir rivayetinde Benû Kureyza gazvesi ile ilgili kıssada Sa'd İbnu Muaz (radıyallâhu anh)'ın geliş hikayesi uzunca anlatılır. Burada Ebû Saîd der ki: "Sa'd İbnu Muaz görünür görünmez, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Efendinize kalkın!" buyurdu, onlar da onu indirirler. Bu rivayetin senedi hasendir."[144] Bu ziyâde, münakaşası olan ayağa kalkmanın meşruluğuna Sa'd kıssasından istidlâl etmeyi yaralar."

İmam Nevevî hazretlerinin dayandığı hadislerden biri de Ka'b İbnu Mâlik'in tevbesiyle ilgili rivayette (654. hadis) geçen şu ibaredir: "Talha İbnu Ubeydillah kalktı, bana doğru koşup musafaha yaptı ve beni tebrik etti."

İbnu'l-Hacc buna da: "Talha İbnu Ubeydillah onu tebrik etmek, musafaha etmek için kalkmıştır, eğer kalkması, münakaşa edilen meseleyle ilgili olsaydı, o bu işte yalnız kalmazdı. Oysa, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın da ona kalktığı veya kalkmayı emrettiği veya orada hazır olanlardan birinin bunu yaptığı rivayet edilmiştir. Kalkma işini, aralarındaki kuvvetli muhabbet sebebiyle sadece Talha yapmıştır. Çünkü âdet böyledir. Bilindiği üzere tebrik, müjdeleme ve benzeri davranışlar aradaki sevgi ve samimiyete göre cereyan eder. Selam bunun aksinedir, çünkü o, tanıdık tanımadık herkese karşı meşru bir davranıştır."

Nevevî hazretlerinin dayandığı hadislerden biri Hz. Âişe'nin bu rivayetidir: "Ben suretçe, sîretçe, doğrulukça, Resulullah'a Fatıma (radıyallâhu anhâ) kadar benzeyen bir başkasını görmedim. O, Resulullah'ın yanına girince, kalkar, elinden tutar, onu öper ve kendi yerine oturturdu: "Resulullah onun yanına girince, Fâtıma babasına kalkar, elinden tutar, öper ve yerine oturturdu."

Ebû Dâvud, Tirmizî ve Nesâî'de gelen bu rivayetle ilgili olarak İbnu Hâcc şu açıklamayı yapar: "Resulullah'ın bu kalkışı muhtemelen, kızına ikram olsun diye yerine oturtmak içindi, münakaşa edilen ma'nâda bir kalkma değildir. Hususen evinin darlığı ve serginin azlığı göz önüne alınacak olursa bu husus daha iyi anlaşılır. Onun yerine oturtma arzusu mutlaka kalkmasını gerektiriyordu."

Nevevî'nin dayandığı bir diğer rivayet, Ebû Dâvud'un Ömer İbnu's-Sâib'ten kaydettiği şu hadistir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün oturuyordu. Ömer İbnu Sâib'in süt babası yanına geldi. Aleyhissalâtu vesselâm elbisesinin bir kısmını onun için yere koydu o da üzerine oturdu. Sonra annesi geldi. Elbisesinin diğer taraftaki kısmını da onun için yere yaydı, annesi de bunun üzerine oturdu.

Sonra süt kardeşi geldi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) "kalkıp" onu da önüne oturttu."
İbnu'l-Hacc, bunu da şöyle cevapladı: "Eğer bu kalkış, münakaşa edilen ma'nâdaki kalkış olsaydı, Resulullah'a ebeveyn, kardeşten daha üstün olması gerekirdi. (Halbuki ebeveyni için kalkmayıp) kardeşi için kalktı, öyleyse bu kalkma ya örtüyü yahut da yeri genişletmek içindi."
Nevevî ile İbnu'l-Hacc arasındaki cedel uzar. Bazı âlimler, bu rivayetleri te'lif etmeye çalışmıştır. Mesela bazıları der ki:
"Enes hadisi, münakaşalı olan kişinin kişiyi görünce ayağa kalkması meselesine temas eder. Hz. Âişe hadisin zâhiri bunun caiz olduğunu gösterir. İbnu'l-Hacc'ın bu hadisle ilgili cevabı tatminkâr değildir. İkisini cem hususunda ihtilaf edilmiştir."
Bazıları: "Enes hadisi tenzihî kerâhete delâlet eder" derken, bazıları da: "Bu büyükleme yoluyla kalkmaya hamledilir" demiştir.
Keza: "Hz. Âişe hadisi, birr ve ikram yoluyla kalkmaya delâlet eder" denmiştir, başka yorumlar da yapılmıştır. Şurası muhakkak ki, kişinin, hastayı bineğinden indirmek için kalkması, yahut seferden gelen için kalkması, nimete eren için tebrik maksadıyla kalkması, yeri genişletmek için kalkması bi'l-ittifak caizdir.
Aynî, Ebû'l-Velid İbnu Rüşd'den şu notu kaydeder:
"Ayağa kalkma dört çeşittir:
1- Yasak olan kalkma: Bu büyüklenerek kendisine ayağa kalkılmasını isteyenler için yapılan kalkmadır. Burada sadece kendisini büyüklemek maksud olmayıp, kendine kalkanları küçültme duygusu da vardır.
2- Mekruh olan kalkma: Bu, kalkanlara karşı kibirlenmeyen, büyüklenmeyen, fakat bu yüzden içine, yasak olan büyüklenme duygusunun düşmesinden korkulan kalkmadır. Bunda ayrıca, cebbarlara benzeme durumu da vardır.
3- Caiz olan kalkma: Bu, hiç arzu etmeyenlere, birr ve ikram olsun diye yapılan ayağa kalkmadır, bunda cebbârlara benzemeyeceği hususunda tam bir kanaat olmalıdır.
4- Mendup olan kalkma: Bu, seferden dönenlere, gelişlerinden sevinilerek, selam vermek için yapılan ayağa kalkmadır.
Keza yeni bir nimete kavuşan kimseye, onu tebrik etmek veya musibete uğrayanı da taziye etmek için ayağa kalkmak bu gruba girer."
İmam Gazalî de: "Büyüklemek için yapılan ayağa kalkma mekruhtur, birr ve ikram yoluyla kalkma mekruh değildir" demiştir.
İbnu Hacer, meseleyi "mekruhtur", "değildir" gibi kesip atmayı uygun bulmaz, yukarıda kaydettiğimiz farklı yaklaşımlarla değerlendirmenin daha muvafık olacağını söyler.
Son olarak, bu mevzunun ehemmiyetini tescilen, Rabbimizin meseleye temas eden bir irşadını kaydedeceğiz: "Ey iman edenler! Toplantılarda size "yer açın" denince, yer açın ki, Alllah da size genişlik versin..." (Mücadele 11).[145]

-3322 -7- وعن وهب بن حذيفة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللهِ #: إذَا خَرَجَ الرَّجُلُ لِحَاجَتِهِ ثُمَّ عَادَ فَهُوَ أحَقُّ بِمَجْلِسِهِ[. أخرجه الترمذي وصححه .

7. (3322)- Vehb İbnu Huzeyfe (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)

buyurdular ki: "Bir kimse ihtiyacı için çıkar, sonra geri dönerse, önceki yerine oturmaya (herkesten ziyade) hak sahibidir."[146]

AÇIKLAMA:

Nevevî şu açıklamayı sunar: "Ashabımız dediler ki: "Bu hüküm, mescid veya bir başka yerde mesela namaz için oturmuş olmasına rağmen bir müddet sonra, abdest almak gibi ufak bir meşguliyetle, geri gelmek üzere orayı terkeden kimse ile ilgilidir. İşte bu kısa ayrılış, oranın bu kimseye mahsus olmasını iptal etmez. Döndüğü zaman, o vakte mahsus olmak üzere, o yere ehaktır. Söz gelimi şayet birisi oturmuş ise, onu kaldırma hakkına sahiptir. Oturan kimseye de, bu hadise göre orayı terketmesi gerekir. Ashabımız nezdinde sahih görüş budur. Önceki oturan dönünce sonrakinin orayı terketmesi vaciptir. Bazı âlimler: "Bu müstehabtır, vacip değildir" diye hükmeder. İmam Mâlik bu görüştedir. Doğrusu, önceki görüştür. Ashabımız der ki: "Kişinin kalktığı zaman yerinde kendine ait bir seccade ve benzeri bir şey bırakması ile, bırakmaması arasında bir fark yoktur, her iki durumda da kalkan dönünce o yere ehaktır. Başka vakitlerde değil" hükmünü de koymuştur." 3329 numaralı hadiste Resulullah'ın, ufak ihtiyaçları için çıkışlarda, dönünce aynı yerine oturduğu belirtilir.
Kadı İyâz der ki: "Ülemâ, fetvâ tedris için mescidde aynı yerde oturmayı itiyad (alışkanlık) haline getiren kimse hakkında ihtilaf etmiştir. İmam Mâlik'ten hikaye edildiğine göre, Bu kimse, oraya ehaktır, yeter ki bilinsin" görüşündedir."
Kadı İyaz der ki: Cumhurun benimsediği görüşe göre, bu bir istihsandır, vacip bir hak değildir. Muhtemelen İmam Mâlik de bunu kastetmiştir."
Sahibi bulunmayan avlu ve yollardaki oturma yerleri hakkında da aynı hükme varılmıştır: "Bunlardan birine oturmayı itiyad haline getiren bir kimse, maksadı hâsıl oluncaya kadar orada oturmaya ehaktır." İyâz der ki: Mâverdî bunu, münakaşayı kesmek üzere Mâlik'ten nakletmiştir"
Kurtubî, "Cumhurun bunu bir vecîbe olarak görmediğini" belirtir.[147]

-3323 -8- وعن جابر بن سمرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]كُنَّا إذَا أتَيْنَا النَّبيَّ # جَلَسَ أحَدُنَا حَيْثُ يَنْتَهِي[. أخرجه أبو داود .

8. (3323)- Câbir İbnu Semüre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'a geldiğimiz zaman, (halkanın) sonuna otururduk."[148]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Ashabın, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın huzurunda edeb içerisinde olduklarını belirtir. O'nun meclisindekiler halkalar halinde nizama girerlerdi. Sonradan gelenler öne geçmek için mevcut halkaları yarmaz, halkanın son kısmında yerini alırdı. Böylece cemaat geldikçe halka tamamlanırdı.[149]

3324 -9- وعن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رَسُولُ اللهِ #: َ يَحِلُّ لِرَجُلٍ أنْ يَجْلِسَ بَيْنَ اثْنَيْنِ ِّ بِإذْنِهِمَا[. أخرجه أبو داود، والترمذي؛ وعنده: »أنْ يُفرِّقَ بينَ اثنينِ« .

9. (3324)- Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir kimsenin, izin almadan iki kişinin arasına oturması helâl olmaz."[150]

AÇIKLAMA:

Bu yasağın hikmeti, yan yana oturmuş bulunan kimselerin arasında sevgi ve samimiyet ve hususî mesele bulunabilir. Bu durumda izinlerini olmadan aralarına oturan kimse onlara sıkıntı ve rahatsızlık verir, huzurlarını bozar. Resulullah işte bunu yasaklamaktadır.[151]

3325 -10- وعن أبي سعيد الخدري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رَسُولُ اللهِ #: خَيْرُ المَجَالِسِ أوْسَعُهَا[. أخرجه أبو داود .

10. (3325)- Ebû Saîdi'l-Hudrî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Meclislerin en hayırlısı geniş olanıdır."[152]

3326 -11- وعن أبي مِجْلز]أنَّ رَجُ ً قَعَدَ وَسْط الحَلَقَةِ. فَقَالَ حُذَيْفَةُ بنُ اليمانِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: مَلْعُونٌ عَلى لِسَانِ مُحَمَّدٍ # مَنْ جَلَسَ وَسْطَ حَلْقَةٍ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

11. (3326)- Ebû Miclez anlatıyor: "Bir adam halkanın ortasına oturmuştu. Huzeyfetu'bnu'l-Yemân (radıyallâhu anh) dedi ki: "Halkanın ortasında oturan, Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm) diliyle lanetlenmiştir."[153]

AÇIKLAMA:

Hattâbî bu yasaklamanın, sonradan gelip, halkanın boş yerine oturmayıp omuzlardan atlayarak ortaya geçip oturanla ilgili olduğunu belirtir. Sebebi de, insanlara verdiği eziyettir. Ortaya oturmakla birbirlerini görmeye mâni teşkil eden bir perde olmaktadır. Böylece işgal ettiği bu yer sebebiyle insanlara zarar ve sıkıntı kaynağı olmuştur.[154]

3327 -12- وعن جابر بن سُمرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]دَخَلَ رَسُولُ اللهِ # الْمَسْجِدَ فَرآهُمْ

حلَقاً. فقَالَ: مَالِي أرَاكُمْ عِزِينَ]. أخرجه مسلم وأبو داود .

12. (3327)- Câbir İbnu Semüre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mescide girince cemaatı bir kısım halkalar halinde gördü ve: "Sizleri niye böyle dağınık gruplar halinde görüyorum?" buyurdu."[155]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) , mescidde cemaatin öbek öbek çeşitli gruplar yaptığını görünce, "Niye böyle dağınıksınız, tek bir cemaat halinde değilsiniz?" diye müdahale etmiştir. Hattâbî, "bu müdahalenin sebebini tek cemaat teşkil etmemelerine" bağlar.[156]

3328-13- وعن عمرو بن الشريد عن أبيه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]مَرَّ بِي النَّبيُّ # وَأنَا جَالِسٌ، وَقَدْ وَضَعْتُ يَدِي الْيُسْرَى خَلْفَ ظَهْرِي، وَاتَّكَأْتُ عَلى ألْيَةِ يَدَيَّ. فَقَالَ: أتَقْعُدُ قِعْدَةَ المَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ]. أخرجه أبو داود .

13. (3328)- Amr İbnu'ş-Şerîd, babasından (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ben oturduğum sırada, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana uğradı. O sırada sol elimi sırtımın gerisine koymuş, (sağ) elimin kabası üzerine dayanmıştım. Bana:

"Gadaba uğramışların oturuşuyla mı oturuyorsun?"dediler."[157]

AÇIKLAMA:

Tîbî, "Hadiste geçen "gadaba uğramışlar"dan muradın yahudiler olduğunu söyler.
Aliyyü'l-Kârî, meseleyi bu şekilde kesip atmanın doğru olmayacağına dikkat çeker ve böyle bir oturuş gerçekten onların şiarı olması halinde bu iddianın doğru olacağını söyler. Ona göre, "gadaba uğramışlar'la yürüyüş, oturuş vs. tavırlarıyla üzerlerinden kibir ve kendini beğenme zâhir olan kâfirlerin, fâcirlerin, mütekebbir ve cebbarların hepsinin kastedildiğini söylemek daha doğrudur."
Ancak şu da bir gerçek ki Fatiha'daki mağdûbi aleyhim'le ilgili olarak gelen sahih rivayetler, bunlardan maksadın yahudiler olduğunu belirtir.[158]

3329-14- وعن أبي الدرداء رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]كَانَ رَسولُ اللهِ # إذَا جَلَسَ جَلَسْنَا حَوْلَهُ، وَكَانَ إذَا قَامَ وَأرَادَ الرُّجُوعَ نَزَعَ نَعْلَيْهِ أوْ بَعْضَ مَا كَانَ عَلَيْهِ فَيَعْرِفُ ذلِكَ أصْحَابُهُ فَيَثْبُتُونَ]. أخرجه أبو داود .

14. (3329)- Ebû'd-Derda (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) oturdu mu, etrafına biz de otururduk. Kalkar, (fakat geri) dönmeyi arzu ederse ayakkabılarını veya üzerinde

olan (rida, sarık gibi) bir şeyi çıkarır (yerine koyar)dı. Böylece ashabı (geri geleceğini) bilir ve yerlerinde otururlardı."[159]

AÇIKLAMA:

Burada, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın cemaat âdâbı belirtilmektedir. Oturunca Ashab da etrafında halkalanmaktadır. Resulullah şâyet bir ihtiyaç sebebiyle kalkacak olursa, az sonra dönmeyi düşündüğü takdirde kalktığı yere, üzerinden bir şeyler çıkarıp koymaktadır. Böylece Ashâb-ı Kîrâm (radıyallâhu anhüm), Aleyhissalâtu vesselâm'ın geri geleceğini anlar ve yerlerini terketmezlerdi, yani cemaat dağılmaksızın Resulullah'ın geri dönüşünü beklerlerdi.[160]

3330-15- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رَسُولُ اللهِ #: إذَا كَانَ أحَدُكُمْ في الشَّمْسِ[.وفي رواية: »في الفَيْءِ فَقَلَصَ عَنْهُ الظِّلُّ فَصَارَ بَعْضُهُ في الشَّمْسِ وَبَعْضُهُ في الظِّلِّ فَلْيَقُمْ«. أخرجه أبو داود .

15. (3330)- Hz.Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz güneşte olunca -bir rivayette gölgede olunca- gölge ondan kalkar da, yarısı gölgede kalacak olursa oradan kalksın."[161]

3331-16- وعن قيس عن أبيه]أنَّهُ جَاءَ وَالنَّبيُّ # يَخْطُبُ، فقَامَ في الشَّمْسِ فَأمَرَهُ فَتَحَوَّلَ إلى الظِّلِّ[. أخرجه أبو داود .

16. (3331)- Kays, babasından naklediyor: "(Bir seferinde mescide) gelmişti, ki, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hutbe irad ediyordu. (Konuşmayı dinlemek üzere) güneşe dikildi. Ancak Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kendine gölgede durmasını emretti ve gölgeye geçti."[162]

AÇIKLAMA:

Bu iki hadisten birincisinde yarı gölge yarı güneşte durmak yasaklanmaktadır. Şârihler hadisteki müphemliğe dayanarak ya tam gölge veya tam güneşe geçmeyi emrettiğini belirtirler. Şu halde yasak, bu hadise göre, gölgede veya güneşte durmakla ilgili değil, yarı gölge yarı güneşte durmakla ilgilidir.
Ancak ikinci hadis, sarîh bir şekilde güneşte durmayıp gölgede durmayı tavsiye ettiğini göstermektedir. Şu halde yarı gölge yarı güneşte durmak, sırf güneşte durmaktan daha şiddetli bir yasaktır. [163]

BEŞİNCİ FASIL

ARKADAŞIN VASFI HAKKINDA

1. (3332)- Ebû Musa (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İyi arkadaşla kötü arkadaşın misâli, misk taşıyanla körük çeken insanlar gibidir. Misk sahibi ya sana kokusundan verir veya sen ondan satın alırsın. Körük çekene gelince ya elbiseni yakar yahut da sen onun pis kokusunu alırsın."[164]

AÇIKLAMA:

Misk, bir nevi geyikten elde edilen bir kokudur. Bunun teşekkülü hakkında İbnu Hacer şu açıklamayı nakleder: "Misk, hayvanın göbeğinde senenin belli bir mevsiminde toplanan bir kandır. Kan toplanınca orası şişer ve geyik de, bu şişen kısım düşünceye kadar ondan rahatsızlık hisseder. Hayvanın yaşadığı bölgedeki insanlar, bu yumruların düşmesi için bir kısım tedbirler alırlar. Câhız, hayvanın Çin'de yetiştiğini zikreder."
Misk asıl itibariyle kan olsa da, istihâleye uğradığı için temiz kabul edilir. Bedene ve elbiseye sürülmesinde hiçbir beis görülmez. Misk'in tâhir olması hususunda İslam âlimleri icma etmiştir.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da, Ashab da onu sürünme maddesi olarak kullanılmışlardır. Kokuların en güzeli olduğu söylenir.
Sadedinde olduğumuz hadiste Resulullah iyi arkadaşı misk satıcısına benzetir, çünkü ondan dünyevî veya uhrevî bir faide, bir nur bulaşacaktır. Hadis böyleleriyle arkadaşlığa teşvik ettiği gibi uzaktan yakından dünyevî veya uhrevî bir zarar dokunacak kimselerle de arkadaşlık etmemeyi emretmiş olmaktadır.[165]

-3333 -2- وعن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رَسولُ اللهِ #: المَجَالِسُ بِا٘مَانَةِ إِ٘ ثََّةَ مَجَالِسَ: سَفْكُ دَمٍ حَرَامٍ، أوْ فَرْجٌ حَرَامٌ، وَاقْتِطَاعُ مَالِ بِغَيْرِ حَقٍّ[. أخرجه أبو داود .

2. (3333)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şu üçü hâriç bütün meclisler emniyettedir: "Haram kan dökülen meclis, haram ferc bulunan meclis, haksız mal taksimi yapılan meclis."[166]

AÇIKLAMA:

Hadisten iki farklı ma'nâ anlaşılmıştır. İbnu Raslân'a göre metinde mahzuf bir kelime var. Şöyle takdir etmek gerekir: "Meclis, ona dâhil olanların emniyetli (ve güvenilir) olmalarıyla güzelleşir" veya "Meclisin güzellik ve şerefi, orada meydana gelenler, söylenen ve yapılanlar hususunda mecliste hâzır olanların emniyetli olmalarıyladır."

Aliyyü'l-Kârî Mirkât'da der ki: "Hâdisin ma'nası şudur: "Mecliste bulunanlardan birinin kötü bir hâlini gördüğü zaman, mü'mine düşen, onu sağda solda yaymamasıdır. Ancak üç mecliste görülen kötülükler hariç..."
Şu halde bu üç çirkinliğin işlendiği veya kararlaştırılıp akdinin yapıldığı meclisler, orada hazır bulunanların sükûtlarıyla emniyette olmamalıdır. İtiraz, müdâhale, ihbar yoluyla oranın emniyeti mutlaka haleldar edilmelidir. Aksi takdirde onların günahına taraftarlık etmiş, zulüm karşısında susarak ona iştirak etmiş olur.[167]

3334 -3- وعن أنس رَضِـيَ اللهُ عَنْهُ قـال:]بَعَثَنِي رسُولُ اللهِ # فِي حَاجَـةٍ فَأبْطَأتُ عَلى أُمِّي. فَلَمَّا جِئْتُ قـالَتْ: مَـا حَبْسَـكَ؟ قُلْتُ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللهِ # في حَاجَـةٍ. قـالَتْ: وَمَـا هِيَ؟ قُلْتُ: إنَّـهَا سِرٌّ. قالَتْ: َ تُحَدِّثَنَّ بِسِرِّ رَسولِ اللهِ # أحَداً[. أخرجه الشيخان، واللفظ لمسلم .

3. (3334)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni, bir ihtiyacı için göndermişti. Bu yüzden anneme dönmekte geciktim. Eve gelince annem:
"Niçin geciktin?" diye hesaba çekti.
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) , dedim, beni bir iş için göndermişti."
"Ne işiydi o?" diye annem sordu.
"O sırdır söyleyemem!" deyince, annem:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın sırrını sakın kimseye açmayasın!" dedi."[168]

AÇIKLAMA:

Hadis, sır tutma ile ilgilidir. Buhârî hadisi, "Sırrı muhafaza" adını verdiği bir bâbta rivayet eder. Hadis, muhtelif vecihlerden rivayet edilmiştir.
Bazı âlimler, bu sırrın Hz. Peygamber'in zevceleriyle ilgili olabileceğini, aksi takdirde, gizlemenin Hz. Enes'e helal olmayacağını söylemiştir. İbnu Battal: "Ehl-i ilmin benimsediği görüşe göre: "Sahibine zarar getirecek bir sırrı fâş etmek mübah olmaz" der ve çoğunluğun: "Ancak adam ölünce, sağlığında gizlenmesi gereken şeylerin gizlenmemesinde bir zaruret görülmez. Yeter ki, bunda adam için bir zillet, bir alçaltma mevzubahis olmasın" dediğini belirtir.
İbnu Hacer, bu hususta şu açıklamayı yapar: "Görünen o ki: Bir kimseyle ilgili sırların, ölümünden sonra söylenmesi veya söylenmemesi hususunda kesin bir hükme gitmeyip, bir taksime tâbi tutmak uygundur:
1- Mübah olanlar: Bunların zikri müstehab da olabilir, hatta sır sahibi istemese bile. Söz gelimi kişinin tezkiyesine bakan kerametler, menkîbeler vs. böyledir.
2- Mutlak olarak mekruh olanlar: Bunlar bazan haram da olabilir. İşte İbnu Battâl buna işaret etmiş olmalıdır.
3- Vacib olanlar: Bazı sırların söylenmesi vacib olabilir. Sözgelimi yerine getirmemekte mazur olduğu üzerindeki haklar gibi. Kendisinden sonra, onun işlerine bakarak kimsenin yanında zikredildiği takdirde o hakları yerine getireceği umulur."
Sırrın korunması sadedinde vârid olan hadislerden biri Enes (radıyallâhu anh)'e aittir: "

Sırrımı koru, güvenilir ol!" Bir diğer hadis de şöyle: "Birbirine emniyet ederek oturup konuşanlardan hiçbirisine, aradaşının hoşlanmayacağı bir şeyi fâş etmesi helal olmaz." Bir diğer hadiste "Bir kimse bir şey konuşur, sonra da etrafına bakınırsa bu emanettir (sır olarak saklanmalıdır)."
Şu halde arkadaşlıkla ilgili mühim âdâbtan biri sır tutuculuktur. Ağzı gevşeklik hoş olmadığı gibi, ağzı gevşeklerle samimiyet de hoş değildir.[169]

ÇOCUK TERBİYESİ BAKIMINDAN ARKADAŞIN EHEMMİYETİ:

Kaydedilen hadisler, büyükler için arkadaşın ehemmiyetine ve arkadaşlığın bazı mühim âdâbına dikkat çekti. Biz arkadaşlığın çocuk terbiyesi açısından çok büyük bir ehemmiyet taşıdığını bu vesile ile göstermek maksadıyla Hz. Peygamber'in Sünnet'inde Terbiye adlı kitabımızdaki bir tahlili aşağıda sunuyoruz.
Bir çocuk (ve hattâ büyük) için âileden sonra, her gün düşüp kalktığı arkadaşlar zümresi, onu saran içtimâî muhitlerin ikinci halkasını teşkil eder. Bu muhit, çocuğun bir kısım alışkanlıklar kazanmasında âile muhitinden daha da müessir olabilmektedir. Zamanımız terbiyecileri nazarında son derece ehemmiyet kazanarak, "çocuklar yaşıtlarını kendilerine yetişkinlerden daha yakın buldukları için, ihtirasları onların yaptıklarıyla daha fazla kamçılanmaktadır" şeklinde izah edilen bu husus, müslüman âlimlerince de böyle değerlendirilmiştir. Bunlardan İbnu Sinâ: "Mektepte çocuk, edebi güzel, alışkanlıkları arzu edilen şekilde olan başka çocuklarla düşüp kalkmalıdır. Zira, bir çocuk diğer bir çocuk için daha çok telkin gücüne sahiptir. Çocuk arkadaşıyla ünsiyet eder, (çok şeyi) ondan kapar" der. Şu halde arkadaşlar zümresinin iyi veya kötü oluşunun, çocukta kesin bir hüküm icra edeceği yeni ve eski bütün terbiyecilerce kabul edilmektedir.
Büyükler için de aynı derecede ehemmiyetli olan arkadaş meselesine Kur'ân-ı Kerîm: "Mü'minler, mü'minlerden ayrılıp kafirleri dost edinmesin. Bunu her kim yaparsa Allah'la ilişiği kesilmiş olur" (Âl-i İmrân 28) âyetiyle, Hz. Peygamber de: "Kişi dostunun dini üzeredir. Öyle ise herbiriniz dost edindiği kimselere dikkat etsin" emri ile kesin bir üslubla temas ederler. Hz. Peygamber'den gelen bir başka rivayette de: "Sâdece mü'minle arkadaşlık et, (öyle ki) senin yemeğinden sadece muttakî olan yesin" denmektedir. Sahih senedle geldiği tasrih edilen bir rivayette de sırf dünyevî maksada yönelen mâlâyânî lehviyatın girdiği meclislerden sakınmak emredilmektedir.
Sık sık beraber olunan arkadaşın ehemmiyetini zihinlerde tesbit için bir de teşbihe yer verilir: "İyi arkadaşla kötü arkadaşın misâli misk satıcısı ile demirci körüğüne benzer. Misk satıcısından misk satın almasan bile mutlaka kokusu sana ulaşır. Demirci körüğü ya evini, ya elbiseni yakar (...) hiç biri olmasa bile onun pis kokusu sana mutlaka ulaşır." Ebû Dâvûd'un tahricinde "Sana karası bulaşmasa bile kokusu ulaşır" denir.
Arkadaşla ilgili hadislerden mülhem olarak, İslâm terbiyecileri, bu mevzuya büyük bir ehemmiyet atfederek eserlerinde behemahal yer ayırırlar. Hattâ Gazâli: "Terbiyenin aslı ve esâsı, çocukları kötü arkadaşlarından hıfzetmektir" der. el-Îcî çocukların düşüp kalktığı kimselerin ehl-i hayırdan olmalarını; İbnu Miskevehy, çirkin ve bayağı sözlerin konuşulduğu meclislere uğratılmamalarını tavsiye eder. Yine el-Îcî "gerek kesben, gerek tab'an kendisinde fazilet bulunan bir kimsenin, bunu, fazilet ehline müdâvemet ve şer ehlinden tamamen kopmak sûretiyle korumasını" tavsiye eder.
Zenginlerin, lüks yüzünden çocukların terbiyesini ihmâl etmeleri sebebiyle, Ebû Hüreyre: "Zengin

çocuklarıyla düşüp kalkmayın, onların fitnesi bâkirelerin fitnesinden daha fenâdır" der ki: Kınalızâde, sefer ve kıllet-i akl ve maâş şâyi ve fâşi olan bu "ekâbirzâdeler"i ehl-i hezl'in "essefihçelebi" diye târif ettiğini kaydeder. Gazâli de refâhın gevşettiği kimselerle şâir ve ediblerden de çocukların korunmasını talep eder.

Ne sünnette ne de müteakip terbiyecilerde çocuğun akran ve arkadaşlardan tecrid edilmesi diye bir tavsiyeye rastlanmaz. Çocuk behemahal arkadaşlarıyla bir araya gelecek, onlarla oynayacak, çocukluğunu yaşayacaktır. Sünnette bunun misalleri çok vardır: Çocuğun yalnız ve hatta sadece kardeşleriyle düşüp kalkması, onun bir kısım içtimâî his ve melekelerinin nâkıs kalmasına sebep olacaktır. Günümüz terbiyecileri, çocuğun ruh sağlığının korunması ve hattâ ruhî bozukluklara mâruz olanları tedâvi için, çocuğu kaynaşabileceği akranlar grubu içerisinde koymaya büyük ehemmiyet vermektedirler. "Arzuya şâyân olan sosyal itiyadlar, en iyi şekilde insanın kendi yaşındakilerle düşüp kalkmasıyla öğretileceğine" inanılmıştır.

Arkadaş meselesinde nazara alınması gereken bir husus, yaşıtlarına dikkat etmek ise de diğer bir husus cinsiyete dikkat etmektir. Cinsî terbiye ile ilgili bahiste açıklandığı üzere, bir çocuğun uzun müddet karşı cinsten olanlarla düşüp kalkması, onun, o cinse ait davranışları kazanmasına yol açmaktadır. Resâilu İhvânu's-Safâ'da câri âdetlere uzun müddet uymakla ahlâkta onlara benzerlik hâsıl olup, kuvvet bulacağı ifade edildikten sonra: "Şecâatli (...) ve sâlih kimselerin yanında yetişen çocukların çoğu onların ahlâkını aynen kaptığı gibi, kadın ve muhannislerin yanında yetişen çocuklar da aynen onlar gibi olurlar" denmektedir.

Arkadaş seçimi hususunda dinin koyduğu tahdîddeki şiddetin hikmetini beyân sadedinde İbnu Teymiyye'nin yapmış olduğu psikolojik bir tahlil burada nakle değer. Ehemmiyetine binaen tam tercümesini veriyoruz. Der ki: "Umur-u zâhirede birbirine benzeme, umur-u bâtınada da biririne benzemeyi icabettirir. Zâhiri hal ve gidişte müşâreke, arada zaman ve mekân bakımından uzaklık bile bulunsa, karşılıklı tenâsüb ve kaynaşmayı icabeder. Bu söylediğimiz müşâhedenin te'yid ettiği bir husustur. O hâlde şunu söyleyebiliriz. Az da olsa arkadaşlık ve berâber ikâmet, yukarıda zikredilenlerin vuku bulması ve onların mel'un ahlâklarının iktisabı için kâfi bir sebeptir. Fesâdın sebebi açık olmayıp gizli olması hasebiyle hüküm ona (yani müşriklerle beraberliğe) bağlandı ve tahrim ona tevcîh edildi. Zâhirde de sebep, berâber oluşlarıdır ve bu aynı zamanda mezmum olan ef'al ve ahlâkta, hattâ bizzat inançlarda müşâbehetin de sebebi olma durumundadır. Bu sebeple kâfirle düşüp kalkan, onun gibi olur. Kezâ zâhirde (hârici ahvâlde) görülen müşâreke içte bir nevi sevgi, muhabbet ve dostluk iras eder, tıpkı içteki muhabbetin dışta benzerlik husûle getirmesi gibi. Bu söylediğimiz de (aklî bir kıyasdan ziyade) gözlerimizle müşâhede ettiğimiz harici bir gerçektir. Zirâ aynı bölgeden olan iki kişi, diyâr-ı gurbette karşılaşacak bir araya gelecek olsalar, aralarında derhal bir sevgi ve bir kaynaşma meydana gelir. Bu, yaratılıştan gelen beşerî bir haslettir ve münasebetlerde ehemmiyetli bir yer tutar.

Şu halde umûr-u dünyevîyede benzerlik, kalbte dostluk ve sevgi meydana getirirse, umûr-u diniyyede benzerlik neler yapmaz? Öyle ise müşriklerle dostluk imana münâfidir." İbnu Teymiye sözlerini şu âyetle tamamlar: "Ey imân edenler! Yahudilerle hıristiyanları dost edinmeyin. Onlar birbirlerinin dostlarıdır. İçinizden kim onları dost ve yardımcı edinirse o da onlardandır. Allah düşmana dostluk etmekle nefislerine zulmedenleri hak yoluna eriştirmez" (Maide, 51).

Görüldüğü gibi bu izah, müşrikle arkadaşlığı yasaklayan bir hadis vesilesiyle yapılmış da olsa, arkadaşlık (ve hattâ muhit) mevzuuna giren meselelerin hepsinin psikolojik sebeplerini izah

etmektedir.[170]

KİŞİ SEVDİGİ İLE BERABERDİR:

Arkadaşın ehemmiyetini en ziyade tebâruz ettiren (vurgulayan) hadislerden biri: "Kişi sevdiği ile beraberdir" hadisidir.[171] Bu hadis, dünyayı da ahireti de kucaklayan bir vüs'ate sahiptir. Bu beraberliği İslâm âlimleri sadece mekanda beraberlik olarak da görmezler. Münâvî: "Tab'an, aklen mükâfaaten ve mahallen beraberlik" der ve açıklar: "Bir şeye ihtimam gösteren herkes istese de istemese de tab'ı icabı ona ve onun ehline müncezib olur. Her insan, memnun da olsa gayr-ı memnun da olsa, kendine uygun olana meyleder. Bu sebeple yüce ruhlar, özleriyle, himmetleriyle, amelleriyle yücelere müncezib olurlar. Alçak ruhlar da özleriyle aşağılara müncezib olurlar. Kim kendisinin Refik-i Â'la (yüce dost) ile mi, aşağılarla mı beraber olacağını bilmek isterse nerede olduğuna baksın, bu dünyada iken kimlerle beraber olduğuna dikkat etsin. Zira ruh, bedeni terketti mi, artık dünyada iken müncezib olduğu dostla beraber olur. Çünkü ona o dost münâsibtir. Kim Allah'ı severse, o dünyada da âhirette de onunla beraberdir. Eğer konuşacak olsa Allah'a konuşur, söz söylese Allah'tan söyler, hareket etse Allah'ın emriyle olur, sükût etse Allah'la birlikte olur. O, daima Allah adına, Allah için ve Allah'ladır.
Ancak şu da bilinmelidir: Ülemâ, mahbubda birlik olmadıkça muhabbetin sahih olmayacağı, kim muhabbet iddia eder ve fakat şeriatın haramhelâl, emiryasak hududunu muhâfaza etmezse, doğru sözlü olmadığında ittifak etmiştir. "Kişi sevdiğiyle beraberdir" hadisiyle: "Kim bir kavmi ihlasla severse bu onların zümresindendir, hattâ onların amellerini yapmamış bile olsa, çünkü kalben yakınlık sabit olmuştur."
Tirmizî'nin rivayetinde Hz. Enes (radıyallâhu anh): "Müslümanlar, bu hadise sevindikleri kadar başka hiçbir şeye sevinmediler" der.
Hadisin zımnında, hayırlı kimseleri (peygamberler, sahâbîler veliler, şehidler, sıddîkler) ebedî hayatta onlarla beraber olmak ve cehennemden halâs bulmak ümidiyle sevmeye teşvik var. Keza Allah için sevmeye teşvik olduğu gibi, müslümanlar arasında kinleşmekten de terhib ve korkutma var. Çünkü kim, müslümanlara husumete devam ederse, bu mümtaz beraberliği kaybeder.
Hadiste, ayrıca kâfirler arasındaki sevişme, onların da cehennemdeki beraberliklerini netice verecektir ama o ne kötü yerdir.[172]

SEVGİ KURTULUŞ VASITASIDIR:

Kalbteki sevme hâdisesinin, insanın ebedî kurtuluş veya ebedî helâketine nasıl sebep olacağının anlaşılması, izahı gereken bir husustur. Bu sebeple İbnu Hacer'in bu hadisi şerh ederken kaydettiği bir açıklamayı sunacağız. Ancak önce şunu bilmemiz gerekiyor: Buhârî, hadisi şu başlığı taşıyan bâbta kaydeder:
Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun, Allah da sizi sevsin" âyeti mucibince Allah için sevmenin alâmeti bâbı..." Buhârî, bu başlığın altına "Kişi sevdiğiyle beraberdir" hadisini kaydeder.

Şârihler bâb başlığı ile hadis arasında irtibat kuramazlar. "Allah için sevmenin alâmeti" ayrı bir mevzu, "kişinin sevdiğiyle beraber olması" ayrı bir mevzu. Pek çok şârih, aradaki irtibatı belirtemez. Ancak Kirmânî'nin getirdiği bir yorum, hem Buhârî'nin kurduğu irtibatı, hem de yukarıda sözünü ettiğimiz "Sevginin necat veya helâket sebebi oluş meselesini" anlamamıza yardımcı olacaktır.
Yoruma göre, "Bâb başlığında kastedilen şey, kulun Allah'ı sevmesinin alâmetidir. Ayet-i kerîmeye göre bu, sadece ve sadece Resulullah'a ittiba etmekle hâsıl olur. Hadis ise, -her ne kadar bu meselede esas, Aleyhissalâtu vesselâm'ın bütün emirlerine imtisal etmenin gereğini ifade ediyor ise de- bir lütuf olarak, buna inanmak suretiyle de hâsıl olduğunu ifade eder. Yani, âyetin gereği olan bütün amellere ittiba tam olarak yerine gelmese de, bunu yapanlara gösterilen muhabbet ve onlarla beraberlik, kurtuluşun aslının hâsıl olması için kâfidir. Çünkü onları sevmek, amelleri, taatleri sebebiyledir. Muhabbet kalbin derinliklerinden gelen bir duygudur. Allah ise, Peygamber'in emirlerini tam olarak işleyen kimseleri sevenleri, itikadları sebebiyle mükâfaatlandırır. Çünkü, Allah'ın mükafaatlandırmasında niyet asıldır, amel niyete tâbidir. Ayrıca beraberlik için derecelerde müsâvaat şart değildir. (Bir ziyafet sofrasına çok farklı derecelerdeki insanlar iştirak edip, beraber olabilirler)."
Mevzuyu tamamlayan bir izahı az ileride 3348 numaralı hadisin açıklamasında Bediüzzaman'dan kaydedeceğiz.[173]

ALTINCI FASIL

KARŞILIKLI MUHABBET

3335- 1- عن أبي هريرة رَضِـيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ الله #: وَالَّذِي نَفْسِـي بِيَدِهِ َ تَدْخُلُوا الجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا، وَ تُؤْمِنُوا حَتّى تَحَـابُّوا. أَ أدلُّكُمْ عَلى شَـىْءٍ إذَا فَعَلْتُمُوهُ تَحَـابَبْتُمْ؟ أَفْشُوا السَّـمَ بَيْنَكُمْ[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي .

1. (3335)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Nefsim yed-i kudretinde olan zâta yemin ederim ki, imân etmedikçe cennete giremezsiniz, birbirinizi sevmedikçe imân etmiş olmazsınız! Yaptığınız takdirde birbirinizi seveceğiniz şeyi haber vereyim mi? Aranızda selamı yaygınlaştırın!"[174]

AÇIKLAMA:

Ülemâ selamın yaygınlaştırılmasından maksadın, Resulullah'ın sünnetini ihya için halk arasında neşretmek olduğunu söylemiştir. Nevevî, burada arzu edilen sünnete uyan selâmın, en azından muhatabın işiteceği kadar sesin yükseltilmesi olduğunu belirtir. "Ses yükseltmediği takdirde sünneti ifa etmiş olmaz" der.[175]

3336-2- وعن النعمان بن بَشير رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قال رسولُ الله #: مَثَلُ المُؤْمِنِينَ في تَوَادِّهِمْ وَتَرَاحُمِهِمْ وَتَعاطُفِهِمْ مَثَلُ الجَسَدِ إِذَا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ الجَسَدِ بِالسَّهَرِ وَالحُمَّى[. أخرجه الشيخان .

2. (3336)- Nu'man İbnu Beşîr (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Birbirlerini sevmede, birbirlerine merhamette, birbirlerine şefkatte mü'minlerin misâli, bir bedenin misâlidir. Ondan bir uzuv rahatsız olsa, diğer uzuvlar uykusuzluk ve hararette ona iştirak ederler."[176]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) cemiyeti ve hususan mü'minler cemaatini, yani bir küll olarak ümmeti, bir cesede benzetmiştir. İnsanların her biri mü'minlerden müteşekkil bu küllî bedenin bir uzvu durumundadır. Nasıl ki bedende sadece bir uzuv ve mesela bir parmak rahatsız olsa o beden bütünüyle huzursuz olur, uykusuz kalır, hararet basar vs. Şu halde mü'min, parçası olduğu cemiyette bazı uzuvlarının ızdırabı karşısında ilgisiz kalamaz, onlara şefkat ve merhamet duygularıyla bağlıdır. Bu duygular, insanlığımız ve bilhassa imânımız icabı herkeste olması gerekir. Resulullah bir başka hadislerinde meseleyi daha da vazıh olarak vaz'ederler:
"Merhametli olmadıkça imân etmiş olmayacaksınız."
"Ey Allah'ın Resulü dediler, hepimiz merhametliyiz."
"Hayır dedi, bundan maksad ehlinize olan merhametiniz değil, bilakis halka, umuma olan merhametinizdir."

2- Burada kastedilen imânın kendisi değil, kemâlidir. Şu halde nefyedilen iman da kâmil ma'nâdaki imandır. Aksi takdirde birbirini sevmeyen mü'minleri tekfir gerekir ki, hiçbir âlim hadisten bunu anlamış değildir.

3- İbnu Ebî Cemre, hadiste geçen terâhum, tevâdüd, te'âtuf, kelimelerinin ma'nâca birbirine yakın olmakla beraber aralarında latif bir fark olduğunu gösterir ve şu açıklamayı yapar. Terâhum'dan maksad iman kardeşliğiyle birbirine acımaktır, bir başka sebeple değil.
Tevâdüd: Muhabbeti celbeden sılaya yer vermektir: Ziyaretleşmeler, hediyeleşmeler gibi.
Te'âtuf: Birbirine yardım etmektir: Elbise bağı gibi...

4- Kâdı İyâz: "Bütün mü'minlerin bir tek bedene benzetilmesi, sahih bir benzetmedir. Maksad ince bir hakikatın anlaşılmasını kolaylaştırmaktır, ma'nâları görünen suretler şekline dökmektir."
Hadiste müslümanların üzerimizde olan haklarının büyük olduğu ifade edilmekte, yardımlaşma ve dayanışmaya teşvik olunmaktadır. İbnu Ebî Cemre: "Aleyhissalâtu vesselâm, imânı cesede, ehlini âzâlarına benzetti, çünkü imân asıldır, fürûu tekliflerdir. Cesed de bir asıldır ağaca benzer, azaları da dallara budaklara. Âzâlardan biri rahatsız olsa, tıpkı bir ağaç gibi diğer uzuvlarda rahatsızlık çıkar. Dallardan birine vurulacak olsa diğer bütün dallar onun tesiriyle kıpırdanırlar."[177]

3337- 3- وعن المقدام بن معد يكرب رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ الله #: إذَا أحَبَّ أحَدُكُمْ أخَاهُ فَلْيُخْبِرْهُ أنَّهُ يُحِبُّهُ[. أخرجه أبو داود والترمذي.

3. (3337)- Mikdam İbnu Mâdikerib (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz kardeşini (Allah için) seviyorsa ona sevdiğini söylesin."[178]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) , burada bir kimseye ziyade bir sevgi duyduğumuz takdirde bunu kendisine söylememizi tavsiye buyurmaktadır. Şârihler, bu haber verme ile, karşılıklı olarak sevginin artacağını, o sebeple Resulullah'ın bu tavsiyede bulunduğunu belirtirler.
Hattâbî: "Hadisin ma'nâsı sevişmeye, kaynaşmaya bir teşviktir. Zira kişi, kardeşine kendisini sevdiğini haber verince, bu sâyede onun kalbinin kendine meyletmesini sağlar ve sevgisini celbeder" der.
Hattabî, hadisten şu ma'nâyı istihrac eder: "Eğer kişi bilirse ki seviliyor, kendisini sevenin nasihatini kabul eder. İçinde bulunduğu bir ayıbı terketmesi veya kendinden vâki olan hatayı düzeltmesi için haber verince bunu reddetmez, kabul eder. Eğer bunu önceden bilmezse, hakkında suizan etmiş olmasına zâhib olur ve nasihatini kabul etmez. Hatta bu durum arada soğukluğa ve düşmanlığa sebep olabilir."
Bağdadî der ki: "Bu teşvik, sevginin Allah için olması şartına bağlıdır. Dünyevî bir tamah veya hevâ için olan sevginin bildirilmesi mevzubahis değildir. Dünya ve ihsan için sevgi izhâr etmek bir dalkavukluk ve düşüklüktür."
Hadisle ilgili olarak Münâvî şu hususa dikkat çeker: "Hadisin zahiri kadınlara şâmil değildir. Çünkü hadiste geçen ahad احـد kelimesi erkekler için kullanılır, vâhid ma'nâsındadır. Kadınlar kastedilseydi ihdâ إِحْـدَى demesi gerekirdi. Ancak, tağlib yoluyla kadına da şâmil kılınabilir. Betahsis erkeğin zikri, çoğunlukla hitabın onlara gelmesi sebebiyledir. Bu durumda bir kadın, diğer bir kadını Allah için sevecek olursa sevdiğini ona söylemesi mendubtur.
2- Bağdâdî'den de kaydettiğimiz üzere sevgiden maksad Allah için sevmektir. Sadedinde olduğumuz hadisin metninde bu kayıt yoksa da başka hadislerde gelmiştir. 3341-3345 numaralar arasında yer alan hadislerde görüleceği üzere, Resulullah ısrarla, tekrarla mü'minleri, Allah için birbirlerini sevmeye teşvik etmiştir. Bu sebeple metnin tercümesine bu tabiri parantez içerisinde kaydettik.
Münâvî: "Mü'min, mü'min kardeşini onda bulunan güzel sıfatları sebebiyle sevmelidir" der ve devam eder: "Çünkü âlî himmet ve yüce ahlâk sâhiplerinin şe'ni, onlarda bulunan bu makbul sıfatlar sebebiyle sevgidir, muhabbettir. Çünkü onlar, zâtlarında buldukları kemâl sebebiyle bu hasletlerde kendilerine iştirak edenleri severler. Böylece onlar, hakikat-ı hâlde kendi zâtları ve sıfatlarından başka bir şeyi sevmiş olmuyorlar. Aynı şekilde, bunu zâtî muhabbete şümûlü de iddia edilmiştir, yeter ki fâsid maksadlardan ârî olsun."[179]

3338- 4- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كَانَ رَجُلٌ عِنْدَ النَّبيِّ #، فَمَرَّ رَجُلٌ فقَالَ: يَا رسولَ

اللهِ! إنِّي أَحِبُّ هذا. قـالَ: أعْلَمْتَهُ؟ قـالَ:َ. قـالَ: فَـأعْلِمْهُ. فَلَحِقَهُ. فقَـالَ: إنِّي أَحِبُّكَ في اللهِ. فقَـالَ: أَحَبَّكَ الَّذِي أحْبَبْتَنِي لَـهُ[. أخرجه أبو داود .

4. (3338)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın yanında bir adam vardı. Derken oradan birisi geçti. (Aleyhissalâtu vesselâm'ın yanındaki):
"Ey Allah'ın Resulü! dedi, ben şu geçeni seviyorum."
"Pekiyi kendisine haber verdin mi?" diye Aleyhissalâtu vesselâm sordu.
"Hayır!" deyince,
"Ona haber ver!" dedi. Adam kalkıp, gidene yetişti ve:
"Seni Allah için seviyorum!"dedi. Adam da:
"Kendisi adına beni sevdiğin Zât da seni sevsin!" diye mukabelede bulundu."[180]

-3339 -5- وعن يزيـد بن نعامـة الضبي رَضِـيَ اللهُ عَنْه:]قـال رسولُ اللهِ #: إذَا آخَى الرَّجُلُ الرَّجُلَ فَلْيَسْألْهُ عَنِ اسْمِهِ وَاسْمِ أبِيهِ وَمِمَّنْ هُوَ فإنَّهُ أوْصَلُ لِلْمَوَدَّةِ[. أخرجه الترمذي .

5. (3339)- Yezîd İbnu Nu'âme ed-Dabî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir kimse, bir başkasıyla kardeşleştiği zaman, ilk iş ismini, babasının ismini ve kimlerden olduğunu sorsun. Çünkü böyle yapmak, sevginin artmasına daha uygundur."[181]

-3340 -6- وعن أبي هريرة رَضِـيَ اللهُ عَنْه قـال:]سَـمِعْتُ رسولَ اللهِ # يَقُولُ: أحْبِبْ حَـبِيبَكَ هَوْناً مَا عَسَـى أنْ يَكُونَ بَغِيضَكَ يَوْماً مَا، وَأبْغِضْ بَغِيضَكَ هَوْناً مَا عَسَى أنْ يَكُونَ حَبِيبَكَ يَوْماً مَا[. أخرجه الترمذي وصحح وقفه .
»الهَوْنُ« الرّفق، وإضافة ما إليه تُفِيدُ التقليل، يعنى أحبه حباً قَصْداً َ إفراط فيه .

6. (3340)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın şöyle söylediğini işittim:
"Dostunu severken ölçülü sev, günün birinde düşmanın olabilir. Düşmanına da buğzunu ölçülü yap, günün birinde dostun olabilir."[182]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, bazı rivayetlerde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ' ın, bazı rivayetlerde de Hz. Ali (radıyallâhu anh)'nin sözü olarak rivayet edilmiştir. Bir hadisin bu şekilde ref ve vakfına ihtilâf olursa, kaideten ref'i esas alınır ve hadis merfu addedilir.
2- Önceki hadislerde hep dostla olan münasebetler üzerinde durulduğu halde burada düşmana temas edilmekte ve mühim bir âdâb belirtilmektedir: Ölçülü olmak.... Biz de bu vesile ile bir mü'minin, düşmanıyla münasebetlerinde takip etmesi gereken siyaseti biraz açmak istiyoruz:

Kur'an ve Sünnette en çok müteyakkız ve uyanık olunması, her an kendisiyle mücadele içerisinde ve ona karşı tetikte bulunulması gereken düşman olarak, kişinin nefis ve şeytanı [Yusuf 53; Haşr 19; Furkân 43; Kasas 50; Câsiye 23; Fâtır 6; Zuhruf 62)] gösterilmiş olmakla beraber, harici düşman meselesine de yer verilmiştir. Burada daha ziyade, affetme talep edilirse de, ölçü dahilinde, yapılan miktarı tecâvüz etmeksizin kötülüğe karşılık vermeye de müsaade edilmiştir.
Hz. Peygamber, "Allah, kötülüğü kötülükle yok etmez, ancak iyilikle yok eder" düsturuna tâbi olarak, şahsî hayatında kötülüğü kötülükle karşılamaz, daha ziyade affeder ve bağışlardı. O'nun bu affedici, bağışlayıcı ve kötülüklere iyilikle, mukabele edici davranışları düşmanlarını yok ediyor. "Az önce nazarımda dünyânın en menfur kimsesi iken, şimdi dünyanın en sevgilisi oldun" itiraflarını yaptıran âni değişiklikler, kalbî fetihler yaptırıyordu. Az önce kendisini öldürmek kastiyle dolu olan kimse, uğrunda canını fedâ etmeye hazır bir hâlet kazanıyordu.
Şahsen tatbik ettiği affedici politikanın müslümanlar tarafından da tatbikini istemiş: "Kötülüğe iyilikle mukabele etmekle kötülüğü yok et ve insanlara güzel ahlâkla muâmele et" demiştir. İnsanlara afla muamele hususunda Kur'ân'da pek çok âyet gelmiştir.
Ancak bütün bu şahsî fiillerine, Kur'ânî ve şifâhî tavsiyelerine rağmen kötülük yapanların, daha açık ifadesiyle düşmanın, tecziye edilerek haddinin bildirilmesine izin verilmiştir. Burada, hıristiyanlığın ve tatbikatta hıristiyanlar arasında bile sözde kalmış olan, sağ yanağa tokat vurulunca sol yanağı da uzatmak (yâni kötülük yapana kötülükle muâmele etmemek) prensibi mevcut değildir. Âyet-i kerîme şöyle der: "Kötülüğün cezası da ona denk bir kötülüktür. Fakat kim bağışlar ve (kendisiyle düşmanı) arasını düzeltirse, onun mükâfaatı Allah'a âittir. Elbette O, zâlimleri sevmez" (Şûrâ 40).
Zâlim taraf, misliyle ceza görmediği takdirde, mazlum taraf da intikam hislerini kabartarak, tahdid ve kontrolü imkânsız alışkanlıklara yol açmak suretiyle düşmanlıkların teselsül edip gideceğinden korkulmuştur. Aile ve hatta kabile ve aşiretlerin tükenmesiyle neticelenen kan davalarının menşeinde bu çeşit normal şekilde tatmin edilmemiş hisler bulmak mümkündür. Misliyle ceza bunları önleyecek mahiyette olduğu için, Kur'an'da: "Kısasta sizin için hayat var" (Bakara 179) denmekten başka, misli taşıp, haddi tecavüz edici davranışlar, şiddetli azabla tehdid edilmiştir [Bakara 178, Şûrâ 40-42).] Bütün bunların temelinde yatan kin, buğz gibi beşeri huylar da Hz. Peygamber'in diliyle takbih edilmiştir.
Netice olarak:
"Dostuna sevginde ölçülü bağlan,
Belki de bir gün düşmanın olur.
Düşmana buğzunda ölçülü davran,
Belki de bir gün has dostun olur."
şeklinde de ifade edebileceğimiz, sadedinde olduğumuz hadis, "Düşmanların dahi başkaca faidesi olur. Çünkü düşman daima bir kimsenin kusurlarını taharrî idub söyleyeceklerinden bir daha işlememeyi ihtâr etmek olur. Bizim en büyük düşmanımızı hâriçte arayıp nefsimizde aramamak hatalı olur (...)" şeklinde son derece ölçüye dâvet eden ifâdelerin terbiye kitaplarımızda yer almasına vesile olmuştur.[183]

-3341 -7- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رَسولُ الله #: يَقُولُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَـةِ أيْنَ المُتحَابُّونَ بِجَلِي؟ الْيَوْمَ أُظِلُّهُمْ في ظِلِّي يَوْمَ ظِلَّ إَّ ظِلِّي[. أخرجه الترمذي وصححه .

7. (3341)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Aziz ve Celîl olan Allah Teâlâ hazretleri Kıyamet günü şöyle diyecek: "Benim celâlim adına sevişenler nerede? Gölgemden başka hiçbir gölgenin bulunmadığı şu günde onları gölgemde gölgelendireyim!"[184]

AÇIKLAMA:

Cenâb-ı Hakk'ın gölgesi olmayacağına göre, hadisi lafzî ma'nâsıyla anlamak uygun düşmez. Cenâb-ı Hakk'ın, Kıyamet günü tecelli edecek olan rahmet ve himayesi böyle teşbihli bir üslupla ifade edilmiştir. Çeşitli vesilelerle tekrar ettiğimiz bir hususu bir kere daha hatırlayalım: Âyet ve hadislerde gelen bu çeşit müteşâbih ifadelerin ma'nâyı lügavisine değil, ma'nâyı maksuduna bakmak gerekir. Selef ulemâsı bu çeşit ifadeleri: "Kastedilen muradı Allah bilir" diyerek yoruma gitmemiş ise de, müteahhir ulemâ, duyulan lüzum üzerine, bazı te'vil ve yorumların gereğine inanmış ve müteşabih ifadeleri makul ma'nâlara tevcih etmiştir.
Şu halde, bu hadiste Resul-i Ekrem, mü'minlere birbirlerini Allah'ın rızasını elde etmek maksadıyla sevmelerini tavsiye ediyor. Buna terettüp edecek sevabın büyüklüğüne dikkat çekiyor.[185]

3342 -8- وعن معاذ بن جبل رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ الله #: يَقُولُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: المُتَحَابُّونَ في جَلِي لَهُمْ مَنَابِرُ مِنْ نُورٍ يَغْبِطُهُمُ النَّبِيُّونَ وَالشُّهَدَاءُ[. أخرجه مسلم ومالك .

8. (3342)- Hz. Mu'âz İbnu Cebel (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah Teâlâ hazretleri buyuruyor ki: "Benim celâlim adına birbirlerini sevenler var ya! Onlar için nurdan öyle minberler vardır ki, peygamberler ve şehidler bile onlara gıbta ederler."[186]

3343 -9- وعن أبي إدريس الخونى عن معاذ رَضِيَ اللهُ عَنْه عن النّبي # قال:]يَقُولُ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعالى: وَجَبَتْ مَحَبَّتِي لِلْمُتَحَابِّينَ فِيَّ، وَلِلْمُتَجَالِسِينَ فِيَّ، وَلِلمُتَزَاوِرِينَ فِيَّ، وَلِلْمُتَبَاذِلِينَ فِيَّ[. أخرجه مالك .

9. (3343)- Ebû İdrîs el-Havlanî, Mu'âz İbnu Cebel (radıyallâhu anh)'den naklediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Tebâreke ve Teâlâ Hazretleri şöyle hükmetti: "Benim rızam için birbirlerini sevenlere, benim için bir araya gelenlere, benim için birbirlerini ziyaret edenlere ve benim için birbirlerine harcayanlara sevgim vacip olmuştur."[187]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin, Muvatta'da esbab-ı vürûduyla ilgili uzun bir aslı var. Teysir, sadece merfu kısmını almış.
2- Hadiste geçen ve "Benim için biraraya gelenler..." diye tercüme ettiğimiz mücâlese, meclis ve cemaat teşkil etmek demektir. Yani Allah'ı zikretmek veya Allah'ın rızasına vesile olacak bir maksadla bir araya gelmek demektir. Cüneyd rahimehullah, halvet halinde meşgul iken, ihvanları ziyaretine gelir. Halveti bırakıp onların yanına gelir ve şöyle der: "Eğer bilsem ki, sizinle beraber oturmaktan daha hayırlı bir şey var, onu yapar, yanınıza gelmezdim. Ne var ki, havâsla beraber olmanın, tam bir huzura ermede ve ilmin neşrinde, başka hiçbir şeyde olmayan bir tesiri var."
3- Mütebâzil: (Birbirine harcayan) tabiri, el-Bâcî'ye göre, "nefislerini, mallarını düşmanla cihadda harcayan, Allah'ın rızasını kazanma yoluna koyan" demektir. Ama başka âlimler: "Arkadaşının bütün hallerinde ciddî meseleleri için, Allah'ın rızasını düşünerek malını, nefsini harcayanların her biri..." diye açıklamış; Hicret sırasında mağarada nefsini, daha sonraki firsatlarda da malının tamamını bezleden Hz. Ebû Bekr (radıyallâhu anh)'i misal vermişlerdir.
4- Mütevâzir: Allah rızasından başka bir gâye gütmeyen ziyaretlerde bulunanlar demektir.
5- Hadisin Taberânî'de gelen bir veçhinde mütesâddıkîn ziyadesi gelmiştir, bu da: "Birbirlerine tasadduk edenler..."
Allah rızası için bu işleri yapanlar kalplerini sadece O'nunla meşgul etmiş, başka şeyleri kalblerinden çıkarmış oldukları ve tevhide bağlamış bulundukları için hadiste vaadedilen mükâfaata hak kazanırlar.[188]

3344 -10- وعن أبي ذر رَضِـيَ اللهُ عَنْه قـال:]قـال رسولُ الله #: أَفْضَـلُ ا۱عْمَال الحُبُّ في اللهِ، وَالْبُغْضُ في اللهِ[. أخرجه أبو داود .

10. (3344)- Hz. Ebû Zerr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Amellerin en faziletlisi Allah için sevmek, Allah için buğzetmektir."[189]

AÇIKLAMA:

Hadis, sırf Allah rızası için olan sevmeleri ve sırf O'nun rızası için olan nefret ve buğzları en üstün amel olarak değerlendirmektedir. Her insanda sevgi ve nefret vardır ve bunları mutlak isti'mal edecektir. Şu halde mü'min, bu hislerini iradesi ile yönlendirerek, sevdiklerini Allah için sevse, sevmediklerini de yine Allah için sevmese kazancı büyük olacaktır. Menfaat, korku gibi dünyevî emrivâkilerin tesiriyle sevmek veya nefret etmek araya girdi mi hasaret büyük oluyor.
Âlimler derler ki: "Allah için sevmenin gereklerinden biri, Allah'ın evliya ve asfiyalarını sevmektir. Onları sevmenin şartlarından biri de onların bıraktığı sünnete uyup, onlarla yetinmek, bidata yer vermemek ve onların tavsiyelerine uymaktır."
Fâsıklara, zâlimlere ve günahkârlara karşı meşru ölçüde buğzetmek "Allah için buğz"a girer.
İbnu Raslân der ki: "Bu hadis gösteriyor ki, kişinin Allah için buğzetmesi gereken düşmanlarının olması gerekir, nitekim Allah için sevdiği dostlarının olması da gerektiği gibi. Bu hususu şöyle açıklarız: "Eğer sen, bir insanı, Allah'a mutî ve Allah nezdinde mahbub diye seversen, Allah'a âsi olacak olsa, ona buğzetmen gerekir. Çünkü Allah'a âsi olmuştur ve Allah nazarında menfurdur.

Öyleyse kim (birisini) bir sebeple severse, zarurî olarak, ona, bunun zıddıyla nefret edecektir. Bu iki sıfat birbirisiz olamayan, biri diğerini gerektiren iki vasıftır. Âdet olarak bu durum, sevgi ve nefretlerde muttarıddır."
Taberânî Mu'cemu'l-Kebîr'de merfu olarak İbnu Abbâs'tan şunu kaydeder: "İman bağlarının en sağlamı Allah için dostluk, Allah için düşmanlık, Allah için sevgi, Allah için nefrettir."[190]

-3345 -11- وعن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ الله #: إنَّ مِنْ عِبَادِ اللهِ نَاساً مَا هُمْ بِأنْبِيَاءَ وَ شُهَدَاءَ يَغْبِطُهُمُ ا'نْبِياءُ وَالشُّهَدَاءُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لِمَكَانِهِمْ مِنَ اللهِ تَعالى. قالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ فَخَبِّرْنَا مَنْ هُمْ ؟ قالَ: هُمْ قَوْمٌ تَحَابُّوا بِرُوحِ اللهِ عَلى غَيْرِ أرْحَامٍ بَيْنَهُمْ، وَ أمْوالَ يَتَعاطَوْنَهَا. فَواللهِ إنَّ وُجُوهَهُمْ لَنُورٌ، وإنَّهُمْ لَعَلى نُورٍ. يَخَافُونَ إذَا خَافَ النَّاسُ، وَ يَحْزَنُونَ إذَا حَزِنَ النَّاسُ. وَقَرأَ هذِهِ اŒيةَ: أَ أنَّ أوْلِيَاءَ اللهِ خَوْفٌ عَلَيهِمْ وَ هُمْ يَحْزَنُونَ[. أخرجه أبو داود .

11. (3345)- Hz. Ömer (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah'ın kulları arasında bir grup var ki, onlar ne peygamberlerdir ne de şehidlerdir. Üstelik Kıyamet günü Allah indindeki makamlarının yüceliği sebebiyle peygamberler de, şehidler de onlara gıpta ederler."
Orada bulunanlar sordu:
"Ey Allah'ın Resulü! Onlar kim, bize haber ver!"
"Onlar aralarında ne kan bağı ne de birbirlerine bağışladıkları bir mal olmadığı halde, Allah'ın ruhu (Kur'ân) adına birbirlerini sevenlerdir. Allah'a yemin ederim, onların yüzleri mutlaka nurdur. Onlar bir nur üzeredirler. Halk korkarken, onlar korkmazlar. İnsanlar üzülürken, onlar üzülmezler.
Ve şu âyeti okudu: "Haberiniz olsun Allah'ın dostları var ya! Onlara ne korku var ne de onlar üzülecekler" (Yunus 62).[191]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen Allah'ın ruhu tabirindeki ruh'tan maksad Kur'ân'dır. Ruh'u Kur'ân'la tevil eden ulemâ şu âyeti delil getirmiştir: "İşte biz sana emrimizden bir Ruh (Kur'ân) vahyettik" (Şûrâ 52). Kur'ân'ın Ruh olarak isimlenmesi, kalblerin onunla hayat bulmasındandır, tıpkı nefislerin ve bedenlerin hayatı ruhlarla olması gibi. Ancak bununla muhabbet kastedilmiştir, yani "Alah'ın kalblerine îka ettiği, Allah için olan hâlis muhabbet sayesinde birbirlerini severler" demektir.[192]

-3346 -12- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ الله #: إذَا أَحَبَّ اللهُ تَعالى الْعَبْدَ نَادَى جِبْرِيلَ: إنَّ اللهَ يُحِبُّ فُلاناً فَأحْبِبْهُ. فَيُحِبُّهُ جِبْرِيلُ. ثُمَّ يُنَادِي فِي أهْلِ السَّمَاءِ: إنَّ اللهَ يُحِبُّ فُلاناً فَأحِبُّوهُ فَيُحِبُّهُ أهْلُ السَّمَاءِ. ثُمَّ يُوضَعُ لَهُ الْقَبُولُ فِي ا'رْضِ[. أخرجه الثلاثة والترمذي.وزاد مسلم: وَإذَا أبْغَضَ عَبْداً نَادى جِبْرِيلَ: »إنِّى أُبْغِضُ فُلاناً فَأبْغِضْهُ. فَيُبْغِضُهُ جِبْرِيلُ، ثُمَّ يُنَادِي في

أَهْلِ السَّمَاءِ: إِنَّ اللّهَ يُبْغِضُ فُناً فَأَبْغِضُوهُ، ثُمَّ تُوضَعُ لَهُ الْبَغْضَاءُ في ا٠رْضِ« .

12. (3346)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah bir kulu sevdi mi Hz. Cebrâil aleyhisselâm'a:"Allah falanı seviyor, onu sen de sev!" diye seslenir. Onu Cebrâil de sever. Sonra o, sema ehline:
"Allah falanı seviyor, onu siz de sevin!" diye nidâ eder, derken, bütün sema ehli de onu sevmeye başlar. Sonra onun için arz (halkı arasına hüsn-ü kabûl) konur."[193]
Hadisin Müslim' deki rivayetlerinde şu ziyade var:
"Allah Celle Celâluhu, bir kula da buğzetti mi Cebrâil Aleyhisselâm'a: "Ben falancaya buğzettim sen de buğzet!" diye seslenir. Ona Cebrâil de buğzetmeye başlar. Sonra Cibrîl sema ehline nidâ eder:
"Allah Celle Celâluhu falan kimseye buğzetti, siz de buğzedin!" Sonra yeryüzüne onun için buğz vaz'edilir."[194]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, insanın iyi ve kötü halleriyle semâvât ahalisi olan meleklerin ilgisini göstermektedir. İnsanoğlunun davranışları kendine münhasır kalmıyor. Cenâb-ı Hakk, onun razı olduğu hallerinden memnuniyetini, razı olmadığı hareketlerinden de buğzunu sema ahalisine derhal duyurup, onların da rahmet dualarını veya tel'inlerini sağlıyor. Bu hadis insanları hep hayra teşvik etmekten başka, insanın halife-i zemin olarak Allah indindeki ehemmiyetini de göstermektedir: İyi veya kötü, onun her hali, ilâhî saltanatın uçsuz bucaksız semâvât memâlikinin ahalisi olan bütün melekleri ilgilendiren mühim bir hadise olmaktadır.
2- Allah'a kulu sevdiren sebep, kulun iyi niyeti, ihlası, hayır amelidir. Allah'ın insanı sevmesi, ondan razı olması, onun hayrını istemesi, ona rahmetiyle muamele etmesi demektir. Buğzu da, kulun isyanı ve küfrü sebebiyledir, onun şekâvet ve cezalandırılmasına irade buyurmasını, rahmet ve mağfiretini esirgemesini ifade eder.
3- Kabûl'ün veya buğzun yeryüzüne konması, kulun ameline tabi olarak yeryüzü ahalisine sevdirilmesi veya sevdirilmemesi demektir. Şu halde yeryüzünde Allah dostlarının samimi sevgilerine mazhar olmak isteyenlerin de öncelikle Allah'ı razı edecek fiillerde bulunması gerekmektedir.[195]

-3347 -13- وعن أبي ذر رَضِيَ اللهُ عَنْه قال: [قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ، الرَّجُلُ يُحِبُّ الْقَوْمَ وَ يَسْتَطِيعُ أنْ يَعْمَلَ عَمَلَهُمْ؟ قالَ: أنْتَ يَا أبَا ذَرٍّ مَعَ مَنْ أحْبَبْتَ].

13. (3347)- Hz. Ebû Zerr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü! dedim. Kişi, bir kavmi sever, fakat onların amelini işleyemezse, (sonu ne olacak)?"
"Ey Ebû Zerr, buyurdu, sen sevdiğinle berabersin!"[196]

3348- 14- وفي لفظ الترمذي:]الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أحَبَّ[. أخرجه أبو داود عن أبي ذرّ والترمذي عن صفوان بن عسَّال .

14. (3348)- Tirmizî'nin bir rivayetinde: "Kişi sevdiğiyle beraberdir" denmiştir.[197]

AÇIKLAMA:

1- İbnu Hacer'in belirttiğine göre, bu hadis, yirmi kadar sahâbi tarafından rivayet edilmiştir.[198]

2- Bu hadisle ilgili geniş açıklamayı 3334 numaralı hadisten sonra yer verdiğimiz, Çocuk Terbiyesi Bakımından Arkadaşın Ehemmiyeti başlığını taşıyan kısmın sonunda kaydettiğimiz, "Kişi Sevdiği ile Beraberdir" pasajında yaptığımız için burada tekrar etmeyeceğiz. Ancak Resulullah'ın hem mertebece düşük, hem de sayıca pek çok insanlarla, âhirette nasıl beraber olacabileceği meselesini açıklayan bir bahsi Bediuzzaman'dan kaydedeceğiz. Merhum önce soruyu sorar, sonra cevabını verir."

SUAL: "Kişi Sevdiği ile Beraberdir" sırrınca: "Dost dostuyla beraber cennette bulunacaktır. Halbuki, basit bir bedevî, bir dakîkada sohbet-i Nebeviyyede lillah için bir muhabbet peyda eder o muhabbetle cennette Peygamber aleyhissalâtu vesselâm'ın yanında bulunması lazım gelir. Halbuki, gayr-i mütenâhî feyze mazhar Resul-i Ekrem aleyhissalâtu vesselam'ın feyzi, bir basit bedevî feyziyle nasıl birleşir?

EL-CEVAP: Bir temsil ile, şu ulvî hakikata şöyle bir işaret ederiz ki, meselâ, gayet güzel ve şa'şaalı bir bağda, muhteşem bir zat, gayet büyük bir ziyafet, gayet müzeyyen bir seyrangah, öyle bir surette ihzar etmiş ki: Kuvve-i zâikanın hissedecek bütün lezâiz-i mat'ûmatı câmi, kuvve-i basıranın hoşuna gidecek bütün mehasini şâmil, kuvve-i hayaliyyeyi keyiflendirecek bütün garaib-i müştemil ve hakeza... bütün havass-ı zahire ve batınayı okşayacak ve memnun edecek herşeyi içine koymuştur. Şimdi iki dost var. Beraber o ziyafete giderler. Bir locada, bir sofrada oturuyorlar. Fakat birisinin kuvve-i zâikası pek az olduğundan cüz'i zevk alır. Gözü de az görüyor. Kuvve-i sâmmesi (koklama duygusu) yok. Sanayi-i garibeden anlamaz. Hârika şeyleri bilmez. O nüzhetgâhın, binden ve belki milyondan birisi, kabiliyeti nisbetinde ancak zevk ederek istifade eder. Diğeri ise, bütün zahirî ve bâtınî duyguları, akıl ve kalb ve hırs ve latifeleri, o derece mükemmel ve o mertebe inkişaf etmiştir ki: o seyrangâhtaki bütün incelikleri, güzellikleri ve letaifi ve garaibi, ayrı ayrı hissedip zevk ederek, ayrı ayrı lezzet aldığı halde, o dost ile omuz omuzadır. Madem, bu karmakarışık, elemli ve daracık şu dünyada böyle oluyor. En küçük ile en büyük beraber iken, Serâ'dan Süreyya'ya kadar fark oluyor. Elbette, dâr-ı saadet ve ebediyet olan cennette, bittariki'l- evlâ dost, dostu ile beraber iken; herbirisi istidadına göre sofra-ı Rahmanirrahim'den, istidatları derecesinde hisselerini alırlar. Bulundukları cennetler ayrı ayrı da olsa, beraber bulunmalarına mâni olmaz. Çünkü, cennetin sekiz tabakası bir birinden yüksek oldukları halde, umumun damı Arş-ı A'zam'dır. Nasıl ki, mahrûtî (koni biçiminde) bir dağın etrafında, birbiri içinde birbirinden yüksek, kaidesinden zirvesine kadar surlu daireler bulunsa, o daireler birbirinin üstündedir... Fakat, birbirinin güneş görmelerine mâni olmaz, birbirinden geçebilir, bir birine bakar. Öyle de: Cennetler de buna yakın bir tarz ile olduğu, ehâdisin mütenevvî rivâyâtı işaret ediyor."[199]

3349-15- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال: قالَ رَسولُ اللهِ #: ا'رْوَاحُ جُنُودٌ مُجَنَّدَة، فمَا تَعَارَفَ مِنْهَا ائْتَلَفَ، وَمَا تَنَاكَرَ مِنْهَا اخْتَلَفَ[. أخرجه مسلم. وأبو داود، وأخرجه البخاري عن عائشة .

15. (3349)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ruhlar toplanmış cemaatler (gibidir). Onlardan birbiriyle (önceden) tanışanlar kaynaşır, tanışmayanlar ayrılırlar."[200]

AÇIKLAMA:

Bu hadis insan ruhlarının grup grup toplanmış cemaatler olduğunu belirtmektedir. Mücennede "karşılıklı olarak (mütekâbilen)" ma'nâsına geldiği gibi "karışık olarak (muhtaliten)" ma'nâsına da gelir. Nitekim ruhların bir kısmı hizbullah'ı, bir kısmı da hizbuşşeytan'ı teşkil etmektedir.
Hadisteki, teârüf, birbirlerini tanımak demektir. Öyleyse, bedenlere girmezden önce birbirlerini tanımış olanlar, beden giydikten sonra da bir araya gelirler, iyiler iyiler hizbini, kötüler de şerirler hizbini meydana getirir. Önceden tanışmayan ruhlar beden giydikten sonra dünyada biraraya gelecek olsalar kaynaşamazlar.
Bu hadisi Nevevî: "Ruhlar, "toplanmış cemaatler" veya "muhtelif nevler" şeklindedir" diye anlar. Tanışmaları için de: "Ruhları yaratırken hepsinin fıtratına koyduğu müşterek bir hassa sebebiyledir."
Bazıları: "Ruhların sıfatlarının ve ahlâklarının uygunluk içinde yaratılmış olmaları sebebiyle tanışıp kaynaştıklarını" söylemiştir. Bazı âlimler de: "Ruhlar toplu olarak yaratıldılar, tabiatları birbirine uzak olanların birbirlerinden nefret edip muhalefetle dağıldıklarını" söylemiştir.
Hattabî ve diğer bazıları da "Ruhların kaynaşması, Allah'ın onları başlangıçta şekâvet ve saâdet üzere yaratmış olmasındandır. Nitekim ruhlar mütekâbil iki kısımdan meydana gelir. Dünyada bedenler karşılaşınca, yaratıldıkları esasa göre kaynaşır veya zıdlaşırlar. Hayırlılar hayırlılara, şerirler de şerirlere meylederler" demiştir.
İbnu'l-Cevzî der ki: "Bu hadisten şu istifade elde edilir: "Kişi, fazilet ve salâh sahibi bir kimseden nefret duyar ise, ona bunun sebebini araması gerekir, ta ki bunun izalesine çalışıp kendindeki mezmum vasıftan kurtulsun. Aksi durum için de aynı şey söylenebilir."
Kurtubî de şöyle der: "Ruhlar, ruh olması itibariyle bir iseler de, birçok sebeplerle birbirlerinden ayrılırlar ve tenevvü ederler, tek bir evden pekçok şahıslar ortaya çıkar. Aynı nev'e has bir ma'nânın, o nev'in ferdlerinde müştereken bulunması sebebiyle aralarında bir tenasüb hâsıl olur. Bundan dolayı, her bir nev'in şahıslarının nevleriyle uyuştuğunu, muhalifiyle zıdlaştığını müşahede edersin. Ayrıca, bazan aynı nev'e giren bir kısım fertlerin bazılarıyla uyuşurken, diğer bazılarıyla zıdlaştığını da görürüz. Bu, ittifak ve infiradı hâsıl eden bazı şeylerin o ferdlerde bulunması sebebiyledir."[201]

YEDİNCİ FASIL

DAYANIŞMA VE YARDIMLAŞMA

3350- 1- عن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قالَ رَسولُ اللهِ #: المُسْلِمُ أخُو المُسْلِمِ َ يَظْلِمُهُ وَ يُسْلِمُهُ، وَمَنْ كَانَ في حَاجَةِ أخِيهِ كَانَ اللهُ في حَاجَتِهِ، وَمَنْ فَرَّجَ عَنْ مُسْلِمٍ كُرْبَةً فَرَّجَ اللهُ عَنْهُ بِهَا كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ يَوْمِ الْقِيامَةِ، وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِماً سَتَرَهُ اللهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ[. أخرجه أبو داود.وزاد رزين في رواية:]وَمَنْ مَشَى مَعَ مَظْلُومٍ حَتَّى يُثْبِتَ لَهُ ثَبَّتَ اللهُ تَعالى قَدَمَيْهِ عَلى الصِّرَاطِ يَوْمَ تَزِلُّ ا'قْدَامُ[.

1. (3350)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Müslüman müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez, onu tehlikede yalnız bırakmaz. Kim, kardeşinin ihtiyacını görürse Allah da onun ihtiyacını görür. Kim bir müslümanı bir sıkıntıdan kurtarırsa, Allah da o sebeple onu Kıyamet gününün sıkıntısından kurtarır. Kim bir müslümanı örterse, Allah da onu kıyamet günü örter."[202]

Rezîn bir rivayette şunu ilave etti: "Kim, hakkı sübût buluncaya kadar mazlumla birlikte olursa, ayakların kaydığı günde Allah onun ayağını Sırat'ta sâbit kılar."[203]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste İslâm kardeşliğinin nasıl gerçekleşeceği belirtilmektedir. Görüldüğü üzere müslüman, iman kardeşine karşı bazı vazifelerle mükellef durumda: Zulmetmeyecek, tehlikeye atmayacak, sıkıntısını giderecek, yardımına koşacak ve örtecek.

Resulullah "Örtme" işini mutlak bırakmıştır. Bu sebeple şârihler: "Bedenini örtmek, ayıbını örtmek, ihtiyacını örtmek, gıybetini yapmamak suretiyle kusurlarını örtmek vs." diye her çeşit örtme'yi anlamışlardır.

Şunu da belirtelim ki, müslümanı örtmek, zulüm veya fesadı örtmeye müncer olmamalıdır. Bazı kusurlar, başkasına tecavüz ve zulüm şeklinde veya fesad, fitne şeklinde olabilir. Böylesi ayıplar örtülmez, yetkililere ihbar edilir. Bu müstehabtır, gıybet değildir. Keza ma'siyet işleyen, o davranışından imkân nisbetinde yasaklanır. Ama âciz kalınır, vazgeçirilemezse, bir fesada sebep olmayacaksa hâkime başvurulur. Örtülmesi gereken bir ayıpsa, bu halka karşı örtülür. Adamla kendi arasında kalmak şartıyla kusur sâhibi ikâz edilebilir. İbnu Hacer: "Örtme işi, işlenmiş, bitmiş günahlar için geçerlidir. Müdahale, ikâz işi, bulaşılmış, yapılmakta olan günah içindir. Vazgeçmediği takdirde hâkime gitmek vaciptir. Bu gıybet değil bilakis vacip olan nasihattır" der.

2- Hadis müslümanları kardeş ilan ederken mutlak zikretmiştir. Öyleyse bu kardeşliğe hür, köle, bâliğ, mümeyyiz hepsi girer. Öyleyse müslümanın bunlardan birine zulmü haramdır.

3- Müslümana yapılacak yardımın hükmü şartlara göre farklıdır: Farz, vacib, mendub olabilir.

Taberânî'nin bir başka tarikten yaptığı rivayette şu ziyade vardır: "Başına gelen bir musibette yardımsız bırakmaz." Müslim'in bir rivayetinde "...onu tahkir etmez, şer olarak müslümana, müslüman kardeşini tahkir etmesi yeterlidir" denmiştir. Yine Müslim'de: "Kul kardeşinin yardımında olduğu müddetçe Allah o kulun yardımındadır" denmiştir.

4- Hadisten Çıkarılan Bazı Fevâid:

* Verilecek karşılıklar, tâat cinsinden olacaktır.

* Bir kimse, din kardeşliğini kastederek: "Falan, kardeşimdir" diye yemin etse hânis olmaz.[204]

3351 -2- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رَسولُ اللهِ #: مَنْ نَفَّسَ عَنْ مُؤْمِنٍ كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ الدُّنْيَا نَفَّسَ اللهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ يَسَّرَ عَلَى مُعْسِرٍ يَسَّرَ اللهُ عَلَيْهِ في الدُّنْيَا وَاŒخِرَةِ، وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِماً سَتَرَهُ اللهُ في الدُّنْيَا وَاŒخِرَةِ، واللهُ في عَوْنِ الْعَبْدِ مَا كَانَ الْعَبْدُ في عَوْنِ أَخِيهِ، وَمَنْ سَلَكَ طَرِيقاً يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْماً سَهَّلَ اللهُ لَهُ طَرِيقاً إِلى الْجَنَّةِ، وَمَا اجْتَمَعَ قَوْمٌ في بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ اللهِ تَعالى يَتْلُونَ كِتَابَ اللهِ وَيَتَدَارَسُونَهُ بَيْنَهُمْ إّ نَزَلَتْ عَلَيْهِمُ السَّكِينَةُ وَغَشِيَتْهُمُ
الرَّحْمَةُ وَحَفَّتْهُمُ المَئِكَةُ وَذَكَرَهُمُ اللهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ، وَمَنْ بَطَّأَ بِهِ عَمَلُهُ لَمْ يُسْرِعْ بِهِ نَسَبُهُ[. أخرجه مسلم، واللفظ له، وأبو داود والترمذي .

2. (3351)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir mü'minin dünyevi kederlerinden birini giderirse, Allah da onun Kıyamet günü kederlerinden birini giderir. Kim bir fakire kolaylık gösterirse, Allah da ona dünyada ve ahirette kolaylık gösterir. Kim bir müslümanı örterse, Allah da onu dünya ve âhirette örter. Kişi kardeşinin yardımında olduğu müddetçe, Allah da onun yardımındadır. Kim ilim aramak düşüncesiyle bir yola düşerse, Allah onun cennete olan yolunu kolaylaştırır. Bir grup, Allah'ın kitabını okumak ve aralarında tedris etmek üzere Allah'ın evlerinden birinde toplanırsa, üzerlerine mutlaka sekîne iner ve onları rahmet kaplar, melekler onları sarar. Allah da onları yanında bulunan mukarreb meleklere anar. Bir kimseyi ameli yavaşlatırsa, nesebi hızlandıramaz."[205]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, birçok hadiste ayrı ayrı ele alınıp övülen güzel ahlâklardan en mühimlerini topluca zikredip tafdil etmekte ve onlara teşvikte bulunmaktadır. Mü'minlerin, iman kardeşlerine maddî manevî yardımları, ilgileri, nasihatlari, kusurlarını örtüp gıybetlerini etmemeleri, ilim taleb etmeleri gibi hem ferdî yönden, hem de içtimâî yönden fevkalâde mühim neticeler hâsıl edecek olan faziletler topluca mevzubahis edilmiştir.

Nevevî hazretleri: "Bu hadis bütün ilimleri, kaideleri ve âdâbı bir araya toplayan mühim bir hadistir" der.

2- Hadiste geçen sekîne, (Kadı İyâz'a göre) burada rahmet ma'nâsınadır. Ancak itmi'nân ve vekâr ma'nâsının akdem olduğu söylenmiştir.

3- Hadiste, mescidde Kur'an okumak maksadıyla toplanmanın fazileti ifade edilmektedir. Bazı âlimler, bu fazileti mescide hasretmezler. Medrese, ribât ve benzeri yerlerde bu maksadla yapılacak toplanmalarda aynı faziletin olacağını söylemişlerdir. Nitekim bir başka hadiste Aleyhissalâtu vesselâm yer hususunda herhangi bir kayıd koymaksızın Allah'ı zikretmeye salih bütün mekânları

ifade edecek bir üslubla şöyle buyurmuştur:
"Bir cemaat Allah'ı zikretmek için (herhangi bir yere) oturursa onları melekler sarar, rahmet bürür."
4- Hadisin en son cümlesinde, "kimi, ameli yavaşlatırsa, nesebi hızlandıramaz..." buyrulmuştur. Bunun ma'nâsı: "Kimin ameli eksikse, o amel sahibi kimselerin mertebesine ulaşamaz. Hiç kimse, manevî mertebeleri katetmede nesebinin şerefine, ecdadının faziletine umut bağlamamalıdır. Yakınlarına güvenip amelde ihmâle yer vermemelidir" demektir.[206]

-3352 -3- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قالَ رَسولُ اللهِ #: الدِّينُ النَّصِيحَةُ. قالُوا: لِمَنْ يَا رسولَ اللهِ؟ قالَ: للهِ وَلِكِتَابِهِ وَلِرَسُولِهِ وَ‘ئِمّةِ المُسْلِمِينَ وَعَامّتِهِمْ المُسْلِمُ أخُو المُسْلِمَ يَخْذُلُهُ وَ يَكْذِبُهُ وَ يَظْلِمُهُ. إنَّ أحَدَكُمْ مِرْآةُ أخِيهِ، فإن رَأى بِهِ أذَى فَلْيُمِطْهُ عَنْهُ[. أخرجه الترمذي .

3. (3352)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) hazretleri anlatıyor: "Resulullah buyurdular ki: "Din nasihatten (hayırhahlıktan) ibarettir!" Yanındakiler sordu: "Kimin için ey Allah'ın Resulü?" "Allah için, kitabı için, Resulü için, müslümanların imamları ve hepsi için! Müslüman müslümanın kardeşidir. Ona yardımını kesmez, ona yalan söylemez, ona zulmetmez. Herbiriniz, kardeşinin âyinesidir, onda bir rahatsızlık görürse bunu ondan izale etsin."[207]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada dini, bir nasihat olarak tarif etmektedir. "Din nasihattır" cümlesi, bazı vecihlerde üç kere tekrar edilmiştir. Bazı âlimler bu ifadeyi, "Dinin direği nasihattır" diye anlamıştır. Hatta âlimlerden birçokları, İslâmî ahkâmı özetleyen dört hadisten biri olarak bu hadisi görmüşlerdir."[208]
Nasihat'ın ma'nâsına gelince, lügat olarak hulûs demektir.
İbnu'l-Kayyim bunu, "Hayır isteği, nasihat edilen kimsenin hayra ermesini dilemektir" diye açıklar. Dilimizdeki hayırhahlık kelimesiyle karşılamak uygundur. Öyleyse:
* Allah için nasihat: Allah'ın varlığı, birliği, kemal sıfatlarıyla tavsifi, noksan sıfatlardan tenzihî hususlarında sıhhatli bir itikad, ibadetinde de ihlaslı olmak, sevgiyi, buğzu, dostluğu onun adına yapmak, her çeşit şirkten uzak bir niyet beslemektir.
* Kitabullah hakkında nasihat: Onun kelamullah olduğunu tasdik etmek, hiçbir mahlukun sözüne benzemediğini te'yid etmek, onu hakkıyla tilâvet etmek, yanında huşu ve edeb üzere olmak, tahrifatçılara, taarruz edenlere karşı müdâfaa etmek, ahkâmıyla amel etmek, içindeki ilimleri anlamak, mev'ızelerinden ibret almak, acaibi üzerinde tefekkürde bulunmak, müteşâbih âyetlerine teslim olup kurcalamamak, âmm, hâs, nâsih ve mensuh âyetlerinin hakikatlerini araştırmak, ilmini neşretmek, Kur'ân'a çağırmak vs.
* Resulullah hakkında nasihat: O'nun nübüvvet ve risaletini tasdik, bütün getirdiklerine iman etmek, emir ve yasaklarına itaat etmek, sevdiklerini sevmek, düşmanlarına düşman olmak, hakkını ululamak, hürmet etmek, sünnetini ihya etmek, davasını ve şeriatını neşretmek, O'na yapılan töhmetleri reddetmek, sünnetine uyanları, ehl-i beytini sevmek, sünnetinde bid'at çıkaranlardan kaçınmak vs.

* İmamlar hakkında nasihat: Hakta onlara yardımcı olmak, hak olan emirlerinde onlara itaat etmek, onlara hakkı duyurmak, gaflet ettikleri şeyleri rıfkla hatırlatmak, onları zulümleri sebebiyle (ve dünyevî hesapların sevkiyle) isyan etmemek, arkalarında namaz kılmak, onlarla cihada katılmak, onlara vergi vermek. Bütün bunlar imamların, mü'minlerin işlerini yapmalarına bağlıdır.
* Müslümanların hepsi hakkında nasihat ise: Onları dünyevî ve uhrevî maslahatlarında irşâd etmek, eza vermekten kaçınmak, dinlerinde bilmediklerini öğretmek, sözle, fiille yardımcı olmak, ayıplarını örtmek, açıklarını kapamak, zararlarını def, menfaatlerini celbetmek, rıfkla, ihlasla emr-i bi'lma'ruf nehy-i ani'lmünkerde bulunmak, şefkat etmek, büyüklerine saygı, küçüklerine merhamet; hîle hasedi terk, kendisi için sevdiğini onlar için de sevmek, kendisi için istemediğini onlar için de istememek onların mallarını, canlarını, ırzlarını sözle, fiille müdafaa etmek.. Buraya kadar sayılan nasihat çeşitlerinin hepsine onları teşvik etmek, himmetlerini Allah'a tâate tahrik etmek.
Seleften bir kısım kimseler, nasihatı dünyalarına zarar verecek derecede ileri götürmüştür.
İbnu Battâl merhum der ki: "Bu hadiste nasihat din ve İslam olarak isimlendirilmiştir. Din ise, hem söz ve hem de amelle ilgilidir." Devamla der ki: "Nasihat farzdır, bunu yerine getiren olursa, geri kalanların üzerinden düşer." Yine der ki: "Nasihat herkesin tâkatı nisbetinde yapılması gerekir. Nasihatci bilirse ki nasihatı kabul edilecek, sözüne itaat edilecek ve kendisine bir kötülük gelmeyecek, o zaman nasihat eder. Kendine eza geleceğinden korkarsa nasihat edip etmeme hususunda serbesttir."[209]

3353 ـ4ـ وعن عـاصم ا‘حول قال:]قُلْتَ ‘نَسٍ رَضِـيَ اللهُ عَنْـه: أبْلَغَكَ أن رَسُولَ اللهِ # قالَ: َ حِلْفَ في ا‘‘سْمِ. فقَالَ: قَدْ حَالَفَ النّبيُّ # بَيْنَ قُرَيْشٍ وَا‘نْصَارِ في دَارِي[. أخرجه الشيخان، واللفظ لهما، وأبو داود.وعنده: في دارِنَا مَرَّتَيْنِ أوْ ثَثاً .

4. (3353)- Asım el-Ahvel merhum anlatıyor: "Hz. Enes (radıyallâhu anh)'e "Sana Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın: "İslam'da dayanışma akdi (hılf) yoktur!" dediği ulaştı mı?" diye sordum. Şu cevabı verdi.
"Kureyşle Ensar arasında, benim evimde dayanışma antlaşması yaptı."[210]
Ebû Dâvud'un rivayetinde: "Resulullah, bizim evde Ensarla Muhacir arasında iki veya üç kere dayanışma akdi yaptı" şeklindedir.[211]

AÇIKLAMA

Hılf, lügat olarak antlaşmadır. Cahiliye Araplarında iki çeşit antlaşma vardı:
1) Kabîlelerin aralarında, fitne, kıtâl ve yağmalarda bulunmak üzere yaptıkları işbirliği ve dayanışma antlaşması. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu ma'nâdaki cahiliye antlaşmasını yasaklamış ve: "İslâm'da antlaşma (hılf) yoktur" buyurmuştur.
2) Cahiliye devrinde bir de mazlumlara yardım ve sıla-i rahim maksadıyla te'sis edilen hılfler (antlaşmalar) vardı. Hılfu'l-Mütetayyibîn antlaşması gibi... Resulullah bu çeşitten olan hılflar için de:

"Cahiliye devrindeki hayırlı antlaşmalara İslâm daha şiddetle sahip çıkar" buyurmuştur.
Nitekim Resulullah, İslam'dan sonra Ensar'la Muhacirlerin arasını akit yoluyla kardeşlemiştir. Sadedinde olduğumuz hadiste "Kureyş"ten maksad Muhacirlerdir. Nitekim hadisin bazı vecihlerinde Kureyş yerine, "Muhâcirler" kelimesi kullanılmıştır. Bu antlaşmaya muâhat (kardeşleme akdi) de denir. Başlangıçta bu kardeşler her hususta ortak idiler ve hatta birbirlerine vâris olabiliyorlardı. Sonradan veraset neshedilmiştir.
Cahiliye devrinde, Bi'set'ten bir müddet önce yapılan bir hılf vardı ki buna Hılfu'l-Mütetayyibîn denmiştir. Şöyle ki: Kureyş'ten bir grup toplanır, mazlumlara yardım etmek, halk arasında adâleti hâkim kılmak gibi insanî güzel işlerde yardımlaşmak hususunda kesin karar alıp hılf (akid) yaparlar. Bu akid Bi'setten sonra da devam eder. Bu akde iştirak edenler arasında Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) da vardı. Rivayete göre, Abdu'd-Dâr, Cumah, Mahzum, Adiyy, Ka'b, Sehmoğulları aralarında bir yardımlaşma akdi kurmuşlardı ve bunlara Ahlâf deniyordu.
Abdu Menâfoğulları, Abdu'd-Dâroğullarının elinde bulunan Ka'be'yle ilgili hicâbe, rifâde, liva, sikâye gibi hizmetleri almak isteyince Abdu'd-Dâroğulları vermeye yanaşmaz. Her iki grup da adamlarını yalnız bırakmamak üzere birer akid yaparlar. Abdu Menâfoğulları, içinde tîb (kokulu madde) bulunan bir kap getirip, Ka'be'nin yanına akit (hılf) yapmak üzere koyarlar. Sonra herkes bu tîbe ellerini batırmak suretiyle hılf (dayanışma) akdi yaparlar. İşte bunlara Mütetayyibîn denmiştir.
Abdu'd-Dâroğulları ve onların dostları da mukabil bir akid yaparak birbirlerini yalnız bırakmayacaklarına kesin söz verirler. İşte bunlara da Âhlaf (yeminliler) denmiştir.[212]

3354 -5- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه:]قال رَسولُ اللهِ #: انْصُرْ أخَاكَ ظَالِماً أوْ مَظْلُوماً. قِيلَ: أنْصُرُهُ إذَا كَانَ مَظْلُوماً، فَكَيْفَ أنْصُرُهُ ظَالِماً؟ قَالَ: تَحْجُزُهُ عَنِ الظُّلْمِ، فإنَّ ذلِكَ نَصْرُهُ[. أخرجه البخاري والترمذي .

5. (3354)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kardeşine zalim de olsa mazlum da olsa yardım et." "Mazlumsa yardım ederim, zâlime nasıl yardım ederim?" diye sorulmuştu.

"Onu zulümden alıkoyarsın, bu da ona yardımdır" buyurdu."[213]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), "yardım" mefhumuna burada değişik bir vüs'at getirmektedir.Zâlimi zulmünden vazgeçirici bir şeyler yapmak, zâlim kardeşe yapılacak yardımdır. Şüphesiz, "yardım" deyince ilk hatıra gelen mazluma karşı yapılan yardımdır: Gasbedilen hakkının verilmesini sağlamak, zulümden korumak, zâlime karşı çeşitli desteklerle mağduriyetini gidermek gibi.
Beyhakî der ki: "Zalim de nefsinde mazlumdur. Böylece kişinin nefsine yaptığı maddî ve manevî zulümden caydırılması ona yardım olur."[214]

3355 -6- وعن أبي الدرداء رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللهِ #: مَنْ ذَبَّ عَنْ عِرْضِ

أَخِيهِ رَدَّ اللهُ النَّارَ عَنْ وَجْهِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ]. أخرجه الترمذي .

6. (3355)- Ebû'd-Derda (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) : "Kim kardeşinin ırzını müdafaa ederse, Kıyamet günü Allah, onun yüzünden ateşi çevirir."[215]

AÇIKLAMA:

1- Irz: Kişinin haysiyet, şeref, itibar gibi mânevî şahsiyyetini ifade eder. Şu halde ırzının korunması, gıybetinin önlenmesidir. Çünkü gıybeti yapılan kimsenin haysiyet ve itibarı zedelenir.
2- Yüz, Arapçada şahsiyeti ifade eder. Yüzden ateşin çevrilmesi, kişiden azabın kaldırılması demektir.[216]

3356 -7- وعن أبي موسى رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كَانَ رسولُ اللهِ # إِذَا أَتَاهُ طَالِبُ حَاجَةٍ أَقْبَلَ عَلى جُلَسَائِهِ. فقَالَ: اشْفَعُوا تُؤْجَرُوا، وَيَقْضِي اللهُ عَلى لِسَانِ نَبِيِّهِ مَا شَاءَ[. أخرجه الخمسة .

7. (3356)- Ebû Musa (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir ihtiyaç taleb eden kimse gelince arkadaşlarına yönelir ve:
"Şefaat edin, ecir kazanın! Allah da Resulünün diliyle dilediğine hükmetsin!" derdi."[217]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, yukarıda belirtilen kaynaklarda farklı ziyadelerle gelmiştir. Ebû Dâvud'un bir rivayetinde: "Ücrete ermeniz için bana şefaatçi olun. Allah, Peygamberinin diliyle dilediği hükmü verecektir" buyurmuştur.
Yine Ebû Dâvud'da gelen bir diğer rivayette Hz. Mu'âviye: "Şefaat edin, ücrete erin. Zira ben, bir işin olmasını dilediğim halde icra etmeyi te'hir ederim, ta ki sizler şefaatçi olun ve ücrete erin. Zira Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) : "Şefaat edin, ücrete erin" buyurmuştur" der.
2- Şârihler hadisi şöyle anlarlar: "Bir ihtiyaç sahibi bana ihtiyacını arzedince, siz o ihtiyacın görülmesi için muhtaç lehine benim nezdimde şefaatçi olun, işini görmem için bana talepte bulunun. Zira siz şefaatçi olursanız, ben sizin şefaatinizi kabul etsem de etmesem de siz ücrete erersiniz."
3- Hadisin sonundaki وَيَقْضِي اللهُ عَلى لِسَانِ نَبِيِّهِ مَاشَاءَ ibâresi de şöyle anlaşılmıştır: "Şayet ben onun ihtiyacını, şefaatiniz sebebiyle görürsem, bu, Allah'ın takdiriyledir, şayet görmezsem yine O'nun takdiriyledir."
Bazı âlimler de şöyle yorumlamıştır: "Resulünün lisanı üzere vahiy veya ilham yolu ile, taleb edileni vermek veya vermemek şeklinde O'nun dileği zâhir olur. Öyleyse şefaat mendubtur ve şefaat edene mutlaka sevab hâsıl olur, ihtiyaç görülse de görülmese de."
4- Hadisten Çıkarılan Fevâid:
* Hadiste hem bizzat yapmak, hem de sebep olmak suretiyle hayır yapmaya teşvik var.

* Sıkıntının giderilmesi ve zayıfa yardım için büyüğe şefaatçi olmak meşrudur. Çünkü herkes bu maksadla reise ulaşamaz, ve yanına girmeye muvaffak olamaz. Halbuki reis ondan haberdar olsa ve gerçek halini bilse yardımcı olabilecektir. Şu halde reise şefaat suretiyle durumun açıklanması gerekir. Nitekim Resulullah halkla kendi arasına bir perde, bir mania koymadığı halde, "şefaat edin" demiştir.
* Şefaat sadece büyükler nezdinde yapılmaz, halk arasında da birbirlerine karşı meselelerinde, kırgınlıkların giderilmesinde, ihtiyaçların görülmesinde yapılır. Müstehabtır.
* Âlimler, hudud (yani, cezası Kur'ân-ı Kerim'de tesbit edilen büyük günahlar) dışındaki bütün meselelerde şefaatin müstehab olduğunu belirtirler. Hususan kendisinden küçük kusurlar vâki olan ve bilhassa iffet ve haya sâhibi kimseler lehinde şefaat, daha çok ehemmiyet ve gereklilik arzeder.
Fesadda ısrar edenler, kötü davranışlarıyla meşhur olanlar için şefaat câiz olmaz, ta ki bu hallerinden zecredilsinler. Keza hakkın iptali, zulmün işlenmesi gibi menfi maksadlarla şefaat yapılmaz. Bu noktada Mâun suresi hatırlanabilir: Cenâb-ı Hakk orada, yardıma mani olanları tehdid etmektedir. [218]

-3357 -8- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ الله #: إنَّ مِنْ إجْلِ اللهِ تَعَالى إكْرَامَ ذِي الشَّيْبةِ المُسْلِمِ، وَحَامِلِ الْقُرآنِ غَيْرِ الْغَالِي فِيهِ، وَ الجَافي عَنْهُ. وَإكْرَامَ ذِي السُّلْطَانِ المُقْسِطِ[. أخرجه أبو داود .

8. (3357)- Yine Ebû Musa (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şu hususlar da Allah'ı büyüklemenin birer şubesidir:
* Bir müslüman yaşlıya ikramda bulunmak.
* İçindekiyle amel hususunda ölçüyü aşmayan ve ondan uzaklaşmayan Kur'an hâmiline (hâfızına) ikramda bulunmak
* Âdil olan iktidar sâhibine ikram."[219]

AÇIKLAMA:

İkram, burada dilimizdeki ma'nâsında anlaşılmamalıdır. Çünkü dilimizde daha dar, daha maddî bir ma'nâda ihsan etmek, sunmak ma'nâlarında kullanırız. Halbuki burada değer vermek ma'nâsına gelir. Daha doğru bir ifadeyle, kendisine verdiğimiz değer gereği, değer verdiğimizi ifade eden her çeşit davranış, ikramdır. Söz gelimi, yanımızda kıymeti olan bir şeyin bağışı, hürmet ve tâzim göstermek, yer vermek, selam vermek, ayağa kalkmak, tatlı sözlerle ve mütebessim bir yüzle hitabetmek vs. hepsi birer ikramdır.
* Hadiste geçen, müslüman yaşlıya ikram, ona meclislerde yer vermek, rıfk ve şefkat duymak, hürmet göstermektir. Resulullah bunları, Allah'a gösterilen saygının bir parçası ilan etmektedir. Çünkü müslümanlar, peygamberlerinin tâlimiyle yaşlıların Allah indindeki değerlerini bildikleri için bu değere binâen onlara ikram etmektedirler.
Resulullah bu hadisiyle, en müessir bir uslübla yaşlılara hürmete teşvik etmiş olmaktadır.
* Kur'an hâmiline ikram için de aynı şeyler söylenebilir. Ancak hadis, bu hususta iki mühim kayıd

koymaktadır. Bu kayıdlar daha ziyade hâmil-i Kur'ân'ı uyarmaya yönelik:
1) Hâmil-i Kur'ân, Kur'ân hususunda haddi aşmamalı, yani Kur'ân'la amel etme, ona uyma, onu okurken mahrecine, tecvidine riayet etme gibi hususlara riayet etmeli.
2) Kur'ân'dan uzaklaşmamalı, onu okumaktan yüz çevirmemelidir.
Bazı âlimler, hadisteki "gulüvv"ü tecvidde mübâlağa ve ma'nâyı düşünemiyecek kadar hızlı okumak diye anlamış, "cefâ"yı da, Kur'an'ı öğrendikten sonra terkedip unutmak diye değerlendirmiştir, çünkü Kur'ân' ın unutulması kebâirden sayılmıştır.[220]

3358 -9- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ الله #: مَا أكْرَمَ شابٌّ شَيْخاً لِسِنِّهِ إلاَّ قَيَّضَ اللهُ تعالى لَهُ مَنْ يُكْرِمُهُ عِنْدَ سِنِّهِ[.

9. (3358)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular:
"Bir genç, ihtiyar bir kimseye yaşı sebebiyle ikramda bulunursa, Allah yaşlılığında ona ikram edecek kimseleri mutlaka takdir eder."[221]

3359 -10- وقال #]لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَرْحَمْ صَغِيرَنَا وَيُوقِّرْ كَبِيرَنَا[.زاد في رواية: »وَيَأمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَ عَنِ المُنْكَرِ«. أخرجه الترمذي.

10. (3359)- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Küçüklerimize merhamet, büyüklerimize sayı göstermeyen bizden değildir."
Bir rivayette şu ziyade gelmiştir: "...Ma'rufu emretmeyen, münkerden nehyetmeyen (de bizden değildir)."[222]

3360 -11- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها:]أنَّهَا مَرَّ بِهَا سَائِلٌ فَأعْطَتْهُ كِسْرَةً، وَمَرَّ بِهَا آخَرُ وَعَلَيْهِ ثِيَابٌ وَلَهُ هَيْئَةٌ فَأقْعَدَتْهُ فَأكَلَ. فَقِيلَ لَهَا في ذلِكَ؟ فقَالَتْ. قَالَ رسولُ الله #: أنْزِلُوا النَّاسَ مَنَازِلَهُمْ[. أخرجه أبو داود .

11. (3360)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)'nin anlattığına göre, "Kendisine bir dilenci uğramıştır, o da bir parça ekmek vermiştir. (Bir müddet sonra) üstü başı düzgün, kıyafeti yerinde bir dilenci daha uğramıştır. Hz. Âişe onu oturtup yemek yerdirmiştir.
Kendisine bunun sebebi sorulunca şu açıklamayı yapmıştır: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "İnsanlara mevkilerine göre ikramda bulunun" buyurmuştu."[223]

AÇIKLAMA:

Hadis, herkese din, ilim ve şerefteki yerine uygun tarzda muamele edilmesini irşad buyurmaktadır.

Bu, sünnetin cemiyet içerisinde yaygınlaşıp, fiile dönüşmesi halinde insanları kılık kıyafette, yaşayışta, nezaket ve diyanette daha bir dikkatli ve titiz olmaya zorlayacaktır.
Münâvî şu açıklamayı sunar: "Yani herkese kadrine göre hürmet edin, dinde, ilimde, şerefteki haline uygun muamelede bulunun. Hâdimle efendi arasını, reisle ona tabi olanların arasını bir tutmayın. Çünkü bu, kalblerde düşmanlık ve kini tahrik eder. Keza imamlara hitapla, halka hitap da bir olmamalıdır."
Askerî, bu hadisi emsal ve hikmetlerden saymış ve demiştir ki: "Bu, Mustafa (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın ümmetini terbiye ettiği düsturlardan biridir. Bu sâyede halk, ülemâ ve evliyaya hürmet borcunu eda eder, yaşlılara ikram, büyüklere saygıda bulunur."[224]

SEKİZİNCİ FASIL

İSTİ'ZAN (İZİN TALEBİ)

UMUMÎ AÇIKLAMA:

İsti'zan: Bir başkasının evine girerken veya bir aile içerisinde küçükler büyüklerin odalarına -en azından günün belli saatlerinde- girerken izin istemek demektir.
İslam'ın getirdiği muâşeret âdâbının mühimlerindendir. Mühim diyoruz, zira meseleye Rabbimiz Teâlâ Hazretleri Kur'ân-ı Kerim'de (Nur 27, 58-59) yer vermiş, isti'zânı emretmiş. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hususta pek çok ısrarlı beyanlarda bulunmuştur. Bir âyet (meâlen) şöyle: "Ey iman edenler, evlerinizden başka evlere, izin almadan seslenip sahiplerine selam vermeden girmeyiniz. Eğer düşünürseniz bu sizin için daha iyidir." [Nur 27).
Hiç kimse, isti'zanın medenî hayatın gereklerinden biri olduğunu inkâr edemez.
Şüphesiz isti'zân'ın teşri edilmesinin pekçok sebep ve hikmetleri vardır. İslâmî hayatın kâmil ma'nâda yaşanmasında, İslâmî terbiyenin kâmil ma'nâda verilmesinde isti'zân prensibinin uygulanmasının ciddi bir payı olmalıdır.
Şurası muhakkak ki, bu herşeyden önce insanlarda fıtrî olan mahremiyet duygusunun bir gereğidir. İslam bu duygunun muhafazasına itina göstermiş, avret, halvet, ihtilat, tesettür gibi mefhumlara bağlı pek çok İslâmî değerlerin korunmasını bu duyguya bağlamıştır. Az ileride gelecek olan "İsti'zân göz sebebiyledir" hadisi, söylediğimiz hususu aydınlatır, İslam'ın mesken telakkisini açıklarken, meskenin geniş olmasında ısrar edip, dar meskeni reddettiğini belirtmiştik.[225] Bu ısrar bir cihetten de mahremiyetin korunması prensibine dayanır. Çünkü dar meskende mahremiyet yeterince korunamaz ve ona bağlı değerler kaybolur.
Şu halde, isti'zân bahsinin daha iyi anlaşılması için İslâm'ın mahremiyet anlayışı üzerine bir ön tahlil sunacağız:
Sünnet açısından ev, sâdece soğuğa sıcağa karşı bir ilticâ yeri değil, aynı zamanda insanda fıtrî olan mahremiyeti sağlama yeridir. Bu sebeple eve "haram" denmiş ve buraya sâhibinin izni olmadan

girilmesi yasaklanmıştır.
Sünnetin beyânlarına göre mahremiyeti ihlâl, sâdece "girmek" fiiliyle tahakkuk etmez, "bakmak"la da vukûa gelir. Bu sebeple Ebû Dâvud'un bir rivayetinde: "Hiç kimse izin almaksızın başkasının evinin içine bakmasın, kim izinsiz bakarsa aynen girmiş gibidir" buyrulur ve bu fiil, "helâl olmayan fiiller" meyânında zikredilir.
"İzin istemek (isti'zân) göz sebebiyle vaz edilmiş" olduğu için henüz tahakkuk etmeden gözün içeriye kaymamasına dikkat etmek gerekecektir. Bu sebeple Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kapıyı çalarken, kapıya yüzünü dönerek değil, yan dönerek durmayı emretmiştir. Hz. Peygamber'in kendisi de öyle hareket etmiştir. "Kim, bir başkasının evine ıttılâ peydâ ederken gözü çıkarılır da diyet için mürâcaat etmeye kalkarsa bilsin ki hiç bir hak talep etmeye hakkı yoktur" hükmü bu meselenin ciddiyet ve ehemmiyetini tesbit eder. Hz. Peygamber, kendi evine pencereden izinsiz bakmış olan bir adama, elindeki tarağa göstererek: "Bilseydim ki içeri bakıyordun, şu tarağı gözüne sokardım" demiştir. İbnu Abbâs'ın bildirdiğine göre Hakem İbnu Ebî'l-Asî'yi içeriye bakarken tesbit eden Hz. Peygamber: "Ben sağ olduğum müddetçe Medine'de oturmayacaksın" diyerek Tâif'e sürmüştür.
Hz. Peygamber'in: "Bir kimse, kapısı açık bırakılmış (veya giriş kısmında perde olmayan) bir eve uğrar da (içeriye) bakarsa kabahat onda değil, ev sâhibindedir" sözü, mahremiyeti bozmama hususunda sadece yoldan geçenin veya eve uğrayan ziyâretçinin değil herkesin, bütün ev sahiplerinin dikkat etmesi gerektiğini ifade etmektedir. Her aile dışarıya karşı mahremiyetin temini için gerekli tedbiri almalı, bunu te'min vasıtası olan perde, kapı vs.'ye dikkat etmelidir. Aksi takdirde mahremiyetin ihlâli vak'asında ev sâhibi kabahatlidir.
Bu hadis, müslümanları, evlerin plânlamasında mahremiyyet unsurlarının yerleştirilmesinde itinâya davet etmektedir. Kapılar ve pencereler bu maksada en uygun şekilde yerleştirilmelidir. Umumiyetle giriş kapılarının arkasında yer alan aralık (antre) kısmı bu maksatla ihdâs edilmiş olabilir. Şu halde bâzı yeni plânlamalarda bunun ihmâli, bir eksiklik olarak değerlendirilmelidir.
Dâhilî Mahremiyet: Meskenin şâmil olması gereken muhtemel plânı incelerken de belirttiğimiz üzere plâna, sâdece âile dışındakilere karşı duyulan mahremiyet değil, "zevce ve sağ elin sâhib olduğu (yâni câriye) dışında kalan" bütün âile efrâdına karşı korunması emredilen mahremiyyet de te'sir etmektedir. Hz. Câbir'den, "Kişi çocuğundan, -ne kadar yaşlı da olsa- annesinden, erkek kardeşinden, kız kardeşinden ve babasından izin almalıdır" dediği rivayet edildiğine göre, bunlarla berâber yaşandığı takdirde, bu ferdlerden her birinin birbirlerine -en az Kur'ân'ın belirttiği üç vakitte- isti'zânla gidip gelecekleri şekilde yerleştirilmeleri gerekecektir. Yukarıdaki hadisi "Burada zikredilen fertlerin ayrı ayrı evlerde yaşamaları hâline râcidir" diye yapılabilecek muhtemel bir itirazı şu hadisle cevaplandırabiliriz: "Atâ İbnu Yesâr anlatıyor: "Hz. Peygamber'e bir adam gelerek sordu: "Yâ Resûlullah annemin yanına girerken izin isteyeyim mi?" "evet" cevabını verince adam tekrar: "Eğer ben evde onunla berâbersem?" Hz. Peygamber tekrar, "izin iste" dedi. Adam itirazla: "Ben ona hizmet etmekteyim" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (Öfkeyle): "Annenden izin iste, onu üryân olarak görmekten hoşlanır mısın?"dedi. Adam, "hayır" deyince: "Öyle ise (her seferinde yanına girerken) annenden izin iste" buyurdu.
Bilhassa bu son rivayette, hayatının büyük bir kısmını geçirdiği evinde fertlerin, gönlünce ve kılık kıyâfet bakımından da oldukça serbest olabilmesi için behemahal müsait, müstakil bir odaya muhtâç olduğu ifâde edilmektedir. Müslüman âile, geçici darlıklar müstesnâ, devamlı dar yerlerde kalmamalıdır. Bülûğ safhasını aşan -ve hatta bülûğa yaklaşan- aile fertleri, anne baba dâhil, müstakil birer odaya sâhip olmalıdır, sünnetin ulaşılmasını istediği ideal mesken tipi budur. Evet, sünnetten

anladığımıza göre İslâm'ın ideal meskeni, bülûğa ermiş her ferde bir oda bahşeden meskendir denilebilir.
Burada bir kere daha tekrar edelim ki günümüz sosyologları dar meskenin zararları üzerinde ısrarla durmaktadırlar. Bunlar çok yönlü olarak mahzurludurlar. Ezcümle, dar meskenlerde ve bunların bir araya gelmesiyle teşkil edilen muhitlerde, zamanla, cemiyette hâkim bir kısım değer ölçülerinin kaybolduğu, bunların yerine, cemiyete ters düşen yeni değerlerin çıktığı binnetice telakki ve davranışların da değişerek, yeni davranışların ortaya çıktığı tesbit edilmiştir. Bu sebeple gecekondu diye ifâde edilen dar ve nâmüsâit yerlerde kalanlar sosyal yönden "anormaller" olarak kabul edilmekte ve "cemiyetin kayıpları" nazarıyla bakılmaktadır. Araştırmalar, uzun müddet böyle dar yerlerde kalanların, müsâit meskenlere geçtikleri zaman, buralara intibâk edemedikleri, yeni ve normal hayat şartlarına intibâk edebilmeleri için "bunların, her seferinde tâkip edilmeleri ve yeniden terbiyeden geçirilmeleri" gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Bu meseleye ciddiyetle eğilen Hollanda, Belçika, İngiltere, A.B. Devletleri, Fransa gibi ileri memleketlerde, bu, "sosyal yönden bozulmuşlar"a normal ev verilmezden önce, "yeniden terbiye edilerek" cemiyete kazandırılmak düşüncesiyle, hususî surette inşâ edilmiş mutavassıt lojmanlarda belli bir müddet (10-12 ay civarında) oturmaya icbâr edilmişlerdir.
Batı Medeniyetinin Zevâli (le Declin de l'occident) adlı eseriyle ün yapan Spengler'in ifadesinde, medeniyetlerin çöküş sebebi olarak gösterilen "Medenînin kısırlığı" bir başka deyişle doğum azalması, sosyologlarca geniş ölçüde mesken şartlarına bağlanmış olması da bize enteresan gelmektedir. Bazı Batılı araştırmacılar "Çok dar ve gayr-i müsâit meskenlerde, davranışlarda her çeşit kontrolün kaybolmaya yüz tutması sonucu, doğumun fizyolojik bir hâl olarak arttığını, müsait meskenlerde oturan ailelerde de tabii bir şekilde arttığını, bu ikisi arasında kalan nâmüsâid evlerde ise azalmaya yüz tuttuğunu" iddia etmiştir.[226]

-3361 -1- عن رِبْعي بن حراش قال:]عن رجل مِن بني عامرٍ إنهُ استأذَنَ عَلى النّبيِّ # وَهُوَ في بَيْتٍ فقَال: ألِجُ؟ فقَالَ # لِخَادِمِهِ: أُخْرُجْ إلى هذَا فَعَلِّمْهُ اسْتِئْذَانَ فَقُلْ لَهُ قُلِ: السَّمُ عَلَيْكُمْ، أأدْخُلُ؟ فَسَمِعَهُ الرَّجُلُ. فَقَالَ: السَّمُ عَلَيْكُمْ، أأدْخُلُ؟ فَأذِنَ له النّبيُّ # فَدَخَلَ[. أخرجه أبو داود .

1. (3361)- Rıb'î İbnu Hirâş, Benî Âmir'e mensub bir adamdan naklediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir evde bulunduğu sırada, yanına girmek için:
"Girebilir miyim?" diye izin istedi. Aleyhissalâtu vesselâm hizmetçisine:
"Çık, şu gelene isti'zân âdâbını öğret, bu maksadla ona: "Esselâmün aleyküm, girebilir miyim?" demesini söyle!" buyurdu. Adam bunu işitmişti, (hizmetçiyi beklemeden):
"Esselâmü aleyküm, girebilir miyim?" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da adama izin verdi, o da girdi.[227]

-3362 -2- وعن قيس بن سعد بن عبادة رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]زَارَنَا رَسولُ اللهِ # في مَنْزِلِنَا فقَالَ: السَّمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ. فَرَدَّ أبِي رَدّاً خَفِيّاً. فَقُلْتُ ،بِي أَ تَأذَنَ لِرَسُولِ اللهِ #؟ فقَالَ: ذَرْهُ يُكْثِرُ عَلَيْنَا مِنْ السَّمِ. فقال #: السَّمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ. فَرَدَّ سَعْدٌ رَدّاً خَفِيّاً. ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللهِ #:

السَّمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ. ثُمَّ رَجَعَ فَاتَّبَعَهُ سَعْدٌ فقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ، إِنِّي كُنْتُ اسْمَعُ تَسْلِيمَكَ، وَأرُدُّ عَلَيْكَ رَدّاً خَفِيّاً لِتُكْثِرَ عَلَيْنَا مِنَ السَّمِ. فَانْصَرَفَ مَعَهُ رَسولُ اللهِ # وَأمَرَ لَهُ سَعْد بِغسْلٍ فَاغْتَسَلَ، ثُمَّ نَاوَلَهُ مِلْحَفَةً
مَصْبُوغَةً بِزَعْفَرَانٍ أوْ وَرْسٍ فَاشْتَمَلَ بِهَا. ثُمَّ رَفَعَ يَدَيْهِ # وَهُوَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ اجْعَلْ صَلَوَاتِكَ وَرَحْمَتَكَ عَلى آلِ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ. ثُمَّ أصَابَ مِنَ الطَّعَامِ فَلَمَّا أرَادَ انْصِرَافَ قَرَّبَ لَهُ سَعْدٌ حِمَاراً قَدْ وَطَّأَ عَلَيْهِ بِقَطِيفَةٍ، فَرَكِبَ رسُولُ اللهِ #. فقَالَ سَعْدٌ: يَا قَيْسُ أصْحَبْ رَسولَ اللهِ #؛ فَصَحِبْتُهُ. فَقَالَ لي رَسُولُ اللهِ #: ارْكَبْ مَعِي، فَأبَيْتُ. فقَالَ: إمَّا أنْ تَرْكَبَ وَإمَّا أنْ تَنْصَرِفَ، فَانْصَرَفْتُ[. أخرجه أبو داود .

2. (3362)- Kays İbnu Sa'd İbni Ubâde (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bizi, evimizde ziyaret etti. Ve:
"Esselâmü aleyküm ve rahmetullah!" dedi. Babam, çok hafif bir sesle mukabelede bulundu. Babama: "Resulullah'a izin vermiyor musun?" dedim. O:
"Bırak, bize çokça selam okusun!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) tekrar:
"Esselamü aleyküm ve rahmetullah!" dedi. Sa'd yine hafif bir sesle mukabele etti. Sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) tekrar:
"Esselâmü aleyküm ve rahmetullah!"dediler ve döndüler. Sa'd peşine düştü ve:
"Ey Allah'ın Resulü, ben senin selamını işitiyordum. Ancak, bize daha fazla selam vermen için alçak sesle mukabele ediyorum" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm onunla birlikte geri döndü. Ondan su isteyip gusletti. Sonra Sa'd, zâferan veya versle boyanmış bir havlu verdi, Aleyhissalâtu vesselâm onu sarındı. Sonra ellerini kaldırıp:
"Allah'ım, Sa'd İbnu Ubâde ailesine mağfiret ve rahmet buyur!" diye dua etti. Sonra yemek yedi. Geri dönmek isteyince Sa'd, bir merkeb yaklaştırdı. Üzerine kadife bir örtü yaymıştı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) merkebe bindi. Sa'd, bana:
"Ey Kays, Resulullah'a refakat et!" dedi. Ben de refakat ettim. Yolda Aleyhissalâtu vesselâm bana:
"Benimle sen de bin!" dedi, ben imtina edince:
"Ya binersin, ya dönersin!" buyurdular. Ben de geri döndüm."[228]

3363 -3- وعن عوف بن مالك رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]أتَيْتُ رَسولَ اللهِ # في غَزْوةِ تَبُوكَ وَهُوَ في قُبَّةٍ مِنْ أدَمٍ فَسلَّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدَّ عَلَيَّ وَقالَ: ادْخُلْ. قُلْتُ: أكُلِّي يَا رَسولَ اللهِ؟ قالَ: كُلُّكَ. فَدَخَلْتُ؛ قالَ إنَّمَا قالَ ذلِكَ مِنْ صِغَرِ القُبَّةِ[. أخرجه أبو داود .

3. (3363)- Avf İbnu Mâlik (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Tebük Gazvesi sırasında Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'a uğradım. Deriden yapılmış bir çadırda idi. Selam verdim. Selamıma mukabele etti ve:
"Gir!" buyurdu. Ben:
"Tam olarak mı, ey Allah'ın Resulü?" dedim.

"Tam olarak gir!" dedi. Ben de girdim."

(Râvi) der ki: "Tam olarak mı gireyim?" diye sorması, çadırın küçüklüğünden dolayı idi."[229]

AÇIKLAMA:

Ebû Dâvud, bu hadisi mizah üzerine açtığı bir babta kaydeder ve mizaha giren bazı rivayetler kaydeder. Şârihler Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın zaman zaman mizaha yer verdiğini, ashâbın da Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'a mizâhî şakalar yaptığını belirtir. Ancak, bu hadisin sonunda görüldüğü üzere, çadırın küçüklüğü de mevzubahistir.
Bu rivayette, sondaki bu cümle aynı hadisin devamı gibi görünse de, Ebû Dâvud'da senetçe farklı ikinci bir hadis olarak yer alır."[230]

-3364 -4- وعن عبداللّه يُسْر رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كَانَ رَسولُ اللهِ # إذَا أتَى بَابَ قَوْمٍ لَمْ يَسْتَقْبِلِ الْبَابَ مِنْ تِلْقَاءِ وَجْهِهِ وَلكِنْ مِنْ رُكْنِهِ اۤيْمَنِ أوْ اۤيْسَرِ. ثُمَّ يَقُولُ: السَّمُ عَلَيْكُمْ، السَّمُ عَلَيْكُمْ، وذلِكَ أنَّ الدُّورَ يَوْمَئِذٍ لَمْ يَكُنْ عَلَيْهَا سُتُورٌ[. أخرجه أبو داود .

4. (3364)- Abdullah Büsr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir kavmin kapısına gelince, yüzüyle kapıya dönmezdi. Sağ veya sol omuzunu çevirirdi. Sonra da:
"Esselâmü aleyküm, esselâmü aleyküm!" derdi. Böyle yapışı o sıralarda kapılarda örtü olmayışındandı."[231]

AÇIKLAMA:

Bu hadis yabancı bir eve geldiğimiz zaman kapıyı vururken duruş âdâbını tâyin etmektedir. Kapıya yüzünü dönerek durmamak, fakat yan durmak gerekmektedir. Bundan maksad, kapı açılınca gözün içeri kaymaması ve henüz müsaade çıkmadan evin mahremiyetine ıttılâ olunmaması ve bu esnada selam vermek, içeriye duyurmak ve izin taleb etmek içindir. Zamanımızda kapılar muhkem olduğu için, bu tarzda duyurma yapmak imkânsız denecek kadar zordur. Bunun yerine ya zile basılır, ya da kapıya vurulur. Vurarak izin talebi hadislerde de gelmiştir. Hz. Câbir, Resulullah'ın kapısını vurarak çaldığını belirtir.

İki sefer selam verilmesi, miktar tayin etmek için değildir. Çünkü normalde bu üçtür.[232]

-3365 -5- وعن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]حَدَّثَنِي عُمَرُ رَضِيَ اللهُ عَنْه قالَ: اسْتَأْذَنْتُ عَلى رَسُولِ اللهِ # ثَثاً فَأذِنَ لِي[. أخرجه الترمذي .

5. (3365)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh) bana anlatmıştı: "Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'dan üç sefer izin istedim ve bana izin verdi."[233]

AÇIKLAMA:

Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in bu izin meselesi îlâ hadisesi sırasında cereyan eder: Resulullah bir ara hanımlarına kızıp onları bir ay kadar terkettiği zaman meşrübe denen bir tenezzüh odasına çekilmişti. Resulullah o gün, mûtadı hilâfına cemaatini sabah namazını kılar kılmaz terketmiş, sohbete kalmamıştı. İşte bu hal Hz. Ömer'i rahatsız etmiş, bir şeyler olduğunu sezmişti. Resulullah'la görüşmek üzere gitti ise de Aleyhissalâtu vesselâm, yanına girmeye izin vermedi. Hz. Ömer bu şekilde üç ayrı defa gelerek izin ister. Üçüncüden de netice alamayınca üzülerek döner. İşte bundan sonradır ki Aleyhissalâtu vesselâm Hz. Ömer'i çağırtır.[234]

3366 -6- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ الله #: إذَا دَخَلَ الْبَصَرُ فَ َ إذْنَ، زاد في رواية: إنَّمَا اسْتِئْذَانُ مِنَ النَّظَرِ[.

6. (3366)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Göz içeri girdi mi artık izin yok." Bir rivayette de şu ziyade gelmiştir: "İzin istemek görme sebebiyledir."[235]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, izinsiz yabancı evin içine bakmaktan şiddetle zecretmektedir. Çünkü, içeri görüldüğü takdirde izinsiz girilmiş yani haram işlenmiş oluyor. İzin istemek haram işlememek içindir. İçeri görülünce, artık izin istemeye hacet kalmaz. Çünkü içeri izinsiz girilmiş, haram işlenmiştir, izin ma'nâsız kalmıştır. İçeri izinsiz girmekle, izinsiz bakmak günahta eşittir, ikisi de haramdır.

"İzin istemek nazar sebebiyledir" hadisini Kirmânî şöyle açıklar: "Girişte izin istemeyi, dinimiz, gözün ev halkının avretine bakmaması ve hallerine muttali olmaması için teşrî etmiştir."[236]

3367 -7- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ الله #: إذَا دُعِيَ أحَدُكُمْ إلى طَعَامٍ فَجَاءَ مَعَ الرَّسُولِ فَإنَّ ذلِكَ إذْنٌ لَهُ[. أخرجهما أبو داود .

7. (3367)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Biriniz yemeğe çağırıldığı vakit, elçi ile birlikte gelince bu onun için izin sayılır, (ayrıca izin istemeye gerek yoktur)."[237]

AÇIKLAMA:

Bir kimsenin, elçi göndererek birini evine dâvet etmesi halinde, davetli, elçi ile birlikte geldiği takdirde eve girerken izin isteme durumunda değildir. Ancak ev erkeklere mahsus değilse, ihtiyaten izin isteyebilir. Nitekim, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir seferinde Ashâb-ı Suffe'ye Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'yi göndermiş ve hepsini evine davet etmiş idi. Geldikleri zaman izin isteyerek girdiler.[238] Hülasa "elçiye rağmen izin müstehab..." denilmiştir.[239]

-3368 -8- وعن عطـاء بن يسـار:]أنَّ رَجُ سَـأَلَ رسولَ اللهِ # فقَـالَ: أَسْـتَأْذِنُ عَلى أُمِّي؟ فقَالَ نَعَمْ. فقَـالَ الرَّجُلُ: إنِّي مَعَهَا في الْبَيْتِ. فقَالَ: اسْـتَأْذِنْ عَلَيْهَا. فقَالَ: إنِّي خَادِمُهَا؟ فقَالَ رسولُ اللهِ #: اسْتَأْذِنْ عَلَيْهَا، أَتُحِبُّ أنْ تَرَاهَا عُرْيَانَةً؟ قَالَ:َ. قالَ: فَاسْتَأْذِنْ عَلَيْهَا[. أخرجه مالك .

8. (3368)- Atâ İbnu Yesâr (rahimehullah) anlatıyor: "Bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'a sordu:
"Annemin yanına girerken izin isteyeyim mi?"
"Evet iste."
"Ama ben evde onunla beraber kalıyorum."
"Annenin yanına girerken izin iste!"
"Ama ben ona hizmet ediyorum."
"Anneden izin iste! Anneni çıplak görmen hoşuna gider mi?"
"Hayır!"
"Öyleyse ondan izin iste!"[240]

AÇIKLAMA:

Görüldüğü üzere, isti'zân sadece yabancılara karşı konulmuş değildir. İnsanın en yakınlarından olan annenin yanına girerken bile, aynı evde beraber yaşansa bile isti'zân İslâm terbiyesinde gerekli bir prensiptir. Pek çok içtimâî ve ferdî değerlerin, dinî değerlerin korunması buna riayete bağlıdır.[241]

-3369 -9- وعن ابن مسـعود رَضِـيَ اللهُ عَنْه قـال:]قـال لي رسولُ اللهِ # إذْنُـكَ عَلَيَّ أنْ يُرْفَعَ الحِجَابُ، وَأنْ تَسْمَعَ سَوادِي حَتَّى أنْهَاكَ[. أخرجه مسلم.»سَوَادِي« أى صوتي .

9. (3369)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana buyurdular ki:
"Senin, yanıma girmen için iznin, perdenin kaldırılması ve benim fısıltımı işitmendir. Seni ben men edinceye kadar iznim böyle devam edecek."[242]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, izne delil olmak üzere bazı alâmetlerin konulabileceğini gösterir. Şu halde, böyle mâlum

bir alâmet konmuş ise, giriş iznine delâlet eden bu alâmetin izharı halinde izin almadan giriş yapılabilir. Büyüklerin, makam sahiplerinin kapılarında, devlet dairelerinde böyle alâmetler olabilir: Perde çekilmesi, ışık yakılması gibi.. Sadedinde olduğumuz hadiste İbnu Mes'ud'a, Aleyhissalâtu vesselâm, perde kalkması ile fısıltının işitilmesini alâmet kılmıştır.[243]

-3370 -10- وعن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]أتَيْتُ النَّبيَّ # فَدَقَقْتُ الْبَابَ فقَالَ: مَنْ ذَا؟ فَقُلْتُ: أنَا. فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ: أنَا، أنَا، كَأنَّهُ يَكْرَهُهُ[.
أخرجه الخمسة إ النسائي .

10. (3370)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'a gelmiştim. Kapıyı çaldım:
"Kim o?" buyurdular.
"Benim!" dedim. (Beni almak üzere) çıktı ama:
"Ben! Ben!" diye söyleniyordu. (Belliydi ki kendimi tanıtma tarzımı) beğenmemişti."[244]

AÇIKLAMA:

İzin istenen kimse "benim" demenizle, sesten sizi tanımayacak biri ise ismi söylemek gerekir. Ancak "Her seferinde isim söylemek şarttır" denemez. Duruma bağlı.[245]

-3371 -11- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ رَجُ اطلَعَ مِنْ بَعْضِ حُجْرِ النَّبيِّ # فقَامَ إلَيْهِ النَّبيُّ # بِمِشْقَصٍ فكَأنِّي أنْظُرُ إلَيْهِ يَخْتِلُ الرَّجُلَ لِيَطْعُنَهُ[. أخرجه الخمسة .

11. (3371)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın hücrelerinden birinden içeriye bakmıştı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) elinde bir okla adama kalktı. Onu batırmak için, ihtiyatla adamın üzerine gitmesini seyreder gibiyim."[246]

-3372 -12- وفي أخرى للنسائى:]أنَّ أعْرَابِيّاً أتَى بَابَ النَّبيِّ # فَألْقَمَ عَيْنَيْهِ خَصَاصَةَ الْبَابِ فَبَصُرَ بِهِ النَّبيُّ # فَتَوَخَّاهُ بِجَرِيدَةٍ أوْ عُودٍ لِيَفْقَأ عَيْنَهُ فَانْقَمَعَ. فَقَالَ لَهُ: أمَا إنَّكَ لَوْ ثَبَتَّ لَفَقَأتُ عَيْنَكَ[.»المِشْقَصُ« سهم له نصل طويل أو عريض.و»خَصَاصَةُ الْبَابِ« ا'نْقَابُ وَالشُّقُوقُ التي تَكون فيه.و»التَّوَخِّي« القصد. و»انْقَمَعَ« تَغَيَّبَ.

12. (3372)- Nesâî'nin bir diğer rivayetinde şöyle gelmiştir:
"Bir bedevî, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kapısına geldi. Gözlerini kapının kırıklarına yapıştırdı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) adamı farketti. Gözünü patlatmak üzere elinde bir çubukla üzerine yürüdü. Adam hemen sırra kadem bastı. Resulullah "Eğer yerinde kalsaydın gözünü

oyduydum!" buyurdular."[247]

AÇIKLAMA:

Son iki hadis, haram olan izinsiz eve bakmanın cezasını tesbit etmektedir. İmam Şâfiî (rahimehullah) hadisin zâhirini esas almıştır. Ona göre, izinsiz olarak birinin evine bakarken gözü çıkarılsa, diyet gerekmez. Bazıları: "O, bu hükme şu kayıtla varır: "Eğer bakan kimse, ihtira rağmen aldırmaz, bakmaya devam ederse, bu takdirde gözü oyulsa diyet gerekmez" diye hükmetmiştir" derler. Ancak sahih olan şu ki, Şâfiî'ye göre, hadis mutlak olduğu için gözü oyulana diyet yoktur.
Ebû Hanîfe diyete hükmeder, gözün oyulmasına cevaz vermez; der ki: "Dışardan bakmak, eve izinsiz girmekten daha ağır bir suç değildir. Kaldı ki, izinsiz girmenin cezası da da gözün oyulması değildir. Öyleyse dışardan bakmakla hiç oyulmaz. Hadis, zecrde mübâlağaya hamledilir."
Mâlikîler de Hanefîler gibi hükmederler, bakanın ne gözüne, ne de bir başka uzvuna kasdedilemeyeceğini söylerler.[248]

İSTİ'ZÂNLA İLGİLİ BAZI ÂDÂB

Mâzirî der ki: "İsti'zân şu şekilde olur: "Selâmun aleyküm, gireyim mi?" der. Sonra ismini söyleyip söylememede muhayyerdir."
İbnu'l-Arabî, "İsti'zân üç keredir" hadisine dayanarak: "Birincide içeridekilere duyurma yapmış olursunuz, ikincide onları sulha kavuşturursunuz, üçüncüde de girmek veya dönmek hususunda cevap alırsınız" der.
İbnu Abdilberr der ki: "Ulemânın çoğu, "isti'zânda üçü geçmemek gerekir" demiştir. Ancak, "İçerdekiler duymamışsa üçü geçmede bir beis yok" diyen de olmuştur. Bazıları da, üçü geçmeyi mutlak olarak caiz görmüştür. Bunlara göre, "Madem ki üçten sonra geri dön emri bir vecîbe değil, ibâhedir ve bu, izin isteyene kolaylık gayesini gütmektedir, öyleyse bu emir gelmedikçe üçten fazla izin istemek caizdir."[249]

DOKUZUNCU FASIL

SELÂMLAŞMAK

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Dinimizin fazlaca ehemmiyet verip üzerinde ısrar ettiği içtimâî müesseselerden biri de selamlaşmadır.
Tîbî selamın vaz'ediliş hikmetlerini şöyle açıklar:

1- Karşılaşanların birbirlerinden duyacakları korkuyu izale,

2- Mü'minin hâline muvafık olan tevazu,

3- Ta'zim... Zira selamla ya sevgisini kazanmak düşünülür, ya da istenmeyen bir durumun bertaraf edilmesi.

Selâm'ın ne ma'nâya geldiği hususunda ülemâ ihtilaf eder:

* Bir hadis-i şerifte selam'ın Allah'ın isimlerinden biri olduğu belirtilmiştir. Böyle olunca esselâmu aleyküm demek, Allah'ın ismi üzerine olsun demektir.

Kadı İyâz, muhâfaza ma'nâsına geldiğini, esselâmu aleyke'nin, "Allah' ın muhafaza ve koruması senin üzerine olsun" demek olduğunu, "Allah seninle olsun" "Allah'la beraber olasın" makamında bir dua olduğunu belirtir.

* Bazı âlimler, "Allah yaptıklarına muttalidir" ma'nâsını taşıdığını söylemiştir.

* Bazıları da şöyle der: "İçerisinde her çeşit hayır ma'nâlarını toplamış, fesad unsurlarını da tardetmiş bir ism-i ilahî, amellerin başında hayır ümidiyle zikredilir. Selam da, böyle karşılaşmalarda zikredilen bir Allah ismidir."

* Bazıları: "Selam" selâmet demektir, nitekim Cenâb-ı Hakk, bu ma'nâda olmak üzere: "Artık sağcılardan selam sana!" (Vakıa 91) buyurmuştur" demiştir.

Bu ma'nâda, selam veren kimse, selam verdiği zâta şöyle demiş olmaktadır: "Sen benden selâmettesin, benden sana bir zarar dokunmayacaktır, korkmayasın!"

İbnu Dakîki'l-Îd, İlmâm Şerhi'nde der ki: "Selam birçok ma'nâlarda kullanılır: Selâmet, tahiyye (selam verme), Allah'ın isimlerinden bir isim." Devamla der ki: "Bazan sırf tahiyye ma'nâsında gelir, bazan sırf selâmet ma'nâsında gelir, bazan da her iki ma'nâya çalacak şekilde gelir. Şu âyette olduğu gibi: "...Size selâm verene mü'min değilsin demeyin..." (Nisa 94). Burada selam kelimesi hem tahiyye'ye (= selam verme) ve hem de selâmete muhtemeldir."

Müslümanların, aralarında selamlaşmaları ilâhî bir emirdir: "Size bir selam verildiği zaman ondan daha iyisiyle selam verin veya aynıyla mukabele edin." (Nisa 86). İslam ulemâsı bu âyete dayanarak, selama mukabele etmeyi ilâhî emir bilmiş ve farz olduğuna hükmetmiştir. Ulemâ, âyete tahiyye emrinin âmm gelmiş olmasından hareketle, selamlaşmanın selam kelimesi ile olması gereğinde ittifak eder. Dolayısıyla "esselâmu aleyküm" diye verilen selama, "Hayırlı sabahlar" veya "Mutlu sabahlar" ve benzeri bir tâbirle mukabelenin câiz olmayacağını söylemişlerdir.

Şu var ki ilk selam veren, selamdan başka bir kelime kullandı ise, buna mukabele gerekir mi, gerekmez mi ihtilaf edilmiştir. "Mukâbeleyi vacib kılan en aşağı hudud, selam vereni işitmektir, bu durumda cevaba müstehak olur" denmiştir.

Selam'a işaretle mukabele yeterli olmaz, hattâ bundan nehiy gelmiştir: Tirmizî'nin bir rivayetinde: "Yahudi ve hıristiyanlara benzemeyin, çünkü yahudilerin selamı parmaklarla işarettir, hıristiyanların selamı da avuçlarla işarettir" denmiştir. 3378 numaralı hadiste Tirmizî'den kaydedilecek Esma hadisi bu meseleyi cerhetmez. Çünkü o hadisin, bir rivayette "Selam verdi" diğerinde, "İşaretle selam verdi" şeklinde iki ayrı vechini, âlimler, "Hem sözle hem işaretle selam verdi, ikisini birleştirdi" diye te'vile tabi tutmuşlardır. Ancak, "işaretle selam yasağı mutlak değildir. Daha çok hissi ve şer'î bir mahzuru olmayanlaradır. Dilsizlik gibi hissî, namazda olmak gibi şer'î mahzuru olanlar, işaretle selama mukabele edebilirler" denmiştir. Sağıra selam da böyle, işaretle verilebilir.

Selam Arapça olmayan bir kelamla olursa cevaba müstehak olur mu?

Buna "olur" ve "olmaz" diyenler dışında üçüncü bir görüş daha ileri sürülmüştür. Buna göre,

Arapçayı güzel telaffuz edene Arapça mukabele vaciptir. İbnu Dakîki'l-Îd der ki: "Görünen şu ki: Selam kelimesi dışında bir elfaz kullanarak ifâde edilen tahiyye, müstehabın terki sınıfına girer, mekruh değildir. Ancak bunu yapan kimse, dünya ehlinin büyüklerini ta'zimde kullanıldığı bilinen bir tabiri kullanmak maksadıyla selamı terketmişse bu mekruhtur."

Özür yoksa, selama anında mukabele etmek gerekir. Şayet, cevabı te'hir eder, sonra yetişip mukabeleye kalkarsa, bu selamın cevabı sayılmaz. Ulemâ uzaktan gönderilen veya mektupla yapılan selamı da hemen almak gerektiğini belirtmiştir.

Kur'ân-ı Kerim, gidilen yabancı evlere girerken selam vermeyi emrettiği gibi (Nur 27), kendi evine girerken selam vermeyi de emreder: "Evlere girdiğinizde nezdinizden olan mübârek ve hoş selamla kendinizi selamlayın" (Nur 61). Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyuruyor: Ey insanlar, selamı yayın, yemek yedirin, akrabaya ilgi gösterin, herkes uykuda iken namaz kılın, selametle cennete girin."

Bir Muvatta hadisi şöyledir: "Tufeyl İbnu Ubeyy anlatıyor: "Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anh)'e uğrar, onunla çarşıya çıkardık. Biz çarşıya çıkınca Abdullah, hurda şey satan kıymetli şey satan, miskin her kime uğrarsa selam verirdi.

Günün birinde Abdullah'ın yanına gelmişti. "Beraber çarşıya çıkalım" dedi. Ben de kendisine "Çarşıda ne yapacaksın, alışveriş işlerine vâkıf değilsin. Eşyanın fiatını soramaz, pazarlık yapamazsın, pazar yerinde oturmazsın, otur, burda konuşalım!" dedim. Abdullah: "Ey Ebû Bâtın! Biz selam vermek için çıkıyoruz, rastladıklarımıza selam vereceğiz!" dedi.[250]

-3373 -1- وعـن أبي هريرة رَضِـيَ اللهُ عَنْه قـال:]قـال رَسـولُ اللهِ #: إذَا انْتَهَى أحَدُكُمْ إلى المَجْلِسِ فَلْيُسَـلِّمْ. فَإنْ أرَادَ أنْ يَقُومَ فَلْيُسَـلِّمْ. فَلَيْسَتِ ا'ولى بِأحَقِّ مِنَ اŒخِرَةِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

1. (3373)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz bir meclise gelince selam versin. Kalkmak isteyince de selam versin. Birinci selâm sonuncudan evla değildir (ikisi de aynı ölçüde ehemmiyetlidir).[251]

AÇIKLAMA

Selam, bir nevi selamet ve sulh duasıdır. Şu halde bir meclise gelen kimse selam verecek, yani cemaatı, kendi huzurundan selamette, sulhta olduklarını, kendisinden bir fenalık gelmeyeceğini bildirmiş olacak. İkinci selam da ayrılışından dolayı onlara bir şer, bir zarar gelmeyeceğini ilân etmektir. Şu halde her ikisine de ihtiyaç vardır.

Nevevî: "Bu hadisin zahiri, kendisine ayrılık sırasında selam verene mukabele etmenin cemaate vacib olduğuna delildir" der. Ancak, Kâdı Hüseyn ve başkaları bu görüşe katılmaz: "Bazı kimseler, ayrılık sırasında selam vermeyi adet edinmiştir. Bu, mukabele edilmesi müstehab olan bir duadır, vâcib değildir, çünkü vâcib olan selam lika sırasında olanıdır, ayrılık sırasında değil" der.

Bazı âlimler, buna da karşı çıkarak: "Selam hem gelme ve hem de ayrılma sırasında sünnettir. Mukabeleye gelince: "Lika sırasında verilen selâma mukabele vacib olduğu gibi, ayrılık sırasında

verilen selama da mukabele vacibtir" demiştir. Sahih olan da budur.[252]

3374 -2- وعن كَلَدَة بن الحنْبل قال:]بَعَثَنِي صَفْوَانُ بْنُ أُمَيَّةَ إلى رَسولِ اللهِ # بِلَبَن وَلَبَإٍ وَضَغَابيس، وَالنَّبيُّ # بِأعْلى مَكَّةَ. قالَ: فَدَخَلْتُ عَلَيْهِ وَلَمْ اسْتَأذِنْ وَلَمْ أُسَلِّمْ. فقَالَ: ارْجِعْ فَقُلْ السَّمُ عَلَيْكُمْ، أأدْخُلُ؟ ففَعَلَ[. أخرجه أبو داود والترمذي.وعند أبي داود »جَدايةٍ« بدل اللبأ.»الضَّغَابِيسُ« صِغَارُ الْقِثَّاءِ .

2. (3374)- Kelede İbnu Hanbel (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Safvân İbnu Ümeyye (radıyallâhu anh) benimle, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'a süt, ağız ve bir miktar salatalık gönderdi. Aleyhissalâtu vesselâm o sırada Mekke'nin yukarısında idi.
İzin istemeden selam vermeden huzuruna girdim. Bana:

"Dön, esselâmu aleyküm, gireyim mi? de!" buyurdu. Ben de öyle yaptım."[253]

3375 -3- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قالَ لِي رسولُ اللهِ #: يَا بُنَيَّ إذَا دَخَلْتَ عَلى أهْلِكَ فَسَلِّمْ يَكُنْ سَمُكَ بَرَكَةً عَلَيْكَ وَعَلى أهْلِ بَيْتِكَ[. أخرجه الترمذي وصححه .

3. (3375)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana buyurdular ki:
"Ey oğulcuğum, âilene girdiğin zaman selam ver ki, selamın, hem senin üzerine hem de aile halkına bereket olsun!"[254]

3376 -4- وعن ابنِ عمرو بن العاص رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]سُئِلَ رسولُ الله #: أيُّ ا‘‘سْمِ خَيْرٌ؟ قالَ: تُطْعِمُ الطَّعَامَ، وَتَقْرَأُ السَّمَ عَلى مَنْ عَرَفْتَ وَمَنْ لَمْ تَعْرِفْ[. أخرجه أبو داود. قلت: وَأخرَجه البخاري في كتاب ا‘‘يمان من صحيحه بهذا اللفظ، والله أعلم .

4. (3376)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah'a: "İslâm'ın hangi ameli daha hayırlı?" diye sorulmuştu.

"Yemek yedirmen, tanıdığın ve tanımadığın herkese selam vermen" diye cevap verdi."[255]

AÇIKLAMA:

Resulullah'a İslâm'ın en hayırlı hasleti mükerrer defa sorulmuştur. Soru bazan "En hayırlı amel hangisi? diye sorulur. Resulullah bunlara farklı cevaplar vermiştir. Cevaplar muhataba ve bulunulan yer ve şartlara göre değişmiştir: Cihad, ilk vaktinde kılınan namaz, birru'lvâlideyn, hacc-ı mebrur vs... Sadedinde olduğumuz hadiste "en hayırlı amel" olarak "yemek yedirmek ve herkese selam vermek" gösterilmiştir.

Nevevî, selamın her rastlanana verilmesi gereğini anlar ve sadece tanıdıklara verilmesinin uygun olmayacağını belirtir. "Böyle yapmada der, ameli ihlaslı yapmak yani Allah'a has kılmak ve mütevâzi olmak ve İslâm'ın bir şiârı olan selamın yayılması vardır."
Bu açıklamadan şunu anlıyoruz ki, selam sadece tanıdıklara verildiği takdirde, bundaki ihlas zedeleniyor, ama tanımadıklara da verilince dinin bir emri olarak, sünneti yerine getirmek düşüncesiyle yapılmış oluyor. Ulemâ "ihlaslı bir dirhem amelin, ihlassız batmanlarla amelden üstün olduğunu" söyler.
Şu halde selamlaşmanın hakkı verildiği takdirde, mü'mine kolay, kolay olduğu kadar da kârlı bir amel kapısı açılmış olmaktadır.
Hadis, karşılaştığımız kimseden selam beklemeden selam vermeye teşvik etmektedir. Buda kişiye tevazu kazandırmakta ve böylece mütevâzi olmanın Allah indindeki mükâfaatını elde etmektedir.
Selam, bu haliyle mü'minlere karşı rahîm ve raûf olan Resul-i Ekrem'in ümmet-i merhûmesine, ayn-ı rahmet, mahz-ı re'fet olan bir lutfu, bir hediyesi olmaktadır.[256]

3377 -5- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه]أنَّهُ مَرَّ عَلى صِبْيَانٍ فَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ، وَقالَ: كَانَ رَسولُ اللهِ # يَفْعَلُهُ[. أخرجه الخمسة إ النسائي .

5. (3377)- Hz. Enes (radıyallâhu anh)'in anlattığına göre, kendisi bir grup çocuğa uğrar ve onlara selam verir. Yanındakilere de şu açıklamayı yapar: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) böyle yapardı!"[257]

AÇIKLAMA:

Selamla ilgili birçok edeb ve teferruat var. Bunlardan biri küçüklerin büyüklere selam vermesidir. Burada ise, büyüklerin ve hatta Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın çocuğa selam vermesi örneği vardır. Ebû Davud'un rivayetinde,
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) oynayan çocuklara rastlamıştı, onlara selam verdi" denilmiştir. Bir başka rivayette Hz. Enes: "Ben çocuklarla beraber (oynarken) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize rastladı ve bize selam verdi..." der.
Resulullah'ın çocuklara selam vermesi, onlardan selam alması ile ilgili örnekler bunlara münhasır değildir. Yani, Resulullah'ın çocuklara selam vermesi, rivayetlerde sübût bulmuş bir hâdisedir.
Her şeye rağmen, yukarıda da temas ettiğimiz gibi, çocuklar teklif ehli olmadıkları için onlara selam verilip verilmeme meselesinde ihtilaf edilmiştir. Hasan Basrî verilmemesi re'yinde idi. İbnu Sîrîn selam verir fakat onları dinlemezdi. İbnu Battâl der ki: "Çocuklara selam vermede onların şeriatın âdâbına alıştırılmaları vardır." Bazı âlimler: "Çocuğa selam verilir; ancak çocuğun mukabele etmesi ona farz değildir, çünkü çocuk farz ehli değildir. Ancak çocuğun velisi selama mukabele etmesini çocuğa tenbih etmelidir, bu onun terbiyesi için gereklidir" demiştir.
Çocuğun farz ehlinden olmaması sebebiyle: "Çocuğun da bulunduğu bir cemaate selam verildiği zaman bu selama sadece çocuğun mukabelede bulunması, onlar üzerinden borcu düşürmez, mutlaka bir büyük mukabelede bulunmalıdır" hükmü getirilmiştir.[258]

3378-6- وعن أسماء بنت يزيد رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]مَرَّ عَلَيْنَا رَسولُ اللهِ # في نِسْوَةٍ فَسَلَّمَ عَلَيْنَا[. أخرجه أبو داود والترمذي.وفي رواية للترمذي:]فَألْوَى يَدَهُ بِالتَّسْلِيمِ[.

6. (3378)- Esmâ Bintu Yezîd (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) biz bir grup kadına uğramıştı, selam verdi."[259]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın rastladığı kadınlara da selam verdiğini göstermektedir. Abdurrezzak'ın Musannaf'ında kadının erkeğe, erkeğin kadına selam vermesinin mekruh olduğuna dair bir rivayet gelmiştir. Cevaza delâlet eden rivayetler bunun zaa'fı sebebiyle nekâretine hükmettirmiştir. Ancak cevazın "Fitne korkusu yoksa" şartına bağlı olduğu belirtilmiştir. Bu takdirde Abdurrezzak'ın rivayeti fitne korkusuna hamledilir. Halîmî: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ismet'i sebebiyle fitneden emindi, öyleyse kim fitne hususunda nefsinden emin ise selam verir, aksi takdirde sükût eslemdir" der. Müslim'de gelen bir rivayet Ümmü Hâni'nin, Resulullah'a guslederken uğradığını ve selam verdiğini belirtir.
Mâlikîler, mahzuru bertaraf etmek (yani sedd-i zerî'a) maksadıyla, kadına selam bahsinde, gençle yaşlı arasında tefrik yapmayı esas almışlardır. Kûfîlere göre, "Kadınların erkeklere ilk selam veren olması meşru olmaz. Zira, onlar ezan ve ikâmet okumaktan, cehren kırâatte bulunmaktan men edilmişlerdir. Ancak mahrem hariç, kadın, mahrem olanlara selam verir" derler.
Şâfiî fakih el-Mütevelli der ki: "Kadın erkeğin zevcesi veya mahremi veya câriyesi ise o zaman selamlaşma, erkeğin erkeğe selamı gibi olur. Kadın erkeğe yabancı ise, bakılır güzelse ve onun sebebiyle fitneye düşmekten korkulursa, ister ilk vermede isterse mukabelede selam câiz olmaz. Kim erken başlayarak selam verirse mekruh bir iş yapmış olur. Öbür tarafın mukabele etmemesi gerekir, kadın, fitneden emin olunan bir yaşlı ise, selam caizdir."
İbnu Hacer bahsi şöyle tamamlar: "Şu halde, bu görüşle Mâlikîler arasındaki farkın özü, gencin güzel olup olmamasına dayanıyor. Mâlikîler genç için ayırım yapmazken, burada güzel olanı tefrik edilmektedir, çünkü güzellik, mutlak gençliğin hilafına fitneye düşme sebebidir. Şayet bir mecliste kadın ve erkek beraber olursa, fitneden emin olma durumunda selamlaşmaları caizdir."
2- Kadınla Selamlaşma Meselesinde İmam-ı Nevevî'nin Açıklaması:
Kadınlara selam bahsini Nevevî daha vâzıh bir özetlemeye tabi tutar. Der ki:
* "Kadınlar cemaat halinde iseler onlara selam verilir."
* "Kadın tekse, ona kadın, kocası, efendisi, mahremi selam verir;
* "Kadın kendisine şehvet duyulmayacak kadar yaşlı ise yabancı erkeğin ona selam vermesi müstehabtır, kadının da erkeğe selam vermesi müstehabtır. Bunlardan hangisi önce vermişse mukabele diğerine gerekli olur."
* "Eğer kadın, şehvet duyulan biri ise genç de olsa, yaşlı da olsa ona ecnebî erkek selam vermez, erkeğe de kadın vermez. Şayet biri selam verecek olsa, mukabeleye müstehak olmaz ve hatta mukabele mekruh olur. Bu, mezhebimizinin (Şâfiî) ve cumhurun görüşüdür."

3- Sadedinde olduğumuz hadisin Tirmizî'deki bir vechi, kadınlara işaret suretiyle elle selam verileceğine delâlet eder. Hadisin bu vechinde Esmâ (radıyallâhu anhâ) şöyle der: "Birgün biz, bir grup kadın, mescidde iken Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mescide uğradı bize eliyle selam verdi." İki farklı rivayeti bazı âlimler: "Hem söz ve hem de işareti birleştirdi" diye te'vil etmiştir. [260]

3379-7- وعن عبيدالله بن أبي رافع عن علي بن أبي طالب رَضِيَ اللهُ عَنْه. قال أبو داود رَفَعَهُ الحَسَنُ بْنُ عَليٍّ أيْ عَنْ رسولِ اللهِ # قالَ:]يُجْزِئُ عنِ الجَمَاعَةِ إذَا مَرُّوا أنْ يُسَلِّمَ أحَدُهُمْ وَيُجْزِئُ عَنِ الجُلُوسِ أنْ يَرُدَّ أحَدُهُمْ[. أخرجه أبو داود .

7. (3379)- Ubeydullah İbnu Ebî Râfî, Hz. Ali (radıyallâhu anh)'den nakletmiştir: Ebû Dâvud derki: "Hasan İbnu Ali ise bunu merfu olarak yani Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) 'dan rivayet etmiştir. Bir cemaat giderken, yeri gelince içlerinden bir kişinin selam vermesi hepsi için yeterlidir. Oturanlar adına da bir kişinin mukabelesi yeterlidir."[261]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisin iki ayrı tarikten geldiği anlaşılmaktadır. Hadis birine göre Hz. Ali'nin sözüdür, diğerine göre Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın sözü. Daha önce de belirttiğimiz gibi, bu durumda ref'in esas alınması kâidedir.
2- Aliyyu'l-Kâri der ki: "Karşılaşma halinde selam vermek müstehab bir sünnettir, vâcib değildir. Aynı zamanda kifâye bir sünnettir de. Yani cemaat hâlinde olunduğu takdirde gerek vermede ve gerekse mukabelede bulunmada bir kişi yaptı mı cemaatten vazife düşer. Ancak hepsi birden selamlaşmaya iştirak ederse bu efdaldir. Selama mukabele, bütün ulemânın ittifakıyla farzdır. Hepsi birden mukabele etse bu da efdaldir."[262]

3380-8- وعن أبي أمامة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رَسولُ اللهِ #: إنَّ أوْلَى النَّاسِ بِاللهِ مَنْ بَدَأهُمْ بِالسَّمِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

8. (3380)- Ebû Ümâme (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah'a en makbul insan, karşılaşmada selama önce davranandır."[263]

3381-9- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قالَ رَسولُ اللهِ #: يُسَلِّمُ الرَّاكِبُ عَلى المَاشِي، وَالمَاشِي عَلى القَاعِدِ، وَالْقَلِيلُ عَلى الكَثِيرِ[. أخرجه الخمسة إ النسائي .

9. (3381)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)

buyurdular ki: "Binekte olan yürüyene, yürüyen oturana, az çok'a selam verir."[264]

-3382 -10- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللهِ #: لَمّا خَلَقَ اللهُ آدَمَ عَلى صُورَتِهِ طُولُهُ سِتُّونَ ذِرَاعاً. قَالَ: اذْهَبْ فَسَلِّمْ عَلى أُولئِكَ نَفَرٌ مِنَ المَئِكَةِ جُلُوسٌ فَاسْتَمِعْ مَا يُحَيُّونَكَ، فَإنَّهَا تَحِيَّتُكَ وَتَحِيَّةُ ذُرِّيَّتِكَ. فقَالَ: السَّمُ عَلَيْكُمْ. فقَالُوا: السَّمُ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللهِ فَزَادُوهُ وَرَحْمَةُ اللهِ. فَكُلُّ مَنْ يَدْخُلُ الجَنَّةَ عَلى صُورَةِ آدَمَ. فَلَمْ يَزِلِ الخَلْقُ يَنْقُصُ بَعْدُ حَتَّى اŒنَ[. أخرجه الشيخان .

1**0. (3382)-** Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teâlâ Hazretleri, Hz. Âdem (aleyhisselâm)'ı kendi sureti üzere ve boynunu da altmış zirâ olarak yaratınca:
"Git, şu oturan meleklere selam ver, onların seni nasıl selamlayacaklarına da dikkat et, dinle. Zira o selam, senin ve zürriyetinin selamı olacaktır" dedi. (Bunun üzerine Âdem onlara gidip):
"Esselâmü aleyküm!" diye selam verdi. Melekler: "Esselâmü aleyke verahmetullahi" dediler ve selama mukabele ederken verahmetullahi'yi ilâve ettiler. Cennete her giren Hz. Âdem suretinde (ve boyu da altmış arşın boyunda) olacak. Halk şu ana kadar (boyca) hep eksilmektedir."[265]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen "kendi" zamirinin Allah'a veya Âdem'e râci olması ihtimali var. Âlimler her iki ihtimale de yer verip ma'nayı ona göre tevil etmişlerdir.
* Allah'a râci olduğu takdirde, Allah'ı insana benzetmek gibi bir durum ortaya çıkacaktır. Halbuki Kur'ân-ı Kerim, buyurarak Allah'ın hiç bir şeye benzemediğini beyan etmektedir. Ancak âlimler bu hususta maddî bir benzerliğin kastedilmediğini, insanlara Allah'ın ilim, hayat, semî (işitme), basar (görme), kelam (konuşma) gibi sıfatlardan verilmiş olmasının kastedildiğini belirtmişlerdir.
* Zamir'in Hz. Âdem'e râci olması takdirinde, ma'nâ şöyle olur: "Allah Âdem'i, yeryüzünde hangi suret üzere yaşadı ise o suret üzere yarattı." Başka bir ifade ile: "Âdem'in cennetteki ilk yaratılışındaki sureti ile, yeryüzündeki sureti aynı idi. Kendi neslinden gelen insanlar gibi tavırdan tavıra, halden hale geçmedi. Suret değişikliğine uğramadı." Bilindiği üzere bir insan anne karnındaki alak halinden başlamak üzere ihtiyarlayıp ölünceye kadar çeşitli haller geçirir, suretler değiştirir.Şu halde bu hadis, Hz. Âdem'in bu halleri geçirmediğini, ölüm ânındaki sureti üzere yaratıldığını beyan etmiş olmaktadır. Bu te'vil vak'aya daha muvafık gözükmektedir. Çünkü Hz. Âdem diğer insanlar gibi nutfeden yaratılmadı. Anne rahmindeki safhalardan geçmedi. O önce kalıp halinde, yaşadığı suret üzere tam ve eksiksiz olarak yaratılıp bilâhere ruh üflendi. Bu hususu te'yid eden rivayetler mevcuttur. Yaratılışla ilgili İslâm'ın temel görüşü de budur. Bu görüş "Her insan nutfeden yaratılmıştır, nutfe için insan gereklidir. Öyleyse insanlığa bir başlangıç tayin edilemez, ezelden beri olagelmiştir" diyen Dehrîlerin iddiasını reddeder. Keza "İnsanlık tabiatın tesiriyle vücut bulmuştur" diyen tabiatçıların görüşünü de veya şimdilerde olduğu üzere "maymundan gelmiştir" diyen Darvincilerin görüşünü de reddeder.
İnsanı, Cenâb-ı Hakk, kudretiyle Rahmân'a has semî, basar, hayat, kelam gibi bir kısım mümtaz sıfatlarla mücehhez olarak yaratmıştır.

2- Hz. Âdem'in altmış zirâ boyunda yaratılması: İbnu Hacer, buradaki zirâ (arşın) kelimesinin iki ihtimal taşıdığını belirtir:

1) Hz. Âdem'in zirâ'ı ile altmış zirâ.[266]

2) Halen bilinen zirâ ile altmış zira.

Birinci ihtimal esas alındığı takdirde Hz. Âdem'in boyu, kendi zirâ'ına göre tayin edilmiş olur. Şârihlere göre birinci ihtimal daha kavî gözükmektedir. Çünkü herkesin zirai, boyunun dörtte biri kadardır. Eğer bilinen zirâ kadar olsa, eli, bu boydaki vücudunun yanında çok kısa kalır.

Ebû Hüreyre'den gelen merfu bir rivayette Hz. Âdem'in boyunun 60, eninin 7 zirâ olduğu tasrih edilir.

3- Hadiste, yaratılıştan hemen sonra, Hz. Âdem'in meleklere selam vermekle emrolunmasını esas alan bazı âlimler, "Selam vermek vâcibtir" diye hükmetmiş ise de bu zayıf bir te'vil olarak kabul edilmiştir.

İbnu Abdilberr, selam vermenin sünnet olduğunda icma edildiğini nakleder. Selama mukabelede bulunmak farzdır.

4- Bazı hadislerde: "Yahudiler, sizi selâmınız ve âmin demeniz sebebiyle kıskandıkları kadar başka bir şeyde kıskanmazlar" buyrulmuştur. Bu hadise dayanan âlimler, selam verme işinin, İslâm'da olduğu kadar, daha önce gelip geçen ümmetlerin hiçbirinde teşrî edilmediğini söylerler, her millette bir selam verme an'anesi vardır diye itiraz edilebilir. Ancak İslâmî selamın muhtevası ve mâhiyeti farklıdır. Nitekim cahiliye devrinde de selamlaşma vardı, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) o selamı yasakladı, İslâmî selamı teşrî etti. Ebû Dâvud'un bir rivayeti şöyle:

"İmran İbnu Husayn der ki: "Biz cahiliye devrinde en'amallâhu bike aynen ve en'am sabâhan (Allah sevdiğine kavuştura, sabahta mesud kıla) derdik. İslâm bizi bundan yasakladı."

Ebû Zerr-i Gıfarî hazretleri müslüman oluş hikayesini anlatan uzun hadislerinde, "Resulullah'ı İslâmî selamla ilk selamlayan ben oldum..." der.

Bugünkü elfazıyla İslâmî selamın, bu ümmete bir imtiyaz olarak Allah tarafından tahsis edildiği muhtelif rivayetlerde gelmiştir. Müslümanların bunu başka elfazlarla değiştirmemeleri, Resullerinin şeâirine sahip çıkmaları gerekir. Çünkü pekçok hadis ve hatta âyet-i kerime selam üzerinde elfazını da zikrederek durmuştur. Bir hadiste: "Allah selamı, ümmetim için bir tahiyye (selamlaşma vâsıtası) ve zimmet ehlimiz için de bir emniyet kıldı" buyurmuştur.

5- Cennete her girenin Hz. Âdem suretinde girmesini, âlimler cennete girenlerin her çeşit noksan sıfatlardan arınmış olarak gireceği şeklinde yorumlamışlardır. Siyahlık, sakatlık, körlük vs. hepsi cennete girerken bertaraf edilecektir.

6- İnsanların boyca eksilmesi: Hadisin son cümlesinde, insanların boyca eksilmekte olduğu ifade edilmektedir. Âlimler bunu, her çağda insanların boyca biraz daha kısalarak zamanımıza kadar böyle geldiği şeklinde anlarlar. İbnu Hacer, "Boy kısalması bu ümmete kadar devam etti, artık bu şekilde kesinleşip kaldı" der. İbnu't-Tîn şu açıklamayı yapar: "Nasıl ki, her şahsın boyu yavaş yavaş büyür, ancak büyüme saatler veya günler arasında sezilmez, ancak günler artınca büyümenin farkına varılır. İnsanlığın boyca gerilemesindeki durum dahi böyledir." Şârihler bu hükmü müşâhede ile zıdlık içinde bularak müşkil'e dikkat çekerler: "Geçmiş ümmetlerden bize intikal eden eserlere baktığımız zaman müşkilatla karşılaşırız. Mesela Semüd Kavmi'nin yaşadığı memleket gibi... Onlardan kalan meskenler, boylarının, daha önce belirttiğimiz tertip açısından aşırı uzun boylu olmadıklarına delâlet eder. Ancak şurası muhakkak ki, onlar çok eski sayılmazlar. Onların Hz. Âdem'le aralarındaki zaman

farkı ile, bizimle olan zaman farkı bir değildir. Bize çok daha yakındırlar."[267]

3383- 11- وعن عمران بن حصين رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]كُنَّا عنْدَ رسولِ اللهِ # فَجَاءَ رَجُلٌ فَسَلَّمَ فقَالَ: السَّمُ عَلَيْكُمْ. فَرَدَّ عَلَيْهِ رسولُ اللهِ # السَّمَ؛ ثُمَّ جَلَسَ، وَقالَ النَّبيُّ #: عَشْرٌ، ثُمَّ جَاءَ آخرُ فقَالَ: السَّمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ. فَرَدَّ عَلَيْهِ فجَلَسَ فقَالَ: عِشْرُونَ، ثُمَّ جَاءَ آخَرُ فقَالَ: السَّمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ. فَرَدَّ عَلَيْهِ فَجَلَسَ فَقَالَ ثَلُونَ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

11. (3383)- İmrân İbnu Husayn (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Biz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın yanında iken bir adam gelerek selamı verdi ve:
"Esselâmu aleyküm!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) selamına mukabele etti. Adam da oturdu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm);
"On (sevap kazandı!)" dediler. Sonra birisi daha geldi.
"Esselâmu aleyküm ve rahmetullâhi!"dedi. Aleyhissalâtu vesselâm onun selamına da mukabele etti. Adam oturdu. Aleyhissalâtu vesselâm.
"Yirmi!" dediler. Sonra biri daha geldi ve:
"Esselâmu aleyküm ve rahmetullâhi ve berekâtuhu" dedi. Resulullah, selamına mukabele etti, adam da oturdu. Hz. Peygamber bu sefer:
"Otuz!" buyurdular."[268]

AÇIKLAMA:

1- Ebû Dâvud hadisi, "Selam nasıl verilmeli?" adını verdiği bir bâbta rivayet etmiştir. Böylece bu hadisin, ne şekilde selam verileceğini öğretmek gayesini güttüğünü anlıyoruz.
2- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) en kısa selamın esselamu aleyküm şeklinde olmasını meşru addetmiş, buna on sevap terettüp edeceğini belirtmiştir. Zaten, âyette de belirtildiği üzere her hayır amelimiz en az on misliyle mükâfaatlanmaktadır. Hadisin devamında, selama ilave edilen her kelime için on sevabın daha ilave edildiğini görmekteyiz. Böylece, esselamu aleyküm ve rahmetullahi ve berekâtuhu şeklindeki selamın otuz sevab kazandırdığı belirtilmektedir.
3- Hadis, selama ilk başlayan kimsenin hadiste geldiği şekilde ziyade edilen kelimeleri katarak selam vermesinin müstehab olduğunu göstermektedir. Bazı şârihler, ziyadeli kelimelerle selam vermenin meşru olup olmayacağını araştırmışlardır. Muvatta'da gelen bir haberde İbnu Abbâs "selamın bereketle son bulmasını" söyler. Bunu te'yid eden bir rivayeti Beyhakî, Şu'abu'l-İmân'da kaydetmiştir: Buna göre, bir adam İbnu Ömer'e gelince, Esselamu aleyküm ve rahmetullahi ve berakâtuhu ve mağfiretuhu diye selam verince İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ):
"Sana, ve berâkatuhu yeterlidir ve berekâtuhu da olur!" diye müdâhale eder.
Muvatta'nın bir diğer rivayetinde İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'e Esselâmu aleyke ve rahmetullahi ve berekâtuhu ve'lgâdiyâtu ve'rrâihâtu[269] diye selam veren birisine ilk vehlede: وَ عَلَيْكَ اَلْفًا
"Söylediğin senin üzerine de bin kere olsun!" diye cevap vererek berekâtuhu üzerine ziyadeyi tasvib etme tavrını takınmış ise de, bilâhere bunda, "şeriatın ötesine geçme" gibi bir hal bularak mekruh

addetmiştir.[270]

Bu mevzuda daha tatminkar merfu bir rivayeti Zürkânî kaydeder. Aynen veriyoruz: "Hz. Selmân (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'a gelerek:

"Esselâmu aleyke!" dedi. Resululah da:

"Ve aleyke(sselamu) ve rahmetullahi!" diye cevap verdi. Sonra bir başkası geldi.

"Esselamu aleyke ve rahmetullahi!" diye selam verdi. Aleyhissalâtu vesselam buna da:

"Aleykesselamu ve rahmetullahi ve berekâtuhu!" diye cevap verdi. Sonra bir başkası geldi ve:

"Esselâmü aleyke ve rahmetullahi ve berekâtuhu!" diye selam verdi. Aleyhissalâtu vesselâm bu zâta da:

"Ve aleyke!" diye cevap verdi. Adam:

"Falan ve falan gelip size selam verdiler, siz de onlara, bana söylediğinizden daha fazlasını söyleyerek mukabele ettiniz" dedi. Resulullah ona şu cevapta bulundu:

"Sen bize söyleyecek bir şey bırakmadın ki. Allah Teâlâ Hazretleri "Size bir selam verildiği zaman, ondan daha iyisiyle mukabele edin veya aynıyla selam verin..." (Nisa 86) buyurmuştur. Biz sana aynısıyla mukabele ettik."

Ebû'l-Velîd İbn Rüşd, kaydettiğimiz bu âyette gelen "daha iyisiyle mukabele edin" fıkrasına dayanarak: "Selamı ilk verenin tahiyyesi bereket kelimesiyle sona erecek olursa, mukabele edenin, buna başka kelimeler ilâve etmesinin caiz olacağını" söyler. Nitekim, Ebû Dâvud'da metnini müteakiben kaydedeceğimiz Mu'az İbnu Enes rivayetinde, İmran hadisinin bir benzeri zikredilir. Devamında, bir başkasının gelip "ve mağfiretuhu" kelimesini de ilave ettiği ve bana Resulullah'ın "Kırk (sevab)" dediği belirtilir. Keza İbnu Sünnî'nin bir rivayetinde Resulullah'ın "Esselamu aleyke ya Resulellah!" selamına,

"Ve aleykesselamu ve rahmetullahi ve berekâtuhu ve mağfiretuhu ve rıdvanuhu" diye cevap verdiği belirtilir.

Yâni, selamlaşmada ve berekâtuhu kelimesinin üzerine ziyade yapılmasının cevazına delâlet eden rivayetler de vardır. Gerçi bunlar zayıftır; ancak, İbnu Hacer'in belirttiği üzere bunlar bir araya gelince birbirlerini takviye ederek, cevaza bir karîne teşkil ederler.[271]

3384 -12- و‘بي داود عن معاذ بن أنس بمعناه. وزاد]ثُمَّ أتَى أخَرُ فقَالَ: السَّمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ وَمَغْفِرَتُهُ. فَرَدَّ عَلَيْهِ رسولُ اللهِ # وَقالَ: أرْبَعُونَ ثُمَّ قالَ: هكذَا تَكُونُ الْفَضَائِلُ[.

12. (3384)- Ebû Dâvud'da Muâz İbnu Enes'ten aynı ma'nâda bir rivayet vardır. Ayrıca şu ziyade yer alır:

"Sonra bir diğeri geldi ve dedi ki: "Esselamu aleyküm ve rahmetullahi ve berekâtuhu ve mağfiretuhu." Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mukabelede bulundu ve:

"Kırk (sevap)" deyip ilave etti: "Böylece (ziyade edilen her kelime için) sevap artar."[272]

3385 -13- وعن أبي تميمة الهُجيمي عن أبي جُرِيٍّ عن أبيه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]أتَيْتُ رسولَ اللهِ # فَقُلْتُ: عَلَيْكَ السَّمُ يَا رسولَ اللهِ. فقَالَ: َ تَقُلْ

عَلَيْكَ السَّمُ. فَإنَّ عَلَيْكَ السَّمُ تَحِيَّةُ المَوْتَى. إذَا سَلّمْتَ فَقُلِ: السَّمُ عَلَيْكَ. فَيَقُولُ الرَّادُّ وَعَلَيْكَ السَّمُ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

13. (3385)- Ebû Temîme el-Hüceymî, Ebû Cüreyy el-Hüceymî'den, o da babasından (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'a gelip:

"Aleyke'sselâm ya Resulellah. (Sana selam olsun ey Allah'ın Resulü!)" dedim. Bana hemen müdâhale etti:

"Aleyke'sselâm deme. Çünkü aleyke'sselâm diye verilen selâm, ölülerin tahiyyesidir. Selam verdiğin zaman, "Esselamu aleyke" de! Sana mukabele eden de, "Ve aleykesselâm!" der."[273]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste ölülere verilecek selamın nasıl olacağı ilham ediliyor gibi. Ancak Resulullah'ın kabristana girince: "Esselamu aleyküm ehl-i dâr-ı kavm-i mü'minîn" şeklinde selam veridiği sabittir. Burada selamda dua, lehine dua edilenin isminden önce zikredilmiştir, tıpkı canlılara verilen selamda olduğu gibi. Şârihler, sadedinde olduğumuz hadiste, Resulullah'ın, muhataplarının âdetlerine atıfta bulunmuş olacağına dikkat çekerler. Çünkü, bazı cahiliye şiirinde örneğine rastlandığı üzere, Araplar, cahiliye devrinde ölülerine selam verirken önce isim zikrederlerdi. Şu misalde olduğu gibi. ...

عَلَيْكَ سَمُ اللهِ قَيْسِ بْنِ عَاصِمٍ وَرَحْمَتُهُ إنْ شَاءَ يَتَرَحَّمَا

Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'nin (Ebû Dâvud)'da rivayet ettiği şu hadise göre, ölülerle dirilere verilen selam arasında bir fark yoktur. Ulemâ bunu esas almıştır.

"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün) mezarlığa gitti. Varınca: "Esselamu aleyküm dare kavm-i mü'minîn" (Selam size olsun ey mü'minler evinin ahalisi) diye selam verdi ve ilave etti: "Biz de inşaallah size iltihak edeceğiz."

Ancak, beddua yapılıyorsa, hakkında beddua yapılacak kimsenin ismi önce zikredilir. "Allah'ın lâneti üzerine olsun" sözünde olduğu gibi. Bunun Kur'ân'da da örneği vardır: "Lânetim Kıyamet gününe kadar onun üzerine olsun" (Sâd, 78).[274]

3386-14- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قال رسولُ اللهِ #: إذَا سَلّمَ عَلَيْكُمُ الْيَهُودُ فَإنَّمَا يَقُولُ أحَدُهُمْ: السَّامُ عَلَيْكَ. فَقُلْ: وَعَلَيْكَ[. أخرجه الستة إ النسائي .

14. (3386)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Yahudiler size selam verince onlardan biri, "essâmu aleyküm" der, sen de ona, "Ve aleyke!" de."[275]

3387- 15- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه يرفعه:]إذَا سَلَّمَ عَلَيْكُمْ أهْلُ الْكِتَابِ فَقُولُوا وَعَلَيْكُمْ[. أخرجه الشيخان .

15. (3387)- Hz. Enes (radıyallâhu anh), Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın şu sözünü nakletmiştir:

"Ehl-i Kitap size selam verince onlara "Ve aleyküm" diye cevap verin."[276]

3388 ـ16ـ وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال: قال رَسُولُ اللهِ #:]َ تَبْدَءُوا الْيَهُودَ وَ النَّصَارى بِالسَّمِ، وَإذَا لَقِيْتُمُوهُمْ في طَرِيقٍ فَاضْطَرُّوهُمْ إلى أضْيَقِهِ[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي .

16. (3388)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Hıristiyan ve yahudilerle karşılaşınca önce siz selam vermeyin, (onlar size versinler, siz mukabele edin). Bir yolda onlarla karşılaşınca, (kenardan geçmeleri için) yolu onlara daraltın."[277]

AÇIKLAMA:

1- Son üç hadis, ehl-i kitap denen yahudi ve hıristiyanlarla selamlaşma âdâbını beyan etmektedir. Bu âdâbı şöyle özetleyebiliriz:
1) Selam her şeyden önce bir dua ve bir teşrifdir. Muhataba kıymet verme, onu şereflendirmedir. Bu sebeple hadis der ki: "Ehl-i Kitap mağdub ve dâll olmaları, münderis ve muharref bir şeriata tabi olmaları, Allah hakkında iftiralarda bulunmaları, insanları ve menfaatleri ilahlaştırmaları sebebiyle onlar teşrife layık değillerdir. Öyleyse önce selam vererek onları teşrif etmeyin, tâzim izhâr etmeyin. Bırakın, onlar size selam versinler, siz selamlarına mukabele edin."[278]
2) Selamlarına mukabele ederken: "Ve aleyküm" (Sizin üzerinize de olsun!) deyin. Çünkü onlar sizin hakkınızda hayır düşünmezler. Bir nevi hayır duası olan, "Allah'ın selameti, sulhü, huzuru üzerinize olsun" ma'nâsında bir dua olan esselamu aleyküm demeye dilleri varmaz; sözü eğerler büğerler, başka şeyler söylerler. Mesela essâmu aleyküm "âcil ölüm üzerinize olsun!" derler. Öyleyse siz de onlara "ve aleyküm" (sizin de üzerinize olsun) diyerek selamlarına mukabele edin."[279]
3) Ehl-i kitaba karşı izzet-i İslâm'ı koruyun, İslâmî benlik ve şahsiyetinizi unutmayın, bu hususta taviz vermeyin. Bu maksadla yolda karşılaştığınız zaman tevazu olsun düşüncesiyle kenara çekilmeyin. Şuurla hareket ederek onu yana çekilmeye zorlayın. Böylece o, görmezlikten gelerek selam vermeden de geçemez. Size selam vermek mecburiyetinde kalır.
Bu üç noktayı işleyen hadisler birçok sahâbe tarafından rivayet edilmiştir.
Bu hadislerde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın ihbar-ı gayb nev'inden, istikbalde vukua gelecek şeyleri haber verme nev'inden mühim bir mucizesini görmekteyiz: Ehl-i kitap, tarih boyu müslümanlara hep düşmanca hislerle hareket etmiştir. Bugünde böyledir, yarın da öyle olacaktır. Nice fırsatlarda müslümanlar onlar karşısında hakkı, adaleti teslim etmiş, insaftan ayrılmamış olmasına rağmen, onlar her fırsatı müslümanların aleyhine azami ölçüde değerlendirmesini bilmişler, hakka,

adalete, insafa, insanlığa, hümanizm adına kendilerinin koyduğu prensiplere uymamışlardır.Şu son yılların, beynelmilel vüs'atteki her hadisesinde, müslümanların mağduriyetleri de mevzubahis olunca, görmezden, duymazdan gelmenin ötesinde, zalimleri alkışlamışlar ve desteklemişlerdir. Filistin meselesinde, yahudilerin Lübnan başta olmak üzere dünyanın her tarafında icra ettikleri katliamları, devlet terörü hâdiselerinde, Kıbrıs meselemizde, Bulgaristan'daki, Yunanistan'daki müslümanların katliam ve tehcirleri meselesinde, ne diğer müslümanlar ne de Türkiye hiçbir Batı desteği görmemiştir. Komünist idaresine baş kaldıran Doğu Avrupa memleketleri (Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, Bulgaristan, Romanya, Doğu Almanya), hıristiyan âlemin tam desteğine mazhar olurken, aynı komünist idarenin haksızlıklarına ve onun kışkırtması olan Ermeni katliamına karşı protesto gösterisinde bulunan mâsum Azerî müslümanlarına silahla mukabele edip binlerce insanı katleden komünist Rusya'yı kınamak şöyle dursun, tasdik, te'yid ve tasvip etmişler, destek vermişlerdir. Hatta yalan haberlerle kışkırtmaktan sıkılmamışlardır bile...

2- Ehl-i Kitab hakkında Resulullah'ı bu tavsiyeleri yapmaya zorlayan bir çok hâdiseler olmuştur. Bunu anlatan rivayetlerden birini Buhârî kaydetmektedir: "Hz. Âişe anlatıyor: "Yahudilerden bir grup Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın huzuruna girdi ve: "Essâmu aleyke (ölüm üzerine olsun)" diye selam verdi. Ben ne dediklerini anlayıp:

"Sâm ve lânet size olsun" dedim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hemen atılarak:

"Ey Âişe, ağır ol! Çünkü Allah her işte rıfkla (tatlılıkla) hareket etmeyi sever!" buyurdular. Ben:

"Ey Allah'ın Resulü, ne söylediklerini işitmedin mi?" dedim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):

"Ama ben de, "Size de!" dedim" cevabını verdiler.

Esasen Kur'ân-ı Kerim, müslümanlar dinlerini terketmedikçe Kıyamete kadar ehl-i kitabın müslümanlara düşmanlıktan vazgeçmeyeceğini ifade etmektedir: "Kendi dinlerine uymadıkça, yahudi ve hıristiyanlar senden asla hoşnud olmayacaklardır. De ki: "Doğru yol, ancak Allah'ın yoludur" (Bakara 120).[280]

BATILI NİÇİN BÖYLE?

Sadedinde olduğumuz hadislerin bize vermek istediği mesajın hakikatı kavranmadığı takdirde, pek kesif Batı propagandasıyla parazitlenerek kendi ölçülerini kaybetmiş, neye iyi, neye kötü diyeceği, kimi dost kimi düşman bileceği hususlarında tereddütlere düşmüş müslüman esprilerin birçoğu, bu hadisleri değerlendirmekten uzak kalabilir. Hadislerin o devre baktığını, günümüzde hıristiyanların değiştiğini söyleyebilir. Dahası, hadisler hakkında mü'minlik edebine yakışmayacak mütâlaalarda bile bulunabilir. Bu sebeple, mevzuun aydınlanması için Batının bugün bile müslümanlara karşı ciddi bir tavır değişikliğine gitmediğini kendi kaynaklarına inen bir tahlille belirtmeye çalışacağız.

Hemen belirtmek isteriz ki, Batı, kendini üstün görür ve kendi dışındakileri, yaratılıştan eksik ve geri görür. Ona göre insanlık ikiye ayrılır: Aryen ırkından gelen Batılılar ve bu ırk dışında kalan diğerleri. Her çeşit kemal sıfatlar Aryen ırkından olanlara hastır; düşük vasıflar da Aryen dışındakilere... Onlardaki ırk ayırımı sadece beyazsiyah ayırımı değildir. Temelde batılı olanbatılı olmayan ayırımıdır. Bu ayırım medenîbarbar, Avrupalıyerli, Batılı-Doğulu gibi değişik tabirlerle ifade edilmiştir. Tabirlerin farklılığı, mefhumların da farklılığını gerektirmiyor. Yani barbar, yerli, doğulu neticede aynı mefhum ve medlûlü ifade eder. Açıklayalım:

Medenî-Barbar: "Ne âyetlerde, ne de hadislerde, insanlığı bugünkü ma'nâda bir medenîgayr-ı medenî diye ayırıma rastlamayız. Böylesi bir ayırım Avrupa'ya hastır ve târihen, kadim Yunan ve Roma devirlerine kadar gider. Zira onlar Yunanca ve Latince bilmeyen bütün yabancılara barbar diyorlardı. Bu ayırım Roma dünyasının medeniyet deyince Greko-Latin kültürünü anlamasından ileri geliyordu. Neticede barbar, medeniyetin dışında kalan, aşağı, medeniyetsiz, vahşî ma'nâlarını taşıyordu. Onlardan Batı dillerine intikal eden bu kelime, Batılı olmayanlar için aynen kullanılmaya devam etmiştir. Vahşî, gayr-ı medenî, insaniyetten uzak vs. ma'nâlarına gelir. Avrupa, kelimenin ifade ettiği ma'nâya o kadar samimiyetle inanmıştır ki, mesela dilciler, barbar diye şöhret yapan yabancı dillerde çok büyük bir şekil zenginliği görünce apışıp kalmışlardır.

Avrupalı-Yerli: Batılıların kendilerini esas alma prensibiyle yaptığı yeni bir ayırım ilk nazarda tabiî olmakla beraber, yerli'ye izafe edilen vasıflar ve onlar karşısında takınılan Avrupaî tavır, en azından biz müslümanlar için gayr-ı tabiidir, gayr-ı insânidir ve son derece rahatsız edicidir. Fransızlar bu yerlilere "medenî seviyelerinin düşüklüğü" gerekçesiyle belli kanunlara tabi normal vatandaş muamelesi yapmamayı prensip edinirken -meselâ 1881'lerde işgal ettiği Cezayir'e, 1944'lerde normal vatandaş hakkı tanımış ve o da kâğıt üzerinde kalmıştır-. İngilizler yerlileri toptan katliama tabi tutmuşlardır. Onları bu davranışlara iten "yerli" karşısındaki Batı telâkkisini bir Batılı'dan, Toynbee'den dinleyelim. Der ki:

"Biz Batılılar, insanları "yerliler" olarak vasıflandırdık mı, onları zımmen beşerî değerlerden tecrid ederiz. Biz onları, kendileriyle karşılaştığımız diyarları talan edip kirleten vahşî hayvanlar yerine koyuyoruz. Onlara, bizdeki aynı duyguları taşıyan insanlar olarak değil, keşfettiğimiz yerlerde rastladığımız mahallî bitki ve hayvan türlerinin bir parçası olarak bakıyoruz. Biz onları "yerliler" olarak düşündükçe, onları tamamen imha etmeye veya günümüzde daha geçerli göründüğü üzere, onları ehlileştirme hakkına sahip olduğumuza hükmediyor ve mâsumâne (belki de tamâmen haksız olmaksızın) ırkı ıslâh ettiğimize inanıyoruz... Ancak hiçbir zaman onları anlama zahmetine katlanmıyoruz" (L'Histoire, p. 46).[281]

Sömürgeci asker takımının kafasına "yerli"yi, o bölgede rastlanan "bitki ve hayvan türlerinden bir tür" olarak sokan Batı, onlardaki her çeşit merhamet duygusunu kaldırarak, ırgat olarak bedâva çalıştırmadan, toptan imhâya varıncaya kadar[282] -Batılı menfaatin gerektirdiği- her çeşit muameleyi yerliye icra etmede tereddüd göstermeyecek fetvayı vicdânen verdirecek birtakım ilmî(!) nazariyeleri de ilim adına ileri sürmekten geri durmamıştır. Bu cümleden olarak Fransız içtimâiyâtçılardan Levy-Bruhl tarafından ileri sürülen ve bilâhare bazı ehl-i vicdan Batılılarca bile hiçbir ilmî esasa dayanmadığı için kınanan "Yerlide mücerred mefhumları düşünme ve tefekkür etme kaabileyeti bulunmadığı, onlarda medenîlerden tamamen farklı bir mantık ve düşünce sistemi bulunduğu ve bu farklılığın fıtrî olduğu"na dair nazariye burada zikre değer. Bu hususu başka örnekleriyle daha geniş olarak bir başka kitabımızda[283] incelediğimiz için, burada bu kadarıyla keserek "yerli" tâbirine mümâsil bir başka tâbiri açıklayacağız:

Şarklı: Batı'nın şarklı karşısındaki tavrı "yerli" karşısındaki tavrından hiç farklı değilir. O, daha işin başında "şarklı (oriental)" kelimesine günlük sıfat olarak "tedennî, durgunluk, tefessüh, istibdâd, hurâfe ve gayr-i aklîlik" sıfatlarını yakıştırıp, kafalara yerleştirerek, günlük içtimâî değerlendirmelerde zihnî kalıp ve boya yapmıştır.

Şark ve şarklı karşısındaki düşünce tarzlarını daha bâriz hâle getirmek maksadıyla şu koyacağımız

pasaj, sıradan bir kimseye değil, pek çok eserleriyle şöhret yapmış ve ciddî te'sirler husûle getirmiş bir Fransız feylesofuna (J.-M. Guyeau) âittir. Bize muasır sayılacak kadar da yaşadığı devir yakındır (vefatı: 1888). Feylosofumuz, doğum kontrolünün Batılılar için zararlarını anlattığı uzunca bir tahlîlinde Batı efkâr-ı umumiyesini ikna etmek maksadıyla şu açıklamaya da yer verir.
"Hayvan yetiştiricilerin, hayvanları üretmede başvurdukları prensipleri, insanların çoğaltılmasında tatbik etme yollarını arayan Malthus'cular bir noktayı unutuyorlar. O da şudur: Her çeşit yetiştirme işinde temel prensip "üstün ırkların çoğalmasını teşvik ve temindir." Söz gelimi, kaliteli bir boğa on aded âdi boğaya müreccahtır. Öyle ise sığırlar ve davarlar hakkında câri olan bir prensip insanlar hakkında fazlasıyla mûteberdir: Bir Fransız, ırkının ilmî ve estetik kaabileyetleri sebebiyle, bir zenci, bir A-rap, bir TÜRK, bir Kırgız, bir Çinliye nazaran ortalama YÜZ DEFA DAHA ÜSTÜN içtimâî bir serveti temsil eder. Müstakbel insanlık içerisinden, Kırgızların veya TÜRKLER'in lehine kendi kendimizi bertaraf etmemiz, hattâ Malthus nokta-i nazarından bile tam bir aptallıktır."[284]

-3389 -17- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما:]أَنَّ رَجُ مَرَّ عَلى النَّبيِّ # وَهُوَ يَبُولُ فَسَلَّمَ فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيْهِ[. أخرجه الخمسة إ البخاري.وزاد أبو داود:]ثُمَّ اعتَذَرَ إلَيْهِ وَقالَ: إنِّي كَرِهْتُ أنْ أذْكُرَ اللَّهَ إَّ عَلى طُهْرٍ[.

17. (3389)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bevl ederken bir adam ona uğradı ve selam verdi. Ancak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) , selamına mukabelede bulunmadı."[285]
Ebû Dâvud'un bir rivayetinde şu ziyade var: "Sonra adama (selama mukabele etmeyişinin) özrünü beyan etti: "Ben, temiz değilken Allah'ı zikretmeyi uygun bulmadım."[286]

AÇIKLAMA:

Burada abdest bozarken selam vermenin kerâheti teşrî edilmektedir. Â-limler ittifakla: "Büyük veya küçük abdest bozana selam veren kimsenin, selamına mukabele görmeye müstehak olmadığına bu hadis delildir" demiştir.
Bu hallerde selamın mekruh olduğunda ihtilaf etmezler. Abdest bozmak üzere oturana sadece selam değil, hapşırınca hamdetmek veya hapşırana yerhamükâllah demek, tesbih vs. gibi her çeşit zikir mekruhtur. Yanlışlıkla verilse bile bu selama, bevl bittikten sonra cevap vermenin câiz olduğu belirtilmiştir.
Bu bâbta farklı hadisler gelmiştir. Bazıları Resulullah'ın abdest aldıktan -veya teyemmüm ettikten sonra selama mukabele ettiğini ve hatta yukarıda Ebû Davud'dan ziyade olarak kaydettiğimiz hadiste görüldüğü üzere- selama kubale edemeyişinin sebebini abdestsiz olmakla izah ettiğini belirtir.
Ancak, abdestsiz olunduğu zaman selama mukabele edilmeyeceği meselesine itiraz edilmiş, bu hükmün neshedildiği belirtilmiştir.[287]

ONUNCU FASIL

MUSÂFAHA (TOKALAŞMA) ÜZERİNE

3390 -1- عن قتادة:]قُلْتُ ‘نَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه: أكَانَتِ المُصَافَحَةُ في أصْحَابِ رسولِ اللهِ #؟ قالَ: نَعَمْ[. أخرجه البخاري والترمذي .

1. (3390)- Katâde rahimehullah anlatıyor: "Hz. Enes (radıyallâhu anh)'a sordum: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın Ashâbı arasında müsâfaha var mıydı?" Bana:
"Evet!" diye cevap verdi."[288]

3391 -2- وعن البراء رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللهِ #: مَا مِنْ مُسْلِمَيْنِ يَلْتَقِيَانِ فَيَتَصَافَحَانِ إِ غُفِرَ لَهما قَبْلَ أنْ يَتَفَرَّقَا[. أخرجه أبو داود والترمذي. وهذا لفظه .

2. (3391)- Hz. Berâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İki müslüman karşılaşıp musâfahada bulununca, ayrılmalarından önce (küçük günahları) mutlaka affedilir."[289]

3392 -3- وفي أخرى للترمذي عن ابن مسعود يرفعه قال:]مِنْ تَمَامِ التَّحِيَّةِ ا‘خْذُ بِالْيَدِ[.

3. (3392)- Tirmizî'nin İbnu Mes'ud'dan kaydettiği bir diğer rivayette şöyle buyrulmuştur: "(Musâfaha etmek üzere mü'min kardeşin) elinden tutulması selamlaşma cümlesindendir."[290]

3393 -4- وعن عطاء الخراساني:]أنَّ رسولَ اللهِ # قالَ: تَصَافَحُوا يَذْهَبِ الْغِلُّ، وتَهَادُوا تَحَابُّوا وَتَذْهَبِ الشَّحْنَاءُ[. أخرجه مالك .

4. (3393)- Atâ el-Horasânî anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Musâfaha edin ki, kalblerdeki kin gitsin, hediyeleşin ki birbirinize sevgi doğsun ve aradaki düşmanlık bitsin."[291]

AÇIKLAMA:

1- Burada kaydedilen dört hadis, musâfahanın meşruiyyetini te'yid etmektedir. Mesele hakkında başka rivayetler de mevcuttur. İslâm ülemâsı musâfahayı Resûlullah'ın teşvik ettiğini ve bunun sünnet-i müekkede olduğunu belirtmiştir. Ulemânın bazı ahvalde buna ısrarla devam etmesi onun sünnet olma vasfını değiştirmez. Bir rivayette Efendimiz:

"Yemenliler geldiler ve bizi musâfaha yaparak selamlayan ilk kimseler oldular" buyurmuştur.
Şu rivayet selamlaşmada eğilmeyi yasaklar:
"Hz. Enes anlatıyor: "Resulullah'a: "Kişi kardeşine rastlayınca ona (hurmet ve selam için) eğilmeli midir?"diye sorulmuştur. "Hayır!" diye cevap verdi. "Elinden tutup musâfaha da mı yapamaz?" deyince: "Elbette bunu yapar!" diye cevap verdi."
İbnu Battal der ki: "Musâfahayı bütün âlimler hoş karşıladılar. İmam Mâlik önce mekruh addetmiş ise de sonradan o da müstehab bulmuştur." Nevevî "Karşılaşmalarda musâfaha etmenin sünnet olduğunu söylemekte ulemâ icma eder" der.
Berâ'nın bir rivayeti meâlen şöyledir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'la karşılaştım, elimi tutup benimle musâfahada bulundu. Ben: "Ey Allah'ın Resulü dedim, ben, bunun Acemlere has bir âdet olduğunu sanıyordum."
"Biz musâfaha yapmaya onlardan ehakkız!" cevabını verdi."
Bazı devirlerde, yer yer sabah ve ikindi namazlarından sonra cemaate katılanların, aralarında musâfaha etmeleri âdet kılınmıştır. Nevevî bu gelenek hakkında: "Musâfahanın sabah ve ikindi namazlarının peşine tahsis edilmesine gelince, İbnu Abdisselâm, bunu mübah bid'atler zımnında misâl olarak zikreder" açıklamasını sunar.
İbnu Hacer, musâfaha emrinin umumî olduğu, ancak, yabancı kadınlarla ve yakışıklı olan sakalı çıkmamışlarla (emred) musâfahanın bu emirden istisna tutulduğunu belirtir.
2- 3392 numaralı hadiste "elden tutma", selam cümlesinden gösterilmiştir. Bundan maksad musâfaha mıdır, pek açık değil. Buhârî, musâfaha olma ihtimaline yer verir. Ancak musâfaha etmeden bir başkasının elini, avucu içine alma durumu da olabilir. Âlimler her iki ma'nâyı da makbul addederler. Hz. Enes'in bir rivayeti şöyle: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) , bir kimseyle karşılaşınca (musâfaha ederdi), kişi elini çekinceye kadar Aleyhissâlatu vesselâm elini onun elinden çekmezdi, keza adam yüzünü çevirinceye kadar yüzünü de çevirmezdi."
3- 3393 numaralı hadiste, hediyeleşmeye de teşvik buyrulmuştur. İslâm'ın hediyeleşmeye verdiği ehemmiyeti ve bu mevzu üzerine gelen diğer bir kısım rivayetleri kitabımızın Hediye ile ilgili bölümünde (5780-5787) göreceğimiz için burada açıklama yapmıyoruz.[292]

ONBİRİNCİ FASIL

HAPŞIRMA VE ESNEME HAKKINDA

3394 -1- عن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]عَطَسَ رَجُنِ عِنْدَ النَّبيِّ # فَشَمَّتَ أحَدَهُمَا وَلَمْ يُشَمِّتِ اŒخَرَ. فَقِيلَ لَهُ في ذلِكَ؟ فَقَالَ: هـذَا حَمِـدَ اللهَ تَعالى وَهذَا لَمْ يَحْمَدِ اللهَ تَعالى[. أخرجه الخمسة إ النسائي .

1. (3394)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın yanında iki kişi hapşırdı. Efendimiz, bunlardan birine teşmitte bulundu (yâni "yerhamukâllah!" dedi), diğerine

teşmitte bulunmadı. Niye böyle davrandığı sorulunca:

"Şu, Allah Teâlâ'ya hamdetti, öbürü Allah Teâlâ'ya hamdetmedi!" cevabını verdi."[293]

3395- 2- وفي أخرى لمسلم عن أبي موسى:]إذَا عَطسَ أحَدُكُمْ فَحَمِدَ اللّه تَعالى فَشَمِّتُوهُ وَإنْ لَمْ يَحْمَدِ اللّه فَ تُشَمِّتُوهُ[.

2. (3395)- Müslim'in Ebû Musa'dan yaptığı bir diğer rivayette şöyle buyrulmuştur: "Biriniz hapşırır ve hamdederse, ona teşmitte bulunun, Allah'a hamdetmezse teşmitte bulunmayın."[294]

AÇIKLAMA:

1- İslamî âdâbtan biri de teşmittir. Teşmit lügat olarak tebrik ma'nâsına gelir. Bereketle dua edilince, Arap "ona teşmitte bulundu" der. Hz. Ali'nin Hz. Fâtıma ile evlenmeleriyle ilgili rivayette, Resûlullah'ın onlara yaptığı bereket duası, شَمَّتَ عَلَيْهِمَا diye ifâde edilmiştir. Kelimenin şemâta kökünden geldiği de ileri sürülmüştür. Bu, düşmana gelen kötülükle sevinmek demektir. Bu durumda, teşmit, düşmanı sevindirecek hale düşmemesi için yapılan dua ma'nâsına gelir. Veya hamdedince şeytanı üzecek bir hal ortaya koymuş, şeytanın hâli sebebiyle de kişi sevinmiştir. Kelimeyle ilgili başka açıklamalar da yapılmıştır. Teferruat mühim değil.

Dinî bir tabir olarak, teşmît, hapşıran kimse elhamdülillah dediği takdirde ona "yerhamukallah (Allah sana rahmet kılsın)!" diyerek dua etmektir. Aslında hapşırana dua etmek İslam'a has bir âdet değildir. Diğer milletlerde de birtakım güzel temennîlerde bulunulduğu görülür. Ancak İslâm dini bunda ısrar etmiş ve bütün ümmete şâmil bir formüle bağlamıştır.

Hadisin vürud şekli, sarih emir ifade etmesi sebebiyle hükmün vâcib olduğunu ifade eder. Ancak İslâm ulemâsı teşmît'in vücubuna hükmetmez, müstehab olduğunda ittifak eder.

Teşmît'in formülüne gelince, bunun hapşıran tarafından söylenecek olan tahmid kısmında farklılıklar bulunduğu gibi, teşmît kısmında da var. Şöyle ki:

* Bazı rivayetler, hapşıranın sadece "elhamdülillah" diyeceğini ifade eder.

* Bazı rivayetler, "Elhamdülillah alâ külli hâl (her bir durum için Allah'a hamdolsun)" demek gerektiğini ifade eder.

* Bazı rivayetler ise, "Elhamdülillâhi Rabbilâlemîn"in söylenmesi gerektiğini ifâde eder.

* Bazı rivâyetlerde: "Elhamdülillâhi Rabilâlemîn alâ külli hâlin mâ kâne. (Ne olursa olsun her bir durum için âlemlerin Rabbine hamd olsun!)" denmesi gerektiği ifâde edilir.

Hz. Ali'nin el-Edebü'l-Müfred'de kaydedilen bir rivayeti şöyle: "Kim hapşırdığı zaman اَلْحَمْدُللّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ عَلى كُلِّ حَالٍ مَا كَانَ derse ebediyyen ne kulak, ne dil (ne de karın) ağrısı çeker." Bu söz Hz. Ali'nin gözükmekte ise de, bu çeşit sahâbe sözü hükmen merfu addedilir, zîra haber verilen husus, içtihadla söylenecek bir şey değildir, ihbâr-ı gaybî nev'indendir. Ancak vahiyle söylenebilir.

* Şu rivayet hapşıranın, zikrine başka kelimeler de ilâve edebileceğini gösterdiği gibi, bunun müstehab olduğunu da ifâde eder:

"Ümmü Seleme (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Bir adam, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın

yanında hapşırmıştı, elhamdülillah dedi. Aleyhissalâtu vesselâm "Yerhamukâllah!" buyurdular. Derken, bir diğer kimse de hapşırdı ve اَلْحَمْدُلِلّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ حَمْداً طَيِّباً كَثِيراً مُبَارَكاً فيهِ dedi. Efendimiz: "Bu, öbürüne ondokuz derece üstünlük kazandı" buyurdular.

* İbnu Ömer'den gelen bir rivayette, "hapşıranın hamdeleye salvele de ilâve ederek: اَلْحَمْدُ لِلّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّةُ عَلى رَسُولَ اللّهِ # demesi daha hoştur." Bir diğer rivayette "bu güzelse de sünnete uygun değildir" denilmektedir.

* Hamdele'den sonra şehadet de getirilmesi mekruh addedilmiştir.

* Taberânî demiştir ki: "Hapşıranın, elhamdülillah demekle, buna Rabbi'l âlemîn veya alâ kulli hâl lâfızlarından birini ziyade etme hususunda mütehayyirdir. Delillerin ortaya koyduğu husus ise şudur: "Bunlardan her biri o esnada söylenmesi gereken zikri karşılar; lâkin hangi zikir daha çok senâ ifâde ediyorsa o efdaldir, yeter ki me'sur (sünnette rivayet edilmiş) olsun."

* Nevevî, el-Ezkâr'da der ki: "Ülemâ, hapşıranın "elhamdülillah" demesinin müstehab olduğunda ittifak etmiştir. Ancak elhamdülillâhi Rabbilâlemîn derse bu daha iyidir, şayet elhamdülillah alâ kulli hâl derse bu efdaldir."

2- Sadedinde olduğumuz hadis, hapşırınca hamdetmeyene teşmît'te bulunmamak gerektiğini ifade etmektedir. Ancak, hamdettiğini işitirse, teşmitte bulunmak bir vazife olmaktadır. Çeşitli hadisler bunu takrir etmiştir.

Bir rivayette: "Müslümanın müslüman üzerindeki hakları altıdır" dendikten sonra bunlar arasında teşmit de zikredilir. Zâhirîlerin cumhuru ile Mâlikîlerden bazıları hadisin zâhirini esas alarak teşmit'in vâcib olduğuna hükmetmiştir. Cemaat halinde, bir kişinin söylemesiyle diğerlerinden düşen bir farz-ı kifaye olduğunu söyleyenler de olmuştur. Hanefîler ve Hanbelîlerin cumhuru bu görüştedir. Şâfiîlerle Mâlikîlerden bir grup müstehab olduğuna, bir kişi söyleyince cemaatten sâkıt olacağına hükmetmiştir.[295]

3396- 3- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللهِ #: شَمِّتْ أخَاكَ ثَلاثاً فَمَا زَادَ فَهُوَ زُكَامٌ[. أخرجه أبو داود .

3. (3396)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kardeşine üç kere teşmitte bulun, üçten fazla (hapşırırsa) artık bu nezle olmuştur." [296]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, hapşırana üç kere yerhamukâllah deneceğini hapşırmaya devam ettiği takdirde, bunun nezle gibi bir rahatsızlıktan ileri gelmesinin anlaşılacağından, artık her seferinde teşmît gerekmeyeceğini ifade eder. Hatta, hadisin Tirmizî'deki vechinde: "...Hapşırana üç kere teşmîtte bulun. O hapşırmaya devam ederse sen muhayyersin, dilersen teşmîtte bulun, dilersen bulunma" buyrulmuştur.

Ancak, bazı rivayetlerde üçten sonra teşmîti açık bir üslupla nehyetmiştir: "...üçten fazla hapşırırsa,

(artık anlaşılmıştır ki) o nezlelidir, teşmîtte bulunmasın." Şârihler bunun kavî, Tirmizî'nin rivayetinin zayıf olduğunu belirtirler. Şu halde üçten fazla teşmitte bulunmamak esastır.[297]

-3397 ـ4ـ وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ الله #: إنَّ اللهَ يُحِبُّ الْعُطَاسَ ويَكْرَهُ التَّثَاؤُبَ. فَإذَا عَطَسَ أَحَدُكُمْ فَحَمِدَ اللهَ فَحَقٌّ عَلى كُلِّ مُسْلِمٍ سَمِعَهُ أنْ يَقول: يَرْحَمُكَ اللهُ، وَأمَّا التَّثَاؤُبُ فَإنَّهُ مِنَ الشَّيْطَانِ؛ فإذَا تَثَاءَبَ أحَدُكُمْ في الصَّةِ فَلْيَكْظِمْ مَا اسْتَطَاعَ وَ يَقُلْ هَاهْ فَإنَّ ذَلِكُمْ مِنَ الشَّيْطَانِ، يَضْحَكُ مِنْهُ[. أخرجه الخمسة إ النسائي.قوله: »فليكظم« أي يفتحْ فاه .

4. (3397)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah hapşırmayı sever, esnemeden hoşlanmaz. Öyleyse sizden biri hapşırır ve Allah'a hamdederse, bunu işiten her müslüman üzerine, yerhamukâllah demesi hak (bir vazife)dir. Ancak esnemeye gelince, işte bu, şeytandandır. Biriniz namazda esneyecek olursa, imkân nisbetinde kendini tutsun ve hah diye ses çıkarmasın. Zira bu, şeytandandır, şeytan kendisine gülüyor demektir." [298]

AÇIKLAMA:

1- Hattâbî: "Allah'a nisbet edilen sevmek, hoşlanmamak gibi ifadelerin ma'nâsı, hapşırma ve esneme fiillerinin sebebine bakar. Zira, hapşırma bedenin hafifliğinden, mesâmâtın açılmasından ve fazla doygunluğun olmayışından ileri gelir. Bu, esnemenin zıddı bir haldir. Çünkü o, bedenin iyice dolmuş olmasından, bir de çok ve karışık yemekten hâsıl olan ağırlıktan ileri gelir. Önceki hal, ibâdet için şevk verir. İkinci hal bilâkis gaflete sevkeder" der.

2- Rivayetler hapşırmanın bazı çeşitlerine dikkat çeker:

* Şârihler, hadiste Allah'ın sevdiği belirtilen hapşırmanın nezleden hasıl olan hapşırma olmadığını belirtirler. Çünkü, tahmîd ve teşmît bunun için emredilmiş, öbürü için emredilmemiştir. Mamafih teşmîti her ikisine teşmil eden âlim de vardır.

* Hapşırmanın namazda olanıyla namaz dışında olanı da tefrik edilmiştir. Tirmizî'nin bir rivayeti şöyle: "Namazda hapşırma, uyuklama ve esneme şeytandandır." Burada "namazdaki hapşırma", esneme ile bir tutulmaktadır.

* Abdurrezzak'ın bir rivayetinde, şeytandan olduğu belirtilen yedi şeyden birinin, "şiddetli hapşırma" olduğu belirtilir. Şu halde, hapşırırken imkân nisbetinde başkasını rahatsız etmeyecek şekilde hafif yapmaya gayret edilmelidir. Nitekim müteakip hadis hapşırmanın âdâbını takrir etmektedir.

3- Hadiste geçen, "Hamdedeni işitene teşmît hak bir vazifedir" ibaresinden hareket eden âlimler, "Hapşıranın hamdetme hususunda acele davranmasının müstehab olduğu" hükmünü çıkarmışlardır. İbnu Dakîki'l-Îd, bazı âlimlerden şu görüşü nakleder: "Kişi hapşıranı görünce teennî ile hareket etmeli, sükûnet bulmasını beklemeli, teşmît için acele etmemelidir." İbnu Dakîki'l-Îd, teşmit için zâten tahmidin işitilmesinin şart olduğunu belirterek bu tavsiyenin gâyesini açıklar.

Buhârî'nin el-Edebü'l-Müfred'de kaydettiği bir rivayete göre, İbnu Ömer (radıyallâhu anh) mescidde iken, mescidin bir tarafından bir hapşırma işitir. O tarafa yönelerek: "Hamdetti isen yerhamukâllah

der. Bu rivayeti de, teşmit için tahmid'in gerekli olduğu hususunda delil olarak zikretmişlerdir.

4- Esnemede kendini tutma emri, esnemeyi durdurmanın kişinin elinde olduğu ma'nâsına gelmez; çünkü esneme hâsıl olunca onun gerçek şekilde durdurulması mümkün olmaz. Öyleyse buradaki durdurma, esnemenin tabiî şekilde olmasını önlemek, ondan meydana gelecek vücud hareketlerini asgariye indirmektir. Hadisin sadedinde olduğumuz vechi "namazda diye kayıtlarken bazı vecihleri bu kayda yer vermez ve "Biriniz esneyecek olursa..." diye mutlak gelir. Bir rivayette: "Biriniz esneyecek olursa elini ağzı üzerine koysun, (köpek gibi) havlamasın, zira şeytan ona güler" denmiştir. Burada ağzın sonuna kadar açılması, köpeğin havlamasına benzetilmiştir. Zira köpek havlarken başını kaldırır ve ağzını açar.

5- Esnemenin şeytandan olması, şeytanın bunu sevmesindendir. Çünkü, şeytan insana gaflet veren, hayrını azaltan, namazını kesen her şeyi sever. Ayrıca, esneme umumiyetle çok yemekten hâsıl olan bir hâlettir. Çok yeme de şeytan işidir. Türbüştî şu açıklamayı sunar: "Bunun şeytana nisbeti, şeytanın kulun Allah'ın önünde duyacağı huzur ve kendinden geçercesine yapacağı mürâcaattan alacağı zevk gibi mendub şeyler arasına girmeyi sevmesindendir."[299]

-3398 -5- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كَانَ النَّبِىُّ # إذَا عَطَسَ غَطَّى وَجْهَهُ بِيَدَيْهِ أوْ بِثَوْبِهِ وَغَضَّ بِهَا صَوْتَهُ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

5. (3398)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hapşırdığı zaman, yüzünü elleriyle veya elbisesiyle örterdi ve sesini de kısardı."[300]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, hapşırma sırasında dikkat edilmesi gereken edebe dikkat çekmektedir. Bu hususlar bazı hadislerde Nebevî bir emir olarak belirtilirken, burada Nebevî bir amel olarak ifade edilmektedir: Yüzün, yani bilhassa ağzın elbise veya elle örtülmesi, sesin kısılması. Her iki edeb de yakınlardakini rahatsız etmekten korur. Ağzın veya yüzün örtülmesi, hapşırma sırasında ağız ve burundan tükrük ve sair parçaların etrafa sıçramasını önler, sesin kesilmesi de rahatsızlık verici bir gürültünün asgariye inmesini sağlar.

İbnu Hacer, başka rivayetleri de göz önüne alarak hapşırmanın edebiyle ilgili olarak şunları sayar: "Sesini kısması, hamdini yüksek sesle yapması, ağız ve burnundan akanlarla arkadaşına eza vermemesi için yüzünü örtmesi, hapşırması ile zarar vermemesi için başını sağa sola çevirmesi."

İbnu'l-Arabî, hapşırırken sesi kısmanın hikmetini, "sesin yükselmesinde uzuvlar için eza var" diyerek izah eder. Diğer edeblerin hikmetiyle ilgili olarak, kaydedilene yakın şeyler söyler.

İbnu Dakîki'l-Îd, teşmîtin faydaları zımnında müslümanlar arasında uyuşma sağlamayı ve sevgi kazanmayı zikreder. Ayrıca hapşıranın nefsini de te'dip ettiğini söyler: "Çünkü der, rahmetin zikredilmesinde, mükelleflerin çoğunda mevcut olan günahı hatırlatma bulunduğu için, hapşıran, nefsin gururunu kırıp tevazuya yer vermiş olur."[301]

-3399 -6- وعن أبي موسى رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كَانَ الْيَهُودُ يَتَعاطَسُونَ عِنْدَ النَّبيِّ # يَرْجُونَ أنْ يَقُولَ لَهُمْ: يَرْحَمُكُمُ اللهُ . فَيَقُولُ: يَهْدِيكُمُ اللهُ وَيَصْلِحُ بَالَكُمْ[. أخرجه أبو داود والترمذي وصححه .

6. (3399)- Ebû Musa (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Yahudiler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın huzurlarında zoraki hapşırırlar ve bununla kendileri için yerhamukumullah demesini umarlardı. Resûlullah ise onlara: "Allah size hidayet versin ve aklınızı ıslah etsin." derdi."[302]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, gayr-ı müslimlere teşmît'te bulunmanın meşruluğunu ifade ettiği gibi, onlara nasıl teşmît yapılacağını da göstermektedir. Rahmet mü'minlere has olduğu için, gayr-ı müslimlere hiçbir durumda Allah'ın rahmeti dilenmez. Onlara en iyi dua, hidayetlerini temenni etmektir. Teşmît'te de aynı şey yapılacaktır.
Resûlullah gayr-ı müslimlere yazdığı mektuplara, "Selam hidayete tabi olanlara olsun" diye başlardı. Onların selamlarına da, ve aleyküm diye mukabele ettiğini daha önce belirttik (3386-3388).[303]

ONİKİNCİ FASIL

HASTA ZİYARETİ VE FAZİLETİ

-3400 -1- عن علي رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال النبيُّ #: مَا مِنْ رَجُلٍ يَعُودُ مَرِيضاً مُمْسِياً إَّ خَرَجَ مَعَهُ سبْعُونَ ألْفَ مَلَكٍ يَسْتَغْفِرُونَ لَهُ حَتّى يُصْبِحَ، وَكَانَ لَهُ خَرِيفٌ في الجَنّةِ، وَمَنْ أتَاهُ مُصْبِحاً خَرجَ مَعَهُ سَبْعُونَ ألْفَ مَلَكٍ يَسْتَغْفِرُونَ لَهُ حَتّى يُمْسِىَ، وَكَانَ لَهُ خَرِيفٌ في الجَنَّةِ[. أخرجه أبو داود والترمذي.»الخريف« هنا الحائط من النخل .

1. (3400)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir hastayı akşam vakti ziyaret ederse onunla mutlaka yetmişbin melek çıkar ve sabaha kadar onun için istiğfarda bulunur. Ona cennette bir bahçe hazırlanır. Kim de hastaya sabahleyin giderse, onunla birlikte yetmişbin melek çıkar, akşam oluncaya kadar ona istiğfarda bulunur. Ona cennette bir bahçe hazırlanır."[304]

-3401 -2- وعن ثوبان رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسُولُ اللهِ #: مَنْ عَادَ مَرِيضاً لَمْ يَزَلْ في خُرْفَةِ الجَنّةِ حَتّى يَرْجِعَ[. أخرجه مسلم والترمذي .

2. (3401)- Hz. Sevbân (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hasta ziyaretinde bulunan kimse, ziyaretten dönünceye kadar cennet meyveleri arasındadır."[305]

3402-3- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ الله #: مَنْ تَوَضّأ فَأحْسَنَ الْوُضُوءَ، وَعَادَ أخَاهُ المُسْلِمَ مُحْتَسِباً بُوعِدَ مِنَ النَّارِ مَسِيرَةَ سَبْعِينَ خَرِيفاً[.قال أنس: »الخَرِيفُ« العام. أخرجه أبو داود.

3. (3402)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim abdest alır ve abdestini mükemmel kılar sevab ümidiyle müslüman kardeşini hasta iken ziyaret ederse, ateşten, yetmiş yıllık yürüme mesafesi kadar uzaklaştırılır."[306]

AÇIKLAMA:

1- Burada kaydedilen hadisler, hasta ziyaret etmenin ehemmiyetini belirtmektedir. Sonuncu hadiste, ziyaret sırasında abdestli olmaya teşvik edilmektedir. Bazı âlimler abdestli olmanın hikmetini şöyle açıklamıştır: "Hasta ziyareti bir ibadettir. İbadetlerin abdestli olarak yapılması, onu en mükemmel şekilde yapmak demektir, bu ise efdaldir."
2- Her işte olduğu gibi bunun da Allah rızası için yapılması, sevab elde etmek niyetiyle yapılması gerekmektedir. Başka gayelerle yapılan ziyaretlerin aynı şekilde sevablı olmayacağı anlaşılmaktadır.[307]

3403-4- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللهِ #: مَنْ عَادَ مَرِيضاً أوْ زَارَ أخاً لَهُ في اللهِ تَعالى نَادَاهُ مُنَادٍ: أنْ طِبْتَ وَطَابَ مَمْشَاكَ وَتَبَوّأتَ مِنَ الجَنَّةِ مَنْزِ[. أخرجه الترمذي. »تَبَوّأتَ« أي اتخذت .

4. (3403)- Hz.Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim Allah rızası için bir arkadaşını ziyaret eder veya bir hastaya geçmiş olsun ziyaretinde bulunursa, bir münâdi ona şöyle nidâ eder: "Dünya ve âhirette hoş yaşayışa eresin. Bu gidişin de hoş oldu. Kendine cennette bir yer hazırladın."[308]

3404-5- وعن زيد بن أرقم رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]عَادَنِي رسولُ اللهِ # مِنْ وَجَعٍ كَانَ بِعَيْنَيَّ[. أخرجه أبو داود .

5. (3404)- Zeyd İbnu Erkam (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)

gözümdeki bir ağrı sebebiyle beni ziyaret etti."[309]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın, Ashab hasta olduğu zaman ziyaretlerine gittiğini göstermektedir. Bu mesele ile ilgili başka örnekler de rivayet edilmiştir. Bir rivayet, Hz. Câbir (radıyallâhu anh)'a baygınlık geçirdiği sırada uğradığını ve ayrılıncaya kadar yanından ayrılmadığını haber verir.
2- Bu hadisten çıkarılan bir diğer hüküm, hafif rahatsızlıklar için dahi ziyaretin meşruiyetidir.Zira göz ağrısı korkutucu, ağır bir hastalık değildir. Baş ve diş ağrılarını da bu sınıftan mütâlaa edebiliriz. Bazı hanefî âlimler göz ağrısı gibi hafif rahatsızlıklar için geçmiş olsun ziyaretini uygun görmemiş ve hatta mekruh olduğunu söylemiştir. Ancak görüldüğü üzere bu hadis, nassa dayanmayan o çeşit iddiaları tekzib etmektedir. Hadis, Buhârî tarafından el-Edebü'l-Müfred'e alınmıştır, âlimler sıhhati hususunda kesin kanaat sahibidir.[310]

-3405 -6- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]لَمَّا أُصِيبَ سَعْدُ بنُ مُعَاذٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه يَوْمَ الخَنْدَقِ فِي أكْحَلِهِ. ضَربَ لَهُ رَسُولُ اللهِ # خَيْمَةً فِي المَسْجِدِ لِيَعُودَهُ مِنْ قَرِيبٍ[. أخرجه أبو داود والنسائي .

6. (3405)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Sa'd İbnu Mu'az, Hendek savaşı sırasında kol damarından yaralanınca, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onun için mescide bir çadır kurdurdu. Maksadı, onu daha yakından ziyaret etmek (ve ilgilenmek)ti."[311]

AÇIKLAMA:

Hadiste mescidin tedavi yeri gibi kullanılma örneği mevcuttur. Yaralanan Sa'd İbnu Mu'az için Hz. Peygamber mescidin içerisinde çadır kurdurup, daha yakından tedavisiyle ilgilenmek istiyor. Bilindiği üzere Sa'd İbnu Mu'az (radıyallâhu anh), Ensar'ın iki liderinden biridir. Diğer itibarlı lider Sa'd İbnu Ubâde'dir. Aleyhissalâtu vesselâm bu davranışıyla, insanların itibar edip mevki ve makam verdiği kimselere de hususi muamele etme, böylece onu sevenlerin gönlünü kazanma örneği de vermiş olmaktadır.
Âlimler hadisten şu hükümleri de çıkarırlar:
* Özre binâen mescidde ikâmet caizdir.
* Sultan veya âlim, ziyaretine ehemmiyet verdiği hasta şahısların ziyaretinde zorlukla karşılaştığı hallerde, hastanın, ziyareti kolay ve daha yakın bir yere taşınması caizdir.[312]

-3406 -7- وعن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قال رسولُ اللهِ #: مَنْ عَادَ مَرِيضاً لَمْ يَحْضُرْ أجْلُهُ فَقَالَ عِنْدَهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ: أسْألُ اللهَ الْعَظِيمَ رَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمَ أنْ يَشْفِيكَ إِّ عَافَاهُ اللهُ

تَعالى مِن ذٰلِكَ المَرَضِ[. أخرجه أبو داود والترمذي.

7. (3406)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim eceli gelmeyen bir hastayı ziyaret eder ve yanında şu duayı yedi kere okursa, Allah ona bu hastalığından mutlaka şifa verir: Es'elullahe'l-azîme Rabbe'l-Arşi'l-azîmi en yeşfiyeke. (Büyük Arş'ın Rabbi olan Allah'tan senin için şifa taleb ediyorum.)"[313]

-3407 -8- وعن أبي سعيد رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللهِ #: إذَا دَخَلْتُمْ عَلى مَرِيضٍ فَنفِّسُوا لَهُ في أجَلِهِ فَإنَّ ذٰلِكَ يُطَيِّبُ نَفْسَهُ[. أخرجه الترمذي .

8. (3407)- Ebû Saîd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir hastanın yanına girince, ona sağlık ve uzun ömür temennisiyle onu rahatlatın. Zira böyle yapmak onun gönlünü hoş eder."[314]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde, hastayı ziyaret ederken uyulması gereken mühim bir edebe dikkat çekmektedir: Onunla yapılacak konuşmanın ve ona yapılacak duanın mahiyetine gelince; bunlar, hastayı ferahlatacak, hayata sevgi ve bağlılığını artıracak, yaşama ümidini verecek tarzda olmalıdır. Hadiste geçen tenfîs, ferahlatma, nefes aldırma ma'nâsına gelir. Şârihler bunun "Allah ömrünü uzun etsin", "şifa versin", "afiyet versin" gibi sözlerle gerçekleşeceğini belirtir. Tîbî bu hadisi: "Yani uzun ömre heveslendirin" diye yorumlar. Bazıları: "Eceli hususundaki endişesini gidererek ferahlandırın bu da uzun ömür dilemek, hastalığın gitmesine dua etmekle ve "mühim bir şey yok, korkacak bir şey yok, Allah sana şifa verecektir, hastalığın ağır değil" gibi sözler söylemekle gerçekleşeceğine" dikkat çekmiştir. Gerçi bu çeşit sözler mukadder olan eceli değiştirmez ise de hastayı rahatlatır, gönlünü hoş eder. Hadis, hasta ve sakatlara güler yüz, tatlı söz ve mültefit davranışla muamele etmede bir beis olmadığını tebliğ etmekten başka, böyle davranmaya teşvik etmekte ve gönül alıcılığı ziyaret âdâbı kılmaktadır.[315]

-3408 -9- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ غُماً مِنَ الْيَهُودِ كَانَ يَخْدُمُ النَّبيَّ # فَمَرِضَ فَعَادَهُ النَّبيُّ # فَقَعَدَ عِنْدَ رَأسِهِ فَقَالَ لَهُ: أسْلِمْ. فَنظَرَ إلى أبيه وهو عنده، فقَالَ أطِعِ أبا القاسِمِ فأسلم، فخرج النبيُّ # وَهُوَ يَقُولُ: الحَمْدُ للهِ الَّذِي أنْقَذَهُ بِى مِنَ النَّارِ[. أخرجه البخاري وأبو داود.

9. (3408)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Yahudilerden bir çocuk Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'a hizmet ediyordu. Bir gün hastalandı. Resûlullah onun ziyaretine geldi. Baş ucunda oturdu ve: "Müslüman ol!" buyurdu. Çocuk yanında durmakta olan babasına baktı. Babası da: "Ebû'l-Kasım'a itaat et!" diye emretti. Çocuk derhal müslüman oldu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) oradan ayrıldığı vakit şöyle diyordu:

"Onu benim vesilemle ateşten kurtaran Allah'a hamdolsun."[316]

AÇIKLAMA:

Hadisten âlimler bazı fevâid çıkarmışlardır:
* Müşriğin istihdamı, hastalanınca da ziyareti caizdir.
* İyi niyet taşımak esastır.
* Küçüğün istihdamı câizdir.
* Çocuğa islâm'ı arzetmek caizdir.
* Çocuğun İslâm'ı câizdir. Çünkü hadiste, "Benim vesilemle onu ateşten kurtaran Allah'a hamdolsun!" denmiştir.
* Çocuk küfrü anlar olsa ve küfür üzerine ölse, ahirette bunun cezasını çekecektir.[317]

3409- 10- وعن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]مِنْ السُّنَّةِ تَخْفِيفُ الجُلُوسِ، وَقِلَّةُ الصَّخَبِ في عِيَادَةِ المَرِيضِ[. أخرجه رزين .

10. (3409)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Hastayı ziyaret ederken az oturmak ve az gürültü yapmak sünnettendir."[318]

AÇIKLAMA:

Burada, hasta ziyareti âdâbı olarak zikredilen hastanın yanında az oturmak ve az gürültü yapmak prensibi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hastalığı sırasında, vasiyet yazmak üzere kâğıt ve kalem isteyince hazır bulunanların bu durumda bir şey yazılması caiz mi, değil mi? diye münakaşa etmeleri üzerine Hz. Peygamber'in "Beni terkedin" sözünden çıkarılmıştır.[319]

ONÜÇÜNCÜ FASIL

BİNME VE TERKİYE ALMA

3410- 1- عن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]لَمَّا قَدِمَ النَّبيُ # مَكَّةَ اسْتَقبَلَهُ أغَيْلِمَةُ بَنِى عَبْدِ المُطَّلِبِ فَحَمَلَ وَاحِداً بَيْنَ يَدَيْهِ وَآخَرَ خَلْفَهُ[. أخرجه البخاري والنسائي .

1. (3410)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke'ye geldiği zaman kendini, Abdulmuttaliboğullarının çocukları karşıladılar. Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm) birini önüne, diğerini de arkasına bindirdi."[320]

-3411 -2- وعن عبدالله بن جعفر رَضِيَ اللهُ عَنْهما أنه قال له ابن الزبير:]أتَذْكُرُ إذْ تَلَقَّيْنَا رسولَ اللهِ # أنَا وَأنْتَ وَابْنُ عَبَّاسٍ؟ قالَ: نَعَمْ. فَحَمَلَنَا وَتَرَكَكَ[. أخرجه الشيخان، وهذا لفظهما، وأبو داود .

2. (3411)- Abdullah İbnu Câfer (radıyallâhu anhümâ), İbnu'z-Zübeyr'in, kendisine şunları söylediğini anlatmıştır: "Hatırlar mısın, hani biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ı karşılamıştık: Ben, sen ve İbnu Abbâs!"

Abdullah: "Evet hatırlıyorum" , demiş ve ilâve etmiştir: "Bizi bineğine almış, seni terketmişti."[321]

-3412 -3- وعن معاذ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كُنْتُ رَدْفَ رسولِ اللهِ # عَلى حِمَارٍ يُقَالُ لَهُ عُفَيْرٌ[. أخرجه أبو داود .

3. (3412)- Hz. Muâz (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın Ufeyr denen merkebinin terkisinde idim."[322]

-3413 -4- وعن أبي المُلَيح عن رجل قال:]كُنْتُ رَدِيفَ رَسولِ اللهِ # فَعَثَرَتْ بِهِ الدَّابَّةُ. فَقُلْتُ: تَعِسَ الشَّيْطَانُ. فقَالَ: َ تَقُلْ ذلِكَ، فإنَّكَ إذَا قُلْتَهُ تَعَاظَمَ
حَتَّى يَكُونَ مِثْلَ الْبَيْتِ، وَيَقُولُ: صَرَعْتُهُ بِقُوَّتِي، وَلَكِنْ قُلْ: بِسْمِ اللهِ، فإنَّكَ إذَا قُلْتَ ذلِكَ تَصَاغَرَ حَتَّى يَكُونَ مِثْلَ الذُّبَابِ[. أخرجه أبو داود .

4. (3413)- Ebû'l-Müleyh, bir adamdan naklen demiştir ki: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın terkisinde idim. Hayvanın ayağı kaydı, Ben, "Kör şeytan!" demiş bulundum. Bana:
"Böyle söyleme, zira böyle söylersen o büyür, hatta ev kadar olur ve "kendi gücümle onu yere attım!" der. Fakat sen: "Bismillah!" de, zirâ böyle söylersen o küçülür ve sinek kadar olur."[323]

-3414 -5- وعن عبدالله بن بريدة عن أبيه رَضِيَ اللهُ عَنْه:]جَاءَ رَجُلٌ مَعَهُ حِمَارٌ فقَالَ يَا رسولَ اللهِ ارْكَبْ، وَتَأخَّرَ الرَّجُلُ. فقَالَ لَهُ رسولُ اللهِ #: ۡنْتَ أحَقُّ بِصدْرِ دَابَّتِكَ مِنِّي إَّ أنْ تَجْعَلَهُ لِي: قال: فَإنِّي قَدْ جَعَلْتُهُ لَكَ. فَرَكِبَ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

5. (3414)- Abdullah İbnu Büreyde, babasından (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Beraberinde bir merkeb olan bir zat Hz. Peygamber'e gelerek:
"Ey Allah'ın Resûlü! Bin!"dedi ve adam (kayarak, hayvanın) terkisine geçti. Aleyhissâlatu vesselâm:

"Hayır, hayvanın önüne binmeye sen benden daha çok hak sâhibisin, hakkını bana bağışlarsan o başka!" buyurdu. Adam da: "Önü sana bağışladım!" dedi. Bunun üzerine hayvana bindi."[324]

AÇIKLAMA:

Bu kısımda kaydedilen beş hadis, Resûlullah'ın terkisine aldığı kimseler hakkında bilgi vermektedir. Bu meseleye müstakil bir başlık tahsis edilecek kadar ehemmiyet verilmiştir. Çünkü, Resûlullah'la birlikte aynı anda aynı hayvana beraber binmek, yani hayvan üzerinde Aleyhissalâtu vesselâm'ın terkisinde veya önünde yer almak bir şeref vesilesidir. Bu şerefe kimlerin erdiğini âlimler araştırmıştır. Hattâ İbnu Mende'nin Ma'rifetu Esâmî Irdâfu'n-Nebî adında bir te'lifi vardır. Burada otuzdört kadar sahâbînin bu şerefe erdiği görülmektedir. Şu halde, hem bir hayvana birden fazla kimsenin binmesinin şer'î cevazını göstermek, hem de zikrettiğimiz şerefe erenlerin başlıcalarını belirtmek üzere Teysîr'de bu bâba yer verilmiş olmaktadır.[325]

ONDÖRDÜNCÜ FASIL

KOMŞUYU HİMAYE

3415- 1- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]قالَ رَسولُ اللهِ #: مَا زَالَ جِبْرِيلُ يُوصِينِى بِالْجَارِ حَتّى ظَنَنْتُ أنَّهُ سَيُوَرِّثُهُ[. أخرجه الخمسة إ النسائي .

1. (3415)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hz. Cebrâil aleyhisselâm bana komşu hakkında o kadar aralıksız tavsiyede bulundu ki, komşuyu vâris kılacağını zannettim."[326]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, komşunun komşusuna karşı bir kısım ahlâkî vecibeler içerisinde olduğunu tebârüz ettirmektedir. Cebrâil aleyhisselâm öylesine bu meselede Resûlullah'a ısrarlı ve devamlı uyarılarda bulunmuştur ki, Aleyhissalâtu vesselâm, bunun sonunda Cebrâil'in Cenâb-ı Hakk'tan komşuyu komşuya vâris kılan bir vahiy getireceği zannına kapılmıştır.
2- Âlimler hadiste geçen bu vâris kılmadan maksadın ne olduğunda ihtilâf etmiştir:
* Bazısı, "akrabalarla birlikte malda hisse sahibi kılmaktır" demiştir.
* Bazısı, "iyilik ve sıla yönüyle, vârislerin derecesine koymaktır" demiştir.
Birincinin daha kavî olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü, ikinci şık zâten devam etmektedir. Zâten rivâyet, Resûlullah'ın içinden geçen verâset hadisesinin vâki olmadığına işaret etmektedir. Bunu yine Buhârî'de kaydedilen Hz. Câbir'in bir rivayeti te'yid eder: "...o kadar ki, komşuya bir miras kılacak

zannettim."

İbnu Ebî Cemre der ki: "Miras iki kısımdır: Hissî (maddî) ve mânevî, Hissî olan, hadiste kastedilen mirastır. Mânevî olan ise ilim mirasıdır. Burada ilim mirası da mülâhaza edilebilir, çünkü yine, Resûlullah'tan gelen bir hadise göre komşunun komşu üzerindeki haklarından biri muhtaç olduğu bilgiyi öğretmesidir."[327]

3- Hadiste geçen komşu kelimesi mutlak gelmiştir.Müslümankâfir, hür- köle, dindarfâsık, dostdüşman, yerliyabancı, faydalızararlı, akrabagayr-ı akraba, evce yakın-uzak, hepsine şâmildir. Ancak aralarında mertebe farkı vardır, bazısı bazısından üstündür. En üstünü önceki sıfatların hepsini cem eden, sonra en çoğunu cem edendir. Böylece birini cem edene kadar devam eder. Aksini yâni en uzağını da ikinci sıfatları en ziyade cem eden teşkil eder. Böylece her birine, hâline göre hakkının ödenmesi gerekir. Bazen iki veya daha fazla sıfatın teâruz ettiği, bunlardan birinin üstün veya her ikisinin de müsâvi olduğu durumlar da olabilmektedir. Bu hususu Taberânî'nin Hz. Câbir'den kaydettiği şu merfu rivayet te'yid eder: "Komşu üç çeşittir: "Bir komşu vardır, (onun, üzerinizde) tek hakkı vardır. Bu, müşrik komşudur. Bunun sadece komşuluk hakkı vardır. Komşu vardır, (üzerinizde) iki hakkı vardır. Bu müslüman olan komşudur. Bunun hem komşuluk, hem de müslümanlık hakkı vardır. Diğer bir komşunun (üzerinizde) üç hakkı vardır. Bu, akraba olan komşudur. Bunun hem komşuluk hem müslümanlık, hem de akrabalık hakkı vardır."

İbnu Ebî Cemre der ki: "Komşuyu himâye îmânın kemâlindendir. Câhiliye halkı bile buna riâyet ederdi. (Resulullah'ın komşu ile alâkalı) tavsiyesine uymanın yolu açıktır: Kişi, şahsî gücüne göre, çeşitli şekilde iyilikler yapmakla bu vasiyeti yerine getirmiş olur: Hediye sunma, karşılaşınca selam verme, güler yüz gösterme, halini hatırını sorma, muhtaç olduğu hallerde yardım vs.gibi. Keza komşuyu rahatsız edici maddî ve manevî her çeşit davranışlardan, sebeplerden kaçınmak da buna girer. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) , komşusu şerlerinden emin olmayan kimseden imanı nefyetmiştir. Bu hadis, komşu hakkının büyüklüğünü, ona zarar vermenin kebâirden olduğunu haber vermede mübalağalı bir beyân üslubudur."

İbnu Ebî Cemre, açıklamasına devamla şunları söyler: "Bu hususta durum, komşunun sâlih veya gayr-ı sâlih oluşuna göre değişir. Hepsine şâmil olanı, komşu için hayırhah olmak, hayırlıyı tavsiye etmek, hidayeti için dua etmek, -söz ve fiille zarar vermenin vâcib olduğu durum dışında- ona zarar vermeyi terketmektir. Sâlih kimseye mahsus olanlar, söylenenlerin hepsidir. Sâlih olmayanlara mahsus olanlarda, onun irtikab ettiği kötülükleri yapmaktan kaçınmak, duruma göre imkân nisbetinde iyilikle mukabele etmek, emr-i bi'lma'rûf ve nehy-i ani'lmünkerde bulunmak; kâfire va'z ve nasihatta bulunmak. İslâm'ı arzetmek, islâm'ın güzelliklerini açıklayıp rıfkla ona tergip ve teşvik etmek; keza fâsığa da hâline uygun şekilde rıfkla va'z ve nasihat etmek, kusurlarını başkalarına karşı örtmek, rıfkla onlardan nehyetmek; bunları yerine getirirse ne âlâ, yerine getirmezse, onu te'dib gayesiyle, sebebini de beyan ederek küsmek."

Komşunun üzerimizdeki haklarıyla ilgili uzunca bir rivayeti 3418 numaralı hadisin açıklamasında kaydedeceğiz.[328]

3416 -2- وعن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده قال:]ذُبِحَتْ شَاةٌ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهما فقَالَ ٬ هْلِهِ: هَلْ أهْدَيْتُمْ مِنْهَا لِجَارِنَا الْيَهُودِيِّ؟ قَالُوا: َ. قالَ: ابْعَثُوا لَهُ مِنْهَا، فإنِّي سَمِعْتُ رَسولَ اللهِ # يَقُولُ: مَا زَالَ جِبْرِيلُ يُوصِينِى بِالْجَارِ، وَذَكَرَ الْحَدِيثَ[. أخرجه أبو داود

والترمذي .

2. (3416)- Amr İbni Şu'ayb an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) için bir koç kesildi. İbnu Ömer, ailesine: "Ondan yahudi komşumuza hediye ettiniz mi?"diye sordu. "Hayır!" cevabını alınca:
"Bundan ona da gönderin. Zira ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'ın: "Cebrail bana komşu hakkında o kadar aralıksız tavsiyede bulundu ki, komşuyu vâris kılacağını zannettim" dediğini işittim" buyurdu."[329]

AÇIKLAMA:

Yukarıdaki rivayette, kesilen koyundan yahudi komşusuna da göndermeyi emredenin Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) olduğu ifade edilmektedir. Halbuki, hadisin gerek Tirmizî ve gerekse Ebû Dâvud' daki asıllarına bakınca, bu emri verenin, Abdullah İbnu Ömer değil, Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallâhu anhümâ) olduğunu görürüz, yani hadisin bizzat râvisi. Kanaatimizce, bu bir rivayet hatasıdır veya eserde sıkça rastlandığı üzere, dizgi hatasıdır. Zira Amr ile Ömer arasında, imla yönüyle, Amr'ın sonuna ilave edilen vav farkı vardır, bu vav düşünce Amr, Ömer olur (عمرو Amr, عمَر = Ömer) Bu ihtimâl daha kavîdir.[330]

3417-3- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسُولُ اللهِ #: َ يَدْخُلُ الجَنَّـةَ مَنْ َ يَأمَنُ جَارُهُ بَوَائِقَهُ[. أخرجه الشيخان، واللفظ لمسلم.»البَوَائقُ« الغوائل والشرور: جمع بائقة، وهى الداهية .

3. (3417)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Komşusu, zararlarından emin olmayan kimse cennete giremez."[331]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, Buhârî'de daha şiddetli bir üslûbla gelmiştir:
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah'a yemin olsun inanmamıştır, Allah'a yemin olsun inanmamıştır, Allah'a yemin olsun inanmamıştır!" "Kim ey Allah'ın Resûlü?" diye sorulunca: "Komşusu zararlarından emin olmayan kimse!" cevabını verdi."
Şu halde, bu rivayette komşuya karşı davranışın ehemmiyeti fevkalâde büyütülmüş olmaktadır. Çünkü komşusu, kendisinden kötülük mü gelir diye endişe duyduğu kimseden, iman nefyedilmektedir.
2- Hadîste geçen bevâik, bâika'nın cem'idir. Âniden gelen ve zarar veren, helak eden şey demektir. Ahmet İbnu Hanbel'in bir rivâyetinde "Bevâik nedir?" diye sorulur, Resulûlllah da, "Onun şerri" diye açıklar.

3- Âlimler komşuyu, sözleri veya fiilleriyle rahatsız edenden imânın nefyedilmesini kemâle hamlederler. Yâni "o kimsede kâmil ma'nâda iman yoktur" demektir, "kâfir olur" demek değildir" derler. Şurası muhakkak ki, âsi kimsenin imânı kâmil değildir.
Nevevî der ki: "Bu gibi meselelerde imanın nefyedilmesinde iki çeşit açıklama câridir:

1- Hadis, onu helal addeden hakkındadır.

2- Hadîsin ma'nâsı: "Kâmil mü'min değildir" demektir."
Dînin yasakladığı herhangi bir şeyi helal addederek yapma ile, haram addetmekle beraber, nefsinin galebesiyle, cehâletle yapmak aynı neticeye götürmüyor. Helâl addeden kâfir olur, helâl addetmeden işleyen fâsık olur, günahkâr olur. Biri tevbe ederse îmâna döner; diğeri tevbe ile günahtan arınır.
İbnu Hacer der ki: "Hadîsten muradın şöyle olması da ihtimalden uzak değildir: "Hiç azab görmeden cennete girmek gibi, mü'minin mazhar olacağı bir mükâfaatla mükâfaatlanamaz" demektir. Veya bu hadîs, zecr ve tağlîz yani caydırma ve sertlik gösterme makamında beyan edilmiştir, zâhiri murad değildir."
İbnu Ebî Cemre der ki: "Aralarında duvar gibi bir engel bulunan iki komşusunun hukukuna riâyet ve hakların korunmasına bu derece ehemmiyet verilir, birbirlerine iyilik yapıp, zarar verici sebeplerden kaçmaları emredilirse, aralarında duvar gibi bir mânia bulunmayan iki şahıs arasındaki hukuka riâyetin ne kadar ehemmiyetli olduğu anlaşılır. Bunlar kesinlikle birbirlerine muhalif davranışlarla birbirlerini rahatsız etmemelidir. Böylelerinin birbirlerinin sürûruyla sürûrlandıkları hüzünleriyle hüzünlendikleri rivâyet edilmiştir. Öyleyse her iki tarafında, tâate müteallik amelleri çoğaltmak ve ma'siyete müteallik amellerden kaçınmaya devam etmek sûretiyle birbirlerini razı edip gönüllerini alacak davranışlara ehemmiyet vermeleri gerekir. Böyle komşular, birbirlerinin hukukuna riâyet hususunda diğer komşulardan çok daha fazla vecîbe içindedirler."[332]

-3418 ـ4ـ وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللهِ #: مَنْ كَانَ يُؤمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ اŒخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ، وَمَنْ كَانَ يُؤمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ اŒخِرِ فَلْيُحْسِنْ إلى جَارِهِ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ اŒخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْراً أوْ لِيَسْكُتْ[. أخرجه الشيخان، وأبو داود، واللفظ له .

4. (3418)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Kim Allah'a ve âhirete inanıyorsa misafirine ikrâm etsin. Kim Allah'a ve âhirete inanıyorsa komşusuna ihsanda (iyilikte) bulunsun. Kim Allah'a ve âhirete inanıyorsa hayır söylesin veya sükût etsin."[333]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadîste de komşu hukukunun ehemmiyeti îmanla tartılarak takrîr ve tesbit edilmektedir. Allah'a inanan, hadiste sayılan hususlara ehemmiyet vermelidir, çünkü hiçbir davranış Allah'ın bilgisiden kaçmamakta, hepsi zabtedilmektedir. Ahiret hesap yeridir, her yapılan iş orada karşımıza çıkacaktır: Ağızdan çıkan her kelâm, komşuya yapılan her davranış. Din bunların üzerinde ısrarla durduğuna göre, bu hususlardaki iyi davranışlar, hayırlı sözler fevkalâde değerlidir, kötü davranışlar ve hayırlı olmayan sözler ve fevkalâde hesabı çetin olan amellerdir.

2- Hadîste zikredilen "iman"la, kâmil iman kastedilmiştir. Allah ve âhiretin zikri, mebde ve me'âd'ın hatırlatılmasıdır. Yani şöyle denmek istenmiştir: "Kim kendisine yaratan Allah'a inanırsa; kim, amellerinin âhirette hesaba çekilip karşılık göreceğine inanırsa zikredilen amelleri yapsın."

3- Hadisin bazı vecihlerinde "komşusuna ihsanda bulunsun" yerine, "komşusuna eza vermesin" denmiştir. "İhsan" bazan "ikrâm" diye gelmiştir. Her iki kelime de iyiliklerin maddî ve manevî her çeşidine şâmildir. Bir kısım hadislerde bunlar, "eziyet etmeyi terk" olarak tefsir edilmiştir. Bir hadis şöyle: "Ya Resulullah, komşunun komşuda hakkı nedir?" diye sorulmuştu; şöyle açıkladı: "Senden borç isterse borç vermen, yardım dileyince yardım etmen, hastalanınca ziyaret etmen, muhtaç olunca ihtiyacını görmen, fakirleşince yardım etmen, bir hayra kavuşunca tebrîk etmen, musîbete uğrayınca taziyette bulunman, ölünce cenâzesine katılman, izni olmadıkça binanı onun binasından daha yüksek yapıp rüzgârına mâni olmaman, çorbanda az da olsa ona da göndermek sûretiyle tencerenin kokusuyla onu rahatsız etmemen. Bir meyve satın alınca ona da hediye et, eğer bunu yapmazsan meyveyi evine (komşuna göstermeden) gizlice taşı. Onu, çocuğun da dışarı götürüp, komşunun çocuğunu gayza atmasın."

4- Komşuya ikrâm etmenin hükmü hususunda ulemâ der ki: "Bu, şahıslara ve durumlara göre değişir. Bazan farz-ı ayn olur, bazan farz-ı kifaye ve bazan da müstehab. Hepsi de mekârim-i ahlâktandır."

5- Hadiste misâfire ikrâm da mevzubahistir. Bu hadis misafirlikle ilgili bölümde (3487-3492) müstakillen geleceği için burada açıklama yapmıyoruz.

6- Hadiste geçen "Kim Allah'a ve âhirete inanıyorsa ya hayır söylesin, ya sükût etsin" ibaresine gelince, âlimler bunu cevâmi'u'lkelim' den yani Resûlullah'ın az kelamla çok ma'nâ ifade ettiği veciz sözlerden biri sayarlar. "Çünkü derler, ağızdan çıkan sözlerin tamamı ya hayırdır, ya şerdir, ya da bunlardan birine meyyâldir. Farz veya nâfile, matlub olan bütün sözler hayra dahildir, bunlara, bütün çeşitleriyle müsaade edilmiştir. Şerre gelince, bunlar da şer olduğu açık olan ve şerre te'vil edilenlerdir. Bunların söylenmeyip, sükût edilmesi emredilmiştir."[334]

3419- 5- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت: [قُلْتُ يَا رسولَ اللهِ: إنَّ لِي جَارَيْنِ فَإلَى أيِّهِمَا أُهْدِي. قالَ: إلى أقْرَبِهِمَا مِنْكَ بَاباً]. أخرجه البخاري وَأبو داود .

5. (3419)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "(Bir gün), ey Allah'ın Resûlü! dedim, iki komşum var, hangisine (öncelikle) hediyede bulunayım?"

"Sana kapı itibarıyla hangisi yakınsa ona!" cevabını verdi."[335]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, komşular arasında tercih yapmada yakınlığın esas alınmasını irşad buyurmaktadır. Halbuki bâbın ilk hadisini (3415) açıklarken kaydettiğimiz üzere bu tercihi yapmada çeşitli unsurlar araya girmektedir: Akrabalık, mü'minlik, müttakîlik dostluk vs. gibi. Burada mutlak bir üslubla yakın olanın önceliği belirtilmektedir. Âlimler yakına tanınan bu evleviyeti, şu hikmetlere bağlarlar:

* En yakında olan, komşusunun evine hediye vs. nev'inden ne girerse görür ve uzakta olana nisbetle bunlara muttali olur.

* En yakındaki, komşusunun başına gelen ciddî durumlarda icâbet etmede daha çabuktur ve bilhassa gaflet vakitlerinde ondan önce kimse imdadına koşamaz.

2- İbnu Ebî Cemre der ki: "En yakına hediyede bulunmak mendubtur. Çünkü hediye zâten asıl itibariyle vâcib bir amel değildir. Öyleyse burada bu tertibe riâyet de vacib olamaz. Hadisten şu prensip çıkarılmıştır: Amelde en üstün olanı tercih etmek evladır."

3- Keza hadiste ilmin amele takdim edilmesi vardır.

4- Komşuluk hududunu tayinde ihtilâf edilmiştir:

* Hz. Ali (radıyallâhu anh) derki: "Sesimizi işiten herkes komşudur."

* Bazı âlimler: "Mescidde seninle sabah namazını kılan komşudur" demiştir.

* Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ): "Komşuluğun sınırı her cihetten kırk evdir" demiştir. Evzaî ve Hasan Basrî de bu görüştedir. Mamafih Resûlullah'ın da: Haberiniz olsun kırk ev komşudur" dediği de rivayet edilmiştir. İbnu Şihâb'ın: "Kişinin sağından, solundan, önünden ve arkasından kırk ev komşusudur" dediği rivayet edilmiştir. Âlimler, bununla taksimi kastetmiş olma ihtimalinin bulunduğunu, bu durumda her bir cihete on ev düştüğünü söylerler.[336]

-3420 -6- وفي أخرى للشيخين عن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رسُولُ اللهِ # َ تَحْقِرَنَّ جَارَةٌ لِجَارَتِهَا وَلَوْ فِرْسِنَ شَاةٍ[. »الفِرْسِنُ« خُفُّ الْبعير، وقد استعير هنا للشاة فسمى ظِلْفُها به .

6. (3420)- Buhârî ve Müslim'in Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'tan yaptığı bir diğer rivayette şöyle denmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Komşu kadın komşu kadından gelen koyun paçasını bile küçük görmesin."[337]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada, istifade edilemeyecek kadar basit şeylerle de olsa hediyeleşmeye teşvik buyurmaktadır. Hadisin zâhirî ma'nâsı, hediye olarak gelen en kıymetsiz birşey bile olsa bunun hakir görülüp horlanmamasını tavsiye etmektedir. Hususan kadınların zikredilmesi, sevgi ve husumetin kaynağı onların olmasından, bu çeşit hediyeleşmelerin, daha ziyade kadınlar arasında cereyan etmesindendir. Ayrıca bu durumlarda infial ve aksülamel göstermede de onlar daha çabuk davranırlar.[338]

-3421 -7- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَال رسُولُ اللهِ # َ يَمْنَعْ أحَدُكُمْ جَارَهُ أنْ يَغْرِزَ خَشَبَةً في جِدَارِهِ، ثُمَّ قَالَ أبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: مَالِي أرَاكُمْ عَنْهَا مُعْرِضِينَ؟ وَاللهِ ‘رْمِيَنَّ بِهَا بَيْنَ أكْتَافِكُمْ[. أخرجه الستة إ النسائي.»أكتافِكُمْ« يروى بالتاء: أى على ظهوركم ف تقدرون على ا“عراض عنها؛ وبالنون جمع كَنَفَ، وهو الناحية. يعنى أنه يجعلها بين أظهرهم كلما مروا بأفنيتهم رأوها ف ينسونها .

7. (3421)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Sizden kimse, duvarına, komşusunun kiriş saplamasına mâni olmasın."
Ebû Hüreyre'den hadisi rivayet eden zat der ki: "Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh), sonra şunu ilâve etti: "Görüyorum ki, bunu hoş karşılamadınız. Allah'a yemin olsun, onu omuzlarınız arasına uzatırım." [339]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste, komşuluk haklarının hududlarını tayinde değişik bir örnek görmekteyiz: Ev inşaatına başlayan komşu, ihtiyaç duyduğu takdirde inşaat kirişini komşusunun duvarına saplayabilmelidir. Bu meselenin hükmünde ihtilaf edilmiştir:
* Ahmed İbnu Hanbel, İshak İbnu Râhûye ve diğer bir kısım hadisçiler, eski kavlinde Şâfiî ve Mâlikîlerden İbnu Habîb: "Duvar sâhibi razı olsa da olmasa da komşusu duvara kiriş saplayabilir, itiraz ederse icbâr edilir" demiştir.
* Hanefîler ve yeni görüşünün meşhur olanında İmam Şâfiî: "Duvar sahibinin izni olmadan koyamaz, itiraz ederse icbâr da edemez" demiştir. Bunlar hadisteki emrî nebde; nehyi de tenzihe hamlederler. Böylece bu hadisle, müslümanın malının, rızası olmadan, başkasına haram olduğunu beyân eden delilleri cem'etmiş olurlar.
2- Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayetinde şu ziyade vardır: "Ebû Hüreyre bu hadisi rivayet edince başlarını eğdiler." Ebû Hüreyre'nin sözünü Hattâbî şöyle açıklar: "Bunun ma'nâsı: "Eğer siz, bu hükmü gönül rızasıyla kabûl edip onunla amel etmezseniz ben kirişi omuzlarınıza zorla koyacağım." Böylece mübâlağa ifade etmek istemiştir. Bu açıklamaya İmâmu'l-Harameyn başkalarına uyarak tâbi olmuştur." Hattâbî der ki: "Bu, Medine'ye emir olduğu zaman Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'tan vâki olmuştur."
Mâlikî âlimlerden Mühelleb, Ebû Hüreyre'nin: "Görüyorumki bunu hoş karşılamadınız" sözünden hareketle, o devirde Ebû Hüreyre'nin bu görüşüne muhalif bir tatbikatın bulunduğuna hükmeder. "Zira der, eğer bu hadis vücub ifade etseydi, Sahâbe bundan bîhaber olmazdı, Ebû hüreyre hatırlatınca da hoşnutsuzluk izhâr etmezlerdi. Öyleyse hüküm, onlar yanında bunu hilafına takarrur etmiş olmasaydı, bu farizayı bilmemeleri caiz olmazdı. Şu halde bu durum, mezkur emri, Ashâb'ın istihbâba hamletmiş olmalarına delildir." Ancak bu açıklamaya: "İmâmu'l-Haremeynin, hoşnutsuzluk izhâr eden bu kimselerin sahabî olduğunu nereden bildiği anlaşılmıyor. Belki de onlar bu hükmü bilmeyen kimselerdi. Ebû Hüreyre'nin hitab ettiği bu kimselerin gayr-i fakîh olmaları da câiz değil midir? Aslında bu husus açıktır. Şayet onlar sahâbî veya fakîh olsalardı Ebû Hüreyre onlara böyle davranmazdı" diyerek itiraz edilmiştir.
Görüldüğü üzere, sadedinde olduğumuz hadisin hükmü hususunda münakaşa edilmiştir.[340]

3422 -8- وعن سَمُرة بن جُندَب رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كَانَ لِى عَضُدٌ مِنْ نَخْلٍ في حَائِطِ رَجُلٍ مِنَ ا٬نْصَارِ، وَمَعَ الرَّجُلِ أهْلُهُ. فَكَانَ سَمُرةُ يَدْخُلُ إلى نَخْلِهِ فَيَتَأذَّى بِهِ الرَّجُلُ. فَطَلَبَ إلَيْهِ أنْ

يُنَاقِلَهُ فَأبَى. فَأتَى ا‘نْصَارِيُّ رَسُولَ اللهِ # فَذَكَرَ لَهُ ذلِكَ. فَطَلَبَ إلَيْهِ رَسولُ اللهِ # أنْ يَبِيعَهُ فأبَى. فَطَلَبَ أنْ يُنَاقِلَهُ فَأبَى. قالَ: فَهَبْهُ لِى، ولَكَ كَذَا وَكَذَا أجْراً رَغْبَةً فِيهِ. فَأبَى؛ فقَالَ: أنْتَ مُضَارٌّ، ثُمَّ قَالَ لِ‘نْصَارِيِّ اذْهَبْ فَاقْلَعْ نَخْلَهُ[. أخرجه أبو داود. »الْعَضُدُ« هنا طريقة من النخل.»وَالمُضَارُّ« الذى يضر رَفيقه وشريكه وجارَه .

8. (3422)- Semüre İbnu Cündeb (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ensâr' dan bir zâtın bahçesinde benim bodur bir hurma ağacım vardı. O zât ailesiyle beraberdi. Semüre, kendi ağacına gitmek üzere bahçeye girerdi. Bu girişten bahçe sâhibi rahatsız oluyordu. Kendisine o ağacı (bir başka yerdeki ağaçla) değiştirmeyi taleb etti. Ama Semüre kabul etmedi. Bunun üzerine Ensârî (radıyallâhu anh) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'a gelip durumu anlattı. Resûlullah Semüre'ye o ağacı satmasını taleb etti; fakat o kabul etmedi. Bu sefer (bir başka yerdeki ağaçla) değiştirmeyi teklif etti, o bunu da kabul etmedi. Resûlullah: "ağacı ona bağışla!" dedi ve buna rağbet etmesi için "şöyle şöyle ecir var!" buyurdu. Semüre yine kabul etmedi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Sen muzır birisin!" dedi. Sonra Ensârî zâta dönüp:
"Git, onun hurmasını sök!" buyurdu."[341]

AÇIKLAMA:

1- Bodur hurma diye tercüme ettiğimiz عَضُد kelimesinin ma'nâsı hususunda ulemânın farklı açıklamaları olmuştur. Başına elle ulaşılan kısa boylu hurma ağacı ma'nâsına gelen عَضِيد yerine عَضُد diye kullanıldığına dâir yapılan açıklamayı esas alarak bodur bir hurma ağacı diye tercüme ettik.
2- Resûlullah'ın "Ağacı ona bağışla" sözünü, ulemâ, kesin bir emir değil, teşvik ve şefaat makamında söylenmiş bir emir olarak yorumlar.
3- "Sen muzır birisin" sözü "sen başkasına zarar vermek isteyen birisin" diye açıklanmıştır.
Hadisten: "Başkasına zarar vermek isteyenin zararı defedilir" diye hüküm çıkarılmıştır.[342]

3423 -9- وعن أبي صِرمَة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ الله #: مَنْ ضَارَّ ضَارَّ اللهُ بِهِ، وَمَنْ شَاقَّ شَقَّ اللهُ عَلَيْهِ[. أخرجه أبو داود .

9. (3423)- Ebû Sırma (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim (bir müslümana) zarar verirse Allah da ona zarar verir. Kim de (bir müslüman) ile, nizaya husumete girerse Allah da onunla husûmete girer."[343]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Ebû Dâvud'daki aslı مَنْ ضَارَّ اَضَرَّ اللّهُ بِهِ وَمَنْ شَاقَّ شَقَّ اللّهُ عَلَيْهِ şeklindedir.

2- Hadis bir rivayette "müslümana" diye tasrih eder. Yani "Kim, bir müslümana -ki bu komşu olur, yolcu olur, müşteri... vs olur aynıdır- gerek malı ve gerekse şahsı ve ırzı yönünden haksız yere bir zarar verecek olursa, Allah ona ameli cinsinden bir ceza takdir ederek onu zarara sokar" demektir. Keza "müslümanlara haksız yere husûmet edip meşakkat verene de Allah aynı cinsten ceza olarak ona meşakkat verir" demektir.

Hadis, hangi suretle olursa olsun komşu veya bir başkasına zarar vermenin haram olduğuna delildir. [344]

ONBEŞİNCİ FASIL

KÜSÜŞMEK HAKKINDA

3424 -1- عن أبي أيوب رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ الله #: َ يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أنْ يَهْجُرَ أخَاهُ فَوْقَ ثََثِ لَيَالٍ، يَلْتَقِيَانِ فَيُعْرِضُ هذَا وَيُعْرِضَ هذَا، وَخَيْرُهُمَا الَّذِي يَبْدَأُ بِالسَّمِ[. أخرجه الستة إ النسائي .

1. (3424)- Hz. Ebû Eyyûb radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir müslümana, kardeşine üç günden fazla küsmesi helâl değildir. Yani, bunlar karşılaşırlar da her biri diğerinden yüz çevirir. Bu ikisinden hayırlı olanı, birinci olarak selam verendir." [345]

3425 -2- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ الله #: َ يَحِلُّ لِمُؤْمِنٍ أنْ يَهْجُرَ مُؤْمِناً فَوْقَ ثَثٍ. فإنْ مَرَّتْ بِهِ ثَثٌ فَلْيَلْقَهُ وَلْيُسَلِّمْ عَلَيْهِ، فإنْ رَدَّ عَلَيْهِ فَهُمَا شَرِيكَانِ في ا‘جْرِ، وَإنْ لَمْ يَرُدَّ فَقَدْ بَاءَ بِا“ثْمِ[. وفي أخرى:]مَنْ هَجَرَ فَوْقَ ثَثٍ فَمَاتَ دَخَلَ النَّارَ[. أخرجه أبو داود .

2. (3425)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir mü'minin diğer bir mü'mine üç günden fazla küsmesi helâl olmaz. Üzerinden üç gün geçince, ona kavuşup selâm versin. Eğer o selama mukabele ederse ecirde her ikisi de ortaktır. Mukabele etmezse günah onda kalmıştır."

Bir diğer rivâyette şöyle buyrulmuştur: "Kim üç günden fazla küs kalır ve ölürse cehenneme girer." [346]

3426 -3- وعن أبي خَراشٍ السُّلَميِّ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللهِ #: مَنْ هَجَرَ أخَاهُ سَنَةً فَهُوَ كَسَفْكِ دَمِهِ[. أخرجه أبو داود.

3. (3426)- Ebû Hırâş es-Sülemî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim kardeşine bir yıl küserse, bu tıpkı kanını dökmek gibidir."[347]

AÇIKLAMA:

1- Hadîste hicret veya hicrân kelimeleriyle ifâde edilen içtimâî hâdiseyi dilimizdeki küsmek kelimesiyle karşılıyoruz. Çünkü hicret'i, şârihler: "Şahsın, bir başkasıyla karşılaştığında konuşmayı terketmesi" olarak tarif ederler ve hicret'in lügatte esas itibârıyle, fiil veya söz olarak terk ma'nâsına geldiğine dikkat çekerler. Bu terk'ten murad vatandan ayrılma ma'nâsındaki hicret değildir.

2- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), yukarıda kaydedilen örneklerde de görüldüğü üzere, müslümanlar arasında üç günden fazla devam edecek küsüşmeleri yasaklamıştır. Nevevî, ulemâdan naklen der ki: "Müslümanlar arasında üç günden fazla küsüşmek nassla haramdır. Ancak üç güne kadar küsmenin mübah olduğu, hadîsin mefhumunda mevcuttur. Güç güne kadar olan küsmeler affedilmiştir, çünkü insanoğlu gadab üzere mecbûldür, öfkelenmek onun cibiliyetinde vardır. Bundan ötürü, dönmesi ve gadab hâlinin izâlesi için o miktardaki küsmeye müsâmaha edilmiştir." Ebû'l-Abbâs el-Kurtubî der ki: "Müddet hususunda muteber olan üç gecedir. Öyle ki, küsmeye gündüzleyin başladı ise, akşama kadar olan kısmı hesaba katmaz, o günün gecesini esas alır ve üçüncü gecenin bitimiyle, mazhar olduğu af da sona erer." Günah dışı bırakılan üç günün hesaplanmasında gündüzü nazara almayıp sadece geceyi esas alan bu görüşe îtiraz edilmiştir. Sözgelimi cumartesi öğlede küsüşme başladı ise salı öğlede bu müddetin dolması gerektiği, salı akşamını beklemenin câiz olmadığı belirtilmiştir. Bu müddetin haram dışı kalması, o müddet esnasında küsmenin sebebi olan öfke hâlinin geçeceğine inanıldığı içindir.

3- Muhibbu't-Taberî yasaklanan küsmenin, karşılaşınca selamı kesmek olduğunu söyler. Ancak ulemâ, bunun "konuşmayı kesmek" olduğunu söyler ve selamı kesmenin konuşmayı kesmede dâhil olduğuna dikkat çeker.

4- Hadîste üç günün içinde (veya sonunda) selama ilk başlayanın küsüşenlerin hayırlısı olduğunu belirtmiştir. Taberî'nin bir rivâyetinde şu ziyade vardır: ".cennete öbüründen önce girer." Bir başka rivâyette küsmeyi devam ettirenler "halktan kopmuşlar" olarak tavsif edilir. Bir başka hadîste "Küs halde öldükleri takdirde her iki tarafın da cennete girmeyeceği" belirtilir:

5- Âlimlerin çoğu "Selamlaşmak ile küsme sona erer" demiştir. Ancak, Ahmet İbnu Hanbel: "Daha önceki hâle aynen dönmedikçe küsme ortadan kalkmaz" demiştir. Keza: "Konuşmayı terk ona eza veriyorsa, selamla küsme sona ermez" demiştir. Kâdı İyâz: "Konuşmayı kesmişse, selam verse bile, bize göre, öbürü aleyhine şehadeti makbûl olmaz (zira bu, aralarında bir husûmetin varlığına delildir)" der.

Küsmenin selamlaşma ile sona ereceği görüşünde olanlar, İbnu Mes'ud'dan rivâyet edilen mevkuf bir hadîste geçen şu ibâre ile de istidlâl ederler: "Küsmeden vazgeçmesi, arkadaşına gelip ona selam vermesidir."

6- Hadîste geçen "kardeşine" tabiri, küsme ile ilgili ahkâmın müslümanlara mahsûs olduğuna delil kılınmıştır. Şu halde kâfire küsmenin herhangi bir müddeti yoktur.

İbnu Abdilberr'in şu sözünü de bilmemiz faydalıdır: "Ulemâ üç günden fazla küs durmanın haram

olduğunda icma eder. Ancak bir istisna vardır: Eğer bir kimseyle konuşmanın onun dînine bir fesad vereceği ihtimâli varsa veya bu yüzden nefsine veya dünyasına zarar verecek bir şeyin hâsıl olacağı husûsunda korkulursa, onunla konuşulmaması câiz olur. Nice güzel küsme, eza verici kaynaşmadan hayırlıdır."

7- Bazan, konuşmamak üzere nezredenlere ve yemîn edenlere rastlanmaktadır. Ulemânın bu mevzudaki hükmü, yemini bozmak ve fakat nezir için kefâret ödemektir. Çünkü, tâat üzere nezretmiş ise bu nezîr mün'akid olur. Mesela şöyle demiştir: "Konuşursam köle âzad edeyim veya şu kadar namaz kılayım" gibi. Haram, mekruh ve hatta mübah üzere nezretmişse bu nezir mün'akid olmaz.

Buhârî'nin bu meseleyle ilgili olarak kaydettiği İbnu'z-Zübeyr örneği burada hatırlatmaya değer: Hz. Âişe'yi üzecek bir sözü yeğeni olan Abdullah İbnu'z-Zübeyr'in sarfettiği kulağına gelince Âişe validemiz, İbnu'z-Zübeyr'le ebediyen konuşmamak üzere yemîn eder. Küsüşmenin uzaması üzerine araya giren şefaatcileri de Hz. Âişe nezrim var diyerek reddeder. İbnu'z-Zübeyr, bir grupla Hz. Âişe'nin huzuruna girerek özür diler ve Hz. Peygamber'in mü'minin kardeşine üç günden fazla küsmenin haram olduğuna dair hadîsini hatırlatır. Ve bu hususta ısrar eder. Sonunda Hz. Âişe, İbnu'z-Zübeyr'le konuşur ve nezrine mukabil kırk köle âzâd eder.[348] Râvi der ki: "Hz. Âişe, bilahere bu nezri hatırladıkça ağlar, göz yaşlarıyla başörtüsünü ıslatırdı."[349]

-3427 ـ4ـ وعن أبي هريرة رَضِـيَ اللهُ عَنْه قـال:]قـال رسولُ اللهِ #: تُعْرَضُ ا'عْمَالُ في كُلِّ خَمِيسٍ وَاثْنَيْنِ فَيَغْفِرُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ في ذلِكَ الْيَوْمِ لِكُلِّ امْرِئٍ َ يُشْرِكُ بِاللهِ شَيْئاً إَّ مَنْ كَانَتْ بَيْنَهُ وَبَيْنَ أخِيهِ شَحْنَاءُ. فَيَقُولُ: اتْرُكُوا هذَيْنِ حَتَّى يَصْطَلِحَا[. أخرجه مسلم، ومالك، وأبو داود، والترمذي. »الشَّحْنَاءُ« العداوة .

4. (3427)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ameller her perşembe ve pazartesi günü arzedilir. Aziz ve Celîl olan Allah o gün, Allah'a hiçbir şirk koşmayan kulun günahını affeder. Bundan sadece kardeşiyle arasında düşmanlık olanı istisna eder, (onu affetmez) ve der ki: "Bu ikisini barışıncaya kadar terkedin."[350]

-3428 ـ5ـ وعن عائشة رَضِـيَ اللهُ عَنْهـا قـالت:]اعْتَلَّ بَعِيرٌ لِصَفِيَّةَ بِنْتِ حُيَيٍّ، وَعِنْدَ زَيْنَبَ فَضْلُ ظَهْرٍ. فقَالَ رَسولُ اللهِ لِزَيْنَبَ: أعْطِيهَا بَعِيراً. فقَالَتْ: أنَا أُعْطِي تِلْكَ الْيَهُودِيَةَ؟ فَغَضِبَ النَّبىُّ # فَهَجَرَها ذَا الحِجَّةِ وَالْمُحَرَّمَ وَبَعْضَ صَفَرٍ[. أخرجه أبو داود .

5. (3428)- Hz.Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Safiyye Bintu Huyeyy'in devesi hastalandı. Zeyneb Bintu Cahş'ın yanında fazla deve vardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona:

"Safiyye'ye bir deve ver!" buyurdu. Zeyneb:

"Ben bu yahudi kızına deve mi verecek mişim?" diyerek (red cevabı verdi). Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona kızıp, Zilhicce ve Muharrem ayları ile Safer ayının bir kısmı boyunca küstü."[351]

AÇIKLAMA:

Burada, küsme bahsinin değişik bir rivayeti mevzubahistir.Zira öncekiler âmm ve mutlak bir ifade ile üç günden fazla küsmeleri gayr-ı meşru ve hattâ haram ilân ederken, burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hanımlarından birine aylar boyu devam eden küsmesinden bahsetmektedir.
Şu halde bu hadisle, bazı küsmelerin meşruiyetine dikkat çekilmiş olmaktadır. Çünkü umumî olan yasak, küsmesi için meşru bir sebebi olmayan kimselere mahsustur. Öyleyse meşru olan caiz ve hattâ gerekli olan küsmeler de vardır. Söz gelimi masiyete giren insana, bundan vazgeçmesi için küsülebilir. Buhârî, bu maksadla Tebük seferine katılmayan Ka'b İbnu Mâlik'le elli gün boyunca konuşmayı Resûlullah'ın yasakladığına dair rivayeti kaydeder.[352]
Bu mevzu üzerine İbnu Hacer'in muhtelif âlimlerden derlediği açıklamayı kaydediyoruz: "...câiz olan küsmek, işlenen cürmün miktarına göre farklılıklar arzeder. Söz gelimi isyankâr olan kimse, Ka'b ve iki arkadaşının kıssasında olduğu üzere, konuşmayı terk suretinde küsmeye müstehak olur. Aile ve kardeşler arasındaki kızmalarda selam ve kelâm devam etmekle birlikte ismini söylemeyi terketmek veya surat asmak suretiyle küsmek de caiz olabilir..."
Taberî der ki: "Ka'b İbnu Mâlik'in kıssası, şer'î emirlere âsi olanlara küsmede asıldır. Bu durumda fâsık ve bid'a ehline küsme meşru iken, kâfire küsülmemesi, izâhı zor bir durum ortaya kor. Çünkü bu, küfrü sebebiyle fâsığın fıskından daha şiddetli bir cürüm işlemiş olmaktadır. Fâsık ve bid'at ehli ne de olsa tevhid ehlidir." İbnu Battâl, Taberî'nin bu mütâlaasına şöyle açıklama getirir: "Allah'ın, kulların maslahatı bulunan ahkâmı var. O, kullarının hâlini herkesten iyi bilir, öyle ise O'nun emirlerine teslim olmaları gerekir." Böylece, bunların bir kısmını, ma'nâsı anlaşılmayan ibâdetler teşkil ettiği kanaatini ortaya kor. Bu meseleye bâzı başka âlimler de şu açıklamayı getirmiştir: Küsme, iki mertebelidir:

1- Kalble olan küsme,

2- Dille olan küsme.

Kâfire olan küsme kalbledir, sevginin ve bilhassa harbî kâfir ise yardımlaşma ve dayanışmanında terkiyle husul bulur. Şu halde bununla konuşmayı kesmek suretiyle küsme meşru olmaz, çünkü küsme, onu küfründen vazgeçirecek değildir. Ama müslüman âsi öyle değil. Zira bu, küsme sebebiyle çoğunlukla halini düzeltir. Kâfir ve âsi her ikisi de tâate davet, emr-i bi'lma'ruf ve nehy-i anil münker maksadıyla kendileriyle konuşulma meselesinde müşterektirler. Burada meşru olan, sevgi ve samimiyetle konuşmayı terketmektir.
Kadı İyâz, bu meyanda 3311 numaralı hadiste dile getirilen Hz. Âişe'nin Resûlullah'a karşı olan öfkesiyle ilgili olarak şu açıklamayı yapar: "Hz.Âişe'nin Resûlullah'a olan öfkesi bu meseledeki ciddiyete rağmen -zira Resûlullah'a öfkelenmek büyük günahlardandır- mağfirete mazhar olmuştur, çünkü onu buna sevkeden şey, kadınların fıtratına konmuş olan kıskançlıktır. Bu ise, aşırı muhabbetten neş'et eder. Öyle ise, bir öfke ki buğza ve kin tutmaya sevketmez, bu öfke mağfirete mazhar olur. Affedilmeyecek olan buğz, küfür ve isyana götüren buğzdur. Nitekim Hz. Âişe, o hadiste öfkesini anlatırken: "Ben sadece ismini terkediyorum" demiştir. Bu, onun kalbinin Resûlullah'ın sevgisiyle dolu olduğunu ifade eder."
Şu halde, sadedinde olduğumuz hadis, kalbî olmayan, terbiyevî maksada yönelik, muhatabın hatasını idrâk ettirici mahiyetteki âile efradı arasında cereyanı câiz olan küsmeye nebevî bir örnek

olmaktadır.[353]

ONALTINCI FASIL

İNSANLARIN KUSURLARINI ARAŞTIRMAK VEYA ÖRTMEK

3429 -1- عن ابن عمر رَضِـيَ اللهُ عَنْهما قال:]صَعِدَ رَسُولُ اللهِ # المِنْبَرَ فَنَادَى بِأعَْ صَوْتِهِ: يَا مَعْشَـرَ مَنْ أسْلَمَ بِلِسَانِهِ وَلَمْ يُفْضِ ا‘‘يمَانُ إلى قَلْبِهِ، َ تُؤْذُوا المُسْلِمِينَ، وَ تُعَيِّرُوهُمْ، وَ تَتَبَّعُوا عَوْرَاتِهِمْ، فإنَّهُ مَنْ تَتَبَّعَ عَوْرَةَ أخِيهِ المُسْلِمِ تَتَبَّعَ اللهُ عَوْرَتَهُ، وَمَنْ تَتَبَّعَ اللهُ عَوْرَتَهُ يَفْضِحهُ وَلَوْ في جَوْفِ رَحْلِهِ، وَنَظَرَ ابنُ عُمَرَ يَوْماً إلى الْكَعْبَةِ فقَالَ: مَا أعْظَمَكَ! وَمَا أعْظَمَ حُرْمَتَكَ! وَالمُؤْمِنُ أعْظَمُ حُرُمَةً عِنْدَ اللهِ مِنْكَ[. أخرجه الترمذي .

1. (3429)- Hz.Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "(Bir gün) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) minbere çıkıp yüksek sesiyle şöyle nidâ etti:
"Ey diliyle müslüman olupda kalbine iman nüfuz etmemiş olan (münafık)lar! Müslümanlara eza vermeyin, onları kınamayın, kusurlarını araştırmayın. Zira, kim müslüman kardeşinin kusurunu araştırırsa, Allah da kendisinin kusurlarını araştırır. Allah kimin kusurunu araştırırsa, onu, evinin içinde (insanlardan gizli) bile olsa rüsvay eder."
İbnu Ömer bir gün Ka'be'ye nazar etti ve:
"Şânın ne yüce, hürmetin ne yüce! Ancak mü'minin Allah yanındaki hürmeti senden de yüce!" dedi." [354]

AÇIKLAMA:

1- Burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) insanların kusurlarını araştırmayı münâfıklık olarak ifâde buyurmaktadır. Zîra diliyle müslüman olup kalbine iman ulaşmayanlar münafıktır. Ancak imanı "kemaliyle" diyerek kayıtlayacak olursak müslümanın da kastedildiği anlaşılır ve böylece hitaba müslüman ve münâfık her iki grup da dâhil olur. Şârihler hadisi böyle anlarlar. Nitekim hadisin devamında "kim müslüman kardeşinin kusurunu araştırırsa"tabiri için, müslüman kardeşi tabiri geçmektedir. Münâfık müslümana kardeş olamayacağına göre, Resûlullah, hitabında fâsık müslümanı da kastetmiş olmaktadır. Şu halde, hadiste sadece münâfıkların kastedildiğini söyleyenler hadisin zâhirine muhalefet etmiş olur. Hadisin daha âmm olan vechiyle hükmetmek daha doğru, daha isâbetli olur.
2- Müslümanlara eza vermeyin ibâresindeki müslümanlar'la "kâmil müslümanlar", yâni diliyle ikrar eden ve kalbiyle de inanmış bulunan müslümanlar kastedilmiş olmaktadır.
3- Müslümanın kınanması demek, geçmiş zamanda işlediği günahları, hataları, kusurları sebebiyle ayıplanması geçmişinin başına kakılması demektir. Âlimler, müslüman kişi hâlini düzeltmiş ise, eski

günahlarından tevbe ettiğinin bilinmesi ile bilinmemesi arasında fark görmezler, her iki halde onların başına kakılmasının câiz olmayacağını söylerler.
Ancak, işlemekte olduğu esnada görülen veya yakın zamanda işlemiş olduğu ve fakat tevbe ettiği görülmeyen günahı sebebiyle ayıplanmasına gelince, bu işin, muktedir olan herkese vacib olduğu belirtilmiştir. Hatta duruma göre fiiline hadd veya ta'zir gerekebilir. Bu durumda müdahale, emr-i bi'lmâruf ve nehy-i ani'lmünker sınıfına girer.
4- Müslüman kardeşinin kusurunu araştırmama emri, "kâmil müslüman" diye kayıtlanmıştır. Fâsık bu yasaktan hariç tutulmuştur, çünkü ondan sakınmak ve başkalarını da sakındırmak gerekir.
Müslümanın kusurunu araştırmayı âyet-i kerime de yasaklamıştır: "Mü'minler arasında hayasızlığın yayılmasını arzu edenlere, işte onlara, dünya ve âhirette can yakıcı azâb vardır. Allah bilir, siz ise bilmezsiniz" (Nur 19).
"Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakının. Zira zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin (kusurunu arayıp) tecessüs etmeyin, kimse kimseyi gıybet etmesin. Hanginiz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır...?" (Hucurat 12).
5- Bu hadiste müslümanın hürmetinin Ka'be'den üstün olduğu ifade edilmektedir. Bu ifâde sadedinde olduğumuz rivayette İbnu Ömer'in sözü gibi gözükmektedir. Ancak hadisin İbnu Mâce'deki vechinde, ifadenin Resûlullah'a ait olduğu sarihtir: "İbnu Ömer der ki: "Ben Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ı tavaf ederken gördüm. Ziyâret sırasında Ka'be'ye hitaben şunu söylüyordu: "Sen ne temizsin, senin kokun da ne hoş, ne temiz. Sen ne ulusun, senin hürmetin ne yüce. Muhammed'in ruhunu elinde tutan Zât'a yemin ederim ki, mü'minin Allah indindeki hürmeti, mal ve canının hürmeti, senin hürmetinden daha büyük. Mü'min hakkında hayırdan başka zanda bulunmamızın hürmeti (haramlığı) da böyledir. (Biz onun hakkında sâdece hüsn-i zanda bulunmakla mükellefiz.)"
İnsanın hürmetinin Ka'be'nin hürmetinden yüce oluşu ilk nazarda garipsenebilir. Ama âyet-i kerime'nin, insanı "mükerrem" (İsra 70) ve "yeryüzünün halifesi" (En'am 25) ilân ettiğine dikkat eder ve yine Kur'an'da bir insanın haksız yere öldürülmesinin bütün insanlığı öldürmeye denk tutulduğu'nu (Mâide 32) göz önüne alırsak meseleyi hakkıyla takdir edebiliriz.[355]

3430- 2- وعن عقبة بن عامر رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللهِ #: مَنْ رَأى عَوْرَةً فَسَتَرَهَا كَانَ كَمَنْ أحْيَا مَوْءُودَةً[. أخرجه أبو داود .

2. (3430)- Ukbe İbnu Âmir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir ayıp görür ve onu örterse, diri diri gömülmüş bir kızı ihya etmiş gibi olur." [356]

3431- 3- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رَسولُ الله #: َ يَسْتُرُ عَبْدٌ عَبْداً في الدُّنْيَا إَّ سَتَرَهُ اللهُ تَعَالَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ[. أخرجه مسلم .

3. (3431)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir kul dünyada bir kulu örterse, Allah Kıyamet günü onu mutlaka örter."[357]

3432-4- وعن زيد بن وهب قال:]أتى ابنَ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه فَقِيلَ لَهُ: هذَا فُنٌ تَقْطُرُ لِحْيَتُهُ خَمْراً. فقَالَ عَبْدُاللهِ رَضِيَ اللهُ عَنْه: إنَّا قَدْ نُهِيْنَا عَنِ التَّجَسُّس وَلَكِنْ إنْ يَظْهَرْ لَنَا شَىْءٌ نَأخُذْ بِهِ[. أخرجه أبو داود .

4. (3432)- Zeyd İbnu Vehb anlatıyor: "İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh)'a (bir adam) getirilip: "Şu herif falancadır, sakalından şarap damlıyor" denildi. Abdullah (radıyallâhu anh):

"Ben tecessüsten men edildim. Lâkin bize bir şey zâhir olursa onu ele alırız!" cevabını verdi."[358]

AÇIKLAMA:

Bu hadisler müslümanda görülecek çirkin bir hal, bir davranış olursa onun gizlenmesi, neşredilmemesi gereğini takrir etmektedir. Âlimler: "Bu fiil yapılmış, bitmiş bir günah bile olsa örtülmelidir, yeter ki fâili onu gizli yapmış bulunsun" demiştir.Tâbiî ki bu açıklama, fıskını alenî yapan fâsığın örtülmesinin gerekmeyeceğini ifade eder. Âlimler bu ma'nâyı: "Fâsık-ı mütecâhiri gıybet günah değildir" diye bir başka tarzda hükme bağlamışlardır.
İslâmî âdâb, alenî işlenmeyen günahların peşine düşülmesini yasaklamıştır. İctihadla değil, nassla mâsiyet olduğu sabit olan bir günah alenî işlenecek olursadevlet yetkililerinin müdâhale hakkı doğar. Hâdisenin alenîyet kazanması iki şâhiddir. Zina suçunda dört erkek şâhid şart koşulmuştur. İslam, günümüzde olduğu gibi, hususî ve görünmez tedbirlerle, gizli istihbarat teşkilatlarıyla ayıpların araştırılmasına, mâsiyet olduğu nassla kesinlikle sabit olmayan -bir başka deyişle ferdî ictihadla masiyet olduğuna hükmedilen hususlarda- insanlara devlet görevlisinin bile müdahale etmesine müsaade etmez. Bu çeşit müdâhalelerin insanları ifsâd edeceği kabul edilmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Eğer sen insanların kusurlarını araştıracak olursan onları ifsad edersin -veya- ifsâd noktasına getirirsin" buyurmuştur.
Bir başka hadiste Aleyhissalâtu vesselâm: "Eğer emîr (devlet reisi) insanlar arasındaki şüpheli şeylerin peşine düşecek olursa onları ifsâd eder" buyurmuştur.
Bilhassa günümüzde diktatörlüğün artıp, insanların inançlarına varıncaya kadar, -Ben size müsaade etmeden inanır mısınız?.... ellerinizi ayaklarınızı çaprazlama keseyim de görün!" (A'râf 123) diyen Firavunvâri- devlet müdahaleciliğinin arttığı bir devrede, yüce dinimizin bu prensibinin daha iyi anlaşılması için 3430 numarada özet olarak kaydedilen Ukbe İbnu Âmir hadisini aynen kaydediyoruz. İbretle okunmalıdır:

Ukbe'nin kâtibi Duceyn[359] anlatıyor: "Ukbe'ye:
"Benim bazı komşularım var, şarap içiyorlar, onları polise haber vermek istiyorum, gelip götürsünler" dedim. Kabul etmeyip:
"Bunu yapma, ancak onlara va'z u nasihat et ve (ihbar ederim diye) tehdid et!"dedi. Ben öyle yaptım ama yine de vazgeçmediler. Tekrar Ukbe (radıyallâhu anh)'a geldim ve: "Ben (dediğiniz gibi) onları şaraptan nehyettim ama dinlemediler, içmeye devam ediyorlar. Artık polis çağıracağım, gelip yakalasınlar!" dedim. Ukbe yine razı olmadı ve:
"Yazık sana, bu yapılır mı? Zira ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim:

"Kim bir mü'minin kusurunu örterse, kabre diri gömülmüş kızcağıza hayat vermiş gibi olur" cevabını verdi."[360]

ONYEDİNCİ FASIL

KADINA BAKMA HAKKINDA

-3433 -1- عن ابن عباس رَضِيَ الله عَنْهما قال: قال رَسولُ اللهِ:]أَ َ يَخْلُوَنَّ رَجُلٌ بِامْرَأةٍ إ َّ مَعَ ذِي مَحْرَمٍ[. أخرجه الشيخان .

1. (3433)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Sakın bir erkek, yanında mahremi olmadıkça yabancı bir kadınla yalnız kalmasın."[361]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, nikâh düşecek durumda olan bir kadınla halveti yani başbaşa yalnız kalmayı yasaklamaktadır. Böylece hadis kadın-erkek münasebetlerinde İslâm'ın mühim bir esasını vaz'etmiş olmaktadır. Bu bâbta bir çok hadis vârid olmuştur. Birkaçını kaydediyoruz: "Beraberinde kocası olmayan kadınların yanına girmeyin, zirâ şeytan, insanoğluna (damarlardaki) kan gibi nüfuz eder." "Bir erkek, beraberinde kocası olmayan kadının yanına kendisiyle birlikte bir veya iki kişi olmaksızın girmesin";
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular: "Kadınların yanına girmekten kaçının." Bir adam: "kocasının (kardeş, amca, amca oğlu gibi) yakınları da mı?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Yakını ölümdür" buyurdu."[362] "(Yabancı) bir kadınla yalnız kalmayın, çünkü onların üçüncüsü şeytandır."
2- Kadının Mahremi: Nikâhı ebediyen kendisine haram olan kimselerdir.
3- Bu hadislerde erkeğin, kadının yanına girmesi sarih olarak yasaklanmıştır, aynı yasak kadının erkeğin yanına girmesine de şâmildir. Ayrıca girme yasağı, kadınla yalnız kalma yasağını da içine alır. Bazı âlimler hamv'ı dilimizdeki kaynata yani kocanın babası veya kızın babası diye tarîf ederler. Günümüzde kelime bu ma'nâda kullanılır. Ancak Nevevî, hadiste, yukarıda açıkladığımız gibi kocanın yakını ma'nâsında kullanıldığını belirtir; ancak kocanın babaları ile oğullarını bundan hariç tutar. "Çünkü, der, onlar kadının mahremleridir (nikâh düşmez), bu sebeple kadının yanına onların girmesi câizdir. Öyleyse hadisteki hamv'dan murad, kadın bekar olsaydı evlenmesi helâl olan kocanın kardeşi, kardeşinin oğlu, amcası, amcasının oğlu, kız kardeşinin oğlu ve benzerleridir. Cemiyetin adeti bu sayılanlar hususunda tesâhüle

dayanır, yani gevşeklik gösterilir, erkeğin erkek kardeşi, kardeşinin hanımıyla yalnız kalır. İşte Resûlullah bunu ölüme benzetmiştir. Yani bu, yasaklamada ecnebiden evladır."

Kadının kocasının yakınlarıyla yalnız kalmasını Efendimizin ölüme benzetmesindeki gaye farklı şekillerde açıklanmıştır:

* "Yakınla halvet, mâsiyet vâki olduğu takdirde dinin helâkine veya masiyet olur da recm gerekirse gerçekten ölüme sebep olur, yahut da kocası kıskançlığın sevkiyle boşaması halinde vukua gelen ayrılıkla kadının helâkine sebep olur. Kurtubî'nin yer verdiği bu açıklamaya Taberî bir başka ufuk getirir:

* "Kişinin, kardeşinin veya yeğeninin zevcesiyle halveti ölüm makamındadır. Araplar hoş olmayan şeyi ölüme teşbih ederler."

* İbnu'l-Arabî de der ki: "Bu, yani ölüm, Arapların misâl olarak zikrettikleri bir kelimedir, nitekim "arslan ölümdür" derler, yani "arslana yaklaşmada ölüm var" demektir. Bu durumda hadisin ma'nâsı şöyle olur. "Kadın, kocasının yakınıyla halvetten sakınsın, tıpkı ölümden sakındığı gibi."

* Bazı alimler şu ma'nânın da muhtemel olduğunu söylmişlerdir: "Kadın bir erkekle yalnız kaldı mı âfet kaynağı olur, kadına karşı hiç kimseden emin olunamaz. Öyleyse kadının yakını ölüm olsun, yani kadınla ölümden başka hiç kimsenin halvet yapması caiz değildir. Nitekim, kabir için "Kadının ne iyi sıhrıdır" denmiştir Bu, kemal mertebesindeki kıskançlık ve hamiyetin gereğidir."

* Ebû Ubeyd: "Yakın, ölümdür" hadisinin ma'nâsı: "Yakın, ölsün fakat kadınla halvet yapmasın" demektir." der. Nevevî buna itiraz ederek der ki: "Bu fasid bir sözdür. Hadisten murad "kocanın yakını ile halvet bir başkası ile halvetten daha fazladır. Bu sebeple bundan hâsıl olan şer, yabancıdan hâsıl olan şerden fazladır. Yakının, bir yabancıya nisbetle herhangi bir yadırganmaya uğramadan kadınla teması ve halvet etmesi daha çok imkân dahilinde olduğu için fitne, yakınla daha çok imkân dahilindedir."

* Kadı İyâz da şunu söylemiştir: "Hadisin ma'nâsı şudur: "Yakınlarla halvet dinde fitne ve helâke sebep olur. Bu sebeple Resûlullah onu, ölüm helâkine benzetti ve hadisi tağlîz (sertlik gösterme) makamında irad etti.

* Kurtubî der ki: "Hadisin ma'nâsı şudur: "Kocanın yakınlarının, kocanın karısının yanına girmesi kötülük ve fesadda ölüme benzer, yani bu, açık bilinen bir haramdır. Halkın bu husustaki gevşekliği sebebiyle Resûlullah, ondan zecretmede mübalâğaya başvurarak ölüme benzetti."

* Son olarak "Yakın, ölümdür" ibaresini, bazı âlimlerin: "Yani, bu kaçınılmaz bir hal; yakın, zevceden sakındırılamaz, tıpkı ölümden kaçınılmayacağı gibi" şeklinde anlamak da ihtimallerden biridir" dediğini kaydetmek isteriz.[363]

3434 -2- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ امْرَأةً كَانَ في عَقْلِهَا شَيْءٌ. فقَالَتْ: يَا رسُولَ اللهِ، لِي إلَيْكَ حَاجَةٌ. قالَ: يَا أُمَّ فُلاَنٍ انْظُرِي إلى أيِّ السِّكَكِ شِئْتِ حَتّى أقْضِيَ لَكِ حَاجَتَكِ فَخَلاَ مَعَهَا في بَعْضِ الطُّرُقِ حَتّى فَرَغَتْ مِنْ حَاجَتِهَا[. أخرجه مسلم وأبو داود .

2. (3434)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Aklında bir şeyler olan bir kadın vardı. Bir gün

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a:
"Ey Allah'ın Resulü! Benim sana bir ihtiyacım var!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Ey ümmü fülan, yollardan hangisini dilersen bak da ihtiyacını göreyim" dedi. Kadınla birlikte bir sokağa gitti, kadın da ihtiyacını arzetti."[364]

AÇIKLAMA:

1- Şârihler, Hz. Peygamber'e fetva soran bu kadının, Hz. Hatice'nin bir tarayıcısı Ümmü Züfer olduğunu belirtir. Kadın, meselesini kimsenin işitmesini istemediği için hususi şekilde arzetmek istiyordu. Bu sebeple tenha bir yer arıyordu. Resûlullah ona, istediği yere kadar gidebileceklerini söyledi. Rivayetin Ebû Dâvud'daki vechi daha teferruatlı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadına: "Sokakların hangisini istersen oraya oturup (seni dinleyecek ve) ihtiyacını göreceğim" der. Rivayet şöyle devam eder: "Resûlullah ve kadın oturdular ve onun meselesi halloluncaya kadar orada kaldılar."
Hadisin bir benzeri Buhârî'de Enes'ten gelmiştir. Şöyle der: "Ensardan bir kadın, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a geldi. Resûlullah onunla (yolların birinde) başbaşa kaldı. Şöyle söylediğini işittim: "Allah'a yemin olsun, siz (kadınlar) bana insanların en mahbub olanlarısınız." Burada, Hz. Enes'in "Başbaşa kaldı." فَـخَـَ بِهَا sözüyle, "gözden tamamen kayboldular" demek istemediği, hazır bulunanların, kadının şikayetlerini ve aralarında geçecek konuşmaları işitmeyecek kadar bir uzaklaşmayı kastettikleri belirtilmiştir. Hatta Mühelleb: "...nitekim Enes, bu konuşmada söylenen son cümleyi işitmiş ve rivayet etmiştir" diye yorumuna delil getirir, ilaveten de şunu söyler: "Enes, onların konuşmalarını nakletmemiştir, çünkü işitmemiştir." Burada şunu ilave edebiliriz: "Resûlullah bu görüşmeyi niye hücrelerinin birinde yapmadı da sokakta yaptı? diye bir soru hatıra gelebilir. Hücrelerinde yapması haram olan halvet olurdu. Sokak da olunca, kadının aradığı hususiyet tahakkuk etmekte ve fakat haram olan halvet vukua gelmemektedir. Bir kere daha tekrar edelim: Resûlullah kadın-erkek münasebetlerinde şeriatın zevâhirine aynen müraat etmiş, peygamberlik hususiyetini mevzubahis etmemiştir.
2- Hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın geniş bir hilm ve hudutsuz bir tevazuya sahip olduğunu, büyükküçük herkesin ihtiyaçlarını görmede fevkalâde sabırlı olduğunu göstermektedir. Ayrıca fitneden emin olunduğu takdirde yabancı kadınla sırrî olarak bilgi alışverişinde bulunmanın caiz olacağı, kişinin diyanetini yaralamayacağı anlaşılmaktadır. Ancak,bu hususta Hz. Âişe'nin dediği gibi وَاَيُّكُمْ يَمْلِكُ اِرْبَهُ كَمَا كَانَ # يَمْلِكُ اِرْبَهُ "Bu meselelerde herkes Resûlullah gibi olabilir mi?"[365]

3435 -3- وعن جرير رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]سَألْتُ النّبيَّ # عَنْ نَظَرِ الفُجْأةِ. فقَالَ اصْرِفْ بَصَرَكَ[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي .

3. (3435)- Hz. Cerîr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a âni bakıştan sordum. Bana:

"Nazarını hemen çevir!" buyurdu."[366]

AÇIKLAMA:

1- Burada mevzubahis olan âni bakış, kasıdsız ve gayr-i irâdî olarak bir kadının görülüvermesidir. Resûlullah, herhangi bir yerde, ihtiyarsız olarak nazarımıza ânîden çarpan bir kadına irâdî olarak bakmaya devam etmeyi yasaklamakta nazarlarımızı derhal çekmeyi emretmektedir. Müteakip hadiste daha sarih olarak görüleceği üzere, böyle, göze birden ilişen kadına ihtiyarsız ilk bakmanın herhangi bir günahı yoktur. Ancak irâdî olarak bakmaya devam edilirse bu bakış haram hududuna girer ve günah işlenmiş olur. Esasen zinâya giden yolun ilk basamağında bakmak yer aldığı için, zina fazîhasının önlenmesinde mühim ön tedbirlerden biri, göze hakim olmak, harama bakmamaktır. İslâm âlimleri nazarın kalbi bozan en mühim âmillerden biri olduğunu kabul eder. Hatta Seleften bazıları "Nazar kalbe düşen zehirli bir oktur" demiştir. Rabbimiz Teâlâ ve Tekaddes Hazretleri zina ile nazar arasındaki bu sıkı irtibat sebebiyle ferclere sahip olmayı emrettiği aynı âyette gözleri kısmayı da emretmiştir: "Mü' min erkeklere söyle, gözlerini kıssınlar ve ferclerine (cinsiyet organlarına hâkim olup, zinâdan) muhafaza etsinler. Bu, onlar için (kalbin temizliğinde, dinin lekesiz kalmasında) en temiz yoldur" (Nur 30). İbnu Kesir: "Fercin muhafazası bazan onunzinadan uzak tutulmasıyla, bazan da nazarı haramdan korumakla olur" der. Bir Buhârî hadisinde Resûlullah, "göz zinası"ndan bahseder ve bunun, bakmak olduğu belirtir.
Ulemâdan bir kısmı, bu hadisi esas alarak: "Kadının yolda giderken yüzünü örtmesi farz değildir" hükmünü vermiştir. Ancak erkeklerin irâdî olarak yabancı kadına bir-iki zaruret hali dışında bakması haramdır.
Şeriat-ı garrâmızın tecviz ettiği haller şâhidlik, tedavi ve evlenmektir. Bunlar da hacet miktarı olmalıdır. Samimi bir niyetle evlenmeye karar veren erkek, evlenmek istediği kızın yüzüne bakabilir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu tavsiye buyurmuştur.
İslâm sadece kadına değil, emred olan yani henüz sakalı çıkmamış (parlak) erkek delikanlılara da bakmayı yasaklamıştır.
Resûlullah der ki: "Kıyamet günü bütün gözler ağlayacaktır, ancak şunlar müstesna:
* Allah'ın haramlarına bakmayan gözler.
* Allah yolunda seher vakti uyanık olan gözler.
* Allah korkusuyla sinek başı (gibi yaşlar) döken gözler."
Az önce kaydedilen âyetin devamında Rabbimiz kadınlara da ayrıca hitab edip, onlara da gözlerini kısmalarını emreder: "Mü'min kadınlara söyle, onlar da gözlerini kıssınlar ve ferclerini muhafaza etsinler..."
Bu âyetten, âlimlerden bir kısmı kadınların yabancı erkeklere, şehvetle veya şehvetsiz olarak bakmalarının câiz olmadığı hükmünü çıkarmışlardır. Bu hükmü te'yid eden ve 3440 numarada gelecek olan bir rivayette, "Ümmü Seleme ile Meymûne vâlidelerimiz Aleyhissalâtu vesselâmla otururken yanlarına İbnu Ümmi Mektum gelir. Aleyhissalâtu vesselâm zevcelerine örtünmelerini emreder. Gelenin âmâ olduğu, kendilerini göremeyeceği hatırlatılınca, Aleyhissalâtu vesselâm: "Sizler de mi körsünüz, onu görmüyor musunuz?" buyurur.
Bazı âlimler, kadınların şehvetle olmadığı takdirde erkeklere bakmasının haram olmadığını söylemiştir. Nitekim, Resûlullah, Hz. Âişe'ye bayram günü oynayan Habeşlileri seyretmesine

müsaade etmiştir. Nevevî, bu hadisi: "O sırada Hz. Âişe henüz büluğa ermemişti ve mükellef değildi. Veya örtünme emri henüz gelmemişti" diye te'vil eder. İbnu Hacer bu te'vile katılmaz ve hadisin bazı vecihlerinde, hâdisenin Habeşistan heyetinin gelmesinden sonra olduğunun belirtildiğini, bu heyetin de yedinci hicrî yılında geldiğini, o sene Hz. Âişe'nin onaltı yaşında olması gerektiğini söyler. Kadınların dizkapağı ile göbek arası dışında erkeklere bakabileceğini söyleyenler, bir de Fâtıma Bintu Kays hadisini delil getirirler. Buhârî ve Müslim'de gelen hadise göre, Resûlullah, kocasından boşanan Fatıma'ya, iddetini İbnu Ümmi Mektum'un evinde geçirmesini söyler ve: "O, âmâ bir kimsedir, onun yanında elbiseni çıkarabilirsin" der. Mukabil görüşte olanlar: "Bu, gözü kısmakla da olabilir, aynı evde olmak mutlaka bakmayı gerektirmez" diye cevap vermişlerdir. Ebû Dâvud 3440'da gelecek Ümmü Seleme hadisinin Resûlullah'ın zevcelerine mahsus, Fatıma Bintu Kays hadisinin ise bütün mü'min kadınlara mahsus olduğunu söyleyerek iki zıd rivayeti te'lif eder. İbnu Hacer bu telifi takdir eder ve bazı başkalarının da takdir edip beğendiklerini belirttikten sonra kendisi de şöyle bir teklif getirir: "İbnu Ümmi Mektum'a karşı örtünme emri, onun âmâ olması sebebiyle, vukuunu farkedemeyeceği herhangi bir yerinin açılma ihtimaline binâendir. Öyleyse, bakma yasağı mutlak şekilde dâimî olmaz." Ayrıca der ki: "Bu hususu, kadınların mescidlere, çarşılara, seferlere, yüzleri örtülü olarak çıkmalarına verilen cevaz da teyid eder. Onların örtünmeleri erkeklerin onları görmemeleri içindir. Ama, kadınların görmemesi için de erkeklere örtünmeleri emredilmez. Bu durum, iki cins arasındaki hükmün farklılığına delildir. Gazâlî de bu şekilde ihticac etmiştir. Suyûtî'nin görüşü de böyledir."[367]

3436 -4- وعن بريدة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللهِ # لِعَلِيٍّ: يَا عَلِيُّ َ تُتْبِعِ النَّظْرَةَ النَّظْرَةَ، فَإنَّ لَكَ ا'ولَى، وَلَيْسَتْ لَكَ الثَّانِيَةُ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

4. (3436)- Hz. Büreyde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Ali (radıyallâhu anh)'a buyurdular ki:

"Ey Ali, bakışına bakış ekleme. Zira ilk bakış sanadır, ama ikinci bakış aleyhinedir."[368]

3437 -5- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]أتى رَسولُ اللهِ # فَاطِمَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْها بِعَبْدٍ قَدْ وَهَبَهُ لَهَا وَعَلَيْهَا ثَوْبٌ إذَا قَنَّعَتْ بِهِ رَأْسَهَا لَمْ يَبْلُغْ رِجْلَيْهَا، وَإنْ غَطَّتْ بِهِ رِجْلَيْهَا لَمْ يَبْلُغْ رَأْسَهَا. فَلَمّا رَأى النَّبىُّ # مَا تَلْقَاهُ مِنَ التَّحَفُّظِ قالَ: لَيْسَ عَلَيْكِ بَأسٌ إنَّمَا هُوَ أبُوكِ وَغُمُكِ[. أخرجه أبو داود .

5. (3437)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Fâtıma (radıyallâhu anhâ)'ya, bir köle getirdi. Bunu ona hibe etmişti. Hz. Fâtıma'nın üzerinde (çok uzun olmayan) bir elbise vardı, elbiseyi başına çekecek olsa öbür ucu ayaklarına ulaşmıyordu. Elbisesiyle ayaklarını örtecek olsa üst ucu başına yetişmiyordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), örtünme hususunda mâruz kaldığı sıkıntıyı görünce:

"Bu kıyafette olmanın sana bir mahzuru yok, zira, karşındakiler baban ve kölendir." buyurdu."[369]

AÇIKLAMA:

Hadis bâzı âlimlerce, kölenin kadın efendisine bakabileceğine delil kılınmıştır. Köle, kadının mahremlerinden sayılır. Halvet halinde bulunabilir, beraber yolculuk yapabilirler. Mahrem olan kimseye bakması helâl olan yerlerine bakmak, köleye de helâldir. Hz. Âişe, Saîd İbnu Müseyyeb, iki görüşünden birinde Şâfiî ve Ashabı ve Seleften ekseriyetin görüşü böyledir.
Ancak cumhur, köleyi de ecnebi gibi kabul etmiştir. "Çünkü derler, azad edildikten sonra kadın efendisine nikâhı helâldir."
Bazı âlimler bu hadiste gelen gulâm kelimesinin hem "köle" hem de "oğlan" ma'nâsına gelmesini esas alarak, hadiste geçen kölenin henüz çocuk olduğuna hükmederler.[370]

-3438 -6- وعن أم سلمة رَضِيَ اللهُ عَنْها:]أنَّ النبيَّ # كَانَ عِنْدَهَا وَفي الْبَيْتِ مُخَنَّثٌ. فقَالَ لِعَبْدِ اللهِ بنِ أبى أُمَيَّةَ أخِي أُمِّ سَلَمَةَ: يَا عَبْدَ اللهِ إنْ فَتَحَ اللهُ لَكُمْ غداً الطَّائِفَ فإنِّى أدُلُّكَ عَلى ابْنَةِ غَيْنَ فَإنَّا تُقْبِلُ بِأرْبَعِ وَتُدْبِرُ بِثَمانٍ. فقَالَ #: َ يَدْخُلَنَّ هؤُءِ عَلَيْكُمْ. يَعْنِى المَخَنَّثِينَ فَحَجَبُوهُ. قالَ ابنُ جُرَيجٍ: المُخَنَّثُ هِيْتٌ[. أخرجه الثثة وأبو داود.قوله: »تُقْبلُ بِأرْبَعٍ« أي بأربع عكن.»وَتُدْبِرُ بِثَمانٍ« أراد أطراف العكن ا٬ربع من الجانبين .

6. (3438)- Ümmü Seleme (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanımda idi. Evde bir muhannes vardı. Bu muhannes, Ümmü Seleme'nin kardeşi Abdullah İbnu Ebî Ümeyye'ye: "Ey Abdullah, şayet yarın Allah Tâif'in fethini müyesser kılarsa, ben sana Gaylân'ın kızını göstereceğim. Çünkü o, gelirken dört, giderken sekizdir" der. Bu söz üzerine Aleyhissalâtu vesselâm:
"Böyleleri bir daha yanınıza girmesin" buyurdu. Bu sözüyle muhannesleri kasdetmişti. Bundan sonra onu, (evlerine girmekten) men ettiler."[371]

AÇIKLAMA:

1- Muhannes kadınlaşmış erkek demektir. Ahlâkında, davranışlarında, konuşma tarzında ve bütün davranışlarında kadına benzeyen kimsedir. Bu hal, bazan yaratılıştandır. Böyleleri levmdilmezler; ancak kendilerini buna zorlayan ferdlere de rastlanır. İşte bu mezmumdur ve müdâhale edilmesi gerekir. Sesi ve bazı halleriyle yaratılıştan kadına benzeyenlere hünsâ denir. Zikri geçen zâtı Resûlullah'ın hünsâ bilmesi, ilk gördüğünde yasaklamayışının sebebini izah eder. Bâzı rivayetler, herkesçe onun cimaya ihtiyaç duymayan biri olduğunun bilindiğini belirtir.
Peygamberimiz Medine'den bazı muhannesleri sürmüştür. Ebû Dâvud'da, ellerini ve ayaklarını kınalayan bir muhannesin Medine'den iki gece uzaklıktaki Nakî tam mevkiye sürüldüğü belirtilir. Öldürülmesini teklif edenlere Resulullah, "Ben musallî olanları öldürmekten nehyolundum" cevabını verir. Bu sürülen kimsenin Hit adını taşıdığı belirtilir. Hind diyen de olmuştur başka isimler de var. Sürüldüğü yerin adı da farklıdır. Bundan, birden fazla kimsenin sürüldüğü hükmüne varılabilir.

Nitekim Âmirî, bunların dört aded olduğunu kaydeder.

2- Gelirken dört, giderken sekiz sözüyle kadının önden bakınca karnında dört boğum göründüğünü, arkadan bakınca bu boğumların sağlı sollu iki taraftan da görünmesi sebebiyle sekiz görüneceğini ifade eder. İbnu Hacer, bu tasvirin kadının şişman olduğunu ifade ettiğini, o devirde umumiyetle erkeklerin şişman kadınlara rağbet ettiklerini belirtir.

3- Resûlullah bir çok hadislerinde erkeklerin kadınlara, kadınların da erkeklere benzemesini yasaklamıştır. Bir hadisleri şöyle: "Allah'ın yaratışından nefret ederek kadınlara benzeyenlere Allah'ın öfkesi şiddetlidir." Bir başka hadis de şöyledir: "Kadınlardan kendisini erkeklere benzetenlerle, erkeklerden kendilerini kadınları benzetenlere Allah lanet etsin."

4- Resûlullah'ın Hît'i sürgün edişinde başlıca üç sebep gösterilmiştir.

* Kadınlara ihtiyaç duyan biri olduğu halde bunu gizleyerek, kendinin herkesçe kadınlara ihtiyacı olmayan biri bilinmesine sebep olması.

* Kadınların güzelliklerini ve avret yerlerini erkeklere alenî şekilde anlatmasıdır. Bu, dinimizin yasakladığı bir edebsizliktir. Kadının erkeğini, erkeğin hanımını tasvir etmesi memnudur. Bir rivayette Hît, vasfettiği kız hakkında daha müstehcen tabirler kullanmıştır: "Ağzı papatya çiçeği gibi, oturduğu zaman iki olur, konuşursa renk saçar gibi..."

* Kadınların en mahrem yerlerine muttalî olmuştur, bunları başka kadınlar bile kolay kolay öğrenmez. İşte bu sebeplerle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu sürmüştür.

Sadedinde olduğumuz hadisin şerhinde başka teferruatlar da var, bu kadarını yeterli görüyoruz.[372]

3439-7- وعن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]لَعَنَ رسولُ اللهِ # المُخَنَّثِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالمُتَرَجِّلاتِ مِنَ النِّسَاءِ. وقَالَ: أخْرِجُوهُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ[. أخرجه البخاري، وأبو داود والترمذي .

7. (3439)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) erkeklerden kadınlaşanlara, kadınlardan da erkekleşenlere lânet etti ve: "Onları evlerinizden çıkarın!" şeklinde ferman buyurdu."[373]

3440-8- وعن أم سلمة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]كُنْتُ عِنْدَ النَّبيِّ # وَعِنْدَهُ مَيْمُونَةُ بِنْتُ الحَارِثِ رَضِيَ اللهُ عَنْها. فأقْبَلَ ابنُ أُمِّ مَكْتُومٍ وَذلِكَ بَعْدَ أنْ أُمِرْنَا بِالحِجَابِ؛ فَدَخَلَ عَلَيْنَا. فقَالَ #: اِحْتَجِبَا مِنْهُ. فَقُلْنَا يَا رسولَ اللهِ، ألَيْسَ هُوَ أعْمَى يُبْصِرُنَا؟ فقَالَ: أفَعَمْيَاوَانِ أنْتُمَا؟ ألَسْتُمَا تُبْصِرَانِهِ[. أخرجه أبو داود والترمذي وصححه .

8. (3440)- Ümmü Seleme (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında idim. Yanında Meymûne Bintu'l-Hâris (radıyallâhu anhâ) da vardı. (Bu esnada) İbnu Ümmi Mektum bize doğru geliyordu. -Bu vak'a, tesettürle emredilmemizden sonra idi- ve yanımıza girdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize:

"Ona karşı örtünün!" emretti. Biz:

"Ey Allah'ın resulü! O, âmâ ve bizi görmeyen (ve varlığımızı tanımayan) bir kimse değil mi?" dedik.

Bunun üzerine:

"Siz de mi körlersiniz, siz onu görmüyor musunuz?" buyurdu."[374]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, önce de temas ettiğimiz gibi, kadının erkeğe, erkeğin kadına bakmasına haram diye hükmedenlerin delilidir. Bu meselede aksi görüş de vardır. Nevevî: "Esahh olan, her ikisinin de nazarlarının haram olmasıdır" der. Nevevî, kadınlara gözlerini kısmalarını emreden âyeti (Nur 30) de kaydettikten sonra şunu söyler: "Çünkü kadın insanlığın iki cinsinden biridir. Onlara, erkeklere kıyasen diğer cinse (erkeklere) bakmak haram edilmiştir. Burada bakma yasağı fitne korkusu sebebiyledir. Bu, kadınlar hakkında daha açıktır, çünkü onlar şehvetçe daha şiddetli, akılca daha kıttırlar; dolayısıyla onlara fitne erkeklerden daha çabuk ulaşır."

Bu mevzu üzerine geniş açıklamayı 3435 numaralı hadiste kaydettik.[375]

3441-9- وعن أبي أسيْدٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللهِ # وَهُوَ خَارِجٌ مِنَ المَسْجِدِ، وَقَدْ اخْتَلَطَ الرِّجَالُ مَعَ النِّسَاءِ في الطَّرِيقِ. فقَالَ: اسْتَأخِرْنَ فَلَيْسَ لَكنَّ أنْ تَحْقُقْنَ الطَّرِيقَ. عَلَيْكُنَّ بِحَافَاتِ الطَّرِيقِ. فَكَانَتِ المَرْأةُ تُلْصِقُ بِالجِدَارِ حَتّى إنَّ ثَوْبَهَا لَيَتَعلَّقُ بِالجِدَارِ مِنْ لُصُوقِهَا بِهِ[. أخرجه أبو داود.»تحقُقْنَ الطَّرِيقَ« أيْ تَرْكبْنَ حُقَّهَا، وَهُوَ وَسَطُهَا .

9. (3441)- Ebû Üseyd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), mescidden çıkıyordu. Yolda kadınlarla erkeklerin karışmış vaziyette olduklarını görünce, kadınlara:
"Sizler geride kalın. Yolun ortasından gitmeyin, kenarlarından gidin!" diye ferman buyurdu. Bundan sonra, kadınlar nerdeyse duvara değecek şekilde kenardan yürürdü. Bazan bu değmeler sebebiyle, elbisenin duvara takıldığı olurdu."[376]

3442-10- وعن ابنِ عُمَر رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]نَهَى رَسُولُ اللهِ # أنْ يَمْشِيَ الرَّجُلُ بَيْنَ المَرأتَيْنِ[. أخرجه أبو داود .

10. (3442)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), erkeğin iki kadın arasında yürümesini yasakladı."[377]

AÇIKLAMA

Erkeğin iki kadın arasında yürümesi hayaya, mürüvvete ve vekâra aykırı bulunmuştur. Yasağın sebebi budur. Ancak hadis umumiyetle zayıf addolunmuştur.[378]

3443- -11- وعن ابن مسعودٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رَسولُ اللهِ #: المَرأةُ عَوْرَةٌ فَإذَا خَرَجَتْ اسْتَشْرَفَهَا الشَّيْطَانُ[. أخرجه الترمذي .

11. (3443)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kadın avrettir, dışarı çıktı mı şeytan ona muttalî olur."[379]

AÇIKLAMA:

1- Avret, ortaya çıktığı, görüldüğü takdirde utanılan her şeydir. Kadının avret olarak ifâdesi, kadından da haya duyulduğu içindir. Bu hadis "kadın, avret (utanılacak şey) sahibi olduğu için böyle denmiştir" şeklinde de açıklanmıştır.
2- Şeytanın kadına istişrâfı (ıttılâı) farklı şekillerde yorumlanmıştır:
* Kadını erkekler nazarında tezyin eder.
* Şeytan kadına onu iğva etmek ve onunla başkalarını da iğva etmek için bakar.
İstişrâf lügat olarak bir şeye bakmak üzere gözünü kaldırmak ve daha iyi görmek için elini kaşı üzerinde açıp gölgelemektir.
Bu durumda hadis, kadının lüzumsuz yere sokağa çıkmasının hoş olmadığını takrir buyurmaktadır. Âlimler hadisten: "Kadın çıkınca, şeytan başkasıyla onu şaşırtmak, onunla da başkasını şaşırtmak, böylece her ikisini veya ikisinden birini fitneye atmak için dikkatini onun üzerine toplar" ma'nâsını çıkarmışlardır.
Buradaki şeytandan Resûlullah, cinnî şeytanı kasdettiği gibi fâsıklardan insî şeytanı da kastetmiş olabilir. Zira Nâs suresinde şeytanın insî ve cinnî olabileceği ifâde edilmiştir.[380]

3444- -12- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كَانَ رَسولُ اللهِ # مَعَ إحْدَى نِسَائِهِ فَمَرَّ بِهِ رَجُلٌ فَدَعَاهُ وَقَالَ: هذِهِ زَوْجَتِي. فقَالَ يَا رسولَ اللهِ: مَنْ كُنْتُ أظُنُّ بِهِ فَلَمْ أكُنْ أظُنُّ بِكَ. فقَالَ: إنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِن ابنِ آدَمَ مَجْرَى الدَّمِ[. أخرجه مسلم .

12. (3444)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadınlarından biriyle beraber idi. Yanından bir adam geçti. Aleyhissalâtu vesselâm adamı çağırarak:
"Bu benim zevcemdir!" dedi. Adam:
"Ey Alah'ın Resulü! Ben herkesten şüphe etsem de sizden şüphe etmem!" deyince, Aleyhissalâtu vesselâm:
"Şeytan insana kanın nüfuz ettiği gibi nüfuz eder!" buyurdular."[381]

AÇIKLAMA:

Bu hâdise, birinci ciltte kaydedilen 103 numaralı hadise benzemektedir. Muhaddisler her iki rivayetin de aynı hâdiseye ait olabileceği gibi, iki ayrı hâdiseye de ait olabileceğini söylemiştir. Şu kadar var

ki, öbür rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) i'tikafta iken, gece vakti ziyaretine gelen Safiyye'yi uğurlamak üzere mescidin kapısına geldiği sırada iki kişi geçer. Resûlullah onları "Ağır olun!" diye çağırır.
Her iki rivayetin aynı hadiseye ait olması hâlinde, sadedinde olduğumuz rivayet te'vil olunur: "Geçenler iki idi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) birisi ile konuştuğu için burada bir adam mevzubahis edilmiştir" denilir.

Hadisten çıkan hükümler için 103 numaralı hadisin açıklamasına bakılmalıdır.[382]

ONSEKİZİNCİ FASIL

MÜTEFERRİK HADİSLER

3445- 1- عـن أبي ذرٍّ رَضِـيَ اللهُ عَنْه قـال:]قـال لِي رَسُولُ اللهِ #: يَا أبَا ذَرّ فَقُلْتُ: لَـبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ يَا رَسُولَ اللهِ وَأنَا فِدَاؤُكَ[. أخرجه أبو داود .

1. (3445)- Ebû Zerr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana:
"Ey Ebû Zerr!" dedi. Ben:

"Ey Allah'ın Resûlü, buyurun! Emrinizdeyim, canım sana feda olsun!" diye cevap verdim."[383]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, bir büyüğe hürmeten "canım sana feda olsun", "kurbanın olayım!" gibi tabirleri kullanmanın câiz olup olmadığı meselesine cevap teşkil etmekte ve câiz olduğuna delil olmaktadır. Rivayette gözükmüyor ise de, hadis böyle bir soruya cevap sadedinde söylenmiş gibi. Ebû Bekr İbnu Ebî Âsım, cevaza delâlet eden rivayetleri göz önüne alarak şu hükme varır: "Kişi bu tabiri sultanına, büyüğüne, ilim sahiplerine, kardeşlerinden sevdiklerine karşı kullanılabilir, bunda bir mahzur yoktur. Hattâ, onu büyüklemek ve muhabbet izhâr etmek maksadıyla yapınca sevab da kazanır. Bunu söylemek haram olsaydı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu söyleyeni ondan men ederdi. Bunun Resûlullah' tan başkası için söylenmesi de câizdir, aksini bilmiyorum."[384]

3446- 2- وعن أبي سعيد الخدري رَضِـيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ الله #: َ تُـصَاحِبْ إَّ مُؤمِناً، وَ يَأكُلْ طَعَامَكَ إَّ تَقِيٌّ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

2. (3446)- Ebû Saîdi'l-Hudrî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Sadece mü'minle arkadaşlık et. Senin yemeğini muttakî olan yesin."[385]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen "Sadece mü'minle arkadaşlık et!" sözü iki ma'nâya muhtemeldir:

1- Kâmil mü'minle arkadaşlık yap.

2- Kâfir ve münâfıklarla arkadaşlık yapma, çünkü onlar kişinin diyanetine zarar verir. "Mü'min"den murad bütün mü'minler sınıfıdır.

Hadisin ikinci kısmı, yemeğimizden sadece muttakî olanların yemesini irşad buyurmaktadır.

Şu halde, bu hadiste arkadaşlık, mertebelere ayrılmış olmaktadır: "Mü'minden başkası arkadaş olamaz. Yani her mü'minle konuşmak, diğer beşerî münasebetler, ziyaretler, selamlaşmalar vs. caizdir. Ama evine davet edip yemek yedirecek kadar ileri seviyeye götürülecek bir arkadaşta ittikâ aranmalıdır. Bir başka deyişle müttakî olmayan fâsık, gevşek bir mü'minle arkadaşlık, yemeğe çağırılacak kadar ilerletilmemelidir."

Gerçekten de arkadaş vardır selamlaşılır; arkadaş vardır sokakta beraber gezilir; arkadaş vardır, çayhâneye oturulup çay içilir; arkadaş vardır, evde bile beraber oturulabilir; arkadaş vardır, zaman zaman evlerde müşterek yemek yenilir.

Bu arkadaşlık dereceleri daha da çoğaltılabilir. Dikkat edersek bu sayılan arkadaşlıkların samimiyet derecelerinin farklı olduğunu görürüz. Arkadaşımız çoktur ama pek azıyla evde yemek yeriz. Öyleyse evde birlikte yemek arkadaşlığın ileri samimiyetteki derecesini gösterir. İşte hadis, bu derece ileri samimiyet kuracağınız kimseleri muttakîlerden seçin demiş olmaktadır.[386]

-3447 -3- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ الله #: المَرْءُ عَلى دينِ خَلِيلِهِ فَلْيَنْظُرْ أحَدُكُمْ مَنْ يَخَالِلُ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

3. (3447)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kişi dostunun dini üzeredir. Öyleyse her biriniz, kiminle dostluk kuracağına dikkat etsin."[387]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, arkadaşlığın ehemmiyetine dikkat çekmektedir. O kadar ki arkadaşlar birbirine ciddî tesirlerde bulunabilmekte, "din"le ifâde edilen îtikad, âdet, sîret, ahlâk gibi hususlarda benzemeler husûle gelmektedir.

Bu sebeple hadisin devamında, sıkı dostluk kuracağımız kimsenin ahvâlini iyice bir tedkik ve teemmülden geçirip ondan sonra dostluğa girmemiz tavsiye buyrulmaktadır. Bir başka hadiste: "Müşriklerle beraber yaşamayın, onlarla cimada bulunmayın. Kim onlarla beraber yaşar veya cimada bulunursa onlardan olur" buyrulmuştur.[388]

-3448 -4- وعن أبي الدرداء رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللهِ #: أَ أُخْبِرُكُمْ بِأفْضَلَ مِنْ دَرَجَةِ الصِّيَامِ وَالصَّةِ وَالصَّدَقَةِ؟ قالُوا: بَلى. قال: إصَحُ ذَاتِ الْبَيْنِ فَإنَّ فَسَادَ ذَاتِ الْبَيْنِ هِيَ

الحَالِقَةُ]. أخرجه أبو داود والترمذي وصححه .
وزاد: » أقُولُ تَحْلِقُ الشَّعْرَ، وَلكِنْ تَحْلِقُ الدِّينَ« .

4. (3448)- Ebû'd-Derda (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Size oruç, namaz ve sadakanın derecesinden daha üstün olan şeyi haber vermeyeyim mi?"
"Evet (Ey Allah'ın resulü, söyleyin!)" dediler.

"İnsanların arasını düzeltmektir. Çünkü insanların arasındaki bozukluk (dini) kazır."[389]

Tirmizî'de şu ziyade gelmiştir: "Ben saçı kazır demiyorum, velâkin dini kazır (diyorum)."[390]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen zâtu'lbeynle kalplerde bulunan ülfet, muhabbet gibi, insanları kaynaştıran hasletler anlaşılmıştır. Bu durumda ıslah-ı zâtı'lbeyn bu kaynaşma vasıtalarını iyileştirme, güçlendirme ma'nâsına gelir. Ancak, aynı tabirle kalplerdeki düşmanlık, küsme, kırılma gibi hallerin de kastedilmiş olabileceği kabul edilmiştir. Bu durumda ıslah-ı zâtı'lbeyn kırgınlıkların giderilmesi, küslerin barıştırılması gibi ma'nâlara gelir. Her iki te'vil de sonuçta birleşir, çünkü muhabbet ve kaynaşmayı netice vermektedir.
2- Hadis, insanlar arasındaki kırgınlığın küçümsenmemesine dikkat çeker, bunun dini götüren ve kazıyıp atan bir hal olduğunu belirtir. Çünkü kalbte kırgınlık, kin, husûmet yerleşti mi, kişi artık aklıyla, sağ duyusuyla hareket edemez, onun birçok davranışlarında dinin yönlendirici, frenleyici rolü müessir olamaz. Bu menfi durumdan, Allah korusun her çeşit kötülükler neşet eder, bu çeşit ferdlerin hayatında ne din, ne diyanet, ne de hamiyet-i diniyye kalır. Bu hale düşen insanlar, kendine düşman bildiği kimselere galebe çalmak için kâfirin bile yardımını taleb edebilir, bu yardımı garantilemek için dininden, dinî mukaddesâtından tavizler verebilir, müşriklerle, din düşmanlarıyla işbirliği yapabilir. Şuurlu müslümanlar hadisin bu irşadına uyarak, bir taraftan keskin bir ustura gibi dinin kazınmasında müessir olacak bu durumları düzeltmeyi mühim bir vazife bilirken, diğer taraftan da insanları bu çeşit durumlara itmemenin çok mühim olduğunu anlarlar. Bu hislerin doğmasına basiretsizce zemin hazırlayanlar, kin sahibi insanların dinde merhametsizce işleyecekleri tahribatın sorumluluğuna iştirak edebilecektir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu ciddi tehlikeye çarpıcı kelimeler kullanarak dikkat çekmektedir. Tirmizî'nin bir rivayetinde, "Resûlullah'ın: "Bu kazıyıcıdır" derken, "bu saçı kazıyor" demek istemiyorum, lâkin dini kazıyor demek istiyorum" demiş olduğu belirtilir.
Şu halde, bu meş'um neticeleri önleyici ıslah ve barıştırma çalışmaları, namaz, oruç, sadaka gibi ferdî ibadetlerden çok daha üstün olacaktır. Sadedinde olduğumuz hadis bu vak'aya parmak basmıştır. Bu, fevkalâde şümullü hayırlara menşe' olan ıslah işinin ehemmiyetini tebârüz ettiren diğer bir husus, bu yolda yalan söylemeye bile fetva verilmiş olmasıdır. Evet, İslâm nazarında en merdûd ve en meş'um bir şey ilan edilen kizb, insanlar arasını bulup barıştırmada tecviz edilmiş, mubah addedilmiştir.[391]

3449-5- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]خَطَبَنَا عُمَرُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بِالجَابِيَةِ فقَالَ: يَا

أَيُّهَـا النَّاسُ إنِّي قُمْتُ فِيكُمْ كَقِيَـامِ رسول اللهِ # فِينَـا. قَالَ: أُوصِـيكُمْ بِأصْـحَابِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَـهُمْ ثُمَّ يَفْشُو الْكَذِبُ حَتّى يَحْلِفَ الرَّجُلُ وَ يُسْـتَحْلَفُ، وَيَشْهَدُ الشَّاهِدُ وَ يُسْتَشْهَدُ. أَ َ يَخْلُوَنَّ رَجُلٌ بِامْرَأةٍ إِ كَانَ ثَالِثُهُمَا الشَّيْطَانَ، عَلَيْكُمْ بِالْجَمَاعَـةِ، وَإِيَّاكُمْ وَالْفُرْقَةَ: فَإنَّ الشَّيْطَانَ مَعَ الْوَاحِدِ وَهُوَ مِنَ اثْنَيْنِ أَبْعَدُ، مَنْ أَرَادَ بُحْبُوحَـةَ الجَنَّةِ فَلْيَلْزَمِ الجَمَاعَةَ. مَنْ سَـرَّتْهُ حَسَـنَتْهُ وَسَاءَتْهُ سَيِّئَتُهُ فَذلِكُمْ المُؤْمِنُ[. أخرجه الترمذي وصححه .

5. (3449)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh), el-Câbiye'de bize hitaben:
"Ey insanlar, dedi. Ben, (şu hutbeyi okumak üzere) aranızda kalkıyorum, tıpkı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da bizim aramızda kalktığı gibi. (O kalkıp) şöyle demişti: "Size Ashâbımı, sonra da onların peşinden gelecekleri [sonra da bunların peşinden gelecekleri] tavsiye ediyorum. Daha sonra (gelenler arasında) yalan, öylesine yayılacak ki, kişi, kendisinden yemin taleb edilmediği halde yemin edecek, şâhidliği istenmediği halde şehâdette bulunacak. Haberiniz olsun, bir erkek bir kadınla baş başa kaldı mı onların üçüncüsü mutlaka şeytandır. Size cemaati tavsiye ederim. Ayrılıktan sakının. Zira şeytan, tek kalanla birlikte olur. İki kişiden uzak durur. Kim cennetin ortasını dilerse, cemaatten ayrılmasın. Kimi yaptığı hayır sevindirir ve kötülüğü de üzerse, işte o, mü'mindir." [392]

3450-6- وعن أبي موسـى رَضِـيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللهِ # إذَا مَرَّ أحَدُكُمْ في مَجْلِس أوْ سُوقٍ وَفي يَدِهِ نَبْلٌ فَلْيَأخُذْ بِنِصَالِهَا َ يَخْدِشُ بِهَا مُسْلِماً. قالَ أبو موسى رَضِيَ اللهُ عَنْه: واللهِ مَا مُتْنَـا حَـتَّى سَـدَّدْنَاهَا بَعْضُـنَا في وُجُـوهِ بَعْضٍ[. أخرجـه الشـيخان وأبـو داود. »التسديد« التصويب.

6. (3450)- Ebû Musa (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): buyurdular ki: "Sizden biri bir meclis veya bir çarşıdan geçerken elinde ok bulunduğu takdirde, okun demir kısmını tutsun, onunla bir müslümanı yaralamasın." Ebû Musa (radıyallâhu anh) derdi ki: "Biz, vallahi, onları ölmezden önce birbirimize yönelttik."[393]

AÇIKLAMA:

Hadis, müslümanlar hususunda, Rasûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ne kadar müşfik ve merhametkâr olduğunu göstermektedir. Müslümanlar birbirlerini incitmekten, rahatsız etmekten, maddîmanevi yaralara sebep olmaktan son derece kaçınmalıdırlar.
Ebû Musa (radıyallâhu anh), Aleyhissalâtü vesselâm'dan sonra çıkan fitneye işaret ediyor: "Biz çarşı pazarda dolaşırken demir kısmının gafletle değmesinden hâsıl olacak rahatsızlığa bile meydan vermememiz için uyarıldığımız okları, Resûlullah'ın vefatından sonra, birbirimizi öldürmek için kullandık, zehî gaflet!" demek istiyor, hayıflanıyor.[394]

3451- 7- وعن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]نهَى رسولُ اللهِ# أنْ يُتَعاطَى السَّيْفُ مَسْلُوّاً[. أخرجه أبو داود والترمذي.»التعاطي« ا'خذ والعطاء، والمراد عدم شهره بين الناس .

7. (3451)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) çıplak olarak kılınç teati edilmesini yasakladı."[395]

MEHİR BÖLÜMÜ

Bu bölümde iki fasıl var

*

BİRİNCİ FASIL

MEHRİN MİKTARI

*

İKİNCİ FASIL

MEHRİN AHKÂMI

UMÛMÎ AÇIKLAMA

Mehir, sadak ve sevk, evlenme sırasında kadına verilmesi gereken bir bedeldir. Nikahın sahih olmasının şartlarından biridir. Bu olmaksızın nikâh sahih olmaz. Ancak bilahere kadın mehrinden vazgeçebilir. Zirâ mehir kadının şahsi malıdır, onu dilediği gibi tasarruf eder, kimse karışamaz şöyle veya böyle tasarruf etmek için kimse onu icbar edemez. Evlenilen kadın ehl-i kitap dahi olsa mehir hakkı aynen mevcuttur.
Mehrin nikâh için şart olması, Kur'ân-ı Kerim'de yer almış olmasından ileri gelir. Ayet-i kerime:
"Kadınlara mehirlerini cömertçe verin. Eğer ondan gönül hoşluğu ile size bir şey bağışlarsa onu âfiyetle yeyin." (Nisâ 4).
Mehrin âzâmî miktarı hususunda bir hudud yoktur. Resûlullah devrinde, mehir olarak hurma bahçesinin bile verildiği olmuştur.
Asgarî miktarı hususunda ülemâ ihtilâf eder. Hanefîlere göre en az on dirhem gümüş olmalıdır.
Mâlikîlere göre hâlis altından bir dinarın dörtte biri, hâlis gümüşten de üç dirhemdir veya bunların kıymetinde maldır.
İmam Şâfiî, Ahmed İbnu Hanbel, Sevrî, Dâvud-u Zâhirî, İbnu Ebî Leylâ'ya göre, mehrin muayyen bir miktarı yoktur. Her mal olan şey az olsun çok olsun mehir olabilir. Bununla beraber İmam Ahmed İbnu Hanbel'e göre mehrin on dirhemden az olmaması müstehabtır, dörtyüz dirheme kadar olması

mesnundur, ziyade olmasında bir beis yoktur.
Nikâh akdi sırasında mehir miktarının tesbit edilmesi sünnettir. Akid zamanında mehir belirlenmemiş ise veya belirlenen miktar sahih kabul edilmemiş ise buna mehr-i misil gerekir. Yani o devirde o bölge halkı, o emsal kadının nikâhında ne miktar mehir vermeyi örfleştirmiş ise o esas alınır. Buna mehr-i misil denir. Nikâh sırasında zikredilen mehre, mehr-i müsemmâ denir.
Mehr-i müsemmânın âzâmi miktarına şer'an miktar tayin olunmamış, iki tarafın mütâbakatına bırakılmıştır. Akid sırasında tesmiye edilen yani bilfiil zikredilerek mütabakatla tesbit edilen meblağ ne kadar yüksek olursa olsun, onun kadına ödenmesi gerekir. Bu husus, âyet-i kerime ile garanti altına alınmıştır: "Bir eş yerine başka bir eş almak isterseniz, birincisine bir yük altın vermiş olsanız bile, ondan bir şey almayın..." (Nisâ 20). Burada Rabbimiz Teâlâ Hazretleri boşanma halinde, kadına mehr-i müsemmânın bir yük altın bile olsa verilmesini emreder. Yük'ün sayısı, kilosu yoktur. Bu hususta Hz. Ömer'e itiraz eden kadının kıssası meşhurdur: Hz. Ömer (radıyallâhu anh), kadınlara verilen bu mehrin âzamî miktarını tesbit etmek niyetiyle, bir cuma hutbesinde: "Kadınlara mehir verirken aşırı gitmeyin..." deyince, cemaatten bir kadın atılarak: "Ey Ömer, senin buna hakkın yok. Zirâ âyet-i kerime'de Cenâb-ı Hakk: "Birisine bir yük altın da vermiş olsanız bile ondan birşey almayın..." buyurmuştur" der. Hz. Ömer kadına hak verir ve kararından rücû eder.
Yeri gelmişken şunu da belirtelim: Mehir, evlenme anında peşin verilebileceği gibi, önce borçlanıp sonra da verilebilir. Veya bir kısmı önce verilir, bir kısmı borç olarak tesbit edilir, sonradan ödenir. Peşin ödenene mehr-i muaccel denir. Koca, hayat boyu borçlu kalabilir. Bu esnada boşanma olursa, boşanma sırasında erkeğin mehir borcunu ödemesi gerekir. Ölmüş ise geride bıraktığı mal, vârisler arasında taksim edilmezden önce, ondan mehir ödenir, geri kalan, taksime tabi tutulur.
Görüldüğü üzere, mehir müessesesi son derece ciddi bir müessesedir ve kadınların korunmasına, istikballerinin garanti edilmesine yöneliktir.
Bugün bu müessesenin işletilmemesinden hâsıl olan bir kısım ızdırapların günahı İslâmiyet'e yükletilemez. Aksamaların vebâli, müesseseyi işletmeyen, bu emre riâyet etmeyen cemiyete ve müslümanlara aittir. Bir de kadınlarımızın cehaleti bu meselede büyük rol oynamaktadır. Bu hususları bilip, evlenme sırasında açık ve net olarak medar-ı bahs edip gereğini yapması gerekir. Mehir gibi ağır, maddi bir yükün altına giren bir erkek karısını kolay kolay boşayamaz.
Çok mevziî ve aksaktopal bir vaziyette câri olan bu müessesenin, aslî ruhuna uygun olarak ihyası, kadınlarımızın himayesi, boşanmaların azalması, İslâm'a yöneltilen iftiraların yersiz olduğunun fiilen gösterilmesi için gereklidir. [396] وبِه نَسْتَعِينَ]

BİRİNCİ FASIL

MEHRİN MİKTARI

-3452 -1- عن سهل بن سعد رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]جَاءَتِ امْرَأةٌ إلى رَسُولِ الله # فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللهِ؟ جِئْتُ أهَبُ نَفْسِي لَكَ. فَنظَر إلَيْهَا فَصَعَّدَ النَّظَرَ فِيهَا وَصَوَّبهُ وَطَأطَأ رَأسَهُ. فَلَمَّا رَأتْ أنَّهُ لَمْ يَقْضِ فِيهَا شَيْئاً جَلَسَتْ. فقَامَ رَجُلٌ فقَالَ: يَا رَسولَ اللهِ إنْ لَمْ يَكُنْ لَكَ بِهَا حَاجَةٌ فَزَوِّجْنِيهَا، فقَالَ: فَهَلْ عِنْدَكَ مِنْ شَىْءٍ؟ فقَالَ: َ؛ وَاللهِ يَا رسولَ اللهِ. فقَالَ: اذْهَبْ إلى أهْلِكَ فَانْظُرْ

هَلْ تَجِدْ شَـيْئاً فَذَهَبَ. ثُمَّ رَجَعَ فَقَالَ: ؛ وَاللهِ يَا رَسُولَ اللهِ! مَا وَجَدْتُ شَيْئاً. فَقَالَ: انْظُرْ وَلَوْ خَاتَماً مِنْ حَدِيدٍ. فَذَهَبَ ثُمَّ رَجَعَ فَقَالَ: وَاللهِ يَا رسولَ اللهِ، وَ خَاتَماً مِنْ حَدِيدٍ. ولَكِنْ هذَا إزَارِي. قَالَ سَهْلٌ: مَالَهُ رِدَاءٌ، فَلَهَا نِصْفُهُ فقَالَ #: مَا تَصْنَعُ بِإزَارِكَ إنْ لَبِسْتَهُ لَمْ يَكُنْ عَلَيْهَا مِنْهُ شَيْءٌ وَإنْ لَبِسَتْهُ لَمْ يَكُنْ عَلَيْكَ مِنْهُ شَـيْءٌ. فَجَلَسَ الرَّجُلُ حَتّى إذَا طَالَ مَجْلِسُهُ قَامَ فَرَآهُ رسولُ اللهِ # مُوَلِّياً فَأمَرَ بِهِ فَدُعِى فقَالَ: مَاذَا مَعَكَ مِنَ الْقُرآنِ؟ قالَ: مَعِي سُورَةُ كَذَا وَكَذَا، عَدَّدَهَا. فقَالَ: تَقْرَؤُهُنَّ عَنْ ظَهْرِ قَلْبِكَ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: اذْهَبْ، فقَدْ مَلّكْتُكَهَا[. وفي رواية: »أنْكَحْتُكَهَا بِمَا مَعكَ مِنَ الْقُرآنِ«. أخرجه الستة .

1. (3452)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir kadın gelerek:
"Ey Allah'ın Resûlü, dedi. Sana nefsimi bağışlamaya geldim."
Aleyhissalâtu vesselâm kadına şöyle bir nazar edip sonra tepeden tırnağa gözden geçirdi, bir de sâbit baktı ve sonunda (hiçbirşey söylemeden) başını yere eğdi.
Kadın, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, hakkında hiç bir hükme varmadığını görünce oturdu. Derken bir adam doğrulup:
"Ey Allah'ın Resûlü! Sizin ona ihtiyacınız yoksa onu bana nikahlayın!"dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Yanında (buna mehir olarak verecek) bir şeyler var mı?" diye sordu. Adam:
"Vallahi yok ey Allah'ın Resûlü!" deyince:
"Ailene git, bir şeyler bulabilecek misin bir bak!" dedi. Adam gitti ve az sonra geri geldi:
"Hayır, vallahi ey Allah'ın Resulü hiç bir şey bulamadım!" dedi. Resûlullah tekrar:
"İyi bak, demirden bir yüzük de mi yok!" buyurdu. Adam tekrar gidip yine geri geldi ve:
"Hayır! Vallahi ya Resûlullah, demirden bir yüzük bile yok! Ancak işte şu izârım[397] var, yarısı onun olsun" dedi. Sehl der ki: "Adamın ridası yoktu" Aleyhissalâtu vesselam:
"İzarın ne işe yarar? Onu sen giyecek olsan onun üzerinde birşey olmayacak, şayet o giyecek olsa senin üzerinde bir şey kalmayacak!" buyurdular. Bunun üzerine adam oturdu. Epey bir müddet oturduktan sonra, kalktı.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onun döndüğünü görünce, geri çağırılmasını söyledi. Adamı çağırdılar.
"Kur'ân'dan ne biliyorsun (hangi sureler ezberinde?)" diye sordu. Adam:
"Şu şu sûreleri biliyorum!" diye bildiklerini saydı.
"Yani sen bunları ezbere okuyor musun?" diye tekrar sordu. Adam:
"Evet!" deyince, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Haydi git, ben kadını sana temlîk ettim" buyurdu."
Bir rivayette: "Kur'an'dan bildiklerin(i öğretmen) mukabilinde onu sana nikâhladım" buyurdu."[398]

-3453 -2- وفي رواية ؛بي داود عن أبي هريرة رَضِـيَ اللهُ عَنْه:]قُمْ فَعَلِّمْهَا عِشْرِينَ آيَةً وَهِيَ امْرَأتُكَ[.

2. (3453)- Ebu Dâvud da kaydedilen bir Ebu Hüreyre rivâyetinde: "Kalk buna yirmi âyet öğret, o senin hanımındır" denmiştir.[399]

3454- 3- وفي أخرى له عن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللهِ #: مَنْ أعْطَى في صَدَاقِ امْرَأتِهِ مِلْءَ كَفِّهِ سَوِيقاً أوْ تَمْراً فَقَدْ اسْتَحَلَّ[.

3. (3454)- Yine Ebu Dâvud'un Câbir'den yaptığı bir diğer rivayette: "Resûlullah: "Kim mehir olarak bir avuç kavud veya hurma verirse kadını kendine helâl kılmış olur" buyurmuştur.[400]

3455- 4- وعن عبداللّه بن عامر عنْ أبِيهِ:]أنَّ امْرَأةً مِنْ بَنِي فَزَارَةَ تَزَوَّجَتْ عَلى نَعْلَيْنِ. فقَالَ رسُولُ اللّهِ #: أرَضِيتِ مِنْ نَفْسِكِ وَمَالِكِ بِنَعْلَيْنِ؟ قالَتْ نَعَمْ. فأجَازَهُ النّبيُّ #[. أخرجه الترمذي وصححه .

4. (3455)- Abdullah İbnu Âmir babasından naklediyor: "Benî Fezâre' den bir kadın bir çift ayakkabı mehir mukabilinde evlendi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Nefsin ve malın için bir çift ayakkabıya razı mısın?" diye sordu. Kadın: "Evet!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu evliliğe müsaade etti."[401]

AÇIKLAMA:

1- Burada, nefsini Resûlullah'a bağışlayan bir kadın ve bu vesile ile teselsül eden bir kısım gelişmeler mevzubahistir. Bu hadise Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayatında tek değildir, birkaç kere vukûa gelmiştir. Hatta âyet-i kerime bu meseleye sârih olarak temas eder: "...Nefsini peygambere (mehirsiz) hibe eden mü'min kadın..." (Ahzâb 50).
Vak'anın teaddüdünden olacak, nefsini hibe eden kadının ismi muhteliftir. Kimisi zayıf, kimisi sahih muhtelif rivayetler, şu kadınların nefislerini Resûlullah'a hibe ettiklerini belirtir: Havle Bintu Hakîm veya Ümmü Şerîk, Fâtıma Bintu Şüreyh, Leyla Bintu'l-Hatim, Zeyneb Bintu Huzeyme, Meymûne Bintu'l-Hâris. İbnu Abbâs, (radıyallâhu anhümâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın (mubah olmalarına rağmen) nefsini hibe edenlerden hiçbiri ile evlenmediğini belirtmiştir.
2- Hadiste geçen sana temlîk ettim tabirinin "sana mehirsiz olarak nikahladım" ma'nâsında anlaşılması gerektiği belirtilmiştir. Çünkü İslâm'da hür kimsenin köleleştirilmesi diye bir şey mevcut değildir.
3- Tepeden tırnağa baktı tabirinin Arapça aslını Kurtubî "Yukarıdan aşağıya, aşağıdan yukarıya birkaç sefer (teemmül ederek, tedkik ederek) baktı" diye anlar.
4- Vak'anın sadedinde olduğumuz vechinde, Resûlullah'ın en sonda başını önüne eğip sükut buyurduğunu ifade eder. Ancak, bir başka vechinde: "Benim kadına ihtiyacım yok!" dediği belirtilir.

İbnu Hacer, iki rivayeti şöyle te'vil eder: "Öyle anlaşılıyor ki, Resûlullah önce sükut buyurarak ihtiyacı olmadığını ifâde etti. Kadın talebini tekrarlayınca bizzat sözle tasrih etmek zorunda kaldı."
Resûlullah'ın sükûtu bir başka edebtir. Çünkü kadının yüzüne karşı menfi cevap vermek istememiş, ancak kadın ümidle ısrar edince mecbur kalmıştır. Vahiy beklemek üzere veya vereceği uygun cevabı hazırlamak üzere cevabı geciktirmiş olabileceği de söylenmiştir.

5- Kadına tâlib olan zâtın, Ensârdan biri olduğu belirtilmiş, ancak ismi tasrih edilmemiştir. Bu zâtın, vücudunu belden aşağı örten bir izârdan başka bir giyeceği olmadığı anlaşılıyor. Burada şunu belirtelim ki kıssa sahibi zâtın fakirliğini ve bu meyanda bir ridâsının dahi yokluğunu ifade için, râvi: Sehl (radıyallahu anh)'ın açıklayıcı mahiyetteki "onun ridası da yoktu" cümlesi kıssa sahibinin sözlerinin arasına girince "onun ridası da yoktu"'dan sonraki kelâm Sa'd'a mal edilerek, ifadeye şöyle bir ma'nâ verilmiştir.
"Bir ridası yoktu ki onu da kadına vererek üzerindekilerin yarısını ona vermiş olsun." İbnu Hacer, müteahhir ulemâdan bir kısmının ma'nâ sahih de olsa, bu hatalı esasa dayandıklarını belirtir.
Şu halde, yanında değil, evinde de bir demir yüzük veya benzeri bir şey bulamayan Ensarî tek varlığı olan izarını göstermiş ve onun yarısını vermeyi teklif etmiş oluyor. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bunu kendin kullanıyorsun, kadına verecek olsan çırılçıplak kalacaksın, öyleyse izârını mevzubahis etme" ma'nâsında irşadda bulunuyor. İbnu Hacer, buradaki nefiyden maksad kemâldir öyleyse "izârını ikiye bölünce ne sen tam bir tesettür sağlayabilirsin ne de kadın, şu halde izarını bölme" ma'nâsında bir tevilde bulunur ve hadisin bir vechinin bu tevili teyid ettiğini belirtir: Adam: "Vallahi şu izarımdan başka birşey bulamadım. Bunu kadınla kendi aramda taksim edeyim"dedi. Resûlullah: "Elbisende senin ihtiyacını taşan bir fazlalık yok" dedi. Keza bir başka rivayette: "...Lâkin şu ridamı bölüp yarısını kadına verebilirim, geri yarısı da bana kalır" demiştir. Sonuçta Kur'an'dan öğretebileceği birkaç sure üzerine anlaştırıyor.
Yani bu hadiste Resûlullah birkaç sure öğretilme işini, kadına verilecek olan mehir olarak takdir ediyor. Bu sureler kaç tanedir, hangileridir? gibi sorulara çok kesin olmayan değişik ve farklı cevaplar rivayetlerimizde gelmiştir.

* Bir rivayette: "Resûlullah bir kadınla erkeği, Kur'an'dan kadına iki sure öğretmesi şartıyla evlendirdi"denir.
* Bir rivayette adamın, Bakara veya onu tâkib eden sureyi bildiğini söylediği tasrih edilmiştir.
* Bir başka rivayette, sûretu'l-Bakara ve sûretu'l-Mufassal'ı bildiği belirtilir.
* Bir başka rivayette, "Resûlullah, Ashabından yanında hiçbir şeyi olmayan bir erkeği Bakara suresini öğretmek şartıyla evlendirdi" denir.
* Bir başka rivayette, mehir olarak mufassal surelerden birini öğretme şartıyla evlendirdiği;
* Bir başka rivâyette "kadına yirmi âyet öğret, o, artık karın olsun" dediği;
* Bir başka rivayette: "Onu sana, dört veya beş sûre öğretmen şartıyla nikahlıyorum" buyurduğu;
* Bir başka rivayette: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), (bir erkeği), kadına Kur'an'dan bir sure öğretmesi kaydıyla evlendirdi" dediği;
* Bir rivayette adam, Resûlullah'ın; "Kur'an'dan bir şey biliyor musun?" sualine: "İnnâ a'tâyna kelkevser" cevabını verdiği, Aleyhissalâtu vesselâm'ın, "bunu ona mehir yap!" ferman ettiği belirtilmiştir.

İbnu Hacer bu çeşitten çeşitli rivayetleri kaydettikten sonra bu farklılıkları iki ihtimal üzere cem eder:

* Râviler hâdise ile ilgili farklı yönleri zaptetmiş olabilir. Biri diğerinin zaptetmediğini zaptetmiştir.

* Hâdise bir değil, müteaddiddir.Buna bir üçüncü ihtimal olarak; Hem hâdisenin müteaddid olması, hem de her birinin farklı şekillerde rivayet edilmiş olması da söylenebilir.

6- Hadisten ulemâ pek çok hüküm çıkarmıştır. Buhârî bu maksadla hadîsi vekâlet, Kur'ân'ın faziletleri, nikâh, libâs, tevhid gibi bölümlerde farklı bâblarda tekrar etmiştir. Biz mehirle ilgili bazılarına dikkat çekeceğiz:

* Nikâh için mehir şarttır fakat asgarî bir sınırı yoktur. Şartlara göre, Kur'an'dan İnnâ a'taynâ suresinin öğretilmesi bile, yerine göre mehir olarak takdir edilebilmektedir. Nitekim, bahsin umumi açıklama kısmında belirttiğimiz üzere, başta Şâfiî ve Ahmed İbnu Hanbel olmak üzere birçok fakih bu hükmü esas almıştır. İmamlar arasında bu mesele üzerine geçen münâkaşa ve delillerine girmeyeceğiz. Ancak şunu bir kere daha belirtmek isteriz: Nikâh için mehrin şart olduğunda, câriye dışında, mehirsiz kadına temasın haram olduğunda İslâm ulemâsı icma etmiştir. Peşin verecek bir şey olmasa bile, akid sırasında muahharan ödenecek olan meblağ zikredilmelidir. Bu ihmal edilirse, mihr-i misil var kabul edilir.

* Sadece Resûlullah'a mahsus olmak üzere hibe kelimesiyle nikâhın cevazı. Bu, ümmetten bir başkası için câiz görülmemiştir.

* İmam, kimsesi olmayan kadını, kendi rızası olunca evlendirilebilir. Bu yetkinin de sadece Resûlullah'a ait olduğunu söyleyen âlim de vardır. Ancak esas olan, belirtilen husustur.

* Evlenmek istenen kadının mehâsinini teemmül etmeye cevaz var. Bu teemmül, kadına hakiki talepten önce veya evlenmeye kesin karar vermezden önce de olabilir, câizdir. Zira Resûlullah birkaç kere, tepeden tırnağa kadını nazardan geçirmiştir.

* Hibe, kabulle gerçekleşir. Rivayette kadın nefsini hibe etmiş ise de, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) "kabul ettim" demediği için kadın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcesi olmamıştır.

* Herhangi bir evlenme talebini, karşı taraf reddedince, bir başka talep câizdir.

* Nikâh için akid sırasında mehir miktarının belirtilmesi evlâdır, ihtilâfı önler, kadının menfaati daha iyi korunmuş olur. Çünkü kadın, gerdekten önce ayrılacak olursa mehr-i müsemmânın yarısına hak kazanır.

* Mehir borcunun geciktirilmeden ödenmesi müstehabtır.

* Hadis, yemin teklif edilmeden te'kiden yemin edilmesinin caiz olduğunu gösterir, ancak ulemâ zaruret yoksa "mekruh"tur der.

* Mehir için kıymeti bulunan bir şey ileri sürülmelidir. Kıymetsiz bir şeyin mehir olamayacağında, böyle bir şeyle nikâhın haram olduğunda icma edilmiştir. Müslim'in bir rivayetinde Hz. Câbir: "Resûlullah zamanında, bir avuç "hurma" veya unla nikâhı helâl addederdik. Bu hal, Hz. Ömer'in yasaklamasına kadar devam etti" der. Beyhakî, Hz. Ömer'in miktara bağlı bir yasak koymadığını, mehrin ta'ciliyle ilgili bir yasak koyduğunu, aslolanın Hz. Câbir'in söylediği önceki durum olduğunu belirtir.

* Cumhur bu rivayete dayanarak "Demir yüzük ve ona muâdil değerdeki eşya ile nikâh caizdir" demiştir. Bazı âlimler demirden yüzüktabirinin mehir miktarında azlığı ifade için mübâlağa maksadıyla kullanıldığını söylemiştir.

* Bazı âlimler, bu hadiste peşin verilmesi gereken mehrin mevzubahis olabilme ihtimali üzerinde durmuştur. Yani, gerdekten önce mutlaka peşin bir şeyler verilmeli, mehir kılınmalıdır demiştir.

Bazıları: "Bu miktar, mezkur şahsa aittir, başkası için câiz olmaz" demiştir. Ancak, "hadislerde gelen hükmün hususiyet arzettiğini söylemek delile tâbidir, delil yoksa hükmün âmm olması esastır, burada öyle bir delil yoktur" diye itiraz edilmiştir.

* Bazıları, "demir yüzük kullanılması caizdir" demiştir.

* Bazıları: "Mehrin ta'cili vacibtir, te'hiri caiz olsaydı, Resûlullah mehir olarak tesbit edilecek miktarı bilahere ödemeye muktedir olup olmadığını sorardı" demiştir. Buna cevaben: "Resûlullah evlâ olana işaret etmek istemiş olabilir, vacibi takrir değil" denmiştir.

* Kişinin mülkiyetinde bulunan bir şeyi mehir olarak vermesi, onu mülkiyetinden çıkarır. Mesela: Câriyesini mehir olarak verse, artık onunla cinsî münâsebet haram olur. Câriyeyi, yeni sâhibinin izni olmadan istihdam da edemez.

* Bazıları bu hadisten şu hükmü çıkarmıştır: "Bir kimse birisine: "Filanca kadını bana nikâhla" dese, o da: "Onu sana şu miktar mehirle nikahladım" dese, nikâh akdinin sıhhati için bu yeterlidir; zevc'in kabul ettim demesine gerek yoktur." Hanefîlerden Ebû Bekr er-Râzi bu görüştedir. Şâfiîlerden Râfiî bunu zikretmiştir. Bu görüş, bazı itirazlar getirmiştir.

* Bazı âlimler nikâh ve tezvic kelimeleri kullanmadan, bu ma'nâya delâlet eden başka kelimelerle de nikah akdinin yapılabileceğine hükmetmiştir, yeter ki nikâh kasdına delâlet eden temlîk, hibe, sadaka, bey' gibi bir kelimeye mehrin zikri mukarenet etsin. Bu görüş sahipleri icâre, âriyet ve vasiyet lafızlarının kullanılmasını nikâh için yeterli bulmazlar. İhlâl (helâl kılma), ibâhe (mübah kılma) kelimelerinde ihtilaf edilmiştir. Hanefîler nikâh kasdı ile ebedîliğe delâlet eden her lafzın yeterli olacağını söyler. Bunu, sadedinde olduğumuz hadisin
"onu sana temlik ettim" lafzından çıkarırlar. İhtilâf, hadisin başka vechinde "onu sana zevce kıldım" şeklinde gelmiş olmasından ileri elmiştir. Bu hususta bazı ihtilâflar olmuştur.

* Bir kimsenin kıymetçe kendisinden çok üstün olanla evlenme arzusu izhâr etmesi kınama sebebi olamaz.

* Nikâhı kıyılan kadının sükutu teyid sayılır. Yeter ki onu, konuşmaktan korku veya hayâ veya benzeri bir şey men etmemiş olsun.

* Kufüvlük (denklik) hür olmakta, dinde, nesebte aranır, malda değil; zira hadiste adamın hiç bir şeyi olmadığı halde, kadın razı oldu.

* İhtiyaç sahibi, ihtiyacını talepte ısrarlı olmamalı, rıfk ve teennîden ayrılmamalıdır.

* Fakir kişi, mehir bulabildi ise, diğer vecibeleri yerine getirip getiremeyeceği araştırılmadan evlendirilebilir, yeter ki hâli bilinsin ve beğenilen birisi olsun. Nitekim, hadiste sâdece mehir üzerinde durulmuştur.

* "Şahid olmasa da nikâh sahih olur" diyen olmuşsa da, bu hadisenin cemaat huzurunda olduğu belirtilmiştir. İbnu Habîb: "Bu hadis "Veli ve âdil iki şâhid olmadıkça nikâh sahih olmaz" hadisi ile mensuhtur" demiştir.

* Veli olmasa da nikâh sahih olur diyen olmuş ise de; ona da: Kadının hususî
velisi olmaması mümkün, ancak "Sultan, velisi olmayanın velisidir" hadisi mucibince, Resûlullah kadının velisi sayılacağından bu da reddedilmiştir.

* İmam raiyyetinin meselelerine ilgi göstermelidir, en hayırlıya irşadda bulunmalıdır.

* Mehirde karşılıklı rıza ve mutabakat esastır.

* Kadın evlenme teklifi yapabilir.[402]

3456-5- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]تَزَوَّجَ أبُو طَلْحَةَ أمَّ سُلَيمٍ رَضِيَ اللهُ عَنْها فَكَانَ صَدَاقُ مَا بَيْنَهُمَا ا"سْمَ. أسْلَمَتْ أمُّ سُلَيْمٍ قَبْلَ أبِي طَلْحَةَ فَخَطَبَهَا فَقَالَتْ: إنّي قَدْ أسْلَمْتُ فإنْ أسْلَمْتَ نَكَحْتُكَ. فَأسْلَمَ. فَكَانَ صَدَاقُ مَا بَيْنَهُمَا ا"سْمَ[. أخرجه النسائي .

5. (3456)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) buyurdular ki: "Ebû Talha, Ümmü Süleym (radıyallâhu anhâ)'la evlendi. Aralarındaki mehir müslüman olmaktı. Ümmü Süleym, Ebû Talha'dan önce müslüman olmuştu. Ebû Talha, Ümmü Süleym'i istetince, Ümmü Süleym: "Ben müslüman oldum, sen de müslüman olursan evlenirim" dedi. Bunun üzerine o da müslüman oldu. Ümmü Süleym'in mehir olarak istediği şey müslüman olması idi."[403]

3457-6- وعن أبي العَجْفَاءِ السُلميّ قال:]خَطبَ عُمَرُ رَضِيَ اللهُ عَنْه يَوْماً فقَالَ: أَ تَغَالَوْا في صَدُقَاتِ النّسَاءِ. فإنَّ ذلِكَ لَوْ كَانَ مَكْرُمَةً في الدُّنْيَا وَتَقْوى عِنْدَ اللهِ في اŒخِرَةِ كَانَ أوْكُمْ بِهِ رسولُ اللهِ #، مَا أصْدَقَ امْرَأةً مِنْ نِسَائِهِ وَ أُصْدِقَتِ امْرَأةٌ مِنْ بَنَاتِهِ أكْثَرَ مِنَ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ أُوْقِيَّةَ[. أخرجه أصحاب السنن .

6. (3457)- Ebû'l-Acfâ es-Sülemî anlatıyor: "Bir gün, Hz. Ömer (radıyallâhu anh), cuma hutbesi verdi ve hutbede şöyle söyledi: "Sakın, kadınların mehirlerini artırmayın, zira bu, eğer dünya için bir şeref, âhiret için de bir takva olsaydı buna en çok Resulullah lâyık idi. Halbuki O, kadınlarından veya kızlarından hiç birine oniki okiyyeden fazla mehir takdir etmemiştir."[404]

3458-7- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْهَا:]وَسئلت كم كان صداقُ رسولِ اللهِ # ‘زْوَاجِهِ؟ قَالَتْ: ثِنْتَيْ عَشْرَةَ أُوقِيّةً وَنَشّا، أتَدْرِي مَا النَّشُّ؟ قُلْتُ: َ. قالَتْنِصْفُ أُوقِيّةٍ، فذلِكَ خَمْسُمِائَةِ دِرْهَمٍ[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائي .

7. (3458)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)'ya: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hanımlarına verdiği mehir ne idi?"diye sorulmuştu şu cevabı verdi:
"Oniki okiyye ve bir neşş idi. Neşş nedir biliyor musunuz? Yarım okiyyedir. Bunun tamamı beşyüz dirhem eder."[405]

3459-8- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ رسولَ الله #: أعْتَقَ صَفِيّةَ رَضِيَ اللهُ عَنْها وَجَعَلَ عِتْقَهَا صَدَاقَهَا[. أخرجه الخمسة .

8. (3459)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Safiyye

(radıyallâhu anhâ)'yı âzad etti ve onun âzadlığını mehri yaptı."[406]

-3460 -9- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]لَمَّا قَدِمَ عَبْدُالرَّحْمنِ بنَ عَوْفٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه آخى النَّبىُّ # بَيْنَهُ وَبَيْنَ سَعْدِ بنِ الرَّبِيعِ ا'نْصَارِيِّ، وَعِنْدَ ا'نْصَارِيِّ امْرَأتَانِ فَعَرَضَ عَلَيْهِ أنْ يُنَاصِفَهُ أهْلَهُ وَمَالَهُ. فقَالَ لَهُ: بَارَكَ اللهُ لَكَ في أهْلِكَ وَمَالِكَ، دُلُّونِي عَلى السُّوقِ. فأتَى السُّوقَ فَرَبِحَ شَيْئاً مِنْ أقِطٍ وَسَمْنٍ. فَرَآهُ النَّبيُّ # بَعْدَ أيَّامٍ وَعَلَيْهِ وَضَرٌ مِنْ صُفْرَةٍ. فقَالَ: مَهْيَمٌ يَا عَبْدَالرَّحْمنِ؟ قالَ: تَزَوَّجْتُ أنْصَارِيَّة. قالَ: فَمَا سُقْتَ إلَيْهَا؟ قالَ: وَزَنَ نَوَاةٍ مِنْ ذَهَبٍ. قالَ: أوْلِمْ وَلَوْ بِشَاةٍ[. أخرجه الستة.وزاد في رواية: بعد قوله »منْ ذَهَبٍ قال: فبَارَكَ اللهُ لَكَ«.»الْوَضَرُ« هنا: أثر من خُلوف أو طِيب.»وَمَهْيَمٌ« كلمة يمانية بمعنى ما أمرك وما شأنك.»وَالنَّوَاةُ« اسم لما وزنُهُ خمسةُ دَرَاهِمَ كَمَا سموا ا'ربعين أوقية والعشرين نشاً .

9. (3460)- Yine Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Abdurrahman İbnu Avf (radıyallâhu anh) Medine'ye gelince Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu Sa'd İbnu Rebî el-Ensârî ile kardeşledi. el-Ensarî (zengin birisiydi ve) iki hanımı vardı. Abdurrahman'a malını ve ehlini yarı yarıya paylaşmayı teklif etti. Abdurrahmân:
"Allah malını ve ehlini sana mubârek kılsın. Bana pazarı göster kâfi!" dedi. Pazara geldiler. O gün keş ve yağ alıp satmaktan bir miktar kazanç elde etti. Bir müddet sonra, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), onunla karşılaşınca, üzerinde sürünme maddesinin izlerini gördü ve:
"Hayırdır! Neler oldu Ey Abdurrahmân?" diye sordu.
"Ensârî, bir kadınla evlendim!" dedi. Resûlullah:
"İyi de kadına mehir olarak ne verdin?" buyurdu. Abdurrahmân:
"Bir nevât (beş dirhem) altın!" deyince, Aleyhissalâtu vesselâm:
"Birde ziyafet ver, bir tek koyunla da olsa!" ferman etti."[407]
Bir rivayette "...altın" kelimesinden sonra "Allah sana mübarek kılsın" ziyadesi vardır.[408]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın teşkilatçılığını, Ashab'ın İslâm için, din kardeşleri için fedâkarlıkta ne derecelere ulaştıklarını görmede fevkalâde ehemmiyeti olan bir rivayettir.
2- Hadisin burada kaydedilmeyen vecilerinde bâzı kıymetli ziyadeler var. Meselâ Buhârî'nin bir rivayetinde Sa'd İbnu Rebî, Abdurrahman İbnu Avf (radıyallâhu anhümâ)'ya şöyle der: "Ben Ensâr'ın en zenginiyim. Malımı ikiye böleyim. Ayrıca iki tane de hanımım var. Bak, bunlardan hangisi hoşuna giderse onu bana söyle, boşayayım, iddeti (bekleme müddeti) sona erince onunla evlen."

Rivâyette görüldüğü üzere, ticârî ruha sahip olan Abdurrahman (radıyallâhu anh), ondan sadece alışveriş merkezini, çarşıyı sorar. Kendisine Kaynuka Çarşısı gösterilir. Orada yağ, peynir alışverişiyle para artırır ve kısa bir müddet sonra mehir olarak verecek kadar para biriktirerek Medineli bir kadınla evlenir.

3- Mehir kelimesi sevk olarak ifade edilmiştir. En-Nihâye'de Arapların, câhiliye devrinde mehir olarak, kadına deve göndermeleri sebebiyle mehre sevk (gönderme) dendiğini, zaman içinde, bu maksadla verilen her şeye sevk dendiğini açıklar. Böylece kelime mehrin müterâdifi olur, sadak gibi.

Bu hadis Abdurrahman'ın mehir olarak bir nevât altın verdiğini ifade ediyor. Nevât, beş dirhem ağırlığında bir miktarın adıdır, bir birimdir. Nitekim kırk dirhem ağırlığı okiyye, yirmi dirhem ağırlığa da neşş denir. Şu halde nevât, neşş, okiyye birer ağırlık birimi olmaktadır.[409]

3461-10- وعن أم حبيبة رَضِيَ الله عَنْها:]أنَّهَا كَانَتْ تَحْتَ عُبَيْدِ الله بنِ جَحْشٍ، فَمَاتَ بِأرْضِ الحَبَشَةِ فَزَوَّجَهَا النَّجَاشِيُّ رَحِمَهُ الله تَعَالى النَّبيَّ # وَأمْهَرَهَا عَنْهُ أرْبَعَةَ آفِ دِرْهَمٍ وَبَعَثَ بِهَا إلَيْهِ مَعَ شُرَحْبِيلَ بنِ حَسَنَةَ وَكَتَبَ بذلِكَ إلى رسُولِ الله # فَقَبِلَ[. أخرجه أبو داود والنسائي .

10. (3461)- Ümmü Habîbe (radıyallâhu anhâ)'nın anlattığına göre, Ubeydullah İbnu Cahş'ın nikahı altında idi. Ubeydullah Habeşistan'da vefat etti. Necâşi rahimehullah, onu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a nikâhladı. Ve Resûlullah'a bedel, Ümmü Habîbe'ye dörtbin dirhem mehir verdi. Sonra onu, Aleyhissalâtu vesselâm'a Şürahbil İbnu Hasene ile birlikte gönderdi ve (mehir miktarını) Resûlullah'a mektupla bildirdi. Resûlullah aynen kabul etti."[410]

AÇIKLAMA:

1- Ümmü Habîbe (radıyallâhu anhâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevce-i pâklerinden biridir. O sıralarda Mekkelilerin şefi durumundaki Ebû Süfyân'ın kızıdır. Resûlullah'ın bununla evlenmesi, Mekke ile Medine arasının yumuşamasını sağlamıştır. Hatta bir ara Ebû Süfyân, Medine'ye kadar gelip, adamlarınca ihlâl edilen Hudeybiye Sulhü'nün yenilenmesine çalışmıştır. Medine'ye gelince kızının yanına inmiştir. Müşrik olduğu için, kızının itibar etmemiş olması ayrı mesele...

2- Necâşi isim değil, ünvandır. Bizde hâkan, padişah, hân kelimeleri lider için kullanıldığı gibi, Habeş dilinde de Necâşi kelimesi kullanılmıştır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la irtibatı olan Necâşi'nin adı Eshame'dir, müslüman olmuştur. Bazı âlimler sahabî kabul ederse de muhadram olması esahhtır, zira Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la sohbeti olmamıştır. Ancak, Habeşistan'a göçen müslümanlara verdiği himaye sebebiyle İslâm'a hizmeti büyük olmuştur, cezahullahu hayran kesîra.

3- Hattâbî der ki: "Necâşi, onu Resûlullah'a nikâhladı" demek, Necâşi mehrini ödedi demektir. Nikâh akdi'nin Necâşi'ye nisbeti, mehir'in onun tarafından verilmesinden dolayıdır. Siyer yazanlar, bu nikâhı kıyan kimsenin Halid İbnu Saîd İbni'l-Âs olduğunu belirtir. Bu zat, o sırada müşrik olan Ebû

Süfyân'ın amcasının oğlunun oğludur. Nikâhı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) adına kabul eden de Amr İbnu Ümeyye ed-Damrî'dir. Zira, Resulullah bu maksadla onu tevkil etmiş idi."

Resûlullah'ın Ümmü Habîbe ile nikâhlanma zamanı ve yeri biraz ihtilaflıdır. Umumiyetle Habeşistan'da altıncı hicrî senede nikahlandığı kabul edilir. Rivayete göre, Aleyhissalâtu vesselâm, Amr İbnu Ümeyye ed-Damrî'yi Necâşî'ye göndermiş, Ümmü Habîbe'yi kendisi için istemesini, dörtyüz dinar mehir ile nikâhını kendi üzerine kıyıvermesini, sonra da Ümmü Habîbe'yi Şurahbil İbnu Hasene ile kendisine göndermesini rica etmiştir.

Necâşî, Ümmü Habîbe'ye elçi olarak câriyesi Ebrehe'yi gönderip durumunu anlatmış. Ümmü Habîbe de akrabası olan Hâlid İbnu Saîd İbni'l-Âs'ı getirtip nikâh için vekâletini vermiştir.

Ebrehe bu karara memnun kalır ve sevincini Ümmü Habîbe'ye gümüş iki bilezik ve bir yüzük hediye ederek ifade eder.

Akşam olunca Necâşî, Cafer İbnu Ebî Tâlib ve oradaki diğer mü' minlere haber vererek toplar. Necâşi şu hutbeyi okur:

اَلْحَمْدُللّٰهِ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ السَّمِ الْمُؤْمِنِ الْمُهَيْمِنِ الْعَزِيزِ الْجَبَّارِ اَشْهَدُ اَنْ َ اِلهَ اَّ اللّٰهُ وَاَنَّ مَحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ اَرْسَلَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ Sonra şunları söyler: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın davetine icabet ettim. Ümmü Habîbe'ye dörtyüz dinar altın mehir veriyorum."

Anında çıkarıp, herkesin önünde bu parayı ortaya kor. Halid İbnu Saîd de söz alıp şunları söyler:

اَلْحَمْدُللّٰهِ اَحْمَدُهُ وَاسْتَعِينُهُ وَاشْهَدُ اَنْ َ اِلهَ اَّ اللّٰهُ وَحْدَهُ َ شَرِيكَ لَهُ وَاَنَّ مُحَمّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ اَرْسَلَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ.

"Ben de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın davetine icabet ediyor, Ümmü Habîbe'yi Resulullah'a nikahlıyorum. Allah, Resûlullah'a mübarek kılsın."

Bu konuşmalardan sonra mehir, Halid İbnu Saîd'e teslim edilir, o da kabzeder.

Cemaat kalkmak ister, ancak Necâşî "...oturun!" der ve ilave eder: "Zira, peygamberlerin sünneti, evlendikleri vakit, nikah üzerine yemek yemektir." Yemek getirtir ve beraber yeyip sonra dağılırlar.

Bu nikâhın hicretin yedinci yılında olduğu da söylenmiştir. Keza nikâhın Medine'de, Habeşistan dönüşünde kıyıldığı da söylenmiştir. Ancak doğru olan önceki kaydettiğimizdir.[411]

İKİNCİ FASIL

MEHRİN AHKÂMI

-3462 -1- عن عقبة بن عامر رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ رسولَ اللهِ # قال لِرَجُلٍ: أتَرْضَى أنْ أُزَوِّجَكَ مِنْ فُنَةَ؟ قالَ: نَعمْ، وَقالَ لِلْمَرأةِ: أتَرْضَيْنَ أنْ أُزَوِّجَكِ مِنْ فُنٍ؟ قالَتْ: نَعْ . فَزَوّجَ أحَدَهُمَا مِنْ صَاحِبِه. فَدَخَلَ بِهَا وَلَمْ يَفْرِضْ لَهَا صَداقاً وَلَمْ يُعْطِهَا شَيْئاً، وَكَانَ مِمَّنْ شَهِدَ الحُدَيْبِيّةَ، وَكَانَ لَهُ سَهْمٌ بِخيْبَرَ. فَلَمَّا حَضَرَتْهُ الْوَفَاةُ قالَ: إنَّ رسُولَ اللهِ زَوَّجَنِي فُنَةَ وَلَمْ أفْرِضْ لَهَا صَدَاقاً ولَمْ أُعْطِهَا شَيْئاً. وَإنّي أُشْهِدُكُمْ أنّي قَدْ أعْطَيْتُهَا مِنْ صَداقِهَا سَهْمي بِخَيْبَرَ. فَأَخَذَتْهُ فَبَاعَتْهُ بَعْدَ مَوْتِهِ بِمِائَةِ ألْفٍ[.

1. (3462)- Ukbe İbnu Âmir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir adama:
"Sana falan kadını nikâhlasam razı mısın?" diye sordu. Adam, "Evet!" deyince, bu sefer o kadına sordu: "Seni falan erkekle nükâhlasam razı olur musun?"
Kadın, "Evet!" deyince bunları birbirlerine nikâhladı. Erkek, kadınla gerdeğe girdi, ama kadın için bir mehir belirlemedi herhangi bir şey de vermedi. Bu erkek, Hudeybiye gazvesine katılanlardan biriydi, Hayber'de onun da hissesi vardı. Adam ölceği zaman:
"Resûlullah falan kadını bana nikâhladı ama ben ona bir mehir belirlemedim, peşin olarak da bir şey vermiş değilim. Şimdi sizleri şâhid kılıyorum, kadına mehir olarak Hayber'deki hissemi veriyorum!" dedi. Kadın onu aldı ve erkeğin vefatından sonra yüzbin (dirhem)e sattı."[412]

3463 -2- زاد أحد الرواة في أول هذا الحديث:]قالَ النَّبيُّ #: خَيْرُ النِّكَاحِ أيْسَرُهُ[. أخرجه أبو داود.

2. (3463)- Râvilerden biri, bu hadisin baş kısmına şu ilavede bulundu: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Nikahların en hayırlısı en kolayıdır."[413]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, nikâhı imkân nisbetinde kolaylaştırmanın gereğini gösteriyor. Nitekim ikinci rivayet olarak kaydedilen rivayette Resûlullah: "En hayırlı nikah en kolay olanıdır" buyurarak nikâhın kolaylaştırılmasını irşad buyurmaktadır. Zorluk, çoğu kere mehir meselesinden gelir. Fazla mehir istenmesi herkesin yenebileceği bir zorluk değildir. Mihr-i müeccel mâkul bir miktarda tutulsa da mihri muaccel denen evlenmeden önce yapılan harcamaların imkân nisbetinde mütevazi tutulması uygundur. Hele günümüzde evlenme yaşının yükselmesi, bir kısım bekârların artması buradan ileri gelir. Halbuki dinimizin ruhu, bülûğa eren gençlerin fazla geciktirilmeden evlendirilmesini âmirdir. İmâm-ı Azam hazretleri yirmibeş yaşını dede olma yaşı olarak tavsif eder. Günümüzde, bilhassa okuyan nesil 25-30'dan sonra evlenebilmektedir. Erken evlilik bekârlıktan hâsıl olacak fitneleri önler. Unutulmasın ki, her şeyin bir mevsimi vardır. Evlenme dahi öyledir. Yaş ilerledikçe evlenme kararına varmak zorlaşmaktadır.
Bekârlığın ferdî ve içtimâî afetleri saymakla bitmez.
2- Ancak, evlenme kolaylaştırılırken, kadının hukuku zayî olmamalıdır. Onun mehri garanti edilmelidir. Onun mehr-i muaccel hususunda göstereceği anlayışı da erkek mehr-i müeccelde göstermelidir. Kaydedilen hadiste olduğu gibi.
Hudeybiye Gazvesi, altıncı hicri yılda, umre maksadıyla yapılan bir gazvedir. Müslümanlar bu maksadla yola çıkmışlar ancak Mekke yakınlarındaki Hudeybiye nâm mevkiye gelince Mekkeli müşrikler, yollarını keserek umrelerine mâni olmuştur. Sonunda pek çok hayırların, fetihlerin sebebi olan Hudeybiye Sulhü aktedilir ve o yıl umre yapmadan müslümanlar geri dönerler. Antlaşma gereği

müteakip sene umretu'lkaza yapılır.[414]

3464 -3- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْه:]وَسُئِلَ عَنِ امْرَأةٍ مَاتَ عَنْهَا زَوْجُهَا وَلَمْ يَدْخُلْ بِهَا ولَمْ يَفْرِضْ لَهَا صَدَاقاً؟ فقَالَ: لَهَا الصَّدَاقُ كَامٍ، وَعَلَيْهَا الْعِدَّةُ، وَلَهَا المِيرَاثُ. فَقَالَ مَعقل بن سنان: سمعت النّبيّ # قَضَى في بَرْوَعَ بِنْتِ وَاشِقٍ بِمِثْلِهِ. فَفرحَ بها ابنُ مسعود[. أخرجه أصحاب السنن، وهذا لفظ الترمذي .

3. (3464)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh)'ın anlattığına göre ona, kocası ölen bir kadından soruldu, kocası ona mehir tesbit etmemiş, henüz kendisiyle gerdek de yapmamış. Kadına şu cevabı verdi: "Kadın mehrin tamamını alır (ne eksik, ne fazla) iddet bekler ve mirasa da iştirak eder.
Ma'kıl İbnu Sinân söz alarak dedi ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim, Berva' Bintu Vâşık için bunun misli bir hüküm vermişti." Bu açıklamaya İbnu Mes'ud sevindi."[415]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, İbnu Mes'ud'un şahsi bir fetvasını gösteriyor. Şöyle ki: Kendisine bazıları gelip bir kadının durumunu belirterek fetva sorarlar.
Kadın evlenmiş, ancak kocası henüz gerdek yapmadan vefat etmiş, ayrıca sağlığında kadına mehir hususunda bir şey de söylememiş.
İbnu Mes'ud'un hükmü şudur:
* Kadın mehrin tamamını yani, mehr-i misil ne ise onu alır. (Şayet mehri tesmiye edip miktar belirtseydi yine tamamını alacaktı.)
* Kadın, gerdek yapılmış gibi iddet bekler.
* Kadın mirasa da iştirak eder.
İbnu Mes'ud bu hükmü verince cemaat içinde hazır bulunan Ma'kıl İbnu Sinân, ayağa kalkıp böyle bir vak'aya, Resûlullah'ında aynı hükmü verdiğine şâhid olduğunu söyler. Bu açıklama İbnu Mes'ud'u sevindirir, çünkü fetvasında hata etmemiştir. Resûlullah'ın hükmüne uygunluk arzetmiştir.
2- Ashabtan bir kısmı, Ebû Hanîfe ve Ashabı, İbnu Sîrîn, İbnu Ebî Leyla, Ahmed İbnu Hanbel bu görüştedir.
Hz. Ali, İbnu Abbâs, İbnu Ömer gibi Ashab'tan diğer bir grup, İmam Şâfiî, Evzâî, Leys biraz farkla şöyle hükmetmiştir: "Bu kadın mirasa iştirak eder, iddet bekler, fakat mehir alamaz."[416]

3465 -4- وعن نافع:]أنَّ ابْنَةً كَانَتْ لِعُبَيْدِ اللهِ بنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْها وَأمُّهَا بِنْتُ زَيْدِ بنِ الخَطّاب، وَكَانَتْ تَحْتَ ابنٍ لِعَبْدِ اللهِ بنِ عُمَرَ. فَمَاتَ عَنْهَا وَلَمْ يَقْرَبْهَا وَلَمْ يُسَمِّ لَهَا صَدَاقاً. فَجَاءَتْ أُمُّهَا تَبْغِي مِنْ عَبْدِ اللهِ صَدَاقَهَا. فقَالَ لَهَا ابنُ عُمَرَ: صَدَاقَ لَهَا وَلَوْ كَانَ لَهَا صَدَاقٌ لَمْ أُمْسِكْهُ وَلَمْ أظْلِمْهَا. فَأبَتْ أنْ تَقْبَلَ مَنْهُ فَجعَلُوا بَيْنَهُمْ زَيْدَ ابنَ ثَابِتٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه. فَقَضَى أنْ صَدَاقَ لَهَا وَلَهَا المِيرَاثُ[. أخرجه مالك.

4. (3465)- Nâfi anlatıyor: "Ubeydullah İbnu Ömer'in bir kızı vardı. Annesi de Bintu Zeyd İbni'l-Hattâb idi. Bu kız, Abdullah İbnu Ömer'in bir oğlunun nikahı altında idi. Oğlan, Zeyd İbnu'l-Hattab'ın kızıyla gerdek yapmadan vefat etti, üstelik henüz mehir de tesbit etmemişti. Kızın annesi, Abdullah'a gelerek kızın mehrini taleb etti. İbnu Ömer (radıyallâhu anh), kadına: "Kızınıza mehir yoktur. Eğer mehir olsaydı onu asla tutmaz verirdim, aksi halde kıza zulmetmiş olurum" dedi. Kadın onun hükmünü kabul etmek istemedi. Aralarında, Zeyd İbnu Sâbit (radıyallâhu anh)'ı hakem yaptılar. O, kızın mehir hakkının bulunmadığına, fakat mirasa iştirak hakkı olduğuna hükmetti."[417]

3466-5- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما أنه قال:]لِكُلِّ مُطَلَّقَةٍ مُتْعَةٌ إِلاَّ الَّتِي تُطَلَّقُ وَقَدْ فُرِضَ لَهَا وَلَمْ تُمَسَّ فَحَسْبُهَا نِصْفُ مَا فُرِضَ لَهَا[. أخرجه مالك .

5. (3466)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) demiştir ki: "Boşanan her kadının bir istifâde (tazminat) hakkı vardır. Bu tazminattan, kendisine mehir tayin edildiği halde, temas vâki olmadan boşanan hariçtir. Böyle bir kadın, kendisi için tesbit edilen mehrin yarısını alır."[418]

AÇIKLAMA:

Burada, boşanan kadının mağduriyetinin telafisi için, maddî bir menfaat (mut'a) ödenmesi gereği dile getirilmektedir. Rivayette bu menfaate mut'a denmektedir. Bugünkü karşılığı tazminattır. İmam Mâlik, bunun ne asgarî ne de azamî miktarıyla ilgili bir hududu olmadığını belirtir. Ancak Abdurrahman İbnu Avf (radıyallâhu anh)'ın boşadığı hanıma "mut'a" olarak bir cariye bağışladığını kaydeder.[419]

3467-6- وعن ابن المسيب قال:]قَضَى عُمَرُ رَضِيَ اللهُ عَنْه. أنَّهُ إذَا أُرْخِيَتِ السُّتُورُ في النِّكَاحِ وَجَبَ الصَّدَاقُ[. أخرجه مالك .

6. (3467)- İbnu'l-Müseyyeb anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh): "Nikâhda perdeler indirildi mi mehir vacib olur" diye hükmetti."[420]

AÇIKLAMA:

Burada hadis biraz özetlenerek kaydedilmiş. Aslı daha açık olmak üzere şöyledir: "Hz. Ömer: "Bir kadını bir erkek nikâhlar, sonra (kadının yanına girip) perdeleri çekerse (kadına temas etse de etmese de) mehir artık vacib olur" demektedir.
Burada perdelerin çekilmesi demek, erkekle kadının halvet yani başbaşa kalma halleri demektir. Bu tahakkuk edince evlilik akdi her yönüyle tamamlanmış sayılır.
Şayet böyle bir durumda ihtilâf çıksa, kadın erkeğin temas ettiğini iddia etse, erkek de bunu inkâr

etse, bu durumda temas vukua gelmiş olması esas alınır ve kadın mehri hak eder.[421]

3468 -7- وعن ابن عباس رَضِـيَ اللهُ عَنْهما قال:]لَمَّا تَزَوَّجَ عَلِيٌّ فَاطِمَـةَ رَضِـيَ اللهُ عَنْهما أَرَادَ أنْ يَدْخُلَ بِهَا فَمَنَعَهُ رسولُ اللهِ # حَتَّى يُعْطِيَهَا شَيْئاً. فقَالَ: لَيْسَ لِي شَىْءٌ. فقَالَ #: أعْطِهَا دِرْعَكَ. فَأعْطَاهَا دِرْعَهُ ثُمَّ دَخَلَ بِهَا[. أخرجه أبو داود والنسائي .

7. (3468)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Hz.Ali, Fâtıma (radıyallâhu anhümâ)'yı nikâhlayınca, hemen gerdek yapmak istedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ise, mehir olarak bir şeyler verinceye kadar buna mâni oldu. Hz. Ali (radıyallâhu anh): "Benim verecek bir şeyim yok!" demişti. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Ona zırhını ver!" buyurdu. Hz. Ali (radıyallâhu anh) (bu maksadla) zırhını verdi, sonrada gerdek yaptı."[422]

AÇIKLAMA:

Hadis, evlenen erkeğin, kadına gerdeğe girmezden önce, mutlaka bir şeyler vermesi, onun için bazı harcamalar yapması gereğini ifade etmektedir. Bu, kadının gönlünü hoş etmeye yönelik bir davranıştır. Bu, her tarafta bilinen insanî bir örftür. İslâm bu örfü te'yid etmiş, daha da takviye etmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Hz. Ali'ye zırhını sattırarak satın aldırdığı bazı şeyleri, günümüzün örfünde düğün öncesi yapılan harcamalar, takılar, giyecekler karşılar.[423]

3469 -8- وعن عائشة رَضِـيَ اللهُ عَنْها قالت:]أمَرَنِي رسولُ اللهِ # أنْ أُدْخِلَ امْرَأةً عَلى زَوْجِهَا قَبْلَ أنْ يُعْطِيَها شَيْئاً[. أخرجه أبو داود .

8. (3469)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bana, kocası kadına bir şey vermezden önce kadını kocasına göndermemi emretti."[424]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, nikâhın sıhhati için, kocanın kadına gerdekten önce mehir vermesinin şart olmadığını ifade eder. Bu hususta ihtilaf bilinmiyor. Daha önce geçen "nikahın sıhhati için mehir şarttır ifadesi ile bu ifade arasında zıtlık mevcut değildir. Çünkü nikâhta mehir vardır. Bu, ya zikredilerek belirlenir. Bu takdirde mihr-i müsemmâ olur, bunun miktarı iki tarafın mütabakatına vâbestedir. Yahut da mehrin hiç zikri geçmez. Bu durumda mehr-i misil zımnen var kabul edilmiştir. Şu halde nikâhta mehrin yokluğu demek, kadına "mehir olarak hiç bir şey verilmeme şartı" üzerine nikâh yapmak demektir. İşte İslâm'ın yasakladığı budur. Buna rağmen böyle nikah yapılırsa şart bâtıl, nikah sahihtir ve mehr-i misil vacib olur.[425]

3470- 9- وعن عُقْبَة بن عامر رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رَسولُ اللهِ #: أحَقُّ مَا أوْفَيْتُمْ بِهِ مِنَ الشُّرُوطِ مَا اسْتَحْلَلْتُمْ بِهِ الْفُرُوجَ[. أخرجه الخمسة .

9. (3470)- Ukbe İbnu Âmir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Yerine getirilmeye en ziyade lâyık olan şart, fercleri helâl kılmak üzere kabul ettiğiniz şartlardır."[426]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste nikâha müteallik şartlara uyulması emredilmektedir. Ancak bu şartların neler olduğu belirtilmemiştir. Hattâbî der ki: "Nikâhtakı şartlar muhteliftir." Bazılarına uymak bilittifak vacibtir. Bu, Allah'ın emrettiği "kadını iyilikle tutmak veya hoşlukla salıvermek" (Bakara 231) şartı gibi Bazı âlimler, sadedinde olduğumuz hadisi buna hamletmiştir. Bazılarına da bilittifak uymamak gerekir. (Yâni meşru olmayan şartlara uyulmaz.) Hanımın, kız kardeşini boşamasını taleb etmesi gibi. (İbnu Mes'ud: "Kadın, kız kardeşinin boşanmasını şart koşamaz"der.) Bazı şartlara uyma hususunda ihtilaf edilmiştir. Kadının, nikâh sırasında, kocasına bir başka kadınla evlenmeme şartını koşması gibi, veya kendi evinden bir başka eve götürmemesi şartı gibi.

İbnu Hacer, nikahla ilgili şartlar hususunda şu bilgileri verir. Şâfiî mezhebinde nikâhtaki şartlar iki çeşittir:

* Bir kısmı mehre müteallıktir. Bunu yerine getirmek vacibtir. Mehrin dışında kalanın hükmü, duruma göre muhteliftir.

* Bir kısmı kocanın hakkına müteallıktir. Bundan ayrıca bahsedilecektir.

* Bir de akdi yapanın kendisi için, mehirden ayrı olarak koştuğu şart vardır. Bazıları buna hulvân der. Hulvân, kimin hakkı? Bu, ihtilaflıdır. Bir kısım âlimler, "mutlak olarak kadının" derken, "akid yapan herkesin" veya "sadece kızın babasının diğer yakınlarının değil" demiştir. İmam Şâfiî: "Eğer aynı akidde vâki olursa kadın için mehr-i misil vâcib olur, akid dışında vâki olursa vacib olmaz" demiştir.

İmam Mâlik: "Akid halinde vâki olursa kimin için hibe edilmişse bu, onun olur demiştir. Bu hususta merfu hadis de gelmiştir. Nesâî'de Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs'ın rivayetine göre Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Hangi kadın, nikâh kıyılmazdan önce bir mehir veya hibâ (mehir harici hediye) veya ide (vaad) üzerine nikâhlanmış ise bu şey, sadece kadınındır. Nikâh kıyıldıktan sonra verilen ise, kime verildi ise ona aittir..."

Tirmizî sadedinde olduğumuz hadisi tahriç ettikten sonra: "Bazı sahâbeler bununla amel etmiştir, mesela Hz. Ömer bunlardandır. Der ki: "Adam kızını evlendirir ve (bulunduğu yerden) çıkarılmayacak diye şart koşarsa bu şarta uyulmalıdır."

İmam Şâfiî, Ahmed İbnu Hanbel ve İshak da böyle demiştir. Ancak onlar uyulması gereken şartı, nikâhın gerektirdiği şartlar olarak anlamışlardır. Söz gelimi kadına iyi muamele, nafakasını, giyeceğini, süknâsına temin etmek, kadının haklarından hiçbir şeyi noksan kılmamak gibi. Keza erkeğin kadına: "İzinsiz evinden dışarı çıkmama, nefsini men etmeme, malından rızası çerçevesinde tasarruf etme"yi şart koşması gibi. (Bunlar nikâh akdinde zaten var, hiç zikredilmese bile.)

Öte yandan nikâhın muktezasına ters düşen şartlar da vardır: Kadın için gece taksiminde âdil olmama,

iyi davranmama, infâk etmeme gibi. Bu çeşit şartlara uyulmaz. Nikâh akdinde bu şartlar yer almış olsa bile nikâh sahihtir; ancak mehr-i misil vacib olur. Bir görüşte mehr-i müsemmâ vacibtir, bu çeşit şartların te'siri yoktur. Şâfiînin bir kavline göre, bu durumda nikâh bâtıl olur.
Ahmed ve bir cemaat: "Şarta mutlak olrak uymak gerekir" demiştir.
İbnu Dakîki'l-Îd, hadisi, nikâhın muktezası olan şartlara hamletmeyi yersiz bulur. Der ki: "Sonradan koşulan şartlar nikâhın getirdiği vecibelere müessir olamaz. Bunların yerine getirilmesi için yeni bir şarta gerek yok. Zaten hadisin siyakı bunun aksine hüküm getiriyor. Çünkü "şartların en layıkı" tabiri, bir kısım şartlara uymanın gereğini ifade ederken, diğer bir kısım şartlara uymanın daha çok gerektiğini ifade etmektedir. Nikâh akdinin muktezası olan şartların hepsi, uymanın vücubu hususunda eşittirler." Tirmizî'nin kaydına göre Hz. Ali: "Allah'ın koyduğu şart insanların koyacağı şarttan önce gelir" demiştir. Tirmizî ilâve eder: "Bu, Sevrî'nin ve bir kısım Kûfe ulemâsının da görüşüdür. Netice olarak hadiste kastedilen şartlar, caiz olan şartlardır, yasaklanan şartlar değildir."
Bu hususta Hz. Ömer'in görüşü nedir? Bunda ihtilâf edilmiştir. İbnu Vehb'in bir rivayetine göre: "Bir adam bir kadınla evlenir ve kızı evinden çıkarmama şartını kabul eder. Mesele bir müddet sonra ihtilâf kaynağı olur ve Hz. Ömer'e çıkarırlar. Hz. Ömer bu şartı reddeder ve: "Kadın kocasıyla birliktedir" hükmünü verir. Ebû Ubeyd: "Bu meselede Hz. Ömer' den yapılan rivayetler birbirine zıddır" der...
Leys, Sevrî ve Cumhûr Hz. Ali'nin kavliyle hükmeder ve der ki: "Meselâ mehr-i misil yüz dinar olsa kadın memleketinde kalmak şartıyla elli dinara razı olsa, erkek kadını memleketinden çıkarır, mehir olarak da müsemmâ olan elli dinarı borçlanır."
Hanefîler der ki: "Kadın, bu durumda geri kalan elli dinarı da isteme hakkına sahiptir." Şâfiî: "Nikâh sahihtir, şart lağvdir;[427] erkek mehr-i misil ödemek zorundadır" der.
Ülemâ: "Kadın, erkeğe "bana temas etmeyeceksin" diye bir şart koşsa buna uyulmaz"demekte icmâ etmiştir.
Sadedinde olduğumuz Ukbe hadisini nedb'e hamletme gereğini kuvvetleniren bir hadiste Resulullah şöyle ferman etmiştir: "Allah'ın kitabında olmayan her şart bâtıldır." Temas, iskân gibi hususlar kocanın haklarındandır. Bunları ortadan kaldıracak bir şart, Kitabullah'a aykırıdır ve bâtıldır. Bir başka hadiste "Müslümanlar şartlarına uyarlar, yeter ki bu şartlar haramı helâl, helâli de haram kılmasın" buyrulmuştur. Bir diğer hadis şöyle: "Müslümanlar, hakka muvafik oldukça şartlarına uyarlar."
Taberânî, Mu'cemu's-Sağîr'de Hz. Câbir'den şu rivayeti kaydeder: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ümmü Mübeşşir Bintu'l-Berâ İbnu Ma'rur'u istetmişti.Kadın: "Ben kocama, benden sonra başka evlenmemesini şart koşarım" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bu şart uygun değildir" buyurdu."
Hadiste yasaklanan şartlardan biri, kadının evlenmek için, erkekten önceki hanımını boşaması şartıdır. Buhârî bu hususa müstakil bir bab tahsis etmiştir.[428]

AV BÖLÜMÜ

(Bu bölümde üç fasıl vardır)

*

BİRİNCİ FASIL

KARA AVI

*

İKİNCİ FASIL

DENİZ AVI

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

KÖPEKLER HAKKINDA AÇIKLAMA

UMUMÎ AÇIKLAMA

İnsanların geçim kaynaklarından biri de avdır. Hatta geçimi sadece avcılığa dayanan cemaatlerin yeryüzünde yaşadığı bilinmektedir. Ayrıca av deyince, günümüzde pek mevziî olarak zevk için yapılan avlanmalar anlaşılmayacaktır. Bugün, iktisadî hayatta büyük bir yer tutan balıkçılık,avcılığın şümûlüne girer ve İslam dininde deniz avı olarak mütâlaa edilir.
Ferdî ve içtimâî hayattaki ehemmiyeti nisbetinde av meselesi Kur'an ve hadiste yer almış avla ilgili gerekli hükümler beyan edilmiştir: Yenen, yenmiyen av hayvanları, kara ve deniz avı, av hayvanlarından hangi şartlar altında istifade edilebilir? vs... Kur'an-ı Kerim'de, avla ilgili âyetlerin yer aldığı surenin Sofra ma'nâsına gelen Mâide diye isimlenmesi, ilk âyetinin av'la ilgili olması mânidardır: "Ey iman edenler! Akidleri yerine getirin. İhramda iken avlanmayı helâl görmeksizin -bildirilecek olanlar dışındaki- hayvanlar size helâl kılındı..." (Mâide 1).
"Ey iman edenler! Gıyabında, kendisinden kimin korktuğunu ortaya koymak için (ihramlıyken) elinizin ve mızraklarınızın ulaştığı avdan bir şeyle, Allah andolsun ki sizi dener..." (Mâide 94).
"Deniz avı ve onu yemek, size de yolcularada, geçimlik olarak helâl kılınmıştır. İhramlı bulunduğunuz sürece kara avı size haram kılınmıştır.." (Mâide 96). [429]

BİRİNCİ FASIL

KARA AVI

-3471 -1- عن عدي بن حاتم رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ: إنَّا قَوْمٌ نتَصَيَّدُ بِهذِهِ الْكِبِ. فَمَا يَحِلُّ لَنَا مِنْهَا؟ فقَالَ: إذا أرْسلْتَ كِبَكَ المُعَلَّمَةَ وَذَكَرْتَ اسْمَ اللهِ فَكُلْ مَا أمْسَكْنَ عَلَيْكَ إَّ أنْ يَأكُلَ الْكَلْبُ فَ تَأكُلْ فَإنِّي أخَافُ أنْ يَكُونَ إنَّمَا أمْسَكَ عَلى نَفْسِهِ، وَإنْ خَالَطَهَا كَلْبٌ مِنْ غَيْرِهَا فَ تَأكُلْ[. أخرجه الخمسة

1. (3471)- Adiyy İbnu Hâtim (radıyallâhu anh) anlatıyor: "(Bir gün): "Ey Allah'ın Resulü! Biz, şu köpeklerle avlanıyoruz. Bunlardan bize helâl olanı hangisidir? diye sormuştum, şu açıklamayı yaptı: "Muallem (terbiye edilmiş) köpeğini besmele çekerek gönderdin mi, senin için tuttuğunu ye. Ancak köpek kendisi yemeye kalkmışsa onu yeme. Zira bu durumda ben, avı köpeğin kendisi için yakalamış olmasından korkarım. Eğer senin gönderdiğin köpeklere başka bir köpek karıştı da (hangisinin yakaladığı belli değilse) yine yeme."[430]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, değişik vecihlerde rivayet edilmiştir. Birçok veçhinde şu ziyade yer alır: "Resulullah'a mi'razla avlanan hayvandan sordum. Dedi ki: "Demiri değerek öleni ye, enlemesine değerek öleni yeme, bu, vurularak (kan akmaksızın) ölen gibidir."
Burada mi'raz bir ucunda kesici demiri bulunan bir sopadır. Avcı bunu av hayvanına fırlatır, demir kısmı isabet ederse, hayvanı yaralayarak öldürür. Bu durumda av helâldir. Eğer diğer ucu değer veya sopanın orta kısmı değerse, hayvanda yara açmaz, dolayısıyla darbe tesiriyle ölmüş olur. Her ne suretle olursa olsun, kan akmadan ölen hayvan helâl sayılmadığı için bu avın eti yenmez. Ancak darbe tesiriyle sersemleyen hayvana ölmeden yetişilir ve kesilirse o zaman yenilir.
2- Köpeğin terbiye edilmiş (muallem) olması, onun, yakaladığı hayvana göstereceği tavırla bilinir: "Eğer avdan yemişse o muallem değildir, onun yakaladığı yenilmez. Yakaladığı hayvanı olduğu gibi getirmişse, hiç yememişse o muallem sayılır, getirdiği yenilir."
3- Av köpeğinin yanında, onunla salınmayan başka bir köpek görülürse, av yine yenilmez, çünkü muallem olan mı yakaladı, bu yabancı olan mı yakaladı bilinemez. Âlimler bu mesele vesilesiyle şu kaideyi belirtirler: "Kesilen hayvanı mubah kılan husus "kesme işi"dir, bu hususta şekk hâsıl olursa, o hayvan yenmez." Öyle ise öldüreceği hayvan helâl addedilen muallem köpek tarafından mı öldürüldü, muallem olmayan köpek tarafından mı öldürüldü şeklinde girecek bir şüphe, avı yenmez kılmaktadır. [431]

-3472 -2- وعن أبي ثعلبة الخشني رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قُلْتُ يَا رسُولَ الله إنَّا بِأرْضِ قَوْمٍ أهْلِ كِتَابٍ. أفَنَأكُلُ في آنِيَتِهِمْ؟ وَبِأرْضِ صَيْدٍ، أصِيدُ بِكَلْبِي المُعَلَّمِ وَبِقَوْسِي، وَبِكَلْبِي الَّذِي لَيْسَ بِمُعَلَّمٍ، فَمَا يَصْلُحُ لِي؟ قَالَ: أمَّا مَا ذَكَرْتَ مِنْ أهْلِ الْكِتَابِ فإنْ وَجَدْتُمْ غَيْرَهَا فَ تَأكُلُوا فِيهَا، وَإنْ لَمْ تَجِدُوا فَاغْسِلُوهَا وَكُلُوا فِيهَا، وَمَا صِدْتَ بِقَوْسِكَ وَذَكَرْتَ اسْمَ اللهِ عَلَيْهِ فكُلْ. وَمَا صِدْتَ بِكَلْبِكَ المُعَلَّمِ فَذَكَرْتَ اسْمَ اللهِ عَلَيْهِ فَكُلْ. وَمَا صِدْتَ بِكَلبِكَ غَيْرَ مُعَلَّمٍ فَأدْرَكْتَ ذَكَاتَهُ فَكُلْ[. أخرجه الخمسة .

2. (3472)- Ebû Salebe el-Huşenî (radıyallâhu anh) anlatıyor: [Bir gün Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a:]
"Ey Allah'ın resulü! Biz Ehl-i Kitab'ın yaşadığı bir diyardayız. Onların kaplarından yiyebilir miyiz?

Ve biz av memleketindeyiz; hem muallem (öğretilmiş) köpeğimle ve hem de yayımla avlanıyorum, muallem olmayan köpeğimle de avlandığım olur. Bunlardan hangisi benim için uygundur?" diye sordum. Buna şu cevabı verdi:

"Ehl-i Kitapla ilgili sorundan başlayalım: "Başka bir kap bulabilirseniz, onların kabından yemeyiniz. Başka kap bulamazsanız, onları önce yıkayıp sonra içlerinden yemek yiyin.

(Ava gelince), yayınla avladığın ve üzerine besmele çektiğin avını ye. Muallem köpeğinle avladığın ve üzerine besmele çekmiş bulunduğun avı da ye. Muallem olmayan köpeğinle avladığın hayvana yetişmiş, kesmiş isen onu da ye!"[432]

3473 -3- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسُولُ اللهِ #: إذَا رَمَيْتَ بِسَهْمِكَ فَغَابَ عَنْكَ فأدْرَكْتَهُ فَكُلْهُ مَالَمْ يُنْتِنْ[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائي .

3. (3473)- Yine Ebû Sa'lebe (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Okunu attıktan sonra kaybetmiş olsan ve (üç gece) sonra (okun isabet ettiği ava) erişsen, bu av kokmadıkça onu yiyebilirsin."[433]

AÇIKLAMA:

Yukarıda kaydedilen iki hadiste, açıklanması gereken birkaç mesele var:

1- Ehl-i Kitab'ın kaplarının yiyecek işlerinde kullanılması: Onların en azından domuz gibi, İslâm'ın necis addettiği şeyi çokça kullandıkları için, kaplarının yıkanmadan kullanılması yasaklanmıştır. Ancak bu meselede fukaha farklı görüşler ileri sürmüştür.

Bu hadisi esas alanlar, ehl-i kitabın kaplarının yıkanmadan kullanılmamasına hükmetmiştir. Ancak bunların kullanılmasını esas alanlarda olmuştur. İbnu Dakîki'l-Îd, buradaki ihtilafın "asıl"la "gâlib"in ihtilâfından ileri geldiğini belirtir. Ona göre, sadedinde olduğumuz hadisin delâlet ettiği hükmü esas alanlar "galib durum"dan hâsıl olan zannın "asıl"dan hâsıl olan zanna galebe çaldığı görüşüne dayanmışlardır. "Asıl" olan temizliktir. Gelib durum ehl-i kitabın bizce necis olan şeylere sıkça yer vermeleridir. "Necâset tahakkuk edinceye (yani necâsetin varlığı iyice bilininceye) kadar asıl ile hükmetmek gerekir" diyenler, öbürlerine iki ayrı cevap verirler:

1) Hadiste gelen yıkama emri, istihbâba hamledilir. Böylece ihtiyaten, hem hadisin hükmü ile hem de asıl ile amel edilmiş olur.

2) Ebû Sa'lebe hadisinden murad, Ehl-i kitab'ın kabında necaseti bizzat gören kimsenin halidir. Bu durumda, yıkamadan o kabı kullanamaz. Nitekim bazı rivayetlerde mecusilerin kabının yıkanması mevzubahis edilmiştir. Zira onlar hayvanlarını kesmezler, dolayısıyle kapları necistir. Der ki: "Ebû Sa'lebe hadisinde kastedilen kap, içerisinde domuz eti pişirilmiş veya şarap içilmiş olan kaptır. Nitekim bu durum Ebû Dâvud'un rivayetinde tasrih edilmiştir:

"Biz ehl-i kitapla komşuyuz. Onlar tencerelerinde domuz pişiriyorlar, kaplarında şarap içiyorlar..."

Aksi görüşü müdafaa eden fakihler, küffârın necis şeylerde kullanılmayan kaplarını kastederler. Onlara göre o kapların kullanılması, yıkanması bile caizdir, ancak yıkanmasını onlar da evlâ görür. Ama bunu, ihtilâftan kurtulmuş olmak için söylerler, kerâhet bulunduğu için değil."

İbnu Hacer der ki: "Birinci cevaba göre, bu kapların yıkanmadan kullanılması mekruh olabilir. Hadisin zâhir hükmü de budur. Başka kap olsa bile, yıkanarak kullanılmaları ruhsattır. Başka kap yoksa kullanılmaları kerâhetsiz câizdir. Zirâ, ondan yemek mutlak olarak yasaklanmıştır. İzin ise, iki şarta bağlı kılınmıştır:

a) Başka kabın yokluğu,

b) Onların yıkanması.

İbnu Hazm ez-Zâhirî, Ehl-i Kitab'ın kaplarının kullanılmasını iki şartın da tahakkukuyla tecviz eder, değilse haram olduğuna hükmeder:

1) Başka kap olmamalıdır.

2) Mutlaka yıkanmalıdır.

2- Hadiste, yayla avlanılan hayvanın besmele çekilmiş olması kaydıyla yenmesine ruhsat verilmektedir. Av ve zebîhalara yani kesilen hayvanlara besmele çekme -ki tesmiye de denir- işi, ulemâ arasında ihtilaf edilen bir konudur.

Hemen belirtelim ki, av ve zebîhalara tesmiyenin meşruiyeti, bi'l-icmâ sâbittir. Bu hususta ihtilâf yoktur. İhtilâf, yemenin helâl olması için bunun şart olup olmadığı hususundadır.

* Ebû Hanîfe, Mâlik, Sevrî ve ulemanın cumhurları unutarak besmeleyi terkedenin kestiğinin veya avladığının yenmesini caiz görürler, âmmden terkedeninkinin yenmiyeceğini söylerler.

* İmam Şâfiî ve bir grup fakihe göre -ki bu, İmam Mâlik ve Ahmed' den de rivayet edilmiştir- tesmiye sünnettir, bir kimse sehven de, âmmden de terketse kestiği, avladığı yenilir, hayvanın helâl oluşuna zarar vermez.

* Ahmed İbnu Hanbel'in râcih görüşüne, Ebû Sevr ve bir kısım ulemânın tercihine göre, tesmiye vacibtir, çünkü Adiyy hadisinde (3471) tesmiye şart kılınmıştır. Bu hükme gitmede başka karîne ve deliller de ileri sürülmüştür.

Bu mevzuda ulemânın farklı mütâlaaları var, teferruata burada girmeyeceğiz.

3- Ebû Sa'lebe hadisinin son kısmında avcı, okunu attıktan sonra avı zamanında bulamayıp birkaç gün sonra bulması halinde bunun helâl olma şartları belirtiliyor: Av kokmadıkça helâldir. Ancak, hadisin başka vecihlerinde geldiğine göre, hayvan üzerinde, kendi okundan başka bir okun izine rastlanmamalıdır. Yani hayvanın ölmesine sâdece avcının attığı ok sebep olmuş olmalı, başka bir sebep daha araya girmemelidir. Başka bir sebebin de araya girmesi, hayvanı haram kılar. Nitekim daha önce, muallem olan köpeğe bir başka köpeğin de iştirakiyle, hayvanın yakalanması halinde avın haram olacağı belirtilmişti. Burada şu hususun bilinmesi gerek: Âlimler, ölüme sebep olan bir başka sebep derken, sadece bir başka ok izini kastetmezler, ölüme sebep olucu herhangi bir sebepten gelen bir izi kastederler. Öyle ise tereddüt halinde avın behemahal haram olacağı belirtilir. Hadisin bir başka vechi şöyle: "Hayvanda okunu bulur, herhangi bir vahşi hayvanın eserini görmezsen ve okunla öldüğünü anlarsan onu yersin."

İmam Şâfiî, ölümü avcının nazarından hariçte meydana gelen avın yenmesine hükmetmiş ise de, Nevevî ve Beyhakî gibi Şâfiî ülemâsı bunu sâbit sünnete muhalif bulurlar.

Nevevî, kokmuş yemeği Resulullah'ın haram etmediğini zikrederek, buradaki nehyin tahrimî değil, tenzihî olduğunu belirtir. Bazı âlimler üç değil iki günde geçmiş olsa kokmuşsa, yemenin mekruh olduğunu belirtirler.[434]

3474 ـ4ـ وعـن سـعد بـن أبي وقـاص رَضِـيَ اللهُ عَنْـه:]أنَّهُ سُئِلَ عِنَ الكَلْبِ المَعَلَّمِ إذَا قَتَلَ الصَّيْدَ؟ فقَالَ: كُلْ وَإنْ لَمْ يُبْقِ مِنْهُ إِّ بَضْعَةً وَاحِدَةً[. أخرجه مالك بغاً .

4. (3474)- Sa'd İbnu Ebî Vakkas (radıyallâhu anh)'a öğretilmiş (muallem) bir köpek avı öldürecek olursa, yenilip yenmiyeceği sorulmuştu:

"Ye dedi, ondan sadece bir parça da kalmış olsa."[435]

AÇIKLAMA

Bu hadis, muallem köpek, üzerine gönderildiği avı yakalamakla kalmayıp, bir miktar yiyecek olsa, köpeğin artığı durumunda olan avın etinin yenilebileceğini ifade etmektedir. Hadis aslında mürsel ise de, daha önce kaydedilen hadis bunu takviye eder. İmam Mâlik'ten gelen meşhur görüş budur. Şâfiî'nin kavl'i kadîmi de böyledir. Başka âlimler de bu görüşü benimsemiştir. Ayrıca bu görüş şu âyetin zâhirine de uygundur: "...Öğrettiğiniz avcı hayvanların sizin için tuttuklarını yiyin ve üzerine Allah'ın adını anın" [Mâide 4).
Âlimler der ki: "Köpeğin getirdiği artık parça yenir, çünkü, yemesinden sonra bâki kalan, "bize tuttuğu şey"dir, bu da âyetin zâhirine göre helâldir."
İmam Mâlik'e ve yeni görüşünde Şâfiî'ye göre köpeğin artığı yenmez, muallem de olsa. Ancak, nehiy kerâhete hamledilerek bu iki görüş cem edilmiş ve muallem köpeğin öldürdüğü ve hatta ucundan yediği avın helâl olacağı umumiyetle kabul edilmiştir. Nitekim, Ebû Dâvud'da kaydedilen bir rivayetinde, "Ebû Sa'lebe denen bir bedevî sorar:
"Ey Allah'ın Resulü, benim muallem köpeklerim var, onlar(ın avları) hakkında bana fetva ver!" der. Aleyhissalâtu vesselâm: "Senin için yakaladıklarını ye!"der. Adam tekrar sorar: "Yakaladığından yerse?"
"Yakaladığından yese de!" diye cevap verir. "[436]

3475 ـ5ـ وعـن عمرو بن شـعيب عن أبيه عن جده]أنَّ رَجُـلاً قـالَ يَـا رسُولَ اللهِ: إنَّ لِيَ كِلَاباً مُكَلَّبَـةً، فـأفْتِنِي فِيهَـا. فقَالَ: مَا أمْسَكَ عَلَيْكَ كَلْبُكَ فَكُلْ. قالَ: وَإنْ قَتَلَ. قالَ: وَإنْ قَتَلَ. قالَ: أفْتِنِي في قَوْسِـي؟ قالَ: مَا رَدَّ عَلَيْكَ سَـهْمُكَ فَكُلْ. قُلْتُ: وَإنْ تَغَيَّبَ عَلَيَّ؟ قَالَ: وَإنْ تَغَيَّبَ عَلَيْكَ، مَا لَمْ تَجِدْ فِيهِ أثَرَ سَهْمٍ غَيْرِ سَهْمِكَ أوْ تَجِدْهُ قَدْ صَلَّ: أي أنتنَ[. أخرجه النسائي .

5. (3475)- Amr İbnu Şu'ayb an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Bir adam dedi ki:
"Ey Allah'ın Resûlü, benim öğretilmiş köpeklerim var. Onlar hakkında bana fetva ver!" Aleyhissalâtu vesselâm:
"Köpeğin senin için tuttuğu şeyi ye!" buyurdular. Adam:
"Köpek, avı öldürmüşse?" dedi.
"Öldürse de!" buyurdular.
"Yayım hakkında da bana fetva ver!" dedi.

"Okunun sana geri getirdiğini ye!" buyurdu.
"Avı gözden kaybetmişsem?"dedim. "Avı gözden kaybetsen de! buyurdu, yeter ki, av üzerinde senin okundan başka bir ok izine rastlamamış olasın. Veya onu kokmuş bulmamış olasın."[437]

-3476 -6- وعن عبدالله بن مغفل رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]نَهَى رسولُ اللهِ # عَنِ الخَذْفِ، وقالَ: إنَّهُ يَقْتُلُ الصَّيْدَ، وَ يَنْكَأُ الْعَدُوَّ. وَإنَّهُ يَفْقَأُ الْعَيْنَ ويَكْسِرُ السِّنَّ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي.»الخذف« بالخاء المعجمة: رميك حصاة أو نواة تأخذها بين سبابتيك أو تأخذ خشبة فترمي بها بين إبهامك والسبابة.»وَنَكأتُ العودَ« إذا قشرْتَهُ، والنَّكْءُ في الجُرْحِ مُسْتَعَارُ مِنْهُ . »وفقأتُ العَيْنَ« إذا شَقَقْتَهَا وَبِخَصْتَهَا .

6. (3476)- Abdullah İbnu Muğaffel (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) parmakla çakıl atmayı yasakladı ve: "O, avı öldürmez, düşmanı paralamaz; ancak göz patlatır, diş kırar! " buyurdu."[438]

AÇIKLAMA:

Dilimize umumiyetle sapan diye çevrilen hazf'ı, lügatçiler iki parmak arasından çakıl veya çekirdek gibi küçük cisimleri fırlatmak olarak tarif ederler: Baş parmağın iç kısmı ile şehadet parmağının dış ucu arasında fırlatma. Mihzafe (sapan) denen âletle küçük taşların atılması da aynı masdarla ifade edilir. Bu atışların hiçbirisi av üzerinde yara açacak, kan akıtacak mahiyette değildir. Büyük hayvanlara sadece eziyet verir. Küçükleri öldürse de kan akıtmayacağı için, o av yenmez. Şu halde göz çıkarma, diş kırma nev'inden hasıl edeceği sakatlamalar av hayvanına işkenceden başka bir zarar vermez. Bu sebeplerle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) parmak ve sapanla çakıl fırlatmayı, taş atmayı yasaklamıştır.
Bazı şârihler, helâl olan avlama tarzını bizzat Kur'an-ı Kerim'in tayin ettiğini belirtirler:
"Ey iman edenler! Gıyabında kendisinden kimin korktuğunu ortaya koymak için (ihramlıyken) elinizin ve mızraklarınızın ulaştığı avdan bir şeyle, Allah andolsun ki sizi imtihan eder" (Maide 94).
Şu halde âyet, avlamada "elle tutmayı" "rimâh" yani "mızraklarla öldürmeyi" esas almaktadır. Mızrağın zikri, avın yaralayıcı aletle olması gereğine işarettir. Taş atmakla, sopa vurmakla öldürülen av helâl olmaz. Bu çeşit öldürülene mevkûze denir, temiz değildir, necistir, yenmez. Mevkûze'nin yenebilmesi için ölmezden önce ayrıca bıçak vurulması, kan akıtılması gerekir. Bıçak yetişmeden, darbe tesiriyle ölen hayvan yenmez.[439]

-3477 -7- وعن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]نَهَى رَسُولُ اللهِ # عَنْ أكْلِ صَيْدِ كَلْبِ المَجُوسِي[. أخرجه الترمذي .

7. (3477)- Hz.Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), mecusî

köpeğinin avladığı avın etini yemeyi yasakladı."[440]

AÇIKLAMA:

Begavî, bu hadisi açıklarken der ki: "Müslüman kimsenin mecusinin köpeğiyle avladığı helâldir. Ama mecusinin müslüman köpeğini kullanarak avladığı haramdır, ancak müslüman, hayvan ölmezden önce ona yetişir ve keserse bu takdirde helâl olur. Şayet bir müslüman ve bir mecusi av üzerine köpek göndermedeortak davransalar ve hayvan avı yakalasa ve öldürse bu hayvan haramdır Aliyyül'l-Kâri der ki: "Hayvanın etinin yenmesi için, ulemânın: "Keseni müslüman olmalıdır" şartını koyması, âyette geçen İmma zekkeytum (Mâide, 3) ibâresine dayanır. Keza kitâbî olması şartı da "...Kitap verilenlerin yemeği size helâl, sizin yemeğiniz de onlara helâldir" (Mâide 5) âyetine dayanır. Burada helâl olan yemeklerinden murad (şeriatlarının esasına uygun olarak) kestikleridir. Zira, kesilen cinsten olmayan mutlak yiyecek hangi kâfirden olursa olsun helâldir. Kitâbîlerin kestiklerinin helâl olması için, kesim sırasında kitâbînin Allah'ın isminden başka bir isim zikretmemesi şart koşulmuştur. Öyle ki, kesim sırasında Hz. İsa'nın ismi veya bir azizin ismiyle kesecek olsa, kestiği yenmez. Zira âyette "...Allah'tan başkası için kesilen hayvanı haram kılmıştır" (Bakara 173) buyrulmuştur. Tevhide inanmadıkları için mecûsî ve putperestlerin kestikleri yenmez."[441]

İKİNCİ FASIL

DENİZ AVI

-3478 -1- عن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]بَعَثَنَا رسولُ اللهِ # وَنَحْنُ ثَثمَائَةِ رَاكِبٍ، وَأمِيرُنَا أبُو عُبَيْدَةَ بن الجَرَاحِ نَرْصُد عِيرَ قُرَيْشٍ، وَزَوَّدَنَا جِرَاباً فِيهِ تَمْرٌ لَمْ يَجِدْ لَنَا غَيْرَهُ، وَكَانَ أبُو عُبَيْدَةَ يُعْطِينَا تَمْرَةً تَمْرَةً. قِيلَ كَيْفَ كُنْتُمْ تَصْنَعُونَ بِهَا؟ قالَ: كُنَّا نَمَصُّهَا كمَا يَمَصُّ الصَّبِي، ثُمَّ نَشْرَبُ عَلَيْهَا المَاءَ فَتَكْفِينَا يَوْمَنَا إلى اللَّيْلِ. فَلَمَّا فَنِي وَجَدْنَا فَقْدَهُ، فَأقَمْنَا بِالسَّاحِلِ نِصفَ شَهْرٍ فَأصَابَنَا جُوعٌ شَدِيدٌ حَتَّى أكَلْنَا الخَبَطَ، فَسُمِّي جَيْشَ الخَبَطِ. فَألْقَى لَنَا الْبَحْرُ دابّةً يُقَالُ لَهَا الْعَنْبَرُ. فقَالَ أبُو عُبَيْدَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْه: مَيتَةٌ، ثُمَّ قالَ: . بَلْ نَحْنُ رُسُلُ رَسولِ اللهِ #، وَفي سَبِيلِ اللهِ وَقَدِ اضْطُرِرْنَا. فَأكَلْنَا مِنْهَا نِصْفَ شَهْرٍ وَادَّهَنَّا مِنْ وَدَكِهَا حَتَّى ثَابَتْ أجْسَامُنَا فَأخذَ أبُو عُبَيْدَةَ ضِلْعاً مِنْ أضْعِهَا فَنَصَبَهُ ثُمَّ نَظَرَ إلى أطْوَل رَجُلٍ وَأطْوَلِ جَمَلٍ فَحُمِل عَلَيْهِ فَمرَّ تَحْتَهُ وَجَلَسَ في حِجَاجِ عَيْنِهَا أربَعَةُ نَفرٍ. وَأخْرَجْنَا مِنْ عَيْنِهِ كَذَا وَكَذَا قُلَّةَ وَدَكٍ وَتَزَوَّدْنَا من لَحمِهِ. فلَمَّا قَدِمْنَا المَدِينَةَ ذَكَرْنَا ذلِكَ لِرَسولِ اللهِ # فقَالَ، هُوَ رِزْقٌ أخْرَجَهُ الله تَعالى لَكُمْ! فَهَلْ مَعَكُمْ مِنْ لَحمِهِ؟ فأرْسَلْنَا إلَيْهِ مِنْهُ فَأكَلَ[. أخرجه الستة.»الخَبَطْ« ورقُ شجَرٍ يُخبطُ بِعَصاً أوْ نَحْوِهَا فينتثرُ فتأكلُهُ ا‘‘بلُ.»وَالْوَدَكُ« دَسَمُ اللَّحْمِ وَدُهْنُهُ .

»وَحِجَاجُ الْعَيْنِ« العظمُ المستديرُ حولها الّذِى فيه الحدقةُ وهُوَ وقبُ الْعَيْن.»وَالْقُلّةُ« هيَ الحبُّ العظيمُ معروفةٌ بالحجاز تأخذ القلة منها مزادةً من الماء .

1. (3478)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bizi gazveye gönderdi. Biz üçyüz kişilik bir gruptuk, komutanımız da Ebû Ubeyde İbnu'l-Cerrâh (radıyallâhu anh) idi. Kureyş'in kervanını takip ediyorduk. Azığımız da bir dağarcık içine konmuş hurmadan ibaretti. Başka bir şeyimiz yoktu. Ebû Ubeyde bundan bize [önce avuç avuç veriyordu, sonra] tane tane vermeye başladı. Kendisine:
"Bununla nasıl idare ediyordunuz?"diye soruldu. Şu cevabı verdi:
"Biz hurmayı âdeta emiyorduk, bebeğin emmesi gibi. Sonra da üzerine su içiyorduk. Bu bize geceye kadar yetiyordu. Tükendiği zaman yokluk içinde kaldık. İki hafta sahilde ikâmet ettik, şiddetli açlık geçirdik. Öyle ki ağaç yaprakları yedik. Ordumuza yaprak ordusu dendi. (Bu esnada) deniz bize anber (balinaya benzer bir balık, adabalığı.) denen bir hayvan attı. Ebû Ubeyde (radıyallâhu anh) buna önce, "meytedir (yani leştir, yenmesi haramdır)" dedi. Sonra da: "Hayır, meyte değildir, bizler Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın elçileriyiz, Allah için buradayız, üstelik muzdar durumdayız" dedi.
Ondan iki hafta boyu yedik. Yağından da süründük. Hatta vücudumuz kendine geldi, eski halini aldı. Ebû Ubeyde, hayvanın kaburgalarından bir kemik alıp yere dikti. Sonra en boylu şahsı ve en boylu deveyi aradı. Adam deveye bindirildi ve kaburganın altından geçti. Hayvanın göz çukurunun içine tam dört kişi oturdu. Gözünden nice kulle[442] yağ çıkardık. Etinden kendimize azık yaptık. Medine'ye gelince durumu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a anlattık.
"Bu, Allah'ın sizin için (denizden) çıkardığı bir rızıktır. Beraberinizde, etinden hala var mı?" buyurdu. Biz de bir miktar gönderdik. O, bundan yedi."[443]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, deniz hayvanlarının kendiliğinden ölmüş olanlarının yenilebileceğini göstermek maksadıyla kaydedilmiştir.
Rivayette görüldüğü üzere Ebû Ubeyde önce bunun meyte (leş) olduğuna ve haram olduğuna içtihad eder. Fakat sonradan:

1- Allah yolundasınız;

2- Muzdarsınız diye içtihad ederek helâl olduğuna hükmeder, askerler de yerler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın o etten taleb edip yemesi, onun helâl olduğunu göstermek, askerlerin gönlünü o hususta hoş kılmak içindir. Çünkü (aleyhissalâtu vesselâm) muzdar olmadığı halde o etten yemiştir.
Hattâbî der ki: "Bu hadis, denizin bütün hayvanlarının mübah, meytesinin de helâl olduğuna delildir. Zira (aleyhissalâtu vesselâm): "O etten daha var mı, bana da tattırsanız" buyurmuş ve getirileni yemiştir. Bu hal refah halidir, zaruret değil. Hz. Ebû Bekr (radıyallâhu anh)'ın da şöyle söylediği rivayet edilmiştir: "Denizdeki her hayvanı Allah sizin için kesmiş, temiz kılmıştır." Muhammed İbnu Ali'nin, "Denizde olan her şey temizdir" dediği rivayet edilmiştir. Evzâî de şöyle derdi: "Hayatı denizde geçen her canlı helâldir." Kendisine "timsah da mı?" denince "Evet!" demiştir.
Şâfiî mezhebinin galip görüşü, bütün deniz hayvanlarının helâl olması merkezindedir. O sadece kurbağayı istisna tutar, bu da onun öldürülmesi hakkında yasak geldiği için.

Ebû Sevr: "Suya sığınan her şey helâldir. Kesilenler ancak kesilmekle helâl olur. Balık gibi kesilmeyenin ölüsü de dirisi de helâldir."
Ebû Hanîfe, balık dışındaki deniz hayvanlarını mekruh addeder.
Süfyân-ı Sevrî: "Yengeçte bir beis olmayacağını ümid ederim" demiştir.
İbnu Vehb: "Leys İbnu Sa'd'a su domuzu, su köpeği, su insanı ve bütün deniz hayvanları hakkında sordum. Şu cevabı verdi: "Su insanı, hiçbir halde yenmez. Domuza gelince, insanlar domuz diyorsa yenmez, zîra Allah Teâlâ Hazretleri domuzu haram kıldı. Köpeklere gelince, denizde de karada da onda bir beis yoktur."
Hattâbî, Leys İbnu Sa'd'ın "ism"e ve "benzeme"ye ehemmiyet veren bu görüşüne katılmaz, âlimlerin yılana benzeyen ve hatta deniz yılanı denilen balığın helal olduğunda ihtilaf etmediklerini belirttikten sonra der ki: "Bu hal, deniz hayvanları hususunda isimlerin ma'nâsına ve benzerliklere itibar etmenin bâtıl olduğuna delâlet eder. Bunların hepsi balıktır, şekilleri suretleri farklı olsa da. Allah Teâlâ Hazretleri "Deniz avı ve onu yemek size de yolculara da geçimlik olarak helâl kılınmıştır" (Mâide 96) buyurmaktadır. Bu âmm hükmün içine deniz hayvanlarından avlananların hepsi girer. İstisna için delil gereklidir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a denizin suyundan sorulmuştu. Şu cevabı verdi: "Suyu temiz, meytesi helâldir." Burada hiçbir istisna yapmadan bütün deniz mahluklarını kasdetti. Kaziyyenin âmm olması, o hususta istisna edilenlerin dışında kalan her şeyin mubah olmasını gerektirir. İstisna da delille sübût bulur."
İslâm ulemâsının, deniz hayvanları ile alakalı umumî görüşlerini böylece kaydettikten sonra mezhebimiz olan Hanefî mezhebinin daha hususî bazı kayıdlarını belirtmemizde gerek var. Zira tatbikatta mezheplere göre amel esastır.
Ömer Nasuhi Bilmen, bu hususta şu özetlemeyi yapar:
"Daima suda yaşayan, suda barınan=taayyüş eden hayvanlardan her nevi balık etleri yiyilebilir helâldir. Kalkan balığı, sazan balığı, yunus balığı, yılan balığı bu cümledendir. Fakat diğer su hayvanları habâisten sayılır. Yenilmeleri caiz olmaz. Meselâ yengeçler, midyeler, istiridyeler, istakozlar helâl değildir, etleri yenilemez.
Kezâlik deniz insanı, deniz aygırı, deniz hınzırı gibi balık suretinde bulunmayan deniz hayvanlarının yiyilmeleri helâl olmadığı gibi avlanmaları da helâl olmadığı görülmektedir.
Suda kendi kendine zâhiren sebepsiz olarak ölüpde suyun yüzüne çıkan balıklar yenilmez. Fakat suyun açılıp kurumasından dolayı ölen, fazla sıcaktan veya soğuktan dolayı ölen veya kuşlar tarafından öldürülen, su içinde bağlı tutulmakla ölen, buz arasında sıkışarak ölen balıklar yenilebilirler. Balıklarda boğazlamak icabetmez.."
Burada hatıra şu soru geliyor: Bugün, deniz ve nehir ve sularının sanayi artıklarıyla kirlenmesinden hâsıl olan zehirlenmeler de balıkların ölümüne sebep olmaktadır. Yukarıda kaydedilen ölüm sebepleri arasında bu gözükmediğine göre, hükmümüz ne olacaktır? Bu balıklar yenmeli mi, yenmemeli mi?
Kanaatimizce bunun kesin cevabını tabiblerin vermesi gerekir. Tabibler insan sağlığına zarar vereceği kanaatindeler. Esasen, iktibasımızın baş kısmında belirtildiği üzere, mezhebimize göre "Suda kendi kendine zâhiren sebepsiz olarak ölüpde suyun yüzüne çıkan balıklar yenilmez" hükmü esastır. Sanayi artıklarıyla zehirlenen balıkları bu gruba dahil ederek yememek ihtiyata muvafıktır.
Deniz hayvanlarıyla ilgili bazı teferruat 3493 numarada gelecek.[444]

-3479 -2- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللهِ #: مَا أَلْقَاهُ الْبَحْرُ أَوْ جَزَرَ عَنْهُ فَكُلُوهُ، وَمَا مَاتَ فِيهِ وَطفَا فَـَ تَأكُلُوهُ[. أخرجه أبو داود.ورُوى موقوفا على جابرٍ قال: » بَأسَ بِمَا لَفَظَهُ الْبَحْرُ«.»جَزرَ« البحرُ عن السمك بالجيم: إذا نقص عنه وبقي على ا٭رض.»ولَفَظَ البحرُ السمَكَ« بفتح الفاء إذا ألقاه على جانبه .

2. (3479) Yine Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Denizin dışarı attığı veya yarısından çekildiği balığı yiyin. Denizin içinde ölmüş ve suyun üstüne çıkmış (tâfi) balığı yemeyin."[445]

AÇIKLAMA:

"Denizin ölüsü helâldir" hükmünü bu hadis kayıtlamaktadır. Eğer ölü, karaya vurmuşsa helal olan budur. Değilse, karaya vurmayan suyun üstünde serbest olan deniz ölüsü "helal" grubuna girmez. Ebû Hanîfe ile Şâfiî mezhebi arasındaki bazı farklar buradan gelir. Suyun üzerinde yüzen ölü balığın yenmeyeceğini söyleyenler buna dayanırlar. Diğer taraftan yüzen ölünün yeneceğine dair Hz. Ebû Bekr, Hz. Ebû Eyyub el-Ensârî'den rivayet gelmiştir. İbnu Ebî Rebâh, Mekhûl, İbrahim Nehâî, Mâlik, Şâfiî, Ebû Sevr hep bu görüşü benimsemişlerdir.
Hz. Câbir ve İbnu Abbâs, Câbir İbnu Zeyd, Tâvus, Ashab-ı Re'y ise yüzen ölmüş balığın kerahetine hükmetmişlerdir.[446]

ÜÇÜNCÜ FASIL

KÖPEKLER HAKKINDA

-3480 -1- عن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قال رسولُ اللهِ #: مَنْ اقْتَنى كَلْباً إَّ كَلْبَ صَيْدٍ أَوْ مَاشِيَةٍ انْتُقِصَ مِنْ أجْرِهِ في كُلِّ يَوْمٍ قِيراطَانِ، وَكَانَ أبُو هُرَيْرَةَ يَقُولُ: أوْ كَلْبَ حَرْثٍ[. أخرجه الستة إ أبا داود .

1. (3480)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Av ve çoban köpeği dışında köpek besleyenin ecrinden her gün iki kıratlık eksilme olur." (Sâlim derki: "Ebû Hüreyre (bu hadisi rivayet ederken): "...Veya ziraat köpeği" derdi,) çünkü o ziraat sahibi idi."[447]

-3481 -2- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللهِ #: مَنْ اتَّخَذَ كَلْباً إَّ كَلْبَ مَاشِيَةٍ أَوْ صَيْدٍ أَوْ زَرْعٍ نَقَصَ مِنْ أجْرِهِ كُلَّ يَوْمٍ قِيراط[. أخرجه الخمسة .

2. (3481)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular

ki:
"Sürü veya av veya ziraat köpeği dışında bir köpek besleyen kimsenin ecrinden her gün bir kırat eksilir."[448]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) köpeklerle ilgili olarak bir çok beyânlarda bulunmuştur. Burada o hadislerden sâdece iki tanesi yer almaktadır. Bu iki hadis, köpek beslemeyi birkaç istisna dışında yasaklamaktadır. Bu istisnalar koyun köpeği, av köpeği ve ekin köpeğidir.
Köpekle ilgili hadislerden birkaçını kaydediyoruz: "İbnu Ömer anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) köpeklerin öldürülmesini emir buyurdu ve Medine civarına da köpeklerin öldürülmesi için haber gönderdi."
Yine İbnu Ömer der ki: "...Biz de Medine ve etrafına dağılarak öldürmedik köpek bırakmadık. Hatta çöl halkından bir kadına refakat eden köpeğini dahi öldürdük."
Hz. Câbir anlatıyor: "Resûlullah bize köpekleri öldürmeyi emir buyurdu. Hatta kadın, köpeği ile çölden gelirdi de biz o köpeği bile öldürürdük. Sonra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) köpekleri öldürmeyi yasakladı ve: "Halis siyahını, iki noktalısını öldürmeye bakın, çünkü o şeytandır" buyurdu."
"Abdullah İbnu Mugaffel anlatıyor: "Resûlullah buyurdu ki: "Eğer köpek, ümmetlerden bir ümmet olmasaydı hepsinin öldürülmesini emrederdim. Öyleyse onların siyah olanlarını öldürün."
2- Köpek besleyenin ecrinden bazı rivayetlerde bir, bazı rivayetlerde iki kîrat eksilme olacağı belirtilmiştir.
Kîrat nedir? Lügatte beş arpa ağırlığı veya yarım dânik ve bir şeyin yirmidörtte biri gibi ma'nâlara gelir. Burada kesin bir miktar aramak gerekmez, "Allah'ın bildiği bir miktar" olarak anlamanın uygun olacağı belirtilmiştir. Yani köpek besleyen bir kimsenin her gün sevabından bir cüzü eksilecektir.
Bu eksilmenin sebebi, "meleklerin köpeğin olduğu yere girmemesi" ile izah edilmiştir. Bazı âlimler: "Köpek başkalarını rahatsız ettiği için" demiştir. köpeğin necaset yemesi, pis koku yayması, bazılarının şeytan olması, kaplara ağzını sokması gibi başka sebepler de zikredilmiştir. Ancak burada Resûlullah'ın koyduğu bir yasağın işlenmesi vardır.
Zamanımızda köpek beslemenin çevre kirliliğinden, insanları meşgul ederek zamanlarını öldürmeye, insanların insanlarla olan beşerî münasebetlerini azaltmaya varıncaya kadar saymakla bitmeyen yeni mahzurları ortaya çıkmıştır. Şu halde yasağı mülâhaza ederken bunların hepsini göz önüne almak gerekir.
Âlimler, bazı rivayetlerde "bir," bazı rivayetlerde "iki kîrat"lık eksilmeden bahsedilmiş olmasını da dikkate alarak bunun sebebini belirtmeye çalışırlar: "Az eziyet (veya zarar) veren, fazla eziyet (veya zarar) veren köpeğe göre değişir" demişlerdir. Resûlullah'ın bu beyanlara, farklı zamanlarda yer vermiş olması da muhtemeldir. Söz gelimi evvela bir kîrat eksilmeden bahsedilmiş, sonra yasağın şiddeti artırılarak zararın iki kîrat olduğu söylenmiş olabilir.
3- Ulemânın Hükmü: Şâfiîlerden Nevevî'ye göre "İhtiyaç yokken köpek beslemek haramdır. Av, ziraat ve çoban için köpek beslemek caizdir. Ev ve sokakların korunması için köpek beslemek hususunda iki nokta-i nazar var: Birine göre caizdir, diğerine göre değil. Esahh olan görüş şudur: Madem ki, hadislerde üç maksadla köpek beslemeye izin verilmiştir. Buna kıyasla sahih bir ihtiyaç

olursa başka maslahatlar içinde beslenebilir."
Hanefîlerden İbnu'l-Hümâm, "av , çoban ve ziraat maksadlarıyla köpek beslemek bi'l-icmâ caiz ise de hırsız veya düşman korkusu olmadan (sırf zevk, moda olsun diye) köpek beslemenin câiz olmadığını" belirtir ve eve sokulmaması gerektiğini söyler.
Mâlikîler, bu meselede biraz daha yumuşak davranırlar. Onlar, belirtilen maksadlarla beslenen köpeklerin temiz olduğuna da hükmederler. Ancak diğer mezhep mensupları bu görüşü, köpeğin su içtiği kabın yedi kere yıkanmasını emreden hadise aykırı bularak tenkid ederler.
4- Çevre Temizligi Ve Köpek: Bilhassa sosyetik muhitlerde olmak üzere Batı'ya özenti şeklinde köpek besleme merakı memleketimizde yaygınlık kazanma vetîresine girmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) İslâm diyarlarının böyle bir musibetle karşılaşacağını önceden görerek, bu meseleye ayrı bir ehemmiyet atfetmiş, köpek besleme işini müstakillen ele alıp uyarmış ve yasaklamanın fiilî örneğini vermiştir. Öyle ise, her müslüman bu konuda sağlıklı bir bilgi ve net bir kanaat sahibi olmalıdır.Bu maksadla, hem köpek konusunda buraya kadar kaydedilenleri özetlemek, hemde İslam'ın koyduğu köpek besleme yasağının çevre temizliği açısından ehemmiyetini tebârüz ettirmek için, bu maksadla kaleme alınmış bir tahlilimizi aynen sunuyoruz:
"Çevre ve yolların temizliğinden bahsederken, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın köpek beslemekle ilgili olarak koyduğu bir yasaktan bahsetmemiz gerekmektedir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Medine devrinde köpek beslemeyi yasaklar ve şöyle der:
"Kim bir köpek beslerse, her gün amelinden bir kîrat eksilir. Çoban, tarla veya av köpeği bundan hariçtir." Tarla köpeğinin istisnâya dahil edilmesi bütün rivayetlerde mevcut değildir ve hatta sahâbe arasında münâkaşalıdır.
Köpek mevzuunda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu yasaklama ile yetinmez, bizzat öldürülmelerini de emreder. Öldürme emrinden çoban ve av köpeğini hariç tutar.
Rivayetler, bu maksadla Medine sokaklarına ve yakın çevresine hususî vazifelilerin çıkarıldığını ve şehrin birara tek köpek kalmayacak şekilde temizlendiğini tasrih eder. Hz. Câbir'in bir açıklaması, emrin ilk çıktığı sıralarda çölden Medine'ye gelen kimsesiz kadınlara refakat eden köpeklerin bile öldürüldüğünü, ancak, sonradan bunun yasaklandığını belirtir. Âmâ olan Ümmü Mektum'un rehberliğinden istifade ettiği köpeğinin öldürülmemesi için yaptığı müracaat, önce müsbet karşılanır ise de, sonradan onun köpeği de öldürülür. Her hâl ü kârda istisna kılınanları belirtirken bile, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın:
"Eğer köpekler, ümmetlerden bir ümmet olmasaydı hepsinin öldürülmesini emrederdim" demiş olması, onun bu mevzudaki azmini ve kararlılığını göstermeye yeterlidir.
Fazla teferruata girmeden şunu da ilave edeceğiz: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), köpeğin necisliği hususunda da ısrar eder. Öyle ki, köpeğin herhangi bir kaba değmesi halinde, kabın yedi ayrı su ile iyice yıkanıp, sonunda da toprakla ovulmadan temiz addedilemeyeceğini belirtir. Buradan hareket eden fakihler köpeğin salyasından, herhangi bir kuyuya tek damla dahi düşecek olsa kuyunun pis addedilmesi gerektiği, binaenaleyh bu kuyunun kullanılabilmesi için, suyunun tamamen boşaltılması icab ettiği hükmünü getirirler.
Köpekten uzak durulmasının ehemmiyetini tebârüz ettirmek için, Resûlullah, köpeğin bulunduğu eve (rahmet) meleklerinin girmeyeceğini de belirtmiştir. Bazı rivayetlerde belirtildiğine göre, Resûlullah'tan habersiz eve giren köpek sebebiyle vahiy kesilmiş, bilâhare Cebrâil aleyhisselâm, "Evinde köpek var, köpek bulunan eve giremem" diye açıklamıştır.
Yeri gelmişken küçük bir istitradla, bu yasağın çevre temizliği açısından arzettiği ehemmiyete dikkat

çekmek istiyoruz. Böyle bir yasağın bulunmaması sebebiyle, zevk için köpek besleme geleneğini yürüten Avrupalılar, bilhassa büyük şehirlerde, köpek pisliği yüzünden ciddî şekilde rahatsızdırlar. Köpek besleme âdetinin bulunmadığı bir Doğulu turist, bir Batı merkezine geldiği zaman en ziyâde köpek pisliğinden mutazarrır olur ve ilk dikkatini çeken şeylerden biri bu olur. Nitekim bir gazete haberi, Batılı mühim merkezlerden biri olan Paris'in kaldırımlarına, köpeklerin günde 20 ton pislik bıraktığını, bunu temizletmek için, belediyenin yılda 20 milyon frank (680 milyon Türk lirası) para harcadığını yazıyor. Acaba Fransa, dünyayı sömüren bir devlet vasfını kaybederek, sırf kaldırım temizliğine bu kadar para harcamayacak duruma düşse veya şark memleketlerinde olduğu gibi, belediyecilikte ve beledî hizmetlerde yeterince teşkîlatlanamamış bir durumda olsa, Paris'e kokudan girilebilir mi? Bir başka deyişle, günün birinde bu moda, Doğunun büyük şehirlerinde de (meselâ İstanbul veya Ankara'da) aynı ölçüde yaygınlaşsa, buralar acaba ne hâle gelir?"[449]

ALLAH'IN SIFATLARI BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA

Sıfat bahsi Kelâm ilmine giren bir mevzudur. Bir başka ifade ile, İslâm'ın Allah inancı, Allah hakkında bir kısım sıfatların varlığını kabul etmekle ortaya çıkar. Sıfata inanılmazsa, o sıfatları taşıyan zât hakkında bilgi sahibi olunamaz. Çeşitli dinlerdeki Allah inancının farklılıklar arzetmesi temelde Allah'a izâfe edilen bu sıfat farklılıklarından ileri gelir. Hatta Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'le Mûtezile fırkası arasındaki farklılık da sıfat meselesinde düğümlenir.

Kelâmcılar, İslâm'ın Allah inancını "Allah'ın yüce zâtı hakkında vacib olan kemâl sıfatlarıyla beraber mümtenî olan noksan sıfatları bilip öylece itikat eylemektir" diye tarif etmişlerdir. Bu açıdan Allah'ın başlıca üç çeşit sıfatı vardır:

1- Vücud Sıfatı: Bu, Allah'ın varlığını ifade eder.

2- Selbî Sıfatlar: Bunlar mahlukatta bulunmayan sıfatları ifade eder. Bunlar Allah'a mahsus sıfatlardır. Allah'ı mahlukattan herhangi birine şu veya bu şekilde benzetmemek için, bunların mahlukatta olmadığını bilmek ve belirtmek gerekir. Bunu belirtmekten maksad, Allah'ı tenzihtir, mahlukattan başka ve ayrı olduğunu beyandır. Esasen selbetmek, ayırmak, soymak gibi ma'nâlara gelir.

Selbî sıfatlar çoktur, hepsi sayılmaz. Başlıcaları zikeredilir, bunlar da beştir.

* **Kıdem:** Allah'ın varlığının başlangıcı yok demektir. Zıddı hudûs' tur, sonradan olmak demektir, bu ise mahlukun vasfıdır.

* **Beka:** Allah'ın varlığının sonu yok demektir. Zıddı fenâ'dır, son bulmak demektir, bu da mahluka ait bir vasıftır.

* **Muhalefetun li'lhavadis:** Allah'ın sonradan meydana gelen şeylere yani mahlukata hiç bir surette benzememesi demektir.

* **Kıyam binefsihî:** "Varlığı kendi zâtının gereğidir, var olmak için bir yaratıcıya, bir başka şeye muhtaç değildir. Halbuki bütün mahluklar var olabilmek, varlığını devam ettirebilmek için çok şeylere muhtaçtır.

* **Vahdaniyyet:** Allah'ın zât, sıfat ve fiillerinden biridir, tektir, yardımcı, ortak vs.'si bulunmaz

demektir. Zıddı kesrettir, çokluktur. O'nun dışında her varlık mürekkeptir, Allah ise mürekkep değildir, vahiddir.
Dikkat edersek bu beş vasfın her biri Cenâb-ı Hakk'tan mahlukata olan benzerlikleri reddetmekte, Kur'an da ifade edilen "Onun bir benzeri yoktur" hükmünü tahkik etmektedir.

3- Sübûtî Sıfatlar: Bunlar Allah'ın zâtında mevcut, zâtının gereği olan sıfatlardır. Yani Allah'ın varlığını kabul edince, o sıfatları haiz olduğunu da kabul etmek gerekir. Allah onlarsız düşünülemez. Bunlar hayat, ilim, irade, kudret, semî, basar, kelâm ve tekvin'dir. Öyleyse Allah hayat sıfatıyla hayy'dir, diridir. İlim sıfatlarıyla âlimdir; geçmişgelecek, uzakyakın, büyükküçük her şeyi bilir. İrade sıfatıyla müriddir yani dilemek, istemek sahibidir. Kudret sıfatıyla kadîrdir, her istediğini yapmaya gücü yeter, onda acz yoktur. Semî sıfatıyla işitir; basar sıfatıyla görür; kelâm sıfatıyla konuşur ve nihâyet tekvin sıfatıyla yaratır. Bu sıfatlar Allah hakkında vâcib sıfatlardır, onlarsız Allah düşünülemez. Kur'an-ı Kerim bu sıfatlarla Allah'ı tavsif eder. Bunlar Allah'ın zâtıyla birlikte vardır ve kadîmdir. Bunlarla ilgili teferruat İslâm'daki itikadî mezhepleri ortaya çıkarmıştır. Hatta hristiyanlıkyahudilik gibi semâvî ve -diğer- gayr-ı semâvî dinler ve bir kısım felsefi sistemler arasındaki itikadî farklılıklar çoğunlukla Allah'a izafe edilen bu sıfatlarla ilgilidir. Bir başka deyişle, İslâm itikadının orijinallitesi bu sıfatlar mevzuundaki telakkisinde yatar. Müslümanların itikadî bütünlüğe, imânî kemâle ermeleri bunları iyi bilmelerine bağlıdır. Bu sebeple Allah'ın sıfatları bahsinin her müslümanca iyi hazmedilmesi, eksiksiz kavranması gerekir.
Sadedinde olduğumuz bahiste, bu mevzuya giren sadece birkaç hadis vardır. Bunlar vesilesiyle sunacağımız bazı açıklamaların konuyu bütünüyle kavramada eksik kalacağı muhakkaktır, mutlaka bâzı kelâm kitaplarına müracaat etmek gerekli ve zarûrîdir.[450]

-3482 -1- عن أبي موسى رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قامَ فِينَا رسولُ اللهِ # بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ. فقَالَ: إنَّ اللهَ تَعالى َ ينَامُ وَ يَنْبَغِي لَهُ أنْ يَنَامَ. يُخْفِضُ الْقِسْطَ وَيَرْفَعُهُ وَيُرْفَعُ إلَيْهِ عَمَلُ اللَّيْلِ قَبْلَ عَمَلِ النَّهَارِ. وَعَمَلُ النَّهَارِ قَبْلَ عَمَلِ اللَّيْلِ. حِجَابُهُ النُّورُ. لَوْ كَشَفَهُ َحْرَقَتْ سُبُحَاتُ وَجْهِهِ مَا انْتَهَى إلَيْهِ بَصَرُهُ مِنْ خَلْقِهِ[. أخرجه مسلم.»سُبُحَاتُ وَجْهِ اللهِ« أنوارهُ: أي لو انكشفَ من أنوار اللهِ التي تَحجُبُ العبادَ عنهُ شَئٌ ‘ هلك كُلّ مَنْ وقع عليهِ ذلك النورُ كما خرَّ مُوسَى عَلَيْهِ السم صَعِقاً، وَتَقَطَّعَ الجبلُ دَكّاً لَمَّا تَجلَّى اللهُ سُبحانُهُ وَتعالى.

1. (3482)- Ebû Musa (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) aramızda ayağa kalkıp şu beş cümleyi söyledi:
"Allah Teâlâ Hazretleri uyumaz, zaten O'na uyku da yakışmaz. Kıstı (tartıyı, rızkı) indirir ve kaldırır. Geceleyin yapılan amel, gündüzleyin yapılandan önce; gündüzleyin yapılan amel de geceleyin yapılan amelden önce Allah'a yükseltilir. O'nun hicabı nurdur. Eğer o perdeyi açacak olsa, vechinin sübuhâtı, basarının ihâta ettiği bütün mahlukatını yakardı."[451]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Cenâb-ı Hakk'ın bazı sıfatlarını zikretmektedir:

1- Uyumama Sıfatı: Bu, Kur'ân-ı Kerim'de: "O' nu ne uyuklama tutar ne de uyku" (Bakara 255) diye ifade edilmiştir. Uyku ve uyuklama bir kısım canlı mahluklarla ilgili bir sıfattır. Allah ise ondan münezzehtir.
Bu sıfat, Cenâb-ı Hakk'ın mahlukat üzerine her an tasarrufta bulunduğunu ifade eder. Bu ilâhî ilginin bir an kesildiğini düşünmek, bütün varlık âleminin yokluğa mahkûm edilmesi olur.
2- Kıst, tartı demektir. Rızk ma'nâsında kullanıldığı da kabul edilmiştir. Allah'ın kıst'ı indirmesi, kulların amellerini tartarken, rızıklarını verirken mizanın kefelerini kaldırıp indirmesidir. Bu teşbihle, rızıkların taksim ve takdirinin ferd ferd, ayrı ayrı yapıldığı ifade edilmiş olmaktadır. Bir bakıma Cenâb-ı Hakk'ın uyanıklığının şümûlü böyle dile getirilmiş olmaktadır: "Allah hiç kimsenin rızkından, amelinden gafil değildir, herbirini ayrı ayrı tartar. Kefeler her ferd için iner, tartar, kalkar, öbürü için tekrar iner..."
Kıst'la rızık kastedilince, hadisin "...kısar, kaldırır" yani, "rızkı bazılarına kısar (az verir), bazılarına kaldırır (çok verir) ma'nâsına geldiği de söylenmiştir.
3- "Geceleyin yapılan amel gündüzleyin yapılandan önce... Allah'a yükseltilir" cümlesi, her günün ameli günün sonunda, gecenin ameli de gecenin sonunda ayrı ayrı Cenâb-ı Hakk'a arzedilir, ömrün hiç bir günü hesapsız geçmez, her gününden Allah'a hesap vardır, demektir. Amelleri Allah'a arz işini hafaza melekleri yapar; günlük olarak tuttukları amel defterini günün (veya gecenin) sonunda Allah'a arz ederler.
4- Hicab, perde demektir. Allah, insanlara şah damarından daha yakın olduğu halde, insanlar, araya giren perdeler sebebiyle Allah'tan uzaktırlar, Zât-ı Zülcelâl'i göremezler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Allah'la kul veya Hâlık'la mahluk arasındaki perdenin maddî olmayıp nurânî olduğunu bildirmiştir.
Bazı rivayetlerde nûr yerine, nâr denmiştir.
Nûr'la nâr arasındaki fark veya nurânî ile maddî arasındaki fark nedir? Tam çözülmüş değildir. İlim ve tekniğin ilerlemesi bu hususlarda daha müteyakkız olmaya, Resûlullah'ın nur'la neyi kasdettiğini daha sağlıklı anlamaya yardımcı olmaktadır. Zira en son nazariyelere göre madde ışına (nur'a) dönüşebilmektedir. Şu halde nur, nar ve hatta madde müşterek bir öz'ün farklı kesafetteki temeyyüünden, esma-i ilâhîye' nin feyz-i ilahî suretinde farklı mertebelerdeki tecellisinden ibarettir. Hepsinin aslını, bazı hadislerde geldiği üzere, Nur-u Muhammedî (aleyhissalâtu vesselâm) denen bir ilk, bir irade-i kün teşkil etmektedir. Öyle ise hâlıkla mahluk arasındaki "hicab" izafî bir vakı'adır, Mahlûktan Hâlık'a perdedir, görülmesine manidir, Hâlık'tan mahluka nurdur, aydınlıktır, görmesine engel değildir. Allah "evvel"dir, "ahir"dir, "zâhir"dir, "bâtın"dır, her şeyi "bilen"dir.
5- Allah'ın vechi "Zât"ı demektir. Vech (yüz) birçok dillerde olduğu gibi Arapçada dahi şahsın yani zâtın kendisini ifade eder. Nitekim dilimizde de "yüzün ak veya kara olması" tabirinde şahsiyetin tebriesi veya tezyifi kastedilir. Öyleyse Allah'ın vechi, Allah'ın zâtı demektir ve basarının ihâtâsı tabiriyle bütün mümkinât yani mahluk âlem kastedilmiştir. Zirâ O'nun basar ve ilmi bütün varlıkları kuşatır. Hiç bir şey O'nun nazarından hâriç, ilminden dışarı değildir.
6- Subuhât'a gelince, bu kelime Sübha'nın cem'idir. Sübha, lügat olarak tenzih, takdis ve tebrie gibi ma'nâlara gelir. Bu sebeple Cenâb-ı Hakk'ın takdisine yönelik tahmid, tekbir, temcid, tehlil vs. her çeşit zikre mecâzî olarak tesbih denir.
Nafile ibâdetlerin, hadislerde çoğu kere Sübha kelimesiyle ifade edilmesi, farzlardaki "tesbihât"ın nafile olmasından ileri gelir. Kelimenin kök ma'nâsını ve hadisteki kullanılışını böylece anladıktan

sonra "subuhâtu Vechini" yani Allah'ın vechi'nin sübühatı tabirine geçebiliriz. Allah'ın subuhatından murad, en-Nihâye'de kaydedildiği üzere Allah'ın celâli ve azametidir. Bazı âlimler "Vechi'nin Ziyası"dır demiştir. Sübühâtu'l-Vech'i, ayrıca "O'nun güzelliği" diye anlayan da olmuştur. Bu görüş sahipleri kanaatlerini şöyle delillendirirler: "Sen güzel yüzlü birini görünce Sübhanallah!" dersin Bu tabiri "Allah'ın tenzihi" olarak yani "Vechi mukaddestir, münezzehtir" şeklinde anlayan da olmuştur. Bunu, fiille mef'ul arasında cümle-i mu'tarıza görüp ma'nâyı şöyle anlayan da olmuştur: "Eğer onu açacak olsa basarının yetiştiği her şeyi yakardı."

Bütün bu söylenenlerden daha makbul bir ma'nâ şöyle ifade edilebilir: "Allah'ı kullara karşı perdeleyen nurlardan bir nur inkişaf edecek olsa, bu nur, değeceği her şeyi helâk eder, tıpkı böyle bir inkişâfta Hz. Musa'nın bayılıp düşmesi ve Allah'ın tecellî etmesiyle dağların parça parça olması gibi." (Nihâye'den).[452]

-3483 -2- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللهِ #: إذَا قَاتَلَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ فَلْيَجْتَنِبِ الْوَجْهَ[. أخرجه الشيخان.وزاد مسلم: »فَإنَّ اللهَ خَلَقَ آدَمَ عَلى صُورَتِهِ« .

2. (3483)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden biri kardeşiyle dövüşünce yüze vurmaktan sakınsın."[453]

Müslim'in rivayetinde şu ziyade var: "...Zira Allah Âdem'i kendi suretinde yaratmıştır."[454]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) her hususta edeb beyan etmiştir. Burada kavga yaparken bile riayet edilmesi gereken İslâmî edebi beyan etmektedir: Yüze vurmamak...

Bu yasak, tedib, ta'zir ve hatta hadd cezası uygulanması dahil bütün darblara şâmildir. Nitekim, zina yapan bir kadının recmedilmesine hükmedince: "Taşlayın, fakat başa vurmaktan sakının" ferman buyurmuştur. Şu halde, başa vurma yasağı, sadece başta bulunan hassas organların zarara uğraması tehlikesini gözetmiyor. Çünkü, burada kesinlikle ölüme mahkum olan birisi mevzubahistir. Öyleyse daha şümullü nokta-i nazarlar vardır. İşte bunu hadisin Müslim'deki ziyadesinden anlıyoruz: "Allah, Âdem'i kendi suretinde yaratmıştır." Kendi diye ifade ettiğimiz zamir kime racidir? Bunu bazı şârihler madruba yani dövülene irca etmiştir. Bazıları da Allah'a. Allah'a irca edenler, hadisin bir başka vechini delil göstermiştir: "Allah Âdem'i, Rahman suretinde yaratmıştır." Bu vecihte Allah'ı mahluka benzetme olduğu için bazı müşkilat çıkmıştır. Ama te'vil yoluyla hadise, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in itikad esaslarına uygun "teşbih"ten uzak bir ma'nâ verilmiştir: "Allah insanı Rahmân'da bulunan ilim, hayat, semî, basar vs. sıfatlarla yarattı ve bunlarla diğer mahluklardan üstün kıldı."

Hadisin bu vechinin zayıf olduğunu iddia edenlere bu ma'nâyı teyiden gelen başka rivayetler gösterilerek cevap verilmiştir: "Kim kavga yaparsa yüze vurmaktan kaçınsın, zira insan yüzünün şekli, Rahman'ın yüzünün şekli gibidir" "Allah senin yüzünü, sana benzeyenin yüzünü çirkin kılsın" demeyin. Zira Allah, Âdem'i kendi suretinde yaratmıştır." "Sizden biri kavga yaparsa yüzden sakınsın, zira Allah, Âdem'i kendi yüzünün suretinde yaratmıştır."

Sahâbe'den Süveyd İbu Mukarrin, bir adamın çocuğuna tokat vurduğunugörünce şöyle demiştir:

"Bilmez misin, yüz muhteremdir?"

Bu mevzuya giren bazı açıklamalar 3382 numaralı hadiste geçmiştir.[455]

3484 -3- وعن أنس رَضِـيَ اللهُ عَنْه قـال:]كَانَ رسولُ الله # يُكْثِرُ أنْ يَقولَ: يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلى دِينِـكَ. فَقُلْتُ: يَا رسولَ اللهِ قَـدْ آمَنَّا بِكَ وَبِمَا جِئْتَ بِهِ فَهَلْ تَخَافُ عَلَيْنَا؟ قالَ: نَعَمْ. إنَّ الْقُلُوبَ بَيْنَ إصْبَعَيْنِ مِنْ أصَابِعِ الرَّحْمنِ يُقَلِّبُهَا كَيْفَ يَشَاءُ[. أخرجه الترمذي .

3. (3484)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu duayı çok yapardı:
"Ey kalbleri çeviren Allahım! Kalbimi dinin üzerine sâbit kıl!"
Ben (bir gün kendisine):
"Ey Allah'ın resulü! biz sana ve senin getirdiklerine inandık. Sen bizim hakkımızda korkuyor musun?" dedim. Bana şöyle cevap verdi: "Evet! Kalpler, Rahmân'ın iki parmağı arasındadır. Onları istediği gibi çevirir."[456]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste zikredilen kalb, insan göğsünde yer alan ve etten yaratılmış olan maddî kalb değildir. Çünkü bu, hayvanlarda da var. Kalbten murad ruhânî bir latife-i Rabbaniyedir. Bu latife insanın hakikatını teşkil eder: İdrak sâhibi emir ve yasağa muhatap, yaptıklarından sorumlu olan bu latifenin eskiler, maddî kalple bir ilişkisi bulunduğunu kabul etmiştir: Âlet kullananın o âletle ilgisi nevinden veya bir yere yerleşinin o yerle olan ilgisi nevinden bir ilgi.

2- Kalbin itâat-isyan, huzurgaflet, imanküfür gibi pek değişik halleri vardır. Sadedinde olduğumuz hadis, Cenâb-ı Hakk'ın kalb üzerindeki tasarrufunu, kişiyi bu hallerden dilediğine çevirebileceğini belirtmektedir. Allah hakkında bu inanç, İslâm itikadının gereğidir. Zira Allah'ın gücüne, tasarrufuna hiçbir hudud konamaz. Aksini düşünmek acz nisbet etmek olur. Allah acz dahil hiçbir noksan sıfatla muttasıf değildir.

3- Hz. Enes'in "...bizim hakkımızda korkuyor musun?" sorusunun ma'nâsı şudur: "Senin bu sözün, kendi hakkında söylenmemiş olmalıdır. Zira sen hataya ve zelleye karşı ismete (korunmaya) mazharsın. Hususan din hususunda kalbin dönmesi mevzubahis olamaz. Öyleyse bu duadan murad ümmetin tâlimidir. Acaba sizde, bize Cenâb-ı Hakk'ın lutfettiği iman nimetinin zevâli veya kemâlden noksana düşmesi endişesi mi var?"
Resûlullah bu ma'nâyı taşıyan soruya, "Evet!" diye cevap vermiş, ümmeti hakkında korkmakta olduğunu te'yid etmiştir: "Allah kalbleri dilediği gibi çevirir."
Tebliğci açısından son derece ehemmiyetli bir prensibi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadiste vaz'etmiş olmaktadır:
"İnsanın ne iman üzere, ne de fısk ve küfür üzere devamlılığı yoktur." İnsan hâricî te'sirlerle her an değişebilir. Ne "ben iyiyim" deyip hal-i hazır halimize güvenmeliyiz, ne de herhangi bir insan için "Bu iyidir!" veya "Bu kötüdür!" diye kestirip atmalıyız. Bugün için iyidir ama, yarın değişebilir. Öyle ise iyilik üzere devamı için gayret gereklidir. Kötü de bugün kötüdür, ama düzelebilir, düzeltmek için

gayret göstermelidir.
Yani insanlar hakkında kesin hüküm verip atâlete düşmemelidir. İyiler kötüleşebilir, kötüler iyileşebilir. Zira kalb, değişkendir. Allah dilediği gibi değiştirir.
4- Allah'a parmak nisbeti, müteşâbih bir ifadedir. Cenâb-ı Hakk'ın zâtıyla ilgili bir kısım şuûnu anlayabilmemiz için bu çeşit teşbihlere sıkça yer verilmiştir. Bu teşbihler hakikatı üzere alınmamalıdır. Müteahhir ülemâ, kullanılış gayesine uygun bir ma'nâ ile tevil eder. Parmak burada Allah'ın meşiet ve iradesini ifade etmek için kullanılmıştır. Parmağın cemi değil de tesniye olması yani "parmaklar" şeklinde değil de iki parmak şeklinde ifade edilmesi Kudret-i Rabbaniyye'nin kalbte, "hayır" ve "şer" şeklinde zuhur edeceğine işaret kabul edilmiştir.
Keza "el" değil de "parmak" kelimesinin kullanılması bir ma'nâ inceliği taşımaktadır. Zira parmak, küçüklüğü sebebiyle, kalbi değiştirmede elden daha süratli, daha mâhirdir. Âlimler: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Allah'ın bu husustaki sür'atini muhataplara daha iyi duyurabilmek için parmak kelimesini tercih etmiştir" derler.[457]

-3485 ـ4ـ وعن أبي هريرة رَضِـيَ اللهُ عَنْه قال:]سَمِعْتُ رسولَ الله # يَقْرَأُ هذِهِ اŒيةِ إنَّ اللّهَ يَـأمُرُكُمْ أنْ تُؤَدُّوا ا٫مانَـاتِ إلى أهْلِهَـا إلى قَوْلِهِ إنَّ اللّهَ كَـانَ سَـمِيعاً بَصِـيراً فَرَأيْتُ رسولَ الله # يَضَعُ إبهَامَهُ عَلى أُذُنِهِ وَالَّتِى تَلِيهَا عَلى عَيْنِهِ[. أخرجه أبو داود .

4. (3485)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı şu âyetleri okurken işittim. (Meâlen): "Hiç şüphesiz Allah size, emânetleri ehline teslim etmenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Allah size ne güzel öğüt veriyor. Şüphesiz Allah işitir ve görür" (Nisa 58). Bu sırada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın baş parmağını kulağına, onu takib eden (şehadet) parmağına da gözünün üzerine koyduğunu gördüm." [458]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Ebû Dâvud'da Cehmiyye Fırkası'na reddiye olarak kaydedilmiştir. Cehmiyye başlığını taşıyan bir bâbta yer alır. Hadis buraya biraz özetlenerek alınmış. Nitekim aslında şöyle devam eder "...İbnu Yunus dedi ki: "Mukri dedi ki: "Yani Allah işitici (semî) ve görücüdür (basîr), yani Allah'ın işitmesi ve görmesi vardır."
Yunus dedi ki: "Mukri dedi ki: "Bu, Cehmiyye'ye bir reddir."
Ebû Dâvud der ki: "Bu, Cehmiyye'ye reddir."
Cehmiyye: Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in dışında kalan sapık bir fırkadır. Mensupları Allah'ın ezelî sıfatlarını nefyederler, ilaveten derler ki: "Allah'a işitmek, görmek gibi mahlukata mahsus vasıflar izafe etmek, Allah'ı kula benzetmektir, öyleyse Allah'a hayy (diri), âlim, mütekellim (konuşan) gibi sıfatlar nisbet edilemez. Çünkü bu sıfatlar insanlarda da vardır." Onlara göre Allah'a kâdir, hâlık, fâil, muhyi, mümît gibi sıfatlar verilmelidir. Çünkü onların iddiasına göre, "mahlukat bu sıfatlarla tavsif edilemezler." Buradan da anlaşılacağı üzere Cehmiyye, insanın bir şey yapmaya kâdir olmadığını, Allah tarafından yazılmış ve yaratılmış fiilleri yapmaya mecbur olduğunu iddia eder.

Ayrıca Kur'an'ın mahlûk olduğunu söyler.
Asıl mevzuumuza gelecek olursak, sadedinde olduumuz hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), âyette "Şüphesiz Allah işitir ve görür" ibaresini okuyunca, kulak ve gözüne işaret buyurmuş olmakta, böylece Allah'ın işitme ve görme fiillerine sahip olduğunu ikrar etmiş olmaktadır. Bu davranışta, insanlarda mevcut sıfatları Allah'tan nefyeden Cehmiyye fırkasına bir nevi reddiye olacağı açıktır.
Hattâbî der ki: "Resûlullah'ın "Allah işitici ve görücü.." meâlindeki ibâreyi okuyunca parmaklarını kulak ve göz üzerine koymasının ma'nâsı, Allah Teâlâ Hazretlerini görme ve işitme fiillerini isbattır, göz ve kulağı değil. Çünkü bunlar organdır. Allah organ sâhibi olmamakla mevsuftur. Çünkü O, insanlara mahsus sıfat ve vasıflardan münezzehtir. Allah organ sâhibi, cüz sahibi, kısımlar sahibi değildir. "O'nun benzeri yoktur. O semî ve basîrdir.
Bazı Ehl-i Sünnet ulemâsı, Hattâbî'ye bu sözü sebebiyle karşı çıkmış ve demiştir ki: "Hattâbî'nin, "Allah Teâlâ Hazretlerine ... göz ve kulak'ı isbat değildir" sözü tahkik ehlinin sözü değildir. Ehl-i tahkik, Allah Teâlâ Hazretlerini, kendisi ve Resûlü tarafından zât-ı ilâhi'yi tavsifte kullanılmış olan vasıflarla tavsif edenler, Allah için, Kur'an ve Sünnette gelmemiş olan vasıflar uydurmazlar. Nitekim Allah Teâlâ Hazretleri kendisini şöyle tavsif eder: "(Ey Mûsa! Gözümün önünde yetişesin diye seni sevimli kıldım" (Tâ-Hâ 39); "Nezaretimiz ve vahyimiz altında gemiyi yap" (Hud 37). Hattâbî'nin; "Allah organ sahibi, cüz sahibi, kısımlar sahibi değildir" ifadesi bid'a ve uydurma bir sözdür. Bunu Seleften hiç kimse, ne nefiy ne de isbat maksadıyla söylememiştir. Bilakis, onlar Allah'ı, kendisinin nefsini vasfettiği sıfatlarla tavsif etmişler, sükut ettiği şeylerde de sükut etmişlerdir. Bu tavsifi yaparken nasıl olduğunu (keyfiyet) söylememişler, temsil getirmemişler, Allah'ı bir mahluka da benzetmemişlerdir. Kim O'nu mahluka benzetirse kâfir olur. Ne Allah'ın kendini tavsifi, ne de Resulünün O'nu tavsifi teşbih değildir. Allah'a işitme ve görme sıfatlarının isbatı haktır."
Hemen belirtelim ki burada atıfta bulunulan Selef görüşüne göre, Kur'an'da Allah'a nisbet edilen bütün sıfatlar "nasıl?" denmeksizin haktır. Âyette, وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ dendiğine göre O'nun vechi (yüzü) vardır. Âyette خَلَقْتُ بِيَدَىَّ dendiğine göre O'nun iki eli vardır. Âyette, تَجْرِى بِأَعْيُنِنَا denildiğine göre O'nun gözü vardır. Âyette, وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفّاً صَفّاً dendiğine göre O kıyamet günü gelecektir. Hadiste ifade edildiği üzere Allah dünya semasına iner.
Selef, "âyette ve hadiste gelen bu vasıflara inanırız, nasıl olduğunu sormayız, bunlardan gerçek muradı Allah bilir, biz bir fikir beyan etmeyiz" ma'nâsında açıklamalar yaparlar.
Şüphesiz burada ulemâ arasında cereyan eden kelâmî münakaşanın teferruatına girmeyeceğiz. Ancak Selefin nokta-i nazarını kavramada yardımcı olacak ve yine teşbih meselelerine giren Allah'ın Arş üzerine istîvası ile ilgili olarak izhar edilen birkaç beyan daha nakledeceğiz: İbnu Hacer Fethu'l-Bâri'de Ümmü Seleme'den şu rivayeti kaydeder: "İstiva[459] (Kur'anda zikredildiğine göre) meçhul değil, nasıl olduğu ma'kul (anlaşılır) değil, bunu ikrar (kabul) etmek imandır, inkârı da küfürdür."
Rebîa İbnu Ebî Abdirrahmân tarîkinden gelen rivayete göre, Allah'ın Arş'a nasıl istîva ettiği sorulmuş, o şu cevabı vermiştir: "İstîva meçhul değildir, nasıl olduğu makul değildir, Allah'a risalet, Peygamberlerine tebliğ, bize de teslim düşmektedir."
Evzâî de şöyle söylemiştir: "Biz ve Tâbiîn sayıca çoktuk. Şunu söylerdik: "Allah Arş'ındadır, biz sünnette Allah hakkında vârid olan sıfatlara inanırız."
Bir başka tarîkte Evzâî şöyle anlatır: "Kendisinden, ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ âyeti hakkında sorulmuştu şu cevabı verdi: "O, nefsini kendi vasfettiği şekildedir."

Beyhakî'nin bir kaydına göre Abdullah İbnu Vehb anlatıyor: "Biz İmam Mâlik'in yanında idik. Bir adam yanına girerek: "Ey Ebû Abdillah, اَلرَّحْمنِ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى buyruluyor. Allah nasıl istiva etti?" dedi. İmam Mâlik başını eğip bir miktar düşündü; derken birden bir ter bastı. Sonra başını kaldırıp:

"Rahman, kendini vasfettiği şekilde Arş üzerine istivâ etmiştir. Bu nasıl oldu? denmez. Nasıllık O'ndan kaldırılmıştır. Zannımca sen mutlaka bid'at sahibi birisisin!" der ve adamın meclisten çıkarılmasını emreder.

İmam Mâlik'ten bir başka rivayet, onun şöyle söylediğini bildirir: "...O'nu ikrar vacibtir, ondan sual bid'attir."

Şu halde Cehmiyye fırkası, Ehl-i Sünnet'in kaydedilen mezkur ikrarına karşı çıkıp bunun teşbih oldugunu, yani Allah'ı insanlara benzetmek olduğunu söylemiştir.

İshak İbnu Râhûye: "Bu teşbih değildir. Eğer dersek ki "Allah'ın bizimki gibi bir eli vardır"; işte o zaman teşbih olur" diyerek Cehmîlere cevap vermiştir.

Sevrî, Mâlik, İbnu Uyeyne, İbnu'l-Mubârek gibi Selef büyükleri bilittifak: "Bu hadislere, herhangi bir tefsir ilâve etmeksizin inanırız" demişlerdir.

İbnu Abdilberr der ki: "Ehl-i Sünnet, Allah hakkında Kitap ve Sünnette gelen bu sıfatları ikrarda icmâ ederler, bunlardan hiçbirine keyfiyet (yani "nasıl oldukları hususunda yorum") nisbet etmezler. Fakat Cehmiyye, Mûtezile ve Hâricîler: "Kim bu isimleri ikrar ederse Allah'ı insanlara benzetmiş olur" demişlerdir.

Selef'in, müteşâbihât karşısında kemâl mertebesinde bir imân gerektiren bu nokta-i nazarı, bilhassa Yunan felsefesinin, entellektüel çevrelerde yaygınlık kazanmasıyla her meselenin aklî izahlarının araştırıldığı muahhar zamanlarda imanı zayıflamış, teslimiyeti azalmış insanları tatmin etmez hale gelmiştir. Bu durum, ulemâyı müteşâbihât karşısında farklı bir yaklaşıma sevketmiştir: Te'vîl...

Müteahhirûn dediğimiz Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat ulemâsı, neticede Allah'ı insanlara benzeten müteşâbih âyetleri Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat inancına muvafık bir kısım açıklamalara tâbi tutmuşlardır. Meselâ Gazalî'ye göre, Allah'a el, yüz, parmak ve suret gibi insana benzemeyi veya maddî olmayı gerektiren âyet ve hadisleri dinleyen kimse, bu sözlerden iki ma'nânın kastedilmiş olacağını bilmelidir.

1) Ya kelimenin lügat ma'nâsı alınır: Bu durumda Allah'a madde ve cisim nisbet edilmiş ve Allah mahlukata benzetilmiş olacak. Kur'an'da Allah'ın hiç bir benzerinin olmadığı ifade edildiğine göre bu ma'nâ kastedilmiş olamaz.

2) Ya da kelime istiare maksadıyla kullanılır: Bu durumda meselâ el ile başka bir ma'nâ kastedilmiştir ve o ma'nâ cisim değildir. Nitekim "Memleket emîrin elindedir" dendiği zaman burada istiare yapılır. Sözgelimi emirin eli kesik bile olsa, söylenen söz doğrudur ve kastedilen ma'nâ anlaşılır. Öyleyse âyet ve hadislerde Allah'la ilgili olarak, teşbih ifade eden, şekil ve madde hatıra getiren kelimeler lügat ma'nâsında kullanılmış değildir, isti'aredir. O kelimelerin dilde cârî mecâzî ma'nâları anlaşılmalıdır.

İşte müteahhir ülemanın, Cenâb-ı Hakk'ın şuûnatıyla ilgili olarak âyet ve hadislerde gelen bir kısım ibareleri İslâm itikadına uygun aklî açıklamalara kavuşturma işine te'vil denmiştir. İmam Mâturidî, İmam Eş'arî ve İmam Gazalî tarafından işlenen bu metod ümmetce benimsenmiştir.[460]

MİSAFİRLİK (ZİYAFET) BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA

Ziyâfet kelimesi dilimizde daha ziyade düğün, doğum, başarı, açılış gibi mutlu fırsatlarda bir nevi kutlamalaya yönelik yemeklerin adıdır. Ziyafet yemeğine, umumiyetle toplu halde bir cemaatin iştiraki mevzubahistir, tek kişiye yedirilen yemeğe ziyafet denmez. Kelimenin Arapça aslı ise daha ziyade ağırlamak ma'nâsına gelir. Yani, evde bir yabancıyı ağırlamak misafir etmek... Bu açıdan Arapça ziyafet kelimesinin dilimizdeki yaygın karşılığı "misafirlik"tir. Misafir etmek, misafir ağırlamak, misafir olmak, misafirperver, misâfirperverlik gibi değişik tabirler dilimizde yaygındır. Şimdilerde konuk kelimesi misafir yerine ikâmeye çalışılıyor ve yukarıda kaydettiğimiz tabirler konuk etmek, konuk olmak, konukseverlik gibi tabirlerle karşılanmaya zorlanıyor ise de henüz uydurukçuların bekledikleri ölçüde halka inmiş değil. Halkımızın hâlen atalarından devraldığı misafir'i , misafirperverlik'i devam ettirmektedir.
Öte yandan "misafir" kelimesi Arapça aslında yolcu, "müsaferet" de yolculuk ma'nâsına gelir. Dilimizdeki "ağırlamak"la ilgisi yoktur.
Bu kısa açıklamayı, dilimize Arapçadan girmiş olmalarına rağmen, kullanışta farklı bir ma'nâ kazandıkları için ziyâfet ve müsâferet kelimelerinin iltibas edilmemesi için yaptık. Çünkü bazı hallerde, kitaplarımızda bu kelimelerin dikkat edilmeden aslî ma'nâlarıyla kullanılıverdiğine de rastlarız.
Şu halde, Teysîru'l-Vüsûl'de ziyafet kelimesiyle gelen bu bahis, misafirlikle ilgilidir. Bu sebeple bölümün başlığını, kelimenin dilimizdeki ma'nâsına uygun olarak misafirlik diye koyduk.
Yüce dinimiz, vazgeçilmesi mümkün olmayan bu beşerî müesseseye ehemmiyet vermiş, bununla ilgili birçok âdâb teşrî etmiştir. Mü'min ev sahibi de olsa, misafir de olsa bu âdâbı bilip riayet etmelidir. [461]

3486 -1- عن أبي كريمة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال: قال رَسُولُ الله #:]لَيْلَةُ الضَّيْفِ حَقٌّ عَلى مُسْلِمٍ. فَمَنْ أصْبَحَ بِفِنَائِهِ فَهُوَ عَلَيْهِ دَيْنٌ إنْ شَاءَ اقْتَضَى وَإنْ شَاءَ تَرَكَ[. أخرجه أبو داود.

1. (3486)- Ebû Kerîme (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir gece misafir olmak müslümanın hakkıdır. Kim, (bir ev sahibinin) avlusunda sabahlarsa, ağırlanma masrafı, (ev sahibi) üzerine bir borç olur. (Misafir) dilerse o hakkını alır, dilerse terkeder (almaz)."[462]

3487 -2- وفي رواية له قال:]أيُّمَا رَجُلٍ ضَافَ قَوْماً فَأصْبَحَ الضَّيْفُ مَحْرُوماً فَإنَّ نُصْرَتَهُ حَقٌّ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ حَتَّى يَأخُذَ بِقِرَى لَيْلَتِهِ مِنْ زَرْعِهِ وَمَالِهِ[.»الْقِرَى« نزُلُ الضيفِ وهُو ما يُعدُّ له ويحضرُ إليه من طعامٍ وشرابٍ ونحوهِ .

2. (3487)- Bir başka rivayette (Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm' ın) şöyle söylediği kaydedilmiştir: "Kim bir cemaate misafir olur ve fakat misafir, (ağırlanmaktan) mahrum kalırsa, -ona

yardım, her müslüman üzerine hak (bir vazife) olması hasebiyle- bir gecelik (ağırlanma) masrafını o cemaatin ekininden ve malından alır."[463]

AÇIKLAMA:

Bu iki rivayet, bir yolcunun, uğradığı yerde bir gecelik bakılma hakkından bahsetmektedir. Yani bir gece ağırlanmak yolcunun hakkı, ağırlamak da ev sahibinin -veya yolcunun indiği mahallin- vazifesidir. Öylesine kesin bir hak ve vazife tahakkuk etmektedir ki, yolcu bir gecelik yeme-içme nevinden ihtiyacını almaya yetkili olmakta, ev sahibi de ödemek mecburiyetinde kalmaktadır. İkinci hadis, daha sarih bir ifade ile beyan eder ki, ev sahibi, bu borcunu ödemediği takdirde zulmetmiş olacaktır, dolayısıyla misafir, ev sahibinin ekin ve malından, şeriatın kendine tanıdığı hakkı zorla izinsiz alabilecektir. Bu, hırsızlık değildir.
Ahmed İbnu Hanbel ve Leys, hadislerin zâhirini esas almış ise de, cumhur meseleye bazı kayıdlar getirmiş ve bunun mutlak bir vacib olmadığını söylemiştir. Bir kısmına göre: "Bu ve benzeri hadisler, İslam'ın bidâyetiyle ilgilidir, zira o esnada misafir ağırlamak vacib idi, sonradan bu vücub neshedildi." Bu görüşe şu itiraz yapılmıştır: "Resûlullah'ın şeriatının muayyen bir zamana, belli bir hale tahsis etmek delille mümkündür. Bu meselede böyle bir delil yoktur, öyleyse hüküm her devirde geçerlidir, üstelik burada şer'î kaidelere muhalif bir husus da mevcut değildir. Çünkü misafirin ağırlanması meselesi teşri edildikten sonra, ev sâhibine kendisine gelen her misafiri ağırlaması gerekir. Misafir de, şer'an sabit olan bu hakkı, diğer hakları gibi taleb edebilir..."
Hattâbî şu açıklamayı yapar: "Hadisin ma'nâsı şudur: "Misafirin (bir gece ağırlanması), maruf bir örf, güzel bir âdet olarak haktır. Misafirin ihtiyaçlarının karşılanması ve ona hüsn-ü kabul gösterilmesi tarih boyunca âlicenap kimselerin vasfı ve sâlih kişilerin âdeti olmuştur. Misafirin ihtiyacını karşılamamak bütün dillerde kötülenmiş, öylesi kimseler de ayıplanmış, levmedilmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da nitekim: "Kim Allah'a, âhirete inanıyorsa misafirine ikramda bulunsun" buyurmuştur."
İkinci hadiste, bir köy ve obaya inen müslümanın ağırlanması, ora halkının hepsine bir vazife olduğu ifade edilmektedir. Birinin bu vazifeyi yerine getirmesi, diğerlerini borçtan kurtarır; hiç kimse sahiplenmezse, hepsi borçlu, zâlim durumuna düşer.
Hattâbî, bu vecîbeyi ızdırâr haliyle kayıtlar. Yani, "Yolcu muzdar durumda ise, ihtiyacı olur kendi imkânları bulunmazsa ve açlıktan telef olmaktan korkarsa..." der. Ve ilave eder: "Eğer yolcu bu vasıflardan birinde ise, nefsini kurtaracak kadar yiyeceği kardeşinin malından alma hakkına sahip olur." Böyle yapan kimseye yapılacak muamele hususunda âlimler ihtilaf etmiştir.
* Bir kısmı, "Yolcu bunun kıymetini sahibine ödemelidir" demiştir. Şâfiînin görüşü bu merkezdedir.
* Bir kısmı da, "Ona kıymetini ödemek gerekmez" demiştir. Bunu ashab-ı hadisten bir grup söyler. Delil olarak, hicret sırasında Hz. Ebû Bekr' in, Kureyş'li bir kimseye ait, başında sahibi değil, çobanı bulunan sürünün bir koyunundan sağdığı sütü Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın içme hadisesini de gösterirler. Bunların diğer bir delili, İbnu Ömer tarafından rivayet edilen şu hadistir: "Bir bahçeye giren kimse, ondan yesin, fakat eteğinde de götürmesin."
Hasan Basrî hazretleri de şöyle demiştir: "Bir kimse, susuz olduğu halde develere rastlarsa sahibine üç kere ünlesin, cevap verirse ne âla (ihtiyacını arzeder... vs.), cevap alamazsa deveyi sağıp sütünü içsin."

Zeyd İbnu Eslem der ki: "Bir meyte (leş) ve bir müslümanın malından yemek zorunda kalan bir kimse hakkında sordular da "meyteyi yer" dedi. Abdullah İbnu Dinar ise: "Kişi bu durumda müslüman kimsenin malını yer"demiştir. Muzdar kimseye her ikisini helâl addetmeyen âlim de vardır.
Görüldüğü üzere teferruatta bazı farklı görüşler ileri sürülmüştür.
Sonç olarak misafiri ağırlamanın vacib olduğunu ifade eden hadislerin diğer bazı nasslarla tahsis edildiği söylenebilir. Nitekim ulemânın ihtilâfı da buna delil olmaktadır.
Tahsiste istinad edilen âyet ve hadisler vardır. Bir âyette: "Mallarınızı aranızda bâtıl yollarla değil, karşılıklı rızaya dayanan ticaretle yeyin.." (Nisâ 29) buyrulmaktadır. Keza bir hadisinde Resûlullah da gönül hoşluğuna dayanmaksızın başkasının malını yemeyi haram kılmıştır.[464]

3488 -3- وعن عقبة بن عامر رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قُلْتُ لِرَسُولِ اللهِ # إنّكَ تَبْعَثُنَا فَنَنْزِلُ بِقَوْمٍ يُقِرُّونَنَا. فَمَا تَرَى؟ فقَالَ: إذَا نَزَلْتُمْ بِقَوْمٍ فَإنْ أمَرُوا لَكُمْ بِمَا يَنْبَغِى لِلضَّيْفِ فَأقْبَلُوا وَإَّ فَخُذُوا مِنْهُمْ حَقَّ الضَّيْفِ الَّذِى يَنْبَغِى لَهُمْ[. أخرجه الخمسة إ النسائي .

3. (3488)- Ukbe İbnu Âmir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a dedim ki:
"Siz, bizi (sefere) gönderiyorsunuz. Bir yere vardığımız zaman, ahalisi ihtiyaçlarımızı görmezlerse ne yapmalıyız?" (Resûlullah bize) şu cevabı verdiler:
"Bir kavme inince, onlar misafire davranılması gereken muameleyi size de yaparlarsa ikrâmlarını kabul edin. Aksi takdirde, misafire yapmaları gereken ikrâm kadarını onlardan (zorla da olsa) alın." [465]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis Tirmizî'nin rivayetinde birazcık farkla şöyle gelmiştir: "..Dedim ki: "Ey Allah'ın Resûlü! biz bir kavme uğruyoruz, onlar bizi misafir etmezler ve üzerlerinde bize karşı olan ağırlama vazifesini yerine getirmezlerse, biz de onlardan bunu almayalım mı?" Şu cevabı verdi:
"Eğer zorla almanızı gerektirecek kadar imtina ederlerse, zorla alın."
Tirmizî, hadisle ilgili olarak şu açıklamayı sunar: "Onlar gazve için sefere çıkıyorlardı. Yol esnasında bir kavme uğradıkları zaman, parayla satın alacak yiyecek bulamıyorlardı. İşte bunun için Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Onlar şayet [satmaktan] imtina edecek olurlar ve size de zorla almaktan başka çare kalmazsa zorla alın" buyurmuştur. Hadis, bazı rivayetlerde bu şekilde müfesser (açıklanmış olarak) rivayet edildi."
2- Tirmizî'nin de açıkladığı üzere, "zorla alma" işi, Resûlullah devrinde, henüz beytu'lmal'in yani devlet hazinesinin kurulmadığı devirde, gazveye çıkan orduların erzakları tükendiği zaman takip edecekleri yolu göstermektedir. Resûlullah bu talimiyle, muzdar kalan ordunun yağmacılığa düşmesine meydan vermemiştir. Zira ağırlama çerçevesinde yapmaları gereken ikram kadarını alın, fazlasını değil, ma'nâsında bir talimat vermektedir. Ağırlama vazifesi de "bir gün"le sınırlandırıldığına göre, sefer halinde muzdar kalan ordunun, bulunduğu bölge ahalisinden zorla alabileceği miktar fevkalâde tahdid edilmiş olmaktadır.

Tirmizî, hadisi "Ehl-i zimmenin malından helâl olan miktar hakkında gelen rivayet" adını verdiği bir babta kaydeder. Böylece, gayr-ı müslim bile olsa, insanların malından ızdırar halinde zorla alma miktarı böylece tahdid edilmiş, yağmacılık yasaklanmış olmaktadır. Tirmizî'nin başlığına rağmen, şârihler hükmün müslümanlar için de aynı şekilde muteber olduğunu belirtirler.
Hattâbî başta olmak üzere bir kısım âlimler bu hükmün Resûlullah devrinin bidâyetleriyle kayıtlı olduğunu belirttikten sonra: "Bugün ise, ordunun erzakı beytü'lmal'a aittir, müslümanların malında hakkı yoktur"der. Daha önce de belirttiğimiz gibi, hadisin hükmünü mensuh kabul etmek hem usul yönünden hemde vak'a yönünden muvafık değildir. Günümüzde sefere çıkan İslâm ordusu şu veya bu sebeple muzdar kalsa, komutan eratını her halde telef olmaya veya vazifesini yapmasına imkân tanımayacak derecede açlığa terketmeyecek, bulunduğu mahalde sivil halk varsa, onlardan ihtiyacını görecektir. Sivil halk yardıma, parayla vermeye yanaşmazsa?.. Elbette ki zorla da olsa alacaktır. Belirtilen bu durumda zorla almayı Resûlullah'ın yasaklaması, eşyanın tabiatına zıt olurdu. Aynı hali tek başına olan bir yolcu içinde düşünebiliriz. Kendini helak olmaya mı terketsin, yardımdan kaçınan insanlardan zorla alsın mı? İşte Resûlullah'ın bu tabiî durumda irşadı ve rehberliği var: "Alınan miktar yağma ve hırsızlık mahiyetinde olmamalı, günlük ihtiyacın karşılanması ve ev sahibinin yapacağı ikrâm ölçüsünde olmalıdır."

Şu halde bu nebevî ölçü bugün de muteberdir, yarın da muteber olacaktır.[466]

-3489 ـ4ـ وعن عوف بن مالـك رَضِـيَ اللهُ عَنْه قـال:]قُلْتُ: يَا رَسولَ اللهِ، الرَّجُلُ أَمُرُّ بِهِ فَ يُقْرِينِى ثُمَّ يَمُرُّ بِى أفَأُجَـازِيهِ قالَ: بَلْ أقْرِهِ، وَرَآنِى رَثَّ الثِّيَابِ فقَالَ: هَلْ لَكَ مِنْ مَالٍ؟ قُلْتُ: مِنْ كُـلِّ المَـالِ قَـدْ أعْطَـانِى اللهُ تَعـالى مِنْ ا"بِـلِ وَالغَنَمِ قـال فَلْيُرَ عَلَيْـكَ[. أخرجـه الترمـذي وصححه.   »الثِّيَابُ الرَّثّةُ«: الخلقة الردية .

4. (3489)- Avf İbnu Mâlik (radıyallâhu anh) anlatıyor:
"Ey Allah'ın Resûlü dedim, ben bir adama uğrasam, o beni ağırlamasa, sonra o bana uğrasa ben ona yaptığını yapayım mı?"
"Hayır!"dedi, sen onu ağırla!"
Bir gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni eskimiş bir elbise içerisinde görmüştü.
"Senin malın yok mu (da böyle giyiniyorsun)?" diye sordu.
Allah bana deve, koyun, [sığır, at, köle] her maldan verdi!" dedim.
"Öyleyse buyurdular, üzerinde görülmelidir!"[467]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet iki ayrı kısım ihtiva etmektedir: Birinci kısım misafir ağırlamakla ilgili. Burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), "sizi ağırlamaktan kaçınan kimseyi bile ağırlayın" ma'nâsında ifade-i kelâmda bulunarak misafirperverliğe teşvik buyurmaktadır. Bu meselede, kötü davranana iyi davranarak mukabele etme prensibi hatırlatılmaktadır. Esâsen, âyet-i kerime bunu her hususa şâmil olacak şekilde mutlak olarak vaz'etmiştir: "Kötülüğü en iyi ile sav.." (Mü' minûn 96).
İkinci kısım, kişinin zenginliğiyle mütenasib şekilde giyinmesiyle ilgili... Zengin kişi eski, pejmürde

kıyafet taşımamalıdır. Bir rivayette: "Allah sana nimet vermişse, Allah'ın nimetinin ve ikrâmının eseri, üzerinde görülmelidir: فَإِذَا آتَاكَ اللهُ مَالاً فَلْيُرَ أَثَرُ نِعْمَةِ اللهِ عَلَيْكَ وَكَرَامَتِهِ buyrulmuştur.
Böylece Resûlullah: "Allah'ın sana çeşitli nimetleriyle lütuflarda bulunduğu ve dolayısıyla zengin olduğunun bilinmesi için yeni elbise giy" buyurmuş olmaktadır.
Begavî der ki: "Bu hadis, imkân olduğu takdirde, mübâlağaya kaçmadan yeni ve temiz elbiselerle güzel giyinmenin meşru olduğunu takrir etmektedir." Âlimler, bazı hadislerin de tasrihatına dayanarak, elbise ile tefâhuru, dikkatleri çekecek kadar elbiseye itina göstermeyi mekruh addederler. Bunun Acemlere mahsus bir âdet olduğunu belirtirler. Ancak Aliyyu'l-Kârî, bu meselede Arapların Acemleri geçtiğini belirtir. Beyhakî'nin Ebu Hüreyre (radıyallâhu anh)'tan kaydettiği bir rivayette Aleyhissalâtu vesselâm elbisede iki şöhreti (dikkat çekiciyi) yasaklamıştır: Çok ince olmasıçok kalın olması, çok yumuşakçok sert olması, çok uzunçok kısa olması, ikisi ortası olmaktır, mutavassıd olmaktır."
Libasla ilgili geniş bilgi giyeceklerle ilgili (libas) bölümünde ele alınacaktır. Hususen Umumî Açıklama kısmında derli toplu bilgi verilecektir. (5233-5304. hadisler).[468]

-3490 -5- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قالَ رسولُ اللهِ #: اَلضِّيَافَةُ ثَلاَثَةُ اَيَّامٍ. فَمَا سِوَى ذلِكَ فَهُوَ صَدَقَةٌ[. أخرجه أبو داود .

5. (3490)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Misafirlik üç gündür. Bundan fazlası sadakadır."[469]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Ebû Dâvud'daki aslı daha uzundur. Hadis buraya kaydedilirken terkedilen kısımları daha önce geçti ise de, rivayeti mealen bütün halinde kaydediyoruz: "Kim Allah'a ve âhirete inanıyorsa misafirine ikrâm etsin. Onun câizesi bir gün ve bir gecedir. Misafirlik üç gündür. Bundan fazlası sadakadır. Ev sahibine sıkıntı verecek kadar ikâmet, misafire helâl değilir."
2- Hadis hakkında İbnu'l-Esîr, en-Nihâye'de şu açıklamayı sunar: "Yolcu üç gün misafir edilir. Birinci gün misafir için külfete katlanılır, iyilik ve ikramda elden geldiğince cömert davranılır. İkinci ve üçüncü günde ise, mevcut olun sunulur, evin âdetinin dışına çıkılıp ziyade bir ikrâmda bulunulmaz. Sonra ev sâhibi, misafire bir gün ve gece yetecek bir şeyler verir. Buna câize denir. Bu, yolcunun bir konaktan diğer bir konağa kadar yürümesine yetecek miktardır. Bundan fazlası, sadaka ve iyiliktir, dilerse yapar, dilerse yapmaz. Hadis, misafirin üç günden fazla kalmasını mekruh addetmiştir, tâ ki ikâmeti ev sâhibine sıkıntı sebebi olmasın. Aksi takdirde sadaka, minnete ve ezâya dönüşür."[470]

-3491 -6- وَعَنْ أبي شريح العدوي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:]قال رسولُ اللهِ #: مَنْ كَانَ يُؤمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ اŒخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ جَائِزَتَهُ. قالُوا: وَمَا جَائِزَتُهُ يَا رسولَ اللهِ؟ قال: يَوْمُهُ وَلَيْلَتُهُ، وَالضِّيَافَةُ ثَلاَثَةُ أيَّامٍ، وَمَا وَرَاءَ ذلِكَ فَهُوَ صَدَقَةٌ، وَ يَحِلُّ لَهُ أنْ يُقِيمَ عِنْدَهُ حَتّى يُؤْثِمَهُ. قالُوا: كَيْفَ

يُؤْثِمُهُ؟ قالَ: يُقِيمُ عِنْدَهُ وَلَيْسَ لَهُ شَىْءٌ يُقْرِيهِ بِهِ[. أخرجه الستة إ النسائي.»الجائزةُ«: العطية. قال ا‘‘مام مالك: يكرمه ويتحفه ويحفظه يوماً وليلة ويضيفه ثثة أيام.ومعنى »يؤثمه« يوقعه في ا‘‘ثم .

6. (3491)- Ebû Şüreyh el-Adevî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim Allah'a ve âhirete inanıyorsa, misafirine "câize"sini ikrâm etsin."
Yanındakiler sordular:
"Ey Allah'ın Resulü! Câizesi de nedir?" Aleyhissalâtu vesselâm açıkladı:
"Bir gecesi ve gündüzüdür. Misafirlik üç gündür. Bundan fazlası sadakadır. Misafire, ev sahibini günaha sokuncaya kadar yanında kalması hoş değildir.
Tekrar sordular:
"Misafir ev sahibini nasıl günaha sokar?" Aleyhissalâtu vesselâm açıkladı:
"Adamın yanında ikâmet eder kalır, halbuki kendisine ikrâm edecek bir şeyi yoktur."[471]

AÇIKLAMA:

1- Hadisteki "iman"dan maksad kâmil imandır. "Yani "Kim kâmil ma'nâda Allah'a ve âhirete inanıyorsa" demektir. Yani misâfire gönlünden koparak yapılabilen ikrâm, kişinin mükemmel bir iman sahibi olduğunun delillerinden biridir.
2- Âlimler, hadiste zikredilen "misafire ikrâm"ın güler yüz, tatlı söz ve üç gün yemek yedirmekle gerçekleşeceğini belirtir. İlk gün imkân nisbetinde genişçe ikram edilecek, diğer iki gün de külfete girmeden, tekellüfe yer vermeden ne varsa o ikrâm edilecektir.
3- Câize, ikrâm atâ ma'nâsına gelir. Misâfire ilk gün ve gecede yapılan ikrâm diğer günlerde yapılandan farklı olduğu için bu adı almıştır. Çünkü diğer iki günde mutad şeyler takdim edilecektir.
Nevevî der ki: "Müslümanlar misafir ağırlamanın meşruiyyeti ve onun İslâm'ın te'kid ettiği meseleler arasında yer aldığı hususunda icmâ ederler. Şâfiî Mâlik, Ebû Hanîfe merhumlar ve cumhur bunun sünnet olduğu hususunda müttefiktirler." Ahmed İbnu Hanbel ve Leys: "Bu, kırlarda ve köylerde yaşayanlara bir gün ve gece vacibtir, şehirlerde yaşayanlara değil." Cumhur, bu ve benzeri hadisleri istihbâb'a ve mekârim-i ahlâka hamletmiştir. Hattâbî ve bazılarının da bunu muzdar durumdakilere hamlettiklerini daha önce kaydetmiştik.
4- Misafirin ev sâhibini günaha sokması, çeşitli şekillerde olabilir. Misâfir üç günden fazla kalacak olsa, ev sahibi "Niye kalıyor?" diye gıybetini yapabilir. Onun sebebiyle, kendisine rahatsızlık verici bazı şeyler ârız olabilir, hatta misafir hakkında su-i zanna düşmesi de mümkündür. Hadiste, ev sahibinin misafire ikrâm edecek bir şeylerinin olmaması sebebiyle darlanacağı da belirtilmiştir.[472]

DAMÂN BÖLÜMÜ

Damân: Latin harfleriyle yeni imlâda "zamân", "zemân" diye yazıldığına da rastlanır. Başkasının üzerindeki vacib bir hakkı ilzâm etmek, (deruhte etmek, kendi üzerine almak), bir şeyin, misliyâttan

ise mislini ve kıyemiyâttan ise kıymetini vermektir. Bu durumda demân, kefil olmak ma'nâsınadır da. Kefil için dâmin (zâmin), damîn (zamîn) tabirleri de kullanılır ki, demân bu ma'nâda, kefâlet sahibi demektir.

Kitabımız, bu mevzu için tek bir hadise yer vermiştir.[473]

3492-1- عن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهما]أنَّ رَجُلاً لَزِمَ غَرِيماً لَهُ بِعَشَرَةِ دَنَانِيرَ. فَقَالَ: مَا أُفَارِقُكَ حَتّى تَقْضِيَنِى أوْ تَأتِىَ بِحَمِيلٍ. فَتَحَمَّلَ بِهَا رسُولُ اللهِ # فَأتَاهُ بِهَا مِنْ وَجْهٍ غَيْرِ مَرْضِيٍّ فَقَضَاهَا عَنْهُ وقال: الحَمِيلَ غَارِمٌ[. أخرجه رزين.»الحميل« الكفيل والضامن .

1. (3492)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Bir adam, kendisine on dinar borcu olan kimsenin peşini bırakmadı. Ve hattâ dedi ki:
"Sen bunu bana ödeyinceye veya bir kefil gösterinceye kadar peşini bırakmayacağım." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) o borcu üzerine aldı. Bunun üzerine adam, münasip olmayan bir tarzda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a parayı getirdi. Resûlullah, borcu adam adına ödeyiverdi ve şunu söyledi:

"Kefil, borçludur."[474]

AÇIKLAMA:

1- Rezîn tarafından tahric edildiği belirtilen bu rivayet Ebû Dâvud ve İbnu Mâce'de mevcuttur. Ancak, her ikisinde de metinler farklıdır. Sonda geçen "Kefil borçludur" cümlesi her ikisinde de mevcut değildir. Hadisin İbnu Mâce'deki aslı şöyle:
"Resulullah zamanında bir adam, kendisine on dinar borcu bulunan bir kimsenin peşini bırakmadı. Borçlu:
"Sana verecek hiç bir şeyim yok!" dedi ise de alacaklı:
"Hayır! vallahi parayı ödeyinceye veya bir kefil gösterinceye kadar peşini bırakmayacağım!"dedi ve adamı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a götürdü. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona sordu:
"Ne kadar, mühlet veriyorsun?"
"Bir ay!" dedi. Resûlullah da:
"Öyleyse ben ona kefilim!" buyurdu. Borçlu (aleyhissalâtu vesselâm)'ın söylediği vakitte geldi. Resûlullah adama:
"Bu [altını] nereden elde ettin?"diye sorunca, adam:
"Bir mâdenden" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Bunda hayır yok!" buyurdu ve borcu, ona bedel ödeyiverdi."
2- Resûlullah'ın getirilen altını reddetmesi, izahı müşkil bir hadise olmuştur. Rivayette altının niçin reddedildiği sarih olarak belirtilmemiştir. Bu hususta Hattâbî, birkaç ihtimâl üzerinde durur:
* Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın madenden elde edilen altını reddedip Ebû Dâvud'daki şekliyle- "buna ihtiyacımız yok, onda hayır yok" demesi, sanki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın muttali olduğu husûsî bir sebebe dayanmaktadır. Çünkü madenden elde edilen altına temellük edilemez, o, mal kılınamaz, mübah değildir diye bir hüküm mevcut değildir. Zira, altın ve gümüşün

tamamı madenlerden çıkarılır. Dahası, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) el Kabaliyye madenlerinin işletme imtiyazını Bilâl İbnu'l-Hâris'e vermiş idi. Onlar bu işletmeyi yürütüyorlar, karşılığında vergi ödüyorlardı...
(Resûlullah'ın borçlunun getirdiği altını almayışı) şundan da olabilir. Maden sahipleri, madenlerin toprağını bunu işleyenlere satmış, onlar da bundaki altın veya gümüşü çıkarmış olabilirler. Bu ise bir aldanmadır, bu toprakta gerçekten bir şey var mı yok mu bilinemez. Nitekim ulemâdan bir kısmı, madenlerin toprağının satılmasını mekruh addetmişlerdir. Atâ, Şa'bî, Süfyânu's-Sevrî, Evzâî, Şâfiî, Ahmed İbnu Hanbel ve İshak İbnu Râhûye bunlardandır.

* (Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın reddetme tavrında) bir başka yön daha var. O da şu: "Resûlullah'ın: "Buna ihtiyacımız yok, onda hayır yok" sözünün ma'nâsı: "Bu altın revaçta değil, o bizim ihtiyacımızı görmez" demektir. Bu da Resûlullah'ın alacaklıya, madrûb para olan dinar ödemeyi tekeffül etmiş olmasındandır. Adamın getirdiği altın ise henüz madrub olmayan (basılmayan) ham altındı. Yanında da ham altından para basacak kimse yoktu. O zaman dinarlar Rum diyarından getiriliyordu. İslâm'da ilk sikke basan ve madrub dinar ortaya koyan kimse Emevi halifesi Abdülmelik İbnu Mervân'dır.

* Resûlullah'ın mezkur tavrı bir başka sebebe de dayanabilir: "Aleyhissalâtu vesselâm, bu altına bir şüphe ârız olduğu için onu almayı mekruh görmüş olabilir." Bu da, onun madenden çıkarılış sırasında bir hile ve aldatmanın ona karışmış olma ihtimalinden ileri gelmiştir. Şöyle ki o zaman, bunu işletenler, elde edilen altının öşrü (onda biri) veya humsu (beşte biri) veya üçte biri mukabilinde bu işletmeyi yürütüyorlardı. Bu ise bir aldatmadır. Çünkü işletmede çalışan kimse, ham topraktan çalışma sonunda bir şey elde edilecek mi, edilmeyecek mi bilemezdi. Bu işte çalışanlarla yapılan akid tıpkı kaçan köle veya kaybolan deve üzerine yapılan alışveriş akdine benziyordu. Çünkü akid sırasında mevcut olmayan kaçmış kölenin veya kaybolmuş devenin geri gelmeleri meçhuldü.

* Bu işte keza bir başka zarar ve nefisleri aldatma vardır. Şöyle ki: Altının çıkarıldığı ocak orada çalışan kimseler üzerine yıkılma ihtimali taşır. Bu sebeple onun orada toprak işlemesini ve ondan altın çıkarmasını mekruh addetmiş olabilir.
Resûlullah zamanında, Araplara madrub dinarlar Rum diyarından getirilirdi. İslam'da dinarı ilk basan Abdulmelik İbnu Mervân olmuştur. Onun bastırdığı dinarlar halen tedavüldedir ve Mervâniye denilir.

3- Sadedinde olduğumuz hadiste kefâlet ve damânın meşruiyyeti gözükmektedir.

4- Ayrıca hadis, borçlunun peşine düşmenin meşruiyyetini, borcunu ödeyinceye kadar başkaca ticarî tasarruflardan yasaklanmasının meşruiyyetini de ifade etmektedir.[475]

TAHARET BÖLÜMÜ

(Bu bölümde dokuz bab vardır)

BİRİNCİ BAB

SULARIN AHKÂMI

*

İKİNCİ BAB

NECASETİN İZALESİ

(Bu bab beş fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

BÜYÜK VE KÜÇÜK ABDESTLE İLGİLİ MESELELER

*İKİNCİ FASIL

MENİ HAKKINDADIR

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

HAYIZ KANI

DÖRDÜNCÜ FASIL

KÖPEK VE DİGER HAYVANLAR

*

BEŞİNCİ FASIL

DERİLER

*

ÜÇÜNCÜ BAB

(Bu babta iki fasıl var)

*

BİRİNCİ FASIL

İSTİNCANIN ÂDÂBI

*

İKİNCİ FASIL

İSTİNCADA KULLANILAN MADDELER

DÖRDÜNCÜ BAB

ABDEST HAKKINDA

(Bu babta üç fasıl var)

*

BİRİNCİ FASIL

ABDESTİN FAZİLETLERİ

*

İKİNCİ FASIL

ABDESTİN SIFATI

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

ABDESTİN SÜNNETLERİ: DOKUZDUR

1- Misvak
2- İki Elin Yıkanması
3- Sümkürme, Ağız ve Burnu Yıkama
4- Sakal ve Parmakları Hilalleme
5- Kulakları Meshetme
6- Abdesti Eksiksiz Yapmak
7- Suyun Miktarı
8- Mendil
9- Dua ve Besmele

*

BEŞİNCİ BAB

ABDESTİ BOZAN ŞEYLER

1- Ön ve Arka vs. Yollardan Bir Şeyin Çıkması: Dört Çeşittir

* Yel Çıkması
* Mezî Akması
* Kusmuk
* Kan

2- KADINA VE FERCE DEGMEK (Meshetmek)

* Kadına Değmek
* Zekere Değmek

3- UYKU, BAYGINLIK VE KENDİNDEN GEÇME

4- ATEŞTEN PİŞENİ YEMEK

* Abdest
* Abdesti Terk Hakkında

5- DEVE ETİ

6- MÜTEFERRİK HADİSLER

ALTINCI BAB

MESTLER ÜZERİNE MESHETMEK

*

YEDİNCİ BAB

TEYEMMÜM

*

SEKİZİNCİ BAB

GUSÜL HAKKINDADIR

(Altı Fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

CENABETTEN GUSÜL

*

İKİNCİ FASIL

HAYIZLI VE NİFASLININ GUSLÜ

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

CUMA VE BAYRAMLARDA YIKANMA

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

CENAZE YIKAMAK VE BUNDAN YIKANMAK

BEŞİNCİ FASIL

MÜSLÜMAN OLANIN YIKANMASI

*

ALTINCI FASIL

HAMAM HAKKINDA

DOKUZUNCU BAB

(Hayız Hakkında İki Fasıl Var)

*

BİRİNCİ FASIL

HAYIZLILARLA İLGİLİ AHKÂM

UMÛMÎ AÇIKLAMA

İslâm, bütün beşerî sistemler ve diğer dinî nizamlar arasında temizliğe en çok yer veren bir dindir. Bütün ibadetler ve her çeşit dinî hayat temizlik üzerine kurulur. Hadis ve Fıkıh kitapları önce temizlik bahisleriyle başlar. İslam'ın yarısı temizlik kabul edilir. Bu bahis, beden temizliğinden çevre temizliğine kadar çok değişik sahalara temas eder. Konunun ehemmiyeti ve dağınıklığı sebebiyle hadislere geçmezden önce, bu umumî açıklama kısmında İslam'da temizliğin yeri ve ehemmiyeti hakkında derli toplu bir tahlil sunacağız. Burada bazılarına mealen ve özetleyerek temas ettiğimiz hadisler bilâhare metinleriyle ve tam olarak gelecektir.[476]

İSLAM VE TEMİZLİK

Temizlik, gerek maddî gerek manevî olsun bir müslümanın mutlaka riayet etmesi gereken bir husustur. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) "Temizlik imanın yarısıdır", "Namazın anahtarı temizliktir" gibi beyanlarıyla temizliksiz dînî hayatın, dindârlığın mümkün olamayacağını mü'minlerin vicdanına yerleştirmeye çalışmıştır. İman-İslâm kelimelerinin aynılık ve gayrılığı üzerinde âlimlerin yaptığı münakaşa bir tarafa, bizzat sahih hadislerde gelmiş olan: "Allah'a iman nedir biliyor musunuz?(...) (açıklayayım, Allah'a iman) Allah'tan başka tanrı olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, Ramazan orucu tutmak, ganimetten beşte birini vermektir" ifadesi nazara alınmış olsa bile çoğu kere imanla dinin kastedildiği, böylece "temizlik"in dinin, dinî hayatın yarısını, hem de ikinci yarının tahakkuku için şart olan evvelki yarıyı teşkil ettiğini anlarız. Tabiîdir ki bu durum, müslüman nazarında temizliğin ehemmiyetini fevkalâde artırmış oluyor, zira maddî manevî bütün amellerin makbul ve muteber olması bunun varlığına bağlanmıştır. Nitekim hadiste: "Temizlik olmayınca namaz kabul edilmez" denmektedir.

Aslında kabul edilmesi için koşulan temizlik şartı namaza has değildir. Allah için yapılan her bir şeyin kabul edilmesi, onun temiz olmasına bağlıdır. "İbadet riya ile kirlenirse makbul değildir." "Sadaka, zekât meşru yoldan kazanılmış helâl maldan değilse makbul değil", "Yenip içilen şeyler, alınan gıdalar temiz değilse yapılan duaların, edilen ibadetlerin hiçbirisi makbul değil", "Allah temizdir ve sadece temiz olanı kabul eder." "Sözün temiz olanı, amelin salih olanı O'na yükselir." (Fâtır, 10; Bakara 264; Mâûn 6.]

Şu halde kişi müslüman olabilmek, Allah'a layık olabilmek için pek çok yönlerden, maddeten ve mânen temiz olmak zorundadır.

Burada temizlik şartı mutlaktır. Maddî temizlik veya manevî temizlik diye tahsise imkân yoktur. Zira önce de söylediğimiz gibi İslâm ceset ve ruhu ayrı ayrı mütâlaa ederek, birini tafdil diğerini ihmâl etmiyor, ikisinin de terbiye ve kemâlini istiyor, ikisinin de terbiyesinde temizliği ilk şart kılıyor. Ruhu kirleten şirk, kibir, ucub, yalan, gıybet, haset, gadab, dedikodu, mâlâyânî şeylerle iştigal, haram nazar, fısk, gaflet, kötü söz, yeis, fahr, israf, cimrilik, merhametsizlik... gibi mânevi kirlerden[477] şiddetle nehyedildiği gibi, ibadete mâni bir kısım maddî pisliklerden de haber verip bunlardan da uzak durmayı emretmektedir.

Hattâ Kur'ân-ı Kerim'in bazı âyetleri, birçok dinî emirlerin, "temizlik"in gerçekleşmesi için konulmuş olduğunu ifade etmektedir. Meselâ namaz kılmak için şart olan gusül, abdest veya (hîn-i hâcette ikisinin yerini tutmak üzere) teyemmüm gibi vasıtalarla temizlik yapılmasını emreden âyetten sonra: "Allah (bu emirle) size bir güçlük dilemez, fakat sizi tertemiz yapmak ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister" (Mâide 6) dendiği gibi, zekâtla ilgili olarak da "Onların mallarından bir zekât al

ki onunla kendilerini temizlemiş, tezkiye etmiş olasın" (Tevbe 103) denmektedir. Hz. Peygamberin: "Her şey için bir zekât (temizleyici) vardır, cesedin zekâtı da oruçtur" sözü, orucun da bir başka temizlik için konduğunu ifade etmektedir. Bilindiği üzere, zekât lügatte nemâ (artma) ma'nâsına geldiği gibi tathir (temizleme) ma'nâsına da gelmekte ve şer'î örfte iki ma'nâda birlikte kullanılmaktadır.
Bu ifadeler az önce söylediklerimizin zıddına, insana farz kılınan amellerden esas maksadın "insanı hakîkî temizliğe kavuşturmak" olduğunu göstermektedir. Yani temizlik, dinde hem vasıta hem gâye olmaktadır.
İslâm'da temizliğe birinci plânda verilen bu ehemmiyetin bir ifadesi olarak hemen hemen bütün hadis ve fıkıh kitapları, taharetle ilgili bölüme en başta yer verirler, ondan sonra diğer bölümlere geçerler. Meselâ Kütüb-i Sitte'nin, Buhârî dışında kalan beş kitabı böyledir. Buhârî en başa Kitâbu'l-İmân'ı koymuştur.
Gazalî, İslâm'ın mü'minlerden taleb ettiği maddî ve manevî temizliği dört mertebeye ayırır:

1- Zâhir'in temizliği: Bu hadesten, necâsetten ve fuzûliyattan temizliktir.

2- İnsan âzâlarının (cevârih) bir kısım cürüm ve günahlardan temizliği.

3- Kalbin mezmum ahlâklardan, takbih edilen düşüklüklerden (rezâil) temizlenmesi.

4- Sırrın Allah'tan başka herşeyden temizlenmesi -ki bu Enbiyâ ve Sıddîkin'e has bir temizlik mertebesidir.-

İslâm'ın temizlik anlayışının sahip olduğu bu genişlik ve şümûlü belirttikten sonra hemen ilâve edelim ki biz burada daha ziyade bedenî terbiyeye taalluk eden "zâhir"in temizliği üzerinde duracağız.
Sünnette gelen beyanlara bakınca zâhirin temizliği deyince sadece insan bedeninin temizliği söz konusu değildir. Elbisenin, meskenin ve hatta yaşanan muhit ve çevrenin de temizliği söz konusudur. Zirâ insan bu söylenenlerin hepsiyle birlikte gerçek bütünlüğünü bulmaktadır ve bunların her birisi insan üzerinde te'sir icra etmektedir. Bu sebeple bir müslümanın içinde yaşadığı fizik ve sosyal çevrenin de maddî ve manevî yönlerden kendi akîde iklimine uygun olması, imân şartlarına göre tanzim edilmiş bulunması gerekmektedir. Biz burada bunlardan en mühimleri olan beden ve elbise temizliği ile mesken ve muhit temizliğine temâs edeceğiz.
Beden (Ve Elbise) Temizliği: Biri hades denen ve gözle görülmeyen hükmi pislikten, diğeri de gözle görülen ve necâset denen maddî pislikten olmak üzere iki ayrı temizliği gerçekleştirmektir. Hades denen hükmî pislik sadece insan vücudu için mevzubahistir. İki çeşittir, birincisi cinsî münasebet veya ihtilâmla hâsıl olur, bundan temizlenmek için bütün vücudun yıkanması gerekir. Diğeri abdesti bozan hallerle hâsıl olur ve vücudun her an dışarı ile teması olan el, yüz, kol ve ayakların yıkanmasını gerektirir. Bu temizlikler olmayınca namaz kılınamaz.
Bütün vücudun yıkanması, sâdece büyük hades (cünüplük) şartına bağlı değildir. Bunun dışında normal olarak bir müslümanın haftada en az bir defa yıkanması gerekmektedir. Hz. Peygamber: "Sizden cumaya gelen yıkansın" demekle kalmaz, "Cuma günü yıkanmak bülûğa ermiş herkese vacibtir" diyerek tekid eder. Hz. Ali ve Hz. Osman gibi Ashab'tan bazılarının cünüp olmadığı halde, soğuk bile olsa her gün yıkandıkları belirtilir.
Gerek abdest ve gerekse guslün nâkıs olmaması "Allah'ın emrettiği şekilde" mükemmel olması gerekmektedir. Her ne kadar abdest âzâlarının ikişer ve hatta birer defa yıkanması yeterli ise de mükemmel olması için, hiç bir kuruluk kalmayacak şekilde üçer defa yıkanması lazımdır. Hz. Peygamber alelacele abdest alıp ökçelerini iyi yıkamayan kimseyi görünce "yazık ateşte yanacak olan

ökçelere, (abdesti tam al)" diye uyarmış, tırnak kadar kuru yer bırakan kimseyi "abdestini tam alması için" geri çevirmiş, ihmâli mümkün olan parmak araları için de: "Su ile ovulmazsa Kıyamet günü Allah ateşle ovacaktır" diye dikkat çekmiştir. Abdest bozulmadıkça aynı abdestle birkaç vaktin namazını kılmak caiz ise de her vakit için yeni bir abdest teşvik edilmiş, Selef bunu "nur üstüne nur (nûrun alâ nûr)" olarak tavsif etmiştir. Hz. Peygamber'in Mekke' nin fethedildiği güne kadar her namaz için ayrı abdest aldığı, o gün aynı abdestle beş vakti kıldığı belirtilmiştir.
Hz. Peygamber günlük temizliğin mecburî vasıtası olan abdeste teşvik olarak, müslümanların Kıyamet günü adest uzuvlarında zuhur edecek nurdan bir parlaklıkla diğer ümmetler arasında temayüz edeceğini belirtmekten başka, abdest alan kimse uzuvlarını yıkadıkça o uzuvlarla işlenmiş olan günahların, (onlarda bulunması muhtemel maddî kirler gibi) su ile akıp gideceğini, böylece günahlardan arınmış olarak çıkacağını, abdestin iki vakit arasında işlenen günahlara kefâret olacağını belirtir.
Sünnet, bilhassa el ve ağız gibi hıfzıssıhha noktasından ehemmiyet taşıyan uzuvların yıkanmasını, sadece namaz vakitlerine hasretmemiştir. Uykudan kalkıldığı zaman, abdest almazdan önce, ilk iş ellerin yıkanması gerektiğine dikkat çeker ve: "El nerede geceledi bilemezsiniz" der. Kezâ (el ve) parmakların yıkanmasında mübâlağalı davranarak iyice yıkanması, aksi takdirde (Kıyamet günü) ateşle yakılacağı bildirilir. Bu meyânda istincadan sonra ve gusül esnasında pislikler yıkandıktan sonra temizliğin tam olabilmesi için ayrıca toprağa sürtülmesi gerekmektedir.
Yemekten evvel ve sonraki yıkamalardan başka, süt gibi yağlı herhangi bir şey (yenilip) içilecek olsa arkadan "yağlı olduğu için" yıkanması icâbetmektedir. Bilhassa yatma esnasında ellerin mutlaka temiz olması istenmektedir. Yatmadan önce, abdest alıp ayaklar da dahil bütün abdest uzuvlarının yıkanmasını tavsiye etmekten başka, bilhassa ellerin mutlaka yıkanması gerektiğini belirtmek için Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Elinde bulaşık kokusu olduğu halde yıkamadan uyuyan kimseye herhangi bir rahatsızlık isabet ederse, kendisinden başkasında kabahat aramasın."
Ağız temizliğinde mühim bir husus misvaktır. Hz. Peygamber her abdest alışında misvak kullanmakla yetinmez, bu vakitler dışında da sık sık misvak kullanırdı. "Ben dişlerimi o kadar misvaklarım ki (bazan) ön dişlerim sökülecek diye korkarım" diyen Hz. Peygamber'in namaz için evden her çıkışında misvak kullandığı, eve her girişinde ilk yaptığı şeyinde dişlerini misvaklamak olduğu, kezâ herhangi bir sebeple gece uyandığı zaman da dişlerini misvakladığı belirtilir. Misvakın ehemmiyetini belirtmek için "Eğer ümmetime müşkilat çıkarmış olmaktan (korkmasaydım) her namazda misvak emrederdim"; "Misvak kullanın! Zirâ o, ağız için temizlik vesilesi, Rabbülâlemîn içinde rıza ve hoşnutluk sebebidir. Cebrâil her gelişinde bana misvak tavsiye etti. O kadar ki bana ve ümmetime farz kılınacak diye korktum" buyurur. Yine aynı maksatla: "Kirâmen kâtibîn meleklerini, sahibi bulundukları kimseyi, dişlerinin arasında yemek kırıntısı olduğu halde namaza durur görmek kadar hiç bir şey rahatsız etmez" der ve misvak kullanılarak kılınan namazın misvaksız kılınana nazaran 70 defa üstün olduğunu söyler.
Beden ve elbise temizliğinin diğer bir şartı istincâ ve istibrâdır. Yani gerek büyük abdest gerekse küçük abdest bozduktan sonra bunların bedene ve elbiseye bulaşmasına meydan vermemektir. Bu maksadla def-i hacetten sonra su kullanmak gerekmektedir. Su olmadığı takdirde taşla en az üç kere silmek şarttır.Hz. Peygamber'in önce taş, sonra da su kullanmak suretiyle her ikisiyle temizlik yaptığı, helâda su kullandığı gibi, helâdan çıktıktan sonra da mutlaka her defasında ellerini yıkadığı Hz. Enes ve Hz. Âişe tarafından bildirilmektedir. Büyük abdestten sonraki temizliği su ile yapmanın ehemmiyetine bir âyetle Kur'an-ı Kerim de işaret ederek teşvikte bulunur. Mezkûr âyet Medine

yakınında bulunan Kuba köyü hakkında gelmiştir ve şöyle der:
"(...) Orada (pisliklerden) iyice temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da böyle çok temizlenenleri sever" (Tevbe, 108). Bu âyet üzerine Hz. Peygamber, Kubalılara Allah tarafından övülen temizliklerinin ne olduğunu sorunca, helâda su kullandıklarını söylerler.
Hz. Peygamber ehemmiyet verilmeyip ihmâl edilmesi mümkün olan idrar bulaşmalarına ayrı bir ağırlık vererek dikkati çekmekte, ehemmiyetini nazara arzetmektedir: "Sidikten temizlenin. Zira kabir azabının çoğu sidik yüzündendir." Diğer bazı hadislerde de kabir azabının sidik ve gıybet yüzünden olduğu belirtilir ki böylece idrar bulaşmaları bizzat Kur'an-ı Kerim'de "ölmüş kardeşinin etini yemek" olarak tavsif edilen gıybet kadar kötülenmiş, aynı derekede olduğu ifade edilmiş oluyor. Ayakta küçük abdest bozulabileceğine dair rivayetler mevcut ise de, sıçramalardan emin olunmayan hallerde oturarak yapılması gerektiği anlaşılmaktadır.
Beden temizliği konusunda Hz. Peygamber gusül, abdest, istincâ, istibrâ, misvak gibi buraya kadar belirtmiş olduğumuz temizliklerin yapılmasını emretmekle kalmaz, başka hususlara da temas eder. Bu meyanda bıyıkların, tırnakların kesilmesi, koltuk altı ve etek traşlarının yapılmasını da emretmiş, bu fazlalıkların atılmasında en çok kırk günün geçilmemesini istemiştir.
Sağ ve Sol Ellerin Kullanılışı: Sünnetin temizlik hususundaki hassasiyetinin bir başka tezahürü sağ ve sol ellerin yapacağı işlerde kendini gösterir. Zira ayakkabı, elbise giyme, baş tarama, temizlik vs. bütün işlerde "sağdan başlamayı" prensip edinen Hz. Peygamber, pisliklerin temizlenmesi, zaruret halinde temiz olmayan bir şeye dokunma gibi kirletici işlerin daima sol elle yapılmasını; yemek yemek, yiyeceklere dokunmak gibi temiz olması istenen işlerin de dâima sağ elle yapılmasını emretmektedir. Bu cümleden olarak istincânın, abdest alırken burun temizliğinin gusül esnasında vücuttaki pis yerlerin ve vücuda bulaşan pisliklerin temizlenmesinin daima sol elle yapılması prensip kılınmış, küçük abdest bozma sırasında bile sağ elle zekere dokunulmaması emredilmiştir.
Buna karşılık yemeğin sağ elle yenmesi emredilmiştir. Hz. Peygamber'in bu hususa verdiği ehemmiyeti göstermek için soluyla yiyen bir kimseye "Sağınla ye" dediği zaman, berikisi kibirlenerek "sağımla yiyemiyorum" deyince, "yiyemez ol" diye beddua etmiş olmasını hatırlatmamız kâfidir.
Mekân ve Çevre Temizliği: Namaz kılınan ve zikir yapılan yerler de her çeşit necâsetten uzak olmalıdır. Pis kokulardan meleklerin hoşlanmadığı ve pislik bulunan yerlere meleklerin girmediği belirtilir. "Necaset sebebiyle" mezbele, mezbaha, hamam ... da namaz" yasaklanmıştır. Bu cümleden olarak necis ilan edilmiş olan köpeğin bulunduğu eve, bekletilmiş idrârın bulunduğu eve (rahmet) meleklerinin girmeyeceği haber verilmiştir. Kezâ meskenin bir parçası olan gusül yapılan yerinde temiz tutulması istenmiş, bilhassa küçük abdest bozulmaması emredilmiştir.
Diğer bir kısım rivayetler beden ve meskenden başka, çevrenin de temiz tutulmasını emretmektedir. Bu cümleden olarak Müslim'in bir tahricinde Hz. Peygamber: "Lânete uğrayanlar olmayın" der. Yanındakiler bunların kim olduğunu sorunca: "Herkesin gelip geçtiği yolla, gölgelendikleri (kuytu) yerlere abdest bozanlar" cevabını verir. Bir başka rivayette lânet vesilesi olan bu yerlere bir üçüncüsü ilave edilmektedir: "Su yolları" Yani buralara da abdest bozulması yasaklanmıştır. Bazı rivayetlerde "meyveli ağacın altı" da aynı yasağa dahil edilmiştir. Hemen belirtelim ki şârihlerin de belirttiği gibi kirletilmesi yasaklanan gölgeden murad, sadece ağaç gölgesi değil, halkın dinlenme ve tenezzüh için oturdukları bütün gölgelere şâmildir. Yine bir kısım rivayetlerde, kirlendiği takdirde temizlenme ümidi olmayan "durgun suya abdest bozulması" da yasaklanmıştır.
Rivayetlerin bir kısmında lâneti gerektiren husus, abdest bozmakla kayıtlanmayıp "eza vermek"

şeklinde ifade edilmiştir: "Müslümanları yollarında rahatsız edenlere, lanetleri vacib olmuştur" gibi. Bilhassa rahatsızlık veren her şeyin kastedildiği "ezâ"nın uğrak yerlerinden kaldırılmasına ayrı bir ehemmiyet verilmiştir. Bu durumda herkesin istifadesine açık yerlerin şu veya bu şekilde rahatsız edici atıklar, lüzumsuz eşyalar, döküntüler vs. ile kirletilmemesi istenmektedir.
Şu halde "Müslümanları yollarında rahatsız edenlere, lanetleri vacib olmuştur" tehdidinin şümûlüne çevre kirletenlerin hepsi dahildir. Hatta bir kısım hayvanların toprakta açmış olduğu deliklere akıtmanın yasaklandığına dair rivayetler de nazara alınırsa, sünnetin sadece insanları değil, hayvanları bile rahatsız edici çevre kirletmelerinden kaçınılmasını emrettiği anlaşılır.[478]

BİRİNCİ BAB - SULARIN AHKÂMI

-3493 -1- عن أبي هريرة رَضِـيَ اللهُ عَنْه قـال:]جَاءَ رَجُلٌ إلى رَسولِ اللّهِ # فقَالَ: إنَّا نَرْكَبُ الْبَحْرَ وَنَحْمِلُ مَعَنَا الْقَلِيلَ مِنَ المَـاءِ. فـإنْ تَوَضَّأنَـا بِـهِ عَطِشْـنَا أفَنَتَوَضَّأ بِمَاءِ الْبَحْرِ؟ فقَالَ: هُوَ الطَّهُورُ مَاؤُهُ الحِلُّ مَيْتَتُهُ[. أخرجه ا٠ربعة .

1. (3493)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir adam Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip:
"Ey Allah'ın Resûlü! Biz gemiye binip, beraberimizde az bir su alabiliyoruz. Abdestlerimizi bu su ile alsak susuz kalacağız. Deniz suyu ile abdest alabilirmiyiz?" diye sordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Evet, denizin suyu temizdir, meytesi de helâldir" cevabını verdi."[479]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bu soruyu soran sahâbînin adı hususunda farklı rivayetler vardır. Bizce isim ehemmiyet taşımaz. Mühim olan hadisteki fıkıhtır. Ahmed, Hâkim ve Beyhakî tarafından tahric edilen bir rivayet, bu sorunun balıkçılar tarafından sorulduğunu ifade eder. Arabistan kıyılarında, o devirlerde icrâ edilen balıkçılık hakkında açıklayıcı bazı teferruatı da ihtiva etmesi yönüyle ehemmiyetli olan rivayeti aktarıyoruz: "Biz, bir gün Resûlullah'ın yanında idik. Bir balık avcısı gelerek sordu:
"Ey Allah'ın Resûlü! Biz balık avı için denize açılırız. Beraberimize bazı kapkacak alırız. Gemiye binerken karaya yakın bir yerde avlanıp dönmeyi düşünürüz. Bazan böyle yakında balık buluruz, bazan da bulamayız. Öyle olur ki, başlangıçta aklımızda olmayan uzaklıklara açılmış oluruz. Bu uzaklıkta ihtilam olan veya abdest alan oluyor. Beraberimizdeki su ile yıkanacak veya abdest alacak olsak bizi susuzluk helâk edebilir. Bu endişeyle deniz suyunu yıkanma veya abdest almada kullanmamıza ne dersiniz?"
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu soru karşısında deniz suyu için tahûr tabirini kullanır. Tahûr, hem temiz hem temizleyici ma'nâsına gelen mastar-isimdir. Kendisiyle temizlik yapılan şey demektir. Âyet-i kerimede de yağmur suyu tahûr diye isimlendirilmiştir. "Ölü bir yeri diriltmek ve yarattığımız

nice hayvan ve insanları sulamak için gökten tertemiz su indirmişizdir." (Furkan 49).

2- Meyte: Şer'an yenmesini helâl kılacak bir tarzla olmaksızın ölen hayvandır. Kur'an meyteyi haram kılmıştır (Bakara 173). Burada, denize ait olan meytenin helâl olduğu belirtilmektedir. Âlimler bu hadiste kastedilen meyte'yi şöyle tarif ederler: "Sadece denizde yaşayan hayvanlardan denizde ölmüş olanıdır, "mutlak olarak denizde ölen" hayvan değildir. Zira, lügat açısından deniz meytesi deyince sadece denizde yaşayan hayvanın meytesi anlaşılır."

Daha önce de temas ettik. Balık dışındaki deniz mahluklarının yenip yenmeyeceği hususunda âlimler ihtilaf etmiştir.

* Hanefîler, "balık dışındaki mahluklar haramdır" der.

* Ahmed İbnu Hanbel, "Kurbağa ve timsah dışındaki her şey yenir"der.

* Mâlik ve İbnu Ebî Leyla, "Denizde ne varsa yenir" der.

* Şâfiîlerde farklı görüşler var:

** İbnu Hacer der ki: "Bütün çeşitleriyle balığın helal olduğu hususunda ülemâ ihtilaf etmez. Ancak şeklen karada yaşayanlara benzeyen deniz mahlukları hususunda ihtilaf edildi. Söz gelimi insana, köpeğe, domuza, yılana benzeyen deniz hayvanları var!" Hanefîlerin ve Şâfiîlerden bir kısmının görüşüne göre balıktan başkası yenmez, haramdır. Şâfiî mezhebinin resmi görüşüne göre ise deniz mahlukları mutlak olarak helaldir. Bu aynı zamanda Mâlikîlerin de görüşüdür, ancak bunlar bir rivayette domuzu istisna ederler. Bu görüşte olanlar Kur'an'da geçen "Deniz avı ve onu yemek size de yolculara da helâl kılınmıştır" (Mâide 96) âyetini delil getirirler.

** Şâfiîlerden bir grup âlim: "Karadaki benzeri helâl olan helâl, haram olan haramdır" demiş, ayrıca hem karada hem denizde yaşayanları da hükümden hariç tutmuşlardır. Bunlar iki çeşittir:

1) Etlerinin yenmesi hususunda yasak gelenler: Mesela kurbağa gibi. Bunu Ahmed İbnu Hanbel de -hakkında gelen öldürme yasağı sebebiyle- istisna eder. Timsah da -deniz hayvanı olmasına rağmen- istisna edilenlerdendir. Çünkü kesici (köpek) dişleriyle saldırmaktadır. Tuzlu denizlerdeki köpek balığı, yılan, akreb, yengeç, kaplumbağa da insan tabiatının iğrenç bulması ve onlardan gelebilecek zehir sebebiyle müstesnalar arasında tutulmuşlardır.

2) Hakkında bir mânî vârid olmayanlar. Bunlar tezkiye yani şeriatın derpîş ettiği kesim şartıyla helâldir, kaz[480] ve su kuşu gibi.

Bu bahse giren bazı ilave açıklamalar 3478 numarada geçti.[481]

3494 -2- وعن أبي سعيد الخدرى رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قِيلَ يَا رَسُولَ اللهِ إنَّا نَسْتَقِى لَكَ المَاءَ مِنَ بِئْرِ بُضَاعَةَ، وَتُلْقَى فِيهَا لُحُومُ الْكِبِ، وَخِرَقُ المَحَائِضِ، وَعِذَرُ النَّاسِ؟ فقَالَ: إنَّ المَاءَ طَهُورٌ يُنَجِّسُهُ شَىْءٌ[. أخرجه أصحاب السنن.وهذا لفظ أبي داود، وقال: »سَمِعْتُ قُتَيْبَةَ بْنَ سَعِيدٍ قَالَ: سَألْتُ قَيِّمَ بِئْرِ بُضَاعَةَ عَنْ عُمْقِهَا. قال: أكْثَرُ مَا يَكُونُ المَاءُ فِيهَا إلى الْعَانَةِ. قُلْتُ. فإذَا نَقَصَ؟ قالَ: دُونَ الْعَوْرَةِ. قالَ: أبو داود: قَدَّرْتُ أنَا بِئْرَ بُضَاعَةَ بِرِدَائِى، مَدَدْتُهُ عَلَيْهَا ثُمَّ ذَرَعْتُهُ فإذَا عُرْضُهَا سِتَّةُ اَذْرُعٍ؛ وَسَألْتُ الَّذِى فَتَحَ لِى بَابَ الْبُسْتَانِ، هَلْ غُيِّرَ بِنَاؤُهَا عَمَّا كَانَتْ عَلَيْهِ؟ قال: . وَرَأيْتُ فيهَا مَاءً مُتَغَيِّرَ اللَّوْنِ« .

2. (3494)- Ebû Saîdi'l-Hudrî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Ey Allah'ın Resûlü! Biz senin için Budâ'a kuyusundan su alıyoruz. Halbuki onun içerisine (ölmüş) köpeklerin leşleri, kadınların hayız bezleri, insan pislikleri atılıyor, (ne yapalım, su almaya devam edelim mi?)" diye sordular. Şu cevabı verdi:

"Su temizdir, onu hiçbir şey kirletmez."[482]

Bu, Ebû Dâvud'un metnidir. Ebû Dâvud der ki: "Kuteybe İbnu Saîd'i işittim. Dedi ki: "Budâ'a kuyusunun kayyimine derinliğini sordum. Suyun en çok olduğu durumda kasıklara kadar çıkar" dedi. "Azaldığı zaman?" dedim, "Avret mahallinin (dizinin) altına düşer" dedi. Ebû Dâvud der ki: "Budâ'a kuyusunu ridam ile bizzat takdir ettim. Üzerine ridâmı gerdim. Sonra ridâmı ölçtüm. Kuyunun genişliği altı zira idi. Bahçenin kapısını bana açan kimseye: "Kuyunun süregelen yapısı hiç değiştirildi mi?" diye sordum. Bana "Hayır!" dedi. Kuyunun içindeki suyun rengini değişmiş gördüm." [483]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Tirmizî'de "Su temizdir, onu hiçbir şey kirletmez" başlığını taşıyan bir babta, Ebû Dâvud ve Nesâî'de "Budâ'a kuyusu hakkında" ismini taşıyan bir babta kaydedilir.

Budâ'a kuyusu'nu şârihler, Medine'de meşhur bir kuyu olarak açıklarlar. Türbüştî: "Budâ'a Medine'de Benî Sâ'ide'nin ikâmet ettiği yer (dâr)" der ve bunların Hazreç kabilesine mensup bir kol olduğunu belirtir. Tahâvî, Vâhidî'nin bir rivayetine dayanarak "Budâ'a'nın Medine bahçelerine su götüren bir su yolu olduğunu, dolayısıyla Budâa'nın suyunun durgun değil akarsu olduğunu" söylemiştir. Ancak başta İbnu Hacer, olmak üzere muhakkik âlimler bunu merdud bulurlar. Su yolu olsa "kuyu" denmezdi üstelik burası Hicaz ahalisince mâruf bir kuyu diye cevap verirler.

Tîbî, kuyuya pis şeylerin atılmasıyla ilgili haberi şöyle açıklar: "Kuyu, bir kısım köylülerin inmesi muhtemel vadilerden gelen sel yataklarının geçtiği bir noktada idi. Vadilere gelen köylüler, zikri geçen pislikleri konakladıkları yerlerin etrafına atıyorlardı. Yağmurların hasıl ettiği seller bunları sürükleyip kuyuya atıyordu. Bu durumu, râvi, dinleyenlerce insanların dinî zaafları sebebiyle kuyuya bizzat attıkları vehmine düşecekleri bir üslubla anlatmış olmalıdır. Böyle bir davranış, müslüman bir vicdanın asla tecviz etmeyeceği bir şeydir. Öyleyse, en faziletli bir asırda, insanların en müberrâ ve en temizini teşkil eden kimselerden bu davranışı nasıl bekleriz?"

Biz şunu ilave etmek isteriz: Temizliğe son derece kıymet veren, Umumî Açıklama kısmıda da belirtildiği üzere- maddî ve manevî yapısı temizlik üzerine bina edilen müslüman şöyle dursun, temizlik meselesi, hayatında bu kadar sistematize edilmemiş sıradan bir gayr-i müslim kişi, bir sağduyu sahibi insanın tabiatı köpek ölüsü, kadınların aybaşı bezi gibi kerih şeylerin atıldığı kuyudan su alıp içmeyi kabul eder mi? Rivayet sırasında ravilerin bazı teferruatı atmış olması da ihtimalden uzak değildir. Yani Budâ'a Kuyusu, cahiliye devrinde, belirtilen durumlara maruz kalmış öyle bir geçmişi bulunan bir kuyudur da sonradan bazı ıslah ve temizleme ameliyesi geçirmiş olarak kullanıma açılmıştır vs. Ancak râviler rivayet sırasında bu çeşit teferruatı tayyetmişlerdir. Nitekim, yukarıda kaydettiğimiz üzere Türbüştî de buna yakın bir ihtimâle yer vermektedir.

Ayrıca şunu da bilmemiz gerek: Budâ'a Kuyusu suyu bol olan bir kuyudur. Suyu iki kulle'den fazladır. İçerisine düşen pislik, renk, koku ve tadını değiştirmedikçe pis sayılmaz. İslâm'ın akar su ile, miktarca iki kulleyi aşan durgun su hakkında hükmü budur. Şah Veliyullah ed-Dehlevî, Hüccetullahu'l-

Bâliğa'da şu açıklamayı sunar:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Su temizdir, onu hiçbir şey kirletmez" hadisinin ma'nâsı şudur: "Madenler, pislikle karşılaşınca kirlenmez (yani asliyeti bozulmaz). İçerisinden pis şey ayıklanıp atıldı mı, eğer asli vasıfları (ki suyun asli vasıfları renk, koku, tad ve akıcılığıdır) değişmemişse bozulmaz. Hiç, Budâ'a kuyusunun içerisinde pisliklerin istikrar kesbetmiş olduğu ihtimaline yer verilebilir mi, bu mümkün mü? Zirâ insanoğlu, tabiatı icabı bu çeşit pisliklerden kaçınmayı kendisine değişmez bir âdet kılmıştır. Öyleyse, Resûlullah'ın böylesi pis bir yerden su alması olacak şey değil. Gerçek şu olmalıdır: "Kuyuya, kasıdlı olmaksızın bazı pislikler düşmüş olabilir, nitekim zamanımızda da kuyular bu durumda değil midir? (Zaman zaman pislik düşme hadiseleri olmaktadır.) Ama görülünce bunlar çıkarılmaktadır. İslam geldiği vakit, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a o kuyunun, kendi nazarlarındaki temizliğinden ayrı olarak (eski haline atıf yaparak) şeriat nazarındaki temizlik durumunu sordular. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara: "Su temizdir, onu hiçbir şey kirletmez" diye cevap verdi. Yani sizin nezdinizdeki pislik dışında, başka bir pislik onu kirletmez."
Şah Veliyullah'ın açıklaması, suyun tabiatının temiz olduğu, suda onu pisleten necasetten eser olmadığı takdirde, suyun alındığı kuyuya bir zamanlar pislik düşmüş olmasından dolayı şeriatın o suya "pistir" diye bir hüküm koymayacağı prensibini nazar-ı dikkate arzediyor.
Bu hususun anlaşılması için şunu da hatırlatalım: Günümüzde büyük şehirlerin su sıkıntısını çözmede başvurulan yollardan biri, şehirde kullanılıp kanalizasyonlarla atılan suların bir kısım tasfiye muamelelerinden geçirilerek tekrar kullanılır ve içilir hale getirilmesidir. Bunların denemesi yapılmış, lağım sularından her çeşit zararlı maddeler ayıklanıp mikrobik maddeler dezenfekte edildikten sonra su içilebilir hale getirilmiştir. Şayet su, içerisinde karışan pisliklerle asliyetini bozsa idi, bu netice elde edilemezdi. Şu halde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Su temizdir; onu hiçbir şey kirletmez" ifadesi, ancak vahy-i ilahî ile konuşabilen, eşyanın sırrı kendisine açılmış, eşyanın hakikatını olduğu gibi gören, bilen,[484] makam-ı nübüvvete mazhar bir zatın mu'ciznümâ bir sözüdür. Böyle bir hakikatı, böyle bir kesinlikle, Aleyhissalâtu vesselâm'ın içinde bulunduğu içtimâî şartlarda bir başka kimsenin söylemesi mümkün değildir.
Zamanımızın gelişen tekniği bu sözün doğruluğunu ispatlamıştır: Su, içerisine karışan pis maddeler sebebiyle kirlenir, ama aslî tabiatı bozulmaz. O tabiat daima temizdir. İçerisine sonradan giren maddeler tasfiye edilip suyun içerisinden ayıklandı mı geriye "pislik tutmayan temiz su" kalır. Esasen tabiatta bu yapılmaktadır. Kirlenen suyun kirliliği tabiatta temizlenmemiş olsaydı, yeryüzünde, dünya kurulalıdan beri kirlenen sular sebebiyle bugün temiz su kalır mıydı?[485]

3495- 3- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]سَمِعْتُ رَسولَ اللهِ # وَهُوَ يُسْأَلُ عَنِ المَاءِ يَكُونُ في الْفَـَةِ مِنَ ا'رْضِ وَمَا يَنُوبُهُ مِنَ الدَّوَابِّ وَالسِّبَاعِ. فقَالَ: إذَا كَانَ المَاءُ قُلَّتَيْنِ لَمْ يَحْمِلِ الخَبَثَ[. أخرجه أصحاب السنن.»يَنُوبُهُ«: يتردّد إليه من دابة وسبع .

3. (3495)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinledim. Kendisine çöl bir arazide bulunan bir sudan ve ona uğrayan hayvan ve vahşilerden soruluyordu. Şöyle cevap verdi:

"Eğer su iki kulle miktarında olursa pislik taşımaz!"[486]

AÇIKLAMA:

Burada Resûlullah'a tenha arazide bulunan ve vahşi, yırtıcı hayvanların sırayla uğrayıp susuzluklarını giderdikleri sudan sorulmaktadır. Hadiste söylenmemiş ise de ma'nâdan şu husus da anlaşılmaktadır: Su, boş ve tenha arazide olması haysiyetiyle buraya gelen vahşilerin suya salyalarını salmaları, içine abdest bozmaları, ayaklarıyla girmeleri vs. hepsi dahildir.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), suyun miktarı iki kulle olduğu takdirde onun temiz sayılması gerektiğini söylüyor. Bir başka ifade ile su belli bir miktarı aşıyorsa veya akar vaziyette ise, içine düşen pis ve zararlı maddeleri tasfiye etme, temizleme hususiyetine sahip demektir. Suyun içindeki bir kısım mikroorganizmalar bu tasfiye ve temizleme işini yapıyor demektir.[487]

KULLE NEDİR?

Kulle'yi lügatçiler ve şârihler büyük küp diye tarif ederler. Hatta Mücâhid'in, Kulletân'ı, Cerretân diye tarif ettiği belirtilir. Yani kulle'yi, cerre (küp) olarak açıklamış "büyük" kaydını koymamıştır. Bazı açıklamalar kulle'yi "250 rıtl ve daha fazla miktarda su alan küp" diye tarif eder. Ancak bu, müştereken benimsenmiş bir miktar değildir.
Şu halde hadis iki kulle miktarında suyun kirlenme şartını belirtmektedir. Şâfiîler bu hadisi esas alırlar. Onlara göre, suyun miktarı iki kulle ise, bu su, kokusu veya tadı veya rengi bozulmadıkça, ondan vahşi hayvan su içse veya içerisine pislik düşse yine de temiz sayılır. Eğer su, iki kulleden az ise ona düşen pislik, renk, tad ve kokudan herhangi bir değişiklik yapmasa da pistir.
Hanefîler suyun temizini pisinden ayırmada daha ziyade reye dayanan farklı tahdidlerde bulunmuşlardır. Bu meyanda kulleteyn'den çok, havz-ı kebîr (büyük havuz) tabirine yer verirler. Hanefîlerde büyük havuz tabiri durgun sularla ilgili olarak kullanılır. Büyük havuzun tavsifinde oniki ayrı tarife yer verilmiştir.[488]
Biz bu teferruata girmeden, en ziyade benimseneni kaydedeceğiz. Sathı (yüzeyi), yüz arşın kare genişliğinde olan havuz, büyük havuzdur. Havuz, kare şeklinde ise her bir kenarı on arşın olmalıdır, yuvarlak ise, çevresinin otuzaltı arşın olması gerekir. Ayrıca bu havuzdaki suyun derinliği, su avuçlanınca dibi açılmayacak kadar olmalıdır. Şâfiîlerin esas aldığı kulle hadisi sıhhat yönüyle daha sahih ise de, Tahâvî'nin dikkat çektiği üzere, kulle'nin herkesçe maruf bir miktarı olmadığı, örfen küpün büyüğüne de küçüğüne de kulle dendiği için, hadisle miktar tayini mümkün görülmemiş ve bu yüzden Hanefîlerce bu hadis esas alınmamıştır.
Su akıyor ise, azlığına çokluğuna bakılmaz. Bir saman çöpünü taşıyacak kadar bir akmaya sahipse, temizlik ve kirlilikte, büyük havuz gibi mütâlaa olunur. Yani koku, renk, tad gibi üç aslî vasıftan biri, içine düşen pislik sebebiyle değişmemişse o su temiz sayılır.
Son olarak şunu söyleyelim: Şeriat-ı garrâmızın koyduğu bu prensipler, insanda mevcut fıtrî ve tabiî temyiz imkânlarına dayanır. Günümüzün tekniği suyun faydalı ve zararlı olma vasıflarını tesbitte bir kısım ölçme aletleri geliştirmiştir. Bütün bu teknik gelişmelere rağmen dinin koyduğu ölçüler değerini

kaybetmez, zira insanoğlu beraberinde ölçüm âletleri taşıyamaz. Dağda, kırda, gezinti mahallerinde, yolculuk sırasında her an su problemiyle değişik şekillerde karşılaşabiliriz. Temiz ve pis su hakkında dinimizin koyduğu esasları bilmek bir kısım yanlışlıkları ve riskleri asgariye düşürür. Unutmayalım ki, bugün tekniğin hâlâ girmediği nice köy ve hattâ kasabalarımız var. Buralarda temiz ve pis su mevzuunda dinimizin ölçülerinin bilinmesi gereklidir.
Şu hususu da kaydedelim ki, temizliği hususunda hiçbir şüphe olmayan su varken, şeriatın aradığı zevâhire göre temiz sayılması gerekmesine rağmen içimizde kuşku duyduğumuz suyu kullanmamız gerekmez. Aksi takdirde şeriatın aradığı şartlar yeterlidir. Bu şartları haiz olmayan sulardan kaçınılmalıdır. İçmede de, temizlikte de kullanılamaz.

Su ile ilgili bir kısım ilâve açıklamalar müteakip hadislerde gelecek.[489]

3496-4- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قالَ رسولُ الله #:َ يَبُولَنَّ أحَدُكُمْ في المَاءِ الدَّائِمِ الَّذِيَ يَجْرِى ثُمَّ يَغْتَسِلُ فِيهِ[. أخرجه الخمسة وهذا لفظ الشيخين .

4. (3496)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyuruyorlar ki: "Sakın sizden kimse, durgun suya akıtmasın, bilahare onda yıkanır."[490]

AÇIKLAMA:

1- Hadis durgun suyu insan idrarının pisleteceğini ifade etmektedir. Âlimler, durgun suyun pislenmesinde insan sidiği ile diğer hayvanların sidiği arasında hüküm itibariyle fark olmadığını belirtirler.
2- Hadisteki "durgun su"dan maksad miktarı az olan yani büyük havuz derecesine ulaşamayan sudur. Az su ile çok suyun miktarları nelerdir? Bu husus, önceki hadiste açıklandığı üzere, ulemâ arasında ihtilaflıdır. Şârihler bu ihtilafın Şâri (aleyhisselâm)'ın tesâhülunden ileri gelmediğini, Resûlullah'ın ümmete genişlik ve ruhsat olsun diye kasden miktar tayinini açık yapmadığını belirtirler.
3- Hadisin bazı vecihlerinde فِيه yerine منْـه geçmektedir. منْـه olunca ma'nâ akıntıları suyun içine girerek değil, o sudan alarak yıkanma yasağını ön plana getirir. Yani her iki kullanış da, içerisine akıtılan su ile yıkanmayı gerek girerek ve gerekse alarak yasaklamaktadır. Ancak arada ufak bir fark var. Şöyle ki: فِيــه olan hadis girerek yıkanmayı nassan yasaklarken, alarak yıkanmayı istinbatla yasaklar. مِنْه olan hadis, bilakis, alarak yıkanmayı nassan, girerek yıkanmayı istinbâten yasaklar.
4- İmam Mâlik'ten bir rivayete göre, suyun vasıflarının değişmediği hallerde bu yasak tenzihîdir, diğer imamlar bunu "çok" hakkında söylerler. Kurtubî, azçok ayırımı yapmadan, seddü'zzerî'a kaidesince tahrime hamletmenin de mümkün olduğunu söyler, "Çünkü, der, akıtma, suyun kirlenmesine müncer olur."[491]

3497-5- ولمسلم في أخرى:]َ يَغْتَسِلُ أحَدُكُمْ في المَاءِ الدَّائِمِ وَهُوَ جُنُبٌ. قَالُوا: كَيْفَ يَفْعَلُ يَا

. [أَبَا هُرَيْرَةَ؟ قَالَ يَتَنَاوَلُهُ تَنَاوُلًا

5. (3497)- Müslim'in bir diğer rivayetinde (yine Ebû Hüreyre şöyle rivayet etmiştir:) "Sizden hiç kimse, cünübken durgun suyun içinde yıkanmasın."
Ebû Hüreyre'ye sordular: "Peki nasıl yıkanacak, Ey Ebû Hüreyre?" O: "Sudan alıp alıp yıkanacak!" diye cevap verdi."[492]

AÇIKLAMA:

1- Burada durgun suda, cünübken yıkanılması yasaklanmaktadır. Bazı âlimler, bu hadisten hareketle kullanılmış suyun (mâ-i müstâmel) pis olduğuna hükmetmiştir. Bunlara göre: "Önceki hadiste bevl etmek yasaklanmakta idi, bunda ise yıkanmak. Öyle ise her ikisi de suyu necis kılmaktadır. Bu sebeple ikisinden de yasaklandı, her iki yasak da haram ifade eder." Ancak bu görüşe itiraz edilmiş; yıkanmanın, suyu kirleteceği için değil, suyun temizleyicilik vasfının korunması için yıkanma yasağının yapıldığı söylenmiştir. Zira mâ-i müsta'mel temizdir, fakat temizleyici değildir.
Ebû Dâvud'un bir rivayeti her iki yasağı yanyana zikreder: "Sizden hiç kimse durgun suya akıtmasın, durgun suda cenabetlikten yıkanmasın." Şu halde, Ebû Hüreyre'nin açıklaması, yıkanmanın âdâbını gösterdiği gibi hikmetini de kısmen açıklar: Avuç avuç veya bir kapla sudan alarak yıkanmak esastır. Böylece suyun içine girilerek yıkanma yasağı, onun temiz kalarak başkalarınca da kullanılmasını sağlamış olmaktadır.
2- Hadisten Çıkarılan Hükme Gelince: Hemen yukarıda belirtildiği üzere, bu hadis, bir kısım âlimlerce mâ-i müsta'mel'in necis olduğu hükmünü vermelerinde delil olmuştur. Ancak bu hususta ittifak değil, ihtilâf edilmiştir.
Önce mâ-i müsta'mel'in ne olduğunu belirtelim. Bu, lügat olarak kullanılmış su demektir. Ancak şer'î açıdan her kullanılmış suya mâ-i müsta'mel denilmez. Bu tabir, bir hadesi yâni hükmî necâseti gidermek, farzı yerine getirmek veya sevap kazanmak için insan bedeninde veya uzvunda kullanılan sudur. Abdest almada, abdest uzuvlarını yıkamada, cenabetlikten temizlenmede, bütün bedeni yıkamada kullanılan su, yemeklerden evvel ve sonra elleri sünnete uymak niyetiyle yıkamada kullanılan, abdestli olduğu halde, bir başka meclise gidince tekrar abdest alınan su[493] hep mâ-i müsta'mel sayılır. Bu suya, mezhebimizden bazı imamlar meselâ İmam-ı A'zam ve Ebû Yusuf necis demiş olmasına rağmen İmam Muhammed tâhir (temiz) demiştir. Hatta İmam-ı A'zam'dan yapılan bir rivayete göre, mâ-i müsta'mel necâset-i galîza'dır, hakiki necâseti temizleyen su ile bunun arasında fark yoktur. Ne var ki, İmam Muhammed de bu suyun temizleyici olmadığını söyler, yâni temizdir, fakat temizleyici değildir. Mezhep fetvası İmam Muhammed merhumun görüşüne göre verilmiştir. Mâ-i müsta'mel'in temiz addedilmesi, sözgelimi abdest sırasında vücuddan ayrılan suyun elbisemize bulaşmasıyla onu tencis etmiş olmaz. Ulemânın ihtilâfı rahmet ve mezhebimizce İmam Muhammed'in görüşü esas ise de mâ-i müsta'mel'den kaçınmak, abdest ve gusül sırasında sıçrantılardan korunmak gerekir. Dinî hayatımızın daha sağlıklı olması için fetvayı değil azîmeti iltizam edip takvaya talip olmamız icab eder. Hem unutmamamız gerekir ki, mezhebimizin imamı Ebû Hanîfe de -bir kavlinde- bunu necaset-i galîza saymıştır, kaydettik.
Şâfiîlerin hükmüne gelince, Nevevî, hadisle ilgili olarak şu açıklamayı sunar: "Mezhebimiz ve diğer

mezheplerin ulemâsı, az da olsa çok da olsa durgun suda yıkanmayı mekruh addederler. Aynı şekilde akan bir kaynakta yıkanmak da mekruhtur. el-Buveytî'de İmam Şâfiî der ki: "Cünüb kimsenin, suyu akan veya sabit duran bir kuyuda yıkanmasını kerih görürüm, keza durgun bir suda yıkanmasını da kerih görürüm, bu da az olmuş çok olmuş farketmez." Gerek mezhebimize mensup gerekse diğer fakihler bu ma'nâya uygun hükme varmışlardır. Şurası muhakkak ki, bu kerahet tenzihîdir, tahrimî değil.

Cünüb kimse durgun suda yıkansa bu su mâ-i müsta'mel olur mu olmaz mı? sorusuna gelince: Bu meselede mezhebimizin fakihleri nezdinde ma'ruf olan tafsilat var. Şöyle ki: Eğer su iki kulle veya daha fazla ise, bu su mâ-i müsta'mel olmaz, hatta içinde bir çok kimseler farklı zamanlarda yıkansalar da şayet su iki kulleden az ise, cünüb kişi içine niyetsiz olarak dalıp sonradan suyun altında niyet edecek olsa, cünüblükten çıkar, su da mâ-i müsta'mel olur. Bu kimse meselâ dizlerine kadar suya girip, vücudunun geri kısmını daldırmazdan önce niyet edecek olsa, su derhal vücudun geri kalan kısmına nisbetle mâ-i müstâ'mel olur. Bu durumda, vücudun sâdece niyetten önce suya batan kısmından cünüblük kalkacağında ittifak edilmiştir. Geri kalan kısmından ise, tamamen suya batırmış ise, muhtar ve meşhur görüşe göre yine cünüblük kalkar. Çünkü su, yıkanan kimseye nisbetle, ondan ayrılınca müsta'mel olur.

Mezhebimizin âlimlerinden Ebû Abdillah el-Hıdrî: "(Dizlerine kadar battıktan sonra niyet edip suya batan kimsenin) geri kalan kısmı cünüblükten kurtulmaz" demiştir. Ama mezhepte makbul görüş, öncekidir. Ancak bu hüküm, vücuda değen suyun, vücuddan ayrılmadan bedenin tamamiyle batma haline bakar. Aksi halde batan kısmından su ayrılıp durgun suya karışmasından sonra bedenin geri kalan kısmını batıracak olursa bu takdirde cünüblükten çıkmaz. Bu hususta da ittifak vardır, ihtilâf yoktur.[494] İki kişi birlikte kulleteyn'den az olan bir suya beraber girseler, ikisi birden cünüblükten temizlenmeye niyet etseler, ikisi de temizlenmiş olur ve su da müsta'mel olur. Bu iki kişiden biri daha önce niyet etse, cünüblükten o çıkar ve su diğerine nisbetle müstâmel olur. Diğeri de niyet edecek olsa, artık bu müstâmel su onu temizleyemez. O, mezhebimizin sahih olan görüşüne göre cünüblükten çıkamaz. Şazz bir görüşe göre, o da çıkar. Bu iki kişi dizlerine kadar bu az suya girip niyet etseler, bedenlerinin o miktarından cenabet çıkar su da müstamel olur, geri kısmını yıkasalar cenabetten kurtulmazlar, şazz görüşe göre geri kısmı da kurtulur.

Niyetin araya girmesiyle girmemesi arasındaki farkın anlaşılması için, mâ-i müstamel için bidayette yaptığımız tarifin bilinmesi gerek.[495]

-3498 -6- وعن يحيى بن عبدالرحمن:]أنَّ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْه خَرَجَ في رَكْبٍ فِيهِمْ عَمْرُو بنُ العَاصِ حَتّى وَرَدَا حَوْضاً. فقَالَ عَمْرُو بنُ الْعَاصِ: يَا صَاحِبَ الحَوْضِ، هَلْ تَرِدُ حَوْضَكَ السِّبَاعُ؟ فقَالَ عُمَرُ بنُ الخَطّابِ: يَا صَاحِبَ الحَوْضِ تُخْبِرْنَا فَإنَّا نَرِدُ عَلى السِّبَاعِ وَتَرِدُ عَلَيْنَا، وَإنِّى سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ # يَقُولُ: لَهَا مَا أخَذَتْ في بُطُونِهَا وَمَا بَقَى فَهُوَ لَنَا طَهورٌ وَشَرَابٌ[. أخرجه مالك إلى قوله: وترد علينا، وأخرج باقيه رزين .

6. (3498)- Yahya İbnu Abdirrahmân rahimehullah anlatıyor: "Hz. Ö-mer (radıyallâhu anh), içerisinde Amr İbnu'l-Âs'ın da bulunduğu bir grupla yola çıkmıştı. Bir havuza geldiler. Amr İbnu'l-Âs (radıyallâhu anh):

"Ey havuz sahibi, havuzunda vahşi hayvan sulanıyor mu?" diye sordu. Hz. Ömer, hemen araya girip:

"Ey havuz sahibi bize bunu söyleme: Zira biz, vahşinin peşinden su alacağız, o da bizim peşimizden sulanacak. Çünkü ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Vahşinin karnına aldığı onundur, geri kalan da bize temizdir ve içeceğimizdir" dediğini işittim" dedi."[496]

AÇIKLAMA:

Burada vahşî hayvanların artığı meselesi mevzubahis. Amr İbnu'l-As bu artığı necis bilmekte, su ihtiyaçlarını önlerine çıkan havuzdan gidermezden önce vahşi hayvanların bu suya banıp banmadıklarını sormaktadır. Tabiî ki hayvanlar banmışsa su kirlidir, ondan istifade edemeyecektir.
Ancak Hz. Ömer (radıyallâhu anh) bu mevzuda farklı bir bilgiye sahip: Vahşilerin artığı suyu kirletmez, içilebilir. Havuz sahibine "...Bize bunu söyleme" demesinin ma'nâsı, Zürkânî'ye göre: "Bizi asıl olan yakîn üzere bırak. Burada asıl olan suyun temiz olmasıdır. Bilmediğimiz takdirde kirliliğine değil, temizliğine hükmedeceğiz. Bize göre kirlenmiş olması bir şekkdir, şekk ise arızîdir, asıl olan yakîni bozmaz.[497] Yani haber versen de vermesen de her iki durum da nazarımızda birdir" demektir. Bu ma'nâya, Hz. Ömer'in müteakip cümlesi delil olmaktadır. Zira orada hükmü kesindir: "Bir vahşinin peşinden su alacağız, o da bizim peşimizden sulanacak: Yani, "Her şeye rağmen sudan alacağız, bâri vahşi buradan sulandı" diyerek içimize rahatsızlık atma demek istemektedir.
Hz. Ömer, bu davranışıyla sünnete muhalif bir harekette bulunmuş olmuyor. Çünkü Resûlullah'tan bu meselede şunu hatırlatmaktadır: "Vahşinin karnına aldığı onundur, geri kalan da bize temizdir ve içeceğimizdir."
Bu açıklama ve hüküm Mâlikîlere göredir. Onlar, az sayılan temiz suya düşen pislik, onun tad, koku, renk gibi aslî vasıflarından birini değiştirmedikçe, az suyun kirli (necis) sayılmayacağına hükmederler, sadece mekruh addederler. Halbuki diğer mezheplere göre az sayılan (küçük havuz veya iki kulleden az olan) suya tek damlalık necis bir şey de düşse pis sayılır. Binaenaleyh, artıklar mevzuunda da hüküm şöyledir: Köpek, kurt, aslan, kaplan, domuz gibi yırtıcı hayvanların, vahşi kedilerin artıkları pistir, zaruret olmadıkça ne içilir, ne de temizlikte kullanılır. Bu hayvanların salya ve terleri de necistir, karıştığı, bulaştığı şeyleri aynı şekilde necis kılarlar.[498]

3499 -7- وعن حميد الحميرى قال:]لَقِيتُ رَجُ صَحِبَ النَّبىَّ # أرْبَعَ سِنِينَ كَمَا صَحِبَهُ أبُو هُرَيْرَةَ. قالَ: نَهَى رَسولُ اللهِ # أنْ تَغْتَسِلَ المَرْأةُ بِفَضْلِ الرَّجُلِ أوْ يَغْتَسِلَ الرَّجُلُ بِفَضْلِ المَرْأةِ، زاد في رواية: وَلْيَغْتَرِفَا جَمِيعاً[. أخرجه أبو داود، واللفظ له، والنسائي .

7. (3499)- Humeyd el-Hımyerî anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a, Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'ın yaptığı gibi dört yıl arkadaşlık yapmış bir zatın yanına geldim. Dedi ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), erkeğin artığıyla kadının gusletmesini veya kadının artığıyla erkeğin gusletmesini yasakladı."

Bir rivayette şu cümleyi ziyade etti: "İkisi birden suya ellerini soksunlar!"[499]

AÇIKLAMA:

Hadis, açık olarak görüldüğü üzere, karıyla kocanın birbirlerinin artığıyla yıkanmalarını men etmektedir. Her ikisi aynı anda sudan almaları halinde caizdir. Ancak, kaptan suyu birisi diğerinden önce alırsa caiz değildir.
Hadisten çıkan hüküm bu olmakla beraber bu babta başka hadisler de var. Bazıları müteakiben görüleceği üzere, kadın ve erkeğin birbirlerinin artığı ile abdest almaları veya gusletmeleri meselesinde farklı görüşler ileri sürülebilmiştir.
Şöyle ki:

1) Kadın ve erkek birbirlerinin artığı ile beraber de, arka arkaya da temizlenebilirler.

2) Birbirlerinin artığı ile temizlenmek mekruhtur.

3) Beraber temizlenirlerse caizdir.

4) Kadın hayız, erkek cünüb değilse temizlik caizdir.

5) Erkeğin artığı ile kadının temizlenmesi caizdir, kadının artığı ile erkeğin temizlenmesi mekruhtur.

6) Temizliğe beraber başladı iseler, aynı kaptan temizlik, her ikisine de caizdir, aynı anda veya peşpeşe su almaları farketmez.

Bu altı farklı görüşten birincisi muhtar olan görüştür. Yani birbirlernin artığı ile kadın ve erkek temizlik yapabilirler. Nitekim 3499, 3500, 3503 numaralı hadisler, bunun örneğini bizzat Resûlullah'tan göstermektedir. Keza 3504 numaradaki hadis bu tatbikatın Resûlullah devrinde, Ashab arasında cârî olduğunu göstermektedir.[500]

3500- 8- وعن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]اغْتَسَلَ بَعْضُ أزْوَاجِ النَّبيِّ # في جَفْنَةٍ فَجَاءَ رسولُ اللهِ # لِيَغْتَسِلَ مِنْهَا أوْ يَتَوَضَّأ. فَقَالَتْ: إنِّى كُنْتُ جُنُباً. فقَالَ #: إنَّ المَاءَ يَجْنُبُ[. أخرجه الترمذي وصححه .

8. (3500)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinden biri bir tekne içerisinden su alarak yıkanmıştı. Aynı teknede yıkanmak veya abdest almak üzere Aleyhissalâtu vesselâm geldi. Zevcesi:
"Ben cünübtüm!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Su cünüb olmaz!" buyurdular."[501]

AÇIKLAMA:

1- Cenâbet kelimesi asıl itibariyle uzaklık ma'nâsına gelir. Bu sebeple garib yani gurbette olan kimseye de cünüb denir. Münâsebet-i cinsiyede bulunan kimseye cünüb denmesi, Kur'an okumak, namaz kılmak gibi bazı ibadetlerden uzak kalmasından dolayıdır. Cünüb olan kimse ağız, burun ve boğaz dahil bütün vücudu yıkamadan bu uzaklıktan (yasaktan) kurtulamaz.
2- Yukarıda da belirtildiği üzere, aynı kaptaki su ile kadın ve erkeğin gusletmesi veya abdest alması caizdir. Nehyedici hadisin mukaddem, tecviz edenin ise muahhar olduğu, dolayısıyle öncekinin mensuh bulunduğu belirtilmiştir. Hattâbî şu rivayeti kaydeder: "Dört şey cünüb olmaz: Elbise (hayızlının ve cünübün teri ile kirlenmez), insan (cünüb olunca kirlenmez, binaenaleyh cünüb bir

kimse ile veya müşrikle müsâfaha edecek olsa kirlenmez), toprak (bir yerde cünüb kimsenin yıkanması ile orası kirlenmez), su (cünüb kimse elini batırmakla veya içinde yıkanmakla kirlenmez)."

3- Bu hadisten şu hüküm de çıkarılmıştır: Cünüb kimse elini yıkamadan su kabına daldırarak su alsa, o su mâ-i müsta'mel sayılmaz. Mamafih yıkanma işinin tekne içinde cereyan etmiş olabileceği ihtimalinden hareketle "mâ-i müsta'mel temizdir" hükmüne giden olmuşsa da, "teknenin içinde yıkanmak âdet değildir, ondan elle su alınmıştır" diye itiraz edilmiştir.[502]

-3501 -9- وعن أبي جحيفة قال:]خَرَجَ عَلَيْنَا رسولُ اللهِ # في الْهَاجِرَةِ فَأُتِيَ بِوَضُوءٍ فَتَوَضَّأَ فَجَعَلَ النَّاسُ يَأْخُذُونَ مِنْ فَضْلِ وَضُوئِهِ، مَنْ أصَابَ مِنْهُ شَيْئاً يَمْسَحُ بِهِ، وَمَنْ لَمْ يُصَبْ مِنْهُ أخَذَ مِنْ بَلَلِ يَدِ صَاحِبِهِ[. أخرجهُ الخمسة إ الترمذي، واللفظ للشيخين .

9. (3501)- Ebû Cuhayfe (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) öğle vakti yanımıza çıktı. Kendisine abdest suyu getirildi. Abdest aldı. Halk, onun abdest suyundan arta kalanı kapışmaya başladı. Bir parça alabilen, onu (teberrüken) vücuduna sürünüyor idi. Hiç alamayan, arkadaşının elindeki yaşlığa değmeye çalışıyordu."[503]

AÇIKLAMA:

Ashab, Resulullah'ın abdest suyu ile teberrükte bulunmuştur. Muhtelif rivayetler bunu te'yid eder. Buhârî'nin bir rivayetinde, Ashab'ın bu sudan kapabilmek için aralarında "mukâtele" ettiklerini ifade eder. Tabiî ki gerçek bir kavga mevzubahis değil, ama bir tezâhüm ve itişme mümkündür. Bu artığa yetişemeyenlerin, Resûlullah'ın elindeki su bulaşığıyla teberrük cihetine gitmelerinin belirtilmesi, söylediğimiz hususu teyid eder. Aleyhissalâtu vesselâm traş olduğu zaman saçlarını, terlediği zaman terini toplama gayreti rivayet edilmiştir. Bu rivayetler Ashab'ın Aleyhissalâtu vesselâm'a gösterdiği alâka ve sevginin derecesini anlamamızda yardımcı olur.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu çeşit alâka ve teberrük gayretine müdahale etmemiş, sükûtuyla rıza göstermiştir.[504]

-3502 -10- وعن نافع: أنْ ابنَ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:] بَأسَ أنْ يُغْتَسَلَ بِفَضْلِ المَرأةِ مَا لَمْ تَكُنْ حَائِضاً أوْ جُنُباً[. أخرجه مالك .

10. (3502)- Nâfi anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallâhu anh) dedi ki: "Kadın hayızlı veya cünüb olmadıkça artığıyla yıkanmada bir beis yoktur."[505]

AÇIKLAMA için 3500 numaralı hadise bakın.

3503-11- وعن عائشة رَضِيَ الله عَنْها قالت:]كُنْتُ أغْتَسِلُ أنَا وَالنَّبىُّ # مِنْ إنَاءِ وَاحِدٍ تَخْتَلِفُ أيْدِينَا فِيهِ مِنَ الجَنَابَةِ[.وفي رواية: »مِنْ قَدَحٍ يُقَالُ لَهُ الْفَرْقُ. قالَ سُفْيَانُ: وَالْفَرْقُ ثَلاثَةُ آصُعٍ«. أخرجه الخمسة إ الترمذي، وهذا لفظ الشيخين.»الْفَرَقُ«: بفتح الراء وسكونها: قدح يسعُ ستة عشر رطْ.»وَالصَّاعُ«: مكيال يسع أربعة أمداد. »وَالمُدُّ«: رطل وثلث بالعراقي .

11. (3503)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Ben ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tek bir kaptan su alarak cenabetten yıkanıyorduk ve ellerimiz kabın içine beraber girip çıkıyordu.
Bir başka rivayette şöyle gelmiştir: "...Farak denen bir kaptan." Süfyân der ki: "Bir farak, dört sa' hacminde (bir ölçek) dir."[506]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, farklı şekillerde rivayet edilmiştir. Bir vechinde Hz. Âişe: "Ben ve Resûlullah aynı kaptan su alarak yıkanırdık. Bazan O, benden önce davranır (sudan alırdı) bazan da ben, O'ndan önce davranır (sudan alır)dım. Ben önce alınca: "Bana da bırak!" derdi. O önce alınca da ben, "Bana da bırak!" derdim."
2- Farak, Onaltı rıtl hacminde bir ölçek.
3- Daha fazla açıklama için 3500 numaralı hadise bakılsın.[507]

3504-12- وعن ابن عمر رَضِيَ الله عَنْهما قال:]كَانَ الرِّجَالُ وَالنِّسَاءُ يَتَوَضّأونَ في زَمَانِ رسولِ اللهِ # جَمِيعاً مِنْ إنَاءِ وَاحِدٍ[.
أخرجه البخاري ومالك، وأبو داود والنسائي.

12. (3504)- İbnu Ömer (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında erkekler ve kadınlar beraberce bir kaptan abdest alıyor idiler."[508]

AÇIKLAMA:

Şârihler, abdest sırasında kadın ve erkeklerin aynı kabın etrafında abdest alma hadisesinin örtünme emrinden önceye ait olduğunu belirtirler. "Örtünmenin farz kılınmasından sonra kadın ve erkekler ayrılmıştır, beraber abdest almaları mevzubahis olamaz" derler. Böyle bir beraberliğin karıkoca ile mahremlere tecviz edilebileceği de ayrıca belirtilmiştir.[509]

3505-13- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ لِى رسولُ اللهِ # لَيْلَةَ الجِنِّ مَا فِي إدَاوَتِكَ؟ قُلْتُ: نَبِيذٌ. قَالَ: ثَمَرَةٌ طَيِّبَةٌ وَمَاءٌ طَهُورٌ، فَتَوَضَّأَ مِنْهُ[. أخرجه أبو داود، واللفظ له والترمذي. »ا“داوَةَ«: المطهرة، وهى إناء من جلد كالسطيحة ونحوها .

13. (3505)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Cin gecesinde bana:
"Kabında ne var?" diye sordular. Ben: "Nebîz!" dedim.
"Güzel bir meyve, temiz bir sudur" buyurdular. Sonra da onunla abdest aldılar."[510]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Resûlullah'ın cinlerle buluştuğu gecede, nebîz denen hurma şırası ile abdest aldığını ifade etmektedir.
2- Nebîz: Hurma, üzüm, buğday, bal, arpa gibi hammaddeden yapılan bir şıradır. Bu maddeler suyun içinde ıslatılmak suretiyle elde edilir. Bu şıra tahammür etmediği takdirde temizdir. Ancak temizleyici değildir. Bu sebeple ulemâ nebîzin temizlikte ve dolayısıyla abdest ve gusülde kullanılmayacağına hükmetmiştir. Su, renk, koku, tad, akıcılık gibi kendine has vasıflarından birini haricî bir maddenin karışması ile kaybederse, bu ikinci madde temiz dahi olsa mutlak su olmaktan çıkar, mukayyed su olur. Mukayyed su temiz dahi olsa temizleyici değildir. Sadedinde olduğumuz hadiste nebîzin temiz olduğunda şüphe mevzubahis değil, ancak temizleyici değildir, abdestte kullanılamaz.
Rivayetin senedinde yer alan Ebû Zeyd sebebiyle hadisin zayıf olduğu belirtilir. Ayrıca senedde kopukluk da var. İbnu Hibbân, Ebû Zeyd' den ülemânın tek bir hadis rivayet ettiklerini; bu hadisin de Kitap, Sünnet, İcma ve Kıyas'a muhalefet ettiğini söyler. Ebû Hanîfe: "Nebîzden başka su olmazsa, nebîzle abdest alınabilir" demiştir. Ebû Yusuf bu durumda, "teyemmüm"e hükmeder. İmam Muhammed, "Her ikisi de" der. Ebû Hanîfe'nin Ebû Yusuf'un görüşüne rücû ettiği de rivayet edilmiştir.
Aynî, Ebû Bekr er-Râzî'den naklen, bu üç görüşün de üç ayrı rivayet halinde Ebû Hanîfe'den mervî olduğunu, bunlar arasında "Nebîzle, niyet şartıyla abdest alıp teyemmümü terk" rivayetinin meşhur olduğunu belirtir.
Ebû Dâvud'un rivayetinde nebîzle abdest almayı -başka su olmasa dahi- İmâm Şâfiî ve Ahmed ve İshâk rahimehumullah hazerâtının reddettiklerini, İshak'ın "Kişi böyle bir durumda nebîzle abdest alacak olsa arkadan bir de teyemmüm etse bence daha uygun olur" dediğini kaydeder.
Nebîzle abdest olmayacağını kesin bir dille ifade edenler "...Bu durumlarda su bulamazsanız temiz bir toprağa teyemmüm edin..." (Nisâ 43) âyetine istinad ederler. İbnu'l-Arabî nebîzin su sayılmayacağını çünkü içerisine, ıslatılan maddeden tad, renk gibi hususiyetlerin geçtiğini belirtir. Tirmizî, nebîzle abdesti reddedenlerin Kur'an'ın ruhuna daha yakın ve daha isabetli olduklarını belirtir. Tahâvî de, sadedinde olduğumuz İbnu Mes'ud hadisinin zayıflığını belirttikten sonra "Ne seferde, ne hazerde nebîz ile abdest alınamayacağına" hükmeder.
İbnu'l-Arabî, "Su ile teyemmüm arasına başka bir şey koymayı, Kur'an'ın az yukarda kaydettiğimiz sarih hükmünün bir nevi neshi olacağını, halbuki Kur'an'ın bir âyetini, yine Kur'an'ın bir başka âyetinin veya mütevatir bir hadisin neshedebileceğini sahih bile olsa haber-i vâhidle Kur'an'ın neshi mümkün değilken böyle zayıf bir hadisle Kur'an'ı neshetmenin mümkün olamayacağını" söyler.
Bu hususta mevzunun leh ve aleyhinde başka mütalaalar da dermeyan edilmiştir. Hepsini vermeye gerek görmüyoruz. Şu kadarını söyleyelim ki, bütün bu açıklamalar İmam-ı Azam'ın "su olmadığı

durumda nebîzle abdest alınır" fetvasını cerhe yönelmiştir.[511]

SU HAKKINDA SON SÖZ
ON VASIF VE KORUNMA TEDBİRLERİ

Sadece insan değil, bütün canlılar açısından, suyun arzettiği hayatî ehemmiyet, tâ ilk çağlardan beri insanların dikkatini çekmiştir. Bundandır ki eski hikmet, hayatın dört ana unsurundan biri olarak suyu görmüştür. Toprak, Ateş, Hava, Su. Kur'ân-ı Kerim de bir âyetinde: "Biz her şeyi sudan canlı kıldık" (Enbiya 30) buyurur. İbn-u Kayyîm, et-Tıbbu'n-Nebevî adlı kitabında geçmiş nesillerin su hakkındaki telâkkilerini şöyle hülâsa eder: "Su, hayatın (ana) maddesidir, içeceklerin de efendisi. Kainatı teşkil eden unsurlardan biridir, daha doğrusu aslî unsurudur. Zira semavat onun buharından arz da köpüğünden yaratıldı. Allah her şeyi onunla hayattâr ve canlı kıldı."
İnsan için suyun ehemmiyeti, sadece içeceğimiz olmasından veya yiyeceklerimizin hazırlanmasındaki rolünden ileri gelmez; sıhhatimiz için zarurî olan temizlik vasıtasıdır da... Öyle ise suyun hem temizliğe, hem de içilmeye elverişli olması, bu maksadlarla bazı vasıfları taşıması gerekmektedir. Bizden önce yaşayan insanlar, suyun "cevdet" yâni "iyi" olması için onda on vasıf aramışlardır.
1- Renk: Su, saf olmalı, her çeşit renklilikten ârî bulunmalıdır.
2- Koku: Su kokusuz olmalıdır.
3- Tad: Tadı hoş olmalı, Fırat ve Nil nehirlerinin tadında olmalıdır.
4- Ağırlık: Hafif ve akıcı olmalıdır.
5- Mecrası: Suyun aktığı yatak temiz olmalıdır.
6- Menba: Su, uzak bir menbadan gelmelidir.
7- Güneş ve rüzgar isabet etmelidir. Menba uzak olmadığı takdirde güneş ve rüzgar te'sir icra edemez.
8- Kıvam: Suyun kıvamı akıcı olmalıdır.
9- Miktar: Su çok olmalıdır. Bu takdirde karışan yabancı maddeleri dışarı atar.
10- Mansab: Akış istikameti kuzeyden güneye veya batıdan doğuya doğru olmalıdır.
Bu açıklamaları kaydeden kaynağımız ilâve eder: "Sayılan vasıflar kâmil ma'nâda, şu dört nehirde bulunur: Nil, Fırat, Ceyhan, Seyhan."
Şu halde suyun sağlığımıza elverişli olması, kirlenmelerinden korunması için dinimiz, bazı tahdidler koymuş, tedbirler emretmiş olmalıdır.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), hadislerinde suların kirletilmesi meselesini de ele alarak bir kısım beyanlarda bulunur. Bazan çevre ile ilgili olarak yukarıda kaydettiğimiz yasaklar meyanında bazanda müstakillen bu meseleyi ele alır. Hz. Muaz ve Hz. Câbir (radıyallâhu anhümâ) tarafından iki ayrı tarîkten nakledilen bir hadiste, "gölge ve yol" ile birlikte "mevârid" yani su mecraları da zikredilerek, büyük abdest bozulması yasaklanır. İbnu Ömer (radıyallâhu anh)'in rivayetinde Resûlullah nehir kenarlarına büyük abdest bozmayı yasaklar.
Hz. Câbir (radıyallâhu anh)'den gelen bir rivayet akarsuya küçük abdest bozmayı yasaklar.
Yine Hz. Câbir ve Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) tarafından rivayet edilen hadislerde istifade edilecek olan durgun suya bevl edilmesi yasaklanmaktadır.
Bazan "istifade edilecek" kaydı olmaksızın, mutlak şekilde birikmiş su" ya bevl edilmemesi emredilmiştir.

Suların kirlenmelerden korunması ile ilgili nebevî alâkadan bahsederken, kuyularla ilgili olarak Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)' den vârid olan tâlimata da dikkat çekmemiz gerekir. Zira bunlardan bir kısmı kuyu sularının pislikten korunmasına râcidir. Bu tâlimâtlardan birine göre, eskiden kalma kuyuların etrafında (yarı çapı) elli, yeni açılan kuyuların etrafında ise, yirmibeş zirâ'lık bir dairenin harim olarak boş bırakılması gerekmektedir.
Bir diğer talimât da, hayvan ağıllarının kuyuya kırk zirâdan daha yakına yapılmamasını emreder. [512]

İKİNCİ BAB - NECASETİN İZALESİ

(Bu babta beş fasıl var)

*

BİRİNCİ FASIL

BÜYÜK VE KÜÇÜK ABDESTLE İLGİLİ MESELELER

*

İKİNCİ FASIL

MENİ İLE İLGİLİ MESELELER

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

HAYIZ KANI İLE İLGİLİ MESELELER

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

KÖPEK VE DİGER HAYVANLAR

*

BEŞİNCİ FASIL - DERİLER

BİRİNCİ FASIL

BÜYÜK VE KÜÇÜK ABDESTLE İLGİLİ MES'ELELER

3506 -1- عن أمّ قيس بنت محصن رَضِيَ اللهُ عَنْها:]أَنَّهَا أَتَتْ بِابنٍ لهَا صَغِيرٍ لَمْ يَأكُلِ الطَّعَامَ إلى رسولِ اللهِ # فَأجْلَسَهُ في حِجْرِهِ فَبَالَ عَلى ثَوْبِهِ فَدَعَا بِمَاءٍ فَنَضَحَهُ وَلَمْ يَغْسِلْهُ[.وفي رواية: »فَرَّشَهُ«. أخرجه الستة، وهذا لفظ الشيخين.»النَّضْحُ«: رش الماء على الشئ، و يبلغ الغسل .

1. (3506)- Ümmü Kays Bintu Mihsan (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Ben, henüz yemek yemeyen küçük bir oğlumla Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gitmiştim. Varınca, çocuğu kucağına oturttu. Derken çocuk elbisesine akıttı. Su getirtip elbisesini serpti, fakat yıkamadı."

Bir rivayette: "...çiledi" denmiştir.[513]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, çocukların sidiğinin, büyüklerinkinden farklı mütâlaa edildiğini göstermektedir. Çünkü sidik necasettir, bulaştığı yerin yıkanarak temizlenmesi gereklidir, aksi takdirde namaz sahih olmaz. Bazı rivayetlerde kız çocuklarının sidiklerinin de büyüklerinki gibi yıkanması gerektiği, oğlan çocuklarının sidiğine su çilemenin yeterli olacağı ifade edilmiştir.

2- Hadis, henüz anne sütüyle beslenen, onun dışında başka bir şey yeyip içmeyen oğlan çocuklarının idrarlarının necaset-i galîza sayılmayacağını; yıkamaksızın, üzerine su serpmekleçilemekle-temizlenmiş addolunacağını ifade etmektedir. Ancak başka nasslar muvacehesinde ulemâ bu meselede üç farklı görüş benimsemiştir.

1) Şâfiî'ye göre bu hadis esastır: Erkek çocukların sidiğine su çilemek yeterlidir, temiz sayılır. Hz. Ali, Atâ, Hasan Basrî, Zührî, Ahmed, İshak ve İbnu Vehb gibi birçok âlim hep böyle hükmetmişlerdir.

2) Kız ve erkek her iki çocuk için de su çilenmesi yeterlidir. Bu, Evzâî'nin görüşüdür. İmam Mâlik ve Şâfiî'den de bu görüş rivayet edilmiştir. İbnu'l-Arabî bunu, erkek ve kız çocuklarının karnına hiç bir şey girmemek şartıyla akıtmaları kaydıyla nakleder. Nitekim bazı âlimler, çocuğun yeni doğmuş ve henüz hiçbir şey yememiş bir çocuk olacağı ihtimalini belirtirler. Zira yeni doğan çocukların tahnîk için Resûlullah'a getirilmeleri adetti.

3) Kız ve erkek çocuğu, idrarlarının yıkanması hususunda eşittirler ve temizlik, yıkanmadan hâsıl olmaz. Hanefîler ve Mâlikîler bu görüştedir. İbnu Dakîki'l-Îd: "Bu görüşte kıyasa gittiler. Onlar,

hadiste geçen "yıkanmadı" tabiriyle "yıkamada mübâlağaya yer vermedi" demek istediğini söylerler" der.[514]

-3507 -2- وعن لبابة بنت الحارث قالت:]كَانَ الحَسَنُ بنُ عَلِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهما فِي حِجْرِ رَسُولِ اللهِ # فَبَالَ عَلى ثَوبِهِ، فَقُلْتُ يَا رسُولَ اللهِ: الْبِسْ ثَوْباً، وَأعْطِنِى إزَارَكَ حَتَّى أغْسِلَهُ. قَالَ: إنَّمَا يُغْسَلُ مِنْ بَوْلِ ا ُنْثى وَيُنْضَحُ مِنْ بَوْلِ الذِّكْرِ[. أخرجه أبو داود .

2. (3507)- Lübâbe Bintu'l-Hâris anlatıyor: "Hz. Ali'nin oğlu Hasan (radıyallâhu anhümâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kucağında idi, elbisesine akıttı. Ben atılıp:
"Ey Allah'ın Resûlü (yeni) bir elbise giy. İzârını da bana ver yıkayayım!" dedim. Cevaben:
"Kız çocuğun idrarı olsa yıkanırdı; ancak erkek çocuğun idrarı su çilemek suretiyle temizlenir!" buyurdular."[515]

-3508 -3- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]بَيْنَا نَحْنُ فِي المَسْجِدِ مَعَ رَسولِ اللهِ # إذْ جَاءَ أعْرَابِىٌّ، فقَامَ يَبُولُ فِي المَسْجِدِ، فقَالَ أصْحَابُ رَسولِ اللهِ #: مَهْ مَهْ، فقَالَ رسُولُ اللهِ #: َتَزْرِمُوهُ دَعُوهُ، فَتَرَكُوهُ حَتّى بَالَ، ثُمَّ إنَّ رَسولَ اللهِ # دَعَاهُ، فَقَالَ لَهُ: إنَّ هذِهِ المَسَاجِدَ َ تَصْلُحُ لِشَىْءٍ منْ هذَا الْبَوْلِ وَالْقَذَرِ: إنَّمَا هِىَ لِذِكْرِ اللهِ تَعالى، والصَّةِ وَقِرَاءَةِ الْقُرآنِ، وَأمَرَ رَجُ مِنَ الْقَوْمِ فَجَاءَ بِدَلوٍ مِنْ مَاءٍ فَشَنَّهُ عَلَيْهِ[.

أخرجه الشيخان، وهذا لفظهما، والنسائي.»َ تَزْرِمُوهُ« بتقديم الزاى على الراء: تقطعوا عليه بوله.وقوله »فَشَنَّهُ عَلَيْهِ« بالمهملة: أى صبه عليه، وبالمعجمة: فرّقه عليه من جميع جهاته، ورشه عليه .

3. (3508)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Biz, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte mescidde otururken bir bedevi çıkageldi. Durup mescidin içine akıtmaya başladı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashab'ı kalkıp:
"Dur! dur!" diyerek [üzerine yürümeye] kalktılar ki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) müdâhale etti:
"Kestirmeyin, bırakın tamamlasın." Ashab müdâhale etmedi, adam da ihtiyacını tamamladı. Sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), adamı yanına çağırdı ve:
"Bu mescidler, idrar ve pislik bırakma yeri değildir. Allah'ın zikredildiği yerlerdir. Buralarda namaz kılınır. Kur'an okunur" dedi. Sonra cemaatten birine bir kova su getirmesini emretti. Kova gelince sidiğin üzerine boşalttı."[516]

AÇIKLAMA:

1- Bedevî (Arap): Bâdiye'de yani çölde yaşayan demektir. Bunun Arap veya Acem olması şart değildir. Şehirde yaşamayan ma'nâsına gelir. Bunlar hayat şartları icabı, şehir hayatında incelip gelişen bir kısım âdâb-ı muâşeret ve görgü kaidelerinden mahrumdurlar. Şehirlilerce kaba karşılanan davranışları vardır. Bu onların eksikliğinden veya terbiyesizliklerinden ileri gelmez, bilakis içinde yaşadıkları cemaatte bu değerlerin yokluğundan ileri gelir. Bu sebeple Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bedevîlere karşı son derece anlayışlı davranmış, kasda mebni olmayan, onların alışkanlıklarından gelen kabalıkları, eksiklikleri, mülâyemetle karşılayıp tatlılıkla öğretme yoluna gitmiştir. Hadisin İbnu Mâce ve İbnu Hibbân'da gelen vechinde, Resulullah'ın bu davranışından bedevînin ne kadar memnun kaldığını öğrenmekteyiz. Bedevî der ki: "Resulullah -ki ona annem babam feda olsun- kalktı, beni ne azarladı, ne de kötü söz söyledi..."

Sadedinde olduğumuz hadiste, söylediğimiz bu hususa çarpıcı bir örnek görmekteyiz. Bir bedevi kalkıp mescidin içine akıtmaya kalkıyor. Cemaatin bedce olan müdâhalesine mâni olan Resûlullah, işini görüp bitirinceye kadar ona müsaade ediyor. Sonra çağırıp, mabedlerin pislik bırakma yeri değil, ibadet yeri olduğunu öğretiyor. Bu bir ceza, azarlama değil, tamamen bir öğretim faaliyetidir.

İbnu Hacer, iki sebepten dolayı, akıtmasının sonuna kadar serbest bırakmış olacağını söyler:

* Zaten akıtmaya başlamıştı ve mescidin bir kısmı kirlenmişti. Müdahale, kirliliği artırabilirdi. Zira kesmemesi halinde elbisesini, bedenini mescidin başka bir yerini kirletmeyeceğinden emin olunamazdı.

* Kesmesi halinde bu, adama zararlı olurdu.

2- Bu bedevînin Akra İbnu Hâbis, Zü'l-Huveyrisa, Uyeyne İbnu Hısn gibi bedevî asıllılardan biri olma ihtimali üzerinde durulmuştur. Ancak hiçbiri hakkında kesin bir hükme gidilememiştir.

3- Hadisin başka vecihlerinde cemaatin bed bir müdâhalede bulunduğunu ve hatta üzerine yürüdüğünü görmekteyiz. Ancak, Aleyhissalâtu vesselâm bunu önlüyor. Hatta Buhârî'nin bir rivayetinde halka:

"Sizler suhuletli (ve nezaketli) davranmakla vazifelisiniz, kabalık (ve zorluk çıkarmak)la değil" hitabında bulunur. Nitekim rivayetler, Resûlullah'ın her nereye bir vazifeli gönderse: يَسِّرُوا وَ تُعَسِّرُوا diye tenbihatta bulunduğunu belirtir. Tatlılık ve müsamaha hem peygamberin hemde peygamber adına tebliğ yapacakların müşterek vasıfları olduğu için, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) muhataplarına بُعِثْتُمْ "gönderildiniz" demiştir. Halbuki ba's "gönderilmek", aslında sadece peygamberin vasfıdır.

4- Hadis bize şu hususu göstermektedir: Nezafet o ana kadar yeterli ölçüde Ashab'ın ruhunda yeretmiş, benimsenmişti. Bu sebeple hemen bedevînin üzerine atıldılar.

5- Hadis emr-i bi'lma'ruf ve'nnehy-i ani'lmünkerin de Ashabca ne derece benimsendiğini göstermektedir.

6- Resulullah Ashab'a "Bedeviye niye müdahale ediyorsunuz?" dememiş, durmalarını söylemiştir. Aslında, Ashab bir fenalığa müdâhale ederek yerinde bir iş yapmıştır. Ancak Resulullah iki mefsedetten (fenalıktan) birini, daha doğrusu hafifini tercih etmiştir. Az önce belirttiğimiz üzere, müdâhale edilseydi daha fazla fenalık husule gelecekti. Böylece maslahatın küçüğü terkedilerek daha büyüğü kazanılmış olmaktadır. Bu her zaman cârî olan bir prensiptir.

7- Resûlullah, hemen su dökülmesini emretmekle, fenalığın (mefsedet) telafisinde acele davranma prensibini vaz'etmiş olmaktadır.

8- Necasetin temizlenmesinde en iyi vasıta sudur. Zira güneş ve rüzgarın tesiriyle kuruması yeterli olsaydı, su dökülmesini emretmezdi.

9- Su Dökerek Temizlikle İlgili Çıkarılan Hükümler:

İbnu Hacer derki: "Toprak üzerine düşen necaset yıkantısı temizdir.[517] Buna, düşmeyen de dahildir. Zira necasetten yıkanan yerde kalan yaşlılık da necaset yıkantısı durumundadır. Oradan toprak taşındığına dair bir rivayet gelmediğine göre, anlaşılır ki, o yaşlığın temizliği hususundaki hüküm kesinlik kazanmıştır. O temiz olunca, ondan ayrılanda aynı şekilde temiz hükmüne sahip olur, zira arada bir fark yok. Buradan, toprak tarafından emilme şartının konmadığı da istidlâl edilir. Zira, böyle bir şart olsaydı, yerin temizliği, kurumasına mütevakkıf olurdu. Aynı şekilde, elbisenin sıkılması da şart koşulamaz, çünkü (elbisede kalanla akan arasında) fark yoktur. Muvaffik, Muğnî'de bu husustaki ihtilâfı hikâye ettikten sonra der ki: "Evla olanı, mutlak olarak temizliğine hükmetmektir. Zirâ Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (yerin temizliği için) bedevinin idrarı üzerine su dökmekten başka bir şart koşmadı."

10- Cahil kimseye rıfkla muamele etmeli ve ona bilmediği şeyi sertlik göstermeden öğretmelidir. Bu husus, bilhassa kazanılması istenen kişi hakkında ayrı bir ehemmiyet kazanır.

11- Hadis, mescidlere saygı göstermek ve onları temiz tutmak gereğine parmak basar.Hatta bazı rivayetlerin zâhiri, mescidlerin sadece namaz, Kur'an ve zikir dışında hiçbir maksadla kullanılmamasını ifade eder. Ancak ümmet bu hasr, bu sınırlama ile amel edilmeyeceği hususunda icma etmiştir. İbnu Hacer der ki: "Bu zikredilenler veya onların ma'nâsında olanlar dışında bir şeyin mescidde yapılması evlâ olana muhaliftir" der.

12- Yeryüzü, üzerine su dökülerek temizlenir. Bir de oyulmasına gerek yoktur. Hanefîler pislenen yerin oyulmasını da şart koşar. Ancak yer yumuşaksa, dökülen suyu hemen emiyorsa pis yerin oyulmasına gerek yok derler. Eğer yer sertse, suyu emmiyorsa, temizlenmesi için o pis yerin oyulup atılmasını şart koşarlar.

İbnu Hacer, Hanefîlerin bu hükümde biri mevsul, ikisi mürsel üç hadise dayandıklarını söyledikten sonra mevsul olanın da sened yönüyle zayıf olduğunu belirtir.[518]

3509ـ 4ـ وعن أبي هريرة رَضِـيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ أعْرَابِيّاً دَخَلَ المَسْـجِدَ، وَرَسُولُ اللهِ # جَالِسٌ فَصَـلى رَكْعَتَيْنِ، ثُمَّ قالَ: اللَّهُمَّ ارْحَمْنِى وَمُحَمّداً، وَ تَرْحَمْ مَعَنَا أحداً، فقَالَ النَّبىُّ #: لَقَدْ تَحَجَّرْتَ وَاسِـعاً، ثُمَّ لَمْ يَلْبَثْ أنْ بَـالَ فِي المَسْـجِدِ فَأسْـرَعَ إلَيْهِ النّـاسُ، فَنَهَاهُمْ رسولُ اللهِ وقال: إنَّمَا بُعِثْتُمْ مُيَسّرِينَ وَلَمْ تُبعَثُوا مُعَسّرِينَ، صُبُّوا عَلَيْهِ سَجَّ مِنْ مَاءٍ، أوْ قالَ ذَنُوباً مِنْ مَاءٍ[. أخرجه الخمسة إ مسلماً، وهذا لفظ أبي داود والترمذي رحمهما الله.

4. (3509)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), mescidde otururken, bir bedevi girip iki rek'at namaz kıldı. Sonra da şöyle dua etmeye başladı: "Allah'ım, bana da, Muhammed'e de rahmet et. Bizden başka kimseye rahmet etme!"

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) atılıp:

"Geniş alanı daralttın!" dedi. Derken adam hemen kalkıp mescidin içine akıtmaya başladı. Halk da hemencecik üzerine yürüdü. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onları yasaklayıp:

"Kolaylaştırıcılar olarak gönderildiniz, zorlaştırıcılar olarak gönderilmediniz. Üzerine bir kova su dökün!" ferman buyurdular."[519]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste geçen vak'a önceki hadistekinin tıpkısıdır. Bu sebeple temizlikle ilgili kısımların açıklamasını önceki hadisin açıklamasına bırakıyoruz. Burada fazla olarak, mescide gelen bedevinin iki rekat namaz kıldığı, arkadan da sadece kendisi ve Resûlullah için Allah'tan rahmet taleb eden bir duada bulunduğu, Resûlullah'ın o çeşitten bir duada bulunmayı uygun görmeyerek müdahale ettiği kaydedilmektedir.

Hattâbî, تَحَجَّرْتَ kelimesinin حَجْر hacr'dan geldiğini belirtir. Hacr: Dilimize de hukukî bir tâbir olarak giren bu kelime, yasak koymak, malından tasarrufta bulunma yetkisini almak ma'nâsına gelir. Öyleyse Resûlullah, bedeviye: "Sen Allah'ın herkese şâmil olan rahmetini kendinle bana tahsis ederek genişi daralttın" demek istemiştir. Böylece anlaşılıyor ki, namazdan sonra yapılan duada kişi kendisi ve yakınları için Allah'tan rahmet, mağfiret isterken, diğer mü'minler için de istemelidir. İslâmî duânın edebi bunu gerektirmektedir.[520]

3510 -5- و'بي داود في أخرى:]خُذُوا مَا بَالَ عَلَيْهِ مِنَ التُّرَابِ، فَأَلْقُوهُ وَأهْرِيقُوا عَلى مَكَانِهِ المَاءَ[. قالَ أبُو دَاوُدَ: وَهذِهِ الرِّوَايَةَ مُرْسَلَةٌ 'نَّ ابْنَ مَعْقِلٍ لَمْ يُدْرِكْ النبىَّ #.»تَحَجَّرْتَ وَاسِعاً« أى ضيقت السعة.وَ»الذَّنُوبُ« الدلو العظيمة .
وكذلك »السَّجْلُ« و يسمى سجً إ إذا كان فيه ماء .

5. (3510)- Ebû Dâvud'un diğer bir rivayetinde şöyle denmiştir: "Üzerine akıttığı toprağı alın ve onu atın, yerine su dökün!"

Ebû Dâvud derki: "Bu rivayet mürseldir. Çünkü İbnu Ma'kıl, Resûlullahla karşılaşmadı."[521]

AÇIKLAMA:

Bu rivayette, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), mescidin içinde bedevinin akıtarak kirlettiği yerin oyularak pis toprağının başka bir yere atılmasını emretmiş, kalan yere de tekrar su dökülmesini ferman buyurmuştur.

Bu hadis mürseldir; çünkü İbnu Ma'kıl Resûlullah'la karşılaşmamıştır.[522]

3511 -6- وعن أبي عبدالله الجشمى قال حدثنا جندب رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]جاءَ أعْرَابِيٌّ فَأنَاخَ رَاحِلَتَهُ ثمَّ عَقَلَهَا، ثُمَّ دَخَلَ المَسْجِدَ فَصَلّى خَلْفَ رَسُولِ اللهِ #، فَلَمَّا سَلَّمَ رسولُ اللهِ # أتَى ا'عْرَابِيٌّ رَاحِلَتَهُ فأطْلَقَهَا، ثُمَّ رَكِبَ، ثُمَّ نَادَى: اللَّهُمَّ ارْحَمْنِى وَمُحَمّداً، وَ تُشْرِكْ مَعَنَا فِي رَحْمَتِنَا أحَداً، فقَالَ رسولُ اللهِ #: مَنْ تَرَوْنَ أضَلَّ هذَا أوْ بَعِيرُهُ؟ ألَمْ تَسْمَعُوا إلى مَا قالَ؟ قَالُوا: بَلَى[.

أخرجه أبو داود .

6. (3511)- Ebû Abdullah el-Cüşemî anlatıyor: "Bize Cündüp radıyallahu anh anlattı ve dedi ki: "Bir bedevi geldi. Devesini önce ıhtırdı, sonra bağladı. En sonra mescide girip Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın arkasında namaz kıldı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) selam verince, bedevi bineğinin yanına gelerek bağını çözüp, üzerine bindi. Sonra da seslice şöyle duada bulundu:
"Allahım, bana ve Muhammed'e rahmet et. Rahmetimizde bir başkasını bize ortak kılma!" Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) müdâhale edip:
"Bunu mu, yoksa devesini mi, hangisini daha şaşkın görüyorsunuz? Ne söylediğini duymadınız mı?" buyurdular. Oradakiler: "Evet! duyduk" dediler."[523]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet de öncekiler gibi, bedevi ile ilgili. Belki de mescide akıtandan başka bir bedevinin hikayesi. Çünkü bu, Resûlulah (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından yadırganıp âdâb dışı bulunan duayı, devesine bindikten sonra yapmıştır.
Resûlullah, adam hakkında, câhilâne yaptığı duası sebebiyle "Bunu mu, yoksa devesini mi, hangisini daha şaşkın görüyorsunuz?" diyerek yaptığı duayı alenen reddetmiştir. Hattâbî edall'i "echel" diye açıklar. Echel, câhil ma'nâsına gelir. Biz "şaşkın" diye tercümeyi daha uygun bulduk, zirâ dalâlette şaşırma ma'nâsı daha galip. Hattâbî, Allah'ın rahmetini daraltmayı cehaletle tevil eder. Ancak, bunun bir şaşkınlık olduğu da rahatça söylenebilir.
Resûlullah en sonda: "Onun ne söylediğini duymadınız mı?" diyerek, hakkında kullandığı tahkiri bu sebeple hakettiğine dikkat çekmiştir.[524]

3512-7- وعن أمّ سلمة رَضِيَ اللهُ عَنْهـا:]أَنَّهَا قالَتْ لَهَا امْرَأةٌ إنِّى أُطِيلُ ذَيْلِى، وَأمْشِى في المَكَانِ الْقَذِرِ، فقَالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ: قَالَ رسُولُ اللهِ #: يُطَهِّرُهُ مَا بَعْدَهُ[. أخرجه ا٘ربعة إ النسائي .

7. (3512)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Bir kadın bana: "Ben eteğimin zeylini fazla uzatıyorum ve pis yerlerde de yürüyorum? (Bu hususta ne dersiniz?)" diye sordu. Bende ona Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın:
"(Pis yerlere değen eteği) ondan sonrası temizler" dediğini söyledim."[525]

AÇIKLAMA:

Eza, rahatsızlık veren herşey demektir. Taş, toprak, çerçöp, diken, herhangi bir pislik bulaşığı vs.
Zeyl, kelime olarak kuyruk, uç kısım, çıkıntı, ilâve gibi ma'nâlara gelir. Burada entarinin yere bakan kısmı. Zeyl denmesi için yere değmesi şart değil. Sadedinde olduğumuz rivayette, yere değecek kadar uzun tutulan kadın elbisesi mevzubahistir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) pis bir yere değerek kirlenen zeylin, arkadan temiz yere değmek suretiyle temizlendiğini ifade etmektedir. Ümmü

Seleme'ye meseleyi soran kadın, yere değen eteğinin kirlenmiş sayılıp sayılmayacağı hususunda tereddüde düşmüş olmalı. İmam Şâfiî: "Yere değen eteğin temiz sayılması için yerin kuru olması gerekir" der. Aksi takdirde, yaş bir pislik çamaşıra bulaşıp kalacak olursa, onun temiz sayılmaması gerektiğini, yaş bir yere değerse onun bir başka yere değmesiyle temizlenmesi mümkün olmaz, yıkanması gerekir, der. Ahmed İbnu Hanbel de hadiste bevl bulaşan bir eteğin bir başka yere değerek temizleneceğinin kastedilmediğini, kirli bir yerden geçerken oraya değen eteğin temiz bir yerden geçildiği takdirde oraya değmesiyle temizleneceğinin kastedildiğini belirtir. İmam Mâlik bundan: "Toprağın bir yeri bir başka yerini temizler. Bir kimse önce kirli bir yere bassa, sonra da kuru temiz bir yere bassa, bu ikinci yerin öncekinin pisliğini temizleyeceğini" anlar. Hattâbî bu nakillerden sonra, "Bevl gibi bir necâset, elbise veya bedene bulaşacak olsa ancak su ile yıkamakla temizlenebileceği hususunda ümmetin icma ettiğini" belirtir.[526]

-3513 -8- و'بي داود في أخرى:]أنَّ امْرأةً مِنْ بَنِى عَبْدِ ا'شْهَلِ قالَتْ: قُلْتُ يَارسُولَ اللّهِ: إنَّ لَنَا طَرِيقاً إلى المَسْجِدِ مُنْتِنَةً، فَكَيْفَ نَفْعَلُ إذَا مُطِرْنَا؟ فقالَ: ألَيْسَ بَعْدَهَا طَرِيقٌ هِىَ أطْيَبُ مِنْهَا؟ قُلْتُ: بَلى. قالَ: فهذِهِ بهذِهِ[.

8. (3513)- Ebû Dâvud'un bir diğer rivayetinde şöyle denmiştir: "Benî Abdul-Eşhel'den bir kadın anlatıyor:

"Ey Allah'ın Resûlü dedim. Bizim mescide giden yolumuz pis kokulu (topraktır). Yağmur yağınca ne yapalım?"

"Sizinkinden sonra, ondan daha temiz bir yol yok mu?" diye sordu. "Evet!" deyince:

"İşte bu öbürünü telafi eder, (temizler)!" buyurdu."[527]

-3514 -9- وله في أخرى عن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]قال رَسولُ اللّهِ #: إذَا وَطِئَ أحَدُكُمْ بِنَعْلِهِ ا'ذَى، فإنَّ التُّرَابَ لَهُ طَهُورٌ[.

9. (3514)- Yine Ebû Dâvud'da Ebû Hüreyre'den bir rivayet şöyle: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden biri, ayakkabısıyla bir pisliğe basarsa, bilesiniz, toprak onu temizler."[528]

AÇIKLAMA:

Bu iki rivayet, pis yoldan geçildiği veya pis bir şeye basıldığı takdirde, temiz bir yerden geçme hâlinde, ayakkabının bu temiz yerlere değerek temizleneceğini ifade ediyor, yeter ki ayakkabı üzerinde pislik eseri gözükmesin.

Hattâbî, Meâlim'de, Evzâî'nin bu meselelerde ikinci hadisin zâhirini esas aldığını, "Ayakkabı veya meste bulaşan pisliğin temizlenmesi için, toprağa sürtülmesinin yeterli olacağını, onunla namaz kılınabileceğini söylediğini" kaydeder. İbrahim Nehâî'nin bu durumda, ayakkabı veya mestte

pislikten ne bir koku ve ne de bir eser kalmadığı hususunda emin oluncaya kadar silmeye devam ettiği rivayet edilmiştir.
İmam Şâfiî bu meselede şöyle demiştir: "Necasetler ister yerde, ister elbise veya ayakkabıda olsun su ile yıkanmadıkça çıkmaz."
Bagavî der ki: "Ulemâ, çoğunluk itibariyle bu hadisin zahiriyle hükmetmiş ve: "Bir ayakkabı veya mestin ekseriyetine bir pislik bulaşsa, toprakla ovulup necasetin çoğunlukla çıkarılması halinde temizdir, onunla namaz kılınabilir" demiştir. Şâfiî'nin eski görüşü de budur. Yeni görüşünde su ile yıkanmasını şart koşar."
Bazı fakihler, ayakkabının sert olması sebebiyle pisliği emmiyeceği, dolayısıyla hükmün yaş ve kuru her iki pisliğe şâmil olduğu görüşünü benimsemişlerdir. Hadisin zâhiri de mutlak olup, her ikisini de içine almaktadır.[529]

-3515 -10- وعن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]إذَا مَرَّ ثَوْبُكَ، أوْ وَطِئْتَ قَذَاراً رَطْباً فَاغْسِلْهُ، وَإنْ كَانَ يَابِساً فَ عَلَيْكَ[. أخرجه رزين .

10. (3515)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) diyor ki: "Elbisen yaş bir pisliğe değdi ise veya öylesi bir necâsete ayakkabınla bastı isen, o pisliği su ile yıka. Pislik kuru ise, bir beis yok."[530]

AÇIKLAMA:

Rivayet hüküm itibariyle öncekilere benzemektedir.

İKİNCİ FASIL - MENİ HAKKINDA

-3516 -1- عن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]كنْتُ أغْسِلُ الجَنَابَةَ مِنْ ثَوْبِ رَسولِ اللهِ # فَيَخْرُجُ إلى الصَّةِ، وَإنَّ بُقَعَ المَاءِ في ثَوْبِهِ[. أخرجه الخمسة، وهذا لفظ الشيخين .

1. (3516)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın elbisesine bulaşan meniyi yıkıyordum. O, elbisesinde ıslak kısım (kurumamış) olduğu halde namaza giderdi."[531]

-3517 -2- ولمسلم في أخرى:]أنَّ رَجُ نَزَلَ بِعَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْها، فَأصْبَحَ يَغْسِلُ ثَوْبَهُ، فَقَالَتْ عَائِشَةُ: إنَّمَا كَانَ يُجْزِيكَ أنْ تَغْسِلَ مَكَانَهُ، فإنْ لَمْ تَرَهُ نَضَحْتَ حَوْلَهُ، لَقَدْ رَأيْتُنِى أفْرُكُهُ مِنْ ثَوْبِ رسولِ اللهِ # فَرْكاً فَيُصَلِّى فِيهِ[.وفي أخرى:]وَلَقَدْ رَأيْتُنى، وَإنِّى ‘حُكُّهُ مِنْ ثَوْبِ رسولِ اللهِ # يَابِساً بِظُفْرِى[.

2. (3517)- Müslim'in bir diğer rivayetinde şöyle gelmiştir: "Hz. Âişe (radıyallahu anhâ)'ya bir zât misafir oldu. Adam sabahleyin, elbisesini yıkamaya başladı. Hz. Âişe ona:
"Sana, (meni) bulaşan yeri [gördüysen] orasını yıkaman kâfi idi, göremediğin takdirde etrafını yıkardın. Ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın elbisesinden (meni bulaşığını) ovalamak suretiyle çıkardığımı biliyorum. O, (bir de yıkamaksızın) onun içinde namaz kılardı."
Bir diğer rivayette şöyle gelmiştir: "İyi biliyorum kurumuş meni bulaşığını Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın çamaşırından tırnağımla kazıyarak çıkarıyordum."[532]

AÇIKLAMA:

1- Elbiseye meni bulaştığı takdirde onun nasıl temizleneceğini bu iki rivayet göstermektedir:
* Bulaştığı yerin yıkanması... Bu henüz kurumamış olma haliyle ilgilidir. Elbisenin bulaşık kısmının su ile yıkanması yeterlidir.
* Ovalamak suretiyle... Bu kurumuş olma halinde temizleme usulüdür. Ovalamada bulaşık kısım, su kullanılmadan çamaşır kendi kendine sürtülerek meni eserinin küçük parçacıklar halinde dökülmesini sağlamaktan ibarettir. Hz. Âişe, kuru bulaşığın ovalama yerine tırnakla kazınması suretiyle de çıkarılabileceğini belirtmektedir.
2- Ovalama veya kazıma suretiyle meninin temizleme kolaylığı, meninin necislik durumu hakkındaki anlayıştan gelir. Âlimler meni necis midir değil midir, münakaşa etmiştir.
* Hanefîlerle, Mâlikîlere göre necistir. Ancak Ebû Hanîfe merhum, meninin kuru olması halinde elbisenin ovalanmasını temizlik için yeterli gördüğü halde İmam Mâlik, yaş da olsa kuruda olsa mutlaka yıkanması gerektiğini söyler. Meninin necis olduğunu söylemekle beraber, yıkanmadan namaz kılınmış olduğu takdirde namazın iadesinin gerekmiyeceğini söyleyen âlim de çıkmıştır: Leys ve Hasan İbnu Hayy gibi.
* Şâfiîlere ve Hanbelîlere göre meni temizdir. Dâvud-u Zâhirî'nin de böyle hükmettiği bilinmektedir. Ashab'tan Hz. Ali, Sa'd İbnu Ebî Vakkas, Abdullah İbnu Ömer ve Hz. Âişe (radıyallahu anhüm)'ün de bu görüşte olduğu rivayet edilmiştir.
Şunu hemen belirtmek isteriz: Meniye necis diyenler, onun yıkandığını gösteren hadisleri esas almışlardır. Necis değil diyenler de ovalamakla temizleneceğini ifade eden hadisleri esas almışlardır. Şeriat-ı garrâmız ruhsat ve kolaylık dinidir. Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) bu meselede de ruhsat murad etmiş olmalı ki, ihtaflı beyanlarda bulunmuştur.
* Nevevî, hayvan menisinin hükmü hakkında da açıklamada bulunur:
** Köpek, domuz ve onların menisinden doğan hayvanların menisi kesinlikle necistir.Diğer hayvanların menisi hakkında üç görüş var:
*** Eti yensin yenmesin bu hayvanların menisi temizdir.
*** Hepsi necistir.
*** Eti yenenlerin menisi temiz, yenmeyenlerinki necistir.
3- Âlimler hadisten şu hükmü de çıkarmışlardır: Kadınlar, kocaların elbisesini yıkamak gibi kadını ilgilendiren hizmetleri yaparlar. Bu, sünnete uyan âdâb ve iyi geçimin de yoludur.
4- Önder durumundaki büyüklerin hususi halleri ve hattâ istihya duyulan meseleleri, ibret alınması, örnek tutulması maksadıyla başkalarına anlatılabilir. Ashab, bu mülâhaza ile Resûlullah

(aleyhissalâtu vesselâm)'la ilgili pekçok teferruatı anlatmaktan çekinmemiştir.[533]

3518 -3- وعن يحيى بن عبدالرحمن بن حـاطب:]أَنَّهُ اعْتَمَر مَـعَ عُمَرَ بنِ الخَطَّابِ رَضِـيَ اللهُ عَنْـه في رَكْبٍ فِيهِمْ عَمْرُو بنُ العَـاصِ، وَإنَّ عُمَرَ عَرَّسَ بِبَعْضِ الطَّرِيـقِ قَرِيبـاً مِنْ بَعْضِ الْمِيَـاهِ، فَـاحْتَلَمَ عُمَرُ بنُ الخَطَّـابِ، وَقَـدْ كَادَ أنْ يُصْبِحَ فَلَمْ يَجِـدْ مَعَ الرَّكْبِ مَـاءً فَرَكِبَ حَتّى جَاءَ المَـاءَ، فَجَعَـلَ يَغْسِلُ مَـا رَأى مِنْ ذلِكَ احْتِلامِ حَتّى أسْفَرَ، فقَالَ لَـهُ عَمْرُو بنُ الْعَاصِ: أصْبَحْتَ، وَمَعَنَا ثِيَابٌ، فَدَعْ ثَوْبَكَ يُغْسَلُ، فقَالَ عُمَرُ: وا عَجَباً لَكَ يَا ابنَ الْعَاصِ، لَئِنْ كُنْتَ تَجِدُ ثِياباً أفَكُلُّ النَّاسِ يَجِـدُ ثِيَابـاً؟ واللهِ لَوْ فَعَلْتُهَـا لَكَـانَتْ سُنَّةً، بَلْ أغْسِلُ مَا رَأيْتُ وَأنْضَحُ مَا لَمْ أرَهُ[. أخرجه مالك .

3. (3518)- Yahya İbnu Abdirrahman İbni Hâtıb'ın anlattığına göre, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'la -içerisinde Amr İbnu'l-Âs (radıyallahu anh)'ın da bulunduğu bir cemaatle birlikte umre yapmıştır- sefer esnasında su kaynaklarından birine yakın olan bir yolda Hz. Ömer, sabaha doğru mola verdi. (Herkes gibi kendisi de yattı. Bu esnada) ihtimal oldu. Sabah olunca kafilede, (yıkanması için yeterli) su bulunamadı. Hayvanını binip (yakınındaki) suya kadar geldi. Derhal bu ihtilâmdan kalan meni bulaşığını yıkamaya başladı. Derken ortalık ağardı. Amr İbni'l-Âs (radıyallahu anh), Hz. Ömer'e:
"Sabah oldu. Yanımızda temiz elbise var, şu elbiseni (yıkamayı) bırak, bilahare yıkanır" dedi. Ancak Hz. Ömer kendisine:
"Ey İbnu'l-Âs, hayret doğrusu! Yani sen elbise buldun diye herkes elbise mi bulacak? Allah'a yemin olsun ben senin söylediğini yapsam bu bir sünnet olur. Hayır, ben gördüğüm (meniyi) yıkarım ve görmediğime de su çiler (temizlenmiş addeder)im!"dedi."[534]

AÇIKLAMA:

Hadiste Hz. Ömer'in elbisesi üzerinde görülen meni bulaşığını yıkamakta olduğu, görülmeyen kısımları da terkettiği anlaşılmaktadır. Amr İbnu'l-Âs: "Sabah vakti oldu, yanımızda yedek temiz çamaşır var, sana ondan verelim giy, elbisenin tamamı bilahare yıkansın!" teklifinde bulunur.
Ancak Ebû'l-Velid el-Bâcî'nin belirttiği üzere, Resûlullah'ın "Size benim sünnetime, benden sonra da Hülafa-i Râşidîn'in sünnetine uymak düşer" hadisinin ümmette hâsıl ettiği tesir sebebiyle gönüllerde tuttuğu makamın derecesini iyi bilen Hz. Ömer, fevkalâde bir şuur ve ferasetle bu teklifi kabul etmiyor ve ümmete böyle bir durumda uyması gereken pratik ve kolay yol ne ise onu gösteriyor: "Gözle görülen meni bulaşığını yıkayıp geri tarafa da su çilemek suretiyle temizliğine hükmetmek..."
Ebû'l-Velid el-Bâcî, bu hadise dayanarak Mâlikî mezhebinde "su çileme" işinin vacib olduğunu belirtir: "Çünkü der, vakit daralmışken, halka hemen namaz kıldırma işi varken, bunu tehir etmek, ancak namaza mani vacib bir iş sebebiyle olur." Ebû Hanîfe ve Şâfiî rahimehümullah: "Şüpheye dayanılarak su çilemek gerekmez, görülmeyen bulaşık, yok farzedilir, çamaşırının geri kalan kısmının temizliğine hükmedilir" demişlerdir.[535]

-3519 ـ4ـ وعن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]إنَّمَا المَنِىُّ بِمَنْزِلَةِ المُخَاطِ فَامِطْهُ عَنْكَ وَلَوْ بِإذْخِرَةٍ[. أخرجه الترمذي بغير إسناد .

4. (3519)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) buyurmuştur ki: "Meni, sümük menzilesindendir. Öyleyse bunu kendinden, izhir otuyla da olsa sil at!"[536]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayeti, Tirmizî sened vermeksizin ta'lik olarak, bir başka hadisi açıklarken kaydetmiştir. Hadis, bu rivayette mevkuf yani İbnu Abbâs'ın şahsî fetvası gibi gözükmektedir. Ancak, Atâ'dan gelen bir rivayette hadisin merfu yani Hz. Peygamberin sözü olduğu tasrih edilmiştir.
2- İzhir, Mekke ve Medine'de yetişen kokulu bir ottur. Temizlik işlerinde yaygın şekilde kullanılmıştır.

Meni bulaşığının hükmüyle ilgili ulemânın görüşünü önceki rivayetlerde açıkladık.[537]

ÜÇÜNCÜ FASIL - HAYIZ KANI

-3520 ـ1ـ عن أسماء بنت أبي بكر رَضِيَ اللهُ عَنْهما قالت:]جَاءَتِ امْرَأةٌ إلى النبيّ # فقَالَتْ: إحْدَانَا يُصِيبُ ثَوْبُهَا مِنْ دَمِ الحَيْضَةِ، كَيْفَ تَصْنَعُ بِهِ؟ قالَ: تَحُتُّهُ، ثُمَّ تَقْرُصُهُ بِالْمَاءِ، ثُمَّ تَنْضَحُهُ، ثُمَّ تُصَلِّى فِيهِ[. أخرجه الستة .

1. (3520)- Esmâ Bintu Ebî Bekr (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir kadın (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek:
"(Ey Allah'ın Resûlü!) Birimizin çamaşırına hayız kanı bulaşınca ne yapmalıdır?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Önce kazır, sonra parmak ucuyla bulaşan yeri yıkar, sonra da [kan görülmeyen yere] su çiler" buyurdu."[538]

-3521 ـ2ـ وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]مَا كَانَ ‘‘حْدَانَا إ ثَوْبٌ وَاحِدٌ تَحِيَّضُ فِيهِ، فإذَا أصَابَهُ شَىْءٌ مِنْ دَمٍ قَالَتْ بِرِيقِهَا فَمَصَعَتْهُ بِظُفْرِهَا[. أخرجه البخاري، وهذا لفظه، وأبو داود. وله في أخرى:]فَتَقُصُّهُ بِرِيقِهَا[.

2. (3521)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "[Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevceleri olan] bizlerden her birinin, içinde hayız olduğu bir tek elbisesi vardı. Ona hayız kanı değecek olsa, onu tükrüğü ile ıslatır, sonra onu tırnağı ile ovalar (yıkar)dı" dedi."[539]

3522- 3- وفي أخرى للبخارى قالت:]كَانَتْ إحْدَانَا تَحَيَّضُ، ثُمَّ تَقْرُصُ الدَّمَ مِنْ ثَوْبِهَا عِنْدَ طُهْرِهَا فَتَغْسِلُهُ، وَتَنْضَحُ سَائِرَهُ ثُمَّ تُصَلِّى فِيهِ[.»المَصْعُ« التحريك والفرك، وهو المراد بالقصّ كما في رواية أبي داود.

3. (3522)- Buhârî'nin bir diğer rivayeti şöyle: "(Hz. Âişe) dedi ki: "Bizden biri hayız olur, sonra temizlenince, (bulaşma) kanı, elbisesinden kazır ve elbisenin geri kısmına su serper sonra da içinde namaz kılardı."[540]

AÇIKLAMA:

1- Hayız kanı, yıkanması vacib olan necasetlerdendir. Bu kanın diğer kanlardan veya necasetten necislik yönüyle bir farkı yoktur. Bu hususta icma edilmiştir. Ancak, yıkanmasının kolay olması için önceden kazınması, ovulması müstehabtır.

2- Âlimler her çeşit necasetin temizlenmesinde yegâne vasıtanın temiz su olduğunu söylemiştir. Ancak Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf bütün temiz mâyilerin necaseti çıkarılabileceğini söylemiştir. Onların bu hükümdeki delillerinden biri 3521 numaralı hadistir. Orada kanın tükrükle ıslatılması zikredilmektedir. "Tükrük temiz olmasaydı elbise daha da kirlenirdi" denmiştir.

3- Kan lekesi temizlendikten sonra elbisenin geri kalan kısmına su çileme meselesine bazı âlimler itiraz etmişlerdir: "(Kanın bulaşıp bulaşmadığı hususunda) şüpheye düşülen elbiseye su çilemek hiç bir fayda sağlamaz. Çünkü şayet temizse, bir çilemeye hâcet yok. Eğer kirlenmiş ise böyle bir çileme ile zaten temizlenmez."

Şu halde bu hadisler, hayız kanının elbiseye bulaşması halinde, bulaşık kısmın yıkanmasıyla elbisenin temiz olacağını, yıkanan yerin ıslaklığı kurumadan o elbisenin içinde namaz kılınabileceğini belirtmektedir.[541]

DÖRDÜNCÜ FASIL - KÖPEK VE DİĞER HAYVANLAR HAKKINDA

3523- 1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ رسُولَ اللهِ # قالَ: طَهُورُ إنَاءِ أحِدِكُمْ إذَا وَلَغَ فيهِ الْكَلْبُ أنْ يَغْسِلَهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ أُوَهُنَّ بِالتُّرَابِ[. أخرجه الستة، واللفظ لمسلم .

1. (3523)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdularki: "Bir kaba, köpek banmışsa onun temizlenmesi, yedi kere su ile yıkanmasına bağlıdır, hatta bunların ilki toprakla olmalıdır."[542]

AÇIKLAMA:

Şâfiî, Ahmed ve Cumhur, bu hadise dayanarak köpek bir kaptaki suyu içtiği takdirde, o kabın yedi kere yıkanmasının vacib olduğuna hükmetmiştir. Ebû Hanîfe, başka delili esas alarak üç kere yıkamanın yeterli olduğuna hükmeder. Nevevî, toprakla yıkamanın ma'nâsını "Suyu bulandıracak miktarda toprağın suya katılmasıdır" diye açıklar. "Suyu toprağa katmak veya toprağı suya atmak, yahut da yerden topraklı su almak arasında fark görülmemiştir. Fakat necaset değen yerin toprakla meshedilmesi yeterli bulunmamıştır" der.

Hadiste, az suya düşen bir pislik, suyun vasıflarını değiştirmese de kirleneceğine delil görülmüştür. Çünkü köpeğin içmesi sırasında akan salyası suyun vasıflarını değiştirmez.[543]

3524 -2- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]كَانَتِ الْكَِبُ تُقْبِلُ وَتُدْبِرُ في المَسْجِدِ في زَمَانِ رَسولِ اللهِ #، فَلَمْ يَكُونُوا يَرُشُّونَ شَيْئاً مِنْ ذلِكَ[. أخرجه البخاري، وهذا لفظه، وأبو داود.والمراد بقوله »تُقْبِلُ وَتُدْبِرُ« عبورها في المسجد حيث لم يكن أبواب من غير تلويث ببول ونحوه.

2. (3524)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Köpekler Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde mescidin içinde gidip gelirlerdi. Bu sebeple mescidi yıkamak için içine su serpmezlerdi." [544]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıda kaydedilen metin, hadisin Buhârî'deki vechidir. Ebû Dâvud'un metninde تَبُولُ ziyadesi de var, yani köpeklerin "siğdiği" de belirtilir.

2- Şu halde mescidde köpek dolaşıyor, gidiyor geliyor, akıtıyor, fakat yıkanmıyor. Ebû Dâvud bu hadisi "Kuruyunca toprağın temiz olması" adını taşıyan bir babta kaydeder. Şârihler: "Bu hadiste, toprağa bir pislik değer, sonra bu pislik güneş veya rüzgârla kurur ve yerinde pisliğe ait bir iz kalmazsa o taprağın temiz olacağına dair delil vardır; çünkü su serpilmemesi toprağın kurumuş olmasına ve temizlenmesine delildir" derler.

Hattâbî, bu halin nâdiren vuku bulmuş olabileceğini belirtir: "Mescidlere köpeklerin rastgele girerek kudsiyetini ihlâl etmeleri caiz değildir. O zaman, mescidde köpeklerin girip çıkmasına mani olacak kapı yoktu" der.

3- Ulemâ, kurumakla toprağın temizlenmesi meselesinde ihtilâf etmiştir:

* Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed rahimehumullah: "Güneş, topraktan necâseti temizler, yeter ki necasetten eser gözükmesin" demiştir.

* Ebû Kılâbe: "Toprağın kuruması, temizliğidir" der.

* Şâfiî ve Ahmed İbnu Hanbel: "Toprağa necaset değmişse bunu sadece su temizler" der.

Bazı âlimler, bu hususta daha önce geçmiş olan (3508) hadisleri de göz önüne alarak necâset değen toprağın temizlenmesinde iki yol var derler: "Biri üzerine su dökmek, diğeri de rüzgâr veya güneşte kurumasıdır."[545]

3525 -3- وعن كبشة بنت كعب بن مالك، وكانت تحت ابن أبي قتادة:]أَنَّ أبا قَتَادَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْه دَخَلَ عَلَيْهَا فَسَكَبَتْ لَهُ وَضُوءاً، فَجَاءَتْ هِرَّةٌ تَشْرَبُ مِنْهُ، فَأَصْغَى لَهَا ا"نَاءَ حَتَّى شَرِبَتْ. قالَتْ: فَرَآنِى أنْظُرُ إلَيْهِ، فقَالَ: أتَعْجَبِينَ يَا ابْنَةَ أخِى؟ قَالَتْ: فَقُلْتُ: نَعَمْ، فقَالَ: إنَّ رَسُولَ اللهِ # قالَ: إنَّهَا لَيْسَتْ بِنَجَسٍ، إنَّمَا هِىَ مِنَ الطَّوَّافِينَ عَلَيْكُمْ أوِ الطَّوَّافَاتِ[. أخرجه ا'ربعة .

3. (3525)- Kebşe Bintu Ka'b İbnu Mâlik -ki, İbnu Ebî Katâde'nin nikâhı altında idi- anlatıyor: "Ebû Katâde (radıyallahu anh) yanıma girdi. Kendisine abdest suyu hazırladım. Bu sırada, sudan içmek üzere bir kedi geldi. Ebû Katâde kabı uzattı, kedi içti."
Kebşe sözlerine devamla der ki: "Ebû Katâde kendisine bakmakta olduğumu gördü ve:
"Ey kardeşimin kızı, buna hayret mi ediyorsun?" dedi. Bende:
"Evet!" demiş bulundum. Bunun üzerine:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kedi necis değildir. Kedi sizin etrafınızda çokça dolaşır" buyurdular" dedi."[546]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, kedilerin esas itibariyle necis olmalarına rağmen, evde ev halkı ile haşirneşir olmaları, her tarafı suhuletle dolaşmaları, gelip sık sık sürtünmeleri sebebiyle onlardan kaçınma zorluğu, kap kacağı koruma imkânsızlığı gibi bir kısım durumlardan ötürü, onlara karşı korunma hususunda ruhsat tanındığını ifade etmektedir.
2- Hadiste kedilere karşı rıfkla muâmele etmek gerektiği, onlara karşı iyi muamelenin mükâfaatının umulabileceği irşad buyrulmaktadır.[547]

3526 -4- وعن داود بن صالح بن دينار النمار عن أمه:]أنَّ مَوْتَهَا أرْسَلَتْهَا بِهَرِيسَةٍ إلى عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْها. قَالَتْ: فوَجَدْتُهَا تُصَلِّى، فَأشَارَتْ إلَيَّ أنْ ضَعِيهَا، فَجَاءَتْ هِرَّةٌ فَأكَلَتْ مِنْهَا، فَلَمَّا انْصَرَفَتْ عَائِشَةُ مِنْ صَتِهَا أكَلَتْ مِنْ حَيْثُ أكَلَتِ الهِرَّةُ، وَقَالَتْ: إنَّ رَسُولَ اللهِ # قالَ: إنَّهَا لَيْسَتْ بِنَجَسٍ إنَّمَا هِىَ مِنَ الطَّوَّافِينَ عَلَيْكُمْ، وَإنِّى رَأيْتُ رسولَ اللهِ # يَتَوضّأ بِفَضْلِهَا[. أخرجه أبو داود .

4. (3526)- Dâvud İbnu Sâlih İbni Dinâr et-Temmâr, annesinden anlatıyor: "Efendim beni, Hz. Âişe (radıyallahu anhâ)'ya bir miktar yemekle gönderdi. Gelince Hz.Âişe'yi namaz kılıyor buldum. Bana, elimdekini koymamı işâret etti. (Ben de bıraktım). Ancak bir kedi gelerek üzerinden yedi.
Hz. Âişe (radıyallahu anhâ), namazından çıkınca, kedinin yediği yerden yemeği (bir miktar) yedi. Sonra da şu açıklamayı yaptı: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kedi necis değildir, o sizi çokça dolaşan birisidir" demişti. Ben ayrıca Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kedinin artığıyla

abdest aldığını gördüm."[548]

AÇIKLAMA:

1- Gönderilen yemek herîsedir. Herîse, dövülmüş buğday ve etten yapılan bir yemek çeşididir.

2- Hadis, namazda işarette bulunmanın câiz olduğunu da göstermektedir. Buna cevaz ifade eden başka örnekler, rivayetlerde gelmiştir.

3- Hattâbî der ki: "Hadisten çıkan hükümlerden biri, kedinin zât itibariyle temiz olduğudur. Öyleyse artığı temizdir; içilebilir, abdest alınabilir, bunlarda bir kerahet yoktur. Hadis yine delâlet eder ki: Zâtı tâhir olan her vahşinin -ister yerde yürüyen ister kuş nevinden olsun- eti yenmese bile artığı temizdir." Tirmizî'ninde açıklamasına göre, kedinin artığının temiz olması, Sahabe, Tâbiîn ve Etbâuttâbiîn ulemâsından ekseriyetinin müşterek görüşleridir. Şâfiî, Ahmed, İshak bunlardandır. Ebû Yusuf, İmam Muhammed de bu görüştedirler.
Ebû Hanîfe ise, kedinin herhangi bir vahşi gibi necis olduğunu, ancak tahfif edildiğini, dolayısıyla artığının haram değil mekruh olduğunu söyler. O, bu meselede Ahmed İbnu Hanbel ve Dârakutnî'nin tahriç ettikleri "Kedi vahşi hayvandır" hadisine dayanır.[549]

3527 -5- وعن ميمونة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]سُئِلَ رَسُولُ اللهِ # عَنْ فَأرَةٍ سَقَطَتْ في سَمْنٍ، فقَالَ: ألْقُوهَا وَمَا حَوْلَهَا، وَكُلُوا سَمْنَكُمْ[. أخرجه الستة إ مسلماً، وهذا لفظ البخاري .

5. (3527)- Meymûne (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a yağa düşen fareden soruldu. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Onu ve etrafındaki kısmı atın, yağınızı yiyin!" buyurdu."[550]

3528 -6- وفي رواية ٔبي داود عن أبي هريرة:]فَإنْ كَانَ جَامِداً فَألْقُوهَا وَمَا حَوْلَهَا، وَإنْ كَانَ مَائِعاً فَ تَقْرَبُوهُ[.

6. (3528)- Ebû Dâvud'un Ebû Hüreyre'den kaydettiği bir rivayette şöyle gelmiştir: "(Eğer yağ) donmuşsa fareyi ve etrafındaki yağı kaldırıp atın, yağ sıvı ise, artık ona yemek niyetiyle) yaklaşmayın."[551]

AÇIKLAMA:

Nesâî'nin bir rivayetinde bu yağın donmuş olduğu tasrih edilir. Ulemâ, donmuş yağa herhangi bir necâset düşerse, o kısmın atılmasıyla geri kalan kısmın yenileceğini söylemiştir. "Ancak derler, yağa düşen pislikten yağın geri kalan kısmına herhangi bir eser, bir parça sirâyet etmediğinden emin olmak gerekir. Böyle bir sirâyet endişesi varsa, emâre görülürse tamamı atılır."
Yağ sıvı ise, hükümde ihtilâf edilmiştir.

* Cumhur, necâsetin değmesiyle yağın tamamiyle kirleneceğine hükmeder. Zührî, Evzâî, Ahmed gibi

bazıları muhalefet etmiştir. Ahmed İbnu Hanbel mâyi bir şeye pislik düştüğü takdirde, (tad, koku, renk gibi) bir değişiklik olursa kirleneceğini söylemiştir. İmam Mâlik'ten de buna yakın bir rivayette bulunulmuştur.

* Ebû Hanîfe, "Böyle bir mâyinin yenilmesi içilmesi caiz değildir, satışı ve kandilde yakılması câizdir" demiştir.

* Şâfiî hazretleri, "Yenmesi de satılması da câiz değildir, kandilde yakılabilir" demiştir.[552]

3529 -7- وفي أخرى له عن أبي سعيد رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ رسولَ اللهِ # مَرَّ بِغُمٍ يَسْلُخُ شَاةً وَمَا يُحْسِنُ، فقَالَ لَهُ رَسُولُ اللهِ #: تَنَحَّ حَتّى أُرِيكَ، فَأَدْخَلَ يَدَهُ بَيْنَ الجِلْدِ وَاللَّحْمِ فَدَخَسَ بِهَا حَتَّى دَخَلَتْ إلى ا''بْطِ، ثُمَّ مَضى فَصَلّى لِلنَّاسِ وَلَمْ يَتَوَضَّأ[.زاد في رواية: »يَعْنِى لَمْ يَمَسَّ مَاءً«.»الدَّخْسُ« بخاء معجمة: الدس .

7. (3529)- Yine Ebû Dâvud'da Ebû Saîd (radıyallahu anh)'tan kaydedilen bir rivayette denir ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir koyunu beceriksizce yüzmekte olan bir köleye uğramıştı. Ona:

"Çekil de sana göstereyim!" dedi. Derhal elini deri ile et arasına soktu. Elini, bütün kolu koltuğa kadar derinin altında kalacak şekilde ilerletti. Sonra gidip abdest almadan halka namaz kıldırdı."

Bir rivayette, "Yani suya değmedi" ziyadesi vardır.[553]

AÇIKLAMA:

Burada abdest almadan, "elini yıkamadan" demektir. Nitekim bir rivayette gelen ziyade bu hususu tasrih etmektedir. Sadedinde olduğumuz hadis, pişmemiş ete elin değmesi halinde yıkama mecburiyeti olup olmadığını belirtme sadedinde vârid olmuştur. Görüldüğü üzere, taze ete değmekle el yıkama zarureti hâsıl olmuyor.[554]

BEŞİNCİ FASIL - DERİLER HAKKINDA

3530 -1- عن مرثد بن عبدالله اليزنى قال:]رَأيْتُ عَلى ابْنِ وَعْلَةَ السَّبَائِيِّ فَرْواً فَمَسَسْتُهُ، فقَالَ: مَالَكَ تَمَسُّهُ، قَدْ سَألْتُ ابنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهما؟ فَقُلْتُ لَهُ: إنَّا نَكُونُ بِالْمَغْرِبِ، وَمَعَنَا الْبَرْبَرُ وَالمَجُوسُ نُؤْتَى بِالْكَبْشِ وَقَدْ ذَبَحُوهُ، وَنَحْنُ نَأكُلُ ذَبَائِحَهُمْ، وَيَأتُونَنَا بِالسِّقَاءِ يَجْعَلُونَ فِيهِ الْوَدَكَ، فقَالَ ابنُ عَبَّاسٍ: قَدْ سَألْنَا رسولَ اللهِ # عَنْ ذلِكَ فَقَالَ: دِبَاغُهُ طَهُورُهُ[. أخرجه الستة إ البخاري، وهذا لفظ مسلم.وفي رواية للنسائى: »وَلَهُمْ قِرَبٌ يَكُونُ فِيهَا اللَّبَنُ وَالمَاءُ وَذَكَرَ نَحْوَهُ«.»الْوَدَكُ«: دسم اللحم .

1. (3530)- Mersed İbnu Abdillah el-Yezenî anlatıyor: "İbnu Va'le es-Sebâî'nin üzerinde bir kürk gördüm ve elimle dokundum. Bana:

"Kürke niye elini değdin?"dedi. Ben bu hususta İbnu Abbâs (radıyallahu anh)'ya sordum ve dedim ki: "Biz Mağrib'te yaşıyoruz. Bizimle birlikte Berberîler ve Mecusîler de var. Onlar bize kestikleri koyunu getiriyorlar. Kestiklerini yemiyoruz. Bize, içerisine iç yağı konmuş deriden mâmul dağarcık getiriyorlar (bunu kabul edelim mi)?" İbnu Abbâs cevaben dedi ki:
"Bundan biz de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sormuştuk: "Derinin debbağlanması onun temizliğidir" buyurdular."[555]
Nesâî'nin bir rivayetinde şöyle gelmiştir: "Onların, içerisinde süt ve su bulunan kırbaları (deriden mamul su kapları) var..." gerisi yukarıdaki gibi..[556]

-3531 -2- وعن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهما:]أنَّ رسولَ اللهِ # مَرَّ بِشَاةٍ مَيْتَةٍ

فقَالَ: ةَّ انْتَفَعْتُمْ بِإهَابِهَا؟ قَالُوا: إنَّهَا مَيْتَةٌ. قالَ: إنَّمَا حُرِّمَ أكْلُهَا[.وفي أخرى: »ةَّ أخَذْتُمْ إهَابَهَا فَدَبَغْتُمُوهُ فَانْتَفَعْتُمْ بِهِ«.
أخرجه الستة إ أبا داود، وهذا لفظ الشيخين.»ا‘‘هَابُ«: الجلد قبل الدباغ .

2. (3531)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ölmüş (ve terkedilmiş) bir koyuna rastlamıştı.
"Bunun derisinden faydalanmıyor musunuz?" buyurdular. Oradakiler:
"Ama bu meytedir (leşdir, istifâdesi caiz değildir)"dediler. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Meytenin yenmesi haramdır!" buyurdular."
Bir başka rivayette: "Bunun derisini alıp, debbağlayarak istifâde etmiyor musunuz?" demiştir.[557]

-3532 -3- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]سُئِلَ رسولُ اللهِ # عَنْ ذَكَاةِ المَيْتَةِ، فَقَالَ: ذَكَاةُ المَيْتَةِ دِبَاغُهَا[. أخرجه ا‘ربعة إ الترمذي، وهذا لفظ النسائي، جعل الدباغ بمنزلة الذبح ‘ن المذبوح طاهر .

3. (3532)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a meytenin zekâtından (kendiliğinden ölen hayvanın derisinin nasıl temiz kılınacağından) sorulmuştu.
"Meytenin zekâtı (temiz kılınması) onun debbağlanmasıdır" diye cevap verdi."[558]

AÇIKLAMA:

1- Kaydettiğimiz bu hadisler, İslâmî usule uymadan öldürülen veya kendiliğinden ölen hayvanların, etlerinin yenilmesi haram olsa da derilerinden istifâde edilebileceğini ifade eder. Bu çeşit hayvanların derilerinin debbağlanması, o hayvanın tezkiyesi hükmüne geçmektedir. Tezkiye, hayvanın şerî usule göre kesilmesi, böylece etinin temiz kılınması demektir. Normalde tezkiye edilmeyen hayvanın eti gibi derisi de temiz değildir. Ancak, derisi debbağlanıp işlendi mi, tezkiye edilmiş

olmakta ve kullanılması helâl hâle gelmektedir.

2- Ancak, ulemânın debbağlama ile derinin tezkiyesi meselesinde farklı görüşler ileri sürdüğünü bilelim:

1) Şâfiî'ye göre köpek ve hınzır dışındaki bütün hayvan meytelerinin derileri debbağlanmak suretiyle temizlenir. Derinin içi de dışı da temizdir, kuru veya mâyi her çeşit eşya ve yiyecek maddesi, içine konabilir. Eti yenen yenmeyen hayvan derisi arasında da bir fark yoktur. Hz. Ali ve Abdullah İbnu Mes'ud'un da bu görüşte olduğu rivâyet edilmiştir.

2) Debbağlama deriyi temizlemez. Ömer İbnu'l-Hattâb, oğlu Abdullah, Hz. Âişe (radıyallahu anhüm ecmâîn) bu görüştedirler. Ahmed İbnu Hanbel'in iki rivayetinden meşhur olanı böyle olduğu gibi, İmam Mâlik' ten gelen iki rivayetten biri de böyledir.

3) Debbağlamakla eti yenen hayvanların meytelerinin derisi temizlenir, yenmeyenlerinki temizlenmez. Evzâî, İbnu'l-Mübârek, Ebû Sevr, İshak İbnu Râhûye bu görüştedir.

4) Hınzır dışında bütün meytelerin derileri, debbağlamakla temizlenir. Bu Ebû Hanîfe'nin görüşüdür.

5) Bütün derilerin dışı temizlenir, fakat içi temizlenmez. Dolayısıyla kurularda kullanılır, ıslak ve yaş şeylerde kullanılmazlar. Üstünde namaz kılınır, içinde kılınmaz. İmam Mâlik'in meşhur görüşü budur.

6) Herşey, köpek ve hınzır dahil hem içiyle hem dışıyla temizlenir. Ebû Dâvud-u Zâhirî'nin ve diğer Zâhirîlerin görüşüdür. Ebû Yusuf'un da böyle söylediği hikaye edilmiştir.

7) Meytenin derisinden, debbağlanmadan da istifade edilebilir. Onların hem yaş, hem kuru her çeşit eşya koymada kullanılması caizdir. Bu da Zührî'nin görüşüdür. Nevevî, bu görüşün şazz olduğunu, iltifat edilmemesi gerektiğini söyler.

3- Bâzı hadislerde debbağlama ameliyesi kesme yerine konulmuştur (3532). Çünkü debbağlanınca, deri kesilmiş gibi temiz olmaktadır.

4- Bu hadislerde, sünnetle Kur'an'ın tahsis edileceğine delil bulunmuştur. Çünkü meytenin haram olduğunu bildiren حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ (Mâide 3) âyeti meytenin her parçasına şâmildir: Et, deri, yün vs... Hadis, âyetin yasağını "yeme"ye tahsis etmiştir.[559]

3533ـ 4ـ وعن سودة بنت زمعة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]مَاتَتْ لَنَا شَاةٌ فَدَبَغْنَا مَسْكَهَا ثُمَّ مَازِلْنَا نَنْبِذُ فيهِ حَتّى صَارَ شَنّاً[. أخرجه البخاري والنسائي.»المَسْكُ« بفتح الميم: الجلد. »وَالشَّنُّ«: القربة البالية.

4. (3533)- Sevde Bintu Zem'a (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Bizim bir koyunumuz öldü. Derisini debbağladık. Sonra eskiyinceye kadar içerisinde nebîz yaptık."[560]

3534ـ 5ـ وعن عبداللّه بن عكيم رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ رَسُولَ اللهِ # كَتَبَ إلى جُهَيْنَةَ قَبْلَ مَوْتِهِ بِشَهْرٍ: َ تَنْتَفِعُوا مِنَ المَيْتَةِ بِإهَابٍ وَ عَصَبٍ[. أخرجه أصحاب السنن. وفي رواية الترمذي: »قَبْلَ مَوْتِهِ بِشَهْرَيْنِ« .

5. (3534)- Abdullah İbnu Ukeym (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ölümünden bir ay önce Cüheyne kabilesine şöyle yazdı:

"Meytenin ne deri ne de sinirinden istifâde etmeyin."[561]

Tirmizî'nin rivayetinde: "Ölümünden iki ay önce..." şeklinde gelmiştir.[562]

AÇIKLAMA:

Hadis, önceki rivayetlerle teâruz halindedir. Buna göre, debbağlamakla da meytenin derisi temizlenmez ve kullanılamaz. Ancak hadis, ulemâ tarafından muzdarib bulunduğu için amel edilemeyecek kadar zayıf addedilmiş ve böylece amel dışı tutulmuştur. Bir ara Ahmed İbnu Hanbel'in, hadiste geçen "Ölümünden iki ay önce" tabirine bakarak: "Resûl-i Ekrem'in en son verdiği emrin bu olduğu anlaşılmaktadır" diyerek, bunun hükmünü esas aldığı, ancak bir müddet sonra, hadisteki ızdırab sebebiyle onun da terkettiği, rivayetlerde gelmiştir.
Ancak bazı tahkikler, hadisteki ızdırab iddiasının vârid olmadığını ortaya koymuştur. Bu durumda hadisi amel dışı bırakan husus, sıhhatce kendisinden üstün olan rivayetlere muhalefeti gösterilmiştir. Fakat, teâruzun giderilmesinde lügavî tahlil esas alınmıştır. Şöyle ki:
Hadiste geçen ve deri ma'nâsına gelen ihâb'ın, debbağlanmamış deri için kullanıldığı belirtilmiştir. Deri debbağlandıktan sonra ihâb diye isimlenmez, kırba veya şenn gibi isimler alır.
İbnu Hacer bu hadisteki yasağı, köpek ve domuz derisine veya derinin içine hamlederek veya hadisin râvisi olan Abdullah İbnu Ukeym'in, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sağlığında bir yaşında bir çocuk olduğunu söyleyerek müşkili halletmeye çalışanları makul bulmaz.[563]

3535- 6- وعن أُسامة رَضِيَ اللّٰهُ عَنْه:]أنَّ رَسولَ اللّٰهِ # نَهَى عَنْ جُلُودِ السِّبَاعِ[.

6. (3535)- Hz. Üsâme (radıyallahu anh) der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yırtıcı hayvanların derilerini kullanmayı yasakladı."[564]

AÇIKLAMA:

Bu ve bu babta gelen başka hadisler, yırtıcı hayvanların -ki öncelikle arslan ve kaplan kastedilmektedir- derilerinin kullanılmasını yasaklamaktadır. Ulemâ nehye istidlâl etmiştir. Ancak yasağın hikmeti hususunda farklı mütâlaalar ileri sürülmüştür.
* Beyhakî der ki: "Yasaklama, deri üzerinde varlığını devam ettiren kıllar sebebiyledir. Çünkü debbağlamanın kıla bir tesiri olmaz."
* "Nehyin, debbağlanmamış yırtıcı derisiyle alâkalı olması da muhtemeldir. Çünkü debbağlanmayan yırtıcı derisi pistir veya yasak, bu derilerin müsrif ve kibirli insanların minderi olmasındandır."[565]

ÜÇÜNCÜ BAB - İSTİNCA HAKKINDA

(Bu babta iki fasıl var)

*

BİRİNCİ FASIL

İSTİNCANIN ÂDÂBI

*

İKİNCİ FASIL

İSTİNCADA KULLANILAN CİSİMLER

BİRİNCİ FASIL - İSTİNCANIN ÂDÂBI

3536-1- عن أبي موسى رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كُنْتُ مَعَ النَّبىِّ # ذَاتَ يَوْمٍ فَأرَادَ أنْ يَبُولَ فَأتى دَمِثـاً في أصْلِ جِـدَارٍ فَبَالَ، ثُمَّ قـالَ: إذَا أرَادَ أحَـدُكُمْ أنْ يَبُـولَ فَلْيَرْتَـدْ لِبَوْلِهِ[. أخرجـه أبو داود. »الدَّمِثُ«: الموضع اللين الذي فيه رمل.»وَارْتِيَادُ«: التطلب، واختيار الموضع .

1. (3536)- Ebû Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte idim. Aleyhissalâtu vesselâm küçük abdest bozmak ihtiyacını duymuştu. Hemen bir duvarın dibine, kumlu toprak bulunan bir noktaya gelip abdest bozdular. Sonra da:

"Sizden biri, küçük abdest bozmak isteyince bevli için uygun bir yer arasın!" buyurdular."[566]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, küçük abdest bozmak için, yumuşak bir yer aramanın gereğine dikkat çekiyor. Zirâ idrar sert yere değince sıçrayıp üstbaşı kirletebilir. Hadiste Resûlullah'ın, "demis" denen idrarı gelince hemen emici yumuşak topraklı bir yer araştırdığı belirtilmektedir.[567]

3537-2- وعن المغيرة بن شعبة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كَانَ رَسولُ اللهِ # إذَا أتَى لِحَاجَتِهِ أبْعَدَ في المَذْهَبِ[. أخرجه أصحاب السنن، وصححه الترمذي .

2. (3537)- Mugîre İbnu Şu'be (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kazayı hâcet için gidince, yoldan uzak olurdu."[568]

3538 -3- وعن أبي هريرة رَضِـيَ اللهُ عَنْه قـال:]قـالَ رَسُولُ اللهِ #: اتَّقُوا الَعِنَيْنِ. قالُوا: وَمَا الَّعِنَانِ؟ قالَ: الَّذِي يَتَخَلَّى في طَرِيقِ النَّاسِ، أوْ ظِلِّهِمْ[.

أخرجه مسلم، وهذا لفظه، وأبو داود .

3. (3538)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "İki lânetten korkun!" buyurdular. Ashab:
"İki lânet de nedir?" diye sorunca, açıkladılar:
"İnsanların yollarına abdest bozanla, gölgelerine abdest bozanlardır!"[569]

AÇIKLAMA:

Bu sonuncu hadis, halkın lânetine sebep olan iki davranışa dikkat çekmektedir. Gelip geçtikleri yerlerle, gölgelendikleri yerlerin kirletilmesi. Bunların, halkı rahatsız edici kirletmelerden uzak tutulması gerekmektedir. Hususan abdest bozmaktan kaçınılmalıdır.
Hadis lâin yani "lânet edenden sakının" buyurmaktadır. Sonra bunlar kimdir diye sorulunca: "Yola ve gölgeye abdest bozan..."diye açıklanmaktadır. Yâni lânet edici bizzat abdest bozan olmaktadır. Denir ki: "Buralara abdest bozana halkın küfredip, lânet okuması âdettendir. Öyleyse halkın bu lânetine, kendisi sebep olduğu için sanki kendisi lânet etmiş gibi ifâde edilmiştir."
Şu hususu da belirtelim ki, burada zikredilen yasak, her bir yol, her bir gölge için değildir. İnsanların gelip geçtiği yol, oturup dinledikleri, kaylûle yaptıkları, zaman zaman iltica ettikleri gölgelerdir. Çünkü nâdir durumlarda geçilen yollarla pek seyrek uğranılan gölgeler yasağa girmemelidir.[570]

3539 -4- وله في أُخرى عن معـاذ:]اتَّقُوا المَعِنَ الثَّـثَ: الْبَرَازَ في المَوَارِدِ، قارِعَـةِ الطَّرِيقِ، والظِّلِّ[. »الْبَرَازُ« بفتح الباء: موضع قضاء الحاجة .

4. (3539)- Yine Ebû Dâvud, Hz. Muâz (radıyallahu anh)'tan şu rivayeti kaydetmiştir: "Lanete sebep olan üç yere abdest bozmaktan kaçının: Su yollarına, işlek yollara ve gölgeliklere."[571]
Açıklama önceki hadiste yapıldı.

3540 -5- وعن عبداللهِ بن سـرجس رَضِـيَ اللهُ عَنْه قال:]نَهَى رَسُولُ اللهِ # عَنْ أنْ يُبَالَ في الجُحْرِ. قِيلَ لِقَتَـادَةَ: وَمَا يُكْرَهُ مِنَ الْبَوْلِ في الجُحْرِ؟ قالَ: كَانَ يُقَالُ إنَّهَا مَسَاكِنُ الجِنِّ[. أخرجه أبو داود والنسائي.

5. (3540)- Abdullah İbnu Sercis (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (yer üzerindeki haşerat) deliklerine akıtmayı yasakladı."
Katâde'ye: "Bu deliklere akıtmak niye mekruh kılındı?" diye sorulmuştu. Şu cevabı verdi: "Bunların cinlere ait meskenler olduğu söyleniyordu."[572]

AÇIKLAMA:

Cuhr, arazide görülen zararlı haşere delikleridir. Yerin içerisinde onlara ait yuvalar vardır. Geceleri ve kış mevsimlerinde oralara girip barınırlar. Buralara abdest bozmak, rahatsız edilen o hayvanlardan bazı zararların gelme ihtimâlini artırdığı gibi, o hayvanlarında huzursuz edilmesine sebep olur. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), alemlere rahmettir, birçok emirlerinde hem insanlara hem de başka mahlukat ve hayvanlara rahmet olacak esaslar vazetmiştir. Bu hadiste ifade edilen yasağın hayvanlara da bir rahmet olduğunu söyleyebiliriz.[573]

3541 -6- وعن عبداللّه بن مغفل رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قالَ رسولُ اللهِ #: َ يَبُولَنَّ أحَدُكُمْ في مُسْتَحَمِّهِ فَإنَّ عَامَّةَ الْوَسْوَاسِ مِنْهُ[. أخرجه أصحاب السنن.وزاد أبو داود: »ثُمَّ يَغْتَسِلُ فِيهِ« .

6. (3541)- Abdullah İbnu Mugaffel (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden kimse hamam yaptığı yere akıtmasın. Zira vesveselerin çoğu bu yüzden hâsıl olur."[574]
Ebû Dâvud'un rivayetinde şu ziyade var: "...sonra dönüp içinde yıkanacaktır."[575]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, yıkanılacak yere akıtılması yasaklanmaktadır. Yasak mutlak gelmiş ise de bir kısım âlimler, bu yasağın, yıkanılacak yerin durumuna bağlı olduğunu belirtirler. Yâni yıkanma yeri yumuşaksa ve idrara geçit sağlayacak bir menfez de yoksa bu durumda, yer idrarı emecek ve pisliği orada sabit tutacaktır. Bu durumda akıtmak yasaktır. Aksine yer sert olsa ve üzerinden idrar akıp gitse veya pis suyun cereyanını sağlayacak bir menfez bulunsa bu durumda akıtma yasağı yoktur. Nevevî: "Yerin sert olup sıçrantı değmesi ihtimali olursa yasaktır; bir menfezin bulunması gibi bir sebeple sıçrantının değmesinden endişe edilmezse yasak da yoktur" derler.
Bâzı âlimler Nevevî'nin, az önce ulemâdan kaydettiğimiz mülâhazaya ters düştüğüne dikkat çekmiştir. Zirâ ulemâ yasağı yumuşak yere hamlederken, Nevevî sert yere hamletmiştir. Bâzı âlimler meseleyi şöyle halleder: "Yasağı yerin yumuşak veya sert olmasına hamletmek yanlıştır. En doğrusu yıkanma yerine akıtmamaktır. Çünkü bir çok vesveseler bundan hâsıl olmaktadır. Öyleyse yıkanma mahalleri ne hal üzere olursa olsun mutlak olarak akıtma işinden kaçınmalıdır."[576]

-3542 -7- وعن أميمة بنت رُقية رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]كَانَ لِرَسُولِ اللهِ # قَدَحٌ مِنْ عَيْدَانَ تَحْتَ سَرِيرِهِ يَبُولُ فِيهِ مِنَ اللَّيْلِ[. أخرجه أبو داود والنسائي .

7. (3542)- Ümeyme Bintu Rukiyye (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın karyolasının altında bulundurduğu hurma kütüğünden bir çanağı vardı. Geceleyin ona küçük abdest bozardı."[577]

-3543 -8- وعن أبي أيوب رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ النَّبىَّ # قالَ: إذَا أَتَيْتُمُ الْغَائِطَ فَ تَسْتَقْبِلُوا الْقِبْلَةَ وَ تَسْتَدْبِرُوهَا، ولكِنْ شَرِّقُوا أوْ غَرِّبُوا[.قال أبو أيوب: فلما قدمنا الشام وجدنا مراحيض قد بنيت قبل القبلة فننحرف عنها ونستغفر الله. أخرجه الستة، وهذا لفظ الشيخين .

8. (3543)- Ebû Eyyub (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Helâya gittiğiniz vakit, (abdest bozarken) kıbleye ne önünüzü ne de arkanızı dönmeyin. Fakat yüzünüzü doğuya ve batıya dönderin."
Ebû Eyyub der ki: "Şam'a gelince helâların yönlerinin hep kıble cihetine inşa edildiğini gördük. Onları (kullanırken yönünü yan çeviriyor, ayrıca Allah'tan mağfiret de diliyorduk."[578]

AÇIKLAMA:

Burada meskenle inancın bağıntısını gösteren bir numûne ile karşı karşıyayız. Her kültürün kendine has meskeni ve bu meskenin temel hususiyetleri vardır. İslâm meskeninin bir hususiyeti, helâların yön itibariyle insanın ön veya arka fercinin kıbleye gelmiyecek şekilde olmasıdır. Bu bir İslâmî edebtir.
Hadiste geçen "Yüzünüzü doğuya ve batıya dönderin" emri Medine halkıyla ilgilidir. Ama kıblesi doğu veya batı cihetinde olan kimselerin, "doğu"ya ve "batı"ya yönelmemeleri gerekir.
Bazı âlimler, 3545 numarada kaydedilecek hadisi esas alarak, kıbleye yönelme yasağının bilhassa önü açık geniş araziler için mevzubahis olduğunu; kapalı ve dar yerlerde o kadar mühim olmadığını belirtirler.[579]

-3544 -9- وفي رواية لمالك:]أنَّ أبَا أيُّوبَ قالَ وَهُوَ بِمِصْرَ: واللهِ مَا أدْرِى كَيْفَ أصْنَعُ بِهذِهِ الْكَرَايِيسِ، وَقَدْ قالَ رَسولُ اللهِ #: إذَا ذَهبَ أحَدُكُمْ لِغَائِطٍ، أوْ بَوْلٍ فَ يَسْتَقْبِلِ الْقِبْلَةَ، وَ يَسْتَدْبِرُهَا بِفَرْجِهِ[.قوله »شَرِّقُو أوْ غَرِّبُوا«: أمر ‘هل المدينة، ولمن قبلته على ذلك السمت، فأما من كانت قبلته إلى الشرق، أو الغرب ف يستقبلهما.»وَالمَرَاحِيضُ«: جمع مرحاض: وهو المغتسل، وموضع قضاء الحاجة.»وَالْكَرَايِيسُ«: بِياءين معجمتين بنقطتين من تحت جمع كرياس، وهو الكنيف المشرف عل سطح بقناة إلى ا‘رض، فإذا كان أسفل فليس بكرياس .

9. (3544)- İmam Mâlik'in bir rivayeti şöyledir: "Ebû Eyyub (radıyallahu anh) Mısır'da iken demiştir

ki: "Vallahi bu kiryas denen kenefleri nasıl kullanacağımı bilemiyorum. Zira Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Biriniz büyük veya küçük abdest bozunca kıbleye yönelmesin, arka fercini de çevirmesin" demişti."[580]

AÇIKLAMA:

Kiryâs: Mısır'da İslâmî fetihten önce yerden yüksek şekilde inşa edilmiş helâya denir. Yer seviyesinde helâlara kiryâs denmez. Ebû Eyyub'un sözünden bunların istikâmetinin kıbleye baktığı anlaşılmaktadır.[581]

-3545 -10- وعن مروان الأصغر قال:]رَأيْتُ ابنَ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهما أنَاخَ رَاحِلَتَهُ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ، ثُمَّ جَلَسَ يَبُولُ إلَيْهَا، فَقُلْتُ لَهُ: يَا أبَا عَبْدِالرَّحْمنِ ألَيْسَ قَدْ نُهِىَ عَنْ هذَا؟ قالَ: بَلَى إنَّمَا نُهِى عَنْ ذلِكَ في الْفَضَاءِ، فإذَا كَانَ بَيْنَكَ، وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ شَىْءٌ يَسْتُرُكَ فَ بَأسَ[. أخرجه أبو داود .

10. (3545)- Mervân el-Asgar anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'yı devesini kıble istikametine ıhtırmış, sonra onun duldasına çömelip deveye doğru yönelerek akıtıyorken gördüm. Kendisine:
"Ey Ebû Abdirrahmân, bu tarz akıtmaktan nehyedilmedik mi?" dedim.
"Evet, ama bundan, açık arazide nehyedildik. Seninle kıble arasında sana perde olan birşey varsa bu durumda akıtmanda bir beis yok!" dedi."[582]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, abdest bozma sırasında ön veya arkayı kıbleye çevirme yasağının açık araziye mahsus olduğunu ifade etmektedir.
Hemen belirtelim ki bu mesele ülemâ arasında çeşitli münâkaşalara sebep olmuştur. Öyle ki, Hz. Câbir'den gelen bir hadise dayanarak kapalı yerde ön kısmın da kıbleye dönebileceğini söyleyenler olmuştur. Dayandıkları delillerin münakaşasına girmeden, ulemânın bu hususta ileri sürdüğü görüşleri hülasa edeceğiz.
1) Bir rivayette Ebû Hanîfe ve Ahmed İbnu Hanbel'e göre, kıbleye karşı abdest bozmak açık arazide ve evde câiz değil fakat kıbleye arkasını dönerek abdest bozmak kırda da evde de caizdir. Ancak İbnu Hacer, bu iki imamdan meşhur görüşün "kırda da, evde de kıbleye karşı abdest bozmanın mutlak haram olduğu"dur der. Şâfiîlerden Ebû Sevr, Mâlikîlerden İbnu'l-Arabî, Zâhirîlerden İbnu Hazm da bu görüşü tercih etmişlerdir.
2) İmam Mâlik ve Şâfiî hazretlerine göre, açık arazide kıbleye karşı kazayı hâcet haramdır, evlerde değildir. Abbas İbnu Abdilmuttalib, Abdullah İbnu Ömer, İshak İbnu Râhûye, Şa'bî ve bir rivayette Ahmed İbnu Hanbel de böyle hükmetmişlerdir.
3) Ebû Eyyub el-Ensârî, Mücâhid, İbrahim Nehâî, Süfyân-ı Sevrî, Ebû Sevr -bir rivayette Ahmed

İbnu Hanbel'e göre- kırda ve evde kıbleye karşı abdest bozmak câiz değildir.

4) Urve İbnu'z-Zübeyr, İmam Mâlik, -bir rivayette Ahmed İbnu Hanbel'e[583] göre, kırda ve evde kıbleye karşı abdest bozmak câizdir.

Şârihler bu mesele hakkında üç farklı görüş daha kaydederler:

1) Ebû Yusuf, sadece evlerde Ka'be'ye arkasını dönerek abdest bozmayı caiz görür.

2) İbnu Sîrîn ve Nehâî'ye göre Ka'be'ye olsun, Kudüs'teki Mescid-i Aksa'ya olsun ön veya arkayı dönerek abdest bozmak mutlak surette haramdır.

3) Ebû Avâne'ye göre, Ka'be'ye önünü veya arkasını dönerek abdest bozmak yalnız Medinelilerle, Medine hizasında yaşayanlara haramdır. Ka'be'nin şarkında veya garbında yaşayanlara haram değildir.

NOT: Zamanımızda mesken planlamasını yapan birçok mühendisimiz maalasef planlamalarda İslâmî değerleri göz önüne almamaktadırlar. Müslümanlar bu yüzden kazayı hâcet sırasında sıkıntıyı düşmektedirler. Asıl olan bu değerlerin korunmasında hassas olmak ise de, ulemânın ihtilâfını bilmede de fayda var. İhtilâf bizim için rahmettir. Fiilimiz bu müçtehid imamlarımızdan birinin görüşüne uydu mu, bizim için bir rahatlama, bir kurtuluş mevzubahistir. Bu sebeple mühim olan görüşlerin hepsini yazdık.

Her şeye rağmen, sünnette uygun olmayan helâların kullanımıyla ilgili hadiseyi rivayet eden Ebû Eyyub el-Ensarî Hazretlerinin bir sünneti bize de rehber olmalıdır. Der ki: "Şam'a geldiğimizde, helaları hep kıble istikametinde inşa edilmiş bulduk. Biz kullanırken yan dönüyor, ayrıca Allah'a istiğfarda bulunuyorduk."

İnancımıza uymayan helaları normal karşılamıyacağız, elden geldikçe İslâmlaştırarak kullanacağız ve de, Allah'a istifar edeceğiz. Tâ ki, inancımıza tersliklerin şuurunda olalım, şuurumuzu canlı tutalım, gafletle zaman içinde normal görmeye başlamayalım![584]

3546 -11- وعن ابن عمر رَضِـيَ اللهُ عَنْهما قال:]ارْتَقَيْتُ فَوقَ بَيْتَ حَفْصَةَ رَضِـيَ اللهُ عَنْها لِبَعْضِ حَاجَتِى، فَرَأيْتُ رسولَ اللهِ # يَقضَـى مُسْتَقْبِلَ الشَّامِ مُسْتَدْبِرُ الْقِبْلَةِ[. أخرجه الستة، وهذا لفظ الشيخين .

11. (3546)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir ihtiyacım için, (bir gün kız kardeşim Hz.) Hafsa (radıyallahu anhâ)'nın evinin damına çıkmıştım. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, yüzünü Şam'a, arkasını da kıbleye çevirmiş olarak kazayı hâcet yapıyor gördüm."[585]

3547 -12- ولمسلم في أخرى:]قالَ عَبْدُاللهِ يَقُولُ نَاسٌ: إذَا قَعَدْتَ لِحَاجَتِكَ، فَـ تَقْعُدْ مُسْـتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ، وَ بَيْتِ المَقْدِسِ، لَقَدْ رَقَيْتُ عَلى ظَهْرِ بَيْتِ حَفْصَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْها وذكَرَ الحَدِيثَ[.

12. (3547)- Müslim'in bir diğer rivayetinde şöyle gelmiştir: "Abdullah anlatıyor: "Halk: "Kazayı hâcet için çömelince ne kıbleye karşı ne de Mescid-i Aksa'ya yönelme" demektedir. Halbuki ben, bir

işim için Hafsa (radıyallahu anhâ)'nın evinin damına çıkmıştım..." Gerisi aynen devam eder.[586]

AÇIKLAMA:

3545 numarada açıklandığı üzere, bu rivayet, abdest bozma sırasında, müslümanların ilk kıblesi ve Resûlullah'ın Mi'rac sırasında göğe yükselme mahalli ve de mecma-i enbiya olan Kudüs istikametinde yönelmeyi de yasaklayan rivayete muhalefet etmektedir. Bu rivayet sebebiyledir ki, cumhur, "Kazayı hâcet sırasında Kudüs'e yönelinmez" diye bir hüküm vermemişlerdir. Buna haram diyen sadece İbnu Sîrîn ve İbrahim Nehâî'dir, rahimehumallah.[587]

3548- 13- وعن حُذيفة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كُنْتُ مَعَ النّبيّ # فَانْتَهى إلى سُبَاطَةِ قَوْمٍ فَبَالَ قائماً[.

13. (3548)- Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraber idim. Bir kavmin küllüğüne gelince durup, ayakta küçük abdest bozdu."[588]

3549- 14- وفي رواية عن أبي وائل قال:]كانَ أبُو مُوسى رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يُشَدِّدُ في الْبَوْلِ، وَيَبُولُ في قارُورَةٍ وَيَقُول: إنَّ بَنِى إسْرَائِيلَ كَانَ إذَا أصَابَ جِلْدَ أحَدِهِمْ بَوْلٌ قَرَضَهُ بِالْمَقَارِيضِ، فقَالَ حُذَيْفَةُ: وَدِدْتُ أنَّ صَاحِبَكُمْ يُشَدِّدُ هذَا التَّشْدِيدَ، لَقَدْ رَأيْتَنِى أنَا وَرسُولُ اللهِ # نَتَمَاشى، فَأتى سُبَاطَةَ قَوْمٍ خَلْفَ حَائِطٍ، فقَامَ كَمَا يَقُومُ أحَدُكُمْ فبَالَ، فَانْتَبَذْتُ مِنْهُ فَأشَارَ إلَيَّ فَجِئْتُ فَقُمْتُ عِنْدَ عَقِبِهِ حَتّى فَرَغَ[. أخرجه الخمسة: وهذا لفظ الشيخين. »السُّبَاطَة«: الكناسة والزبالة.قال الخطابى. وسبب بوله # قائماً مرض اضطره إليه.»وَانْتِبَاذُ«: انفراد واعتزال ناحية: وإدناؤه إليه ليستتر به عن المارّة .

14. (3549)- Ebû Vâil'den gelen bir rivayet şöyle: "Ebû Musa (radıyallahu anh) küçük abdest hususunda çok titiz davranır (üzerine sıçrantı değmemesi için azami gayreti gösterirdi. O kadar ki) küçük abdestini bir şişe içerisine bozar ve: "Benî İsrâil'den birinin bedenine sidik değecek olsa, adam kirlenen derisini bıçakla kazırdı" derdi.
(Bunu işiten) Huzeyfe (radıyallahu anh) dedi ki: "Arkadaşınızın titizliği bu kadar ileri götürmemesini tercih ederim. Ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la bir beraberliğimizi hatırlıyorum. Beraber yürüyorduk. Derken bir kavmin bir duvar gerisindeki küllüğüne rastladık. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), tıpkı sizden birinin ayakta bevletmesi gibi durup ayakta bevletti. Ben bu esnada kendilerinden uzaklaşmak istedim. Bana yakın durmamı işaret buyurdu. Geri gelip, hemen arkasında dikilip abdestini bozuncaya kadar bekledim."[589]

AÇIKLAMA:

1- Müteakip bazı rivayetlerde görüleceği üzere, küçük abdesti erkeklerin ayakta bozması hoş karşılanmamış, çömelerek yapmaları tavsiye edilmiştir. Ancak bunun bir vecibe ifade etmediğini, daha güzele irşad eden bir tavsiye olduğunu gösteren rivayetlerde var. İşte sadedinde olduğumuz rivayet bunlardan biridir. Zirâ, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da ayakta abdest bozduğunu haber vermektedir.
Meseleyi tahlil eden İbnu Hacer, o devirde, Arap örfünde erkeklerin ayakta bevletmelerinin esas olduğunu belirtir. Zira bazı rivayetler, Resûlullah'ın çömelerek abdest bozmasının, görenler tarafından çarpıcı bulunduğunu ifade eder. Meselâ Adurrahman İbnu Hasene'nin rivayetinde şu ifade yer alır: "...Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) çömelerek bevletti. Biz: "Resûlullah'a bakın, kadınların bevlettiği gibi bevletmektedir" dedik..." İbnu Mâce'nin bir rivayetinde şu ifadeye yer verilmiştir: "Arapların âdeti ayakta bevletmekti." Keza sadedinde olduğumuz Huzeyfe hadisinde de: "...Tıpkı sizden birinin ayakta bevletmesi gibi durup ayakta bevletti..." denmektedir.
Şu halde, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu umumi âdete, çömelerek bevletmede daha fazla tesettür bulunduğu ve idrar bulaşma ihtimali asgariye düştüğü için muhalefet etmiş ve çömelerek küçük abdest bozmuştur. Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) de: "Kur'an kendisine inmeye başladığı günden beri, ayakta bevletmedi" der.

2- Hadiste geçen sübâte, küllük, çöplük, mezbelelik gibi değişik kelimelerle karşılanabilir. Bir kısım ailelerin çöplerini, küllerini müştereken attıkları yere denir. Umumiyetle evlere yakın bir yerde bulunur. Buradaki yığın, çerçöp ve külden ibaret olduğu için, tabiatı yumuşaktır, idrarın sıçramasına, elbiseyi kirletmesine meydan vermez.

3- Hadiste, Resûlullah abdestini bozmaya başlayınca Huzeyfe'nin oradan uzaklaştığını; ancak Resûlullah'ın onu yanına çağırdığını görmekteyiz. İbnu Hacer, onu yakınında tutmada Aleyhissalâtu vesselâm'ın iki maksad gütmüş olabileceğini belirtir:

1) Bu halde, müşâhedesini önlemek.

2) İhtiyaç halinde çağırınca sesini duyurmak veya işaret edince işaretini görmesi.

4- İbnu Hacer: "Burada abdest bozarken konuşmaya cevaz hükmü mevcut değildir" der. Bazı rivayetlerde "Yaklaş" dedi" şeklindeki ifade, diğer bir kısım rivayetlerde "yaklaş diye işaret etti" diye gelmiştir. Nitekim sadedinde olduğumuz rivayette de böyledir.

5- Resûlullah'ın, burada âdetine muhalif olarak işlek yoldan uzaklaşmamış olması bâzı yorumlara sebep olmuştur:

* Resûlullah, müslümanların işleriyle meşgul olduğu için meclis uzamış, abdesti sıkışmış olabilir. Huzeyfe'yi arkasında durdurarak gelip geçeceklere karşı perde yapmıştır, önünde zâten duvar olduğu belirtilmiştir.

* Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bazı hallerde yoldan uzaklaşmaksızın da abdest bozulabileceğini, bunun cevazını göstermek için böyle yapmıştır.

Ayrıca, bu fiil küçük abdestle ilgili, büyükle değil. Küçük abdest az bir açılma ile bozulabilir, büyük abdest için uzaklaşmak, daha dikkatli olmak gerekir, zira daha ziyade açılmak mevzubahistir. Şurası da açıktır ki, yoldan uzaklaşmanın asıl maksadı tesettürdür. Bu ise, küçük abdestte mâniaya yaklaşmak ve eteği salmakla sağlanabilir.
Şunu da kaydedelim ki, Resûlullah'ın Huzeyfe'yi yanına çağırıp arkasında, kendisine sırtını dönmüş olarak durdurmaktaki gayesi onunla tesettür etmektir. Taberânî'nin bir rivayetinde, Huzeyfe'ye: "Ey Huzeyfe bana perde ol!" emretmiştir.

6- İbnu Hacer, hadisten çıkarılan bazı faidelere de dikkat çeker:

* İki mefsedetden daha şiddetlisi hafifiyle defedilir.

* İki maslahatın her ikisini temin mümkün olmazsa, en büyük olanı gerçekleştirilir.

* Ümmetin maslahatı için oturmalarını uzatıyor, Ashab'a yaptığı çeşitli ziyaretleri çokça yapıyordu. Bu durumlarda bevl ihtiyacı zuhur edince normal vakitlerdeki âdeti üzere uzaklara gidip ümmetin maslahatıyla ilgili alakalarını geciktirmemiştir, tâ ki bundan hâsıl olacak zararlar önlenmiş olsun. Böylece, iki işten daha mühim olana dikkat edip, Huzeyfe'yi kendine yaklaştırarak yoldan geçeceklere karşı perde yapmadaki maslahatı, onu kendinden uzak tutmadaki maslahata takdim etti. Zirâ her ikisini birleştirmek mümkün değildi.[590]

3550 -15- وعن نافع قال:]رَأيْتُ ابنُ عُمَرَ رَضِيَ الله عَنْهما يَبُولُ قَائِماً[. أخرجه مالك.

15. (3550)- Nâfi rahimehullah anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anh)'ı ayakta bevlederken gördüm."[591]

3551 -16- وعن عمر رَضِيَ الله عَنْه قال:]رَآنِى النَّبىُّ # أبُولُ قَائِماً: فقَالَ يَا عُمَرَ: َ تَبُلْ قَائِماً: فَمَا بُلْتُ قَائِماً بَعْدَ[.

16. (3551)- Hz. Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben ayakta abdest bozarken, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni gördü ve:

"Ey Ömer, ayakta akıtma" buyurdu. Ondan sonra hiç ayakta akıtmadım."[592]

3552 -17- وروى عبيد الله عن نافع عن ابن عمر رَضِيَ الله عَنْهما قال:]قال َعُمَرُ: مَا بُلْتُ قائماً مُنْذُ أسْلَمْتُ[. أخرجه الترمذي، وقال هذا أصح عن عمر، وضعف الرواية ا٫ولى. قال: ومعنى النهى عن البول قائماً على التأديب على التحريم.قال وقد روى عن ابن مسعود رَضِيَ الله عَنْه قال: »إنَّ مِنَ الجَفَاءِ أنْ يَبُولَ الرَّجُلُ قائِماً«.»الجَفَاءُ«: خف البر واللطف .

17. (3552)- Ubeydullah, Nâfi'den, o da Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anh)'dan anlattığına göre, Hz. Ömer (radıyallahu anh): "Ben müslüman olduğum zamandan beri ayakta abdest bozmadım!" demiştir."[593]

Tirmizî: "Bu, Hz. Ömer'den daha sıhhatli olan rivayettir. Önceki rivayet zayıftır" der. Keza ilaveten der ki: "Ayakta abdest bozma yasağı tedib içindir, tahrim için değil." Yine der ki: "İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'tan şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Kişinin ayakta akıtması, nefsine karşı işlediği bir kabalıktır."[594]

AÇIKLAMA:

Ayakta abdest bozma meselesi de medar-ı bahs olan mevzulardan biridir. Yukarıdaki rivayetlerin bir kısmı tecviz ederken, bir kısmı yasaklamaktadır. Tirmizî'nin açıklaması da mevzuyu aydınlatacak mahiyettedir. Tahrim ifade eden kesin bir yasaklama mevzubahis değildir. İbnu Hacer der ki: "Hz. Ali, Hz. Ömer, Zeyd İbnu Sâbit ve diğer bir kısım sahabîlerden ayakta abdest bozduklarına dair rivayetler gelmiştir. Bu rivayetler, ayakta bevletmenin kerâhetsiz câiz olduğunu gösterir, yeter ki sıçrantıdan emin olunsun." Ayakta bevl hussunda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan kesin bir yasak vârid ve sâbit olmadığı belirtilmiştir.[595]

-3553 -18- وعن عائشة رَضِيَ الله عَنْها]أنَّهَا كَانَتْ تَقُولُ: مَنْ حَدَّثَكُمْ أنَّ النّبىَّ # كَانَ يَبُولُ قائِماً فَ تُصدِّقُوهُ، مَا كَانَ يَبُولُ إَّ قاعِداً[. أخرجه الترمذي والنسائي .

18. (3553)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ)'dan rivayete göre şöyle derdi: "Size kim, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı ayakta bevlettiğini söylerse, sakın onu tasdik etmeyin. O, daima çömelerek abdest bozardı."[596]

-3554 -19- وعن عبداللّه بن جعفر رَضِيَ الله عَنْهما قال:]أرْدَفَنِى رَسولُ اللهِ # ذَاتَ يَوْمٍ خَلْفَهُ فَأسَرَّ إلىَّ حَدِيثاً َ أُحَدِّثُ بِهِ أحَداً من النّاسِ، وَكانَ أحَبَّ مَا اسْتَتَرَ بِهِ رسولُ اللهِ # لِحَاجَتِهِ هَدَفٌ أوْ حَائِشُ نَخْلٍ[. أخرجه مسلم.»الهَدَفُ«: هنا المرتفع.»وَالَحائِشُ«: الحائط من النخل .

19. (3554)- Abdullah İbnu Câfer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni, bineğinin terkine bindirdi. Bana halktan kimseye söylemiyeceğim bir sözü sır olarak söyledi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kazayı hâcet için perdelendiği şeylerin O'na en hoş geleni ya bir tümsek veya bir hurma kümesiydi."[597]

-3555 -20- وعن عبدالرحمن بن حسنة رَضِيَ الله عَنْه قال:]خَرَجَ عَلَيْنَا رسولُ اللهِ #، وَفي يَدِهِ كَهَيْئَةِ الدَّرَقَةِ فَوَضَعَهَا، ثُمَّ جَلَسَ خَلْفَهَا، فَبَالَ إلَيْهَا، فقَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ: انْظُرُوا يَبُولُ كَما تَبُولُ المَرْأةُ، فَسَمِعَهُ، فقَالَ: أمَا عَلِمْتَ مَا أصَابَ صَاحِبَ بَنِى إسْرَائِيلَ؟ كَانُوا إذَا أصَابَهُمْ شَىْءٌ مِنَ الْبَوْلِ قَرَضُوهُ بِالْمَقَارِيضِ فَنَهَاهُمْ صَاحِبُهُمْ فَعُذِّبَ في قَبْرِهِ[. أخرجه أبو داود والنسائي .

20. (3555)- Abdurrahman İbnu Hasene (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) , elinde kalkan gibi bir şey olduğu halde bize doğru geldi ve onu yere bıraktı. Sonra onun gerisine çömelip ona doğru küçük abdest bozdu. Yanımızdakilerden biri: "(Resûlulah'a) bakın tıpkı kadınlar gibi abdest bozuyor" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm bu sözü işitmişti:
"Benî İsrail'in arkadaşının başına geleni işitmedin mi" dedi ve devam etti: "Onlara idrar bulaşınca, bıçakla idrarın değdiği yeri kazıyorlardı. Arkadaşları onları bu tatbikattan yasakladı. Bu adam,

yasaklaması sebebiyle kabrinde azaba uğradı."[598]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, çömelerek abdest bozmaya teşvik eden rivayetlerden biridir. Ayrıca abdesti çömelerek bozmadaki maksad da açıklık kazanmaktadır: Sıçrantıdan üst başın korunması...
2- Hadis, farklı vecihlerde gelmiştir. Bazı rivayetlerde sıçrantının bedene değmesi, bazılarında ise elbiseye değmesi mevzubahistir. Bu farklılıktan çıkan sonuç şudur: "Eğer bedene değmişse, bıçakla bedenin yani derinin kazınması; elbise ise, elbisenin kesilip atılması mevzubahistir." Bazı âlimler "maksad elbisedir" demiş ise de diğer bir kısmı, zâhiri esas alarak: "Beden de soyulmuş olabilir ve bu İsrailoğullarına yüklenen "tahammülü aşan yüklerden (ısr) biridir" demiştir. Ancak en sıhhatli rivayet olan Buhârî'nin rivayetinde beden değil, elbise mevzubahistir.
3- Rivayet, sıçrantıdan kaçınma hususunda Benî İsrail şeriatının koyduğu ağır yükü kaldıran kimsenin, bu davranışı sebebiyle kabirde azaba uğratıldığını ifade ediyor. Resûlullah bu hikaye ile, sıçrantıdan kaçınmanın ehemmiyetini zihinlerde tesbit etmek istemiş, bu meselede titizlik göstermeyen müslümanlarında aynı âkibete uğrayabileceğine dikkat çekmiştir.
4- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), İslâm'ın bir çok hakikatını, farklı üsluplarla tekrar tekrar tebliğ etmiş olmaktadır. Bu, zihinlerde yer etmesi bakımından daha müessir bir tebliğ metodu olmaktadır. Böylece dînî bir hakikat, mücerredlikten çıkıp müşahhaslaşmış, daha iyi kavranır, hissedilebilir hale gelmiş olmaktadır.[599]

3556 -21- وعن أبي سعيد رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]سَمِعْتُ رسولَ الله # يَقُولُ: َ يَخْرُجُ الرَّجُنِ يَضْرِبَانِ الْغَائِطَ كَاشِفَيْنِ عَنْ عَوْرَتِهِمَا يَتَحَدَّثَانِ، فَإنَّ اللهَ تَعالى يَمْقُتُ على ذلِكَ[. أخرجه أبو داود.»يَضْرِبَانِ« أى يقصدان الخء.
ومعنى »يَمْقُتُ« يبغض .

21. (3556)- Ebû Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim, şöyle demişti: "İki kişi beraberce helaya gidip, avretleri açık kazayı hâcet ederken konuşmasınlar. Zira Allah Teâla Hazretleri, bu hale gadab eder."[600]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, abdest bozma esnasında konuşmayı yasaklamaktadır. Hadiste iki erkek zikredilmiştir. İki kadın veya kadın-erkek için de aynı yasak mevzubahistir. Hatta bir kadınla bir erkeğin bu vaziyette bulunmaları çok daha kabih bir durum ortaya koyar. Hadis, İbnu Hibbân'da şöyle gelmiştir:
"İki kişi helaya birbirlerinin avretlerini görecek şekilde kurulup konuşmasınlar. Zira bu duruma Allah gadab eder."
Hadisin üslûbu, Allah'ın sadece "konuşma" sebebiyle değil, konuşma dahil, duruş vaziyeti sebebiyle

de gadab ettiğini ifade etmektedir.[601]

-3557 -22- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كَانَ النَّبىُّ # إذَا أرَادَ الحَاجَةَ لَمْ يَرْفَعْ ثَوْبَهُ حَتَّى يَدْنُو مِنَ ا٭رْضِ[. أخرجه أبو داود والترمذي، وهذا لفظه .

22. (3557)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kazayı hâcette bulunmak istediği zaman yere yaklaşıncaya kadar elbisesini kaldırmazdı."[602]

-3558 -23- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ النبىَّ # قالَ: مَنِ اكْتَحَلَ فَلْيُوتِرْ. مَنْ فَعَلَ فَقَدْ أحْسَنَ وَمَنْ َ فَ حَرَجَ، وَمَنْ اسْتَجْمَرَ فَلْيُوتِرْ، مَنْ فَعَلَ فَقَدْ أحْسَنَ وَمَنْ َ فَ حَرَجَ، وَمَنْ أكَلَ فَمَا تَخَلَّلَ فَلْيَلْفِظْ وَمَا َكَ بِلِسَانِهِ فَلْيَبْتَلِعْ مَنْ فَعَلَ فَقَدْ أحْسَنَ وَمَنْ َ فَ حَرَجَ، وَمَنْ أتَى الْغَائِطَ فَلْيَسْتَتِرْ، فَإنْ لَمْ يَجِدْ إَّ أنْ يَجْمَعَ كَثِيباً مِنْ رَمْلٍ فَلْيَسْتَدْبِرْهُ، فَإنَّ الشَّيْطَانَ يَلْعَبُ بِمَقَاعِدِ بَنِى آدَمَ، مَنْ فَعَلَ فَقَدْ أحْسَنَ وَمَنْ َ فَ حَرَجَ[. أخرجه أبو داود.»اسْتِجْمَارُ« استنجاء بالجمار، وهى الحجارة الصغار.

»فَلْيَلْفِظْ« أى فليرمه من فيه.و»َكَ« الشئ يلوكه: إذا أداره في فيه. وَ»الْكَثِيبُ« ما اجتمع من الرمل مرتفعاً .

23. (3558)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Kim gözüne sürme çekerse teklesin. Bu sözümü kim tutarsa işi en güzel şekilde yapmış olur, tutmayana bir mahzur yok. Kim abdest bozduktan sonra taş kullanarak temizlenirse teklesin. Kim böyle yaparsa güzel yapar, kim de yapmazsa bir mahzur yok. Kim yemek yer ve dişlerinin arasından bir şey çıkarırsa onu dışarı atsın, kim de diliyle çıkarmışsa onu yesin. Kim bu söylediğimi yaparsa güzel yapar, kim de yapmazsa bir mahzur yok. Kim helâya giderse (imkân nisbetinde) tesettürde bulunsun, (kuytu bir yer) bulamazsa, hiç olmazsa kum (taş vs.,den) bir tümsek yapıp ona arkasını dönsün, zira şeytan, insanoğlunun makadlarıyla (oturak kısmıyla) oynar. Kim bunu yaparsa en güzelini yapmış olur, yapamayana bir beis yok."[603]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada, günlük hayatımızı ilgilendiren bazı âdâbı belirtmektedir. Yapacağımız işlerin en güzel şekli belirtilmekte, ancak bu şekle uymanın bir vecibe olmadığı, uyulmadığı takdirde bir günah bulunmayacağı belirtilmektedir. Böylece bu rivayetten de anlıyoruz ki, Resûlullah'ın sünnetlerinden bir kısmına uymak bir vecibe değildir, terki bir günah gerektirmiyor. Ama uyulması, o âdi işimizi "sevaba vesile olan bir sünnet" derecesine çıkarıyor. Sadedinde olduğumuz hadisteki "tekleme" örneklerinde olduğu gibi.. Söz gelimi gözüne sürme çeken, sürmedanlığın iğnesini gözünden geçirirken sayıyı tek tutacak şekilde dikkatli olursa hem işini görmüş, hem de bir sünnet icra etmiş olur. Keza istinca da öyle. Burada asıl olan temizliktir.

Temizliğin tam olduğu hususunda gönlün mutmain olmasıdır. Ama tek ile sona erdirmek mümkündür, böylece bir sünnet de yerine getirilmiş olur.

Mü'min böylece, sünnete uyma gayretiyle her bir günlük işinde ve davranışlarında, ölçüsüz, şuursuz, gelişigüzel iş yapma yerine, dikkatli ve şuurlu olma alışkanlığını kazanır, âdetleri de ibadete dönüşmüş olur, kazancı büyük olur.

2- Yemekten sonra dişlerin arasından dille çıkarılanın yutulması câiz bulunurken, başka bir şeyle çıkarılanın dışarı atılmasındaki hikmeti bazı şârihler "bu esnada kanatılmış olabilir" diye yoruma bağlamıştır. Şüphesiz bu bir ihtimal. Ancak, sırf bununla izah eksik kalır. Madem ki Resûlullah sebep beyan etmemiş, kanama mevzubahis olmasa da atılması esastır, ancak şartlara göre atılmamasında da bir beis yoktur.

3- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdest bozacağımız zaman etraftan bakanların görmeyeceği şekilde kuytu bir bir yer aramamızı ısrarla tavsiye etmektedir. Hiç bir şey bulamazsak, mevcut imkanlarla (bu taştır, kumdur, otdur, çalı çırpıdır vs.) bir tümsek yapıp ona arkamızı vererek tesettüre riayet etmemizi tavsiye ediyor. Bu hususun önceki meselelerde olduğu gibi, "yapamazsanız bir mahzur yoktur" nevinden olmadığını, dinî açıdan ciddi olduğunu ihsas için şeytana atıf yapmıştır. Ancak, içinde bulunulan şartlar gereği yapılamayacak olursa, söz gelimi çöldebelde şartlar elvermeyebilir, bu durumda mahzur olmadığı da belirtilmiştir. Usulcüler açısından haram hükümlerin beyanında şeytan, cehennem, küfür gibi mefhumlara atıf yapılır. Şu halde abdest bozarken tesettüre imkânlar ölçüsünde azamî derecede riâyet bir vecibedir, ihtiyarî değildir. Şârihler, sütresiz olunca, rüzgârın esme durumunda, idrarı alıp elbiseye, bedene değdireceğini, insanların nazarlarının avret mahallerine düşeceğini, bütün bunların şeytanın bir oynaması olduğunu belirtirler.

4- Hadisin daha iyi anlaşılması için şu husus da bilinmelidir. Cahiliye devri Arap geleneğinde helâ yoktu. İslâm'ın başında da bu geleneğe uyulmuş, kazayı hâcet için Medine'nin dışındaki tenhalara gidilmiştir. Bazı rivayetlerde kadınların gruplar halinde akşamdan akşama oralara gittikleri belirtilir. Tesettür âyeti gelip, kadınların dışarı çıkmaları tahdid edilince, evlere yakın yerlerde helâlar inşa edilmiştir. Resûlullah'ın hücre-i saadetlerine de helâ yapılmıştır.[604]

Şu halde, Resûlullah'ın hitaplarının öncelikle o cemiyetin insanına olduğunu düşünüp bunlardan prensip çıkaracağız. Aksi takdirde günümüz şartlarında şehirde yaşayan bir insan için bu tavsiyeler ma'nâsız kalabilir. Ama köylerde, kırlarda yaşayanlar için, şehir şartları dışında kalan insanlar için, hadislerin mesajı hala bâki ve geçerlidir.[605]

-3559 -24- وعن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنّ النبىّ # كَانَ إذَا أرَادَ الْبَرَازَ انْطَلَقَ حَتّى يَرَاهُ أَحَدٌ[. أخرجه أبو داود .

24. (3559)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdest bozmak isteyince hiç kimsenin göremeyeceği kadar uzaklara giderdi."[606]

-3560 -25- وعن سلمان رَضِيَ اللهُ عَنْه]وقال له المشركون: إنَّا نَرَى صَاحِبَكُمْ يُعَلِّمُكُمْ حَتَّى الخِرَاءَةَ. قال: أجَلْ، لَقَدْ نَهَانَا أنْ يَسْتَنْجِىَ أحَدُنَا بِيَمِينِهِ، أوْ يَسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةَ بِغَائِطٍ أوْ

بَوْلٍ، ونهى عَنِ الرَّوْثَـةِ وَالعِظَامِ، وقالَ: َ يَسْـتَنْجِى أَحَـدُكُمْ بِدُونِ ثَثَةِ أَحْجَارٍ[. أخرجه الخمسة إ البخاري، واللفظ لمسلم .

25. (3560)- Hz. Selmân (radıyallahu anh)'ın anlattığına göre, müşrikler kendisine: "Sizin arkadaşınızın (Aleyhissalâtu vesselâm) sizlere helâda abdest bozmayı bile öğrettiğini görüyoruz" demişlerdir. O da onlara şöyle cevap vermiştir:
"Evet, doğrudur. Resûlümüz (aleyhissalâtu vesselâm), bizi sağ elimizle istinca yapmaktan nehyetti, büyük veya küçük abdest bozarken, kıbleye yönelmektende nehyetti. Abdest bozduktan sonra istinca ederken kurumuş hayvan mayısını veya kemiği kullanmamızı da nehyetti ve dedi ki:
"Sizden kimse, üç taştan daha azı ile istinca etmesin."[607]

3561-26- وله في روايـة عن جـابر رَضِـيَ اللهُ عَنْه قـال:]قـال رَسُولُ اللهِ #: إذَا اسْـتَجْمَرَ أَحَـدُكُمْ فَلْيُوتِرْ[.قال الخطابى »الخِرَاءَةُ« مكسورة الخاء ممدودة ا ُلف: التخلى والقعود للحاجة. قـال: وأكـثر الرواة يفتحـون الخـاء، و يمـدون ا ُلـف، وقـال الجوهرى في الصـحاح: الخراءة بالفتح والمد .

26. (3561)- Yine Müslim'de Hz. Câbir'den gelen bir rivayet şöyle:
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz istincada taş kullanırsa teklesin."[608]

3562-27- وعن أبي قتـادة رَضِـيَ اللهُ عَنْه]أنَّ النبىَّ # قـالَ: إذَا بَـالَ أَحَـدُكُمْ فـَ يَأخُـذْ ذَكَرَهُ بِيَمِينِه، وَ يَسْتَنْجِ بِيَمِينِهِ، وَ يَتَنَفَّسْ في ا ِنَاءِ[. أخرجه الخمسة، واللفظ للبخارى .

27. (3562)- Ebû Katâde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz bevlederken zekerini sağ eliyle tutmasın, sağ eliyle istinca etmesin, (su içerken) kabın içine solumasın."[609]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, sağ ele tekrîmen, onunla bazı kirli işlerin yapılmasını yasaklamaktadır: Bevl esnasında tenasül organını tutmak, istinca yapmak, yâni avret mahallinin temizliğinde sağ eli kullanmak... Sağ el, daha ziyade temizlik gerektiren işlerde kullanılmak üzere kirletici kullanışlardan uzak tutulmuştur. Çeşitli rivayetler, Resûlullah'ın sağ elini yeme-içme, elbise verme ve alma gibi işlerde kullandığını belirtir. Temizleme işlerinde de sol elini kullanırdı. İhtiyacı olmadan sağ elle bu yasaklanan şeyleri yapmak Şâfiîlere göre tenzîhen, Hanbelîlelere ve Zâhirîlere göre de tahrîmen mekruhtur.
2- Kabın içine soluma meselesine gelince: Başka hadislerde suyun en az üç solukta içilmesi esastır. Bu durumda kaba soluma şöyle olabilir: Ağzını kaba dayayınca üç ayrı solukta içer ama kabı ağzından ayırmaz ve mecbur kalarak kabın içine solur. Şu halde bu, yasaklanmış olmaktadır. Öyle ise

hadis, suyun üç ayrı fâsılada içilirken acele etmeden, her fâsılada kabın ağızdan uzaklaştırılıp, soluk alıp vererek içilmesini irşad buyurmuş olmaktadır.[610]

-3563 -28- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]كَانَتْ يَدُ رَسولِ اللهِ # الْيُمْنَى لِطَهُورِهِ وَطَعَامِهِ، وَكَانَتْ يَدَهُ الْيُسْرَى لِخَلَئِهِ، وَمَا كَانَ مِنْ أذىً[. أخرجه أبو داود .
يَقُولُ: مَا مَسَسْتُ ذَكَرِى بِيَمِينِى مُنْذُ بَايَعْتُ بِهَا رسولَ اللهِ # وَأسْلَمْتُ[. فسر ذلك بأنه لم يستنج بها. أخرجه رزين .

29. (3564)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Osman (radıyallahu anh)'ı işittim. Diyordu ki: "Resûlullah'a biatta kullandığım sağ elle, müslüman olduğum o günden beri zekerime hiç değmedim."

Bu söz, "O, sağ eliyle hiç istincada bulunmamıştır" şeklinde tefsir edilmiştir.[611]

-3565 -30- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ رَسولَ اللهِ # كَانَ إذَا دَخَلَ الخَءَ وَضَعَ خَاتَمَهُ[. أخرجه أبو داود .

30. (3565)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) helâya girince yüzüğünü çıkarırdı."[612]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın helâya girerken yüzüğünü parmağından çıkarması üzerindeki yazı sebebiyle olabilir. Çünkü yüzüğün üzerinde "Muhammed Resulullah" yazılı idi.[613]

-3566 -31- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ النبىَّ # كَانَ إذَا دَخَلَ الخَءَ قال: اللَّهُمَّ إنِّى أعُوذُ بِكَ مِنَ الخُبْثِ وَالخَبَائِثِ[. أخرجه أبو داود .

31. (3566)- Yine Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) helâya girince: "Allahümme innî eûzü bike mine'lhubsi ve'lhabâis, (Ya Rabbi! Pislikten ve pislenmekten sana sığınırım)" derdi."[614]

-3567 -32- وزاد في رواية:]إنَّ هذِهِ الحُشُوشَ مُحْتَضَرَةٌ، فَإذَا أتَى أحَدُكُمْ الخَءَ فَلْيَقُلْ: أعُوذُ بِاللهِ مِنَ الخُبْثِ وَالخَبَائِثِ[.

32. (3567)- Bir rivayette şöyle gelmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurmuştur ki: "Şu kenefler, (cin ve şeytanların) hazır bulundukları yerlerdir. Öyleyse biriniz helâya girince: "Eûzu

billahi mine'lhubsi ve'lhabâis" (Pislikten ve pislenmekten Allah'a sığınırım) desin."[615]

AÇIKLAMA:

Huşş, esas itibariyle hurma kümesi demektir. Evlerde helâ yapılmazdan önce bunların gölgesinde kazayı hâcet yapıldığı için huşş, helâ veya kenef ma'nâsında kullanılmıştır.[616]

İKİNCİ FASIL - İSTİNCADA KULLANILAN ŞEYLER

3568-1- عن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كَانَ رسولُ الله # إذَا خَرَجَ لِحَاجَتِهِ تَبِعْتُهُ أنَا وَغُمٌ مِنّاً مَعَنَا إدَاوَةٌ مِنْ مَاء يَعْنِى يَسْتَنْجَى بِهِ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي، وهذا لفظ الشيخين .

1. (3568)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kazayı hâceti için çıktığı zaman ben ve bizden (Ensardan) bir gulam (oğlan), O'nu takip ederdik. Beraberimizde, istinca etmesi için su kabı olurdu."[617]

AÇIKLAMA:

1- Abdest bozduktan sonra yapılan temizliğe istinca denir. Bunun su ile olması efdaldir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın üç taşla kaba temizliği yaptıktan sonra ayrıca su ile yıkandığı bir çok rivayetlerde gelmiştir. Sadedinde olduğumuz rivayet bunlardan biridir. Gerek küçük ve gerekse büyük abdestten sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın su kullandığını teyid eden çok sayıda rivayet var, müteakiben bir kısmı kaydedilecektir. Şu halde sünnete ve hem de sağlığa en uygun olanı önce taşla temizleyip, sonra su ile güzelce yıkamaktır. Günümüz şehir hayatında taş mümkün değildir. Ancak bu maksadla hazırlanmış kâğıtlar onun yerini tutar. Başka kağıtlardan kaçınmalıdır.
2- Şunu da hemen belirtelim: İstincada su kullanmak bir vecibe değildir, istihbabtır. Hatta su kullanmayan sahâbîler de mevcuttur. İbnu Hacer bazılarını kaydeder:
* Huzeyfe İbnu'l-Yemân (radıyallahu anh), kendisine su ile istincadan sorulduğu vakit: "Elden pis koku çıkmaz" cevabını vermiştir.
* Nafi, Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anh)'in su ile istinca etmediğini" söylemiştir.
* İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anh): "Biz su ile istinca etmezdik" demiştir.
* İmam Mâlik, Resûlullah'ın su ile istincasını inkâr etmiştir.
Bütün bunlara rağmen, bizzat Buhârî ve Müslim'de, Resûlullah'ın istincada su kullandığı sahih rivayetlerde gelmiştir. Bunları İmam Mâlik görmemiş olabilir.
3- Hadiste geçen gulâm, daha ziyade oğlan çocuğu demektir. Sütten kesilme ile yedi yaş arasındaki oğlan çocukları... Ancak mecaz olarak büyüklere de gulâm dendiği olur. İbnu Mes'ud, Mekke'de koyun güderken Resûlullah ona: "Sen bilgili bir gulâmsın!" demiştir. Bu kelime bazan köle ma'nâsında da kullanılır. Başka rivayetler, buradaki gulâmın İbnu Mes'ud olduğunu ifade eder. Bu

durumda Hz. Enes'in "Bizden" kelimesi, "sahâbe"den veya Resulullah'ın hizmetçileri'nden, diye anlaşılması muvafik düşecek. Bazı rivayetlerde gelen "Ensâr'dan" tasrihi ile bu durum arasındaki tezad, "Ensâr kelimesinin bütün sahâbilere ıtlakı câizdir" diye tevil edilmiştir.
4- Bazı rivayetlerde, Hz. Enes'in, su kabı ile birlikte bir de değnek (aneze) aldığı belirtilir. Bu, ne işe yarıyordu? Üzerine elbisesini koyarak sütre yapmak, zararlı haşerelere karşı korumak, yeri deşeleyip yumuşatmak, istincadan sonra abdest alınca kılınacak namaz için sütre yapmak gibi farklı izâhlar yapılmıştır. Sonuncu ihtimali İbnu Hacer daha kavî bulur. Zira Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), abdest tazeleyince umumiyetle iki rek'at nâfile namaz kılardı.[618]

3569-2- وعن جرير رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كُنْتُ مَعَ النَّبيِّ # فَأتَى الخَلاَءَ فَقَضَى حَاجَتَهُ، ثُمَّ قَالَ يا جَرِيرُ: هَاتِ طَهُوراً، فَأتَيْتُهُ بِالْمَاءِ فَاسْتَنْجَى، وَقَالَ بِيَدِهِ فَدَلَكَ بِهَا ا'رْضَ[. أخرجه النسائي .

2. (3569)- Cerîr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte idim. Helâya gitti ve kazayı hâcette bulundu sonra: "Ey Câbir suyu getir!" diye ferman etti. Ben de suyu götürdüm, eliyle istinca etti. Sonra elini yere sürttü."[619]

3570-3- وَعَنْ سفيان بن الحكم أو الحكم بن سفيان الثقفى قال:]كَانَ النّبىُّ # إذَ بَالَ يَتَوَضّأُ[. أخرجه أبو داود وهذا لفظه والنسائي .

3. (3570)- Süfyan İbnu'l-Hakem veya Hakem İbnu Süfyan es-Sakafî anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bevledince abdest alır ve (istincada) su kullanırdı."[620]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen intidâh'tan maksadın, su ile istinca olduğu belirtilmiştir. Çoğunlukla âdet taşla istinca yapmaktı, su ile değil. Resûlullah farklı davranınca rivayete sebep olmuştur.
Ayrıca buradaki intidâh'tan, istibra denen idrar sızıntısının kesildiğine kanaat getirdikten sonra, tekrar sızıntı mı geldi diye düşülecek vesveseyi bertaraf etmek kaydıyla ferc üzerine su serpe işi de anlaşılmıştır. Nevevî, cumhurun bu kanatte olduğunu, hadisten bu ikinci ma'nâyı anladıklarını belirtir. Yani abdest aldıktan sonra, bilahare sızıntı mı vâki oldu diye bir vesveseye düşmemek gayesiyle çamaşırın ferce değecek kısmına bir miktar su serpilmelidir. Bu, erkeklere has bir meseledir. Zira kadınlar bir müddet bekleyince onlarda idrar sızıntısı hemen kesilir. Erkeklerde ise şahsa, şartlara ve hatta yaşa tâbi olarak az veya çok bir müddet sonrada sızıntı gelebilir. Az miktarda da olsa bu sızıntı abdesti bozar. Şu halde bazı ahvâlde, insan sızıntı geldi diye vesveseye düşebilmektedir. Resûlullah bu vesveseyi önlemek için intidâh denen, abdestten sonra ferc cihetine su serpmeyi sünnet kılmıştır.[621]

-3571 -4- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ النّبىَّ # قالَ: جَاءنِى جِبْرِيلُ عَلَيهِ السَّمُ، فقَالَ: يَا مُحَمّدُ إذَا تَوَضّأْتَ فَانْتَضِحْ[. أخرجه الترمذي.»انْتِضَاحُ« رشّ الماء على الثوب بعد الوضوء لئ يعرض للمتوضئ أنه قد خرج من ذكره بلل، وقيل: المراد به استنجاء بالماء، وكانوا يستنجون بالحجارة غالباً .

4. (3571)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) anlatıyor: "Bana Cibrîl aleyhisselâm geldi ve:

"Ey Muhammed, abdest aldınmı intidâhda bulun!" diye emretti" dedi."[622]

AÇIKLAMA:

İntidâh -yukarıda da açıklandığı üzere- abdestten sonra elbiseye su serpmektir, maksad abdest alan kimsenin, zekerinden yaşlık geldiğine dair vesveseye düşmesini önlemektir. Mamafih bundan maksadın su ile istinca yapmak olduğu da söylenmiştir, çünkü o zaman Araplar çoğunlukla taşla istinca ederlerdi.[623]

-3572 -5- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]بَالَ رسولُ اللهِ # فقَامَ عُمَرُ خَلْفَهُ بِكُوزِ مَاءٍ، فقَالَ: مَا هذَا يَا عُمَرُ؟ فَقَالَ: مَاءٌ تَتَوضّأُ بِهِ، فقَالَ: مَا أُمِرْتُ كُلَّمَا بُلْتُ أنْ أتَوَضّأَ، وَلَوْ فَعَلْتُ لَكَانَتْ سُنَّةً[. أخرجه أبو داود .

5. (3572)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bevletti. Hz. Ömer de arkasında, elinde su kabı olduğu halde durdu. Resûlullah onu görünce:
"Bu da ne, ey Ömer?" buyurdular. Hz. Ömer: "Sudur, yıkanırsın!" dedi. Resûlullah:
"Ben her bevledişimde abdest almakla emrolunmadım, bunu yapacak olsam bu, (ümmete vacib) bir sünnet olur" buyurdular."[624]

AÇIKLAMA:

Bu rivayette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın küçük abdest bozduktan sonra zaman zaman su kullanmadığını görmekteyiz. Her seferinde su kullanmış olsaydı, abdest bozmalardan sonra su kullanmak vacib olurdu. Ümmet ise her zaman su bulup, su ile istinca yapmada müşkilâta maruz kalırdı.
Hadiste geçen tevaddu, abdest almak ma'nâsında olmamalı; yıkamak, yıkanmak, su kullanmak, istinca etmek gibi ma'nâlarda anlaşılmalıdır.

Keza sünnet kelimesi de, vâcib olan amel ma'nâsında anlaşılmalıdır.[625]

3573 -6- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أَنَّ رسولَ اللهِ # قالَ ُهْلِ قُبَاءَ: إنَّ اللهَ قَدْ أَحْسَنَ الثَّنَاءَ عَلَيْكُمْ في الطُّهُورِ، فَمَا ذلكَ؟ قَالُوا: نَجْمَعُ في اسْتِنْجَاءِ بَيْنَ احْجَارِ وَالمَاءِ[. أخرجه رزين .

6. (3573)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kuba ahalisine:
"Allah, temizlik hususunda sizi övmektedir. Bu neden ileri geliyor?" diye sordular. Onlar:
"Biz dediler, istincada taşla suyu birleştiriyoruz: (önce taşla silip arkadan da su ile yıkıyoruz)."[626]

AÇIKLAMA:

Tevbe sûresinin 108. âyeti, o zaman için Medine'nin banliyösü durumunda olan Kuba köyü ahalisi hakkında nâzil olmuştu. Âyet meâlen şöyledir: "...Orada, arınmak isteyen insanlar vardır. Allah arınmak isteyenleri sever."
İşte bu âyet üzerine, yukarıdaki rivayette görüldüğü üzere, Resûlullah, "bu övgünün sebebi nedir?" diye Kubalılara sormuştur. Onlar da, abdest bozunca önce taşla temizlenip arkadan su ile tahâretlendiklerini söylerler.[627]

3574 -7- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها:]أَنَّ رَسُولَ اللهِ # قَالَ: إذَا ذَهَبَ أَحَدُكُمْ إلى الْغَائِطِ فَلْيَذْهَبْ مَعَهُ بِثَثَةِ أَحْجَارٍ يَسْتَطِيبُ بِهِنَّ، فَإِنَّهَا تُجْزِئُهُ[. أخرجه أبو داود والنسائي.

7. (3574)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz helâya giderken beraberinde üç tane de taş götürüp onlarla temizliğini yapsın. Bunlar ona yeterlidir."[628]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, istinca için üç taşın kifayet edeceğini belirtmektedir. Üç taş kullandıktan sonra bâki kalan bulaşık ma'füvvdür, yani şer'an affedilmiştir, namaza mâni değildir. Taştan sonra su da kulanmak müstahsen ve hatta müstehab ise de vacib değildir, suyun kullanılmaması şerî nokta-i nazardan bir kusur sayılmaz. Selef ulemâsının ekseriyeti taş kullanmanın yeterli olacağını ittifakla söylemiştir. Sevrî, İbnu'l-Mübârek, Şâfiî, Ahmed ve İshak böyle hükmetmişlerdir.
Hadis, istincanın üç taşla olması gerektiğine delildir.[629]

3575 -8- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]أَتَى النبيُّ # الْغَائِطَ فَأَمَرَنِى أَنْ آتِيَهُ بِثَثَةِ أَحْجَارٍ فَوَجَدْتُ حَجَرَيْنِ وَالْتَمَسْتُ الثَّالِثَ فَلَمْ أَجِدْهُ، فَأَخَذْتُ رَوْثَةً فأتَيْتُهُ بِهَا، فَأَخَذَ الحَجَرَيْنِ، وَألْقَى الرَّوْثَةَ، وَقَالَ: إنَّهَا رِكْسٌ[. أخرجه البخاري وهذا لفظه والترمذي والنسائي، وقال: الركس: طعام الجن.»الرِّكْسُ« شبيه بالرجيع .

8. (3575)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdest bozmaya çıkmıştı. Bana üç taş bulmamı söyledi. İkisini buldum, üçüncü taşı aradım fakat bulamadım. Onun yerine bir kurumuş mayıs aldım ve onu getirdim. Taşları aldı, mayısı attı ve:
"Bu necistir!" buyurdu."[630]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen revs'i mayıs olarak çevirdik, fişkı veya gübre de denebilir. Lügatler eşek, katır ve at gübrelerine revs dendiğini belirtirler. Hattâ hadisin bir vechinde bunun eşek mayısı olduğu tasrih edilmiştir.
2- Hadisten Tahâvî, tahâretlenmede taşın illa da üç adet olmasının zarurî olmadığını istidlâl eder, çünkü Aleyhissalâtu vesselâm iki taşı da kabul buyurmuştur.
3- Riks kelimesi, Nesâî'de "cinlerin gıdası" diye açıklanmış ise de İbnu Hacer bunu garipser. Riskin pislik ma'nâsında olduğunu belirtir.
Müteakip rivayette de görüleceği üzere hayvan mayısı, kemik ve kömürün taharette kullanılamayacağı açıkça ifade edilmiştir. Bu mesele üzerine başka rivayetler de gelmiştir.[631]

3576-9- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]لَمَّا قَدِمَ وَفْدُ الجِنِّ عَلى رسولِ الله # قالُوا: يَا رسولَ اللهِ أنه أُمَّتَكَ أنْ يَسْتَنْجُوا بِعَظْمٍ، أوْ رَوْثٍ أوْ حَمَمَةٍ، فَإنَّ اللهَ جَعَلَ لَنَا فِيهَا رِزْقاً، فَنَهَانَا رَسُولُ اللهِ # عَنْ ذلِكَ[. أخرجه أصحاب السنن، وهذا لفظ أبي داود.و»اَلْحَمَمَةُ« الفحمة .

9. (3576)- Yine İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Cinlerin heyeti Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelince:
"Ey Allah'ın Resûlü! Ümmetini kemikle, mayısla veya kömürle istinca yapmaktan nehyet. Zirâ, Allah onlarda bize bir rızk yarattı!" dediler. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bizi, onları tahârette kullanmaktan menetti."[632]

3577-10- وعن رويفع رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال لِى رَسولُ اللهِ # يَا رُوَيْفِعُ: لَعَلَّ الحَيَاةَ سَتَطُولُ بِكَ بَعْدِى، فَأخْبِرِ النَّاسَ أنَّهُ مَنْ عَقَدَ لِحْيَتَهُ، أوْ تَقَلَّدَ وَتراً، أوِ اسْتَنْجى بِرَجِيعِ دَابَّةٍ أوْ عَظْمٍ، فإنَّ مُحَمَّداً مِنْهُ بَرِئٌ[. أخرجه أبو داود والنسائي واللفظ له.»عَقَدَ لِحْيَتَهُ« أى عالجها حتى تتعقد وتتجعد، من قولهم جاء فن عاقداً عنقه إذا لواها. وقيل إن ا'عاجم كانت تفعل ذلك فنهوا عن التشبه بهم.»تَقَلَّدَ وَتَراً« كانوا يفعلون ذلك ويزعمون أنها ترد العين، وتدفع عنهم المكاره فنهوا عنه.و»الرَّجِيعُ« الروث والعذرة.

10. (3577)- Rüveyfi (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana:

"Ey Rüveyfi' dedi, umarım benden sonra çok yaşayacaksın. İnsanlara haber ver ki, kim sakalını kıvırcık kılar, (atın boynuna) kiriş takar, bir hayvan mayısı veya kemikle istincada bulunursa bilsin ki Muhammed ondan berîdir."[633]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), burada bazı yasaklarda bulunmaktadır:

1- Sakalın kıvırcık kılınması, hususî muameleden geçirerek salık ve düzgün halinin bozularak kıvırcık bir mahiyet kazandırılmasıdır. Bazıları savaşlarda sakalları bağlamanın adet olduğunu; ancak Resûlullah'ın, bunu salmalarını emrettiğini söyler. İbnu'l-Esîr, sakala kıvırcık şekil kazandırma işini, kibir maksadıyla ve dikkat çekmek, taaccüp uyandırmak için yaptıklarını söyler. Bu sakal modasının Acemlere ait olduğu, onlara benzeme hâsıl olmaması için bu yasağın konduğu da söylenmiştir.

2- Atların boynuna yay takmak da yasaklanmaktadır. Bu yasak, hayvanın boğulma tehlikesiyle karşılaşması veya onların, yayı göz değmesine karşı koymak, bazı uğursuzlukları defetmek düşüncesiyle takmış olmaları sebebiyle konmuştur. Zira, İslam'da bu çeşit inançlara yer yoktur. Hayvanların koşma durumlarında boyunlarındaki yayın nasıl bir tehlike arzedeceği açıktır. Resûlullah hayvanların boyunlarına takılan kirişlerin kesilmesini ayrıca emretmiştir.

3- Hayvan mayısı veya kemikle istinca da yasaklanmaktadır. Bunlarında sıhhat yönünden bir kısım riski beraberinde getirdikleri söylenebilir. Ancak Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), onların cinlerin yiyeceklerini teşkil ettiklerini söyleyerek yasağın sebebini beyan etmiştir.[634]

YAKIN VE UZAK ÇEVRENİN TEMİZLİĞİ:

Günümüzde ciddi tehlikeler arzeden çevre kirlenmesi meselesine de temizlik bahsinde hususî bir başlıkla yer vermemiz münasibtir. Bugün "çevreciler"in üzerinde durduğu meselelerden hiç biri İslâmî kaynaklarda ihmal edilmiş değildir. Ancak bunlar, günümüzde olduğu gibi müstakil bir "çevre kirlenmesi" başlığı altında değil, değişik bahislerde dağınık olarak gelir. İslam'ın âyet ve hadislerle temas ettiği çevre meselelerinin birçoğunu "İslam'da Çevre Sağlığı" adlı müstakil bir çalışmamızda bir arada göstermeye çalıştık. Aşağıda "yakın ve uzak çevrenin temizliği" ile ilgili bazı meseleleri topluca vereceğiz. Kaydedilecek hadislerden bir kısmının, daha önce, Arapça metinleriyle geçtiğini de belirtelim.

İslam dini, temizliği imanın şartlarından biri kılmıştır. İbadetlerin kabul edilmesinin ilk şartı, maddî ve manevî temizlik olduğu gibi, imanda kemâlin şartı da temizliktir: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bir hadislerinde: "Temizlik imanın yarısıdır" buyurur.

Burada ehemmiyeti belirtilen temizlik, mutlaktır. Yani hem maddî, hem manevî temizlikler buna dahildir. Konumuz açısından maddî temizliği açıklamamız gerekirse, bunun başlıca dört kısımda ele alındığı görülür:

1- Beden temizliği.

2- Elbise temizliği

3- Mekân temizliği,

4- Gıda temizliği.
Bu dört kalem maddî temizliğe riayet edilmediği takdirde ibadetlerin kabul edilmeyeceği hadislerde beyan edilmiştir.

Biz burada, öbür kalemleri bir tarafa bırakarak mekân temizliği üzerine duracağız.[635]

MEKAN TEMİZLİGİ:

Mekân temizliği deyince, her müslümanın iyi bildiği bir husus, namaz kılınan yerin maddi yönden de temiz olması gereğidir. Herhangi bir maddî necasetle kirlenmiş bulunan yerde namaz kılınmadığı gibi, umumiyet itibariyle pis olan yerlerde Allah'ın zikri de yasaklanmıştır. Hadislerde "mezbele, hamam, mezbaha, makbere, deve ağılı" hususen belirtilir, buralarda ibadet yapılamaz.
Ev temizliğinde ısrar eden Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), necis olduğu beyan edilen köpeğin, bekletilmiş idrarın bulunduğu eve rahmet meleklerinin girmeyeceğini belirterek, bu çeşit mekân ve havayı kirletici şeylerden evin korunmasını emretmiş oluyor. Cemaate gelenin, sarmısak, soğan gibi başkalarını rahatsız edici kerih kokulardan da kaçınmasını emreden Hz. Peygamber bu vesile ile, insanları rahatsız eden her şeyin, melekleri de rahatsız ettiğini belirtir.
Şu halde mü'min, insanları rahatsız eden her çeşit durumlardan kaçınarak, çevresinde bunlara imkân vermemesi gerekmektedir.
Herkese açık olan yerlerin her yönden temizliği ayrı bir ehemmiyet taşır. Bu sebeple Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), uzak kabilelere bile yolladığı tamimlerle "mescidlerin temiz tutulmasını" tenbih eder. Mescid-i Nebevî'nin temizliğinde hassasiyet gösteren Ümmü Mihcen'e gösterilen hususi alaka bu vesile ile kayda değer: Ümmü Mihcen öldüğü zaman, kendisine haber verilmeden defnedilmiş olduğunu duyunca, duruma üzülür ve telâfi için, cemaati toplayarak yeniden "cenaze namazı" kıldırır.[636]

AVLU VE MEYDANLARIN TEMİZLİĞİ:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), sadece beden ve ev temizliği üzerinde durmaz. Âlimlerce, "evin dışa uzantısı" kabul edilerek ayrılmaz bir parçası bilinmiş olan "avlular"ın temiz tutulmasına da ayrıca dikkat çeker: Bezzâr'ın Müsned'inde yer alan bir rivayette şöyle buyurur:
"Allah pâk ve nazîftir, pâklık ve nezâfeti sever; kerîm ve cömerttir, kerem ve cömertliği sever. Öyle ise, avlularınızı ve boş sahalarınızı temiz tutun. Yahudilere de benzemeyin onlar çöplerini evlerde toplarlar."[637]

MESÎRE (PİKNİK) YERLERİNİN TEMİZLİĞİ:

Çevre sağlığı deyince hatıra gelen mühim mevzulardan biri "mesîre"dir. Buna yenilerde piknik denmektedir. Mesîreye çıkmak, günümüzde bilhassa şehirlerde yaşayanlar için normal hayatın bir parçası, hem de kolay kolay vazgeçilemeyen, nerdeyse zarurî bir parçası halini almış durumdadır. Hafta sonlarında, bir haftalık çalışma hayatının sıkıntılarına karşı bir ferahlama, bir dinlenme fırsatı elde etmek üzere, imkan nisbetinde kırlara, suyu, havası ve manzarası daha değişik, daha sakin

yerlere gidilmektedir.
Mesîre yerlerinde en ziyade aranan husus güzellik, temizlik ve sukûnettir. Ancak ne var ki, çoğu kere buraların daha önce gelenler tarafindan çeşitli artıklarla kirletilmiş, koku ve manzarasının bozulmuş olduğunu üzülerek görürüz. Bilhassa yatıp yuvarlanarak oynamayı seven çocuk taifesi için tehlikeli bir hal arzeden şişe kırıklarından hâlî bir köşeyi beyhûde arar dururuz.
Hz. Peygamber'in hadislerinde uzak çevrenin de her çeşit rahatsızlık verici kirletmelerden korunmasıyla ilgili emirler gelmiştir. Müslim'in bir rivayetinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurur: "Lânete uğramışlardan olmaktan sakının!" Ashab: "Bunlar da kim, ey Allah'ın Resûlü?" diye sorunca, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) açıklar:
"Halkın gelip geçtiği yolla, gölgelendikleri (kuytu) yerlerde abdest bozanlardır."
Bazı rivayetlerde "halkın gölgelendiği" kaydı konmaksızın "meyveli ağaçların diplerine" abdest bozmak da yasaklanmıştır.
Şârihlerin de belirttiği gibi, kirletilmesi yasaklanan gölgeden murad, sadece meyveli ağaçların gölgesi değildir. Halkın tenezzüh ve dinlenmek için oturduğu bütün gölgeler yasağa dahildir. Ağaç gölgesi, duvar gölgesi, kaya vs.gölgesi hepsi birdir. Yeter ki, insanların şu veya bu maksadla iltica ve istifadeleri bilinir ve görülür olsun. Ayrıca bir mü'min hadiste ifade edilen yasağı sadece "abdest bozma" olarak anlamaz, her çeşit kirlenmelere teşmîl eder. Zira o devir için şişe, konserve kutusu, kağıt paket artığı gibi kirleticiler mevzubahis değildi. Diğer yandan, gelip geçene rahatsızlık veren bir diken, bir dal parçasının tek kelime ile "eza"nın bertaraf edilmesinin ehemmiyeti ifade edilmiştir. Bu çeşit hadislerin ma'nâyı muhaliflerini arayacak olursak, mesîre yerlerini insanlara -ve hatta hayvanlara- rahatsızlık verecek şeylerle kirletmenin dinen ne kadar büyük bir hata olduğunu anlarız. [638]

YOLLARIN TEMİZLİĞİ:

Hadislerde yollarla ilgili talimat daha çok yer alır. Yolların genişliğinden inşâsına, temiz tutulmasına, başkalarını rahatsız edecek işgallerden korunmasına kadar pek çok teferruata Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) temas etmiştir. Biz bunlardan sadece, mevzumuzu ilgilendirenlere kısaca temas edeceğiz:
Hadiste ısrarla üzerinde durulan hususlardan bilhassa yolların temizliği ve muhafazası, konumuzu yakından ilgilendirir. Bir hadiste, rahatsızlık veren şeylerin -ki ezâ diye ifade edilir- yollardan kaldırılması "imandan bir şube" olarak tavsif edilmiştir:
"İman yetmiş küsur şubedir. En üst şubesi "lâ ilâhe illâllah" sözü, en aşağısı da yoldan "ezâ"yı (rahatsız edici şeyi) kaldırmaktır. Hayâ da imandan bir şubedir." Bu hadis farklı tariklerle birçok hadis kitaplarında yer alır.
Yine bazı hadis kitaplarında yer alan bir rivayette; "yoldan "ezâ"yı kaldırmak, "sadaka" olarak tarif edilir. Bu sadakanın ehemmiyetini belirtmek için Hz. Peygamber aynı değerde olan başka "sadaka"ları da zikreder: "İki kişi arasında adaletli iş yapmak", "hayvanını yüklemede bir kimseye yardımcı olmak", "güzel söz", "namaz için atılacak her adım" gibi.
Bir hadislerinde, yolda rastladığı bir ağaç dalını, insanlara zarar veriyor diye kesip kaldıran kimsenin, bu ameli sebebiyle cennete gittiğini haber veren Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir başka hadislerinde şöyle buyurur:
"Ümmetimin iyi ve kötü bütün amelleri bana arzedilip gösterildi. İyi amelleri arasında, yoldan atılmış

olan "ezâ"yı da gördüm. Kötü amelleri arasında ise, (herkesin gözüne çarpan) yere gömülmemiş tükrük de vardı."
Yine Müslim'de kaydedilen bir rivayette Hz. Peygamber'in, kendisini (cennete götürecek) faydalı bir amel soran kimseye, şu cevabı verdiğini görmekteyiz: "Müslümanların yolundan "ezâ"yı kaldır." [639]

EZÂ NEDİR?

Yukarıda kaydedilen hadislerde dikkatimizi çeken bir husus ezâ kelimesidir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) yoldan temizlenecek şeyin cinsini belirterek "taş", "diken", "pislik" vs. demiyor, hepsinin yerine geçecek "ezâ" kelimesini kullanıyor. Bu kelime lügat açısından büyük olmayan zarar ve ayıp (kusur) ma'nâsına gelir. Ancak yukarıdaki hadislerde bununla yoldan gelip geçenlere rahatsızlık veren her şey kastedilmektedir. Bu kelime Kur'an ve hadiste "rahatsızlık veren" şeyler hakkında sıkça kullanılmıştır.[640]

YOLU KİRLETENLERE LÂNET:

Yoldan "ezâ"yı temizlemek ne kadar ehemmiyetli, ne kadar değerli sevaplı bir amel ise, onu kirletmek de o kadar kötü ve mezmum bir amel olmaktadır. Yukarıda kaydedilen hadislerde bu ma'nâ mevcuttur. Ancak, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), "kirletilmesi" için de müslümanları uyarmıştır. "Müslümanları yollarında rahatsız edenlere, onların lânetleri vacib olmuştur." Müteâkip açıklamalarımız, "ezâ"nın sadece kirletmelerden ileri gelmeyip, haksız işgallerden de ileri gelebileceğini gösterecektir.
Yol dâhil her yerde, her durumda her halde mü'minleri rahatsız edici şeylerden, yâni "ezâ"dan ümmetini uzaklaştırmak maksadıyla Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Allah mü'mine eziyet edilmesini sevmez."
Bir mü'min, elbette bilerek Rabbinin hoşlanmadığı şeyleri yapmaz. Yapsa ısrar etmez, tevbe edip terkeder.[641]

DÖRDÜNCÜ BAB - ABDEST HAKKINDADIR

(Bu babta üç fasıl var)

*

BİRİNCİ FASIL

ABDESTİN FAZÎLETLERİ

*

İKİNCİ FASIL

ABDESTİN SIFATI

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

ABDESTİN SÜNNETLERİ

BİRİNCİ FASIL - ABDESTİN FAZÎLETLERİ

3578 -1- عن أبي هريرة رَضِىَ اللهُ عَنْه:]أنَّ رسولَ اللهِ # قالَ: أَ أدُلُّكُمْ عَلى مَا يَمْحُو اللهُ بِهِ الخَطَايَا، وَيَرْفَعُ بِهِ الدَّرَجَاتِ؟ قالُوا: بَلى يَا رَسولَ اللهِ. قالَ: إسْبَاغُ الوُضُوءِ عَلى المَكَارِهِ، وَكَثْرَةُ الخُطَا إلى المَسَاجِدِ، وَانْتِظَارُ الصَّةِ بَعْدَ الصَّةِ، فذلكُمُ الرِّبَاط، فذلِكُمُ الرِّبَاطُ، فذلِكُمُ الرِّبَاطُ[. أخرجه مسلم ومالك والترمذي والنسائي.قوله »عَلى المَكَارِهِ« معناه أن يتوضأ مع البرد الشديد والعلل التي يتأذى معها بمسّ الماء وما أشبه ذلك من ا'سباب الشاقة.وقوله »فذلِكُمُ الرِّبَاطُ« شبه ا'عمال المذكورة بمرابطة المجاهدين ونزّلها منزلتها .

1. (3578)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Alah'ın hataları silmeye ve dereceleri yükseltmeye vesile kıldığı şeyleri size söylemiyeyim mi?"
"Evet ey Allah'ın Resûlü, söyleyin!" dediler. Bunun üzerine saydı:
"Zahmetine rağmen abdesti tam almak. Mescide çok adım atmak. (Bir namazdan sonra diğer) Namazı beklemek. İşte bu ribâttır, işte bu ribâttır, işte bu ribâttır."[642]

AÇIKLAMA:

Ribât, lügat olarak nefsi hapsetmek ma'nâsına gelir. Ancak, kendisini cihada vermek suretiyle Allah yoluna hapsedenler için bu tabir kullanılır, böyle kimselere murâbıt denir. Abdestini tam alıp namazlarını mescidde kılan ve birini kılınca diğer namazın gelmesini bekleyen kimse de kendini ruhen, kalben Allah yoluna bağlamış gibidir. Bir nevi murâbıttır.
Şüphesiz bu, sulh döneminde böyledir. Savaş, cihad sırasında mücâhid olmak gerekir, onun yerini hiçbir şey tutmaz.[643]

3579 -2- وعن عقبة بن عامر رَضِىَ اللهُ عَنْه قال:]كَانَتْ عَلَيْنَا رَعَايَةُ ا'بِلِ، فَجَاءَتْ نَوْبَتِى أرْعَاهَا فَرَوَّحْتُهَا بِعَشِىٍّ، فأدْرَكْتُ رَسُولَ اللهِ # قَائِماً يُحَدِّثُ النَّاسَ، وَأدْرَكْتُ مِنْ قَوْلِهِ: مَا مِنْ

مُسْلِمٍ يَتَوَضّأُ فَيُحْسِنُ وُضُوءَهُ، ثُمَّ يَقُومُ فَيُصَلِّى رَكْعَتَيْنِ يُقْبِلُ عَلَيْهِمَا بِقَلْبِهِ وَوَجْهِهِ إ وَجَبَتْ لَهُ الجَنَّةُ، فَقُلْتُ: مَا أَجْوَدَ هذَا فإذَا قَائِلٌ يَقولُ بَيْنَ يَدَىَّ: الَّتِى قَبْلَهَا أجْوَدُ، فَنَظَرْتُ فإذَا هُوَ عُمَرُ ابنُ الخَطَّابِ، فقَالَ: إنّى قَدْ رَأيْتُكَ جِئْتَ آنِفاً قالَ: مَا مِنْكُمْ مِنْ أحَدٍ يَتَوضَّأُ فَيُبْلِغُ أوْ فَيَسْبِغُ الْوُضُوءَ، ثُمَّ يَقُولُ: أشْهَدُ أنْ َ إلَهَ إ اللهُ وَحْدَهُ َ شَرِيكَ لَهُ، وَأشْهَدُ أنَّ مُحَمّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُ إ فُتِّحَتْ لَهُ أبْوَابُ الجَنَّةِ الثَّمَانِيَةُ يَدْخُلُ مِنْ أيِّهَا شَاءَ[. أخرجه الخمسة إ البخاري، وهذا لفظ مسلم.وفي رواية أبي داود:]فَيُحْسِنُ الْوُضُوءَ[.وعند الترمذي بعد قوله ورسوله:]اللَّهُمَّ اجْعَلْنِى مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِى مِنَ المُتَطَهِّرِينَ[.

2. (3579)- Ukbe İbnu Âmir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Üzerimizde develeri gütme işi vardı, (bunu sırayla yapıyorduk.) (Bir gün) gütme nöbeti bana gelmişti. Günün sonunda develeri kıra ben çıkarıyordum. (Bir gün, nöbetimden dönüşte) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a geldim, ayakta halka hitabediyordu. Söylediklerinden şu sözlere yetiştim:
"Güzelce abdest alıp, sonra iki rekat namaz kılan ve namaza bütün ruhu ve benliği ile yönelen hiç kimse yoktur ki kendisine cennet vâcib olmasın!"
(Bunları işitince kendimi tutamayıp): "Bu ne güzel!" dedim. (Bu sözüm üzerine) önümde duran birisi: "Az önce söylediği daha da güzeldi!" dedi. (Bu da kim? diye) baktım. Meğer Ömer İbnu'l-Hattâb'mış. O, sözüne devam etti:
"Seni gördüm, daha yeni geldin. Sen gelmezden önce şöyle demişti: "Sizden kim abdestini alır ve bunu en güzel şekilde yapar, sonra da: "Eşhedü en lâ ilâhe illallâh ve eşhedü enne Muhammeden abduhû ve Resûlühü. (Şehâdet ederimki Allah'tan başka ilâh yoktur ve yine şehâdet ederim ki Muhammed Allah'ın kulu ve Resûlüdür)" derse, kendisine cennetin sekiz kapısı da açılır; hangisinden isterse oradan cennete girer."
Ebû Dâvud'un rivayetinde "abdesti güzel yaparsa..." denmiştir.
Tirmizî'nin rivayetinde "...resûlühü (Allah'ın ...Resûlü)" kelimesinden sonra "Allah'ım, beni tevbe edenlerden kıl, temizlenenlerden kıl" duası da vardır.[644]

3580- 3- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ رسولَ الله # قالَ: إذَا تَوَضَّأ الْعَبْدُ المُسْلِمُ أوِ المُؤْمِنُ، فَغَسَلَ وَجْهَهُ خَرَجَ مِنْ وَجْهِهِ كُلُّ خَطِيئَةٍ نَظَرَ إلَيْهَا بِعَيْنِهِ مَعَ المَاءِ، أوْ مَعَ آخِرِ قَطْرِ المَاءِ، وَإذَا غَسَلَ يَدَيْهِ خَرَجَ مِنْ يَدَيْهِ كُلُّ خَطِيئَةٍ بَطَشَتْهَا يَدَاهُ مَعَ المَاءِ، أوْ مَعَ آخِرِ قَطْرِ المَاءِ، فإذَا غَسَلَ رِجْلَيْهِ خَرَجَتْ كُلُّ خَطِيئَةٍ مَشَتْهَا رِجْلُهُ مَعَ المَاءِ، أوْ مَعَ آخِرِ قَطْرِ المَاءِ حَتَّى يَخْرُجَ نَقِيّاً مِنَ الذُّنُوبِ[. أخرجه مسلم، وهذا لفظه ، ومالك والترمذي .

3. (3580)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: Mü'min -veya müslüman- bir kul abdest aldı mı yüzünü yıkayınca, gözüyle bakarak işlediği bütün günahlar su ile -veya suyun son damlasıyla- yüzünden dökülür iner. Ellerini yıkayınca elleriyle işlediği hatalar su ile birlikte- veya suyun son damlasıyla- ellerinden dökülür iner. Ayaklarını yıkayınca da ayaklarıyla giderek işlediği bütün günahları su ile- veya suyun son

damlasıyla- dökülür iner. (Öyle ki abdest tamamlanınca) günahlardan arınmış olarak tertemiz çıkar." [645]

-3581 -4- وعن عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ رسولَ اللهِ # قال: مَنْ تَوَضّأ فَأحْسَنَ الْوُضُوءَ خَرَجَتْ خَطَايَاهُ مِنْ جَسَدِهِ حَتّى تَخْرُجَ مِنْ تَحْتَ أظْفَارِهِ[.

4. (3581)- Hz. Osman (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim abdest alır ve abdestini güzel yaparsa hataları vücudundan tırnak diplerine varıncaya kadar çıkar dökülür."[646]

-3582 -5- وفي رواية:]أنَّ عُثْمَانَ رَضِيَ اللهُ عَنْه تَوَضّأ، ثم قال: رَأيْتُ رَسُولَ اللهِ # تَوَضّأ نَحْوَ وُضُوئى هذا ثُمَّ قال: مَنْ تَوَضّأ هكذا غُفِرَ له مَا تَقَدّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَكَانَتْ صَتُهُ وَمَشْيُهُ إلى المَسْجِدِ نَافِلَةً[. أخرجه الشيخان .

5. (3582)- Bir başka rivayette şöyle gelmiştir: "Hz. Osman (radıyallahu anh) abdest aldı ve dedi ki: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu benim abdestim gibi abdest aldığını, sonra da şöyle söylediğini gördüm: "Kim bu şekilde abdest alırsa geçmiş günahları affedilir, namazı ve mescide kadar yürümesi de nafile (ibadet) olur."[647]

-3583 -6- وعن عمرو بن عبسة السلمى رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللهِ #: مَا مِنْكُمْ مِنْ رَجُلٍ يُقَرِّبُ وُضُوءَهُ فَيَتَمَضْمَضُ وَيَسْتَنْثِرُ اَّ خَرَّتْ خَطَايَاهُ مِنْ وَجْهِهِ وَفِيهِ وَخَيَاشِيمِهِ، ثُمَّ إذَا غَسَلَ وَجْهَهُ كَمَا أمَرَهُ اللهُ اَّ خَرَّتْ خَطَايَا وَجْهِهِ مِنْ أطْرَافِ لِحْيَتِهِ مَعَ المَاءِ، ثُمَّ يَغْسِلُ يَدَيْهِ إلى المِرْفَقَيْنِ اَّ خَرّتْ خَطَايَا يَدَيْهِ مِنْ أنَامِلِه مَعَ المَاءِ، ثُمَّ يَمْسَحُ رَأسَهُ اَّ خَرَّتْ خَطَايَا رَأسِهِ مِنْ أطْرَافِ شَعَرِهِ مَعَ المَاءِ، ثُمَّ يَغْسِلُ رِجْلَيْهِ إلى الْكَعْبَيْنِ اَّ خَرَّتْ خَطَايَا رِجْلَيْهِ مِنْ أنَامِلِهِ مَعَ المَاءِ فَإنْ هُوَ قَامَ فَصَلّى فَحَمِدَ اللهَ وَأثْنَى عَلَيْهِ، وَمَجَّدَهُ بِالَّذِى هُوَ لَهُ أهْلٌ، وَفَرَّغَ قَلْبَهُ لله اَّ انْصَرَفَ مِنْ خَطِيئَتِهِ كَيَوْمَ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ[. أخرجه مسلم .

6. (3583)- Amr İbnu Abese es-Sülemî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Sizden kim abdest suyunu hazırlar, mazmaza ve istinşakta bulunur (ağzına ve burnuna su çeker) ve sümkürürse, mutlaka yüzünden, ağzından, burnundan hataları dökülür. Sonra Allah'ın emrettiği şekilde yüzünü yıkarsa, sakalın(ın bittiği mahallin) etrafından su ile birlikte yüzü ile işlediği günahlar dökülür. Sonra dirseklere kadar kollarını yıkayınca, ellerinin günahları su ile birlikte parmak uçlarından dökülür gider. Sonra başını meshedince, başının günahları saçın etrafından su ile birlikte akar gider. Sonra topuklarına kadar ayaklarını yıkayınca, ayaklarının günahları, parmak uçlarından su

ile birlikte akar gider. Sonra kalkıp namaz kılar, Allah'a hamd ve senâda bulunur. Ona layık şekilde tazimini gösterir ve kalbinden Allah'tan başkasını(n korku ve muhabbetini) çıkarırsa, annesinden doğduğu gündeki gibi bütün günahlarından arınır."[648]

3584 -7- وعن عبدالله الصنابحى رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ رَسولَ اللهِ # قالَ: إذَا تَوَضّأ الْعَبْدُ المُؤْمِنُ فَمَضْمَضَ خَرَجَتْ الخَطَايَا مِنْ فيهِ، فإذَا اسْتَنْثَرَ خَرَجَتِ الخَطَايَا مِنْ أنْفِهِ، فإذَا غَسَلَ وَجْهَهُ خَرَجَتْ الخَطَايَا مِنْ وَجْهِهِ حَتّى تَخْرُجَ مِنْ تَحْتِ أشْفَارِ عَيْنَيْهِ، فإذَا غَسَلَ يَدَيْهِ خَرَجَتِ الخَطَايَا مِنْ يَدَيْهِ حَتّى تَخْرُجَ مِنْ تَحْتِ أظْفَارِ يَدَيْهِ، فإذَا مَسَحَ بِرأسِهِ خَرَجَتِ الخَطَايَا مِنْ رَأسِهِ حَتّى تَخْرُجَ مِنْ أُذنَيْهِ، فَإذَا غَسَلَ رِجْلَيْهِ خَرَجَتِ الخَطَايَا مِنْ رِجْلَيْهِ حَتّى تَخْرُجَ مِنْ تَحْتِ أظْفَارِ رِجْلَيْهِ، ثُمَّ كَانَ مَشْيُهُ إلى المَسْجِدِ وَصَلاتُهُ نَافِلَةً لَهُ[. أخرجه مالك والنسائي .

7. (3584)- Abdullah es-Sünâbihî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mü'min kul abdest aldıkta mazmaza yaptı mı (ağzını yıkadı mı) günahlar ağzından çıkar. (Burnunu sümkürdü mü) günahlar burnundan çıkar, yüzünü yıkadı mı günahlar göz kapaklarının altına varıncaya kadar yüzünden çıkar. Ellerini yıkadı mı günahlar tırnak diplerine varıncaya kadar ellerinden çıkar. Başını meshetti mi, günahlar kulaklarına varıncaya kadar başından çıkar. Ayaklarını yıkadı mı, günahlar ayak tırnaklarının altına varıncaya kadar ayaklarından çıkar. Sonra mescide kadar yürümesi ve kılacağı namaz nafile (bir ibadet) olur."[649]

3585 -8- وعن أبي أمامة الباهلى رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]سَمِعْتُ عَمْرَو بنَ عَبَسَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْه يَقُولُ: قُلْتُ لِرَسولِ اللهِ # كَيْفَ الْوُضُوءُ؟ قالَ: أمَّا الْوُضُوءُ، فَإنَّكَ إذَا تَوَضَّأتَ فَغَسَلْتَ كَفَّيْكَ فأنْقَيْتَهَا، وَغَسَلْتَ وَجْهَكَ وَيَدَيْكَ إلى المِرْفَقَيْنِ، وَمَسَحْتَ رَأسَكَ، وَغَسَلْتَ رِجْلَيْكَ إلى الْكَعْبَيْنِ اِغْتَسَلْتَ مِنْ عَامَّةِ خَطَايَاكَ، فإنْ أنْتَ وَضَعْتَ وَجْهَكَ ِللهِ عَزَّ وَجَلَّ خَرَجْتَ مِنْ خَطَايَاكَ كَيَوْمَ
وَلَدَتْكَ أُمُّكَ. قالَ أبُو أُمَامَةَ: فَقُلْتُ يَا عَمْرُو بنُ عَبَسَةَ: انْظُرْ مَا تَقُولُ: أكُلُّ هذَا يُعْطى في مَجْلِس وَاحِدٍ؟ فقَالَ: أمَا واللهِ لَقَدْ كَبُرَتْ سِنِّى، ودَنَا أجَلِى، وَمَا بِى مِنْ فَقْرٍ فَأكْذبَ عَلى رسولِ اللهِ # وَلَقَدْ سَمِعَتْهُ أُذُنَاىَ وَوَعَاهُ قلبى مِنْ رسولِ اللهِ #[. أخرجه مسلم والنسائي.وهذا لفظ النسائي، وهو طرف حديث طويل يتضمن إسم عمرو بن عبسة، وسيجئ إن شاء الله تعالى في كتاب الفضائل من حرف الفاء .

8. (3585)- Ebû Ümâme el-Bâhilî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Amr İbnu Abese (radıyallahu anh)'ı dinledim, diyor ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Abdest nasıl alınır?" diye sordum. Şöyle açıkladı:
"Abdest mi? Abdest alınca şöyle yaparsın: Önce iki avucunu tertemiz yıkarsın. Sonra yüzünü ve dirseklerine kadar ellerini yıkarsın. Başını meshedersin, sonra da topuklarına kadar ayaklarını

yıkarsın. (Bunları tamamladın mı) bütün günahlarından arınmış olursun. Bir de yüzünü Aziz ve Celil olan Allah için (secdeye) koyarsan, anandan doğduğun gün gibi, hatalarından çıkmış olursun."
Ebû Ümâme der ki: "Ey Amr İbnu Abese dedim, ne söylediğine dikkat et! Bu söylediklerinin hepsi bir defasında veriliyor mu?"
"Vallahi dedi, bilesin ki artık yaşım ilerledi, ecelim yaklaştı. (Allah'tan ölümden çok korkar bir haldeyim), ne ihtiyacım var ki, Allah Resûlü hakkında yalan söyleyeyim! Andolsun söylediklerim, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan kulaklarımın işitip, hafızamın da zabtettiklerinden başkası değildir."[650]
Bu hadis, Nesâî'nin metninden alınmadır. Amr İbnu Abese (radıyallahu anh)'ın müslüman oluşunu anlatan uzunca bir hadisin son kısmıdır. Hadisi tam olarak, Fazîletliler Bölümü'nde kaydedeceğiz. [651]

AÇIKLAMA:

1- Müellifimiz, Amr İbnu Abese'nin müslüman oluşuyla ilgili menkibe'yi Fazîletliler bölümünde kaydetmeyi vaadettiği halde, o bölüme baktığımız zaman Amr İbnu Abese (radıyallahu anh)'la ilgili bir bab koymadığını görüyoruz. Gözden kaçmış olduğu anlaşılıyor. Biz, burada mevzubahis olan hadisin Müslim'deki vechinin burada yer almayan kısmının tercümesini aşağıya koymayı uygun bulduk:
"Ebû Ümame anlatıyor: "Amr İbnu Abese es-Sülemî şunu anlattı:
"Ben cahiliye devrinde bütün insanların dalâlette olduğunu ve asla doğru yolda olmadıklarını biliyordum. Zira insanlar putlara taparlardı. Derken işittim ki, Mekke'de bir zat çıkmış, bazı haberlerde bulunuyormuş. Derhal deveme atlayıp O'na geldim. Bir de gördüm ki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gizlenmiş, (henüz açıktan tebliğde bulunmuyor). Kavmi de O'nun aleyhinde pek cür'etkâr. Bunun üzerine O'na acıyıp Mekke'de yanına gittim. Kendisine: "Sen nesin?" dedim.
"Ben peygamberim!" diye cevap verdi. Ben tekrar sordum:
"Peygamber ne demektir?"
"Beni Allah gönderdi!" dedi. Kendisine:
"Peki seni ne ile gönderdi?" dedim.
"Beni sıla-i rahm ile, putları kırmakla, Allah'ı bir bilip hiçbir ortak koşmamakla gönderdi" dedi. Ben tekrar:
"Bu işte seninle olan kimler var?" dedim.
"Bir hür ve bir köle!" cevabını verdi. O gün için, iman edenlerden Resûlullah'la beraber olanlar Hz. Ebû Bekr ve Hz. Bilâl idi, (radıyallahu anhümâ).
"Sana ben de uyuyorum!" dedim. Bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm):
"Bugün için söylediğini yapamazsın. Halimi ve insanların halini görmüyor musun? Fakat şimdilik ailene dön. Benim ortaya çıktığımı işittin mi bana gel" buyurdular. Ben de aileme döndüm.
Resûlullah Medine'ye geldiğinde ben hâlâ ailemde idim. Ben ondan haberler soruyor (gelişmeleri takip ediyordum). Medine'ye gelince de halka sormuştum. Derken, o sıralarda Yesrib ahalisinden bir grup Medineli yanıma geldi.
"Medine'ye gelmiş olan şu adam ne yaptı?" diye sordum.
"İnsanlar süratle ona koşuyor. Kendi kavmi O'nu öldürmek istedi, ancak bunda muvaffak olamadılar"

diye cevap verdiler. Kalkıp Medine'ye geldim, doğru huzuruna çıktım. "Ey Allah'ın Resûlü dedim, beni hatırladınız mı?"
"Evet! Sen bana Mekke'de gelen zât değil misin!" buyurdular. Ben:
"Evet!" deyip sözlerime devamla:
"Ey Allah'ın Resûlü! Allah'ın sana öğrettiği ve benim meçhulüm olan şeylerden haber ver, bana meselâ namazdan bahset!" dedim. Şu açıklamayı lütfettiler:
"Sabah namazını kıl, sonra güneş doğup yükselinceye kadar namazdan uzak dur. Zira güneş bu doğma anında şeytanın iki boynuzu arasında doğar ve bu esnada kâfirler ona secde ederler. Sonra gölge mızrağa ağıncaya kadar namaz kıl.[652] Zira namaz meşhuddur (melekler şâhid olurlar), mahzurdur (melekler kılınırken hazır bulunurlar). Sonra tekrar namaz kılmaktan vazgeç, zira bu sırada cehennem kaynatılır. Gölge öne geçti mi tekrar namaz kıl, zira namaz meşhuddur, mahzurdur. Onu ikindiyi kılıncaya kadar kılmaya devam et. Sonra tekrar güneş batıncaya kadar namaz kılmaktan vazgeç, zira güneş şeytanın iki boynuzu arasından batar ve bu sırada kâfirler ona secde ederler!"
Ben tekrar:
"Ey Allah'ın Resûlü! Ya abdest? Bana ondanda açıklamada bulunsanız!" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm buyurdular:
"Sizden kim abdest suyunu hazırlar..."
Hadisin devamı, yukarıda 3583 numarada kaydettiğimiz şekilde devam eder, burada tekrar yazmaya gerek görmüyoruz.
2- Hadiste geçen "güneşin şeytanın iki boynuzu arasında doğması" tabiri ile ilgili açıklama daha önce 2418 numaralı hadiste geçti.
3- Keza meşhud ve mahzur tabirleri de 2419 numaralı hadiste açıklandı.[653]

3586 -9- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما:]أنَّ رسولَ اللهِ # قالَ: مَنْ تَوَضّأَ عَلى طُهْرٍ كَتَبَ اللهُ لَهُ بِهِ عَشْرَ حَسَنَاتٍ[. أخرجه الترمذي .

9. (3586)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim abdestli olduğu halde abdest tazelerse, Allah bu sebeple kendisine on (misli) sevab yazar."[654]

AÇIKLAMA:

Burada, abdestli olduğu halde abdest almak kastediliyor. Böylece Resûlullah daima abdestli bulunmaya teşvik etmiş olmaktadır.
On sevabtan maksad, abdest almanın sevabının on katıdır. Zira sıkça geçtiği üzere, Rabbimiz Teâlâ Hazretleri Kur'ân-ı Kerîm'de, her bir hayır amelin on misliyle değerlendirileceği müjdesini vermektedir: مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أمْثَالِهَا Ancak şunu da belirtelim: On misli sevab asgari miktardır. Kur'an'da sevabın yediyüz misli, otuzbin misli ve hatta hesapsız misli de (بِغَيْرِ حِسَابٍ) vaadedilmiştir.

Abdest üzerine abdestin, israf olmaması için önceki abdestle bir namaz kılınmış veya meclis değişmiş olmalıdır. Buna riâyet edilmezse abdest üzerine abdest israf olacağından mekruh addedilmiştir. Abdest üzerine abdesti, nûrun ala nûr diye tavsif eden rivayetin merfû (Resûlullah'ın sözü) olmadığı belirtilmiştir.[655]

-3587 -10- وعن أبي سعيد رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ رسولَ اللهِ # قال: مَنْ تَوَضّأ فقَالَ: سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أسْتَغْفِرُكَ وَأتُوبُ إلَيْكَ. كُتِبَ في رَقٍّ، ثُمَّ طُبِعَ بِطَابِعٍ، ثُمَّ رُفِعَ تَحْتَ الْعَرْشِ فَلَمْ يُكْسَرْ إلى يَوْمِ الْقِيَامَةِ[. أخرجه رزين .

10. (3587)- Ebû Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim abdest alıp: "Sübhâneke Allahümme ve bihamdike estağfiruke ve etûbu ileyke. (Rabbim seni tenzîh ederim, Allah'ım hamdim sanadır, senden bağışlanmak isterim, tevbem de sanadır)" derse, bu bir kâğıda yazılır, sonra bir mühür üzerine nakşedilir, sonra da Arş'ın altına kaldırılır ve Kıyamete kadar (mühür) kırılmaz."[656]

İKİNCİ FASIL - ABDESTİN SIFATI

-3588 -1- عن حمران مولى عثمان:]أنَّ عُثْمَانَ رَضِيَ اللهُ عَنْه دَعَا بِمَاءٍ فَأفْرَغَ عَلى كَفيْهِ ثَث مَرَّاتٍ فَغَسَلَهُمَا، ثُمَّ ادْخَلَ يَمِينَهُ في اۤ‘نَاءِ فَمَضْمَضَ واسْتَنْثَرَ، ثُمَّ غَسَلَ وَجْهَهُ ثَثاً وَيَدَيْهِ إلى المِرْفَقَيْنِ ثَث مَرَّاتٍ، ثُمَّ مَسَحَ بِرَأسِهِ، ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَيْهِ ثَث مَرَّاتٍ إلى الكَعْبَيْنِ، ثُمَّ قَالَ: رَأيْتُ رسولَ اللهِ # تَوَضَّأ نَحْوَ وُضُوئِى هذَا، ثُمَّ قَالَ: مَنْ تَوَضّأ نَحْوَ وُضُوئِى هذَا، ثُمَّ صَلّى رَكْعَتَيْنِ َ يُحَدّثُ فِيهِمَا نَفْسَهُ غفِرَ لَهُ مَا تَقَدّمَ مِنْ ذَنْبِهِ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي، وهذا لفظ الشيخين .

1. (3588)- Humrân Mevlâ Osman anlatıyor: "Hz. Osman (radıyallahu anh) su istemişti. (Getirdim. Aldı ve) üç kere ellerine dökerek yıkadı. Sonra sağ elini kaba sokup mazmaza ve istinşakta bulundu (ağzına ve burnuna su alıp yıkadı). Sonra üç kere yüzünü, arkasından da dirseklerine kadar üç kere ellerini yıkadı. Sonra başına meshetti, sonra da topuklarına kadar ayaklarını üçer sefer yıkadı ve:
"Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, şu abdestim gibi abdest alırken gördüm" dedi. Abdesti bitince de şöyle demişti:
"Kim şu abdestim gibi abdest alır, arkasından iki rek'at namaz kılar ve namazda kendi kendine (dünyevî bir şey) konuşmazsa geçmiş günahları affedilir."[657]

AÇIKLAMA:

Hattâbî, kişinin namazda nefsine konuşmasını vesvese olarak değerlendirir. Öyle ise nefsine konuşmaması, imkân nisbetinde vesveseye yer vermemesidir. Bâzı âlimler, "kendi kendine konuşma"yı, kişinin namazda irâdî olarak namazın edebine yakışmayacak dünyevî şeyler düşünmesi,

zihnini böyle şeylerle meşgul etmesi olarak yorumlar. Esâsen, irâdî olmaksızın zihinden geçen hâtırât bu ümmetten affedilmiştir, onların sorumluluğu yoktur. Şu halde irâdî olarak namaz edebine uygun hâlâtın muhâfazasına çalışılacaktır. O vakit hadiste vaadedilen feyze mazhar olunur inşaallah.[658]

3589 -2- ولمسلم في أخرى عن ابن أبي مليكة قال:]سُئِلَ عُثْمَانُ رَضِيَ اللهُ عَنْه عَنِ الوُضُوءِ فَدَعَا بِمَاءٍ فَأُتِىَ بِمِيضأةٍ، فَأصْغَى عَلى يَدِهِ الْيُمْنِى، ثُمَّ أدْخَلَهَا في ا''نَاءِ فَمَضْمَضَ ثَثاً، وَاسْتَنْثَرَ ثَثاً، وَذَكَرُ نَحْو مَا تَقَدّمَ، وَفِيهِ: ثُمَّ أدْخَلَ يَدَهُ فَأخَذَ مَاءً فَمَسَحَ رَأسَهُ وَأُذُنَيْهِ فَغسَلَ بُطُونَهُمَا وظُهُورَهُمَا مَرَّةً وَاحِدَةً[.

2. (3589)- Ebû Dâvud'un İbnu Müleyke'den kaydettiği bir başka rivayette şöyle gelmiştir: "Hz. Osman (radıyallahu anh)'tan abdest hakkında (nasıl alınacağı) sorulmuştu. Hemen su istedi ve derhal bir abdest kabı getirildi. Kaptan önce sağ eli üzerine su döktü (ve onu yıkadı), sonra sağ elini kaba batırdı, üç kere mazmaza, üç kere istinşakta bulundu... [önceki hadiste geçtiği üzere zikretti. Hadiste şu ziyâde var]: "Sonra elini daldırıp su aldı ve başına, kulaklarına meshetti, kulaklarının iç ve dışlarını birer kere meshetti."[659]

3590 -3- ولـه في أخرى:]فَأفْرَغَ بِيَدِهِ الْيُمْنَى عَلى الْيُسْرَى، ثُمَّ غَسَلَهُمَا إلى الْكُوعَيْنِ[. وله في أخرى: »وَمَسَحَ رَأسَهُ ثَثاً« .

3. (3590)- Yine Ebû Dâvud'un bir diğer rivayetinde şöyle gelmiştir: "Sağ eliyle sol eli üzerine su döktü, sonra her ikisini de bileklere kadar yıkadı."[660]

Yine Ebû Dâvud'un bir diğer rivayetinde "Başını üç kere meshetti" denmiştir.[661]

AÇIKLAMA:

1- 3589 numaralı hadis'i Teysîr müellifi Müslim'in rivayeti olarak göstermektedir. Ancak gerek tercümede gerekse kaynak kısmında gösterdiğimiz üzere rivayet Ebû Dâvud'dadır, Müslim'de değil. Bu bir zühuldür.

2- Yine 3589 numaralı hadisin sonunda kulağını meshetti ifadesinin Arabî aslı, kulağını yıkadı şeklinde ifade edilmiştir. Ancak, şârihlerinde anladığı üzere mesh olarak anlamak gereklidir. Abdestte kulağın yıkanması mevzubahis değildir.

3- 3590 numarada kaydedilen "Başını üç sefer meshetti" ifadesi Hz. Osman'ın abdest tarzının bir ihtisarıdır. Yani diğer uzuvları nasıl yıkadığını anlatmıyor, zira bu bilinmektedir. Ancak başı üç sefer meshetmesi değişik bir tarz. Bu sebeple sadece onun farklı yönünü zikretmiş olmakta. Böylece başa da birkaç sefer ıslak elle değmenin bir mahzuru olmadığı anlaşılmaktadır.[662]

-3591 ـ4ـ وعن عبد خير قال:]أتَانَا عَلِيٌّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه وقَدْ صَلّى فَدعَا بِطَهُورٍ، فَقُلْنَا: مَا يَصْنَعُ بِالطَّهُورِ وَقَدْ صَلّى؟ مَا يُرِيدُ إّ لِيُعَلِّمَنَا، فَأتِىَ بِإنَاءٍ فِيهِ مَاءٌ وَطَسْتٌ، فَأفْرَغ مِنَ ا"نَاءِ عَلى يَمِينِهِ فَغسَلَ يَدَيْهِ ثَثاً، ثُمَّ تَمَضْمَضَ وَاسْتَنْشَقَ ثَثاً، فَمَضْمَضَ وَنَثَرَ مِنَ الكَفِّ الّذِى يَأخُذُ فِيهِ، ثُمَّ غَسَلَ وَجْهَهُ ثَثاً، وَغَسَلَ يَدَهُ الْيُمْنى ثَثاً، وَغَسَلَ يَدَهُ الشِّمَالَ ثَثاً، ثُمَّ جَعَلَ يَدَهُ في ا"نَاءِ فَمَسَحَ بِرَأسِهِ مَرَّةً وَاحِدَةً، ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَهُ الْيُمْنى ثَثاً، وَرِجْلَهُ الْيُسْرى ثَثاً، ثُمَّ قال: مَنْ سَرَّهُ أنْ يَعْلَمَ وُضُوءَ رَسولِ اللّهِ # فَهُوَ هذَا[. أخرجه أصحاب السنن، واللفظ 'بي داود والنسائي .

4. (3591)- Abdu Hayr anlatıyor: "Hz.Ali (radıyallahu anh) bize geldi ve namaz kıldı. (Namazdan sonra abdest) suyu istedi.

"Suyu ne yapacak, namazı kıldı ya! Herhalde bize öğretmek istiyor!" dedik. İçinde su olan bir kapla bir leğen getirildi. Kaptan sağ eline su döktü. Üç defa ellerini yıkadı. Sonra üç kere mazmaza ve istinşakta bulundu. Mazmaza ve istinşakı su aldığı eliyle yaptı. Sonra üç kere yüzünü yıkadı, sağ elini üç kere yıkadı, üç kere sol elini yıkadı. Sonra elini kaba batırdı, bir kere başını meshetti. Sonra üç kere sağ ayağını yıkadı, üç kere sol ayağını yıkadı. Sonra: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın abdestini bilmek kimin hoşuna giderse, işte o böyledir!" dedi."[663]

-3592 ـ5ـ وفي أخرى للنسائى:]فَمَسَحَ بِرَأسِهِ، وَأشَارَ شُعْبَةُ مَرَّةً مِنْ نَاصِيَتِهِ إلى مُؤخَّرِ رَأسِهِ، ثُمَّ قَالَ: َ أدْرِى أرَدَّهُمَا أمْ َ[.

5. (3592)- Nesâî'nin bir diğer rivayeti şöyledir: "...Başını meshetti." -Şu'be, bir defasında alnından başının gerisine kadar (eliyle) işaret etti- sonra dedi ki: "Ellerini tekrar geri getirip getirmediğini bilmiyorum."[664]

-3593 ـ6ـ و'بي داود في أخرى عن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]دَخَلَ عَلَيَّ عَلِيٌّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه، وَقَدْ أهْرَاقَ المَاءَ فَدَعَا بِوَضُوءٍ فَأتَيْنَاهُ بِتَوْرٍ فِيهِ مَاءٌ، فقَالَ يَا ابنَ عَبَّاسٍ: أ أُرِيكَ كَيْفَ كَانَ يَتَوَضّأُ رَسولُ اللّهِ #؟ قُلْتُ: بَلَى. قَالَ: فَأصْغى ا"نَاءَ عَلى يَدَيْهِ فَغسَلَهَا، ثُمَّ أدْخَلَ يَدَهُ الْيُمنى فَأفْرَغَ بِهَا عَلى ا'خرى، ثُمَّ غَسَلَ كَفَيْهِ ثُمَّ تَمَضْمَضَ وَاسْتَنْثَرَ، ثُمَّ أدْخَلَ يَدَيْهِ في ا"نَاءِ جَمِيعاً فأخَذَ بِهِمَا حَفْنَةً مِنْ مَاءٍ فَضَرَبَ بِهَا عَلى وَجْهِهِ، ثُمَّ ألْقَمَ إبْهَامَيْهِ مَا أقْبَلَ مِنْ أُذُنَيْهِ، ثُمَّ الثَّانِيَةَ، ثُمَّ الثَّالِثَةَ مِثْلَ ذلِكَ، ثُمَّ أخَذَ بِيَدِهِ الْيُمْنى قَبْضَةً مِنْ مَاءٍ فَصَبَّهَا عَلى نَاصِيَتِهِ فَتَرَكَهَا تَسِيلُ عَلى وَجْهِهِ، ثُمَّ غَسَلَ ذِرَاعَيْهِ إلى المِرْفَقَيْنِ ثَثاً ثثاً، وَمَسَحَ رَأسَهُ وَظُهُورَ أُذُنَيْهِ، ثُمَّ أدْخَلَ يَدَيْهِ جَمِيعاً في ا"نَاءِ، فَأخَذَ حَفْنَةً مِنْ مَاءٍ فَضَرَبَ بِهَا عَلَى رِجْلِهِ، وَفِيهَا النَّعْلُ فَغَسَلَهَا بِهَا، ثُمَّ ا'خْرَى مِثْلَ ذلِكَ. قالَ: قُلْتُ: وَفي النَّعْلَيْنِ؟ قالَ: وفي النّعْلَيْنِ[.وللنسائى في أخرى: »ثمّ تَمَضْمَضَ وَاسْتَنْشَقَ بِكَفٍّ وَاحد ثَثَ مَرّاتٍ« .

6. (3593)- Ebû Dâvud'da, İbnu Abbâs'tan yapılan bir diğer rivayet şöyledir: "Ali (radıyallahu anh) yanıma girdi. Su dökmüş (küçük abdest bozmuş) idi. Abdest suyu istedi. İçinde su olan bir kap getirdik. Bana:
"Ey İbnu Abbâs! Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın nasıl abdest aldığını sana göstereyim mi?"dedi. Ben de: "Evet göster!" dedim. Bunun üzerine su kabını elleri üzerine eğdi ve ellerini yıkadı. Sonra sağ elini kaba soktu, onunla diğeri üzerine su döktü, sonra iki avucunu yıkadı. Sonra mazmaza ve istinşakta bulundu. Sonra iki elini birden kaba soktu. İkisiyle birlikte su avuçlayıp yüzüne çarptı. Sonra başparmaklarını kulaklarının ön kısmına soktu. Sonra ikinci, üçüncü sefer aynı şeyleri tekrar etti. Sonra sağ eliyle bir avuç su aldı ve bunu alnına döktü ve yüzü üzerinde akmaya bıraktı. Sonra dirseklerine kadar kollarını üçer kere yıkadı. Başını ve kulaklarının arkasını meshetti. Sonra tekrar her iki elini beraberce kaba soktu. Bir avuç su alıp onu pabuç içinde olan (sağ) ayağına vurdu ve o su ile ayağını yıkadı. Sonra aynı muameleyi diğer ayağına, (sola) yaptı."
(Abdullah el-Havlanî) der ki: "(İbnu Abbâs'a) sordum: "Ayaklar ayakkabı içinde olduğu halde mi?"
"Evet dedi, ayakkabı içinde olduğu halde." Ben tekrar sordum:
"Ayakkabı içinde mi?"
"Evet! dedi, ayakkabı içinde!" Ben tekrar sordum: "Ayakkabı içinde mi?"
"Evet! dedi, ayakkabı içinde."[665]
Nesâî'nin bir diğer rivayetinde şöyle denmiştir. "...Sonra bir avuç su ile üçer defa mazmaza ve istinşakta bulundu."[666]

AÇIKLAMA:

Hz. Ali (radıyallahu anh)'ın burada gördüğümüz abdest tarifinde bir-iki noktaya dikkat çekmemiz gerekmektedir:
1- Yüzü yıkarken, avuçlanan suyun yüze vurularak yüzün yıkanması esastır. Bu, müstehab addedilmiştir. Ancak, Şâfiî'lere göre, suyu yüze vurmamak abdestin mendublarından biridir.
2- Kulağın iç kısmı yâni yüze bakan kısmı yüzden sayılmakta ve yüzle birlikte yıkanmaktadır. Baş parmakların kulağa sokulmasının ma'nâsı budur. Ancak bu husus münakaşalıdır. Bâzı âlimler bu ibâreyi "baş parmağını kulakla favori arasında kalan tüysüz yere (beyazlığa) koydu" diye anlamıştır. Nitekim bu anlayışta olan Mâverdî, kulakla sakalın üst uzantısı arasındaki bu beyazlığı da yüzden saymıştır. Esasen Şâfiî mezhebinin kabulü de böyledir. İmam Mâlik: "Kulakla sakal arasında kalan beyazlık yüzden değil"der.
Keza kulağın dış kısmı da başla birlikte meshedilmelidir. Hasan İbnu Sâlih, Şa'bî, Zührî böyle hükmederler. Dâvud-u Zâhirî de kulakların yüzden olduğuna ve yıkanmaları gerektiğine hükmeder.
Geri kalan ülemâ, kulağı baştan kabul eder ve başla birlikte meshedilmesine hükmeder.
3- Yüzün yıkanmasından alna dördüncü sefer su dökülmesi, ülemânın icmaına aykırı bir durumdur. Bu, izahı zor bir müşkildir. Üç sefer yıkama sırasında su ulaşmayan bir yer kalmış olabilir, burayı tamamlamak üzere buna yer vermiş olabilir diye bir te'vile gidilmiştir. Bazı âlimler de: "Abdest alan kimseye yüzü yıkadıktan sonra alnına bir miktar su koyup akıtması müstehabtır" diye hükmetmiştir. Diğer taraftan Hz. Hasan'dan gelen bir rivayette, Resûlullah'ın abdestini alıp tamamladıktan sonra bir miktar suyu alnında, secde ettiği yere akıttığını belirtmiştir. Bu iki rivayet arasında farklılık var: Hz.

Ali abdest esnasında yapmakta, Resûlullah ise abdesti tamamladıktan sonra.

4- Bu hadis, Hz. Ali'nin ayağında ayakkabı olduğu halde ayaklarını yıkadığını ifade etmektedir. Şârihler: Ayaklar her ne kadar ayakkabı içinde olsa da dökülen suyun ayakların altına da üstüne de ulaşmış olmasının mümkün olduğunu belirtirler ve delil olarak rivayette: "O su ile ayağını yıkadı" denmiş olmasını gösterirler.

Râfizîler bu hadisi esas alarak ayağın meshedilmesinin vacib olduğunu söylemiştir. Bazıları da, yine buna dayanarak: "Kişi muhayyerdir, dilerse yıkar, dilerse mesheder" demiştir. Ancak ulemâ: "Ayakların yıkanmasından bahseden bundan çok daha kuvvetli deliller varken bununla amel edilemez" demiş, ayrıca az yukarıda kaydettiğimiz üzere, bizzat rivayet, bu suyun ayağın altına ve üstüne ulaştığını ifade etmektedir. Ayrıca Hz. Ali'den gelen bir başka rivayette Hz. Ali "Bu, hades vâki olmayan (yani abdesti henüz bozulmamış olan) kimsenin abdestidir: هـذا وُضُوءُ مَنْ لَمْ يُحْـدِثْ demiştir.

Ayakkabının içinde ayağın yıkanması ve dolayısıyla bu hadiste "ayağın meshedilmesi"nin kastedilmediği hususu 3599 numaralı hadiste daha geniş olarak açıklanacaktır.

5- Hadisin sonunda Abdullah el-Havlanî'nin "Ayaklar ayakkabı içinde olduğu halde mi?"diye üç kere sorması ayakkabının içinde ayak yıkama işinin hayret uyandırmasından ileri gelmiştir. Şunu da belirtelim ki, bazı şârihler soru sahibinin Abdullah el-Havlânî değil, İbnu Abbâs olduğunu ve soruyu cevaplayanın da İbnu Abbâs olmayıp Hz. Ali olduğunu söylemiştir (Allâhu a'lem).

6- Bu hadisin zayıf olduğu, başta Buhârî, olmak üzere bazı âlimlerce belirtilmiştir.[667]

3594 -7- وعن عبدالله بن زيد بن عاصم ا'نصارى رَضِـيَ اللهُ عَنْه:]وَقِيـلَ لَـهُ تَوَضّـأ لَنَا وُضُوءَ رسولِ اللهِ #، فَدَعَا بِإنَاءِ فَفَعَلَ نَحْوَ مَا تَقَدَّمَ، وَفِيهِ: فَمَسَحَ بِرَأسِهِ، فَأقْبَلَ بِيَدَيْهِ وَأدْبَرَ، بَدَأ بِمُقَـدَّمِ رَأسِهِ، ثُمَّ ذَهَبَ بِهِمَـا إلى قَفَـاهُ ثُمَّ رَدَّهُمَـا حَتَّى رَجَعَ إلى المَكَـانِ الَّذِى بَدَأ مِنْهُ، ثُمَّ غَسَـلَ رِجْلَيْهِ[. أخرجه الستة.وفي رواية لمسلم: »وَمَسَحَ بِرَأسِهِ ثَثاً« .

7. (3594)- Abdullah İbnu Zeyd İbni Âsım İbni'l-Ensârî (radıyallahu anh)'ın anlattığına göre, kendisine:

"Bizim için, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın abdestiyle bir abdest al (da görelim)!" diye talepte bulunuldu. O, hemen bir kap [su] isteyip, önceki hadiste anlatılan şekilde abdest aldı. Abdest alışını anlatan rivayette şu farklı açıklama var:

"Başını meshettikte ellerini (saçları üstünde) ileri ve geri doğru yürüttü. (Şöyle ki: Mesh ameliyesine) başın ön kısmından başladı ellerini enseye doğru götürdü. Sonra, başladığı yere kadar geri getirdi. Sonra ayaklarını yıkadı."[668]

Müslim'in bir rivayetinde şöyle denmiştir: "Başını üç kere meshetti."

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisi Buhârî "Başın tamamını meshetme" adını verdiği bir babta kaydeder. Her ne kadar Teysîr'e alınan vechinde başın tamamının meshini ifade eden sarih bir tabir yok ise de, bazı

vecihlerinde ثُمَّ مَسَحَ رَأْسَهُ كُلَّهُ denilerek tamamının meshi ifade edilmiştir. Mamafih sadedinde olduğumuz vechinde meshe, başın ön kısmından "iki elle başlayıp enseye kadar gidilmesinin zikredilmesi, tamamının meshine delâlet etmektedir. Ayrıca âyet-i kerîmenin "Başlarınızı meshedin" (Mâide 6) diye mutlak emretmesi de meshin, başın tamamına şâmil olması hususunda bâzı âlimlere kanaat vermiştir. İmam Mâlik, İbnu Uleyye ve bir rivayette Ahmed İbnu Hanbel bunlardandır. İmam Şâfiî, "Âyetin, başın tamamını da, bir kısmını da kasdetme ihtimali vardır" der. Hadisten gelen delile dayanarak "bir kısmının kastedilme" ihtimalini tercih eder. Hanefî ülemâsı da "bir kısmın meshi"ni esas alır. Ancak "bu kısım"ın miktarı hususunda Şâfiî'ler ve Hanefîler farklı görüşlere ulaşırlar. Şâfiî'lere göre ıslak elle saçın tek teline dokunmak yeterlidir.Hanefîler başın dörtte birini kabul ederler.

2- Hadiste meshin önden arkaya mı, arkadan öne mi olacağı çok sarih değildir. Her iki ihtimali destekleyen yorumlar ve hatta rivayetler yapılmışsa da rivayetlerin mecmuundan önden arkaya doğru olma ihtimalinin daha kavî olduğu anlaşılmıştır. "Önden arkaya yapılır, sonra tekrar öne getirilir" diyenler iki ayrı görüşü birleştirmiş olurlar. Biz tercümeyi, bazı ilave kelimelerle önden arkaya anlaşılacak şekilde netleştirerek yaptık. Âlimlerin tahlillerini vermeyi gereksiz görüyoruz.[669]

3595-8- وللبخارى رحمه الله:]أنَّ النّبىَّ # تَوَضّأَ مَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ[.وفي رواية ‘بي داود عن المقدام »بن معدى كرب«: »ثُمَّ مَسَحَ بِرَأسِهِ وَأُذُنَيْهِ ظَاهِرِهِمَا وَبَاطِنِهِمَا«.وفي أخرى: »وَمَسَحَ بِأُذُنَيْهِ ظَاهِرِهِمَا وَبَاطِنِهِمَا، وَأدْخَلَ أصَابِعَهُ في صِمَاخِىْ أُذُنَيْهِ«.»وَالصِّمَاخُ«: ثقب ا‘ذن.

8. (3595)- Buhârî rahimehullah'ın bir rivayetinde şöyle denmiştir:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (abdest uzuvlarını) ikişer kere yıkayarak abdest aldı."[670]

Ebû Dâvud'un bir rivayetinde, Mikdâm İbnu Ma'dikerb'den şu kaydedilir: "Sonra başını, içiyle ve dışıyla iki kulağını meshetti."[671]

Yine, Ebû Dâvud'un bir başka rivayetinde şöyle denmiştir: "Kulaklarını içleriyle dışlarıyla meshetti, parmaklarını kulaklarının deliklerine soktu."[672]

3596-9- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]جَاءَ أعْرَابِيٌّ إلى رسولِ اللهِ # يَسْألُ عَنِ الْوُضُوءِ، فَأرَاهُ ثَلاثاً ثَلاثاً، ثُمَّ قَالَ: هكذَا الوُضُوءُ، فَمَنْ زَادَ عَلى هذَا أسَاءَ وَتَعَدَّى وَظَلَمَ[. أخرجه أبو داود والنسائي، وهذا لفظه .

9. (3596)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir bedevi gelerek, abdestten sordu. Resûlullah ona uzuvların üçer kere yıkanmasını gösterdi. Sonra da:

"Abdest işte böyle alınır! Kim buna bir ziyâdede bulunursa, fena bir iş yapmış olur, haddi aşar ve zulmeder" buyurdu."[673]

Bu metin Nesâî'ye aittir.

3597 -10- وفي رواية أبي داود:]ثُمَّ مَسَحَ بِرَأسِهِ، وَأدْخَلَ إصْبَعَيْهِ السَّبَّاحَتَيْنِ في أُذُنَيْهِ، وَمسَحَ بِإبْهَامَيْهِ عَلى ظَاهِرِ أُذُنَيْهِ، وَبِالسَّبَّاحَتَيْنِ بَاطِنَ أُذُنَيْهِ وفِيهَا: هكَذَا الْوُضُوءُ، مَنْ زَادَ عَلى هذَا أوْ نَقَصَ فَقَدْ أسَاءَ وَظَلَمْ، أوْ ظَلَمَ وَأساءَ[.

10. (3597)- Ebû Dâvud'un bir rivayetinde şöyle gelmiştir: "...Sonra başını meshetti. Şehadet parmaklarını kulaklarına soktu. Başparmaklarıyla kulaklarının dışlarını meshetti. Şehadet parmaklarıyla kulakların içini meshetti..." Rivâyetin sonunda şu ifade var:
"Abdest işte böyledir. Kim buna ziyadede bulunur veya bundan eksiltme yaparsa kötü bir iş yapmış ve zulmetmiş olur -yahut zulmetmiş ve kötü bir iş yapmış olur-"[674]
Nesâî'nin rivayetinde özetle şöyle denmiştir: "...Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir bedevi geldi ve ondan abdest hakkında sordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdestin alınışını, uzuvları üçer sefer yıkayarak gösterdi, sonra şöyle söyledi: "Abdest işte böyledir. Kim buna ziyâdede bulunursa kötü bir iş yapmış, haddi aşmış ve de zulmetmiş olur."[675]

3598 -11- وعن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]تَوَضّأ رسولُ اللهِ # مَرّةً مَرّةً[. أخرجه البخاري، وهذا لفظه، وأبو داود والنسائي .

11. (3598)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) uzuvlarını birer kere yıkayarak abdest aldı."[676]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayetler, Resûlullah'ın abdesti farklı şekillerde aldığını göstermektedir: Bazan uzuvları üçer sefer yıkamış, bazan ikişer, bazan da birer. İçinde bulunduğu şartların bunda tesiri olduğu muhakkak. Ancak, abdest uzuvlarının yıkanmasında kesin bir standart olmadığını ve dolayısıyle üçer, ikişer ve hatta birer kere yıkamanın câiz olduğunu göstermek için, rivayetlerde görüldüğü üzere, farklı şekillerde abdest almıştır. Gerçi bu şerî cevazı, Aleyhissalâtu vesselâm şifâhî olarak da duyurabilirdi, ama fiilen göstermenin ayrı bir müessiriyeti var. Suyun az, vaktin dar olduğu bazı şartlarda, Resûlullah'ın bu sünnetine, şeriatımızın bu ruhsatına müslümanlar her zaman mürâcaat edebilirler.
2- Abdestin nasıl alınacağını soran bedeviye Resûlullah'ın cevabı şifahî olmayıp fiilî olması, yâni Aleyhissalâtu vesselâm'ın abdest alarak bizzat göstermesi, öğretmede imkân nisbetinde göze hitabetmenin müessiriyetine bir işarettir. Nazarî bilgiye nazaran pratik ve amelî müşâhede metodu, hem öğretme kolaylığı ve hem de tesirli olma avantajı taşımaktadır. Öğretimde imkân nisbetinde bu yoldan istifade edilmelidir.[677]

3599 -12- وفي رواية أبي داود عن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]أتُحِبُّونَ أنْ أرِيكُمْ كَيْفَ كَانَ رسولُ اللهِ # يَتَوضّأ، فدعَا بإنَاءٍ فِيهِ ماءٌ فَاغْتَرَفَ غَرْفَةً بِيَدِهِ الْيُمْنى فَتَمَضْمَضَ وَاسْتَنْشَقَ، ثُمَّ أخَذَ أُخْرى فَجَمَعَ بِهَا يَدَيْهِ، ثُمَّ غَسَلَ وَجْهَهُ ثُمّ أخذ أُخْرَى فَغسَلَ بِهَا يَدَهُ الْيُمْنى، ثُمّ أخَذَ أُخْرى فَغسلَ بِهَا يَدَهُ
الْيُسْرَى، ثُمّ قَبَضَ قَبْضَةَ مِنَ المَاءِ، ثُمّ نَفَضَ يَدَهُ، ثُمّ مَسَحَ رَأسَهُ وَأُذُنَيْهِ، ثُمّ قَبَضَ قَبْضَةً أُخْرى مِنَ المَاءِ فَرَشَّ عَلَى رِجْلِهِ الْيُمْنى وَفِيهَا النّعْلُ، ثُمَّ مَسَحَهَا بِيَدَيْهِ، يَدٌ فَوْقَ الْقَدمِ، وَيَدٌ تَحْتَ النّعْلِ، ثُمّ صَنَعَ بِالْيُسْرى مِثْلَ ذلِكَ[.

12. (3599)- Ebû Dâvud'un bir rivayetinde İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) şöyle der: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın nasıl abdest aldığını size göstermemi ister misiniz?"
İçinde su olan bir kab istedi, sağ eliyle bir avuç su aldı, mazmaza ve istinşak yaptı, sonra bir avuç daha aldı, bununla iki elini birleştirip (iki eliyle) yüzünü yıkadı. Sonra bir avuç daha aldı bununla sağ elini yıkadı. Sonra bir avuç daha aldı, bununla sol elini yıkadı. Sonra bir avuç su daha aldı, sonra elini çırptı, sonra başını ve kulaklarını meshetti. Sonra bir kabza su daha aldı sağ ayağının üzerine serpti, ayağından nalın olduğu halde, sonra onu iki eliyle meshetti, elin biri ayağın üstünde, diğeri de nalının altında. Sonra aynı şeyi sol ayağa yaptı."[678]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, abdest uzuvlarının birer avuç su ile yıkanışına örnek olmaktadır. Mazmaza ve istinşakta, her ikisi için bir avuç su kullanılmıştır.
2- Burada, nalın içinde olan ayağına bir avuç su dökmesi, ayağın alt kısmını yıkamadığı ma'nâsına alınmamıştır. İbnu Hacer: "İki eliyle meshetti demek, suyun ayağın tamamını ihata etmesini kolaylaştırmaktır" der. Nitekim Buhârî, "Nalın İçindeki Ayakların Yıkanması" diye isimlendirdiği babta, Abdullah İbnu Ömer'in bu mevzuyu aydınlatan bir rivayetini kaydeder. Buna göre, Aleyhissalâtu vesselâm, tüysüz nalınlar giymekte ve onlar ayağında olduğu halde (yani nalınlarını ayağından çıkarmadan) abdest almakta ve ayaklarını da öylece yıkamaktadır.
Buradaki meshetti tabirini, şârihler delketti yani ovdu diye anlarlar. Şu halde, suyun ayağın tamamına ulaşması için eliyle yardımcı olmuştur.
3593 numaralı hadiste de belirtildiği gibi bu hadis, bazı izahlara tabi tutulmuşsa da sahih rivayetlere muhalefeti sebebiyle şazz ve dolayısıyla amel edilemeyecek kadar zayıf addedilmiştir.[679]

3600 -13- وفي أخرى ‘بي داود والترمذي عن الرّبيع بنت معوذ بن عفران رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]فَغسَلَ كَفَّيْهِ ثَلاثاً، ووَضّأ وَجْهَهُ ثَلاثاً، ومَضْمَضَ وَاسْتَنْشَقَ مَرّةً، وَوَضّأ يَدَيْهِ ثَلاثاً ثلاثاً، وَمَسَحَ بِرأسِهِ مَرَّتَيْنِ بَدَأ بِمُؤَخَّرِ رَأسِهِ، ثُمّ بِمُقَدَّمِهِ، وَبِأذُنَيْهِ كِلْتَيْهِمَا، ظُهُورِهِمَا وَبُطُونِهِمَا، وَوَضَّأ رِجْلَيْهِ ثَلاثاً ثَلاثاً[.

13. (3600)- Ebû Dâvud ve Tirmizî'nin bir başka rivayetinde Rübeyyi Bintu Muavvız İbni Afrâ

(radıyallahu anhâ) der ki: "...avuçlarını üç kere yıkadı, yüzünü üç kere yıkadı, bir kere mazmaza ve istinşak yaptı. Ellerini üçer üçer yıkadı. Başını iki kere meshetti. Başının gerisinden başladı, sonra önünden. İki kulağını da (meshetti) içlerini de, dışlarını da. Ayaklarını da üçer üçer yıkadı."[680]

-3601 -14- وفي أخرى:]فَمَسَحَ الرَّأسَ كُلَّهُ مِنْ قَرْنِ الشَّعْرِ كُلَّ نَاحِيَةٍ لِمُنْصَبِّ الشَّعْرِ َ يُحَرِّكُ الشَّعْرَ عَنْ هَيْئَتِهِ[.

14. (3601)- Bir diğer rivayette: "Başın tamamını meshetti. Bunu, başın tepesinden başlayıp saçın döküldüğü her tarafa ulaşacak şekilde saçın şeklini bozmadan icra etti" denmiştir.[681]

-3602 -15- وفي أخرى:]فَمَسَحَ رَأسَهُ، وَمَسَحَ مَا أقْبَلَ مِنْهُ وَمَا أدْبَرَ، وَصُدْغَيْهِ وَأُذُنَيْهِ مَرَّةً وَاحِدَةً[. وفي أخرى:]مَسَحَ بِرَأسِهِ مِنْ فَضْلِ مَاءٍ كَانَ في يَدِهِ[.

15. (3602)- Bir diğer rivayette şöyle gelmiştir: "...Başını meshetti, başın öne gelen kısmını da, arkaya gelen kısmını da, şakaklarını da, kulaklarını da birer birer meshetti."[682]

Bir diğer rivayette: "Elinde arta kalan su ile başını meshetti" denmiştir.[683]

AÇIKLAMA:

Kaydedilen son üç rivayet ve onların ilâveleri, Resûlullah'ın, abdesti değişik şekillerde aldığını göstermektedir. Bunların hepsi, abdest alma tarzında ruhsattır, kolaylıktır. Söz gelimi 3600'de, uzuvlar üçer kere yıkanırken, mazmaza ve istinşak birer kere, başın meshi geriden öne doğru olmak üzere iki kere yapılır. 3601'de meshin, başın tepe noktasından aşağıya doğru, saçın düzeni hiç bozulmayacak tarzda ve tamamını içine alacak şekilde yapıldığı; 3602'de başın tamamına şâmil bu meshin elde arta kalan ıslaklıkla yapıldığı, yeni bir su alma cihetine gidilmediği belirtilir.[684]

-3603 -16- وعن أبي أمامة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]تَوَضّأ رسولُ اللهِ # فَغَسَلَ وَجْهَهُ ثَثاً، وَيَدَيْهِ ثَثاً، وَمَسَحَ رَأسَهُ ثَثاً وَقالَ: ا ُ‘ذُنَانِ مِنَ الرَّأسِ[.قال حماد: أدرى ا‘ذنان من الرأس من قول أبي أمامة أم من قول رسولِ اللهِ #؟ أخرجه أبو داود والترمذي وضعفه، وهذا لفظه.وعند أبي داود قال: »وَكَانَ يَمْسَحُ المَأقيْنِ: يَعْنِى الخُفَّيْنِ، وقالَ فِيهِ أيْضاً: ا ُ‘ذُنَانِ مِنَ الرَّأسِ« .

16. (3603)- Ebû Ümâme (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdest aldı ve bunu, yüzünü üç, ellerini üç sefer yıkayarak, "Kulaklar baştandır" deyip başını da üç sefer meshederek yaptı."
Hammâd der ki: "Birrivayette geçen "Kulaklar baştandır" ibaresi, Ebû Ümâme'nin sözü mü yoksa Resûlullah'ın sözü mü bilemiyorum."[685]
Bu metin Tirmizî'nindir. Ebû Dâvud'da şu ifade de yer alır: "Göz pınarlarını da meshederdi." O

rivayette: "Kulaklar baştandır" da demiştir.[686]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet başın üç ayrı sefer meshedildiğni söylemekten başka "kulağın baştan sayıldığını" ifade etmektedir. Yani kulaklar yüzün devamı değil, başın bir parçasıdır. Bu tasrihin şu pratik neticesi var: Yüzden sayıldığı takdirde abdest sırasında yüzün tabi olduğu ahkâma tabi olması ve dolayısıyla "yıkanması" gerekir. Baştan sayılınca da başın tabi olduğu ahkâma yani meshe tâbi olması gerekir. Burada, "kulağın baştan olduğu" tasrih edilmiş, ancak bu ifade, râvilerden Ebû Ümâme'nin bir derci mi yoksa Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sözü mü olduğu hususunda şüphe edildiği belirtiliyor. Râvilerin zaman zaman hadislere açıklayıcı cümle ve kelimeleri rivayet sırasında ilâve ettiklerini usul bahislerinde görülür. Bu işe derc, bu çeşit hadislere de müdrec hadis denir. Burada olduğu gibi, derc ihtimali olan hadisler zayıf kabul edilmiştir.
2- Kulağın baştan mı, yüzden mi olduğu meselesi ihtilâflıdır. Umumiyetle baştan kabul edilir ve onların yıkanması değil, baş için ıslatılan aynı elle, bir defada başla birlikte meshi esas alınır. Bu sebeple, meshedilmeyecek olsalar abdestin bütünlüğüne halel gelmez, sâdece abdestin sünnetlerinden biri terkedilmiş olur. Kulağın baştan olduğu görüşü, Ebû Hanîfe, İmam Mâlik ve Ahmed İbnu Hanbel (radıyallahu anhüm)'ün müşterek tercihleridir. Resûlullah'ın ashabından ehl-i ilm'in çoğu, Süfyân-ı Sevrî, İbnu'l-Mübârek, İshak İbnu Râhûye gibi Tâbi'înden birçokları hep aynı görüşte olmuştur. Bâzı âlimler de: "Kulağın ön kısmı yüzden, arka kısmı baştandır" demiştir. İbnu Hacer, "Kulaklar baştandır" hadisinin sekiz ayrı rivayette geldiğini gösterdikten sonra, bu rivayetlerden her birinin, müstakil olarak değerlendirince zayıf olduklarına hükmedileceğini belirtir.
3- Hadiste yer verilen bir diğer husus göz pınarlarının meshedilmesidir. Göz pınarı diye tercüme ettiğimiz ma'k kelimesi lügatçiler açısından gözün burna yakın ucunu ifade eder. Ancak şârihler, gözün kulağa bakan ucunun da bu kelimeyle ifade edildiğine dikkat çekerler. Türkçemizde de bu her iki tarafı ayrı ayrı ifade edecek kesin kelimelerimiz yok. Sadece göz pınarı tabirimiz var, bu da yerine göre her iki ucu da ifâde etmek için kullanılabilmektedir. Bir de, göz ucuyla bakmak tâbirinde kullanılan göz ucuyla terkibimiz var ise de kullanılışta diğerinden kesin bir ayrılık taşımaz.
Tîbî, göz pınarlarının meshedilmesini, suyun oraları yıkamasında mübalağayı sağlamak içindir, çünkü göz, sürme vs. kalıntısından, çapakdan hâli olmaz. Bunlar akıp göz kenarlarında kururlar. Öyle ise bu çeşit katı maddelerin birikme yeri olan göz pınarlarının abdest sırasında hususi bir itinâ ile temizlenmesi gerekmektedir. Mezhebimize göre çapak lar, suyun alta geçmesine de mânidir. Hem abdest hem de gusül için bir kısım ciddi mahzurlara da sebep olabilirler. Öyleyse hadîs, bunların bertaraf edilmesi için göz pınarlarının meshedilmesini sünnet kılmıştır.[687]

3604 -17- وعن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]أخْبَرَنِى عُمَرُ بنُ الخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْه أنَّ رَجُلاً جَاءَ إلى رَسُولِ اللهِ # وَقَدْ تَوَضّأ وَتَرَكَ عَلى قَدَمَيْهِ مِثْلَ مَوْضِعِ الظُّفْرِ، فَقَالَ لَهُ رسولُ اللهِ #: ارجِعْ فَأحْسِنِ الْوُضُوءَ. قالَ: فَرَجَعَ فَتَوَضّأ، ثُمَّ صَلّى[. أخرجه مسلم وأبو داود .

17. (3604)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) şunu söyledi: "Bir

adam Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelmişti. Bunun abdest almış fakat ayaklarının üzerinde tırnak kadar bir yeri yıkamadan bırakmış olduğunu gördü. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), adama derhal müdâhale etti:

"Git abdestini güzel kıl!" Adam gidip yeniden abdest aldı, sonra namazını kıldı."[688]

-3605 -18- و‘بي داود في أخرى، عن بعض أصحاب رَسُولِ اللهِ #:]أنَّ النَّبىَّ
رأى رَجُّ يُصَلّى في ظَهْرِ قَدَمِهِ لُمْعَةٌ قَدْرُ الدَّرْهَم لَمْ يُصِبْهَا المَاءُ فَأمَرَهُ أنْ يُعِيدَ الوُضُوءَ وَالصَّةَ[.

18. (3605)- Ebû Dâvud'un bir diğer rivayetinde Resûlullah'ın ashabından biri şöyle anlatır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), ayağının sırtında dirhem büyüklüğünde bir kısma su değmemiş olduğu halde namaz kılmakta olduğunu görmüştü, derhal abdesti ve namazı iade etmesini emretti." [689]

AÇIKLAMA:

Bu iki hadis, abdest sırasında cahillik veya dikkatsizlik sebebiyle yıkanması gereken yerlere suyun ulaşmaması halinde, o kuru kalan yer çok küçükde olsa, abdestin sahih olmayacağını gösterir. Ülemâ bunda ihtilâf etmez.
Ancak, eksikliğin tamamlanması için sadece o uzvun yıkanması yeterli mi, yoksa abdest yeniden alınmalı mı meselesinde ihtilâf edilmiştir. Ebû Hanîfe birinci hadisteki "...güzel kıl" emrini esas alarak, sadece o uzvun yıkanmasını yeterli bulur. "Güzel kıl" emri, eksiği tamamlamakla yerine gelir. Aleyhissalâtu vesselâm abdesti iade etmeyi emretmedi" der. Ebû Hanîfe, abdestte uzuvların peşpeşe yıkanmasını vâcib görmez. Ancak bir kısım âlimler uzuvların yıkanmasının peşpeşe olmasını vâcib görmüştür. Bunlar "Resûlullah sadece o uzvun yıkanmasını emretmedi, "Abdestini güzel yap!" dedi, yâni yeniden al dedi..." şeklinde te'vil yaparlar. Kadı İyaz bu görüştedir.
İmam Şâfiî, kavl-i cedidinde, âyet-i kerimede zikredilen emri esas almış: "Allah âzâların yıkanmasını farz kılmıştır. Kim onları yıkarsa emri yerine getirmiş olur. İster peş peşe yapsın, isterse araya fasıla koysun farketmez" demiştir. Buna İbnu Ömer'in bir tatbikatını delil göstermiştir: Buhârî, İbnu Ömer'in ayaklarını, diğer uzuvları kuruduktan sonra yıkadığını rivayet eder. İbnu'l-Müseyyib, Atâ ve bir grup fakihde böyle hükmetmiştir.
İmam Mâlik ve Rebî'a: "Kim bunu kasden yaparsa abdesti iâde eder. Kim de unutarak yaparsa bir şey gerekmez" derler. İmam Mâlik'ten: "A-radaki fâsıla yakınsa kalan uzvu yıkayarak abdestini tamamlar, fazla zaman geçmişse yeni baştan abdest alır" dediği de rivayet edilmiştir.
Katâde ve Evzâî: "Yıkananlar kurudu ise iâde eder" demişlerdir. Ancak kurumayı mi'yar almak gerektiğine dâir delil olmadığı belirtilmiştir. Tahâvî: "Abdest uzvunun kuruması abdesti bozan bir hades değildir, nitekim abdest uzuvlarının hepsinin kurumasıyla abdestin bozulduğuna hükmedilmez" demiştir.
Âlimler, bu münakaşayı yaparken, zayıf olması sebebiyle ikinci hadisi (3605) delil kılmazlar. Halbuki hadiste -ayaktaki kuruluk sebebiyle- hem abdestin hem de namazın "iadesi" sarih olarak emredilmektedir.[690]

3606-19- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]تَخَلَّفَ عَنَّا النَّبىُّ # في سَفْرَةٍ سَافَرْنَاهَا فَأدْرَكَنَا وَقَدْ أرْهَقَتْنَا الصَّةُ وَنَحْنُ نَتَوَضَّأُ، فَجَعَلْنَا نَمْسَحُ عَلى أرْجُلِنَا، فنَادَى بِأعْلَى صَوْتِهِ: وَيْلٌ لِ‘عْقَابِ مِنَ النَّارِ مَرَّتَيْنِ أوْ ثَثاً[. أخرجه الخمسة إ الترمذي، وهذا لفظ الشيخين .

19. (3606)- İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Beraber olduğumuz bir sefer sırasında, bir ara Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bizden geride kaldı, sonra tekrar kavuştu. Bu sırada namaz vakti girmişti. Bizler de abdest alıyor, ayaklarımıza meshediyorduk. (Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)) yüksek sesle nidâ etti:

"Ökçelerin ateşte vay hâline!" Bunu iki veya üç kere tekrarladı."[691]

3607-20- ولمسلم في أخرى:]تَعَجَّلَ قَوْمٌ عِنْدَ الْعَصْرِ فَتوضئُوا وَهُمْ عِجَالٌ فَانْتَهَيْنَا إلَيْهِمْ، وَأعْقَابُهُمْ تَلُوحُ لَمْ يَمَسَّهَا المَاءُ، فقَالَ النَّبىُّ #: وَيْلٌ لِ‘عْقَابِ مِنَ النَّارِ، أسْبِغُوا الْوُضُوءَ[.

20. (3607)- Müslim'in bir diğer rivayetinde şöyle denir: "Halk ikindi namazı sırasında acele etti ve bir kısmı alelacele abdest aldı. Biz onlara ulaştık. Ökçelerine su değmemiş, parlıyordu. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm:

"Ökçelerin ateşte vay hâline! Abdesti tam alın!" buyurdular."[692]

3608-21- قال الترمذي:]وَقَدْ رُوِى عَنِ النَّبِيِّ #: وَيْلٌ لِ‘عْقَابِ وِبُطُونِ ا‘قْدَامِ مِنَ النَّارِ[.

21. (3608)- Tirmizî derki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan şöyle rivayet edildi:

"Ökçe ve ayak çukurlarının ateşte vay haline."[693]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste abdest alırken, abdest uzuvlarının dikkatlice yıkanması, kuru, su değmemiş bir nokta bırakılmaması gerektiği ifâde edilmiştir. Âlimler, ökçe zikredilmiş olmakla birlikte bu hususta (yani iyi yıkanmamakta) ökçeye iştirak eden bütün abdest uzuvlarının aynı tehdide dahil olduğunu belirtirler. Ökçenin zikri onların kuru kalmış olmasının görülmesinden ileri gelir.
2- Ökçenin zikriyle ilgili olarak şunu da söyleyebiliriz: Resûlullah, abdest uzuvlarının yıkanmasında gösterilmesi gereken titizliğe, en ziyade ihmâle uğraması muhtemel olan uzvu nazara vererek dikkat çekmiştir. Yani, kolda veya yüzde kuru yer kalacak olsa kola da veyl, yüze de veyl olacaktır, fark yoktur.
3- Vay haline diye tercüme ettiğimiz veyl kelimesinin ma'nâsı hususunda şârihler ihtilâf eder. İbnu Hacer, en makbul görüşün "cehennemdeki bir vadinin adı" olduğunu söyler. İbnu Huzeyme der ki: "Eğer meshetmek, (ayaktaki hadesi bertaraf etmeye yönelik) gayeyi hâsıl etseydi ateşle korkutulmaması gerekirdi." İbnu Huzeyme, bu sözüyle Şiilerin kitaplarında, bu mevzuda gelen

muhalefete cevap vermiş olmaktadır. Onlar âyette gelen: "..Namaza kalktığınızda yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi, -başlarınızı meshedip- topuk kemiklerine kadar ayaklarınızı yıkayın" (Mâide 6) âyetinin kıraatinin zahirini esas alıp (ayaklarınızı) lafzını (başlarınızı) kelimesine atfederek ayakların da baş gibi meshedileceğine hükmederler. Zamanımızda Sünnîler arasında enaniyeti kavî, ilmi sığ, Selefe saygı ve teslimiyeti zayıf veya hiç yok bazıları da bir nevi teşeyyü sirayetinin tezâhürü olarak, ayağa meshetmek suretiyle abdest alınacağı iddiasında bulunmaktadır. Halbuki, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın ne şekilde abdest aldığını bildiren rivayetler mütevâtirdir. Çıplak ayağa mesh vermek diye bir mesele mevzubahis değildir. Gerçi 3599 numaralı hadiste ayakkabısını çıkarmadan ayağına su serpmek suretiyle ayağını yıkaması, mesh verme durumunu hatırlatmakta ise de, orada izahı yapıldığı üzere, ülemâ hem o rivâyeti zayıf addetmiş hem de, onun mesh ma'nâsına gelmiyeceğini göstermiştir.
O rivayetin ayağa mesh vermeyi ifade ettiğini kabul edecek olsak bile, sadedinde olduğumuz hadis, ökçedeki kuruluğa, daha önceki hadisler ayak üzerinde kalan dirhem büyüklüğündeki kuruluğa müsaade etmemektedir. Şu halde ortada bir teâruz var demektir. Deliller teâruz edince işimize geleni değil, objektif kıstaslarla kavî olanları, çoğunluk tarafından rivâyet edilenleri tercih etmek gerekmektedir. Ehl-i sünnet ulemâsı mütekaddim ve müteahhiriyle bu meselde ihtilaf etmemiş, "ayakların yıkanması" hususunda icma etmiştir. Ayaklara meshetmek yeterlidir iddiası, Resûlullah'ın "Sonradan ihdas edilenler bid'attir, bid'atler dalâlettir, dalâlet ise ateştedir" tehdidine giren bir durumdur. Cenâb-ı Hakk'tan ümmet-i merhûme'yi bu çeşit dalâletlere düşmekten korunmasını niyaz ederiz.
Bu mevzuyu İbnu Hacer şöyle özetler: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın abdestinin sıfatıyla ilgili mütevatir rivayetler O'nun ayaklarını yıkadığını gösterir. Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) Allah'ın emrini açıklamakla vazifelidir(mübeyyin). İbnu Huzeyme ve başkalarının Amr İbnu Abese'den rivayet ettikleri abdestin fazileti ile ilgili uzun bir hadiste şöyle denir: "...Sonra da, Allah'ın kendisine emrettiği şekilde ayaklarını yıkardı..." Bu meselede Ashab'ın hiçbirinden muhâlefet sabit değildir. Sadece Hz. Ali, İbnu Abbâs ve Hz.Enes (radıyallahu anhüm)'ün farklı görüşleri olmuştur. Ancak bilâhare onlar da görüşlerinden rücû etmişlerdir, bu husus da rivayetlerle sâbittir. Abdurrahman İbnu Ebî Leyla der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashab'ı ayakların yıkanmasında icma etmiştir."
Şunu da ilâve etmede fayda var: Ayakların abdestte yıkanmaması İslâm'ın temel esprisine de zıt düşer. Zîrâ, abdest uzuvları içinde en ziyade kirlenmeye ve -vücudun ağırlığı yüklendiği için- çokça terleyip pis kokular neşretmeye en müsait olanı ayaktır. Abdest sırasında ayakların yıkanmayıp meshle geçiştirilmesi, mescidleri kısa zamanda girilmez hâle getirir. Halbuki abdestin gayesi temizliktir, pis kokuları asgariye düşürmektir. Abdest cemaat halinde kılınması esas olan namazlarda günde beş vakit bir araya gelecek olan insanları, birbirlerini rahatsız etmeyecek şartlara sokar. Ayağın yıkanmasının terki, bu gâyeyi önler. Zamanımızda, ayakların yıkanması esas olduğu halde, mescidlerde çoğu kere en ziyade rahatsızlık duyulan husus ayak kokusudur.
Sünnete, farza aykırı bir anlayışla ayaklara meshetmeyi müdafaa edenlerin dedikleri olduğu takdirde, bir müddet sonra câmilere ayakkabılarla girilmesini teklif etmeleri kaçınılmaz olacaktır, el-ıyazu billah!

4- Hadisten şu faideler de çıkarılmıştır:

* Câhil kendi hâline bırakılmaz, öğretilir.
* Menfi fiil inkâr edilirken ses yükseltilir.

* İyi anlaşılması için mesele tekrar edilir.[694]

-3609 -22- وعن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّهُ سُئِلَ عَنِ المَسْحِ عَلى الْعِمَامَةِ فقَالَ: َ حَتَّى يُمْسَحَ الشَّعْرُ بِالْمَاءِ[. أخرجه مالك .

22. (3609)- Hz. Câbir (radıyallahu anh)'tan anlatıldığına göre, kendisine sarık üzerine meshetmekten sorulmuştu. Şu cevabı verdi:

"Hayır, olmaz, su ile saça değilmelidir!"[695]

-3610 -23- وعن ثوبـان رَضِـيَ اللهُ عَنْه قال:]بَعَثَ رسولُ اللهِ # سَـرِيَّةً فَأصَابَهُمْ الْبَرْدُ، فَلَمَّا قَدِمُوا عَلى رسولِ اللهِ # أمَرَهُمْ أنْ يَمْسَحُوا عَلى الْعَصَائِبِ وَالتَّسَاخِينَ[. أخرجه أبو داود .
»الْعَصَائِبُ«: العمائم ْن الرأس يعصب بها.و»التَّسَاخِينُ«: الخفاف واحد لها .

23. (3610)- Hz. Sevbân (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir seriyye göndermişti. Askerler soğukla karşılaşıp üşüdüler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a döndükleri zaman, onlara sarıklarının ve mestlerinin üzerine meshetmelerini emretti."[696]

-3611 -24- وعن أنس رَضِـيَ اللهُ عَنْه قال:]رَأيْتُ رَسولَ اللهِ # يَتَوَضَّأُ وَعَلَيْهِ عِمَامَةٌ قِطْرِيَّةٌ فَأدْخَلَ يَدَهُ تَحْتَ الْعِمَامَـةِ فَمَسَحَ بِمُقَدَّمِ رَأسِهِ وَلَمْ يَنْقُضِ الْعِمَامَةَ[. أخرجه أبو داود.»الْقِطْرِىُّ«: ثـوب أحمر له أعم، وفيه بعض الخشونـة، وقيـل البرود القطريـة: حلـل جيـاد تحمـل من قبل البحرين. قال ا'زهرى: وفي البحرين قريـة يقال لها قطريـة .

24. (3611)- Hz.Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı abdest alırken gördüm. Üzerinde çizgili kırmızı bir sarık vardı. Elini sarığın altına soktu, başının ön kısmını meshetti, sarığını çözmedi."[697]

AÇIKLAMA:

1- Kaydettiğimiz bu üç rivayet, sarık üzerine meshetmekle ilgilidir. Bu mevzuda cevaz ifade eden ve etmeyen başka rivayetler de var. Bazıları sarığın üzerine meshetmenin caiz olduğunu söylemiştir. Hz. Ebû Bekr, Hz. Ömer, Hz. Enes (radıyallahu anhüm), Tâbiîn ve Etba'ut tâbiînden Evzâî, Ahmed İbnu Hanbel, İshâk İbnu Râhûye, Ebû Sevr gibi bazıları da sarığa meshin yeterli olacağını söylemiştir.
Sarık üzerine meshin yeterli olmayacağını söyleyenler de var: Ebû Hanîfe, Süfyân-ı Sevrî, İmam Mâlik, İbnu'l-Mubârek, Şâfiî gibi, cumhurun görüşü budur.
2- Hadiste geçen kıtrî, bir kumaş çeşididir. Sertçe, üzerinde bazı çizgi ve alâmetler olan kırmızı renkli bir kumaş. Bahreyn'de Kıtr denen bir karyede imâl edildiği için kıtrî denmiştir.

3- Hadisten hareketle kırmızı renkli kumaşın sarık olara kullanılabileceğine hükmedilmiştir. Ancak hadis zayıftır.
4- Abdest alma sırasında başta sarık kalabilir. Abdest alırken başlarındaki sarıklarını atan müvesvislere, hadis cevaz hususunda delildir.[698]

3612-25- وعن ثـابت بن أبي صـفية قـال:]قُلْتُ ‘بي جَعْفَرٍ وَهُوَ مُحَمَّدٌ الْبَاقِرُ: حَـدَّثَكَ جَابِرٌ رَضِـيَ اللهُ عَنْه أنَّ النَّبىَّ # تَوَضَّأ مَرَّةً مَرَّةً، وَمَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ، وَثَـلاثاً ثَـلاثاً؟ قَالَ: نَعَمْ[.وفي روايـة: »مَرَّةً مَرَّةً. قال: نَعَمْ« أخرجه الترمذي .

25. (3612)- Sâbit İbnu Ebî Safiyye anlatıyor: "Ebû Cafer'e -ki Muhammed el-Bâkır'dır- dedim ki: "Hz. Câbir (radıyallahu anh), sana Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın uzuvlarını birer birer, ikişer ikişer ve üçer üçer yıkayarak abdest aldığını söyledi mi?"
Bu soruma: "Evet!" diye cevap verdi."
Bir rivayette de: "Birer birer yıkayarak abdest aldı mı?"diye sordum; "Evet!" diye cevap verdi" şeklinde gelmiştir.[699]

3613-26- وعن عبداللّه بن زيد رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ النَّبىَّ # تَوَضّأ مَرَّتَيْنِ مرَّتَيْنِ، وقالَ: هُوَ نُورٌ عَلى نُورٍ[.

26. (3613)- Abdullah İbnu Zeyd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ikişer ikişer yıkayarak abdest aldı ve: "Bu, nur üzerine nurdur" buyurdu."[700]

3614-27- وعن عثمان رَضِـيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ رَسولَ اللّهِ # تَوَضّأ ثَلاثاً ثَلاثاً، وَقالَ: هذَا وُضُوئِى وَوُضُوءُ ا‘نْبِيَاءِ مِنْ قَبْلِى، وَوُضُوءُ إبْرَاهِمَ عَلَيْهِ السَّمُ[. أخرجهما رزين .

27. (3614)- Hz. Osman (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), uzuvlarını üçer üçer yıkayarak abdest aldı ve şöyle buyurdu:
"Bu benim ve benden önceki diğer peygamberlerin ve İbrahim aleyhisselâm'ın abdestidir."[701]

AÇIKLAMA:

Buraya kaydettiğimiz üç rivayet Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın farklı zamanlarda abdest uzuvlarını birer, ikişer, üçer kere yıkayarak abdest aldığını ifade etmektedir. Hatta bazı rivayetler, bazı uzuvlarını üç yıkarken, diğer bazılarını iki ve bir yıkayarak karma bir şekilde abdest aldığını göstermektedir.[702]

ÜÇÜNCÜ FASIL - ABDESTİN SÜNNETLERİ

(Bunlar dokuzdur)

BİRİNCİ SÜNNET: MİSVAK

-3615 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللهِ #: لَوَ أنْ أشُقَّ عَلى أُمَّتِى ‘مَرْتُهُمْ بِالسِّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ صَةٍ[. أخرجه الستة، وهذا لفظ الشيخين.وفي رواية مالك: »مَعَ كُلِّ وُضُوءٍ« .

1. (3615)- Ebû Hüreyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Eğer ümmetim üzerine zahmet vermeyecek olsaydım, her namazda misvak kullanmalarını emrederdim."[703]
Bu metin Sahiheyn'in metnidir.

Muvatta'nın rivâyetinde: "...her abdestte." denmiştir.[704]

-3616 -2- و‘بي داود والترمذي عن زيد بن خالد الجهنى رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]سَمِعْتُ رسولَ اللهِ # يَقُولُ: لَوَ أنْ أشُقَّ عَلى أُمَّتِى ‘مَرْتُهُمْ بِالسِّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ صَةٍ، وَ‘خَّرْتُ صَةَ الْعِشَاءِ إلى ثُلُثِ اللَّيْلِ[.

2. (3616)- Ebû Dâvud ve Tirmizî'nin Zeyd İbnu Hâlil el-Cühenî (radıyallahu anh)'tan kaydettikleri rivâyet şöyledir:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Ümmetime zahmet vermeyecek olsam, her namazda misvak kullanmalarını emrederdim ve yatsı namazını da gecenin üçte birine kadar te'hir ederdim."[705]

-3617 -3- زاد الترمذي قال:]فَكَانَ زَيْدُ بنُ خَالِدٍ يَشْهَدُ الصَّةَ وَسِوَاكُهُ عَلى أُذُنِهِ مَوْضِعَ الْقَلَمِ مِنْ أُذُنِ الْكَاتِبِ َ يَقُومُ إلى الصَّةِ إَّ اسْتَنَّ، ثُمَّ يَرُدُّهُ إلى مَوْضِعِهِ[.

3. (3617)- Tirmizî şu ziyâdede bulundu: "Zeyd İbnu Hâlid, namaza geldiği zaman misvağı kulağının üstünde olurdu, tıpkı kâtibin, kulağı üstündeki kalemi gibi. Misvaklanmadan namaza durmazdı. Misvaklandıktan sonra yine yerine koyardı."[706]

-3618 -4- وعن حذيفة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كَانَ رسولُ اللهِ # إذَا قَامَ مِنَ اللَّيْلِ يَشُوصُ فَاهُ بِالسِّوَاكِ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي.وهذا لفظ الشيخين »يَشُوصُ«: أى يدلك .

4. (3618)- Hz. Huzeyfe radıyallahu anh anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) gece (namaza) kalktığı vakit ağzını misvakla ovalardı."[707]

3619-5- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]كانَ رَسُولُ اللهِ # يُوضَعُ لَهُ وَضُوؤُهُ وَسِوَاكُهُ، فإذَا قَامَ مِنَ اللّيْلِ تَخَلّى، ثُمَّ اسْتَاكَ[.

5. (3619)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın abdest suyu ve misvâkı (akşamdan hazırlanıp yanına) konulurdu. Gece kalkınca abdest bozar, sonra misvaklanırdı."[708]

3620-6- وفي أخرى:]كَانَ يَرْقُدُ مِنْ لَيْلٍ وَ نَهارٍ فَيَسْتَيْقِظُ إ تَسَوّكَ قَبْلَ أنْ يَتَوضَّأَ[. أخرجه مسلم وأبو داود، واللفظ له والنسائي .

7. (3621)- Yine Hz. Âişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Misvak ağız için temizlik vasıtasıdır. Rab Teâlâ için de rıza vesîlesidir."[709]

3622-8- وعن أبي موسى رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]أتَيْتُ رسولَ اللهِ #، وَهُوَ يَسْتَنُّ بِسِوَاكٍ في يَدِهِ يَقُولُ: اعْ اعْ، وَالسِّوَاكُ في فِيهِ كَأنَّهُ يَتَهَوّعُ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي، وهذا لفظ البخاري. »التَّهَوُّعُ«: التقيؤ .

8. (3622)- Hz. Ebû Musa radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a uğramıştım. Elindeki bir misvakla dişlerini misvaklıyordu ve ü, ü diye bir ses çıkarıyordu, misvak ağzındaydı, sanki kusuyor gibiydi."[710]

3623-9- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما:]أنّ النَّبىَّ # قالَ: أرَانى في المَنَامِ أسْتَاكُ بِسِوَاكٍ، فَجَاءَنِى رَجُنِ أحَدُهُمَا أكْبَرُ مِنَ اخَرَ فَنَاوَلْتُ ا'صْغَرَ مِنْهُمَا، فَقيلَ لِى: كَبِّرْ، فَدَفَعْتُهُ إلى ا'كْبَرِ مَنْهُمَا[. أخرجه الشيخان .

9. (3623)- İbnu Ömer radıyallahu anhümâ anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Rüyamda gördüm ki, bir misvakla dişlerimi misvaklıyorum. İki kişi yanıma geldi, biri diğerinden büyüktü. Elimdeki misvakı onlardan küçük olana uzattım. Bana: "(Büyüğü) büyükle!" dendi. Bunun üzerine misvağı büyük olana verdim."[711]

3624-10- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]كَانَ رسولُ اللهِ # يُعْطِينِى السِّوَاكَ 'غْسِلَهُ فأبْدَأُ بِهِ فأسْتَاكَ، ثُمَّ أغْسِلَهُ فأدْفَعُهُ إلَيْهِ[. أخرجه أبو داود .

10. (3624)- Hz. Âişe radıyallahu anhâ anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana misvağını yıkamam için verirdi. (Teberrük için, yıkamazdan) önce kendim kullanırdım, sonra yıkayıp ona verirdim"[712]

AÇIKLAMA:

1- Beden temizliğinde Resûlullah(aleyhissalâtu vesselâm)'ın ehemmiyet verdiği hususlardan biri de diş temizliğidir. Sünnete göre, dişleri temizlemenin en pratik ve en müessir vâsıtası misvaktır. Sünnete uygun olan misvâk, erâk ağacından yapılan çubuklardan ibârettir; ince lifleri, kendine has kokusu vardır. Kullanılacak çubuğun müstehab şekli şöyledir. Kullanan kişinin serçe parmağı kalınlığında, karışı uzunluğunda ve kuru olmalıdır. Ucu suda ıslatılınca yumuşar.
Su değmeden dişlere vurulur, sürtme işi yukarıdan aşağı değil enlemesine yapılır. Sadece dişlere değil, diş etlerine, dile ve hatta damağa da misvak yapılır, üç su verilir. Hadîsler, misvaklarken, çubuğun sertçe kullanılmasını tavsiye eder. Müstehab olan her abdest alışta, yatarken, yataktan kalkınca kullanılmasıdır. Misvaktan gâye sadece dişlerdeki kırıntıların, artıkların temizliği değildir.
2- Âlimler misvakın pek çok faydasını sayarlar. Bazılarını şöyle hatırlatabiliriz:
* Resûlullah'ın mühim bir sünneti yerine gelmiş olur.
* Allah'ın rızasına vesîledir.
* Ağız temizliğini sağlar.
* Dişleri parlatır, diş etlerini kırmızı kılar.
* Ağız sağlığını sağlar, ağız kokusunu giderir.
* Dişlerin sağlamlığını artırır, diş taşlarını önler.
* Diş etlerini kuvvetlendirir.
* Diş çürümelerini önler.
* Zekâyı artırır.
* Sesi güzelleştirir, konuşmayı kolaylaştırır.
* Göze kuvvet verir.
* Son nefeste kelime-i şehâdeti hatırlattırır.
* İhtiyarlığı geciktirir.
* Mideyi takviye edip, mide hastalıklarını önler.
* Hazmın kolaylaşmasını sağlar.
* Can çekişmeyi kolaylaştırır.
* Bedenin rutubetini keser.
* Sevabı artırarak ömrü bereketli kılar.

Pek çok hastalığın sindirim sistemi ve bilhassa mideden kaynaklandığı göz önüne alınınca mide sağlınığına fevkalâde te'sir edecek olan ağız temizliği ve onun yegane vâsıtası misvakın faydaları saymakla bitmez. Sadece "Mideyi takviye etmesi'nin hâsıl edeceği neticeler bütün organlarımıza, dolayısıyla hayatımızın seyrine müessirdir.
3- Resûlullah misvakın olmadığı durumlarda parmakla da olsa dişlerin ovulmasını tavsiye etmiştir. Fakihlerimiz, erâk ağacından yapılanı sünnete muvafık bulur ise de başkaca sert ağaçtan da misvak

yapılabileceğini söylemiş ve hatta bezle de dişlerin ovulabileceğini belirtmiştir. Bazı yörelerimizde geven kökünden bile misvak yapılmaktadır. Erâk ağacından yapılanın yerini tutmasa da naylon fırçalar da kullanılabilir. Şu halde dinimiz diş temizliğini esas almış olmakta, bunun en güzel vasıtasının da erâk ağacından imâl edilen misvakın olduğunu söylemekte, fakat "illa da bu ağaçtan mamul olanla" diye bir ısrarda bulunmamaktadır. Dindar doktorlarımızın tavsiye ve rehberliğinde imkânımız dâhilinde olan vâsıtalarla behemahal dişlerimizi temiz tutmalıyız.
Resûlullah'tan ağız temizliği ile alakalı olarak kitaplarımızın kaydettiği bazı tavsiyeler:
"Ağızlarınız Kur'an yoludur, onları misvak ile temizleyin."
"Misvak kullandıktan sonra kılınan bir namaz, misvak kullanmadan kılınan namazdan sevab yönüyle yetmişbeş kat üstündür."
"Niye sararmış dişlerinizle yanıma giriyorsunuz? Dişlerinizi misvaklayın."
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) gece gündüz, mukim ve sefer halinde misvak kullanmayı hiç ihmâl etmemiştir. Buhârî'nin bir rivayeti, ölüm döşeğinde iken bile misvakı ihmâl etmediğini belirtir. Ashab-ı Kiram da misvaka gereken ehemmiyeti vermiştir. Rivâyetler, kulaklarının arkasında misvak taşıdıkları halde yola çıktıklarını belirtir.

4- Aynî, misvakın sünnet-i müekkede olduğunu, mendubiyeti husûsunda icmâ vâki olduğunu; Evzâî"nin: "O, abdestin yarısıdır" dediğini kaydeder.

5- Misvak hususunda ulemânın ihtilafı var: Bu neyin sünnetidir?

* Bazıları, "Abdestin sünnetidir" demiştir.

* Bazıları, "Namazın sünnetidir" demiştir.

* Bazıları, "Dinin sünnetidir" demiştir.

Ebû Hanîfe rahimehullah "Dinin sünnetidir" diyenlerdendir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) pekçok kereler abdeste mukârin olmaksızın da misvak kullandığı için, misvağı, dinin sünneti olarak değerlendiren görüş daha kuvvetli ve isabetli gözükmektedir. Hidâye'de müstehab olduğu ifâde edilir. İmam Şâfiî de böyle hükmetmiştir. İbnu Hazm: "O, sünnettir, her namazda yapılabilirse efdaldir. Cuma günü ise gerekli bir farzdır" der. Ehl-i Zâhirin "vacib" dediği, İshak İbnu Râhûye'nin: "O vâcibtir, kişi kasden terkederse namaz bâtıldır" dediği rivâyet edilmiştir. Nevevî, İshak'tan yapılan bu rivâyeti yanlış bulur.[713]

ABDESTİN İKİNCİ SÜNNETİ: ELLERİN YIKANMASI

-3625 -1- عن أبي هريرة رَضِـيَ اللهُ عَنْه:]أَنَّ النَّبىَّ # قالَ: إذَا اسْتَيْقَظَ أحَـدُكُمْ مِنْ مَنَامِهِ فَ يَغْمِسْ يَدَهُ في ا‘‘نَـاءِ حَتّى يَغْسِـلَهَا ثَثـاً، فإنَّهُ َ يَدْرِى أيْنَ بَاتَتْ يَدُهُ[. أخرجه السـتة، وهـذا لفظ مسلم.وفي روايـة ‘بي داود: »فإنَّـهُ يَدْرِى أينَ كَانَتْ تَطُوفُ يَدُهُ« .

1. (3625)- Hz. Ebû Hüreyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resulllah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Uykudan uyanınca, sizden hiç kimse, üç sefer yıkamadıkça ellerini kaba banmasın. Çünkü o, ellerin geceyi (vücudunun neresinde) geçirdiğini bilemez."[714]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet Buhârî'de biraz farkla şöyle gelmiştir. ".Biriniz uykusundan uyandığı vakit, abdest suyuna batırmazdan önce elini üç kere yıkasın, çünkü ellerin nerede gecelediğini bilemezsiniz."
İbnu Huzeyme'nin rivâyetinde: ".kabına veya abdest suyuna." denmiştir. Şu halde kastedilen şey abdest için hazırlanan su veya onun konduğu kaptır. Gusül için hazırlanan kaplar -ve kıyasla bütün su kapları- aynı hükme tâbidir.
2- Hadîs, gece uykusundan uyanınca ellerin yıkanmasını âmirdir. Gündüz uykusu da kaylûle adı ile meşrû olmasına rağmen betahsis gecenin zikri, gâlib duruma göredir. Uyumanın asıl vakti gecedir ve gece uykusu daha uzundur.
3- Cumhur, bu emri mendub olarak değerlendirmiştir. Ancak Ahmet İbnu Hanbel "gece uykusu"ndan uyanınca vâcib olduğunu söyler, gündüz için müstehab der. Şayet yıkamadan batıracak olsa ekseriyet suyun necis sayılmayacağında ittifak ederken; İshâk, Dâvud ve Taberî, "Necîs olur" demiştir. Bunlar, böyle bir suyun dökülmesiyle ilgili hadîste gelen emri esas almıştır, ancak cumhur, o hadîsin zayıf olduğunu söyler. Cumhûru, bu emri vâcibe hamletmekten uzaklaştıran karîne, hadîsteki şekk uyandıran durumdur. Zirâ bir emre şekk ârız oldumu vücûbu ortadan kaldırır. Burada el'in temiz olması asıldır, geceleyin kirlenmiş olması muhtemeldir. Beyzavî der ki: "Hadîste, bu emrin verilmesinin sebebi necâset ihtimâlidir. Zirâ Şârî (aleyhissalâtu vesselâm), bir hüküm zikreder, arkadan da bir illet kaydederse bu hükmün, o sebep için verildiğine delil olur."
Uyuyanın elinin kirlenmiş olması ihtimali yıkanmasını gerektirirse, uyanık kimsenin eline pislik bulaşmış olabileceğine dair bir şekke düşmesi de elinin yıkanması husûsunda aynı hükmü getirir.
Ebû Avâne, bu hadîsin hükmünün vâcib olmadığına bir başka delil gösterir: İbnu Abbâs radıyallahu anhümâ'nın bir rivâyetine göre Aleyhissalâtu vesselâm uyanınca doğrudan gidip duvarda asılı bulunan kabın (şenn) suyu ile abdest almıştır.
4- Hadîste geçen sizden biri tâbirinden hareketle bu hükmün Resûlullah'tan başkasıyla ilgili olduğu söylenmiş ise de, uyanıklık (yakaza) halinde abdestten önce ellerini yıkadığına dair sahîh rivâyetlerde gelen sünneti ile cevap verilmiştir. Öyleyse uykudan sonra müstehab olması evladır. Resûlullah'ın, bazan terki "bunun cevâzını beyan içindir' denmiştir.
5- Şunu da kaydedelim ki, bâzı âlimler: "Bu taabbüdî bir emirdir, elin pislenmesi husûsunda şekke düşene de düşmeyene de, uyanık olana da, uykudan kalkana da gereklidir" demiştir. Bu durumda elin yıkanması takarrüb ve rızayı İlâhi için yapılmış olacaktır. Bu maksadla yapmak amelin en üstün derecesini teşkil eder.
6- Üç sefer yıkamak'la sınırlamanın gözle görülmeyen pislik için olduğu belirtilmiştir. Gözle görülen pislik varsa elbette ki onun izâlesine kadar yıkamaya devam edilecektir. Mamâfih bazı rivâyetlerde, sayı zikredilmeden yıkama emri de gelmiştir: .yıkayıncaya kadar ellerini abdest suyuna bandırmasın."
Burada nehiy tenzîhidir. Yaparsa müstehab terkederse mekruhtur. Üçten az yıkandığı takdirde kerâhet kalkmaz, Şâfiî hazretleri böyle hükmetmiştir.
7- Hadîsteki el tabirinden maksat avuç'tur. Kollar girmez. Bu tasrihi şunun için yapıyoruz: Hadîslerde bazan el (yed) ile dirseğe kadar olan kısım kastedilir.
Bütün bu söylenenler, uykudan uyananlar hakkındaki hükümdür. Uyanık olan kimse hakkında da bunu yapmak, Hz. Osman ve Abdullah İbnu Zeyd'den gelen bir rivâyete binâen müstehabtır. Şu farkla ki, uyanık kimsenin bu ön yıkamayı terkedip, doğrudan elini abdest için suya banması mekruh değildir,

çünkü bunun hakkında nehiy vârid olmamıştır. Ayrıca Ebû Hüreyre'nin böyle yaptığı ve terkte bir beis görmediği de rivâyet edilmiştir. Keza Hz. Bera ve İbnu Ömer'den de benzeri amel rivâyet edilmiştir.

8- Elin nerede gecelemiş olduğu meselesine gelince: Bundan maksad bedenin neresinde demektir. İmam Şâfiî der ki: "Araplar o zamanda taşla istinca yaparlardı, memleketleri sıcaktı, uyuyunca terlemeleri de muhtemeldir. (Uyurken, terin ve kaşıntının sebebiyle) elini kirli yerlerde veya bir sivilce veya bir hayvan kanı veya bir başka pislik üzerinde dolaştırmış olması muhtemeldir. Bütün bu durumlar, elin kirlenmiş olma ihtimalini artırdığı için uyanınca ilk iş, yıkanmasının gereğini ortaya koyar."

9- Hadisten Çıkarılan Bazı Faideler:

* Tam güven vereni esas almalıdır.

* İbadette ihtiyatla amel edilmelidir.

* Utandırıcı hususlar anlaşılacak bir üslubla kinaye yoluyla ifade edilmelidir.

* Necâsetin üç kere yıkanması müstehabtır. Zirâ necâset vehmine düşünülünce üç sefer yıkamak emredilirse, necâset görülünce üç sefer yıkanması evla olur.

* Namaz için ruhsat verilen istinca mahallinin kirli olabileceği kabul edilmiştir.

* Uykudan kalkınca elleri yıkamak gerekir.

* "Erkek uzvuna değmek abdest gerektirir" diyenlerin görüşüne destek var.

* Az su, "abdest almak niyetiyle" içine el sokulmakla mâ-i müstâmel olmaz.[715]

ABDESTİN ÜÇÜNCÜ SÜNNETİ: İSTİNSAR, İSTİNŞAK VE MAZMAZA

3626 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ رَسولَ اللهِ # قـالَ: مَنْ تَوَضَّأ فَلْيَسْتَنْثِرْ، وَمَنِ اسْتَجْمَرَ فَلْيُوتِرْ[. أخرجه الستة إ الترمذي، وهذا لفظ البخاري .

1. (3626)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim abdest alırsa istinsarda bulunsun (sümkürsün), kim taşla istinca yaparsa teklesin."[716]

AÇIKLAMA:

1- İstinsar: Burunda olan bir şeyi şiddetle neşretmek, atmak ma'nâsına gelir ki sümkürmek deriz. Mamafih abdest sırasında burna su çekip dışarı salmak suretiyle burnu temizlemek ma'nâsına gelen istinşak ma'nâsında istinsâr denilmiştir.

Bir başka ifade ile istinşak, suyu burunda hâsıl edilen hava akımıyla burnun üst boşluklarına çekmek, istinsar da çekilen bu suyu şiddetle dışarı atmaktır. İstinşak'tan maksad burnun içini tanzif etmek; istinsar da, bu dahili pisliği su ile dışarı atmaktır.

2- İsticmâr: Büyük abdestten sonra istinca denen temizliği taşla yapmaya isticmâr denmektedir ve bunun 3 veya 5 veya 7 gibi tek sayıda olması tavsiye edilmektedir.

3- Bazı âlimler, bu hadisi esas alarak istinşakın (burnu yıkamanın) sahih olabilmesi için istinsârın yani sümkürmenin şart olduğunu söyleyerek bunun vâcib olduğuna hükmetmiştir: Ahmed İbnu Hanbel, İshâk İbnu Râhûye gibi. Cumhur ise, istinsârın mendub olduğuna hükmeder. Delilleri, Resûlullah'ın bir bedeviye abdesti tarif ederken istinsardan bahsetmediğini gösteren Tirmizî'deki bir rivayettir: "Allah'ın sana emrettiği şekilde abdestini al" der ve âyete havâle eder. Âyette ise istinşak zikri geçmez.[717]

-3627 -2- وفي رواية مسلم:]إذا تَوَضّأ أحَدُكُمْ فَلْيَجْعَلْ في أنْفِهِ مَاءً، ثُمَّ لْيَنْتَثِرْ[.وفي أخرى: «فَلْيَسْتَنْشِقْ بِمِنْخَرَيْهِ مِنَ المَاءِ، ثُمَّ لْيَنْتَثِرْ» .

2. (3627)- Müslim'in bir rivayetinde şöyle gelmiştir: "Sizden biri abdest alınca burnuna su çeksin, sonra sümkürsün."[718]

Bir diğer rivayette: "...Burun deliklerine su çeksin, sonra sümkürsün" şeklindedir."[719]

-3628 -3- وفي أخرى لهما وللنسائى:]إذَا اسْتَيْقَظَ أحَدُكُمْ مِنْ مَنَامِهِ فلْيَسْتَنْثِرْ ثَث مَرّاتٍ، فإنَّ الشَّيْطَانَ يَبِيتُ عَلى خَيَاشِيمِهِ[.

3. (3628)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz uykudan uyandığı zaman üç kere sümkürsün. Zirâ şeytan, burnunun içinde geceler."[720]

AÇIKLAMA:

Şeytanın burunda gecelemesi, hadisin zâhirine göre her uyuyana mahsus bir durumdur. Ancak, şeytana karşı korunma tedbirlerine başvurmayan kimselere mahsus olması da muhtemeldir. Nitekim bazı hadislerde yatmazdan önce Âyete'l-Kürsî okuyan kimseye şeytanın yaklaşmayacağı zikredilir. Bir hadiste de "Lâilahe illallâhu vahdehû lâ şerîke leh, lehü'lmülkü ve lehü'lhamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr" zikrini günde yüz defa okuyanlara vaadedilen hayırlardan biri de şeytana karşı sığınak (hırz) olmasıdır.
Hadiste geçen ve burnun iç kısmının "şeytana geceleme yeri (yuva) olması" mefhumunu hakikat olarak anlamak isteyen âlimler olmuştur. Bunlar: "Zira derler, burun, vücudun kalbe açılan yollarından biridir. Nitekim vücudda bununla kulaktan başka kalbe açılan menfez yoktur, her taraf kapalıdır. Bir hadiste şeytan kapalı kapıları açamaz denmiş ve esneme esnasında ağızın kapatılması tavsiye edilmiş, sebep olarak da şeytanın girmemesi söylenmiştir. Şu halde bütün bu zikredilenler şeytanın gerçekten burunda gecelediği ma'nâsını te'yid eder."
Ancak bu ifadeyi bir istiare kabul edip ma'nâyı hakikate değil mecaza hamledenler de olmuştur. Bunlara göre, burnun içinde hâsıl olan pislik şeytana pek muvafık düşer. Çünkü o, bütün pislikleri, kirlilikleri, küfürleri, şerleri sever. Öyleyse istiare yoluyla bunlara şeytan denmiş, orasının şeytana yakışan bir hal aldığı belirtilmek istenmiştir. Öyleyse burnu şeytana lâyık halden kurtarmak gerekir,

bu da temizlikle olur. Şu halde burada şeytanın zikri, temizliğe teşvikte müessiriyet kazanmak, o hususta muhatabı ikna içindir.[721]

-3629 -4- وعن عبداللّه بن زيد رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]رَأيْتُ رسولَ اللهِ # مَضْمَضَ وَاسْتَنْشَقَ مِنْ كفٍّ وَاحِدٍ فَعَلَ ذلكَ ثَلاثاً[. أخرجه الترمذي .

4. (3629)- Abdullah İbnu Zeyd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı bir avuç su ile hem mazmaza hem de istinşak yaparken gördüm, bunu üç kere yapmıştı."[722]

AÇIKLAMA:

Bu hadisten hareketle bazı âlimler mazmaza ve istinşakın üç avuç su ile yapılacağına hükmetmiştir. Şöyle ki; Bir avuç alıp mazmaza ve istinşâk yapacak, bir avuç daha alıp tekrar mazmaza ve istinşak yapacak, üçüncü avuçla da mazmaza ve istinşak yapacak. Böylece mazmaza ve istinşak her seferinde birleştirilmiş olacaktır. Şâfiî ve Ahmed İbnu Hanbel bu görüştedir.
Ebû Hanîfe'ye göre ise mazmaza ile istinşak ayrı ayrı yapılmalıdır: Üç avuç su ile üç kere mazmaza yapılır. Sonra da üç avuç su ile üç kere istinşak yapılır.
Bu hükümde, Ka'b İbnu Amr'ın bir rivayeti esas alınmıştır: "Ka'b der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdest aldı. Üç kere mazmaza, üç kere istinşakta bulundu. Herbirinde yeni su aldı." Hanefîler bu meselede başka rivayetleri de delil olarak göstermişlerdir.
Mazmaza ve istinşakı birleştirme ve ayırma hususundaki ihtilaf câiz değil şeklinde bir ihtilaf değil, efdaliyete müteallik bir ihtilaftır. Nitekim, birleştirmeyi Hanefîler de tecviz ederler.[723]

-3630 -5- وعن طلحة بن مصرّف عن أبيه عن جده رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]دَخَلْتُ عَلى رسولِ اللهِ # وَهُوَ يَتَوَضّأ وَالمَاءُ يَسِيلُ مِنْ وَجْهِهِ وَلِحْيَتِهِ عَلى صَدْرِهِ فَرَأيْتُهُ يَفْصِلُ بَيْنَ المَضْمَضَةِ وَاِسْتِنْشَاقِ[. أخرجه أبو داود .

5. (3630)- Talha İbnu Musarrıf an ebîhi an ceddihî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına girdim, abdest alıyordu. Su, yüzünden ve sakalından göğsüne akıyordu. Mazmaza ve istinşakın arasını da ayırmıştı."[724]

AÇIKLAMA için önceki hadise bakılmalıdır.

-3631 -6- وعن عليّ رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّهُ دَعَا بِوَضُوءٍ فَمَضْمَضَ وَاسْتَنْشَقَ وَنَثَّرَ بِيَدِهِ الْيُسْرَى، ثُمَّ قال: هكذَا طُهْرُ نَبيِّ اللهِ #[. أخرجه النسائي .

6. (3631)- Hz.Ali (radıyallahu anh)'tan anlatıldığına göre, su istemiş ve mazmaza ve istinşak yapmış, sol eliyle sümkürmüş sonra da:

"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın temizliği böyleydi" demiştir.[725]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, abdest alırken sümkürme işinin sol elle olacağını ifade etmektedir.

ABDESTİN DÖRDÜNCÜ SÜNNETİ: SAKAL VE PARMAKLARI HİLALLEMEK

3632 -1- عن عثمان بن عفان رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ النَّبىَّ # كَانَ يُخَلِّلُ لِحْيَتَهُ[. أخرجه الترمذي وصححه .

1. (3632)- Osmân İbnu Affân (radıyallahu anh)'ın anlattığına göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sakalını hilâlliyor idi."[726]

AÇIKLAMA:

Hilallemek veya tahlîl etmek, araya geçirmek ma'nâsına gelir. Sakalın hilâllenmesi, parmakların sakalın arasına sokulmasıdır. Yani suyun, abdest sırasında sakalın dibine nüfuzunu sağlamak için, parmaklarla sakalı taramak, yollar açıp suyun aralara girmesini sağlamaktır. Parmakların hilallenmesi de bir elin parmakları arasına diğer elin parmaklarını sokarak hareket ettirmek, suyun parmak aralarına iyice nüfuzunu ve oraların eksiksiz temizlenmesini sağlamaktır.
Hadis, hilâllemenin meşruiyyetine delâlet eder. Ancak, bunun hükmü hususunda ülemâ ihtilâf etmiştir. Bazıları, hem abdestte hem de gusülde vacib olduğuna hükmetmiştir: Hasan İbnu Sâlih, Ebû Sevr ve Zâhirîler bu görüştedir.
İmam Mâlik, Şâfiî, Sevrî ve Evzâî gibi bir kısım fukaha, sakalı hilâllemenin abdestte vacib olmadığını söylemiştir.
İmam Mâlik ve Medine ulemâsının bir kısmı ise "cenâbet guslünde de vâcib olmadığını" söylemiştir.
Şâfiî, Ebû Hanîfe ve bunların ashabları Sevrî, Evzâî, Leys, Ahmed, İshâk, Ebû Sevr, Dâvud-u Zâhirî, Taberî ve Ehl-i ilmin ekseriyeti, sakalı hilâllemeyi sadece cenâbet guslünde vâcib görmüştür, abdestte görmemiştir.
İbnu'l-Arabî, sakalın hilâllenmesi hususunda İmam Mâlik'ten iki ayrı görüş rivayet edildiğine dikkat çeker: "Birine göre, sakal kesîf dahi olsa vacibtir. Diğerine göre sünnettir, çünkü o, bazan batın hükmüne geçer, gözün içi gibi."[727]

3633 -2- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ النَّبىَّ # كَانَ إذَا تَوَضَّأ أخَذَ كَفّاً مِنْ مَاءٍ فَيُدْخِلُهُ تَحْتَ حَنَكِهِ، وَيُخَلِّلُ بِهِ لِحْيَتَهُ وَيَقُولُ: هكَذَا أمَرَنِى رَبِّى عَزَّ وَجَلَّ[. أخرجه أبو داود .

2. (3633)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)

abdest alınca bir avuç su alır, onu çenesinin altına tutup onunla sakalını hilâller ve: "Aziz ve Celîl olan Rabbim böyle emretti" derdi.[728]

3634- 3- وعن المستورد بن شداد رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]رَأيْتُ النَّبيَّ # إذَا تَوضَّأ يُدلِّكَ أصَابِعَ رِجْلَيْهِ بِخِنْصَرِهِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

3. (3634)- Müstevrid İbnu Şeddâd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı gördüm. Abdest aldığı zaman ayaklarının parmaklarını serçe parmağı ile hilâlliyordu."[729]

3635- 4- وعن لقيط بن صبرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ: أخْبِرْنِى عَنِ الوُضُوءِ. قالَ: أسْبِغِ الْوُضُوءَ، وَخَلِّلْ بَيْنَ ا‘صَابِعِ وَبَالِغْ في اِسْتَنْشَاقِ إّ أنْ تَكُونَ صَائِماً[. أخرجه أصحاب السنن.»إسْبَاغُ الْوُضُوءِ«: إتمامه، وإفاضة الماء على ا‘عضاء تاماً كامًِ، وزيادة على مقدار الواجب .

4. (3635)- Lakît İbnu Sabıra (radıyallahu anh) anlatıyor: "Dedim ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Bana abdestten haber ver!" Aleyhissalâtu vesselâm:
"Abdesti tam al, parmaklar arasını hilâlle, istinşak'da mübâlağa yap, oruçlu olursan mübalâğa yapma" buyurdu."[730]

ABDESTİN BEŞİNCİ SÜNNETİ: KULAKLARI MESHETMEK

3636- 1- عن الربيع بنت معوذ رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]تَوَضّأ رَسولُ اللهِ # فَأدْخَلَ إصْبَعَهُ في جُحْرَىْ أُذُنَيْهِ[. أخرجه أبو داود .

1. (3636)- Rebî' Bintu Muavviz (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdest aldı, (bu esnada) elini kulaklarının hücresine soktu."[731]

3637- 2- وعن نافع قال:]كانَ ابنُ عُمَرَ يَأخُذُ المَاءَ بأُصْبَعَيْهِ ‘ذُنَيْهِ[. أخرجه مالك .

2. (3637)- Nâfi merhum anlatıyor: "İbnu Ömer, kulakları için suyu parmağıyla alırdı." [732]

ABDESTİN ALTINCI SÜNNETİ: ABDESTİ TAM ALMAK

3638- 1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ النّبىَّ # قالَ: إنَّ أُمَّتِى يُدْعَوْنَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ غُرّاً مُحَجَّلِينَ مِنَ آثَارِ الْوُضُوءِ، فَمَنِ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ أنْ يُطِيلَ غُرَّتَهُ فَلْيَفْعَلْ[.

1. (3638)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetim Kıyamet günü çağırıldıkları vakit abdestin izi olarak (nurdan) bir parlaklıkları olduğu halde gelirler. Öyleyse kimin imkânı varsa parlaklığını artırsın."[733]

3639- 2- وفي أخرى:]أنَّ أبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْه تَوَضّأ فَغَسَلَ وَجْهَهُ وَيَدَيْهِ حَتّى كَادَ يَبْلُغُ المَنْكِبَيْنِ، ثُمّ غَسَلَ رِجْلَيْهِ حَتّى رَفَعَ إلى السَّاقَيْنِ، ثُمّ قال: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ # يَقُولُ: إنَّ أُمَّتِى يَأتُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ غُرّاً، فَذَكَرَ الحَدِيثَ[. أخرجه الشيخان والنسائي، وهذا لفظ الشيخين .

2. (3639)- Bir diğer rivayette şöyle gelmiştir: "Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) abdest aldı, yüzünü yıkadı, ellerini yıkadı ellerini yıkarken nerdeyse omuza kadar yıkıyordu. Sonra ayaklarını yıkadı ve nerdeyse bacaklarına kadar yükseldi. Sonra dedi ki: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, "Ümmetim Kıyamet günü (abdest uzuvlarındaki) parlaklıkla gelir.." Gerisi yukarıdaki gibi devam ediyor.[734]

3640- 3- ولمسلم في أخرى قال:]سَمِعْتُ رَسولَ اللهِ # يَقُولُ: تَبْلُغُ الحِلْيَةُ مِنَ المُؤمِنِ حَيْثُ يَبْلُغُ الوُضُوءُ[.»الْغُرَّةُ وَالتَّحْجِيلُ«: بياض في وجه الفرس وقوائمه، وذلك مما يحسنه ويزينه فاستعاره ل“نسان، وجعل أثر الوضوء في الوجه واليدين والرجلين كالبياض الذي هو للفرس .

3. (3640)- Müslim'in diğer bir rivayetinde şöyle denmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "...Mü'minin zîneti, abdestin yükseldiği yere kadar yükselir.."[735]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada abdestin faziletini beyan etmektedir. Ahirette, abdest sebebiyle müslümanlar hususî bir nurla temayüz edeceklerdir. Bu nur, bazı hayvanların alınlarındaki veya bacaklarındaki beyazlığa benzetilmiştir. Dilimizde sakar veya seki tabir edilen bu beyaz lekelerin Arapçada karşılığı gurre ve tahcil'dir. [736] Gurre, beyazlığa denir. Ayaklarında beyazlığı olan ata da muhaccel denir.
Şu halde Kıyamet günü ellerde ve ayaklarda hâsıl olacak parlaklık tahcîl'le, başta hasıl olacak parlaklık ise gurre ile ifade edilmiştir.

2- Ebû Hüreyre hadisinde bu parlaklıkların yükseltilmesi yâni artırılması tavsiye edilmektedir. Bununla abdest sırasında yıkanması farz yerlerin sınırlarını aşarak yıkamak kastedilmiş olmaktadır. Hatta Ebû Hüreyre (radıyallahu anh)'ın ayaklarını baldırlarına kadar, kollarını pazu ve omuzlarına kadar yıkadığı belirtilir. Bunun nihaî hududu ihtilaflıdır. Sadedinde olduğumuz hadiste, Ebû Hüreyre kollar için omuzlara kadar, ayaklar için dizlere kadar demiştir. Ancak bazıları, kollarda pazuların, ayaklarda baldırların yarısına kadar olacağını, bu hududun müstehab olduğunu söylemiştir. "Bunun muayyen hududu yoktur, ayakta topukları biraz geçmek, kollarda da dirsekleri biraz geçmek yeterlidir" diyen de olmuştur. Bazı âlimler yaz ve kış şartlarına göre bu hududun daha uzun ve daha kısa tutulabileceğine de işaret etmiştir.

3- Şunu da kaydedelim ki, Ebû Hüreyre hadisindeki: "Kimin imkânı varsa parlaklığını artırsın" ibaresinin Resulullah'ın sözü değil, Ebû Hüreyre'nin sözü olması ihtimaline yer verilmiştir. Bu sebeple fakihler, abdest uzuvlarının "uzatılması" meselesinde ısrarlı olmamışlardır.

4- Halîmî, Ebû Hüreyre hadisiyle istidlal ederek abdestin bu ümmete has bir imtiyaz olduğunu söylemiş, bu hükme, hadiste Resûlullah'ın: "Bu benim ve benden önceki peygamberlerin abdestidir" sözüyle itiraz edenlere: "Rivayette abdest, önceki ümmetlere nisbet edilmiyor, sadece peygamberlere nisbet ediliyor, önceki ümmetlere emredilmemiş olduğu anlaşılmaktadır. Halbuki hem Hz. Peygamber'e hem de O'nun ümmetine emredilmiştir" diye cevap verilmiştir. Ancak gerek Hz. İbrahim'in zevceleri Hz. Sârâ ve gerekse Benî İsrail'den Cüreyc'le ilgili kıssalarda abdest alma namaz kılma tabirleri geçmektedir. Bunları da dikkate alan muhakkik âlimler: "Bu ümmetin imtiyazı olan husus, gurre ve tahcîl'dir, abdestin aslı değil" demiştir.[737]

ABDESTİN YEDİNCİ SÜNNETİ: SUYUN MİKTARI

-3641 -1- عن أنس رَضِـيَ اللهُ عَنْه قال:]كانَ رَسولُ اللهِ # يَغْتَسِلُ بِالصَّاعِ إلى خَمْسَـةِ أمْدَادٍ وَيَتَوَضّـأ بِالْمُـدِّ[.وفي روايــة: »بِخَمْسَـةِ مَكاكِيـكَ، وَيَتَوضّـأ بِمَكُّوكِ«.وفي أخرى: »بِخَمْسَـةِ مَكَاكِىَ« أخرجه الخمسة، وهذا لفظ الشيخين .
وفي روايـة الترمـذي: »أنَّ رَسُولَ اللهِ # قـالَ: يُجْزِى في الْوُضُـوءِ رِطْنٍ منْ مَاءٍ«.وعنـد أبي داود: »وَكَانَ يَتَوضّـأ بِإنَاءٍ يَسَعُ رِطْلَيْنِ، وَيَغْتَسِلُ بِالصَّاعِ«.»المَكُّوكُ«: المدّ .

1. (3641)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (miktarca) bir sa'dan beş müdd'e kadar olan su ile yıkanır, bir müdd su ile abdest alırdı."
Bir başka rivayette: "...beş mekkûk ile yıkanır, bir mekkûk ile de abdest alırdı" denmiştir.
Bir diğer rivayette: "...beş..." denmiştir.
Tirmizî'nin rivayetinde "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Abdest için iki rıtl su kâfidir."
Ebû Dâvud'un rivayetinde: "...Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) iki rıtl ihtiva eden kapla abdest alır, bir sâ' ile guslederdi" denmiştir.[738]

AÇIKLAMA:

1- Burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın abdest ve gusülde kullandığı su miktarı belirtilmektedir. Ancak günümüzde ölçü birimleri ne sâ'dır, ne rıtl, ne de mekkûk. Belirtilen miktarları kavramada bu bir zorluk olduğu gibi, şer'î kitaplarımızda müdd'ün, farklı hacimler ihtivâ eden çeşitlerinden bahsedilmesi, mevzumuzun anlaşılmasında bir başka zorluk ortaya koymaktadır.
Rıtl, müdd ve sâ arasındaki münasebeti ve bunların gram cinsinden miktarını bahsin sonuna bırakarak burada şunu söyleyeceğiz: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, Şâfiîlere göre, abdest suyu 530 gr, yani yarım litreden biraz fazladır. Hanefîlere göre ise bir litre kadardır. Efendimizin gusül için kullandığı su ise, Şâfiîlere göre 2, 120 litre ile 2,650 litredir; Hanefîlere göre ise 4, 24 ile 5, 3 litre arasındadır.
2- Sadedinde olduğumuz hadis, Resûlullah'ın her zaman aynı miktar su ile yıkanmadığını, bazan az, bazan daha fazla su ile yıkandığını göstermektedir. Bu, bir sâ' ile beş müdd arasında değişmektedir. Şu halde bu hususta kesin bir miktar tayin etmek gereksizdir. İsrafa yer vermemek şartı ile su kullanımında serbest davranılabilir.[739]

3642 -2- وعن سفينة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كانَ رسولُ اللهِ # يُغَسِّلُهُ الصّاعُ مِنَ المَاءِ مِنَ الجَنَابَةِ، وَيُوَضِّيهِ المُدُّ[. أخرجه مسلم والترمذي .

2. (3642)- Sefîne (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı bir sa' miktarındaki su cenâbetten yıkar, bir müdd su da abdestine yeterdi."[740]

3643 -3- وعن أم عمارة رَضِيَ اللهُ عَنْها:]أنّ النّبىّ # تَوَضّأ فأُتِىَ بِإنَاءٍ فِيهِ مَاءٌ قَدْرُ ثُلُثَيِ المُدِّ[. أخرجه أبو داود والنسائي.وزاد: »قالَ شُعْبَةُ فَأحْفَظُ أنَّهُ غَسَلَ ذِرَاعَيْهِ، وَجَعَلَ يَدْلُكُهُمَا، وَجَعلَ يَمْسَحُ أُذُنَيْهِ بَاطِنَهُمَا، وَ أحْفَظُ أنَّهُ مَسَحَ ظَاهِرَهُمَا[.

3. (3643)- Ümmü Ammâre (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdest aldı. Bu maksadla kendisine içerisinde üçte iki müdd miktarında su bulunan bir kab getirilmişti."[741]

Nesâî şunu ilâve etmiştir: "Şu'be der ki: "Ben, Aleyhissalâtu vesselâm' ın kollarını yıkadığını ve onları ovduğunu, kulaklarının iç kısmını meshettiğini öğrendim. Ancak kulakların dışını da meshettiğini bilmiyorum."[742]

3644 -4- وعن عبدالله بن زيد رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]جَاءَنَا رَسولُ اللهِ # فأخْرَجْنَا لَهُ مَاءً في تَوْرٍ مِنْ صُفْرٍ فَتَوَضّأ[. أخرجه أبو داود .

4. (3644)- Abdullah İbnu Zeyd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bize Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)

gelmişti. Kendisine bakır kapta su getirdik, onunla abdest aldı."[743]

AÇIKLAMA:

Bu hadis renkçe altına benzeyen sarı renkteki bakır ve tunçtan mâmul kapların kullanılmasında dinî bir mahzur olmadığını göstermektedir. Sufr hem bakır, hem de tunç ma'nâsına gelir.[744]

3645- 5- وعن أبيّ بن كعب رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رَسولُ اللهِ #: إنّ لِلْوُضُوءِ شَيْطَاناً يُقَالُ لَهُ الْوَلْهَانُ فَاتَّقُوا وَسْوَاسَ المَاءِ[.
أخرجه الترمذي.

5. (3645)- Ubeyy İbnu Ka'b (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Abdest (sırasında) vesvese veren bir şeytan vardır. Adı da el-Velehân'dır. Öyleyse suyun vesvesesinden kaçının.."[745]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), abdest alırken vesveseye yer vermemek gerektiğini ders vermektedir. Abdest sırasında bir çok kimsede görülen bir vesvese hâline dikkat çekilmektedir. Nitekim bâzı insanlar abdeste başlar fakat bitiremez, uzuvları yeterince yıkamadığı, hatta yıkamaktan unuttuğu, bazı yerleri kuru bıraktığı, üç kere değil de iki veya bir kere yıkadığı vehimlerine düşer. Ezanla abdest almaya başladığı halde farzın son rek'atine yetişir veya hiç cemaate yetişemez. Bilhassa kış şartlarında uzuvların günde beş kere uzun müddet su ile muamele görmesinden hâsıl olan bazı çatlamalar, kanamalar, hastalıklar da araya girer. Bunları sıkça çevremizde görürüz. Bu çeşit müvesvislere "Mikroptan korunmak" gibi bir başka ad altında namazlaniyazla ilgisi olmayan çevrelerde bile sıkça rastlanmaktadır.
Şu halde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu beşerî zaafa, su şeytanı el-Velehân'ın vesvesesi ismini vererek dikkat çekmektedir. Velehân, "aklın gitmesi, duyulan vecd sebebiyle mütehayyir ve şaşkın kalmak" ma'nâsına gelen bir masdardır. Ancak, Arapçada masdar isim olarak kullanılabilir. Masdardan yapılan isim mübâlağa ifade eder. Bu durumda Velehân "çokça vesvese veren", "aklı çelen", "şaşkınlaştıran" ma' nâsına gelir. "Abdest şeytanı"nın el-Velehân diye isimlendirilmesi, abdest sırasında onun ciddi bir şekilde vesvese vermesinden ileri gelir. Bu sırada nasıl bir vesvese verdiğini yukarıda açıkladık.
2- Ulemâ, bu hadisin abdest sırasında suyu isrâf etmenin yasaklandığına delil olduğunu belirtir.
İslam fukahâsı, nehir kenarında bile olsa abdest alırken su israfının nehyedildiği hususunda icmâ etmiştir.[746]

ABDESTTE SU İSRAFININ YASAK OLMASINDAKİ MA'NÂ

Asırların verdiği ülfetle ehemmiyeti ve gerçek ma'nâsı zihin ve amellerimizden çıkmış bulunan dinimizin mühim müesseselerinden biri, abdest alırken suyu isrâf etme yasağıdır. Bu yasağın ruhunda, her çeşit isrâfın yasaklanması, tâbiatın korunması, sevilmesi, sayılması gibi günümüz insanlığının, bâhusus çevrecilerin ısrarla üzerinde durduğu meseleler mündemiçtir. Asrî önemine binaen, bu yasakla ilgili bir yorumumuzu buraya aynen kaydetmede fayda mülâhaza ediyoruz:
"Atalarımız hayat için ehemmiyetine rağmen bol ve bedâvalığına telmihan suyu bolluk ve kolaylık sembolü yapmışlar; "Su gibi devlet bulasın" sözü, "su kadar kıymetli olan nimetlere, suyun elde edilmesindeki kolaylık ve bollukla ulaşasın" demektir.
Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm) sudan pahalı olan eşyada yapılacak israfın fenalığını ifade için, bu pek ucuz olan suda yapılacak israfın kötülüğünü belirtmede ısrar etmiştir: "Abdest alırken az su kullanılmalıdır, fazlası israftır, mekruhtur yani yasaktır."
Bu yasak, kanaatimizce, tabiatın israftan korunması mes'elesinde İslâm'ın sunduğu en vurucu, en ikna edici örnektir. Çünkü abdest sırasında su israfının mekruh kılınması, suyun az olması, çölde veya yolda bulunulması gibi yasağı "makul kılıcı" bir şarta bağlanmamıştır. Suyun çok bol bulunduğu hallerde de israf mekruhtur. Şöyle ki: "Bir rivayette belirtildiğine göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), kendisine abdest hususunda soru soran bir bedeviye, uzuvlarını üçer def'a yıkamak suretiyle abdest almayı fiilen gösterdikten sonra, ilâve eder: "Abdest böyle alınır, kim buna ilâvede bulunursa kötü yapmış, haddi aşmış ve zulmetmiş olur." Hadiste geçen "zulmetmiş olur" tabiri düşündürücüdür. Şârihlerimizin, "sevabtan mahrum bırakmakla nefsine zulmetmiştir" şeklindeki tavzihleri, tâbirden bizim: "Yersiz kullandığı için eşyaya zulmetmiştir, emânete ihânet ettiği için Mâlik-i Hakîki'ye karşı zulmetmiştir" ma'nâ ve hükümlerini de çıkarmamıza mâni değildir.
Şu hadis bu hususta daha sarihtir: "Sa'd abdest alırken Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) çıkageldi. Onun çok su kullanarak abdest aldığını görünce: "Bu israf da ne?" diye müdâhale etti. Sa'd'ın: "Abdestte israf olur mu?" diye sorması üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu açıklamayı yaptı: "Evet, akmakta olan bir nehir kenarında olsanız da!"
Yasağın Tahlîli: Abdestle ilgili olarak gelen israf yasağının ciddiyet ve şümûlünü iyice kavramak için mes'ele üzerine şu tahlili yürütebiliriz:

1- Şurası muhakkak ki, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) her dinî mes'elede olduğu gibi, burada da ciddi ve mühim bir yasağı beyân etmektedir.

2- Yasak, kazanılması için emek ve zahmet gerektirmeyen, para harcanmayan yâni sırf bedâva olan bir nesne mevzubahis edilerek ifade edilmiştir. Nehirde akan su...

3- Burada israf edilen su, tabiata hiç bir eksiklik getirmiyor, kirlenme ilâve etmiyor, dengeye te'sir etmiyor.

4- Canlılara zarar vermiyor.

5- İsrafa sebeb olan fiil, aslında farz bir fiildir, keyfî bir iş değildir: Namaz için gerekli olan temizlik...

Görünüşe göre, esas maksada bir noksanlık değil, mükemmellik katacak mâhiyettedir: Abdest uzuvlarının çokça yıkanması, temizliği artırıcı olabilir, eksiltici değil.
Şimdi düşünelim: Sayılan bu beş hafifletici şarta rağmen, abdest sırasında nehir suyunun fazla kullanılması kesin bir mekruh, nebevî bir yasak olursa, bu şartlara uymayan bir işteki israf ne derece bir yasak olur? Yani işlenen bir israf:

* Elde edilmesi zahmet, masraf veya en azından "zaman kaybı" gerektiren bir eşya da olsa;
* Tabiata eksilme, kirlenme getirse, dengeye te'sir etse;
* Canlılara zarar verse;
* Ma'nâsız, keyfî, zevkî bir maksadla yapılsa;
* Esas maksada ters düşse.

Yiyecek, giyecek ve diğer günlük istihlâk maddelerinde yapılan israflar gibi.
Kırda gezerken gereksiz yere koparılan bir çiçek, kırılan bir ağaç dalı bile, fazla kullanılan abdest suyu hakkında beyân edilen yasağa kıyasla daha büyük bir cinayet olur.
Bu mukayese ile gittiğimiz takdirde odun, kömür, elektrik, benzin, kâğıt, kalem gibi masraf ve emek gerektiren, dünyanın tabiî servetine eksilme getiren, istihlâkı tabiatın kirlenmesine sebeb olan, insanlara zarar veren maddelerde düşülen israfların dinî açıdan değeri daha iyi anlaşılır.
Nehirde akan suyun abdest sırasında israf edilmesinin yasaklığı vicdanda yer etmiş bulunan bir mü'minin, başka çeşit israflar karşısında ruhunun derinliklerinde nasıl titremeler hissedeceği açıktır.
Şu halde, tabiatın makul bir istimali ve israfla heder edilmekten korunması da, herşeyden önce vicdanların iman ile doyurularak, sünnetinde en güzel örnekler bulunan sevgili Peygamberimize intisab ettirilmesine bağlıdır.
Netice olarak şunu söylemek isteriz: Abdestle ilgili olarak Peygamberimiz Hz. Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ve tek başına alındığı takdirde tam anlaşılamayan bu yasağın mühim gayelerinden biri de, her gün mübâşeret ettiğimiz eşyaları, başka bir ifade ile, bize emânet edilmiş bulunan tabiatı kullanırken ölçülü olmayı, günde beş kere mü'min vicdanlara hatırlatma ve iktisadlı olmayı, fiillerine perçinlemektir.

Beş kere abdest, beş kere tabiata saygı ve iktisad dersidir.[747]

SA', MÜDD, RITL:

Bu ölçü birimlerinin mahiyeti hakkında Tecrid-i Sarih mütercimi merhum Ahmed Naim Bey'in bir tahkihini aynen kaydediyoruz:
SA': Beş rıtl-ı Bağdâdî ile bir sülüs rıtl 1/3 istiâb eden kaba denir. Bir müdd de bir sâın dörtte biri miktarıdır. Bu şâfiîlerden Nevevî'nin verdiği hesaptır. Ancak bu ölçek pek ihtilaflı olduğundan ihtilâfların derecesini anlamak isteyenler Kamus Tercemesinden müdd, sâ, mekkûk, rıtl kelimelerine mürâcaat edebilirler. Aleyhissalâtu vesselâm Efendimiz hazretlerinin muhtelif miktarlarda su ile abdest alıp iğtisal buyurduklarına dair diğer pek çok rivayetler de vardır. Buradaki miktarlar orta yapılı bir kimsenin yıkanacak âzâsı üzerinden akacak suyun en az miktarını gösterir. Bedenin âzâsı üzerinden su akıttıktan sonra bu miktardan da az su ile hades giderilebilir. İsraf dedirtmeyecek ziyadesiyle de caizdir. Medine-i Münevvere'de kullanılan müdd -ki fukahâ arasında "Müdd-ü Nebevî" namıyla maruftur- 1. 1/3 rıtl miktarı alan bir hacim ölçüsüdür. Dört müdd, bir sâ'dır. Ancak müdd ile sâ'ın miktarlarını anlamak, mikyâs tutulan rıtlın ne miktar olduğunu bilmeye bağlıdır. Rıtlın ise Bağdâdîsi, Şâmîsi vardır. Yani birinin küsûru İran, diğerininki Roma ölçüleri olup hesap edilince takribi bir miktar gösteren iki ölçektir. Rıtl-ı Bağdâdî (130), daha doğrusu İmam Nevevî'nin tahkikine göre 128. 4/7 dirhemdir. Esahh olan, ikinci takdiri se de kesirli olduğundan buna 1. 3/7 dirhem; diğer tabirle bir miskâl katarak kesirsiz (130) dirhem itibâr edilmiştir, deniliyor.

1. 1/3 rıtl olan bir Müdd-ü Nebevî bu hesaba göre 171. 3/7 veya (130) dirhem hesabına göre 173. 1/3 dirhem eder ki en doğru hesap ve takdire göre bir dirhem (3.0898) gram ettiğinden bu miktar su 0,530 yâni yarım litreden biraz ziyadece bir şey tutar. Bu miktar bugün sucuların kullandıkları su bardaklarından üçünün aldığı sudan azdır. Bu imam Şâfiî ile Hicaz fukahasının takdîri olup Ebû Hanîfe ile Irak fukahasına göre ise bir müdd, iki rıtl olduğundan abdest suyunun miktarı (1,06) litre eder ki, beş kadehten biraz ziyadecedir.
Rıtl-ı Şâmî: Kâmus Tercümesi'nin rıtl maddesinde beyân edildiğine göre (12) okiyye ve her okiyye (40) dirhem olduğundan bu hesaba göre (480) ve bir müdd (620) dirhem olmak lazım gelirse de yine Kâmus'un mekkûk maddesinde tafsil edildiğine göre bir okiyye 1. 2/3 istâr,bir istâr 4. 1/2 miskal, bir miskâl de 1. 3/7 dirhem olduğundan bir rıtl -yine İmam Nevevî'nin bildirdiği üzere- 128. 4/7 ve bir müdd 171. 3/7 dirhem olmuş olur. Bu hesaba göre okiyye Kamus mütercimінin rıtl maddesinde dediği gibi kırk dirhem değil, Hicazlıların takdirine göre 10. 5/7 ve Iraklıların takdirine göre 21. 3/7 dirhem olmuş olur. Meğer ki o maddede dirhem nâmiyle gösterdiği başka ölçü ola.
Resûl-ü Ekrem Aleyhissalâtu vesselâm Efendimiz hazretlerinin -buradaki rivayete nazaran- abdest suyu işte bu kadar az miktardadır. Gusül için kullandıkları su da -bu rivayete nazaran- dörtten beş müdd kadardır ki, o da 685. 5/7 ve 857. 1/7 dirhem eder ki aşağı yukarı (2,120)'den (2,650) litreye kadar eder. Irak fukahasının müddü iki rıtl itibar ettiklerine göre ise bu miktar takriben (4,24)'den (5,3) litreye kadardır.[748]

ABDESTİN SEKİZİNCİ SÜNNETİ: MENDİL

3646- 1- عن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]كانَ لِرَسُولِ اللهِ # خِرْقَةٌ يُنَشِّفُ بِهَا بَعْدَ الْوُضُوءِ[. أخرجه الترمذي .

1. (3646)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın abdest aldıktan sonra kurulandığı bir bezi vardı."[749]

3647- 2- وعن معاذ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]رَأيْتُ رَسُولَ اللهِ # إذَا تَوَضّأ مَسَحَ وَجْهَهُ بِطَرَفِ ثَوْبِهِ[. أخرجه الترمذي .

2. (3647)- Hz. Mu'âz (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı gördüm, abdest alınca elbisesinin bir kenarıyla yüzünü siliyordu."[750]

AÇIKLAMA:

Bu rivayetler Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın abdest aldıktan sonra yüzünü ve kollarını kurutmak üzere mendil (havlu, bez vs.) kullandığını ifade eder. Ancak Tirmizî, bu babta gelen hadislerin hep zayıf olduğunu söyler ve: "Bu babta Resûlullah'tan hiçbir sahih rivayet gelmedi" der.

Yine Tirmizî'nin bildirdiğine göre, Ashab ve daha sonra gelenlerden bir kısım ilim ehli abdestten sonra kurulanmak için mendil vs. kullanmaya cevaz verirken, diğer bir kısmı ise hiç tecviz etmemiştir. Tecviz etmeyenler, kıyamet günü, abdest suyunun tartılacağını kabul ederler. Zührî "Mendil mekruh addedilmiştir, çünkü abdest suyu (Kıyamet günü) tartılacaktır" demiştir. Bu düşünceye göre, abdest suyu tartılacağına göre onu silerek izâle etmek mekruhtur.
Abdestten sonra kurulanma meselesinin hükmü, görüldüğü şekilde ihtilaflı ise de umumiyetle kurulanmanın cevazına hükmedilmiştir.[751]

ABDESTİN DOKUZUNCU SÜNNETİ: DUA VE BESMELE

-3648 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رَسولُ الله #: َ صَةَ لِمَنْ َ وُضُوءَ لَهُ، وَ وُضُوءَ لِمَنْ لَمْ يَذْكُرِ اسْمَ اللهِ عَلَيْهِ[. أخرجه أبو داود .

1. (3648)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular: "Abdesti olmayanın namazı yoktur. Üzerine Allah'ın ismini zikretmeyen kimsenin abdesti de abdest değildir."[752]

-3649 -2- وعن رباح بن عبدالرحمن بن أبي سفيان بن حويطب عن جدته عن أبيها قال:]سَمِعْتُ رَسولَ اللهِ # يَقُولُ: َ وُضُوءَ لِمَنْ لَمْ يَذْكُرِ اسْمَ اللهِ عَلَيْهِ[. أخرجه الترمذي .

2. (3649)- Rabâh İbnu Abdirrahman İbnu Ebî Süfyan İbnu Huveytip an ceddetihî an ebîhâ'dan rivayete göre demiştir ki:
"Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim. Diyordu ki: "Üzerine Allah'ın ismini zikretmeyen kişinin abdesti yoktur."[753]

-3650 -3- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]سَمِعْتُ رَسولَ الله # يَقُولُ: مَنْ ذَكَرَ اللهَ تَعالى أوَّلَ وُضُوئِهِ طَهُرَ جَسَدُهُ كُلُّهُ، وَإذَا لَمْ يَذْكُرِ اسْمَ اللهِ لَمْ يَطْهُرْ مِنْهُ إ َّ مَوْضِعُ الْوُضُوءِ[. أخرجه رزين .

3. (3650)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim. Diyordu ki: "Kim abdestinin başında Allah'ı zikrederse bedeninin tamamı temizlenir. Eğer Allah'ın ismini zikretmezse bu kimsenin sadece abdest uzuvları temizlenir."[754]

-3651 -4- وعن موسى رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]أتَيْتُ رَسولَ اللهِ # وَهُوَ يَتَوَضّأ فَسَمِعْتُهُ يقُولُ:

اللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِى ذَنْبِى، وَوَسِّعْ لِى فِي
دَارِى، وَبَارِكْ لِى فِي رِزْقِى[. أخرجه رزين .

4. (3651)- Ebû Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a geldim,abdest alıyordu. Şu duayı okuduğunu işittim: "Allahümma'ğfirlî zenbî ve vassi'lî ve bârik lî fî rızkî (Allah'ım günahımı mağfiret et evimi bana genişlet, rızkımı bana mubârek kıl."[755]

AÇIKLAMA:

1- Besmele: Allah'ı, "Bismillâhirrahmânirrahîm" diye anmaktır. Tesmiye ise Allah'ı herhangi bir ismiyle anmaktır.

2- Abdest alırken besmele çekmenin hükmü münâkaşa edilmiştir. Ahmed İbnu Hanbel ve Zâhirîler, bunu emreden hadislerden hareketle tesmiyeyi abdest için vacib addetmişler, besmele çekilmeden alınan abdestin abdest sayılmayacağına hükmetmişlerdir. Bunlar, besmeleyi terk işinde unutarak terkle, kasden âmmden terk arasında da fark görmezler. Ancak diğer üç imam ve bir rivayette de Ahmed İbnu Hanbel tesmiyeyi müstehab addederler.

Şah Veliyyullah Dehlevî 3649 numaralı hadisi açıklarken: "Abdestte tesmiyenin rükün veya şart olmasında bu hadis nassdır. Ancak, hadisin "tesmiye olmazsa abdest mükemmel olmaz" ma'nâsında olması da muhtemeldir, ancak böylesi te'villere gönlüm razı olmuyor, çünkü o, lâfza muhâlefet getiren uzak te'villerden olmaktadır" der. Fakat Aliyyü'l-Kâri, bu ifadeyi kemâl'in nefyine hamletmek gerekeceğinde cezmeder: Burada, ehl-i Zâhir'e muhalif olarak, kemal'in nefyine hamledilmiştir. Çünkü İbnu Ömer ve İbnu Mes'ud'dan gelen rivayetlerde Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kim abdest alır ve üzerine Allah'ın ismini zikrederse, bu abdest bütün bedeni için temizlik olur. Kim de abdest alır, üzerine Allah'ın ismini zikretmezse, bu abdest sâdece abdest uzuvları için bir temizlik olur" buyurmuştur. [756]

BEŞİNCİ BAB : ABDESTİ BOZAN ŞEYLER

(Altı Fer'e ayrılan sebeplerle abdest bozulur)

*

BİRİNCİ FER':

Vücuddan Çıkan Bozucular:

1- YEL
2- MEZİ

3- KUSMUK
4- KAN

*

İKİNCİ FER':

KADIN VE FERCE DEGMEK

1- KADINA DEGMEK
2- FERCE DEGMEK

*

ÜÇÜNCÜ FER':

UYKU, BAYILMA

*

DÖRDÜNCÜ FER':

ATEŞTE PİŞENİN YENMESİ

1- ABDEST GEREKTİREN
2- ABDEST GEREKTİRMEYEN

*

BEŞİNCİ FER'

DEVE ETLERİ

*

ALTINCI FER':

MÜTEFERRİK HADİSLER

BİRİNCİ FER' VÜCUDDAN ÇIKAN BOZUCULAR

1- YEL

-3652 -1- عـن أبي هريرة رَضِـيَ اللهُ عَنْـه:]أنَّ النّـبىَّ # قـالَ:َ وُضُـوءَ إَّ مِـنْ صَـوْتٍ، أوْ رِيـحٍ[.وفي روايــة:]إذَا كَـانَ أحَـدُكُمْ فِي المَسْـجِدِ فَوَجَـدَ رِيحاً بَيْنَ ألْيَتَيْهِ فَـَ يَخْرُجْ حَتّى يَسْـمَعَ صَوْتاً، أوْ يَجِدْ رِيحاً[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي، وهذا لفظ الترمذي .

1. (3652)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ses ve koku olmadıkça abdest alınmaz."
Bir rivayette şöyle gelmiştir: "Biriniz mescidde iken, kabaları arasında bir yel hissetse ses işitmedikçe veya koku duymadıkca dışarı çıkmasın.[757]"

-3653 -2- ولمسلم:]إذَا وَجَـدَ أحَـدُكُمْ في بَطْنِهِ شَـيْئاً فَأشْكَلَ عَلَيْهِ أخَرَجَ أمْ َ؟ فَـَ يَخْرُجَنَّ مِنَ المَسْجِدِ حَتَّى يَسْمَعَ صَوْتاً، أوْ يَجِدَ رِيحاً[.

2. (3653)- "Sizden biri, karnında bir şeyler hissetse ve fiilen çıkıp çıkmadığı hususunda tereddüd içinde kalsa, bir ses işitmedikçe veya bir koku duymadıkça mescidden çıkmasın."[758]

-3654 -3- وعنــد أبي داود:]إذَا كَـانَ أحَـدُكُمْ فِي الصَّـةِ فَوَجَـدَ حَرَكَـةً فِي دُبُرِهِ أحْـدَثَ، أوْ لَمْ يُحْدِثْ؟ فَأشْكَلَ عَلَيْهِ، فَـَ يَنْصَرِفْ حَتّى يَسْمَعَ صَوْتاً، أو يَجِدَ رِيحاً[.

3. (3654)- Ebû Dâvud'da şöyle gelmiştir: "Biriniz namazda iken, dübüründe bir hareket hissetse ve abdestinin bozulup bozulmadığı hususunda tereddüde düşse, bir ses işitmedikçe veya bir koku duymadıkça mescidi terketmesin."[759]

-3655 -4- وعن عبداللّه بن زيد رَضِـيَ اللُّه عَنْه قال:]شُـكِيَ إلى النّبيّ # الرجُلُ يُخَيَّلُ إلَيْهِ أنَّهُ يجِـدُ الشَّيْءَ في صَـَتِهِ قـالَ:َ يَنْصَـرِفْ حَـتّى يَسْـمَعَ صَوْتـاً أوْ يَجِـدَ رِيحـاً[. أخرجه الخمسـة إ الترمذي .

4. (3655)- Abdullah İbnu Zeyd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a, namazda iken hayaline abdesti bozuldu gibi gelen bir adamdan bahsedilmişti. Şöyle ferman buyurdular:
"Sesi işitip kokuyu duymadıkça namazı sakın terketmesin."[760]

3656 -5- وزاد أبو داود في رواية:]إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمُ المَسْجِدَ فَوَجَدَ شَيْئاً بَيْنَ أَلْيَتَيْهِ فَ يَخْرُجْ حَتّى يَسْمَعَ فَشِيشَهَا أوْ طَنِينَهَا[.»الْفَشِيشُ« خروج ريح من نحو السقاء، أراد صوت الريح التي تخرج من ا‘‘نسان .

5. (3656)- Ebû Dâvud bir rivayette şu ziyadede bulunmuştur: "Biriniz mescide girince, kabaları arasında bir şey hissedecek olsa, çıkanın sesini işitmedikçe sakın mescidden dışarı çıkmasın."[761]

AÇIKLAMA:

Bu hadisler namaz esnasında veya mescide girince abdestin bozulduğuna dair vesveseye düşüldüğü takdirde takip edilecek yolu göstermektedir. Karşılaşılan duruma vesvese diyoruz. Çünkü, abdestinin bozulduğu hususunda kanaate sahip olan müslümanın hâli tereddüt olmaz, bilir ki abdesti bozulmuştur. Abdesti bozulan, abdest almadıkça namaz kılamaz. Abdestinin bozulduğuna hükmeden kimsenin ses ve koku duymaya ihtiyacı yoktur. Ya kulağı sağır, burnu hasta olan kimse ne olacak? Şu halde hadis, abdestin bozulduğuna dair kalbe gelecek vesveseyi mevzubahis etmektedir.
Nevevî der ki: "Hadisin ma'nâsı şudur: Abdestin bozulması yelin çıkmasına bağlıdır. Bunun sesini işitmek veya kokusunu duymak şart değildir, bu hususta müslümanlar icma eder."
Sadedinde olduğumuz hadis (3656) İslâm'ın temel prensiplerinden birini teşkil eder ve fıkhın büyük bir kaidesini vaz'eder. Bu kaide şudur: Eşyanın, hilâfı kesinlik kazanmadıkça aslı üzere devamının esas alınmasıdır. [Bu, Mecelle'de "şekk ile yakîn zâil olmaz" diye ifade edilmiştir.] Öyle ise, asıl ne ise onun varlığı kabul edilir. Bu aslî hal şüphe ile kalkmaz, kesin bilgi ile kalkar. Sadedinde olduğumuz mesele de bu hususla ilgilidir.
"Her kim, abdesti olduğunu yakinen bilip dururken hades vâki oldu diye bir tereddüde düşecek olursa abdestin devam ettiğine hükmedecektir, çünkü içine gelen bu tereddüt, bir vehimdir. Böylesi bir vehmin namazın içinde gelmesiyle dışında gelmesi arasında fark yoktur. Bu görüş, hem bizim mezhebimizin (Şâfiî) ve hem de halef ve selef'ten cumhurların müşterek görüşüdür."
Öyleyse kim abdestli olduğu hususunda kesin bilgisi (yakîni) varken bozulduğuna dair şekke düşecek olursa abdestli olduğuna hükmedip şekke itibar etmeyecek; kim de hades vâki olduğu hususunda yakîni hâsıl olur da abdestinin devamı hususunda tereddüde düşecek olursa abdestinin bozulduğuna hükmedecektir.
İbnu'l-Mübârek de şöyle demiştir: "Kişi hades hususunda şekke düşerse, yakîn kesbetmedikçe abdest gerekmez. Yakîni de şöyle anlarız: O hususta yemin edebilmelidir."[762]

3657 -6- وعن عليّ بن طلق رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ الله #: إذَا فَسَا أحَدُكُمْ في الصَّةِ فَلْيَنْصَرِفْ فَلْيَتَوَضّأ، وَلْيُعِدِ الصَّةَ[. أخرجه أبو داود .

6. (3657)- Ali İbnu Talk (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular

ki: "Biriniz namazda yellenirse derhal namazdan çıksın, abdest alsın ve namazı iade etsin."[763]

-3658 -7- والترمذي لفظه:]أَتَى أعْرَابِىٌّ فقَالَ يَا رسولَ اللهِ: الرَّجُلُ مِنَّا يَكُونُ في الْفَةِ، وَتَكُونُ مَعَهُ الرُّوَيْحَةُ، وَيَكُونُ في المَاءِ قِلَّةٌ، فقَالَ رسولُ اللهِ # إذَا فَسَا أحَدُكُمْ فَلْيَتَوضّأ، وَ تَأتُوا النِّسَاءَ في أعْجَازِهِنَّ، فإنَّ اللّهَ يَسْتَحْيِى مِنَ الحَقِّ[.

7. (3658)- Bu hadisin Tirmizî'deki lâfzı şöyle: "Bir bedevi gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! bizden bir kimse çölde bulunsa, azıcık bir yel kaçırsa, suyu da az ise (ne yapmalıdır)?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Sizden biri yellenecek olursa abdest alsın. Kadınlara da arkalarından temas etmeyiniz. Bilesiniz ki Allah hakk(ın sorulması ve açıklanmasıyla ilgili hususlarda sizden) utanma talebinde bulunmaz." [764]

AÇIKLAMA:

1- Ali İbnu Talk (radıyallahu anh)'tan gelen bu rivayet, mühim bir pedogojik prensip vazetmektedir: Hakkı öğrenmede veya öğretmede istihya (utanma) olmamalıdır. Yani hayat için lüzumlu ve gerekli olan bilgilerin öğretilmesinde ve sorup öğrenilmesinde utanma olmamalıdır. Elbette ki utanma ve istihya mekârim-i ahlâktandır, güzel bir haslettir. Ancak dinin öğrenilmesi ve öğretilmesi hususlarında bu olmamalıdır. Bir başka ifade ile, utanma vesilesi olan meselelerle ilgili sorularımız varsa utanma duygusu bunları sormamıza mâni olmamalıdır veya sorulmuşsa anlaşılacak bir açıklıkla anlatmamıza mâni olmamalıdır. Din-i Mübîn-i İslam, bu meselelerin öğretilmesi ve öğrenilmesi mevzubahis olduğu vakit utanma ile hareket ederek meselelerin kapalı bırakılmasını meşru addetmemiştir.

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), birçok rivayetlerde görüldüğü üzere, o çeşit meseleleri tebliğ ederken âyet-i kerimeden muktebes olarak (Ahzâb 53) إنَّ اللّهَ يَسْتَحْيِى مِنَ الحَقِّ diyerek söze başlamıştır. Bu ibârenin: "Hak meselesinde Allah utanmanızı istemez" şeklinde tercümesi muvafık düşer.

2- Hadis, ayrıca fıkhî olarak, namaz kılarken şu veya bu sebeple yel kaçması vukû bulduğu takdirde abdestin mutlaka bozulacağını, namazdan hemen çıkılması gerektiğini ifade ediyor. Aslında, yel çıkması namaz dışındaki vâki olsa yine abdest bozulur. Bu hadis, yelin abdesti bozacağına kesin delildir. Buna zıt olan şöyle bir hadis daha rivayet edilmiştir: "Biriniz namazda son celsede iken selam vermeden önce, abdestini bozan bir hâl vuku bulsa, namazını kılmış sayılır." Bu durumda namaz tamam sayılır, çünkü selam vermek namazın vâciblerindendir. Öyleyse, oturmuş olmakla farz yerine gelmiş, farz yerine geldikten sonra vâcib olan selamdan önce abdesti bozulmuştur. Vacibin terki namazda bir eksiklik ise de iptalini gerektirmez. Gerçi bu hadisin zayıf olduğu da söylenmiştir.

3- Hadiste istihyâyı gerektiren bir meseleye daha temas edilmiştir: Kadınlara arka uzuvlarından temas. Bu, âyet-i kerime ile tesbit edilen temas edebine münafidir. Zira Rabbimiz Teâlâ Hazretleri bu edebi şöyle tesbit eder: "Kadınlarınız sizin tarlanızdır, tarlanıza istediğiniz gibi gelin" (Bakara 223). Âlimler, burada kadınların çocuk ekilen bir tarlaya teşbih buyurulduğunu, binaenaleyh ekim maksadı

esas olan temasın ekim yeri olan ön uzva olacağının irşad edildiğini söylerler. Gerçi Resûlullah başka hadisleriyle de kadınlara arka uzvundan teması şiddetle yasaklamıştır. Şu halde bu mesele, âyet ve hadislerle kesin ve açık şekilde beyan edilmiştir.[765]

2- MEZİ

-3659 -1- عن محمد بن الحنفيـة قال:]قالَ عليٌّ رَضِـيَ اللهُ عَنْه: كُنْتُ رَجُُ مَـذَّاءً فاسْـتَحْيَيْتُ أنْ أسْألَ رسولَ اللهِ # لِمَكَـانِ ابْنَتِهِ، فَـأمَرْتُ الْمِقْـدَادَ بنَ ا'سْوَدَ رَضِـيَ اللهُ عَنْه فَسَألَهُ فقَالَ: يَغْسِلُ ذَكَرَهُ وَيَتَوضّأ[. أخرجه الستة، وهذا لفظ الشيخين .

1. (3659)- Muhammed İbnu Hanefiyye anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallahu anh) dedi ki: "Ben mezisi akan bir kimseydim. Bunun hükmü hususunda -kızı hanımım olması sebebiyle- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a soramamıştım. Mikdâd İbnu'l-Esved (radıyallahu anh)'a söyledim, o sordu. Şu cevabı almıştık:

"(Mezisi gelen kimse) zekerini yıkar ve abdest alır."[766]

-3660 -2- وفي رواية مالك وأبي داود، عن المقداد:]أنَّ عَلِيّاً رَضِـيَ اللهُ عَنْه أمَرَهُ أنْ يَسألَ لَهُ رسولَ اللهِ # عَنِ الرَّجُـلِ إذَا دَنَا مِنْ امْرَأتِهِ فَخَرَجَ مِنْهُ المَـذْىُ مَاذَا عَلَيْهِ؟ قالَ عَلِيٌّ: فإنْ عِنْدِى ابْنَـةَ رسولِ اللهِ #، وَأنَـا أسْـتَحْيِى أنْ أسْألَهُ. قالَ الْمِقْـدَادُ: فسَألْتُ رسولَ اللهِ # عَنْ ذلِكَ فقَالَ إذَا وَجَـدَ أحَـدُكُمْ ذلِـكَ فَلْيَنْضَـحْ فَرْجَهُ بِالْمَـاءِ، ولْيَتَوَضّـأ وُضُـوءَهُ لِلصَّـةِ[.زاد أبو داود في أخرى: »لِيَغْسِلْ ذَكَرَهُ وَأُنْثَيَيْهِ« .

2. (3660)- Muvatta ve Ebû Dâvud'un rivayetlerinde Mikdâd şöyle demiştir: "Hz. Ali (radıyallahu anh), bana kendisi için Resûlullah'tan: "Kadınına yakınlaşınca mezisi akan kimseye ne gerektiği hususunda sormamı söyledi. Ali ilâveten dedi ki: "Zira yanımda Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kızı var, bu sebeple bizzat sormaktan utanıyorum."
Mikdâd der ki: Ben bu mesele hakkında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sordum. Şu cevabı verdi:
"Biriniz buna rastlarsa fercini su ile yıkasın. Namaz abdesti ile abdest alsın."

Ebû Dâvud bir başka rivayette şu ziyadeyi kaydeder: "...zekerini ve iki husyesini yıkasın."[767]

-3661 -3- وله في أخرى قال على رَضِيَ اللهُ عَنْه:]كُنْتُ رَجُُ مَذَّاءً فَجَعلْتُ أغْتَسِلُ حَتّى تَشَقّقَ ظَهْرِى، فَذَكَرْتُ ذلِكَ لِلنَّبيِّ # أوْ ذُكِرَ لَهُ، فقَالَ: َ تَفْعَلْ، إذَا رَأيْتَ المَذْىَ فَاغْسِلْ ذَكَرَكَ، وَتَوضّـأ وُضُوءَكَ لِلصَّةِ، فإذَا فضَخْتَ المَاءَ فَاغْتَسِلْ[.

3. (3661)- Yine Ebû Dâvud'un bir diğer rivayeti şöyledir: "Hz. Ali (radıyallahu anh) dedi ki: "Ben

mezisi akan bir kimseydim, yıkanmaya başladım. (Sonunda) sırtım çatlayacak hale geldim. Durumu Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a zikrettim -veya ona zikredildi-. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm:
"Öyle yapma, (her seferinde yıkanma)! Meziyi gördün mü, zekerini yıka, sonra da namaz abdestiyle abdest al. Ancak meni atacak olursan o zaman yıkan!" buyurdular."[768]

AÇIKLAMA:

1- Üçü de Hz. Ali ile ilgili olan bu rivayetler mezi akıntısının guslü gerektirmediğini ifade etmektedir.
2- Mezî, erkek tenasül uzvundan gayr-ı irâdi olarak gelen renksiz, kaygan ve sünen bir maddedir. Meniden ayrıdır. Meni şehvetle ve hızla geldiği halde, bu sızıntı halinde akar.
3- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), mezi sebebiyle yıkanma gerekmiyeceğini, fakat bulaşığının yıkanması gerektiğini belirtmektedir.
4- 3660 numarada Ebû Dâvud'un bir rivayetinde kaydedilen "İki husyesini de yıkasın" ibaresini açıklama sadedinde Hattâbî der ki: "Fazladan bir temizlik olarak husyelerin de yıkanmasını Aleyhissalâtu vesselâm emretmiştir. Zira mezi, bazan dağılarak husyelere de değer." Ve dahi denir ki: "Soğuk su husyelere değince, mezi akıntısını durdurur, bunun için Aleyhissalâtu vesselâm onların yıkanmasını emir buyurmuştur.
Şunu da belirtelim ki, Ebû Dâvud'da Sehl İbnu Hanif'ten gelen bir rivayet, Sehl'in mezi elbiseye değince ne yapacağını sorduğunu; Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da: "Bir avuç su alıp mezi bulaşığının değdiği kısma serp, bu sana yeter" dediğini görüyoruz.
Âlimler, elbiseye değen mezi hususunda ihtilaf etmiştir:
* Bazıları, "yıkanmadıkça elbise temiz sayılmaz" demiştir. Şâfiî ve İshâk bu görüştedir.
* Bazıları, "Su çilemek yeterli olur" demiştir. Ahmed İbnu Hanbel böyle diyenlerdendir.[769]

3662-4- وعن سهل بن حنيف رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كُنْتُ أَلْقَى مِنَ المَذْيِ شِدَّةً وَعَنَاءً، وَكُنْتُ أَكْثِرُ مِنْهُ اغْتِسَالَ، فَسَأَلْتُ رَسُولَ اللهِ # فقَالَ: إنَّمَا يُجْزِئُكَ مِنْ ذلِكَ الْوُضُوءُ، فَقُلْت يَا رسُولَ اللهِ: فَكَيْفَ بِمَا يُصِيبُ الثَّوْبَ مِنْهُ؟ فقَالَ: يَكْفِيكَ بِأنْ تَأخُذَ كَفّاً مِنْ مَاءٍ فَتَنْضَحَ بِهَا من ثَوْبِكَ حَيْثُ تَرَى أنَّهُ أصَابَهُ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

4. (3662)- Sehl İbnu Hüneyf (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben mezi akıntısından epey bir sıkıntıda idim. Bu yüzden sık sık gusül yapıyordum. Sonunda Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bu husustan sordum. Bana:
"Meziden dolayı sana abdest kâfidir!" buyurdular.
"Ey Allah'ın Resûlü! elbiseye değen meziden ne yapmalıyım?" dedim.
"Bir avuç su alıp, bunu, mezinin değdiğini zannettiğin yerlere serpmen sana yeterlidir!" cevabını verdi."[770]

AÇIKLAMA:

Açıklama önceki hadiste geçmiştir. Şu kadarını öz olarak söyleyebiliriz: Fukahâca "Sidikler, tersler, meniler, bevlden sonra gelen vedi adındaki mâyiler, mülâabe zamanında tenasül uzvundan çıkıp mezi denen rutubetler, ağız dolusu kusuntular, herhangi bir uzuvdan çıkıp akan kanlar, kadınlara mahsus âdet, lohusalık ve istihâze hallerindeki kanlar" necâset-i galîzadan (ağır pislik) sayılmıştır. Bunlar temizlenmeden namaz kılınmaz. Sadece Şâfiîler ile Hanbelîlere göre meni temizdir.
"Necâset-i galîza sayılan bir şeyin katı ise bir miskalden yani yirmi kırattan (bir miskal 1,5 dirhem; 1 dirhem = yaklaşık 3,09 gram eder; 1,5 miskal de 4,6 gram yapar), mâyi ise el ayası sahasından geniş miktarı, giderilmesi kabil olunca namazın sıhhatine mani olur. Bu miktarlar ise necâset-i kalîledir, namazın sıhhatine mani olmaz, mâfüv sayılır."[771]

-3663 -5- وعن عبدالله بن سعد ا'نصارى رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]سَأَلْتُ رسولَ اللهِ # عَمَّا يُوجِبُ الْغُسْلَ، وَعَنِ المَاءِ يَكُونُ بَعْدَ المَاءِ، فقَالَ: ذلِكَ المَذْىُ، وَكُلُّ فَحْلٍ يُمْذِى فَتغسِلُ مِنْ ذلِكَ فَرْجَكَ وَأُنْثَيَيْكَ، وَتَوَضّأ وُضُوءَكَ لِلصَّةِ[. أخرجه أبو داود.

5. (3663)- Abdullah İbnu Sa'd el-Ensârî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan guslü gerektiren şeyler nelerdir, sudan sonra olan sudan sordum. Şu cevabı verdi:
"Bu mezîdir. Her erkek mezi ifrâz eder. Mezî akınca fercini ve husyelerini yıkarsın, ve namaz abdestiyle de abdest alırsın."[772]

-3664 -6- وعن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]إنِّى َجِدُهُ يَتَحَدَّرُ مِنِّى مِثْلَ الحَرِيرَةِ، فإذَا وَجَدَ أحَدُكُمْ ذلِكَ فَلْيَغْسِلْ ذَكَرَهُ وَلْيَتَوضّأ وُضُوءَهُ لِلصَّةِ. يَعْنِى المَذْىَ[. أخرجه مالك .

6. (3664)- Hz. Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben de (mezîyi), kendimden ipek ipliği gibi iner görürdüm. Öyleyse bunu sizden biri görünce (telaşlanmayıp) zekerini yıkasın ve namaz abdestiyle abdest alsın." -Burada mezîyi kastetmiştir.-"[773]

3- KUSMUK

-3665 -1- عن أبي الدرداء رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنّ النبىَّ # قاءَ فَتَوَضّأ. قالَ مَعْدَانُ: وَلَقِيتُ ثَوْبَانَ مَوْلَى رسُولِ اللهِ # رَضِيَ اللهُ عَنْه في مَسْجِدِ دِمِشْقَ فَذَكَرْتُ لَهُ ذلِكَ فَسَألْتُهُ، فقَالَ: صَدَقَ وَأنَا صَبَبْتُ لَهُ وَضُوءَهُ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

1. (3665)- Ebû'd-Derdâ (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir keresinde) kustu ve abdest aldı." Ma'dân der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın âzadlısı

Sevbân (radıyallahu anh)'a Şâm camiinde rastladım. Bu meseleyi ona hatırlattım ve ondan (mahiyetini) sordum. Şu cevabı verdi:
"Doğru söylemiş, o zaman abdest suyunu da Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kendilerine ben dökmüştüm."[774]

AÇIKLAMA:

Bâzı âlimler, bu hadisi kusmanın abdesti bozduğu hususunda delilkabul etmiştir. Süfyân-ı Sevrî, İbnu'l-Mübârek,Ahmed İbnu Hanbel, İshak İbnu Râhûye, Zührî, Alkame, Esved, Şa'bî, Urvetu'bnu'z-Zübeyr, Nehâî, Katâde, Evzâ'î vs.
Bazı âlimler de bu hadisin kusma sebebiyle abdestin bozulduğuna delil olmadığını söylemiştir. İmam Mâlik, Şâfiî gibi.

Bu rivayeti kusmanın abdesti bozacağı hususunda delil kabul edenler فَتَوَضَّأَ قَـاءَ ibaresinde فَتَوَضّأ 'nın başında yer alan fe'yi sebebiyye olarak değerlendirmişlerdir. Muhalif görüş sahipleri, o harfi, sebebiyye olarak değerlendirmezler. Bu hükmü te'yid eden başka rivayetler dahi var ise de, muhalifler onların da zayıf olduğunu ileri sürerler. Şâfiî mezhebinden olan Nevevî hazretleri: "Kanama, kusma, namazda gülme sebebiyle abdestin bozulacağı veya bozulmayacağı hususunda sahih bir hadis yoktur" der.

Hanefî ülemâsı, ağız dolusu kusma'nın abdesti bozacağını kabul etmiştir.[775]

4- KAN

3666 -1- عـن المسـور بـن مخرمـة:]أنّـهُ دَخَـلَ عَلى عُمَرَ بْنِ الخَطّـابِ رَضِـيَ اللهُ عَنْه عَنِ اللَّيْلَـةِ الَّتِى طُعِـنَ فِيهَـا فأيْقَـظَ عُمَرَ لِصَـةِ الصُّبْـحِ، فقَـالَ عُمَرُ: نَعَـمْ، وَحَـظَّ في ا'‘سَّمِ لِمَنْ تَرَكَ الصَّـةَ، فَصَلّى عُمَرُ وَجُرْحُـهُ يَثْعَبُ دَماً[. أخرجه مالك.»يَثْعَبُ«: يسيل .

1. (3666)- Misver İbnu Mahreme'nin anlattığına göre: "Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh)'ın hançerlendiği gece huzuruna girdi ve Ömer'i sabah namazı için uyandırdı. Ömer (radıyallahu anh): "Namazı terkedenin İslam'dan nasibi yoktur!" buyurdu. Sonra Ömer, yarasından kan aktığı halde namaz kıldı."[776]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Ömer'in namaz için uyarılması hadisesi, hançerlendiği günün sabah namazında olmuştur. Şöyle ki: İbnu Abdilberr, İbnu Abbâs (radıyallahu anh)'tan şunu nakleder: "Ömer (radıyallahu anh) hançerlenince, ben, Ensâr'dan bir grupla birlikte onu evine taşıdık. Bir baygınlık geçirdi. Ortalık ağarınca ayıldı. Birisi: "Onu namazdan başka bir maksadla rahatsız etmeyin" dedi. Biz de: "Ey mü'minlerin emîri, namaz (vaktidir)" dedik. Gözlerini meshetti sonra: "Halk namazını kıldı mı?"diye

sordu: "Evet!" dedik."

2- Ebû'l-Velîd el-Bâcî, bu rivayetten istidlal ederek sabah vaktinin geceden olduğunu söylemiştir. Çünkü rivayette: "...hançerlendiği gece..." tabiri var. Halbuki o, sabah namazı esnasında hançerlenmiştir. Şunu hemen belirtelim ki, Misver'i sabah vakti'ni "gece" diye ifade etmeye sevkeden husus, Hz. Ömer'in sabah namazını, sabah vaktinin ilk vaktinde kıldırmış olmasındandır. Nitekim Şâfiî'ler de ilk vaktinde yani daha ortalık karanlıkken kılarlar. O durumda, sabah gecenin bir parçası olarak değerlendirilebilir. Ancak ülema büyük ekseriyetiyle, fecr-i sâdıkın girmesiyle -ortalık henüz karanlık bile olsa- gecenin sona erdiğini, gündüzün başladığını kabul eder. Güneş batıp, akşam namazının girmesine kadar gündüz devam eder. Akşam namazı, ortalık aydınlık olmasına rağmen geceden sayılır.

3- Suyutî, tembellikle namazı terkedenleri tekfir edenlerin bu hadisin zahirini esas aldıklarını söyler. Ancak, ulema büyük ekseriyetiyle namazı inkâr ederek terkedenlerin kâfir olacağına hükmetmiş, tembelliği tekfir sebebi görmemiştir. İbnu Abdilberr: "Namazı terkedenin İslâm'dan nasibi yoktur" ibaresiyle "İslâm'dan büyük bir nasibi yoktur" demeyi kastetmiş olma ihtimaline dikkat çeker ve "Nitekim şu hadiste de böyle birdurum mevzubahistir" der. "Mescide yakın olan ancak mescidde namaz kılabilir, emaneti olmayanın imanı olmaz, hakiki fakir kapı kapı dolaşan kimse değildir."[777]

-3667 -2- وعن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ # فِي غَزْوَةِ ذَاتِ الرِّقَاعِ، فَأصَابَ رَجُلٌ امْرَأةَ رَجُلٍ مِنَ المُشْرِكِينَ فَحَلَفَ أنْتَهِى حَتّى أُهْرِيقَ دَماً مِنْ أصْحَابِ مُحَمّدٍ، فَخَرَجَ يَتْبَعُ أثَرَ النَّبيِّ #، فَنَزَلَ النّبىُّ # مَنْزِ فقَالَ: مَنْ رَجُلٌ يَكْلَؤُنَا؟ فَانْتُدِبَ رَجُلٌ مِنَ المُهَاجِرِينَ، وَرَجُلٌ مِنَ ا'نْصَارِ فقَالَ: كُونَا بِفَمِ الشِّعْبِ، فَلَمَّا خَرَجَ الرَّجُنِ إلى فَمِ الشِّعْبِ اضْطَجَعَ المُهَاجِرِىُّ، وَقَامَ ا'نْصَارِىُّ يُصَلّى، فَأتَى الرَّجُلُ، فَلَمَّا رَأى شَخْصَهُ عَرَفَ أنَّهُ رَبِيئَةٌ فَرَمَى بِسَهْمٍ فَوَضَعَهُ فِيهِ فَنَزَعَهُ حَتّى رَمَاهُ بِثَثَةِ أسْهُمٍ، ثُمَّ رَكَعَ وَسَجَدَ، ثُمّ أنْتَبَهَ صَاحِبُهُ، فَلَمَّا عَرَفَ أنَّهُمْ قَدْ نَذِرُوا بِهِ هَرَبَ، فَلَمّا رَأى المُهَاجِرِىُّ مَا بِا'نْصَارِيّ مِنَ الدِّمَاءِ. قَالَ: سُبْحَانَ اللهِ! أَ أنْبَهْتَنِى أوَّلَ مَا رَمَاكَ؟ قَالَ: كُنْتُ في سُوَرةٍ أقْرَؤُهَا فَلَمْ أُحِبَّ أنْ أقْطَعَهَا[. أخرجه أبو داود.»انْتِدَابُ«: ا''جابة إلى ما يؤمر به ا''نسان.و»الرَّبِيئَةُ«: الذي يحفظ القوم ويأتيهم بخبر العدوّ لئ يهجم عليهم .

2. (3667)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte Zâtu'r-Rikâ' gazvesine çıktık. (Askerlerden) bir kişi, müşriklerden birinin hanımına temasta bulundu. Kocası da: "Muhammed'in Ashabından kan dökmeden geri dönmeyeceğim" diye yemin etti. Evinden çıkıp Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı takibe koyuldu.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir yerde mola verdi ve:

"Kim bizi (nöbet tutup) koruyacak?" diye sordu. Muhacir ve Ensâr' dan birer adam vazifeyi üzerlerine aldılar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bunlara:

"Şu geçidin girişini tutun (orada bekleyin)!" diye ferman buyurdu.

Bu iki zat, geçidin ağzına gelince Muhacirden olanı yattı. Ensârî de namaz kılmaya başladı.

Derken takipçi adam da oraya geldi. (Namazdaki nöbetçinin) silüetini görünce anladı ki, bu

askerlerin koruyucusudur, derhal bir ok attı ve ok, eliyle koymuşcasına hedefini buldu. Ensârî oku çıkarıp (namazına devam etti). Müşrik (isabet ettiremedim düşüncesiyle atmaya devam etti.) Öyle ki üçüncü okunu da attı. Ensârî de (yaraya aldırmadan) aynı şekilde namazına devam etti. Bir müddet sonra arkadaşı uyandı. (Müşrik bunların iki kişi olduğunu görünce) yerinin farkına vardıklarını anladı ve kaçtı.
Muhâcirden olan zât, Ensârî arkadaşındaki kanı görünce:
"Sübhânallah! Sana ilk oku atınca beni niye uyandırmadın?" diye sordu. Arkadaşı:
"Öyle bir sûre okuyordum ki, kesmek istemedim" diye cevapladı."[778]

AÇIKLAMA:

1- Hadise'nin Ensârî kahramanı Abbâd İbnu Bişr, Muhâcirî kahramanı Ammar İbnu Yâsir'dir.
Abbâd, Ashâb'ın ilklerinden ve büyüklerindendir. Medine'de Mus'ab İbnu Umeyr'in eliyle ilk İslâm'a girenlerden biridir. Sa'd İbnu Mu'az, Üseyd İbnu Hudayr (radıyallahu anhümâ)'dan da önce İslâm'a girmiştir. Bedir, Uhud başta olmak üzere Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın katıldığı bütün gazvelere iştirak etmiştir. Kab İbnu Eşref'i öldüren grupta da yer almıştır.
Ashab'ın faziletce önde gelenlerinden biridir. Hz. Âişe: "Ensârdan üç kişi var ki, fazilette kimse bunlardan önde düşünülmemiştir, üçü de Benî Abdi'l-Eşhel'dendir: Sa'd İbnu Mu'âz, Useyd İbnu Hudayr ve Abbâd İbnu Bişr" der. Hz.Âişe'nin rivayetine göre, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) birgün Abbâd'ın sesini işitir ve derhal şu duayı yapar: "Rabbim Abbâd'a rahmetini bol kıl!" Enes anlatıyor: "Useyd İbnu Hudayr ve Abbâd İbnu Bişr, zifiri karanlık bir gecede, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında idiler. Evlerine gitmek üzere huzurdan ayrıldılar. Önlerini, onlardan birinin deyneği aydınlatmaya başladı. Onun ışığında beraber yürüyorlardı. Yolları ayrılınca, her ikisinin de deyneği bunlardan her birinin önlerini aydınlatmaya başladı."
Abbâd (radıyallahu anh), Yemâme Savaşı'nda kırkbeş yaşlarında olduğu halde şehit düşmüştür, Cenab-ı Hakk'tan, bu ümmete emsali fedâkar âbid, mücahitler vermesini ve onu da bizlere şefaatçi kılmasını dileriz.
2- Hadise'nin İbnu İshak'taki vechi, bu safhayı, daha açık nakletmektedir: "...(Takipçi müşrik) bir ok attı. Eliyle koymuşcasına isabet ettirdi. Namaz kılmakta olan Ensârî (Abbâd İbnu Bişr), oku çıkardı ve kıyâmda sâbit kaldı. (Müşrik isabet ettiremedim zanniyle) bir ok daha attı. Onu da eliyle koymuş gibi isabet ettirdi. (Ensârî) oku çekip yanına koydu kıyamına devam etti. Müşrik bir üçüncü ok daha attı, onu da eliyle koymuş gibi isabet ettirdi. (Ensarî) onu da bedeninden çekti (ve namazına devam etti) sonra rükû ve secdeye gitti..." vak'anın İbnu İshak'taki rivayetinin son kısmı da burada kayda değer. Abbâd, muhâcir arkadaşının (Ammâr'ın) "Beni niye daha önce uyarmadın?" sorusuna verdiği cevapta şöyle der: "...Bana ard arda ok atmaya devam edince rükûya gittim ve seni uyandırdım. Allah'a kasem olsun. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın beklememi emrettiği bir gediğin korunması mevzubahis olmasaydı, okuduğum sureyi terkedip kesmemden önce ruhum bedenimi terkederdi."
Görüldüğü üzere, Ensarî, namazdan aldığı hazzı bozmamak için üç okun verdiği ızdıraba rağmen namazını kesmiyor.
Bu mümkün mü? Bu nasıl bir hâlet, nasıl bir hâl ki Kur'an'ın ve namazın zevki üç ok yarasının verdiği acıya ve ızdıraba galebe çalıyor?

Şüphesiz bunu bizlerin anlaması oldukça zor! Bunun için önce Ashâbın yüce makamını bilmek, idrak etmek ve te'yid etmek gerek. Bu meseleyi anlamamızda bize yardımcı olacak bir açıklamayı Bediüzzaman yapmaktadır. Gerçi onun bu açıklaması ilmî bir açıklama değil, hâli bir beyândır. Fiilen yaşanmayınca anlaşılmaz. Ancak büyüklerimizin hâlle de ilgili olsa anlattıkları bu çeşit hadiseler de bizim için bir hüccettir, bir ip ucudur. Öyleyse, Sahabe ile alakalı bir müşkilimizin vuzuha kavuşmasında Bedi-üzzaman'ın şahsî tecrübesinden istifade edeceğiz. Merhum der ki: "Bir zaman, bir tek tesbihin, bir tek namazda, Sahâbelerin tarz-ı telakkisine yakın bir surette bana inkişafı, bir ay kadar ibadet derecesinde ehemmiyetli göründü. Sahabelerin yüksek kıymetini onunla anladım."[779]
Demek ki, onlar, Rabbülâlemîn'in Habibi, Halili olan Fahr-ı Kâinat Efendimiz Resûl-i Ekrem'le sohbetten, onun terbiye ve tenvirinden öyle bir feyz, öyle bir kemâl alıyorlar ki, onlar için namaz, bir başka hâlete geçme vesilesi oluyor. Onun tek bir tesbihatı Bediüzzaman gibi maneviyat eri, tefekkür piri bir zatın bir aylık namazına bedel olursa bizlerin belki birkaç yıllık namazına bedel olacak bir feyz, bir manevi zevk veriyor demektir. Bunu söylemekle, Sahabenin mevkiini, makamını kavrayabildiğimizi, müşkülümüzü ilmî bir kesinlikle tamamiyle hallettiğimizi iddia etmiş değiliz. Meselenin anlaşılmasına ve birazcık kavranmasına yardımcı olacak ufak bir pencere açmış oluyoruz.
Selef-i sâlihîn'den günümüze milyonlarca İslâm ülemâsının ittifakla Sahâbe hakkında hüsn-ü zanda bulunmuş olması, onları hiçbir istisna yapmaksızın udul kabul etmesi, arkadan gelecek en yüce mertebeye eren bir velinin bile, en âmi bir Sahabi'nin mertebesine yetişemeyeceği hususunu beyan etmeleri delilsiz, hakikatsiz, hissî bir davranış değildir. Bu ülemâ ordusunun onlar hakkında âyet, hadis ve keşfiyatlarına dayanan bu icma ve ittifakları da Ashab (radıyallahu anhüm ecmâîn)'ı anlamada bir diğer penceredir.
Şu halde, kaydettiğimiz bu iki pencerenin aydınlığında bakacak olursak üç ok yarasına rağmen Abbâd İbnu Bişr (radıyallahu anh)'ın namazına nasıl devam ettiğini anlayabiliriz.
"Kişi sevdiğiyle beraberdir. Rabbimiz! Kalblerimizi Ashab-ı Kirâm'ın sevgisiyle hayatlandır! Âmin."

3- Bu hadisten bazı âlimler iki hüküm çıkarmışlardır:

1) Arka ve ön yollardan çıkmayan kan, az veya çok farketmeksizin abdesti bozmuyor, temizliğe mani değildir. Şâfiî, Mâlik hazretleri başta olmak üzere bir grup Sahâbî ve Tâbiîn ülemâsı: "Vücuddan, iki yol dışında kanın çıkması abdesti bozmaz" diye hükmetmiştir.
İbnu Mes'ud, Sâlim İbnu Abdillah, İbnu Abbâs, Câbir, Ebû Hüreyre, Hz. Âişe, Hasan Basrî, Kasım (İbnu Muhammed), Atâ, Tâvus, Mekhul, Rebî'a, Ebû Sevr, Dâvud-u Zâhirî bu görüştedir. Bagavî: "Sahâbe ve Tâbiîn'in çoğu bu görüştedir" der.

2) Yaralardan akan kanlar temizdir, yaralı kan bulaşmasından ma'fuvvdur. Mâlikiler bu görüştedir. Mücahidlerin yaralarından akan kanlarla ıslanan elbiselerinin içinde namaz kıldıklarını ifade eden çok sayıda rivayet gelmiştir. Resûlullah'ın namazdan önce kan bulaşığının yıkanmasını veya kanlı elbisenin değiştirilmesini emrettiğine dair rivayet gelmemiştir. Nitekim Hendek Savaşı sırasında yaralanan Sa'd (radıyallahu anh) için mescidin içinde çadır kurulmuş, kanları mescide akar olduğu halde orada kalmış ve bu hal üzere vefat etmiştir. Hz. Ömer'in de yarasından kanlar akarken sabah namazını kılması da yaradan akan kanın temizliğine gösterilen deliller arasında zikredilir.
Teysîr müellifi, abdesti bozan şeyler zımnında kandan bahsettiği halde, kaydettiği hadisten kanla abdestin bozulmayacağı hükmü çıkmaktadır. Hemen belirtelim ki, bu bahsi ilgilendiren yegâne rivayet, bu bahse alınmış olan bu iki rivayet değildir. Hanefîler kan meselesinde başka hadislerle amel edip bunları te'vil etmişlerdir. Onlar Temîmü'd-Darî ve Zeyd İbnu Sâbit (radıyallahu anhümâ)

tarafından rivayet edilen: "Akan her kan sebebiyle abdest alınır" hadisini esas almışlardır. Nasbu'r-Râye'de başka rivayetler de kaydedilir. Hanefîler buna dayanarak vücuddan kan çıkar ve akarsa bunun abdesti bozacağını kabul eder. Bozmayan miktar, yaranın üzerinden çıkıp etrafa dağılmayan, olduğu yerde kalan katreciktir.
Bazı Hanefîler, Hz. Enes hadisinde: "Resûlullah'ın haberi olsaydı abdest tazelemeyi, namazı iade etmeyi emrederdi" diye te'vil getirmiştir. Ayrıca Câbir hadisinin zayıflığı da belirtilmiştir.[780]

İKİNCİ FER': KADINA VE FERC'E DEĞME

(Bu fer'in iki nevi var)

BİRİNCİ NEV': KADINA DEGME

3668- 1- عن عائشـة رَضِـيَ اللهُ عَنْهـا:]أنَّ رَسولَ اللهِ # قَبَّلَ امْرَأةً مِنْ نِسَائِهِ، ثُمَّ خَرَجَ إلى الصَّةِ وَلَمْ يَتَوضّأ. قالَ عُرْوَةُ، فَقُلْتُ لَهَا: وَمَنْ هِىَ إ ّ أنْتِ؟ فَضَحِكَتْ[. أخرجه أصحاب السنن .

1. (3668)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadınlarından birini öptü, sonra dönüp namaza gitti, abdest tazelemedi."
Urve rahimehullah der ki: "Kendisine: "Bu, sizden başka bir hanımı olmamalı!" dedim. Hz. Âişe gülmekle cevap verdi."[781]

3669- 2- وعن ابن عمر رَضِـيَ اللهُ عَنْهما:]أنَّهُ كانَ يَقُولُ: قُبْلَـةُ الرَّجُلِ امْرَأتَهُ وَجَسُّهَا بِيَدِهِ مِنَ المُمَسَـةِ، فَمَنْ قَبَّلَ امْرَأتَهُ أوْ جَسَّهَـا بِيَـدِهِ فَعَلَيْهِ الْوُضُـوءُ[. ومثله عن ابن مسـعود، أخرجه مالك .

2. (3669)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Erkeğin hanımını öpmesi veya ona eliyle dokunması hep mülâmese (değme) sayılır. Öyleyse kim hanımını öperse veya eliyle dokunursa abdest alması gerekir." Bu rivayetin bir benzeri İbnu Mes'ud'dan gelmiştir.[782]

AÇIKLAMA:

1- Bu iki rivayet, kadına eliyle dokunarak veya öperek veya bir başka şekilde değme ile ilgilidir. Birinci rivayete göre, kadına öpme dahil, herhangi bir şekilde değme abdesti bozmamaktadır. İkinci rivayete göre ise abdest bozulmakta ve yeniden abdest almak gerekmektedir. Hz. Ali, İbnu Mes'ud, Atâ, Tâvus, Ebû Hanîfe, Süfyân es-Sevrî birinci hadisteki hükümle amel etmişlerdir. Bu hükmü te'yid eden başka rivayetler de mevcuttur. Müslim'de gelen bir rivayete göre, Hz. Âişe aynen şöyle der: "Bir gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı yatakta bulamadım. (Karanlıkta sağı solu)

yoklarken elim ayaklarının altına rastladı, secdede idi ve şöyle diyordu: "Rabbim, gazabından sana sığınırım..."
Sahîheyn'de gelen bir diğer rivayette Hz. Âişe, ayakları kıble istikametinde uzanmış olarak yattığını, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın secdeye giderken, eliyle ayaklarına dürttüğünü, böylece ayaklarını topladığını, fakat sonradan tekrar uzattığını, secde sırasında her seferinde ayağını dürttüğünü ve kendisinin de ayaklarını topladığını ve Resulullah'ın da secde ettiğini nakleder.
Ancak İbnu Mes'ud, İbnu Ömer, Zührî, Mâlik, Evzâî, Şâfiî, Ahmed, İshâk öpmede abdest gerektiğine hükmetmişlerdir. Bunların da şer'î delilleri var: Âyet-i Kerime'de أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ denmiş, bu لَمَسْتُمْ şeklinde de okunmuştur. Burada lems (değme), abdesti bozan amiller arasında sayılmıştır. Âyet, lâmestüm diye okununca cimâ ma'nâsına te'vili daha zahir ise de, lemestüm diye okununca elle değmek ma'nası daha zâhir olmaktadır ve cimâ dışındaki her çeşit değmeler de o mânaya girmekte, dolayısıyla kadına ne suretli olursa olsun "değme"den abdest bozulmaktadır. Yorumunda ihtilâf edilen âyet meâlen şöyle: "Ey iman edenler... Eğer hasta olur veya bir sefer üzerinde bulunursanız yahud sizden biriniz ayak yolundan gelirse yahud da kadınlara dokunup da su bulamazsanız o vakit temiz bir toprağa teyemmüm edin..." (Nisa 43)
İbnû Abbâs (radıyallahu anhümâ) âyetteki lems'ten maksadın cimâ olduğunda cezmederek bu te'vili reddeder. Ülemâ umumiyetle İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın te'vilini, Ashabtan diğerlerinin te'viline tercih etmeyi prensip edinmiştir. Çünkü O, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Allah'ım, ona Kur'an'ın te'vilini öğret" duasına mazhar olmuştur. Kur'an'la ilgili tefsirde otoritedir. "Çünkü derler, te'vili ona Allah öğretmiştir."
Âyette geçen لَمَسْتُمْ kelimesinin cimâ'dan kinaye olup olmadığı hususunda ülemânın yaptığı ilmî münakaşaya bu kadar işareti yeterli görüyor delillerine, cevaplarına yer vermiyoruz.[783]

3670-3- وعن أبيّ بن كعب رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّهُ قالَ يَا رسولَ اللهِ: إذا جَامَعَ الرَّجُلُ امْرَأتَهُ فَلَمْ يُنْزِلْ؟ قالَ: يغْسِلُ مَا مَسَّ المَرأةَ مِنْهُ، ثُمَّ يَتَوضّأ وَيُصَلِّى[. أخرجه الشيخان .

3. (3670)- Übeyy İbnu Ka'b (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü dedim, bir kimse hanımıyla cima yapsa fakat inzal olmasa yıkanması gerekir mi?"
"Kadına değen kısmını yıkar, sonra abdest alır ve namaz kılar!" buyurdular."[784]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, inzal vâki olmadıkça boy abdestinin gerekmiyeceğini ifade etmektedir. Bu ma'nâyı ifade eden "Su, ancak sudan dolayı icabeder" nev'inden başka rivayetler de var. Ancak ülemâ bu hadislerin başka hadislerle neshedildiğinde ittifak eder. Bu nâsihlerden biri şudur: "İki hitan kavuşur ve haşefe kaybolursa, inzal olsa da olmasa da gusül gerekir."
Burada hıtân sünnet mahallidir. İbnu Hacer iki hitanla erkeğin hitanının kastedildiğini belirtir. Haşefe de baş kısımdır. Bu durumda erkek uzvunun baş kısmı kadın uzvunda kaybolunca şer'an cimâ hâsıl olmuştur, inzal olsa da olmasa da farketmez, cimâye terettüp eden ahkam tahakkuk eder. Bu ahkamdan

biri yıkanmadır, yani boy abdesti.
Ancak şunu da belirtelim ki, inzal vâki olmadıkça, boy abdestinin gerekmiyeceği kanaatini koruyan Sahâbe ve Tâbiîn, -azınlık teşkil etseler de- olmuştur. Hatta Atâ'nın şu sözü rivayet edilir: "İnzal olmasam bile yıkanmadan huzur bulamıyorum, sebebi de bu husustaki ulemânın ihtilâfıdır." İhtilâfu'l-Hadis'te Şâfiî Hazretleri de şöyle demiştir: "Su, sudan gerekir" hadisi sâbittir, ancak mensuhtur... Bölgemizdeki bazı âlimler (Hicazlılar) bize bu meselede muhalefet ederek: "İnzal olmadıkça gusül gerekmez." dediler."
Belirttiğimiz gibi neshe rağmen bir ihtilaf mevzubahis ise de, cumhur guslün gerekeceğinde ittifak etmiştir.[785]

İKİNCİ NEV': ZEKERE DEGMEK

-3671 -1- عن طلق بن عليّ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَدِمْنَا عَلى رَسولِ اللهِ # فَجَاءَ رَجُلٌ كَأنَّهُ بَدَوِىٌّ، فقَالَ يَا رسولَ اللهِ: مَا تَرَى في مَسِّ الرَّجُلِ ذَكَرَهُ بَعْدَ مَا يَتَوضّأ؟ فقَالَ #: وَهَلْ هُوَ إِ مُضْغَةٌ مِنْهُ، أوْ قالَ بَضْعَةٌ مِنْهُ[. أخرجه أصحاب السنن، واللفظ لغير الترمذي .

1. (3671)- Talk İbnu Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına geldik. (Biz huzurlarında iken) bir adam geldi. Sanki o bir bedevi idi.
"Ey Allah'ın Resulü! dedi, kişi abdest aldıktan sonra zekerine değerse ne gerekir (abdesti bozulur mu, bozulmaz mı?)" Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevabı verdi:
"O, kendisinden bir parça değil midir?"[786]

-3672 -2- وعن بسرة بنت صفوان رَضِيَ اللهُ عَنْها:]أنَّ النَّبىَّ # قالَ: مَنْ مَسَّ ذَكَرَهُ فَ يُصَلِّى حَتّى يَتَوَضّأ[. أخرجه ا٤ربعة، وهذا لفظ الترمذي .

2. (3672)- Büsre Bintü Safvân (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Zekerine değen abdest almadıkça namaz kılmasın."[787]

-3673 -3- وعن مصعب بن سعد بن أبي وقاص رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كُنْتُ أُمْسِكُ المُصْحَفَ عَلى سَعْدِ بنِ أبِى وَقّاصٍ فَاحْتَكَكْتُ، فقَالَ سَعْدٌ: لَعَلَّكَ مَسَسْتَ ذَكَرَكَ؟ قُلْتُ: نَعَمْ. قالَ: قُمْ فَتَوضّأ فَتَوَضّأتُ، ثُمَّ رَجَعْتُ[. أخرجه مالك .

3. (3673)- Mus'ab İbnu Sa'd İbni Ebî Vakkâs (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben, Sa'd İbni Ebî Vakkâs (radıyallahu anh)'a Kur'an tutuyordum. Bir ara kaşındım. Sa'd:
"Her halde zekerine değdin?"dedi. Ben "evet" deyince:
"Kalk, abdest al!" emretti. Ben de gidip abdest alıp geri döndüm"[788]

3674 ـ4ـ وعن نافع قال:]كُنْتُ مَعَ ابنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهما في سَفَرٍ فَرَأيْتُهُ بَعْدَ أنْ طلَعَتِ الشّمسُ تَوَضّأ ثُمّ صَلّى، فَقُلْتُ لَهُ: إنَّ هذِهِ لَصَةٌ مَا كُنْتَ تصَلِّيهَا؟ فقَالَ: إنِّى بَعْدَ أنْ تَوَضّأتُ لِصَةِ الصُّبْحِ مَسَسْتُ فَرْجِى، ثُمَّ نَسِيتُ أنْ أتَوَضّأ فَتَوَضَّأتُ وَعُدْتُ لِصَتِى[. أخرجه مالك .

4. (3674)- Nâfi rahimehullah anlatıyor: "Ben, bir sefer sırasında İbnu Ömer (radıyallahu anh)'le beraberdim. Güneş doğduktan sonra onun abdest alıp namaz kıldığını gördüm. Kendisine: "Bu şimdiye kadar kıldığınızı hiç görmediğim bir namaz!" dedim. Şu açıklamayı yaptı:
"Sabah namazı kılmak üzere abdest aldıktan sonra fercime dokundum. Sonra da abdest almayı unuttum (ve namaz kıldım. Şimdi bu durumu hatırlayınca) yeniden abdest alıp namazımı iade ettim."[789]

AÇIKLAMA:

Yukarıda kaydedilen dört hadis, kişinin cinsiyet organına değdiği takdirde abdestinin bozulup bozulmayacağı ile alâkalıdır. İlk hadis, böyle bir durumda abdestin gerekmeyeceğini ifade etmekte ise de, diğer üç rivayet gerekeceğini ifade etmektedir.
Şu halde, ülemânın ihtilâf ettiği bir mesele ile karşı karşıyayız. Nitekim bir kısım ülema elle zekere değme'yi, abdesti bozan sebepler arasında görmüşlerdir: Hz. Ömer, oğlu Abdullah, Ebû Eyyub el Ensârî, Zeyd İbnu Hâlid, Ebû Hüreyre, Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs, Câbir, Hz. Âişe, Ümmü Habîbe, Büsre Bintu Safvân, iki rivayetten birinde Sa'd İbnu Ebî Vakkâs; yine iki rivayetten birinde İbnu Abbâs, Urve İbnu Zübeyr, Süleyman İbnu Yesâr, Atâ, Ebân İbnu Osman, Câbir İbnu Zeyd, Zührî, Mus'ab İbnu Sa'd, Saîd İbnu'l-Müseyyeb ve başkaları. İmam Şâfiî ile Ahmed İbnu Hanbel de bu görüştedir. İmam Mâlik'in meşhur görüşü de böyledir.
Diğer bir kısım ülemâ ise zekere değmekle abdestin bozulmayacağına hükmetmiştir. Bunlar da, Talk İbnu Ali'den kaydedildiği üzere buna cevaz veren rivayetlere dayanırlar. Talk'ın rivayetinde Resûlullah "Kendisinden birparça değil mi?"demiştir. Mudğâ, et parçası demektir. Gerçi râvi "bad'a" mı dedi "mudğa" mı dedi mütereddid ise de, ikisi de aynı ma'nâya gelen müterâdif kelimelerdir. Hz. Ali, Ammâr İbnu Yâsir, Abdullah İbnu Mes'ud, Abdullah İbnu Abbâs, Huzeyfe İbnu'l-Yemân, İmrân İbnu'l-Husayn, Ebû'd-Derdâ, iki rivayetin birinde Sa'd İbnu Ebî Vakkâs, iki rivayetin birinde Saîd İbnu'l-Müseyyeb, Saîd İbnu Cübeyr, İbrahim Nehâî, Rebî'a İbnu Ebî Abdirrahmân, Süfyân es-Sevrî, Ebû Hanîfe ve Ashâbı, Yahya İbnu Ma'in ve Ehl-i Kûfe hep bu görüştedirler.
Talk hadisini, hadis münekkidleri Büsre hadisinden daha sıhhatli bulmuşlardır. Ancak, Büsre hadisini esas alanlar, Talk hadisinin mensuh olduğunu ileri sürmüşlerdir. Delilleri de Talk'ın, Büsre'ye nazaran çok önceleri müslüman olması, Fakat muhakkikler böyle bir gerekçe ile neshe hükmedilemeyeceğini söylemiştir. Yine de Büsre hadisinin turukundaki çokluk, bazı şevâhidin varlığı, yukarıda belirtildiği üzere bir kısım ülemânın onunla amel etmesine sebep olmuştur. Ülemamızın cümlesinden Allah razı olsun, onların ihtilafı ümmete rahmettir.[790]

ÜÇÜNCÜ FER: UYKU, BAYILMA, KENDİNDEN GEÇME

3675 -1- عن أنسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كَانَ أصْحَابُ النّبيِّ # يَنَامُونَ ثُمَّ يُصَلُّونَ وَ يَتَوَضّئُونَ. قِيلَ: لِقَتَادَةَ: سَمِعْتَهُ مِنْ أنَسٍ؟ قالَ: إىْ وَاللهِ[. أخرجه مسلم، وهذا لفظه، وأبو داود والترمذي .

1. (3675)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah'ın ashabı uyurlar, sonra abdest almadan namaz kılarlardı:
(Enes'ten bunu rivayet eden) Katâde'ye:
"Bu sözü Enes'ten bizzat işittin mi?" diye sorulmuştu:
"Vallahi evet!" diye te'yid etti."[791]

3676 -2- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما:]أنّهُ كَانَ يَنَامُ جَالِساً، ثُمّ يُصَلّى، وَ يَتَوضّأُ[. أخرجه مالك .
2. (3676)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den anlatıldığına göre, oturarak uyur, sonra kalkar, abdest almadan namaz kılardı."[792]

3677 -3- وعن علي رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللهِ #: الْعَيْنَانِ وِكَاءُ السَّهِ، فَمَنْ نَامَ فَلْيَتَوضّأ[. أخرجه أبو داود.»الْوِكَاءُ«: مَا يشدّ به رأس القربة ونحوه.»وَالسَّه«: است، وقيل: حلقة الدبر .

3. (3677)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Gözler, halkanın bağıdır, öyleyse uyuyan abdest alsın."[793]

3678 -4- وعن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهما:]أنّهُ رَأى رَسولَ اللهِ # نَامَ وَهُوَ سَاجِدٌ حَتّى غَطَّ وَنَفَخَ، ثُمّ قَامَ يُصَلّى، فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ: إنَّكَ قَدْ نِمْتَ قَالَ: إنَّ الْوُضُوءَ يَجِبُ إَّ عَلى مَنْ نَامَ مُضْطَجِعاً، فَإنَّهُ إذَا اضْطَجَعَ اسْتَرْخَتْ مَفَاصِلُهُ[. أخرجه أصحاب السنن، وهذا لفظ الترمذي .

4. (3678)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'ın anlattığına göre, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı secde halinde uyurken görmüş ve hatta Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) horlayıp solumuş, sonra kalkıp (abdest almadan) namaz kılmıştır.
İbnu Abbâs der ki:
"Ey Allah'ın Resulü dedim, siz uyudunuz, (abdestiniz bozulmuş olmalı değil mi)?" Bana şu açıklamayı yaptı: "Abdest, yatarak uyuyana gerekir. Zira yatarak uyuyunca mafsalları rehâvet basar."[794]

AÇIKLAMA:

1- Uykunun abdesti bozup bozmayacağı meselesi de ülemâ arasında ihtilâf edilmiştir.
Beyhakî, Ebû Hüreyre (radıyallahu anh)'nin şu sözünü kaydeder: "Çömelerek (ihtiba) uyuyan, ayakta uyuyan ve secde halinde uyuyan kimseye abdest gerekmez. Uyuyan yatacak olursa kalkınca abdest almalıdır." İbnu Hacer bu rivayetin senetce muteber olduğunu ve Hz. Ebû Hüreyre'nin şahsî bir açıklaması (mevkuf) olduğunu belirtir.
2- Tirmizî hazretleri bu mesele hakkında şu açıklamada bulunur: "Ülemâ uyuyan kimsenin abdesti hususunda ihtilaf etmiştir. Çoğunluk, oturarak veya ayakta uyuyana abdest gerekmeyeceği, sadece, yatarak uyuyana gerekeceği görüşündedir. Sevrî, İbnu'l-Mübârek, Ahmed İbnu Hanbel bu görüştedir. Bazıları: "Aklına galebe çalacak (şuurunu kaybedecek) derecede uyursa, artık abdest gerekir" demiştir. İshâk İbnu Râhûye'nin görüşü budur.
Şâfiî hazretleri: "Oturarak uyuyup rüya görür veya uyuklama sebebiyle mak'adı oynarsa abdesti bozulur" demiştir. Esasen bu mevzuda Şâfiî hazretlerinden birkaç görüş rivayet edilmiştir. İbnu Hacer'in kaydına göre, Şâfiî'nin kavl-i kadîmine göre oturandan başkasının abdesti mutlak olarak bozulmaz. Ancak şu tafsilatı sunar: "Namaz haricinde ise bozulur, dahilinde ise bozulmaz." Yeni görüşünde: "Yere iyi oturmuş olan kimsenin abdesti uyku ile bozulmaz; iyi oturmayanınki bozulur." Şâfiî'den yapılan bazı rivayetleri yorumda âlimler ihtilaf eder.
3- İbnu Hacer'in kaydına göre, gerek Sahâbe ve gerekse Tâbiîn'den bazılarının "uyku abdesti bozan bir hadestir" demeye gelen ifadelerle, "azı da çoğu da abdesti bozar" görüşünde olduğunu nakleder. Ebû Ubeyde ve İshak İbnu Râhûye bu görüştedir. Nitekim Safvân İbnu Usâl (radıyallahu anh)'ın yaptığı bir rivayetteşu ibare de yer alır: إِّ غائـط اَوْ بَوْلَ او نوم ...Bu rivayette, "küçük abdest, büyük abdest ve uyku"nun arası eşit tutulmakta ve uykuya bir kayıt da getirilmemektedir. İbnu'l-Münzir, hadisin "uyku"yu âmm bir tarzda zikretmiş olması sebebiyle bununda bir hades sayılması gereğine meyleder. Bu hadisi İbnu Hüzeyme ve bazıları "sahih" addetmiştir.
Halbuki, ayakta veya oturarak uyumanın abdesti bozmayacağına hükmedenler "uyku'nun hades değil, hadesin sebebi olduğunu benimsemişlerdir.
4- Hz. Ali (radıyallahu anh)'in rivayetinde, "gözler halkanın bağıdır" denmekte, bununla gözle yel tutma arasındaki irtibat belirtilmektedir. Halka diye çevirdiğimiz seh, insanın mak'adı ma'nâsına geldiği gibi anüs ma'nâsına da gelmektedir. Şu halde, hadiste uyuyan kimsenin kendisini kontrol edemeyip, bilhassa yel kaçması şeklinde vâki olacak hadesin farkına varamayacağı belirtilmiş oluyor. Bu açıdan, uyku hades değil, hadese sebeptir -veya fıkhî tabiriyle mazannetü'lhades'tir.- Şu halde hadis, uyanık kimsenin halkanın bağını tutup dahilden yel çıkmasına mani olacağını ifade ediyor. Uyuyunca, müteakip hadiste ifade edildiği üzere mafsallar gevşeyecek ve yel kaçması da olabilecektir.
5- Hülasa etmek gerekirse bu meselede dokuz görüş ortaya çıkmıştır.
1) Hangi halde olunursa olunsun uyku abdesti bozmaz. Bu görüşte olanlar Hz.Enes'ten yapılan şu rivayete dayanırlar: "Resulullah'ın ashabı yatsıyı beklerken başları (sağa sola) dalgalanacak kadar uyurlardı, sonra abdest almadan namazlarını kılarlardı." Bunlara göre "uyku abdesti bozsaydı Allah

bunu vahiy ile bildirirdi."

2) Uyku her durumda abdesti bozar. Az da olsa, çok da olsa farketmez, otururken de yatarken de, hangi hal üzere olunursa olunsun. Bunda Safvân Hadisi'ne dayanırlar: "Biz seferde iken Resulullah bize emirde bulunarak cenâbet hali hariç, büyük abdest bozma, küçük abdest bozma, uyuma gibi hallerin hiç birinde mestlerimizi üç gün üç gece çıkarmamamızı söylerdi."

3) Çok uyku her bir durumda abdesti bozar, azı hiçbir durumda bozmaz. Sübülü's-Selam'da bunların uykuyu tek başına abdest bozucu görmedikleri belirtilir.

4) Namaz kılan kimsenin hey'eti üzerine dururken uyuyanın uykusu namazı bozmaz: Rükû, sücud, kıyam, kuûd (oturma) halleri gibi.. Bu durumlardan birinde uyuyanın namazı bozulmaz. Yan yatarak, sırt üstü yatarak uyuyanın abdesti bozulur.

5) Rükû ve secde halinde olanın uykusu abdesti bozar. Ahmed İbnu Hanbel böyle demiştir.

6) Rükû ve secde dışındaki uyku abdesti bozar. Böyle diyenler Ahmed İbnu
Hanbel'in Zühd'de ki bir rivayetini esas alırlar.

"Kul secde ederken uyursa Allâh-u Zülcelal Hazretleri şöyle der: "Kuluma bakın. Ruhu benim yanımda, kendisi ise bana secde ediyor."

Burada secde mevzubahistir, kıyasla rükûya da dahil etmişlerdir.

7) Sadece secde edenin uykusu abdesti bozar. Bu da Ahmed İbnu Hanbel'den rivayet edilmiştir.

8) Namazda, hangi hal üzere uyunursa uyunsun abdest bozulmaz, namazın dışında uyku abdesti bozar. İmam Şâfiî ve hatta Ebû Hanîfe'ye de nisbet edilen zayıf bir görüştür.

9) Mak'adı (oturağı) yere sağlam şekilde oturmuş olarak uyuyanın abdesti bozulmaz, aksi halde az uyusa da çok uyusa da; namazın içinde de dışında da olsa bozulur. Şâfiînin görüşü budur.

Sübülü's-Selam'da Emîr el-Yemânî der ki: "En doğrusu şudur: İnsanda şuur kalmayacak şekilde galebe çalan uyku (ennevmü'lmüsteğrik), abdesti bozar."

Son olarak Hanefîlerin görüşünü kaydedelim: "Yan yatarak veya bağdaş kurarak veya dirseklere dayanarak veya ayakları oturak yerinin altından bir tarafa uzatarak yahut namaz haricinde secde eder gibi bir vaziyette bulunarak uyumak; veya oturup uyuyan kimsenin uyanmaksızın, oturağı, yerinden tamamen yukarı kalkacak olsa abdesti bozulur. Oturağı yere tam yerleşmiş vaziyette oturarak uyumak, namazda iken ayakta veya oturarak veya rüku ve secde halinde uyumak abdesti bozmaz."[795]

-3679 -5- وعن عبيدالله بن عبدالله بن عتبة قال:]دَخَلْتُ عَلى عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْها، فَقُلْتُ لَهَا: أَ تُحَدِّثِينِى عَنْ مَرَضِ رسولِ اللهِ #؟ فقَالَتْ: بَلَى، ثَقُلَ النبىُّ #، فقَالَ: أصَلَّى النَّاسُ؟ قُلْنَا:َ ، وَهُمْ يَنْتَظِرُونَكَ يَا رسولَ اللهِ قَالَ: ضَعُوا لِى مَاءَ في المِخْضَبِ. قَالَتْ: فَفَعلْنَا فَاغْتَسَلَ، ثُمّ ذَهَبَ لِيَنُوءَ فَأغْمِىَ عَلَيْهِ، ثُمّ أفَاقَ، فقَالَ: أصَلَّى النَّاسُ؟ فَقُلْنَا:َ وَهُمْ يَنْتَظِرُونَكَ يَا رَسولَ اللهِ. قَالَ: ضَعُوا لِى مَاءً في الْمِخْضَبِ فَفَعَلْنَا فَاغْتَسَلَ، ثُمَّ ذَهبَ لِيَنُوءَ فَأغْمِىَ عَلَيْهِ، ثُمَّ أفَاقَ، فقَالَ: أصَلَّى النَّاسُ؟ فَقُلْنَا:َ وَهُمْ يَنْتَظِرونَكَ يَا رَسُولَ اللهِ. قالَتْ: وَالنَّاسُ عُكُوفٌ يَنْتَظِرُونَ رسُولَ اللهِ # لِصَةِ عِشَاءِ اŒلخِرَةِ[. أخرجه

الشيخان.وهو طرف من حديث طويل أخرجاه، وسيجئ في حرف الميم في ذكر وفاة رسول الله # من كتاب الموت.»المِخْضَبُ«: المركن واجانة.وقوله »لِيَنُوءَ«: أى لينهض ليقوم .

5. (3679)- Ubeydullah İbnu Abdillah İbni Utbe anlatıyor: "Hz. Âişe (radıyallahu anhâ)'nin yanına girip, kendisine:
"Bana Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hastalığından bahsetmez misiniz?" dedim.
"Elbette" dedi ve anlattı: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hastalığı ağırlaşmıştı. Bir ara:
"Halk namazı kıldı mı?" diye sordu.
"Hayır ey Allah'ın Resûlü, sizi bekliyorlar" dedik.
"Benim için leğene su koyun!" diye emrettiler. Dediğini yaptık. Yıkandılar. Sonra kalkmaya çalıştı. Ancak üzerine baygınlık geldi. Az sonra açıldı. Tekrar: "Halk namazı kıldı mı?" diye sordu.
"Hayır, ey Allah'ın Resulü, sizi bekliyorlar!" dedik. Halk oturmuş, yatsıyı kılmak üzere Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı bekliyordu."[796]

[797]

3680 -6- وعن أسماء بنت أبي بكر رَضِيَ اللهُ عَنْهما:]أنَّهَا قَالَتْ: في صَـةِ الْكُسُوفِ قُمْتُ حَتَّى تَجَّنِي الْغَشْي، وَجَعَلْتُ أصُبُّ فَوْقَ رَأسِى مَاءً. قالَ عُرْوَةُ رَحِمَهُ اللهُ وَلَمْ تَتَوضّأ[. أخرجه الشيخان .

6. (3680)- Esma Bintu Ebî Bekr (radıyallahu anhümâ), küsuf namazıyla ilgili rivayetinde der ki: "... Ben de (Resulullah'a uyarak) namaza durdum. (Namazı öylesine uzattı ki) üzerime baygınlık geldi. Başımın üzerine su dökmeye başladım."
Urve rahimehullah der ki: "Abdest almadı."[798]

AÇIKLAMA:

1- Bu sonuncu rivayet, Esma (radıyallahu anhâ)'nın uzunca bir rivayetinden bir parçadır. Buhârî ve Müslim'de tamamı tahric edilmiştir. Rivayette, mevzumuzu ilgilendirmeyen diğer bir kısım teferruat meyanında Hz.Esmâ'nın, uzunca kılınan bir küsuf namazı sırasında üzerine baygınlık geldiği, buna tedbir olarak tepesine su boşalttığı baygınlıktan sonra abdest tazelemeden namaza devam ettiği anlatılmaktadır. Muhaddisler, hadisin böyle parçalanarak içindeki fıkha göre parça parça rivayet edilmesini "caiz!" görürler. Hadiste bu davranış çeşidine taktî'u'lhadis denir.
2- Burada Esma (radıyallahu anhâ), üzerine baygınlık geldiğini söylemektedir. Ancak, akıl ve şuurunu kaybetme derecesinde bir baygınlık değildir. Çünkü kendisine su dökerek tedavi uygulayabilmektedir. Âlimler bu durumu nazar-ı dikkate alarak, hafif baygınlık geçirmek abdesti bozmaz diye değerlendirmişlerdir.[799]

DÖRDÜNCÜ FER: ATEŞTE PİŞENİN YENMESİ

(Bu iki çeşittir: Abdest gerektiren; abdest gerektirmeyen)

BİRİNCİ ÇEŞİT: ABDEST GEREKTİREN

-3681 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّهُ وَجَدَهُ عَبْدُاللّهِ بنُ قَارِظٍ يَتَوضّأ عَلى المَسْجِدِ، فَقَالَ: إنَّمَا أتَوَضّأ مِنْ أثْوَارِ أقِطٍ أكَلْتُهَا ‘نِّى سَمِعْتُ رَسولَ اللهِ # يَقُولُ: تَوَضّئُوا مِمّا مَسّتِ النَّارُ[. أخرجه الخمسة إ البخارى، و هذا لفظ مسلم، وله عن عائشة مثله.»ا‘ثْوَارُ«: جمع ثور، و هى: قطعة من ا‘قط، و هو لبن جامد مستحجر .

1. (3681)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh)'den nakledildiğine göre, Ebû Hüreyre mescidde abdest alırken yanına Abdullah İbnu Kârız gelir. Ona, Ebû Hüreyre şu açıklamayı yapar: "Bir keş (kurumuş çökelek) parçası yedim, bu sebeple abdest alıyorum. Çünkü ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Ateşte pişen şeyler yiyince abdest alın" dediğini işittim."[800]

AÇIKLAMA:

Ateşte pişen bir nesne yenilince abdest tazelemek gerektiği hususu münakaşa edilmiştir. Selef ve halef ülemâsı ekseriyetle ateşte pişen şeyin abdesti bozmayacağına hükmetmiştir. Ancak bir grup ülemâ da sadedinde olduğumuz hadisle amel ederek ateşte pişen yenilince abdest tazelemenin vacib olduğuna hükmetmiştir. İbnu Ömer, Ebû Talha, Enes İbnu Mâlik, Ebû Musa, Hz. Âişe, Zeyd İbnu Sâbit, Ebû Hüreyre, Ömer İbnu Abdilaziz, Ebû Kılâbe, Hasan Basrî ve bazıları bu görüştedir.
Abdest gerekmeyeceğine kâni olan ekseriyet, bunlara birkaç açıdan cevap vermişlerdir.
* Nesh: 2684 numaralı Câbir hadisini gösterilerek sadedinde olduğumuz hadisin neshedildiği söylenmiştir. İşaret ettiğimiz hadisin bazı vecihlerinde Hz. Câbir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın en son iki icraatından biri, ateşin değiştirdiğinden abdest alma mecburiyetinin terkidir" demiştir.
* Ateşin değiştirdiğinden abdest emri istihbab ifade eder, vücub değil. Hattâbî ve İbnu Teymiye bu kanaattedir.
* Abdestten murad, bu meselede ağız ve ellerin yıkanmasıdır, namaz abdesti değil. Bu yorum zayıf bulunmuştur.
* Meseleyi Hülefayı Râşîdîn'in tatbikatına bakarak çözmeyi esas alan muhakkik âlimler, onların ateşte pişen birşey yedikleri zaman abdest tazelemediklerini tesbit ederler. Bir rivayette Hz. Câbir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la, Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ) ile ekmek, et yedim; namaz kıldık, onlar abdest almadılar" der.
Ateşte pişen yenilince abdestin terkiyle ilgili başka rivayetler de var. Bazılarını müteakiben zikredeceğiz. Abdesti gerekli görmeyenler arasında Hz. Ebû Bekr, Hz.Osman, Hz. Ali, Hz. Ömer, İbnu Mes'ud, İbnu Abbâs, Âmir İbnu Rebî'a, Ebû Ümâme, Muğire İbnu Şu'be, Câbir, (radıyallahu anhüm); Tâbiîn'den Ubeyde es-Selmânî, Sâlim İbnu Abdillah, Kasım İbnu Muhammed, Mâlik, Şafiî ve ashabı, Hicaz ehli, Süfyân Sevrî, Ebû Hanîfe ve Ehl-i Kûfe, İbnu'l-Mübârek, Ahmed İbnu Hanbel,

İshak İbnu Râhûye vs. vardır.

Râcih olan, ekseriyetin tercihi olduğu açıktır.[801]

İKİNCİ ÇEŞİT: ABDESTİ GEREKTİRMEYEN

-3682 -1- عن ابن عباس رَضِـيَ اللهُ عَنْهما:]أنَّ النّبىَّ # أكَلَ كَتْفَ شَاةٍ وَصلّى، وَلَمْ يَتَوضّأ[. أخرجـه الستـة إ الترمـذي، و هـذا لفـظ الشـيخين.وللبخارى أخرى: »أنَّهُ انْتَشَـلَ عَرْقـاً مِنْ قِدْرٍ«.ولمسلم: »أنَّهُ انْتَهَشَ مِنْ كَتِفٍ، ثُمّ صَلّى وَلَمْ يَتَوضّأ«.»انْتَشَلَ العَرْقَ«: أخَـذَه بيـده من القدر.و»الْعَرْقُ«: العظم إذا كان عليه لحم.و»انْتَهَشَ اللحَمَ«: بشين معجمة وغير معجمة: أخذه بمقدم أسنانه.

1. (3682)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) koyun budu yedi ve namaz kıldı, abdest almadı."[802]
Buhârî'nin bir başka rivayetinde: "Tencereden eliyle etli kemik aldı" denmiştir.

Müslim'in bir rivayetinde: "Budu kemirdi, sonra namaz kıldı, abdest tazelemedi" denmiştir.[803]

-3683 -2- وعن عمرو بن أُميـة الضـمرى رَضِـيَ اللهُ عَنْه:]أنّهُ رَأى رَسولَ اللهِ # يَحْتَزُّ مِنْ كَتِفِ شَاةٍ بِيَدِهِ فَدُعِىَ إلى الصَّةِ فَألقَى السِّكِّينَ الّذِى يَحْتَزُّ بِهَا ثُمَّ قَامَ فَصلّى وَلَمْ يَتَوضّأ[. أخرجه الشيخان والترمذي، وهذا لفظ الشيخين .

2. (3683)- Amr İbnu Ümeyye ed-Damrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı gördüm, elindeki koyun budundan parça kesiyordu, ezan okundu. Hemen et dildiği bıçağı bırakıp namaza koştu, abdest almadı."[804]

-3684 -3- وعن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]خَرَجَ رَسولُ اللهِ # وَأنَا مَعَهُ فدَخَلَ عَلى امْرَأةٍ مِنَ ا'نْصَارِ، فذَبَحَتْ لَهُ شَاةً، وَأتَتْ بِقِنَاعٍ مِنْ رُطَبٍ فَأكَلَ مِنْهُ ثُمّ تَوَضّأ لِلظّهْرِ وَصلّى، ثُمّ انصَرَفَ فَأتَتْهُ بِعُلَةٍ مِنْ عُلَةِ الشّاةِ فأكَلَ ثُمّ صَلّى الْعَصْرَ وَلَمْ يَتَوَضّأ[. أخرجه ا'ربعة، وهذا لفظ الترمذي.و'بي داود والنسائي قال:]كَانَ آخِرُ ا'مْرَيْنِ مِنْ رَسولِ اللهِ # تَرْكُ الْوُضُوءِ مِمّا غَيّرَتِ النّارُ[. »الْقِنَاعُ«: الطبق.»والعلة«: بقية الشئ .3

(3684)- Hz. Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) çıktı, beraberinde ben de vardım. Ensârdan bir kadına uğradı. Kadın ona bir koyun kesti. Bir tabak tâze hurma getirdi, ondan yeyip sonra öğle için abdest aldı ve namaz kıldı. Sonra (namazdan) ayrıldı. Kadın ona koyundan arta kalan birşeyler getirdi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu da yiyip

ikindiyi kıldı, bu sırada abdest almadı."[805]
Ebû Dâvud ve Nesâî'nin rivayetinde: "Resûlullah'ın son iki icraatından biri, ateşin değiştirdiğinden abdest almayı terketmekti" denmiştir.[806]

-3685 -4- وعن عبيد بن ثمامة المرادى قال:]قَدِمَ عَلَيْنَا مِصْرَ عَبْدُاللّهِ بنُ الحَارِثِ ابن جَزْءٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه مِنْ أصْحَابِ رسولِ اللّهِ # فَسَمِعْتُهُ يُحَدِّثُ في مَسْجِدِ مِصْرَ قالَ: لَقَدْ رَأيْتُنِى سَابِعَ سَبْعَةٍ، أوْ سَادِسَ سِتّةٍ مَعَ رَسُولِ اللّهِ # في دَارِ رَجُلٍ فَمَرّ بَلاَلٌ رَضِيَ اللّهُ عَنْه فَنَادَاهُ بِالصَّةِ فَخَرَجْنَا، فَمَرَرْنَا بِرَجُلٍ وَبُرْمَتُهُ عَلى النَّارِ، فقَالَ لَهُ النّبىُّ #: أطَابَتْ بُرْمَتُكَ؟ قالَ: نَعَمْ، بِأبِى أنْتَ وَأُمِّى، فَتَنَاوَلَ مِنْهَا بَضْعَةً، فَلَمْ يَزَلْ يَعْلُكُهَا حَتّى أحْرَمَ بِالصَّةِ، وَأنَا أنْظُرُ إلَيْهِ[. أخرجه أبو داود .

4. (3685)- Ubeyd İbnu Sümâme el-Murâdî anlatıyor: "Abdullah İbnu'l-Hâris İbni Cez' (radıyallahu anh), Mısır'a yanımıza geldi. Kendisi Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabından idi. Mısır Camii'nde şu hadisi anlatırken işittim: "Ben öyle hatırlıyorum ki, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la bir adamın evinde oturan yedi kişiden yedincisi veya altıdan altıncısıydım. Derken Bilâl (radıyallahu anh) geçti ve ezan okudu. Biz de çıktık. Giderken bir adama uğradık, tenceresi ateş üstündeydi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona: "Tenceren yeterince pişti mi?" diye sordu. Adam:
"Evet, annem babam sana feda olsun!" dedi. Resulullah bunun üzerine bir parça aldı. Çiğnemesi devam ederken namaz için iftitah tekbiri aldı. Ben bu sırada ona bakıyordum."[807]

-3686 -5- وعن سويد بن النعمان رَضِيَ اللّهُ عَنْه قال:]خَرَجْنَا مَعَ النبىّ # عَامَ خَيْبَرَ حَتّى إذَا كُنَّا بِالصّهْبَاءِ، وَهِىَ مِنْ أدْنَى خَيْبَرَ صَلّى رَسولُ اللّهِ # الْعَصْرَ، فَلمّا صَلّى دَعَا بِا'طْعِمَةِ، فَلَمْ يُؤْتَ إِّ بِسَويقٍ فَأمَرَ بِهِ فَثُرّيَ، فَأكلَ وَأكَلْنَا، ثُمّ قَامَ إلى المَغْرِبِ فَمَضْمَضَ وَمَضْمَضْنَا، وَلَمْ يَتَوَضّأ[. أخرجه البخارى ومالك والنسائي.»ثُرِّيَ«: أى بلّ بالماء.

5. (3686)- Süveyd İbnu'n-Nu'mân (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hayber Seferine Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte çıktık. Hayber yakınlarında olan Sahbâ'ya vardığımız zaman Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ikindi namazı kıldı. Namaz bitince yiyecek getirilmesini ferman buyurdu. Sadece kavut getirilmişti. Bunun su ile ıslatılmasını emir buyurdu.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da, biz de ondan yedik. Sonra akşam namazına kalktı. Ağzını mazmaza etti. Biz de ağızlarımızı mazmaza ettik. Fakat abdest almadı."[808]

-3687 -6- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رسولَ اللّهِ # شَرِبَ لَبَناً فَلَمْ يَتَمَضْمَضْ وَلَمْ يَتَوَضّأ, وَصَلّى[. أخرجه أبو داود.الفرع الخامس: في لحوم ا"بل

6. (3687)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) süt içti. Ne mazmaza yaptı ne abdest aldı; namazını kıldı."[809]

AÇIKLAMA:

1- Burada kaydedilen altı hadisten her biri ateşte pişen bir şey yendikten sonra abdest alınmayacağını ifade eden sünnetleri aksettirmektedir. Bu mesele ile ilgili gerekli açıklamaları 3681 numaralı hadiste yaptığımız için burada tekrar etmeyeceğiz.
2- Son rivayetteki yıkama, sadece ağzın yıkanmasıdır, abdest değildir. Esâsen ağızda yemek kırıntıları olduğu halde namaza durmayı Resulullah nehyetmiş, melekleri en ziyade rahatsız eden bir durum olarak tavsif buyurmuştur, daha önce kaydettik.[810]

BEŞİNCİ FER': DEVE ETLERİ

3688 -1- عن جابر بن سمرة رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ رَجُلاً سألَ رسولَ اللهِ # أتَوَضّأ مِنْ لُحُومِ الْغَنَمِ؟ قال: إنْ شِئْتَ فَتَوضّأ، وَإنْ شِئْتَ فَلاَ تَتَوضّأ. قالَ: أتَوَضّأ مِنْ لُحُومِ الإبِلِ؟ قالَ: نَعَمْ. فَتَوضّأ مِنْ لُحُومِ الإبِلِ. قالَ: أُصَلِّى في مَرَابِضِ الْغَنَمِ؟ قالَ: نَعَمْ. قالَ: أُصَلِّى في مَبَارِكِ الإبِلِ؟ قالَ: لاَ[. أخرجه مسلم .

1. (3688)- Câbir İbnu Semure (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek:
"Koyun eti sebebiyle abdest alayım mı?" diye sordu:
"Dilersen abdest al, dilemezsen alma!" diye cevap verdi. Adam bunun üzerine:
"Deve eti sebebiyle abdest alayım mı?" diye sordu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu sefer:
"Evet, deve eti sebebiyle abdest al!" cevabını verdi. Adam tekrar:
"Koyun ağıllarında namaz kılayım mı?" diye bir başka sual sordu:
"Evet!" cevabını aldı. Tekrar sordu:
"Pekala, deve ağıllarında namaz kılayım mı?"
"Hayır!" buyurdu Aleyhissalâtu vesselâm."[811]

3689 -2- ولأبي داود والترمذي، عن البراء رَضِيَ اللهُ عَنْه:]لاَ تُصَلُّوا في مَبَارِكِ الإبِلِ فإنّهَا مِنَ الشَّيَاطِينِ، وَسُئِلَ عَنْ مَرَابِضِ الْغَنَمِ. فَقَالَ صَلُّوا فِيهَا فإنّهَا بَرَكَةٌ[.

2. (3689)- Ebû Dâvud ve Tirmizî'de Berâ (radıyallahu anh)'nın rivayetlerine göre Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle demiştir:

"Deve ağıllarında namaz kılmayın, çünkü onlar şeytandandır.
Koyun ağıllarından soruldu:
"Oralarda kılın, çünkü onlar berekettir" buyurdular."[812]

AÇIKLAMA:

1- Yukarıda kaydettiğimiz Müslim hadisi, deve etinin abdesti bozacağını belirtiyor. Ancak ülemâ bu meselede ihtilaf eder. Hz. Ebû Bekr, Hz. Ömer, Hz.Ali, Hz. Osman, Abdullah İbnu Mes'ud, Übeyy İbnu Ka'b, Abdullah İbnu Abbâs, Ebû'd-Derdâ, Ebû Talha (radıyallahu anhüm) ve Tâbiîn ve Etbaut-Tabiîn'in cumhuru bu meyanda Ebû Hanîfe, Mâlik, Şâfiî hazeratı deve eti yemenin abdesti bozmayacağını söylerler.
Ahmed İbnu Hanbel, İshâk, Yahya İbnu Yahya, Ebû Bekr İbnu'l-Münzir, İbnu Huzeyme, İmam Beyhakî gibi bazı büyükler de deve eti yemenin abdesti bozacağına hükmederler.
Cumhur-u ülemâ, deve etinin abdesti bozacağına hükmedenlere 3684 numarada Hz. Câbir (radıyallahu anh)'den kaydettiğimiz Ebû Dâvud hadisiyle cevap verirler. Orada "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın en son iki icraatından birinin ateşte pişen şeyi yemek sebebiyle abdest almayı terketmek olduğu" ifade edilmektedir. Dolayısıyla cumhur, o amelle, bu hadislerin mehsuh olduğuna hükmetmiştir.
2- Koyun ve deve ağıllarında namaz kılma meselesine gelince: Hz. Berâ (radıyallahu anh)'nın rivayetine göre, koyun ağıllarında namaz kılmak caizdir. Ülemânın hükmü de böyledir, zira aleyhte delil mevcut değildir. Deve ağıllarında namaz mekruhtur. Umumiyetle kerâhet-i tenzîhiyye denmiştir. Ancak deve pisliğine necâset diyenler, pisliğin bulunması halinde, deve ağıllarındaki namaza kerâhet-i tahrîmiye hükmünü vermiştir. Sebebi hususunda ihtilaf edilmiştir. Bazı âlimler, deve ağıllarının koyun ağılığından daha pis koktuğunu sebep göstermiştir. Çünkü necislik yönüden aralarında fark gözetilmemiştir.Yani birinin sidik veya gübresi diğerine göre daha galiz veya daha hafif iddiasında bulunulmamıştır. Sözgelimi, Ebû Hanîfe ve İmam Şâfiî rahimehümâllah her iki hayvanın sidiklerinin necis olduğunu söylerken, İmam Mâlik her ikisinin de temiz olduğunu söylemiştir.
Bazı âlimler, hadisteki yasağın deve ağıllarına kazayı hâcet için oturmaya müteallik olduğunu söylemiş; bazıları da: "Develer ürkek olduğu için, namaz kılan kimse endişe içinde namazını kılarak huzur bulamayacak, belki de namazını bozacak; bu sebeple nehiy vârid olmuştur" demiştir.
Esasen hadiste gelene: "Çünkü onlar şeytandandır" ibaresi bu çeşit ma'nâları çıkarmaya elverişli mutlak bir ifadedir. "Develerin şeytandan olması" demek, onlardan şeytana yaraşan kötü işler sudûr etmesi demektir. Veliyyü'd-Din el-Irâkî der ki: "Onlar şeytandandır" sözünün, hakikatı üzere olma ihtimali de var, çünkü onların nefisleri şeytandır, nitekim Kûfe ülemâsı, şeytanı: "İns, cin ve hayvandan her bir mütecâviz, mütemerriddir." diye tarif etmiştir.." der. Kini, intikamıyla meşhur olan devenin bu ma'nâda şeytan olarak tavsifi lisan-ı nübüvvete pek muvafıktır ve hayatları hep develerle geçen insanlara ihtiyat uyarısı ziyadesiyle yerindedir.
Koyunların bereket olarak yadedilmesi de onların mizaçlarına muvafık bir tabirdir. Onlarda, develerdeki gibi fıtrî bir temerrüd ve tecavüz ve kin yoktur. Mûnis ve uysal hayvanlardır. Hatta, hadisin Şâfiî hazretlerinin kaydettiği vechinde "sekîne" tabiri de koyunların tavsifi zımnında gelmiştir. Yani "sükûnet, emniyet sahibi mahluklardır" demek olur. Öyleyse hadis, "onların içinde namaz kılacak kimse, onlardan tecavüz gelecek endişesine düşmez, namazını bozmaz, huzur içinde kılar"

demek istemiştir.[813]

ALTINCI FER': MÜTEFERRİK HADİSLER

-3690 -1- عن ابن مسعود رَضِيَ الله عَنْه قال:]كُنَّاَ نَتَوضّأ مِنْ مَوْطِئٍ، وَ نَكُفُّ شَعْراً وَ ثَوْباً[. أخرجه أو داود. »الموطئ«: ما يوطأ في الطريق من ا'ذى .

1. (3690)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz, yollarda ayağa bulaşan pislik sebebiyle abdest tazelemezdik."[814]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen mevti', yollarda ayağa bulaşan pisliktir. Hattâbî, İbnu Mes'ud'un "ayağa bulaşan pislik sebebiyle abdesti yenilemezdik, iade etmezdik" demek istediğini belirtir. Irâkî, buradaki vudû (abdest) kelimesinin lügavî ma'nâsında olma ihtimalini belirtir. Lügatte yıkamak ma'nâsında olduğuna göre "ayağa bulaşan pisliği yıkamazdık" ma'nâsına gelebileceğini belirtir. İmam Beyhakî, "Bundan maksad kuru pisliktir. Yürüyen kimsenin ayakları yoldaki kuru pisliklere değmekle kirlenmiş sayılmaz, Ashab bu nevi pisliklere değdi diye ayaklarını yıkamazlardı" der. Hatta Marifet adlı kitabına şöyle bir bab açar: "Kişinin üzerine ayağıyla bastığı veya elbisesini değdirdiği kuru pisliğin hükmünü beyan bâbı..."
Tirmizî der ki: "Bu, ilim ehlinden birçoğunun benimsediği görüştür. Derler ki: "Kişi, pis bir yere basarsa, ayağını yıkaması vacib değildir, yeter ki bu pislik yaş olmasın. Yaş ise, sadece değdiği yeri yıkaması yeterlidir, (abdestini iade etmesi gerekmez)."[815]

-3691 -2- وعن أبي هريرة رَضِيَ الله عَنْه قال:]بَيْنَمَا رَجُلٌ يُصَلِّى مُسْبِ إزَارَهُ. إذْ قالَ لَهُ رسولُ الله #: اذْهَبْ فَتَوضّأ. فَذَهَبَ فَتَوَضّأ، ثُمّ جَاءَ ثُمّ قالَ: اذْهَبْ فَتَوَضّأ. فَذَهَبَ فَتَوَضّأ. ثُمَّ جَاءَ فقَالَ رَجُلٌ: يَا رسولَ الله # مَالَكَ، أمَرْتَهُ
أنْ يَتَوضّأ؟ فقَالَ: إنَّهُ كَانَ يُصَلِّى وَهُوَ مُسْبِلٌ إزَارَهُ وَإنَّ اللهَ يَقْبَلُ صَةَ رَجُلٍ مُسْبِلٍ إزَارَهُ[. أخرجه أبو داود .

2. (3691)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam izarını salmış olarak namaz kılarken, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona:
"Git, abdest al!" ferman buyurdu. Adam gitti abdest aldı, sonra gelip tekrar namaza durdu. [Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) tekrar]:
"Git abdest al!" emretti. Adam gitti, abdest aldı, geri geldi. Bir adam:
"Ey Allah'ın Resûlü, ona niye abdest almasını emir buyurdunuz?" diye sordu.
"O, dedi, izârını sarkıtmış olarak namaz kılıyordu. Allah, izarını sarkıtan erkeğin namazını kabul

buyurmaz.!"[816]

AÇIKLAMA:

1- İzâr: Belden aşağı giyilen libasa denir. Kadınların eteği gibi, veya banyodan çıkınca belden aşağıya örtmek üzere sarılan uzunca havlu. Erkeklerde bu alt giysinin uzunluğu baldır ortalarına kadar uzamalıdır. Daha uzunu şer'an hoş karşılanmamıştır. Hele topuklardan aşağı inecek kadar uzatılması mekruhtur. İşte isbâl, izâr'ın yere değecek kadar uzun tutulmasıdır. Bu, kadınlarda meşrudur. Hatta kadınlarda yerde sürünmesine bile cevaz verilmiştir. Ancak erkeklerde bu, kibir alameti, kadınlara benzeme kabul edilmiş, hoş karşılanmamıştır. Hattâ hadiste: "İzar'dan topuklardan aşağı inen kısım ateştedir" buyurulmuştur. Gerçi bu ifade kadınlara da şâmil gözükmekte ise de ülemâ, başka rivayetleri de nazar-ı dikkate alarak kadınların uzatabileceğini belirtmiştir, ancak bu, onlar hakkında da bir cevazdır, vecibe değil. Bu mevzuya libasla ilgili bölümde (5233-5304) geniş yer vereceğiz (5242. hadis)
2- Burada hatıra gelen bir husus şudur: Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), adama abdest tazelemeyi emretmiştir, ama adam abdestsiz değildir. Yani, ikinci adamın sorusuna Aleyhissalâtu vesselâm'ın verdiği cevabtan anlıyoruz ki, adam abdestsiz olduğu için değil, izârını uzun giydiği için abdest tazelemeyi emretmiştir. Bu iki durum arasında irtibat bulamayan âlimler şöyle bir izah getirmişlerdir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona abdesti emretmiştir, ta ki, günahkâr kimselere, hatalarına abdestin bir kefâret olduğuna ve onları hatalara sevkeden gadab ve benzeri şeyleri de izale ettiğini bildirsin ve bunu içlerine iyice yerleştirsin."
Tîbî'nin açıklaması da şöyle: "Adam abdestli olduğu halde kendisine abdest emredilmesindeki sır, adamın bu emrin sebebi hususunda tefekkür etmesi ve işlediği fiilin şenâetine (çirkinliğine) ve Cenâb-ı Hakk'ın, -zâhirî temizlik, bâtinî temizliğe müessir olmasına binaen- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zâhirî temizlik emrinin bereketiyle bâtınını da tekebbür ve gurur kirlerinden temizleyeceğine vakıf olmasını sağlamaktır."
Bazı şârihler: "Hadiste, izarı fazla uzatmanın şiddetli bir çirkinlik olduğuna ve Cenâb-ı Hakk'ın böyle, elbisenini uzatarak namaz kılanların namazını kabul etmeyeceğine ve bu kimseye namazı da abdesti de iade etmesi gerekeceğine delil var" demiştir.[817]

ALTINCI BAB: MEST ÜZERİNE MESH ETMEK

UMÛMÎ AÇIKLAMA

Mesh, Arapçada elle değmek, elle temas etmek ma'nâsına gelir. Dinimiz bir kolaylık olmak üzere abdest alırken, mukimlere 24 saat, misafirlere üç gün üç gece olmak üzere, mest üzerinden meshetmeye ve mestleri çıkararak ayakları yıkama zahmetine girmemeye ruhsat tanımıştır. Tanınan bu ruhsat sadece mest için değil, onun yerine geçebilecek çizme, potin, bot gibi ayakları topuklara kadar örten her çeşit ayakkabıları ve hatta kendileriyle üç mil kadar yürünebilecek derecede kuvvetli, kalın çoraplar ve konçlu aba terlikler içindir.

Sünnete uygun mesh şöyle yapılır: Mestin üzerine ayağın parmakları ucundan aşık kemiklerini aşmak üzere inciklere doğru, açık vaziyetteki el parmakları sürülür. Sağ ayak sağ elle, sol ayak sol elle meshedilir. Bu maksadla eller, temiz su ile ıslatılmış olmalıdır. Topukları örtmeyen mestlere mesh yapılmaz. Mestlerden birinde, topuktan aşağı kısımda ayak parmaklarından küçüğü ile üç parmak büyüklüğünde yırtık, sökük ve delik varsa mesh câiz olmaz. İki ayaktaki bu yırtıklar cemedilmez, birindeki yırtıklar cemedilir. Mestler bağsız olarak ayakta duracak derecede kalın olmalı, dışarıdan suyu hemen emmemelidir. Meshin yapılabilmesi için, ayağın ön kısmında en az üç küçük el parmağı kadar bir kısım olmalıdır. Ayağın birini yıkayıp diğerini meshetmek câiz olmaz.[818]

3692 -1- عن المغيرة بن شعبة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كُنْتُ مَعَ النَّبيِّ # فقَالَ: يَا مُغِيرَةُ خَذِ ا‘‘دَاوَةَ؟ فَأَخَذْتُهَا. فَانْطَلَقَ رسولُ اللهِ # حَتَّى تَوَارَى عَنِّى فَقَضَى حَاجَتَهُ، وَعَلَيْهِ جُبَّةٌ شَامِيَّةٌ، فَذَهَبَ لِيُخْرِجَ يَدَهُ مِنْ كُمِّهَا فَضَاقَتْ. فَأَخْرَجَ يَدَهُ مِنْ أسْفَلِهَا فَصَبَبْتُ عَلَيْهِ فَتَوَضّأ وُضُوءَهُ لِلصَّةِ وَمَسَحَ عَلى خُفَّيْهِ، ثُمَّ صَلّى[. أخرجه الستة .

1. (3692)- Muğire İbnu Şu'be (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la beraberdim. Bana:

"Ey Muğire, su kabını al!" emretti. Ben de onu aldım. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) [la tenhaya gittik. O] benim gözümden kayboldu, kazayı hâcet yaptı, (geri döndü). Üzerinde Şâmî bir cübbe vardı. (Abdest almak için hazırlık yaptı. Cübbesinin yenlerini çemreyip) kollarını çıkarmaya çalıştı. Ancak (yenler) dardı. Ellerini (yenlerin uç kısmından geri çıkarıp cübbeyi sırtına koyup kollarını) alttan çıkardı. Ben su döktüm, namaz için abdest aldı. Mestleri üzerine meshetti, sonra namaz kıldı." [819]

3693 -2- وفي أخرى قال:]فَأهْوَيْتُ ‘نْزِعَ خُفَّيْهِ. فقَالَ: دَعْهُمَا فإنِّى أدْخَلْتُهُمَا طَاهِرَتَيْنِ فَمَسَحَ عَلَيْهَا[. هذا لفظ الشيخين .

2. (3693)- Bir diğer rivayette: "Mestlerini çıkarmada yardımcı olmak için eğildim. Bana:

"Bırak onları, zira ben, abdestli olarak mestlerimi giyindim" buyurdu ve üzerlerine meshetti." Bu Sahiheyn'in lafzıdır.[820]

3694 -3- ولمسلم رحمه الله في أخرى:]أنَّ النبىَّ # مَسَحَ عَلى الْخُفَّيْنِ وَمُقَدَّمِ رَأسِهِ وَعلى عِمَامَتِهِ[.

3. (3694)- "Müslim merhumun bir diğer rivayetinde: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mestleri, başının ön kısmı (alnı) ve sarığı üzerine meshetti" denilmiştir.[821]

3695 -4- و‘بي داود في أخرى:]أنَّ النّبىَّ # مسَحَ عَلى الْخُفَّيْنِ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ: نَسِيتَ؟ فقَالَ: بَلْ أنْتَ نُسِّيتَ، بِهذَا أمَرنِى رَبِّى عَزَّ وَجَلَّ[.

4. (3695)- Ebû Dâvud'un bir diğer rivayetinde: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mestleri üzerine meshetmişti; ben:
"Ey Allah'ın Resulü! yoksa unuttunuz mu?" dedim.
"Bilakis, dedi, belki sana unutturuldu. Aziz ve celil olan Rabbim, bana böyle emretti."[822]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis mest üzerine meshetmenin caiz olduğunu belirtmektedir. İbnu'l-Mübârek: "Mest üzerine meshetmenin cevazı hususunda Ashabta bir ihtilaf yoktur, zira kimden bu hususta menfi bir haber gelmişse, aynı zattan müsbet bir haber de sâbit olmuştur" der. İbnu Abdilberr de: "Mâlik dışında selef fakihlerinin hiçbirinden bu cevazı inkâr eden rivayet gelmemiştir" der ve ilave eder: "Mâlik'in de te'yid ettiğine dair sarih rivayet vardır." Şâfiî, Ümm'de Mâlikîlerin meshin cevazını inkâr ettiklerine işaret ederse de bugün Mâlikîlerde iki görüş vardır:
1) Mutlak olarak caizdir
2) Mukime değil, müsâfirîne caizdir.
2- İbnu'l-Münzir, ülemânın mest üzerine meshetmek mi, yoksa mestleri çıkarıp yıkamak mı, hangisi efdal? ihtilafına düştüklerini belirtir. Ona göre Hâricîlerin ve Râfizîlerin ta'nı sebebiyle meshin efdal olacağını söyleyen olmuştur. Kâide şudur: "Muhaliflerin ta'n ettiği sünnetlerin ihyası, terkinden efdaldir."
Nevevî der ki: "Birçok sahabî, sünneti küçük görme sebebiyle olmamak kaydıyla, meshi terkedip, ayakları yıkamak efdal" demiştir. Nitekim aynı şeyi sefer sırasında namazı kasretmenin, tamamlamaya efdaliyeti hakkında da söylemişlerdir. Bir kısım huffâz, mest üzerine meshin tevâtürle sâbit olduğunu söylemiştir. Hasan Basrî bunun yetmiş sahâbî tarafından rivayet edildiğini belirtir.
3- Nevevî, mesh'in seferde ve hazerde, bir ihtiyaca mebni olsun olmasın, hatta evinde kalan kadına, yürüyemeyen sakata bile caiz olduğu hususunda icma edildiğini belirtir. Sadece İmam Mâlik'ten farklı görüşler rivayet edildiğine dikkat çektikten sonra: "Onun mezhebinde de meşhur görüş, diğer mezheplerde olduğu gibidir" der.
4- Hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın abdest bozmak üzere tenhaya gittiğini, beraberinde abdest suyu taşıdığını, abdest bozduktan sonra hemen abdest alıp, namaz kıldığını gösteriyor. Bu namaz farz namazlardan biri olmayıp, abdest alınca kılınmasını sünnet kılıp tavsiye etti iki rekatlik abdest namazı olmalıdır.
5- Abdest alırken cübbenin kolu, darlığı sebebiyle yukarıya doğru çemrenememiş, bu sebeple koldan tamamen çıkarılıp cübbe omuzda bırakılıp, kollar cübbenin altından çıkarılmıştır. Bu cübbenin önünün kapalı olduğu anlaşılmaktadır. Bu hal ihtiyaç durumunda caiz ise de cemaat arasında caiz olmayacağı, böylesi bir giyinmenin meşru sayılmayacağı açıktır.
6- 3693 numaralı rivayette geçen ibare bazı farklı anlamlara imkan tanımıştır. Şöyle ki: Resulullah'ın: "Ben mestlerimi abdestli olarak giydim" ibaresini Şâfiîler: "Abdest tamamlandıktan sonra giydim" şeklinde anlayarak, abdest tamamlanmadan giyilen mestlere mesh edilemeyeceği hükmünü çıkarmışlardır. Yani, bir insan abdest alırken ayağından yıkamaya başlasa, ayağının birini yıkayıp kurulasa ve hemen mestini giyse, diğerini de yıkayıp giyinse, sonra diğer uzuvlarını yıkasa

veya normal sırayla yıkayarak ayaklarına gelse, ayaklarından birini yıkar yıkamaz mestini giyse, sonra diğerini yıkasa ve mestini giyse, bu abdesti bozulunca, o mestlerin üzerine meshedemez, çünkü mestlerini tam temizlik üzere giymemiştir. Zira ayağın biri yıkanmış, ama diğeri yıkanmadığı için tam temiz sayılmaz, tam temiz sayılmadan mestini giymiş olmaktadır. Tam temiz sayılması için abdest işi tamamen bitmiş olacak. İşte bu durumda giyilen mest Şâfiîlere göre meshetmek için elverişlidir. Bu meselede Mâlikiler, Hanbelîler ve İshak İbnu Râhûye ve Şâfiî hazretleri gibi hükmetmişlerdir.
Hanefîler bu anlayışta değildir. Abdest tamamlanmadan mest giyilmiş olsa dahi o mest üzerine meshedilebilir; yeterki, mesti giymezden önce ayak yıkanmış olsun. Süfyân Sevrî, Yahya İbnu Âdem, Müzenî, Ebû Sevr, Dâvud-u Zâhirî de Ebû Hanîfe gibi hükmederler. Abdest kemalini bulmadan mest giyilebilir.

7- Sadedinde olduğumuz hadisin 3694 numaralı vechinde mest ve sarık üzerine mesh meselesi mevzubahistir. Ülemâ arasında bu, ihtilaflı bir konudur. Şöyle ki:

***** Ahmed İbnu Hanbel'e göre yalnız sarık üzerine mesh caizdir, ancak sarık abdestli iken sarılmış olmalıdır. Hz. Ebû Bekr, Ebû Ümâme, Sa'd İbnu Mâlik, Ebû'd-Derdâ, Ömer İbnu Abdilaziz, Hasan Basrî, Katâde, Evzâî, Mekhul hazeratının sarık üzerine meshettikleri rivayet edilir.

***** Bunu bir kısım âlimler caiz görmezler ve "Başlarınıza meshedin" (Mâide 6) âyetiyle istidlâl ederler. Bu anlayışa göre sarık üzerine yapılan mesh, başa mesh sayılmaz. Âlimler teyemmüm sırasında yüzün üzerindeki örtüye yapılacak meshi teyemmüm için yeterli görmezler, yüze meshetmek gerekir diye hükmederler. Başa yapılacak meshi de buna benzetirler. Bu görüşü müdâfaa eden Hattâbî: "Allah başa meshetmeyi farz kıldı, sarık üzerine meshi bildiren hadis ise te'vile muhtaçtır. Öyleyse, yakînen bilinen bir husus bırakılıp ihtimalle amel edilmez"der. Urve, İbrahim Nehâî, Şâbi, Kasım İbnu Muhammed, İmam Mâlik, İmam Şâfiî, Ebû Hanîfe rahimehümullah sarık üzerine meshi caiz görmezler.
Sarık üzerine meshi caiz görenler iki şart koşarlar:

1) Sarık üst çenenin altına kadar inmelidir, büyük veya küçük olmasının farkı yoktur.

2) Sarık bütün başı kaplamalıdır, bundan sadece adete göre, açılması icabeden kulaklar ve başın ön kısmı müstesnadır. Sarık üzerine meshederken başın açık kısımlarını meshetmek müstehaptır. İbnu'l-Münzir: Kalansüve denen külah üzerine meshetmeyi kimsenin tecviz etmediğini, sadece Hz. Enes'ten kalansüve üzerine meshte bulunduğu, rivayetlerde geldiğini belirtir.

8- "Başının ön kısmına (alnına) ve sarığının üzerine meshetti" ifadesi hakkında Nevevî şu açıklamayı yapar: "Bu hadis, başın tamamına değil, bir kısmına meshetmek yeterlidir" diyen âlimlerimizin delillerindendir. Zira, eğer başın tamamına meshetmek farz olsaydı, Resûlullah bu miktarla yetinmezdi çünkü bir uzuvda hem aslı, hem bedeli meshetmek câiz değildir. Nitekim ayağın birinin üzerindeki meste meshedip, diğerini yıkamak caiz değildir. Başa meshi sarığın üzerinden tamamlamak İmam Şâfiî ve bir grup âlime göre müstehabtır. Bu, temizliğin bütün başa sirayeti için yapılır. Sarık üzerine de mesh için sarığın abdestli giyilmesi, giyilmemesi diye bir şart yoktur. Sadece sarığa meshedip başa hiç dokunmamak bizim mezhebimize göre caiz değildir. Mâlik, Ebû Hanîfe ve ekseri ülemânın görüşü de budur. Sadece Ahmed İbnu Hanbel yalnızca sarık üzerine meshi yeterli görmüştür. Seleften bir cemaat de bu hususta ona muvafakat etmiştir." Nitekim onların ismini yukarıda kaydettik.
Kadınların başörtüsü üzerine mesh caiz mi değil mi, bu hususta da ihtilaf edilmiştir. Bir görüşe göre caiz, diğerine göre değildir. Başı korumak üzere sarılan şey üzerine mesh caiz görülmemiş,

"çıkarılması zor değildir" denmiştir.
9- Sadedinde olduğumuz hadislerden 3695 numaralı rivayette Muğîre İbnu Şu'be'nin "ayağınızı yıkamayı gâliba unuttunuz?" sözü üzerine Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "...Belki sen unuttun.." ifadesinde kastedilen unutma nedir? Âlimler birkaç ihtimal üzerinde durur:
* Resulullah: "Sen, mest üzerine meshetme cevazını unuttun galiba!" demek istemiş olabilir.
* Veya: "Sen benim Şârî olduğumu unuttun ve bana unutma nisbet ettin" demek istemiştir. Bu mânada Resûlullah'ın unutmasının câiz olmayacağı ifade edilmiş olmaktadır.
* Veya: "Sen hiçbir ihtimale yer vermeden kesin bir üslubla bana unutma nisbet ettin. Halbuki bunu bana Rabbim vahiyle emretti..." demek istemiştir.[823]

3696-5- وعن بل رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنّ رسولَ اللهِ # مَسَحَ الْخُفَّيْنِ وَالخِمَارَ[. أخرجه الخمسة إ البخارى .

5. (3696)- Hz. Bilâl (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mestleri ve örtüsü üzerine meshetti."[824]

3697-6- وفي أخرى ‘بي داود:]كَانَ # يَخْرُجُ لِحَاجَتِهِ فَآتِيهِ بِالْمَاءِ فَيَتَوَضّأ وَيَمْسَحُ عَلى عِمَامَتِهِ وَمُوقَيْهِ[.

6. (3697)- Ebû Dâvud'un rivayetinde şöyle denmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ihtiyacı için (araziye) çıkardı. Ben de O'na su taşırdım. (Kazayı hâcet yapınca) abdest alırdı. Bu sırada sarığı ve "bot" ları üzerine meshederdi."[825]

AÇIKLAMA:

Bu rivayetlerin her ikisi de Hz. Bilâl (radıyallahu anh)'e aittir. Bunlarda Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kazayı hâcetten sonra abdest aldığı ve abdest sırasında hem mest ve hem de sarık üzerine meshettiği belirtiliyor.
Birinci rivayette sarık yerine himâr kelimesi kullanılmıştır. Bu kelime daha ziyade kadın baş örtüsü demektir. Ancak sarık yani amâme kastedildiği bellidir. Nitekim başka rivayetlerde ve mesela ikinci hadiste amâme kelimesine yer verilmiştir.
İkinci rivayette ise, mest'i ifade eden huff yerine mûk kelimesi kullanılmış, bununla da mest diye tercümesi yapılan huff kastedilmiştir. Mûk'un dilimizdeki karşılığı nedir? Biz, kelime farklılığına dikkat çekmek için "bot" dedi isek de günümüzdeki botu anlamamız hata olabilir. Ahterî, mûk'un Farsça asıllı olduğunu söyler ve bunun mest'in de üzerine giyilen bir ayakkabı çeşidi olduğunu belirtir: "...Acemler iç edîk üzerine giyerler..." der.
Şu halde bu rivayetler, gerek sarık ve gerekse mest üzerine meshetmenin cevazına hükmeden ülemânın delillerinden biridir. Gerekli açıklama 3695 numarada yapıldığı için burada tekrar etmeyeceğiz.[826]

-3698 -7- وعن أبي عبيدة بن محمد بن عمار بن ياسر قال:]سَأَلْتُ جَابِرَ بنَ عَبْدِاللّهِ رَضِيَ اللّه عَنْهما عَنِ المَسْحِ عَلى الخُفّيْنِ. فقَالَ: السُّنَّةُ يَا ابنَ أخِى؛ وَسَألْتُهُ عَنِ المَسْحِ عَلى الْعِمَامَةِ فقَالَ: أمِسَّ الشّعْرَ[. أخرجه الترمذي .

7. (3698)- Ebû Ubeyde İbnu Muhammed İbnu Ammâr İbnu Yâsir anlatıyor: "Câbir İbnu Abdillah (radıyallahu anh)'a mest üzerine meshetme hususunda sordum.
"Ey kardeşimin oğlu, bu sünnettir" buyurdu. Bunun üzerine sarık üzerine meshetme hakkında sordum: "Saça meshet!" diye cevap verdi."[827]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Ebû Hanîfe, Mâlik, Şâfiî başta olmak üzere pek çok ülemânın "sarık üzerine meshetmek câiz değildir" diye verdikleri hükmü te'yid eden rivayetlerden biridir. Zirâ, "saçına meshet!" cevabını, sorulan sual çerçevesinde değerlendirince "sarık üzerinden yapılacak mesh caiz değildir" ma'nâsı çıkar. Hattâbî der ki: "Allah başı meshetmeyi farz kılmıştır (Mâide 6). Öyleyse başı meshetme hususundaki hadis te'vil götürür. Dinde titiz olan kimse Allah'ın emri açıkken muhtemel olanla amel edip, amelde riske düşmez. Baş(taki sargı) üzerine meshetme hususunda meste kıyas etmek uzak bir ihtimaldir. Zira mestin çıkarılması, sarığın hilâfına, meşakkate sebeptir."
3695 numaralı hadiste daha geniş açıkladık.[828]

-3699 -8- وعن جرير بن عبداللّه البجلى رَضِيَ اللّه عَنْه:]أنَّهُ تَوَضّأ وَمَسَحَ عَلى خُفَّيْهِ فَقِيلَ: تَفْعَلُ هذَا؟ قالَ: نَعَمْ. رَأيْتُ رسولَ اللّهِ # بَالَ ثُمَّ تَوَضّأ وَمَسَحَ عَلى خُفّيْهِ[. أخرجه الخمسة.قال ا'عمش، قال إبراهيم النخعى: فكان أصحاب عبداللّه بن مسعود رَضِيَ اللُّه عَنْه يُعجبهم هذا الحديث 'ن إسم جرير رَضِيَ اللُّه عَنْه كان بعد نزول المائدة، هذا لفظ الشيخين .

8. (3699)- Cerîr İbnu Abdillah el-Becelî (radıyallahu anh)'nin anlattığına göre, Cerîr, abdest alıp mestleri üzerine meshedince, kendisine:
"Mest üzerine mesh mi yapıyorsun" diye sormuşlardır. O da:
"Evet demiştir, ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı gördüm. Bevletti sonra abdest aldı. (Sıra ayaklarına gelince, yıkamayıp) mestlerinin üzerine meshetti" dedi.[829]
A'meş der ki: "İbrahim Nehâî dedi ki: "Bu hadis, Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un ashabını taaccübe (hayrete) sevkediyordu, çünkü Cerîr (radıyallahu anh)'in müslüman oluşu Mâide sûresinin nüzûlünden sonra idi."[830]

AÇIKLAMA:

Hadiste, mest üzerine mesh'in cevazı gözükmektedir. Rivayette, Mâide sûresinin zikriyle kastedilen

husus sûrenin tamamı değil, abdestle ilgili âyettir: "..Ey iman edenler, namaza kalktığınızda yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi -başlarınızı meshedip- topuk kemiklerine kadar ayaklarınızı yıkayın" (Mâide 6). Nevevî'ye göre, "Cerîr (radıyallahu anh)'in İslâm'a girişi, bu âyetin nuzulünden önce ise, mest üzerine meshetmekle igili hadisin bu âyetle neshedilmiş olma ihtimali ortaya çıkar. Ama, onun İslâm'a girmesi müteahhir olunca, mesh yoktur ve bu hadisiyle amel edilir ve hadis, Mâide suresindeki mezkur âyette mest giyenlerin kastedilmediğini gösterir. Böylece sünnet, ayet-i kerimeyi tahsis etmiş olur."
Hadisin müteakip vechi, Cerîr (radıyallahu anh)'in Mâide suresinden sonra müslüman olduğunu tasrih etmektedir.[831]

-3700 -9- وفي رواية أبي داود قال:]فَمَا يَمْنَعُنِى أنْ أمْسَحَ؟ وَقَدْ رَأيْتُ رَسُولَ الله # يَمْسَحُ. فقَالُوا: إنَّمَا كَانَ ذلِكَ قَبْلَ نُزُولِ المَائِدَةِ. قَالَ: مَا أسْلَمْتُ إَّ بَعْدَ نُزُولِ المَائِدَةِ[.

9. (3700)- Ebû Dâvud'un rivayetinde Cerîr şöyle demiştir: "Meshetmekten beni ne alıkoyacak? Zira ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı meshederken gördüm!"
Bu sözü üzerine Cerîr'e: "Bu, Mâide suresinin nüzûlünden önceydi" dendi de şu cevabı verdi: "Hayır! Ben kesinlikle Maide suresinin nüzûlünden sonra müslüman oldum."[832]

-3701 -10- وعن بريدة رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ النّبىَّ #: صَلّى الصَّلَوَاتِ يَوْمَ الْفَتْحِ بِوَضُوءٍ وَاحِدٍ، وَمَسَحَ عَلى خُفَّيْهِ. فقالَ عُمَرُ رَضِيَ اللهُ عَنْه. لَقَدْ صَنَعْتَ الْيَوْمَ شَيْئاً لَمْ تَكُنْ تَصْنَعُهُ. فقَالَ عَمْداً صَنَعْتُهُ يَا عُمَرُ[. أخرجه الخمسة إ البخارى. وليس في رواية الترمذي والنسائي ذكر المسح .

10. (3701)- Hz. Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Mekke'nin fethedildiği gün, beş vakit namazın hepsini tek bir abdestle kıldı ve mestlerine meshetti. Hz. Ömer (radıyallahu anh):
"Bugün, hiç yapmadığın bir şeyi yaptın!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Âmmden (bilerek) yaptım ey Ömer" cevabını verdi."[833]

AÇIKLAMA:

Normalde Aleyhissalâtu vesselâm efendimiz her namaz için ayrı bir abdest alırdı. Bu hal, Feth-i Mekke gününe kadar devam etti. O gün tek abdestle bütün namazları kılmıştır.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bu birleştirme ve mest üzerine meshetme işini âmmden yani kasdî olarak yaptım" demekle bu iki amelin câiz olduğunu ifade etmek istemiştir, yâni "birleştirme ve meshetme amelinin câiz olduğunu göstermek için kasden böyle yaptım" demek istemiştir. Şârihler, bu hadisten hareketle: "Büyük ve küçük abdestler sıkıştırmadıkça, bir abdestle istediğin kadar namaz kılabilirsin, bu mekruh değildir" diye hükmetmişlerdir.

Nevevî, Şerhu Müslim'de der ki: "Bu hadiste birçok ilim vardır. Bunlardan birine göre, tek abdestle farz ve nafile namazlar, hades vâki oluncaya kadar kılınabilir."
Tahâvî, bazı âlimlerin "Namaza kalkınca yüzlerinizi yıkayın.." âyetine dayanarak "abdestli de olsa her namazda abdest almak vacibtir" diye hükmettiğini kaydeder. Ancak bâzı âlimler bunu vecibe değil, istihbab zımnında söylemiş olabileceklerini belirtir. Yani her namazda abdest tazelemek müstehabtır. Bu hükme itiraz edilemez. Bir abdestle birçok namazın kılınmasının cevazını ifade eden birçok rivayet vardır. Âyeti de âlimler şöyle tevil ederler: "[Abdestsiz olduğunuz halde) namaza kalkınca yüzlerinizi yıkayın..." Yâni âyete (abdestsiz olduğunuz halde) ibaresini takdir ederler.
Bazıları âyetteki emrin âmm olduğunu, dolayısıyla abdestsizlere vâcib ma'nâsında, abdestli olanlara da mendub ma'nâsında abdest almayı emrettiğini söylemiştir.
Bazıları da: "Bidayette vücub ifade etmekteydi, sonradan vücub hükmü neshedilerek mendub kılındı" demiştir. Nitekim Abdullah İbnu Hanzala el-Ensarî bu yorumu te'yid eden bir rivayette bulunmuştur: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdestli abdestsiz herkese, her bir namaz için abdest almalarını emretti. Ama bu, insan üzerine zor gelince, hades vâki olanlar (abdesti bozulanlar) dışındakilerden bu emri kaldırdı."[834]

3702-11 -وعن المغيرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]تَوَضّأ رَسولُ اللهِ # وَمَسَحَ عَلى الجَوْرَبَيْنِ وَالنَّعْلَيْنِ[. أخرجه أبو داود والترمذي وصححه.وقال أبو داود، وكان ابن مهدى يحدث بهذا الحديثِ ،نّ المَعْرُوفَ عَنِ المغيرة رَضِيَ اللهُ عَنْه أن النبى # مَسَحَ عَلى الخُفَّيْنِ.قال: وروى هذا عن أبي موسى ا،شعوى رَضِيَ اللهُ عَنْه عن النبى #. أنه مسح على الجوربين وليس بالمتصل و بالقوى .قال أبو داود: ومسح على الجوربين عليّ بن أبي طالب وابن مسعود والبراء ابن عازب وأنس بن مالك وأبو أمامة وسهل بن سعد وعمرو بن حريث. وروى ذلك عن عمر بن الخطاب وابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهم .

11. (3702)- Hz. Muğîre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdest aldı ve çoraplarının ve ayakkabılarının üzerine meshetti."[835]
Ebû Dâvud der ki: "İbnu Mehdi, bu hadisi rivayet etmezdi. Çünkü Muğire (radıyallahu anh)'den bilinene göre Aleyhissalâtu vesselâm mestlerine meshediyordu."
Yine Ebû Dâvud der ki: "Bu hadis Ebû Musa el-Eş'ari (radıyallahu anh) tarafından da rivayet edilmiştir: "Aleyhissalâtu vesselam çorapları üzerine meshetti." Ancak bu rivayet muttasıl ve kuvvetli değildir, (zayıftır)."
Ebû Dâvud der ki: "Çorap üzerine Ali İbnu Ebî Tâlib, İbnu Mes'ud, Bera İbnu Azib, Enes İbnu Mâlik, Ebû Ümâme, Sehl İbnu Sa'd ve Amr İbnu Hureys (radıyallahu anhüm ecmâîn) de meshetmiştir. Bu tatbikat Ömer İbnu'l-Hattâb ve İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'dan da rivayet edilmiştir."[836]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın çoraplarının üzerine de meshettiğini

göstermektedir. Tahâvî ayakkabının da zikredilmiş olmasına rağmen asıl maksadın çorap olduğunu, tek başına çorap üzerine meshedilebileceğinin beyan edildiğini belirtir. Ancak, çorabın yürümeye mukavim olması gerekmektedir. Mukavemet, üç mil kadar yürümeye dayanıklı olarak belirlenmiştir. Çorap üzerine mesheden Sahabelerden on kadarının ismi geçer: Hz.Ali, Ammâr, Ebû Mes'ud el-Ensârî, Hz. Enes, İbnu Ömer, Berâ, Bilâl, Abdullah İbnu Ebî Evfa, Sehl İbnu Sa'd, Ebû Umâme, Amr İbnu Hureys, Amr İbnu Abbâs (radıyallahu anhüm ecmâîn).
Tirmizî, kalın olması şartıyla; Süfyân-ı Sevri, İbnu'l-Mübârek, Şâfiî, Ahmed İbnu Hanbel, İshâk İbnu Râhûye gibi pek çok fakihin çorap üzerine meshedileceği görüşünde olduklarını kaydeder. Ebû Yusuf ve İmam Muhammed de bu görüştedirler. İmam-ı Azam ise, deriden, kalın ve mest gibi büyük olmasını şart koşmuştur.
Şunu da belirtelim ki, çorapla ne kastedildiği hususunda ülemâ ihtilaf etmiştir. Bir kısmı bunun deriden bir kısmı koyun yününden, bir kısmı da keçi kılından, ketenden, ibrişimden olacağını söylemiştir. Resulullah'ın meshettiği çorabın deriden olduğunu iddia eden âlim bile mevcuttur. Şârihlerin çorap için, "deri"den veya "yün"den veya "kıl"dan veya "pamuk"tan olur" demeleri, kendi yörelerindeki örfe göredir.
Aslında hadiste çorap üzerine meshi tecviz eden hadis mutlaktır. Hadisin zâhirine bakılınca her çeşit çorabın anlaşılması mümkündür. Ancak ülemâ Kur'an'ın zâhirine göre, abdestte asıl olanın, ayakların yıkanması olduğunu göz önüne almış, çoraba meshi tecviz eden hadisin, mest üzerine meshe cevaz veren hadis gibi, bütün imamlarca sıhhati hususunda ittifak edilmediğini görerek kayıtsız şartsız çorap üzerine meshetmeyi uygun bulmamıştır. Müslim, bu duruma işâreten, "Kur'an'ın zâhiri -ki ayağın yıkanmasıdır- Ebû Kays ve Hüzeyl gibi zayıf râvilerin rivayetiyle terkedilmez" der. Şu halde mest gibi topukları örtecek kadar boylu, üç mil yürümeye tahammül edebilecek kadar sert ve sağlam olmasını şart koşmuştur. Mutlaka deriden olmasını şart koşanlar da olmuştur.
Ülemânın bu husustaki hassasiyeti ve ihtilâfı göz önüne alınarak çoraba meshetme hususunda çok titiz olmak, fıkıh kitaplarında gelen şartları eksiksiz taşımayan çoraplara meshetmekten kaçınmak yani bu meselede ihtiyatı esas almak, diyanetimizi şüpheli durumlardan siyanet endişesinin gereğidir. Çorapta aranan şartların tahakkuku da her zaman için şüphe kaynağıdır. Üstelik çabuk kirlenerek fena kokular neşretmeye başlayan ayakları, sağlığımız ve medenî hayatımız için sıkça yıkamaya mecbur iken, son derece kayıtlı ve meşkuk bir cevazı prensip ittihaz ederek meshetmek, başka mazurları peşinde getirecektir.
Rehberimiz Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) böyle durumlarda şüpheli şeylerden kaçınmamızı tavsiye buyurmaktadır: دَعْ مَـا يُرِيبُكَ اِلَـى مَاَ يُرِيبُكَ Şunu da belirtelim ki, günümüzde giyilmesi yaygınlık kazanan naylon çoraplar meshedilecek çorap tavsifine uymaz; tek başına dik duracak kalınlıkta değildir.[837]

-3703 -12- وعن اوس بن أوس الثقفى رَضِـيَ اللهُ عَنْه قـال:]رَأيْتُ رسولَ اللهِ # أتَى كِظَامَةَ قَـوْمٍ، يعنى الميضـأة فَتَوضّـأ وَمسَـحَ عَلى نَعْلَيْهِ وَقَـدَمَيْهِ[. أخرجه أبـو داود.»الكظامـة«: آبـار متقاربـة بعضها مفجور في بعض.»والميضأة« ا‘‘ناء الذي يتوضأ منه كا‘داوة .

12. (3703)- Evs İbnu Evs es-Sakafî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben, Resulullah (aleyhissalâtu

vesselâm)'ı, bir kavmin kuyusuna gelmiş, abdest alırken gördüm. Abdestini aldı, ayakkabılarına ve ayaklarına meshetti."[838]

AÇIKLAMA:

1- "Kuyu" diye tercüme ettiğimiz kizâme kelimesi kezâim'in müfredi (tekili)dir. Kizâme birbiriyle irtibatlı olarak kazılan kuyulara denir. Bunlar yakın olarak kazılır, yer altından açılan kanallarla birbirleriyle irtibatlandırılır, birinin suyu diğerini takviye ederek daha fazla birikme sağlanır, meyilli arazilerde aşağıdaki kuyudan su dışarı akar; bir nevi pınar elde edilir. Bu sun'î isteme kizâme denilmiştir.
2- Hadiste geçen kademeyh (ayakları..) kelimesini, İbnu Raslân cevrebeyn (çorapları...) olarak te'vil eder, yani "ayaklarını meshetmek'ten maksad çoraplarını meshetmektir" der. İbnu Kudâme ise, burada Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ayakkabıların ayağın sırtında yer alan kayışlarını meshettiğinin ifâde edildiğini; dolayısiyle, ayakkabı kayışlarının ve ayağı örten çorapların görülen kısımlarını meshetmiş olduğunu belirtir.

Çorap üzerine meshle ilgili açıklama az yukarıda geçti.[839]

3704 -13- وعن المغيرة رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ رسولَ اللهِ # كَانَ يَمْسَحُ عَلى أعْلَى الْخُفِّ وَأسْفَلِهِ[. أخرجه أصحاب السنن، وهذا لفظ الترمذي .

13. (3704)- Muğire (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mestin üst ve aşağı kısımlarını meshederdi."[840]

3705- 14- وعند أبي داود:]أن النبىّ # مَسَحَ عَلى ظَهْرِ الْخُفَّيْنِ[. وفي أخرى للترمذي مثله .

14. (3705)- Ebu Dâvud'un rivayetinde şöyle gelmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mestlerinin sırtlarına meshederdi.

Tirmizî'nin bir başka rivayetinde de böyle denmiştir.[841]

3706- 15- وعن علي رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]لَوْ كَانَ الدِّينُ بِالرَّأيِ لكَانَ أسْفَلُ الْخُفِّ أوْلَى بِالْمَسْحِ مِنْ أعْلاَهُ، وَلَكِنْ رَأيْتُ رَسولَ اللهِ # يَمْسَحُ أعْلاَهُ[. أخرجه أبو داود .

15. (3706)- Hz. Ali (radıyallahu anh) buyurdular ki: "Eğer din insanın fikrine göre olsaydı, mestin altını meshetmek, üstünü meshetmekten evlâ olurdu. Ancak ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mestin üstünü meshettiğini gördüm."[842]

-3707 -16- وفي رواية قال:]رَأيْتُ عَلِيّاً رَضِيَ اللهُ عَنْه تَوَضّأ فَغَسَلَ ظَاهِرَ قَدَمَيْهِ، وقال: لَوْ أنِّى رَأيْتُ رسولَ اللهِ # يَفْعَلُهُ، وساق الحديث[.

16. (3707)- Bir başka rivayette şöyle gelmiştir: "Hz. Ali (radıyallahu anh)'yi abdest alırken gördüm, ayağının sırtını meshetti ve dedi ki: "Eğer ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı böyle yapar görmeseydim (ayağın altını meshetmeye daha layık düşünürdüm) dedi."[843]

-3708 -17- وفي أخرى:]مَا كُنْتُ أرَى بَاطِنَ الْقدَمَيْنِ إلاَّ أبْحَقَ بِالْغَسْلِ حَتّى رَأيْتُ رسولَ اللهِ # يمْسَحُ عَلى ظَاهِرِ خُفَّيْهِ[.

17. (3708)- Birdiğer rivayette de şöyle gelmiştir: "Ben, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ayağın üstünü meshettiğini görünceye kadar, daima, altını meshetmenin evlâ olduğunu düşünürdüm."[844]

AÇIKLAMA:

1- Her üçü de Hz. Ali (radıyallahu anh)'den yapılan bu rivayetler, meshetme meselesinde mantık aramamak gerektiğini vurgulamaktadır. Eğer meshetme hadisesi yani ıslak elle mestlerin üzerine dokunmak bir temizlik ise, bunu ayağın altına yapmak daha uygun olur, çünkü kirlenmeye maruz kısım ayağın altıdır. Hal böyle iken, ayağın altı değil üstü meshedilmektedir. Şu halde bu, dinimizin mü'minlere sağladığı bir kolaylık ve bir ruhsattır. Dinimizin pek çok meselesinde olduğu gibi bunda da Şârî (aleyhissalâtu vesselâm)'ın koyduğu düsturlara uymak esastır.
2- Rivayetin Arapça aslında mesh kelimesi yerine gusl (yıkama) kelimesi geçmektedir. Vekî başta, bütün ülemâ, "bundan maksadın mesh olduğunu" belirtmiştir. Zira zâhir ma'nâsında olduğu şekilde, maksad yıkama olsaydı ayağın altı ve üstü diye bir ayırım zaten yapılmazdı, çünkü ayak meshedilmediği zaman altıyla üstüyle topuklara kadar yıkanacak ve zerre kadar kuru yer bırakılmayacaktır.
Keza ayakların meshi tabiriyle ayağa giyilen mestlerin meshi kastedilmektedir. Mamafih rivayetin bir vechinden diğerine, bu kelimelerin her ikisi de, asıl maksadın anlaşılmasına imkan tanıyacak şekilde kullanılmaktadır. İltibasa meydan kalmasın diye yine de açıklamayı uygun gördük.
3- Hadis üzerine Dehlevî'nin bir açıklamasını aynen kaydediyoruz: "Şâfiî merhum der ki: "Mestin üstünü meshetmek farzdır, altını meshetmek ise sünnettir." Ebû Hanîfe ise, "sadece üstü meshedilir" demiştir..."
4- Bu hadis, şerî meselelerde, herkese göre değişebilecek "akıl ve mantığın" değil, dinin emrettiği şeyin, sünnete uyan tarzın esas alınması gerektiğini anlamada mühim bir örnektir.[845]

-3709 -18- وعن شريح بن هانئ قال:]أتَيْتُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْها أسْألها عَنِ المَسْحِ عَلى الخُفَّيْنِ. فقَالَتْ: عَلَيْكَ بِابْنِ أبِى طَالِبٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه فَاسْألْهُ، فإنّهُ كَانَ يُسَافِرُ مَعَ النّبيّ #

فَسَألْنَاهُ فقَالَ: جَعَلَ رَسُولُ اللهِ # ثَثَـةَ أيَّامٍ وَلَيَالِيَهُنَّ لِلْمُسَافِرِ، وَيَوْماً وَلَيْلَـةً لِلْمُقِيمِ]. أخرجه مسلم والنسائي .

18. (3709)- Şüreyh İbnu Hâni anlatıyor: "Hz. Âişe (radıyallahu anhâ)' ye mest üzerine meshetmekten sormaya geldim. Bana:
"Sana Ebû Talib'in oğlu [Hz. Ali] (radıyallahu anh)'yi tavsiye ederim, git ona sor. Zira o, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte seyahatlerde bulunmuştur!" dedi. Bunun üzerine gidip ona sordum. Şu cevabı verdi:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), (mesh müddetini) yolcu için üç gün üç gece tuttu, mukim için de bir gün bir gece tuttu."[846]

3710-19- وعن صفوان بن عسال رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كَانَ رسُولُ اللهِ # يَأمُرنا إذَا كُنَّا مُسَافِرِينَ أنْ َ نَنْزِعَ خِفَافَنَا ثَثَـةَ أيّامٍ وَلَيَالِيهِنّ إّ مِنْ جَنَابَةٍ ولكِنْ مِنْ بَوْلٍ وَغَائِطٍ ونَوْمٍ]. أخرجه الترمذي وصححه، والنسائِى واللفظ للنسائى. وعند الترمذي: إذا كُنَّا سَفْراً .

19. (3710)- Safvân İbnu Assâl (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yolcu olduğumuz zaman, bize mestlerimizi üç gün üç gece, cenâbet hali dışında küçük ve büyük abdest bozma ve uyku sebebiyle çıkarmamamızı emrederdi."[847]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, yolculuk esnasında meshin üç gün üç gece süreceğini göstermektedir. Mukim için de bu müddet yirmidört saattir, yani bir gün bir gece. Abdestini almış olarak mestlerini giyen kimse, durumuna göre, bu müddet içerisinde, abdest tazelerken ayaklarını yıkamak mecburiyetinde değildir. Bahsin başında belirtildiği şekilde mestinin üzerinden meshetmesi yıkama yerine geçer. Tirmizî'nin kaydına göre İmam Mâlik "mukim için de müsâfir için de mesh'in nihai hududu yoktur" demiştir. Leys İbnu Sa'd ve Hasan Basrî de bu görüştedir. Şevkânî, Ashab'tan Hz.Ömer, Ukbe İbnu Âmir, Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhüm ecmâîn)'den de bu ma'nâda rivayetler olduğunu kaydeder. Keza Şa'bi, Rebîa ve İmam Mâlik'in ashabının ekseriyeti bu görüştedir. Bunlar Ebû Dâvud'da gelen ve müteakiben kaydedeceğimiz Ubeyy İbnu Ammâre hadisine (3711) dayanırlar.
2- Hadis, cenabet halini meshten istisna kılmaktadır. Cünübün yıkanması, ayaklarını da yıkaması gereklidir.
3- Şu da bilinmelidir: Meshetme müddeti mestin giyilme anından başlamaz, hadesin vâki olduğu andan itibaren başlar.[848]

3711-20- وعن أبيّ بن عمارة رَضِيَ اللهُ عَنْه،]وَكَانَ قَدْ صَلّى مَعَ رسولِ اللهِ # إلى الْقِبْلَتَيْنِ. أنّهُ قَالَ: يَا رسولَ اللهِ، امْسَحُ عَلى الْخُفّيْنِ؟ قَالَ: نَعَمْ. قالَ: يَوْماً؟ قالَ: وَيَوْمَيْنِ. قالَ:

وَثَثَةً؟ قالَ: نَعَمْ، وَمَا شِئْتَ[. أخرجه أبو داود .

20. (3711)- Ubeyy İbnu Ammâre (radıyallahu anh) -ki bu Sahâbî, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte her iki kıbleye namaz kılan ilklerdendir- anlatıyor: "Bir gün Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek sordum:
"Ey Allah'ın Resulü! Mestlerimin üzerine meshedeyim mi."
"Evet!" buyurdular. Ben tekrar:
"Bir gün mü?" dedim.
"Bir gün!" buyurdular. Ben tekrar:
"İki gün (olsa)?" dedim.
"İki gün!" buyurdular. Ben tekrar:
"Üç gün (olsa)?" dedim.
"Evet! dilediğin kadar!" buyurdular."[849]

-3712 -21- وفي رواية قال:]حتّى بَلَغَ سَبْعاً؛ قالَ رسولُ اللهِ #: نَعَمْ مَا بَدَالَكَ، وَقَدِ اخْتُلِفَ في إسْنَادِهِ وَلَيْسَ بِقَوِيّ[.

21. (3712)- Bir rivayette de "...Hatta yediye kadar ulaştı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), sonunda:
"Evet! Sana uygun geldiği kadar!" buyurdular."[850]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, önceki hadisin (3710) açıklamasında da belirttiğimiz üzere, gerek mukim ve gerekse müsafir için, mesh müddetine sınırsızlık getirmektedir. Kişi ihtiyaç duyduğu müddetçe mestlerine mesh edilebilecektir. Yine önceki rivayette belirttiğimiz üzere Sahâbe ve Tâbiînden bazıları bu görüşe uymuştur. Ancak cumhur, hadisteki zayıflığı göz önüne alarak bununla amel etmemiştir. Nitekim Ebû Dâvud da, hadisi kaydettikten sonra şu bilgiyi verir: "Hadisin senedinde ihtilaf edilmiştir, kuvvetli bir rivayet değildir, (zayıftır)."[851]

-3713 -22- وعن خزيمة بن ثابت رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنّ النبىّ # قالَ: المَسْحُ عَلى الخُفَّيْنِ لِلْمَسَافِرِ ثَثَةُ أيّامٍ، ولِلْمُقيمِ يَوْمٌ وَلَيْلَةٌ، وَلَوِ اسْتَزَدْنَاهُ لَزادَنا[. أخرجه أبو داود والترمذي .

22. (3713)- Huzeyme İbnu Sâbit (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Mest üzerine meshetmenin müddeti yolcu için üç gündür. Mukim için bir gün bir gecedir!" "(Bir başka rivayette şu ziyade gelmiştir):

"Biz müddetin uzatılmasını taleb etseydik, bize mutlaka uzatırdı."[852]

AÇIKLAMA:

İmam Şâfiî hazretleri hadisin son kısmını şöyle açıklar: "Bunun ma'nâsı, "biz bundan daha çok isteseydik "evet!" diyecekti."
İbn Seyyidü'n-Nâs der ki: "Bu ziyâde sâbit olsaydı bile hüccet olamazdı. Zira, bu vakitleme işine konan ziyâde, zanna bağlanmış bir keyfiyettir. Yani şâyet Ashab taleb etmiş olsaymış, Resulullah müddeti artıracakmış. Bu ifade, Ashab'ın böyle bir talebte bulunmadığı, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da mesh müddetini artırmadığı hususunda açık ve sarihtir. Öyleyse, vukua gelmediğine delâlet eden bir haberle ziyade nasıl sâbit olur?"
Şevkânî merhum da şöyle der: "Rivayetin sahih olduğunu kabul etsek, (yine ziyadeye delil olmaz, çünkü) hadiste ifade edilen ziyadeyi Sahâbe zannetmiş olmaktadır, zanla hüccet sabit olmaz. Diğer taraftan, mesh müddetinin üç gün üç gece ile sınırlandırıldığı hususunda sahâbeden bir cemaat tarikiyle gelmiştir. Ütelik bunlar, Huzeyme (radıyallahu anh) gibi zanda da bulunmuyorlar."[853]

YEDİNCİ BAB: TEYEMMÜM

3714 -1- عن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]خَرَجْنَا مَعَ رسولِ اللهِ # في بَعْضِ أسْفَارِهِ حتّى إذَا كُنَّا بِالْبَيْدَاءِ، أوْ بِذَاتِ الجَيْشِ انْقَطَعَ عِقْدٌ لِى، فأقَامَ رسولُ اللهِ # على الْتِمَاسِهِ، وأقَامَ النَّاسُ مَعَهُ، وَلَيْسُوا عَلَى مَاءٍ، وَلَيْسَ مَعَهُمْ مَاءٌ. فأتَى النَّاسُ إلى أبِى بَكْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه: أَ تَرَى في مَا صَنَعَتْ عَائِشَةُ؟ أقَامَتْ برسولِ اللهِ # وَالنَّاسُ مَعَهُ، وَلَيْسُوا على مَاءٍ وَلَيْسَ مَعَهُمْ مَاءٌ؛ فَجَاءَ أبُو بَكْرٍ وَرسولُ اللهِ # وَاضِع رَأسَهُ عَلَى فَخذِى، قَدْ نَامَ. فقَالَ حَبَسْتِ رسُولَ اللهِ # وَالنَّاسَ، وَلَيْسُوا عَلَى مَاءٍ وَلَيْسَ مَعَهُمْ مَاءٌ. قالتْ: فَعَاتَبَنِي أبُو بَكْرٍ وَقَالَ: مَا شَاءَ اللهُ أنْ يَقُولَ، وَجَعَلَ يَطْعُنُنِى بِيَدِهِ في خَاصِرَتِى فَمَا يَمْنَعُنِى مِنَ التَّحَرُّكِ إِ مَكَانُ رسُولِ اللهِ عَلَى فَخِذِى. فَنَامَ رسولُ اللهِ # حَتّى أصْبَحَ عَلَى غَيْرِ مَاءٍ: فأنْزَلَ اللهُ تَعالى آيَةَ التَّيَمُّمِ: فَتَيَمَّمُوا[.قال أسيد بن حُضَير، وهو أحد النقباء:]مَاهِىَ بِأوَّلِ بَرَكَتِكُمْ يَا آلَ أبِى بَكْرٍ. قالَ: فَبَعَثْنَا الْبَعِيرَ الَّذى كُنْتُ عَلَيْهِ فَوَجَدْنَا الْعِقْدُ تَحْتَهُ[. أخرجه الستة إ الترمذي، وهذا لفظ الشيخين .

1. (3714)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la bir seferde beraber idik. Beydâ nam mevkiye veya Zâtu'l-Ceyş denen yere gelmiştik ki benim bir kolyem kop(up kaybol)du. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu aramak için kaldı, O'nunla birlikte herkes orada kaldı. Bir su başında da değillerdi. Üstelik beraberlerinde su da yoktu.
Halk Hz. Ebû Bekr (radıyallahu anh)'e uğrayıp:
"Âişe'nin yaptığını gördüm mü! Hem Resulullah'ı, hem de herkesi burada oyaladı. Bir su başında değiller, beraberlerinde su da yok!" demişler. Resulullah başını dizlerimin üzerine koymuş uyurken

Ebû Bekr (radıyallahu anh) çıkageldi.
"Sen Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı da halkı da, burada hapsettin. Bir su başında değiller, beraberlerinde su da yok!" diyerek, babam beni azarladı ve Allah'ın dilediğince başka şeyler de söyledi. (Öfkesini daha da yenemeyip) eliyle böğrüme böğrüme dürterek (canımı yaktı). Resulullah'ın başı dizimin üzerinde olduğu için kımıldamamaya çalıştım.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) sabaha kadar, susuz olarak uyudu. Sabah olunca Allah Teâlâ Hazretleri, teyemmüm âyeti'ni inzâl buyurdu: "...Su bulamazsanız temiz toprağa teyemmüm edin, yüzlerinizi ve ellerinizi onunla meshedin. Allah size zorluk yapmak murad etmez, bilakis sizi temizlemek, ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister, ola ki şükredersiniz" (Mâide 6).
Üseyd İbnu Hüdayr -ki (Akabe biatına katılan) nakiblerden biridir- dedi ki:"Ey Ebû Bekr âilesi! Bu, sizin ilk bereketiniz değildir."
(Hz. Âişe) sözüne devam ederek) dedi ki: "Bindiğim deveyi dürtüp kaldırdım. (Kaybolan) kolya altında çıktı."[854]

-3715 -2- وفي رواية أبي داود قال:]بَعَثَ رسولُ اللهِ # أُسَيْدَ بنَ حُضَيْرٍ وأُنَاساً مَعَهُ في طَلَبِ قِدَةٍ أضَلَّتْهَا عَائِشَةُ رَضِيَ اللهُ عَنْها فَحَضَرَتِ الصَّةُ فَصَلّوا بَغِيْرِ وُضُوءٍ فَأتَوْا النبىَّ # فَذَكَرُوا لَهُ ذلِكَ فَأنْزِلَتْ آيَةُ التَّيَمُّمِ[.زاد في روايـة: فقَالَ أُسَيْدٌ يَرْحَمُكِ اللهُ، مَا نَزَلَ بِكِ أمْرٌ تَكْرَهِينَهُ إ جَعَلَ اللهُ فِيهِ لِلْمُسْلِمِينَ وَلَكِ فَرَجاً.»النُّقَبَاءُ« جمع نقيب، وهو المقدم على جماعة يكون أمرهم مردوداً إليه كالعريف وهو أكبر منه، والمراد بالنقباء هنا: سُبَّاق ا'نصار إلى اسم في العقبة، جعلهم النبي # نقباء على قومهم، وكان أسيد منهم .

2. (3715)- Ebû Dâvud'un rivayetinde Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) derki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Üseyd İbnu Hudayr (radıyallahu anh)'la Hz. Enes'i, Hz. Âişe (radıyallahu anhâ)'nin kaybettiği kolyeyi aramaya gönderdi. Bu esnada namaz vakti girdi. Abdestsiz namaz kıldılar. Gelip durumu Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a haber verdiler. Bunun üzerine teyemmüm âyeti indirildi."
Bir rivayette şu ziyade gelmiştir: "Üseyd, Hz. Âişe'ye: "Allah rahmetini bol kılsın, senin başına hoşlanmadığın her ne gelmiş ise onda Allah senin için de müslümanlar için de bir ferec (sıkıntıdan kurtulma) kılmıştır" dedi."[855]

AÇIKLAMA:

1- Teyemmüm: Lügatte kasdetmek, niyet etmek ma'nâsına gelir. Şer'i bir ıstılah olarak, namaz ve benzeri tahâret gerektiren ibadetleri mübah kılmak için abdest veya gusül temizliği yapma niyetiyle elleri ve yüzü meshetmek üzere toprağa kasdetmek demektir. Kelimenin bu ma'nâda çokça kullanılması sonucu, teyemmüm elleri ve yüzü toprakla meshetmek ma'nâsını kazandı. Kelime, bu kullanışta lügat açısından mecazi bir ma'nâ taşırsa da, önceki ma'nâ da şerî hakikatı ifade eder.
2- Teyemmüm bir azimet midir, yoksa ruhsat mıdır? Bu hususta ihtilaf edilmiştir. Ancak bazı âlimler meseleye bir başka nokta-i nazardan yaklaşarak: "Suyun olmadığı durumlarda azimet, hastalık halinde

ruhsattır" demiştir.

3- Teyemmüm hangi durumlarda yapılır, nasıl yapılır? gibi sorularımız müteakip hadislerde gelecek; geniş açıklamayı 3723 numarada yapacağız.

4- İslam üleması, teyemmümün Muhammed ümmetine has bir ruhsat, bir rahmet-i ilahi olduğunu belirtirler. Yani Cenâb-ı Hakk, önceki milletlere tanımadığı bir kolaylığı bu ümmete tanımıştır. Suyun olmadığı durumlarda ibadeti terketmek veya kendini pis bilerek ibadete devam etmek sıkıntısından kurtarmıştır.

5- Bu hadisenin hangi seferde geçtiği, rivayetimizde belli değil. Ülemâ da bu meselede tam ittifak edememiştir. İbnu Sa'd, İbnu Hibbân, İbnu Abdilberr, hicretin beşinci yılında vukua gelen Müreysi de denen Benî Müstalik seferinde cereyan ettiğini cezmen söylerler. Hz. Âişe ile ilgili olan İfk Hadisesi de bu seferde cereyan etmiştir.[856] İfk hadisesinin başlangıcı da Hz. Âişe (radıyallahu anhâ)'nin kaybolan bir kolyesi ile ilgilidir.

İbnu Hacer, sadedinde olduğumuz hadisenin de Benî Müstalik seferinde geçtiğine dair tahminim doğru olması halinde, bu sefer esnasında kolye kaybolma hadisesinin iki kere meydana gelmiş olacağını söyler. "Çünkü der, bunlar iki ayrı kıssadır, zira hadiselerin muhtevasında bu husus açıktır." İbnu Hacer, konu üzerindeki ihtilâfi belirterek, "Şeyhlerimizden biri, bunu (yani iki hadisenin de Benî Müstalik seferinde cereyan etmesini) imkânsız görmekte ve demektedir ki: "Çünkü Müreysî Kadid ile Sakil arasında Mekke cihetindedir. Bu kıssa ise Hayber cihetinde cereyan etmiştir, çünkü Hz. Âişe hadiste: Beyda ve Zâtu'l-Ceyş nâm mevkilerini zikretmektedir. Bu iki yer, Nevevî'nin de cezmen söylediği üzere Medine ile Hayber arasında yer alırlar."

Bu itirazı kaydeden İbnu Hacer, muhtelif kaynaklarda gelen rivayetlerdeki bir kısım farklılıklara dayanarak ileri sürülmüş olan farklı görüşleri de kaydeder. Açıklamasının başında kendisi kesin bir görüş beyan etmeksizin İbnu't-Tîn'in cezmen beyan ettiği görüşün haklılığını ihsas eder. İbnu't-Tîn'e göre, Beydâ, Mekke-Medine yolu üzerinde yer alan Medine yakınlarındaki Zü'l-Huleyfe'dir, Zâtu'l-Ceyş de Zü'l-Huleyfe' nin gerisindedir.

Ancak, bazı âlimler de İfk hadisesi ile, sadedinde olduğumuz hadisenin farklı seferlerde olduğunu söylemiştir. Taberânî'nin -az sonra kaydedeceğimiz- bir rivayeti bu meselede sarahat ifade eder.

İbnu Hacer, sadedinde olduğumuz hadisin bir başka vechinde yer alan: "...Allah'a kasem olsun, seni üzen bir hadise başına gelince Allah ondan sana mutlaka bir çıkış kılmakta ve müslümanlara da onda bir bereket (ve hayır) halketmektedir" ziyadesini kaydederek: "Bu ziyade, teyemmüm hadisesinin İfk hadisesinden sonra cereyan ettiğini ihsâs eder ve böylece kolye yitirme hadisesinin müteaddid olduğunu söyleyenleri takviye eder" diyerek daha net bir tavır ortaya koyar.

Teyemmüm hadisesinin, İfk hadisesinden sonra vukûa gelmiş olacağını te'yid sadedinde İbnu Hacer, İbnu Ebî Şeybe'nin Ebû Hüreyre'den kaydettiği bir hadise atıf yapar. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) bu rivayette der ki:

"Teyemmüm âyeti nâzil olunca nasıl (teyemmüm) yapacağımı bilmiyordum." İbnu Hacer der ki: "Bu rivayet, teyemmüm âyetinin Benî Müstalik seferinden sonra nâzil olduğunu gösterir. Çünkü Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) yedinci hicrî senede müslüman oldu, halbuki Benî Müstalik daha önce vukua geldi, bu hususta hiçbir ihtilaf yok."

Taberânî hadisine gelince, orada Hz. Âişe şunları söyler: "Kolye hadisem vukua gelip, iftiracılar (ehl-i İfk), dediklerini dedikten sonra, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la bir başka sefere daha kaltıldım. Bu defa da yine kolyem kayboldu. Aranması için halk, yolundan kaldı. Ebu Bekr bana:

"Kızcağızım, her seferinde elâleme sıkıntı ve bela oluyorsun" diyerek beni payladı. Derken teyemmüme ruhsat veren âyet indi. Bunun üzerine Ebû Bekr: "Sen ne mübâreksin!" dedi ve (bu iltifatını) üç kere tekrar etti."

6- Hz. Âişe'nin bu rivayetlerde "babam" diye değil de "Ebû Bekr" diye sözetmesinde bazı âlimler bir nükte görürler: "Babam demeyişi babalığın şefkat ve mülayemet gerektirmesindendir. Halbuki Hz. Ebû Bekr, Hz. Âişe'yi hem sözle hem de fiille itab etmiş, te'dib etmiştir. Bu ise şefkate muhaliftir. Bu sebeple Hz. Âişe, babasını zikrederken, bir yabancı yerine koyarak ismini zikretmiştir, "babam" dememiştir."

7- Hadiste Geçen Bazı Fevaid:

Bu rivayette pek çok istifadeli ibretler, düsturlar var. Mühimlerinden bir kaçını kaydedeceğiz:

* İmam, müslümanların hukukuna itina göstermelidir, bu hukuk az bile olsa. Görüldüğü gibi, Hz. Âişe'nin kolyesi için ordu yolundan kalmıştır. Bazı rivayetler, bu kolyenin oniki dirhem kıymetinde olduğunu belirtir.

* Kadın, kocası olsa bile, babasına şikayet edilebilir. Gerçi rivayetten, Hz. Ebû Bekr'e şikayet etmelerinin Resulullah'ın uyumakta olmasından ve uyandırmak istememelerinden ileri geldiği anlaşılmaktadır. Ashab -vahiy gelebilir- düşüncesiyle Aleyhissalâtu vesselâm'ı uyandırmazlardı.

* Fiil, sebeb olarak nisbet edilebilir. Zira halk, hadiseyi Hz. Âişe'ye nisbet etmiş, "Âişe'nin yaptığını gördün mü?" diye Hz. Ebû Bekr'e şikayet etmiştir.

* Kişi, kocasıyla beraber olan kızının yanına izinsiz girebilir, yeter ki, kocasıyla mubâşeret halinde olmadığı hususunda yakîni olsun.

* Kişi, kızını te'dib edebilir, kızı evlenmiş, yaşlanmış, evinden ayrılmış olsa bile. Keza kişi, terbiyevi sorumluluğu kendisine ait olan birisini, imam izin vermese de terbiye edebilir.

* Kendisine gelen zahmet sebebiyle, hareket ettiği takdirde uyuyana rahatsızlık verecek olan kimsenin bu zahmete sabredip kımıldamaması müstehabtır. Aynı sabrı namaz kılan, Kur'an okuyan, bir ilimle meşgul olan ve benzeri durumdaki kimseler için dahi göstermek müstehabtır.[857]

3716-3- وعن عمار بن ياسر رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ رسولَ اللهِ # عَرَّسَ بِأُوَتِ الجَيْشِ، وَمَعهُ عَائِشَةُ رَضِيَ اللهُ عنْها. فَانْقَطَعَ عِقْدٌ لَهَا مِنْ جَزْعِ ظَفَارٍ فَحَبَسَ النَّاسَ ابْتَغَاءَ عِقْدِهَا ذلِكَ حَتّى أضَاءَ الْفَجْرُ وَلَيْسَ مَعَ النَّاسِ مَاءٌ فَتَغيَّظَ أبو بَكْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه علَيْهَا وقالَ: حَبسْتِ النَّاسَ وَلَيْس مَعَهُمْ مَاءٌ. فَأنْزَلَ اللهُ عَلى رَسُولِهِ # رُخْصَةَ التَّطَهُّرِ بِالصَّعِيدِ الطَّيِّبِ. فقَامَ المُسْلِمُونَ مَعَ رسولِ اللهِ # فَضَرَبُوا بِأيْدِيهِمْ إلى ا٠رْضِ. ثُمَّ رَفَعُوا أيْدِيَهُمْ وَلَمْ يَقْبِضُوا مِنَ التُّرَابِ شَيْئاً فَمَسَحُوا وُجُوهَهُمْ

وَأيْدِيَهُمْ إلى المَنَاكِبِ، وَمِنْ بُطُونِ أيْدِيهِمْ إلى ا٠بَاطِ[. أخرجه أبو داود والنسائي.زاد أبو داود قال ابن شهاب في حديث: و يعتبر بهذا الناس، قال أبو داود: وكذلك رواه ابن إسحاق قال فيه عن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهما وذكر ضربتين.وفي رواية للنسائى: »وَلَمْ يَنْفُضُوا مِنَ التُّرَابِ شَيْئاً« .

3. (3716)- Ammâr İbnu Yâsir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), beraberinde Hz. Âişe'nin de bulunduğu bir seferinde, Ûlât'ul-Ceyş nâm mevkide geceleyin istirahat molası vermişti. Bu esnada Hz.Âişe (radıyallahu anhâ)'nin Yemen boncuğundan mamul kolyesi koptu. Bunun aranması, askerleri yolundan alıkoydu ve sabah aydınlığı girdi. İnsanların yanında su yoktu. Hz. Ebû Bekr (radıyallahu anh) Âişe'ye kızdı ve hatta:
"Herkesi yolundan alıkoydun, yanlarında su da yok!" diye çıkıştı. Derken Allah Teâlâ Hazretleri, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a, temiz toprakla temizlenme ruhsatını indirdi.
Bunun üzerine müslümanlar, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la kalkıp ellerini kaldırdılar. Topraktan hiçbir şey almadılar, yüzlerini ve omuzlarına kadar ellerini meshettiler. Ellerinin içlerinden de koltuk altlarına kadar meshettiler."
Ebû Dâvud şu ziyadede bulunmuştur: "Bir hadiste İbnu Şihâb der ki: "Âlimler bu hadise itibar etmediler." Ebû Dâvud der ki: "Hadisi, İbnu İshak da böyle rivayet etti ve rivayette İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'dan onun "iki vuruş zikrettiğini" kaydetti."

Nesâî'nin bir rivayetinde "Topraktan hiçbir şey çırpmadılar" denmiştir.[858]

3717 -4- وفي أخرى ٔبي داود:]أنَّهُمْ تَمَسَّحُوا وَهُمْ مَعَ رَسولِ اللهِ بِالصَّعِيدِ لِصَّةِ الْفَجْرِ، فَضَرَبُوا أكُفَّهُمْ بِالصَّعِيدِ ثُمَّ مَسَحُوا التُّرابَ بِوُجُوهِهِمْ مَسْحَةً وَاحِدَةً. ثُمَّ عَادُوا فَضَرَبُوا أكفَّهُمْ بِالصَّعِيدِ مَرَّةً أُخْرَى فَمَسَحُوا بِأيْدِيهِمْ كُلِّهَا إلى المَنَاكِبِ وَآبَاطِ مِنْ بُطُونِ أيْدِيهِمْ[.وله في أخرى، قال ابن الليث: »إلى ما فَوْقَ المِرْفَقَيْنِ«.»جَزْعُ ظفَارٍ.
وجزْعُ أظفَارٍ« فأما ظفار بوزن قطام فهو مدينة باليمن ينسب الجزع إليها، وأما أظفار فهو اسم لنوع من الجزع يعرفونه.و»الصَّعِيدُ« التراب، وقيل وجه ا ٔرض.والمراد »بِالطَّيِّبِ« الطاهر منه .

4. (3717)- Ebû Dâvud'un bir diğer rivayetinde şöyle denmiştir: "Ashab, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte sabah namazı için, toprakla meshlendiler. Bu maksadla avuçlarını toprağa vurup toprakla yüzlerine bir defa meshettiler. Sonra tekrar dönüp avuçlarını toprağa bir kere daha vurup, ellerinin tamamı ile ellerinin içlerinden koltuk altlarına, omuzlarına kadar meshettiler."

Ebû Dâvud'un bir diğer rivayetinde, İbnu'l-Leys: "Dirseklerinin yukarısına kadar..." demiştir.[859]

AÇIKLAMA:

1- Başka rivayetlerde, Hz. Âişe'nin mezkur kolyeyi kız kardeşi Esmâ (radıyallahu anhâ)'dan âriyeten alıp takındığı belirtilir. Ayrıca bu kolyenin siyahlı beyazlı bir boncuk olup Yemen sahillerinde yer alan Zafâr veya (Zıfâr) şehrinde yapıldığı belirtilir. Kıymeti 12 dirhemdir.
2- Ûlâtu'l-Ceyş, 3714 numaralı rivayette Zâtu'l-Ceyş ve Beyda olarak tesmiye edilen aynı yerin adıdır. Zülhuleyfe nam mevki'in gerisinde bir yerin adıdır.
3- Ta'ris, gecenin sonunda yolcunun istirahat ve uyumak için konaklamasına denmiştir. Dilimizdeki mola vermek tabiri gecegündüz ayırımı yapmadan bütün istirahatlar için kullanılır; "gece" ile

kayıtladık.
4- Teyemmüm, hadiste yapılan tarife göre önce ellerin dış kısmının bidayetinden başlayıp omuza kadar, sonra da avuç içinin iptidasından başlayıp koltuk altına kadar meshetme şeklinde olduğu anlaşılmaktadır.
5- Ebû Dâvud, bu hadise ülemânın itibar etmediğini, yani teyemmüm sırasında omuzlara, koltuk altlarına kadar meshetme cihetine gitmediğini ifade ediyor. Ancak bazı âlimler, Zührî'nin bu hadiste tarif edildiği şekilde teyemmümde bulunduğunu rivayet etmiştir.
6- Bu rivayetin Nesâî'de kaydedilen ziyadesinde, eller yere vurulduktan sonra ellere yerden yapışan kaba toprak parçalarının düşmesi için, ellerin şehadet parmakları boyunca birbirine vurulup çırpılmadığı belirtiliyor. Halbuki 3718'de görüleceği üzere bazı rivayetlerde bunun aksi sabittir, yani eller önce çırpılıp yerden yapışan kaba parçalar döküldükten sonra mesh'e geçilir. Çırpmanın bazan üflemekle yapıldığı da zikredilmektedir.[860]

-3718 -5- وعن شقيق قال:]كُنْتُ بَيْنَ عَبْدِاللّهِ بنِ مَسْعُودٍ وَأبِى مُوسى رَضِيَ اللّهُ عَنْهما فقَالَ أبُو مُوسى: أرَأيْتَ يَا أبَا عَبْدِ الرَّحْمنِ لَوْ أنَّ رَجُ أجْنَبَ فَلَمْ يَجِدِ المَاءَ شَهْراً، كَيْفَ يَصْنَعُ بِالصَّةِ؟ فقَالَ: َ يَتَيَمَّمُ وَإنْ لَمْ يَجِدِ المَاءَ شَهْراً. فقَالَ أبُو مُوسى: كَيْفَ بِهذِهِ اŒيةِ في سُورَةِ المَائِدَةِ. فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَيَتَمَّمُوا صَعِيداً طَيِّباً. قالَ عَبْدُاللّهِ: لَوْ رُخِّصَ لَهُمْ في هذِهِ اŒيةِ ‘وْشَكَ إذَا بَرَدَ عَلَيْهِمْ المَاءُ أنْ يتَيَمَّمُوا بِالصَّعِيدِ. فقَالَ لَهُ أبُو مُوسى: وَإنَّمَا كَرِهْتُمْ هذَا لِذَا؟ قَالَ: نَعَمْ. فقَالَ أبُو مُوسى لِعَبْدِ اللّهِ: ألَمْ تَسْمَعْ قَوْلَ عَمّارٍ لِعُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهما: بَعَثَنِى رَسولُ اللّهِ # فَأجْنَبْتُ فَلَمْ أجِدِ المَاءَ فَتَمَرَّغْتُ في الصَّعِيدِ كَمَا تَتَمَرَّغُ الدَّابَّةُ. ثُمَّ أتَيْتُ رسولَ اللّهِ # فذَكَرْتُ لَهُ ذلِكَ. فقَالَ: إنَّمَا كَانَ يَكْفِيكَ أنْ تَصْنَعَ هكَذَا، وَضَرَبَ بِكَفّيْهِ ضَرْبَةً على ا‘رْضِ ثُمَّ نَفَضَهَا ثُمَّ مَسَحَ بِهَا ظَهْرَ كَفِّهِ بِشِمَالِهِ أوْ ظَهْرَ شِمَالِهِ بِكَفِّهِ، ثُمَّ مَسَحَ بِهَا وَجْهَهُ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

5. (3718)- Şakik merhum anlatıyor: "Ben, Abdullah İbnu Mes'ud ile Ebû Mûsa (radıyallahu anhümâ) arasında idim. Ebû Musa, İbnu Mes'ud'a:
"Ey Ebû Abdirrahman! Bir adam cünüb olsa ve bir ay boyu su bulamasa ne yapar, namazı nasıl kılar, ne dersin?"diye sordu.
"Suyu bir ay bulamasa da teyemmüm etmez!" dedi. Ebû Musa:
"Pekala Mâide suresindeki şu âyete ne dersin: "...Su bulamazsanız temiz bir toprakta teyemmüm edin, yüzlerinizi, ellerinizi onunla meshedin" (Mâide, 6).
Abdullah şu cevabı verdi:
"Bu âyette Ashaba ruhsat verilmiş olsaydı çok geçmeden su soğuyunca da toprakla teyemmüm etmeye yeltenirlerdi."
Ebû Musa da ona:
"Siz teyemmümü bu sebeple mi hoş bulmuyorsunuz?" dedi. İbnu Mes'ud "Evet!" deyince, Ebû Musa, Abdullah'a:
"Sen Ammâr'ın Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ)'e ne dediğini duymadın mı?"

Dedi ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni bir vazifeyle yola çıkarmıştı. Sefer esnasında cünüb oldum. Su da bulamadım. Bunun üzerine hayvanların bulanması gibi ben de toprağa bulandım. Sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip durumu kendisine arzettim. Bana:
"Sana şöyle yapman kâfi idi!" dedi (ve gösterdi), iki avucuyla yere bir vurdu, sonra avuçlarını çırptı, sonra soluyla (sağ) avucunun sırtını veya sol avucunun sırtını (sağ) avucuyla meshetti. Sonrada onunla yüzünü de meshetti."[861]

-3719 -6- وعند مسلم:]إنَّمَا كَانَ يَكْفِيكَ أنْ تَقُولَ بِيَدِكَ هكَذَا، ثُمَّ ضَرَبَ بِيَدِهِ ا'رْضَ ضَرْبَةً وَاحِدَةً. ثُمَّ مَسحَ الشِّمَالَ عَلى الْيَمِينَ، وَظَاهِرَ كَفِّهِ وَوَجْهَهُ. قَالَ عَبْدُ اللهِ: أوَلَمْ ترَ عُمَرَ لَمْ يَقْنَعْ بِقَوْلِ عَمَّارٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهما[.

6. (3719)- Müslim'in rivayetinde [Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle demiş olmalı]: "Ellerinle şöyle yapman sana yeterdi." Sonra (bizzat göstererek) ellerini bir kere yere vurdu. Sonra soluyla sağını, yani avucunun içini ve dışını meshetti.
Abdullah da: "Görmedin mi, Ömer (radıyallahu anh), Ammâr (radıyallahu anh)'ın sözüne kanaat getiremedi" dedi."[862]

-3720 -7- وفي أخرى:]أنَّ رسولَ اللهِ # قالَ: إنَّمَا يَكْفِيكَ أنْ تَقُولَ هكذَا وَضَربَ بِيَدِهِ ا'رْضَ فَقَبَضَ يَدَيْهِ فَمَسَحَ وَجْهَهُ وَكَفَّيْهِ[. وهذا لفظ الشيخين .

7. (3720)- Bir diğer rivayette şöyle geldi: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Senin şöyle yapman sana yeterdi" buyurdular ve (göstermek için) ellerini yere vurup çırptı, yüzünü ve avuçlarını meshetti." Bu Sahiheyn'in ibaresidir.[863]

-3721 -8- وعن عبدالرحمن بن أبْزَى:]أنّ رَجُ أتَى عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْه فقَالَ: إنِّي أجْنَبْتُ فَلَمْ أجِدْ مَاءً؟ فقَالَ لَهُ :َ تُصَلِّ. فقَالَ عَمَّارٌ: أمَا تَذْكُرُ يَا أمِيرَ الْمُؤمِنِينَ إذْ أنَا وَأنْتَ في سَرِيَّةٍ فأصَابَتْنَا جَنَابَةٌ فلَمْ نَجِدِ المَاءَ. فَأمّا أنْتَ فَلَمْ تُصَلِّ، وَأمَّا أنَا فَتَمَعَّكْتُ في التُّرَابِ وَصَلَّيْتُ؛ فقَالَ #: إنّمَا كَانَ يَكْفِيكَ أنْ تَضْرِبَ
بِيَدَيْكَ ا'رْضَ ثُمَّ تَنْفُخُ ثُمَّ تَمْسَحُ بِهِمَا وَجْهَكَ وَكَفَّيْكَ. فقَالَ عُمَرُ: اتّقِ اللهَ يَا عَمَّارُ. فقَالَ: إنْ شِئْتَ لَمْ أُحَدِّثْ بِهِ. فقَالَ عُمَرُ: نُوَلِّيكَ مَا تَوَلّيْتَ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي، وهذا لفظ الشيخين .

8. (3721)- Abdurrahman İbnu Ebzâ anlatıyor: " Bir adam Hz. Ömer (radıyallahu anh)e gelerek:
"Ben cünüb oldum, su da bulamadım (ne yapayım)?" diye sordu. Hz. Ömer:
"Namaz kılma!" diye cevap verdi. (Orada bulunan Ammâr radıyallahu anh söze girip):
"Ey mü'minlerin emîri! Hatırlıyor musun? Ben ve sen bir seriyyede beraberdik. Cenâbet olduk ve su bulamadık. O zaman sen namaz kılmamış, ben ise toprağa bulanarak kılmıştık. (Sonra da bu durumu

kendisine açınca), Aleyhissalâtu vesselâm bana:
"Ellerini yere vurup sonra üfleyip sonra onlarla yüzünü ve ellerini meshetmen sana kâfi idi" buyurdular" dedi.
Hz. Ömer (radıyallahu anh):
"Ey Ammâr Allah'tan kork!" dedi. Ammâr:
"Dilersen bu hadisi kimseye söylemiyeyim!" deyince, Hz. Ömer
"(Vallahi asla! Bu meselede) seni altına girdiğin sorumlulukla başbaşa bırakıyorum" diye cevap verdi."[864]

-3722 -9- وعند أبي داود:]إنَّمَا كَانَ يَكْفِيكَ أنْ تَقُولَ هكَذَا، وَضَرب بِيَدِيْهِ الأرْضَ ثُمَّ نَفَخَهُمَا ثُمَّ مَسَحَ بِهِمَا وَجْهَهُ وَيَدَيْهِ إلى نِصْفِ الذِّرَاعِ[.وفي أخرى له: »وَلَمْ يَبْلُغِ الْمِرْفَقَيْنِ ضَرْبَةً وَاحِدَةً«.وفي أخرى له: »إلى الْمِرْفَقَيْنِ« .

9. (3722)- Ebû Dâvud'da rivayet şöyledir: ".Sana şöyle yapman yeterli idi" (dedi ve göstermek için) ellerini yere vurdu, sonra onlara üfürüp elleriyle yüzünü ve kollarının yarısına kadar ellerini meshetti."
Yine Ebû Dâvud'un bir başka rivâyetinde: ".sonra ellerini yere vurdu, sonra birbirine vurarak (yapışan toprak parçalarını) çırptı, sonra yüzünü ve kol kemiğinin ortasına kadar kollarını meshetti, dirseğe ulaşmadı (bütün bu mesh ameliyesini yere) bir vuruşta (yaptı).
"Bir diğer rivâyette: ".dirseğe kadar" denmiştir."[865]

-3723 -10- وأخرج الترمذي من هذا الحديث:]أنّ رسولَ الله # أمَرَهُ بِالتَّيَمُّمِ لِلْوَجْهِ وَالْكَفَّيْنِ. قَالَ: وَقَدْ رُوِىَ عَنْهُ أنَّهُ قَالَ: تَيَمّمْنَا مَعَ النَّبيِّ # إلى المَنَاكِبِ وَاŒبَاطِ[.»السَّرِيَّةُ« قطعة م الجيش تبلغ أربعمائة.وقوله »نولِّيكَ ما توليتَ« أى نكلِك إلى ما قلت ونردّ إليك ما وليته نفسك ورضيت لها به .

10. (3723)- Bu hadisten Tirmizî, şu kısmı tahric etmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine (Ammâr'a), yüze ve ellere teyemmüm yapmasını emretti."
(Tirmizî) der ki: "Ammâr'ın şöyle söylediği rivâyet edildi: "Biz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte omuzlara ve koltuk altlarına kadar teyemmüm ettik."[866]

AÇIKLAMA:

1- 3718-3723 numaralar arasında kaydedilen altı rivâyetin hepsi de Ammâr (radıyallahu anh)ın teyemmüm yapması ile ilgilidir. Bu hâdise, kitaplarımızda az çok farklarla değişik vecihlerden rivayet edilmiştir. Teysîr, bunlardan bir kısmını yukarıda gördüğümüz üzere nakletmektedir. Bu rivâyetlerden, özetle şu husûsları tespit etmekteyiz:

1) Hz. Ammâr (radıyallahu anh), henüz vahiy gelmeden, susuz kaldığı bir sefer sırasında şahsî insiyatifi ile teyemmüme benzer bir tatbikatta bulanarak, bütün vucudunu toprağa bulamıştır. Bu tatbikat da, hayvanlardan mülhem olduğu anlaşılmaktadır. Zirâ "Hayvanların toprağa bulanmaları gibi. bulandım" demektedir. Durumu Resulullah'a anlatınca Aleyhissalâtu vesselâm te'yid etmiş, ancak bütün vücudu bulamadan nasıl teyemmüm edeceğini tarif etmiştir.

2) Teyemmüm hususunda Ashab arasında bazı farklı anlamalar mevzubahis olmuştur. Mesela Ebû Musa ile İbnu Mes'ud, Hz. Ömer'le Ammâr arasında farklı anlamalar olduğu anlaşılmaktadır.

***** Hz. Ömer (radıyallahu anh)'in Ammâr'a: "Allah'tan kork!" demesini, şârihler Hz. Ömer'in anlatılan hâdiseyi unutmasına yorarlar. Ammâr İbnu Yâsir'in: "Dilersen bu hadisi kimseye söylemiyeyim" sözüyle şunu demek istediğini belirtirler: "Eğer sen, bu hâdiseyi anlatmamamdaki maslahatın anlatmamdaki maslahattan fazla olacağı kanaatinde isen, ben anlatmaktan vazgeçerim. Zîrâ, mâsiyet olmayan emirlerinde halifemize itaat vâcibtir. Bu sünneti tebliğ işi ise hâsıl olmuştur."

Hz. Ömer'in böyle bir yasak koymak istemediği, hatırlayamamasına rağmen, Ammâr'a güvenerek, sorumluluğu kendinde olmak kaydıyla, rivâyet etmeye izin verdiği anlaşılmaktadır. Zîrâ Hz. Ömer, rivayetin Ebû Dâvud'daki vechinde geldiği üzere te'kidli bir şekilde yemin vererek Ammâr'ı rivayette serbest bırakır: "Asla (onu rivayetten yasaklamak istemem). Allah'a yemin olsun, sen sorumluluğu üzerine aldıkça biz de seni bu işte yetkili kılacağız."

Kaydedilen bu ibare kapalı olduğu için, bu ma'nâya biraz yorum katarak ulaşılmıştır. Hadis üzerine Sindî'nin yorumu özde aynı ise de biraz daha açıktır: "Yani "Seni, girişmiş bulunduğun, bildiğin hususlarda tebliğ ve fetva vazifesi ile yetkili (vâli) kıldık." Sanki, Hz. Ömer, ilk başta hatırlayamadığını ve dolayısıyla onunla fetva vermesini uygun bulmadığını söylemek istedi; ancak sonradan "Ey Ammâr bununla fetva vermekte serbestsin (sana itimadım var, iyice bilmediğin, hatırlamadığın hususlarda cür'etkâr olmazsın)" demiştir." (Sindî'nin açıklaması bitti.)

2- 3722 numaralı hadise göre, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) teyemmümü gösterirken, ellerini kollarının yarısına kadar meshetmiştir, müteakip (3723) numaralı hadise göre ise kolları omuza kadar meshetmiştir. Âlimler bu rivâyetleri Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan teyemmüm'ün nasıl yapılacağını görmezden önce, Sahâbe'nin kendi kendilerine kıyas yoluyla yaptıkları teyemmüm tatbikatı olarak yorumlamıştır. Yâni bu tarzları, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara emretmiş olmaksızın onlar ilk başta yapmışlardır. Sonradan Resulullah göstermiş, Ashab da, aşağıda açıklayacağımız tarza uygun olarak tatbik etmişlerdir. Ne var ki muhaddislerimiz, hadîsleri mensuhtur diye rivayetten vazgeçmeyip, hepsini olduğu şekilde rivâyet etmişler ve eserlerine almışlardır. Bir babta hepsini görmek, şeriatımız için bir zenginlik, ülemâmız için bir fazilettir. Bilhassa Sünen sahipleri, tek bir fakih tarafından bile amel edilen hadisleri, zıddiyet hadisleri olarak kaydedip zaafına dikkat çekmiştir.

Şunu da hatırlatmada fayda var: Fıkhî bablarda, öncelikle en sahih, çoğunluk tarafından amel edilen hadisler kaydedilirken müteâkiben daha zayıf olan ve zıddiyet hadisi dediğimiz, zaafı sebebiyle amelde terkedilmiş olan hadisler kaydedilir. Bu, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud ve Tirmizî'de görülen müşterek prensiptir. İstisnâî olarak Nesâî hazretleri, şayet varsa o babın zayıf hadisini önce kaydedip, sonradan daha sahihlerini kaydederek, öncekinin zaafını belirtir. Bu sözümüz "Nesâî'nin bablarda kaydettiği ilk hadisler zayıftır" şeklinde anlaşılmamalıdır. Bu yanlışlığa düşülmemesi için "şâyet varsa." dedik. Zira, her babta zayıf hadis olması gerekmez. Bu husûsların iltibas edilmemesi için Kütüb-i Sitte imamlarının hadis alma ve kitaplarını tanzim etmede takip ettikleri hususiyetler bir kere

daha okunmalı ve kavranmalıdır.

3- Teyemmüm Nasıl Yapılır?

Teyemmümle ilgili farklı rivayetleri ve gerekli açıklamaları gördükten sonra, ilmihal kitaplarında açıklanan şekilde nasıl teyemmüm edeceğimizi belirtelim:

Teyemmüme başlarken namaz için niyet edilerek besmele çekilir. Hanbelîler besmeleye "vacib" demiştir.

Kollar sıvanmış, parmaklar açılmış olarak eller yeryüzü cinsinden temiz bir şeye (toprak, kum, alçı, mermer, madenî taşlar, kiremit, tuğla, yakut, zümrüt, mercan, kaya tuzu, çamurla sıvanmış duvar) vurulur, ileri sürülüp geri çekilerek kaldırılır.[867]

Kaldırınca, şayet ele yapışmış iri toprak vs. parçaları varsa, eller birbirine yanlarıyla vurularak bunlar çırpılır ve dökülmesi sağlanır. Sonra elin içi ile bütün yüz meshedilir. Yüzün meshi bir kere olur.

Sonra eller önceki şekilde ikinci sefer toprağa vurulur ve eller çırpılarak yapışan iri parçalar silkelendikten sonra sol elin baş parmağını ayırıp, diğer parmakların iç kısmı ile sağ elin dış tarafı parmakların en ucundan başlamak sûretiyle dirseğe kadar meshederek çekmeli, sonra sol el daha dirsekte iken, sağ kolun iç tarafina yönelip, yine sol elin serçe parmağı ile baş parmağını halka edip baş parmağı da beraber olmak üzere, ayası ile, sağ elin dirseğinden itibaren iç tarafı bileğine kadar meshetmeli ve baş parmağının üstüne mesheylemelidir. Tabii ki, bu esnada sağ elin başparmağı içeriye doğru meyillendirilecektir, ta ki elin iç kısmına sol el değmesin, ve parmağın dışına sol elin baş parmağı rahatça değebilsin.

Sağ elin meshi böylece bittikten sonra, aynı şekilde sağ elin içiyle de sol el meshedilir.

Teyemmümde bu tertibe riâyet edilmeli, araya fâsıla girmemelidir.

Ayak ve başa mesh gerekmez. Parmak araları hilâlellenir.

Abdesti bozan haller teyemmümü de bozar. Ayrıca, teyemmümü meşru kılan hallerin kalkması da teyemmümü bozar.[868]

TEYEMMÜMÜ MEŞRU KILAN SEBEPLER ŞUNLARDIR:

1) Suyun bulunamaması.

2) Suyu kullanmaya manî şer'i bir özrün bulunması:

* Su bir mil (yani dörtbin adım) uzakta ise yok farzedilir.
* Su olsa bile yıkandığı taktirde hastalanacak veya hastalığı artacak ise. Bunu tecrübesi veya hâzık müslüman doktorun tavsiyesi ile bilebilir.
* Bazan su yakındadır, ancak almaya gittiği takdirde mal, can ve ırzına veya emânetinde olan şeye bir tehlike gelmesi ihtimâli vardır. Bu durum da teyemmümü meşru kılar.
* Bazan de abdest veya gusle yetecek suyumuz olsa bile miktarca azdır, içmeye su sıkıntısı çıkacaktır. Böyle durumlarda da teyemmüm câizdir.
* Dinimiz, su kullandığı takdirde geçen zaman sebebiyle bayram ve cenâze namazı kaçırılacaksa, bu durumda da teyemmümü tecviz etmiştir. Cuma ve diğer namazlar gibi, bedeli veya kazası olan namazlar için teyemmüme cevaz verilmemiştir.

Teyemmüm, duruma göre hem abdest ve hem de gusül yerine geçen bir temizliktir.

Teyemmümle ilgili teferruat için ilmihal kitaplarına bakılmalıdır.[869]

3724 -11- وعن عمران بن حصين رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]رَأى رَسولُ اللهِ # رَجُ مُعْتَزِ لَمْ يُصَلِّ مَعَ الْقَوْمِ. فقَالَ يَا فُنُ: مَا مَنَعَكَ أنْ تُصَلِّى مَعَ الْقَوْمِ؟ فقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ أصَابَتْنى جَنَابَةٌ وَ مَاءَ. قالَ: عَلَيْكَ بِالصَّعِيدِ فَإنَّهُ يَكْفِيكَ[. أخرجه الشيخان والنسائي وهذا لفظهم .

11. (3724)- İmrân İbnu Husayn (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir kenara çekilmiş halkla birlikte namaz kılmayan bir adam gördü.
"Ey fülan! Halkla birlikte niye namaz kılmıyorsun?" diye sordu. Adam:
"Ey Allah'ın Resulü, cenâbet oldum, su da yok" deyince:
"Toprağı kullan, o sana yeterlidir" buyurdular."[870]

3725 -12- وعن أبي ذر رَضِيَ اللهُ عَنْه]أنَّ رسولَ الله # قال: إنَّ الصَّعِيدَ الطَّيِّبَ وَضُوءُ المُسْلِمِ وَإنْ لَمْ يَجِدْ المَاءَ عَشْرَ سِنِينَ فَإذَا وَجَدَ المَاءَ فَلْيُمِسَّهُ بَشَرَتَهُ فإنَّ ذلِكَ خَيْرٌ[. أخرجه أصحاب السنن، وهذا لفظ الترمذي .

12. (3725)- Ebû Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "On yıl boyu su bulamasa da, temiz toprak müslümanın abdest suyudur. Suyu bulunca, bedenini onunla meshlesin, zira bu daha hayırlıdır."[871]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin vürud sebebiyle ilgili bir hadise var, Teysîr müellifi onu tayyetmiş. Şu halde rivayetin aslı şöyle:[872] "Ebû Zerr Hazretleri anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın yanında bir miktar zekat malı (koyun ve deve) toplanmıştı. Bana: "Ey Ebû Zerr, bunları kıra götür otlat!" emrettiler. Ben Medine'ye üç mil mesafedeki Rebeze'ye gittim. (Yanımda ailem de vardı.) Orada cünüb oldum. İçmeye yetecek kadar suyum vardı. Namazlarımı yıkanmaksızın kılıyordum. (Bu şekilde) beş veya altı gün geçirdim. Sonra Medine'ye Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına döndüm.
"Bu, Ebû Zerr midir?" buyurdular, sükut ettim, cevap vermedim. Tekrar:
"Bu, anasız kalasıca Ebû Zerr değil mi?" buyurdular. Ben:
"Evet ey Allah'ın Resulü, ancak helak oldum!" dedim.
"Niye helak oldun, sebep ne?" diye sordular.
"Ben (kırda) suyu içmede kullandım. Beraberimde ailem de vardı. Cünüb oldum, yıkanmadan namaz kıldım" dedim. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm benim için su emretti. Siyah bir câriye, büyükçe bir tas içerisinde su getirdi. Tas dolu değildi, su, içerisinde çalkalanıyordu. Ben bir devenin gerisinde kuytulanıp yıkanarak Resulullah'a geldim.

"Ey Ebû Zerr, buyurdular, on yıl boyu su bulamasan bile, toprak temizdir. Suyu bulunca, vücudunu onunla meshet."

2- Âlimler, toprakla teyemmüm etmenin sefer hâline mahsus bir ruhsat olmadığı hususunu bu rivayetten çıkarmışlardır. Kişi, mukim bile olsa su bulunmadığı takdirde, toprak temizlikte suyun yerine geçebilecek, on yıl boyunca dahi teyemmüm yapabilecektir. Resulullah, Ebû Zerr (radıyallahu anh)'in teyemmümsüz namaz kılmasını tecviz etmemiştir.

3- Hadisten, ayrıca vaktin çıkmasıyla teyemmümün bozulmayacağı, aynı teyemmüm birçok vakitlerin namazının kılınabileceği hükmü çıkarılmıştır.

4- Hadisin sonunda geçen "Suyu bulunca, bedenini onunla meshet" ibaresi "su ile yıka (yani su ile guslet, su ile abdest al)" demektir. Âlimler, bu ibareden: "Abdest ve teyemmüm beraberce caizdir" ma'nâsının çıkarılmaması gerektiğine dikkat çekerler.[873]

3726-13- وعن ابن عباس رَضِـيَ اللهُ عَنْهمـا أنه قال، وقـد سـئل عن التيمم:]إنَّ اللهَ تَعالى قـالَ في كِتَـابِهِ حِينَ ذَكَر الْوُضُـوءَ: فَاغْسِـلُو وُجُـوهَكُمْ وَأيْـدِيكُمْ إلى المَرافِقِ. وَقَـالَ في الـتَّيَمُّمِ: فَامْسَـحُوا بِوَجُوهِكُمْ وَأيْدِيكُمْ. وَقالَ: وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أيْدِيَهُمَا، وَكانَ السُّنَّةُ في الْقَطْعِ الْكَفَّيْنِ: إنَّمَا هُوَ الْوَجْهُ وَالْكَفَّيْنِ، يَعْنِى التَّيَمُّمِ[. أخرجه الترمذي .

13. (3726)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'a teyemmümden sorulmuştu. Dedi ki:

"Allah Teâlâ Hazretleri, Kitab-ı Mübîn'de, abdesti zikrederken şöyle buyurmuştur:

"Yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayın." Teyemmüm hakkında da şöyle buyurdu: "Yüzlerinizi ve ellerinizi meshedin" (Yine âyet-i kerîme'de Cenâb-ı Hakk) şöyle buyurdular: "Erkek ve kadın hırsızın elini kesin." Hırsızın elini kesmede sünnet (bilekten itibaren) avuç kısmı kesmektir (bilek- dirsek arası kesilmez), öyleyse, teyemmüm yapılacak kısım yüz ve (bileğe kadar) ellerdir.[874]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, teyemmüm yapılacak uzuvlar hakkında İbnu Abbâs'ın farklı bir yorumunu göstermektedir: "Eller, dirseğe kadar değil, bileklere kadar meshedilmelidir. Çünkü, Kur'an'da geçen yed-el kelimesinin, hırsızın cezalandırılması bahsinde, bileğe kadar olan kısım olarak anlaşıldığı görülmektedir." Şu halde İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ), sadece ellerin meshedilmesini teyemmüm için yeterli görmektedir.[875]

3727-14- وعن طـارق:]أنَّ رَجُ أجْنَبَ فَلَمْ يُصَلِّ فَأتَى النبىَّ # فَـذَكَرَ لَهُ ذلِكَ فَقَالَ: أصَـبْتَ. فَأجْنَبَ آخَرُ فَتَيَمَّمَ وَصلَّى فَأتَاهُ فقالَ نَحْوَ مَا قَالَ لِŒخَرِ، يَعْنِى أصَبْتَ[. أخرجه النسائي.

14. (3727)- Târık anlatıyor: "Bir adam cünüb oldu ve namaz kılmadı. Sonra Resulullah'a gelerek,

durumu O'na arzetti. Aleyhissalâtu vesselâm:
"İsabetli davranmışsın!" buyurdular. Bir diğer zât da cünüb olmuştu, teyemmüm edip namazını kıldı. Sonra o da Resulullah'a gidip durumunu arzetti. Aleyhissalâtu vesselâm ona da aynı şeyi söyledi, yani "isabetli davranmışsın!" dedi."[876]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, teyemmüm âyeti nüzûl etmiş olsa bile, henüz yeterince taammüm etmemiş olduğu bir zamanda cereyan eden bir vak'ayı haber vermelidir. Her iki zât da içtihadla hareket ettiği için, her ikisi de isabet etmiş olmaktadır. Gerçi birinci zat, teyemmüm ederek namaz kılma imkânı varken bunu yapmayıp namazı terketmekle isabetsiz bir içtihadda bulunmuştur. Ancak, Resulullah, cevaplarında umûmî şartları gözönüne almış olmalıdır.
Ülemânın rivâyet hakkında yorumu budur.[877]

-3728 -15- وعن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]أصَابَ رَجُ جُرحٌ عَلى عَهْدِ رسولِ اللهِ # ثُمَّ احْتَلَمَ. فَأُمِرَ بِاغْتِسَالِ فَاغْتَسَلَ فَمَاتَ. فَبَلَغَ ذلِكَ النّبىَّ # فقَالَ: قَتَلُوهُ، قَتَلَهُمُ اللهُ. أَسَألُوا إذْ لَمْ يَعْلَمُوا؟ فَإنَّمَا شِفَاءُ الْعِيِّ السُّؤَالُ. إنَّمَا يَكْفِيهِ أنْ يَتَيَمَّمَ، وَأنْ يَعْصِبَ عَلى جُرْحِهِ خِرْقَةً ثُمَّ يَمْسَحَ عَلَيْهَا وَيَغْسِلَ سَائِرَ جَسَدِهِ[. أخرجه أبو داود .

15. (3728)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında bir adam yaralanmış, sonra da ihtilam olmuştu. Kendisine yıkanması emredildi. Adam yıkandı ve öldü. Onun haberi Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ulaşmıştı. (Öfke ile) şunları söyledi:
"Onu öldürmüşler, Allah da onların canını alsın! Madem bilmiyorlardı, niye sormadılar? Bilgisizliğin şifası sualdir. Ona, teyemmüm yeterliydi. Yarasına bir bez sarılmalı ve üzerinden meshedilmeli, sonra da bedeninin geri kalan kısmı yıkanmalıydı."[878]

AÇIKLAMA:

1- Ebû Dâvud'da hadisin Hz. Câbir (radıyallahu anh) vechinde şöyle denir: "Bir sefere çıkmıştık, bizden birine taş isabet etti ve başı yarıldı. Adamcağız, bilahere ihtilam oldu. Ne yapacağı hususunda arkadaşlarına:
"Benim için teyemmüm etmeye bir ruhsat buluyor musunuz?" diye sordu.
"Sen suyu kullanmaya muktedirsin, sana ruhsat göremiyoruz" dediler. Adam yıkandı ve öldü. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına gelince, hâdise haber verildi. (Öfkeyle) şunları söyledi:
"Öldürmüşler! Allah da onları öldürsün! Madem bilmiyorlardı, niye sormadılar. Bilgisizliğin şifası sormaktır. Ona, teyemmüm edip yarasının üzerine bir bez sarması, sonra sarığının üzerini meshetmesi, bedeninin geri kalan kısmını da yıkaması yeterliydi." buyurdular."
2- Hattâbî der ki: "Bu hadiste şu hususlar var:

* Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bilmeden fetva verenleri ayıplamış, ayrıca aleyhlerinde beddua etmiş ve öldürme günahında bulunmuş olmaları vaîdini (tehdid) ifade etmiştir.
* Hadiste, teyemmüm ve vücudun diğer kısımlarını su ile yıkama işi cem edilmiştir. Bunlardan biri tek başına kâfi görülmemektedir. Ashab-ı Re'y der ki: "Kişinin âzâlarından birinin az bir kısmı yaralanırsa su ve teyemmüm cem edilir, çoğunluk kısmı yaralanmışsa sadece teyemmüm yeterli olur." İmam Şâfiî'ye göre yara az da olsa çok da olsa bedenindeki sağlıklı uzuvlar için teyemmüm kâfi gelmez, mutlaka yıkanmalıdır."
3- Şevkâni Neylü'l-Evtâr'da der ki "Câbir hadisi, zarar görmekten korkulduğu takdirde, teyemmüme yönelmenin câiz olduğuna delalet eder. İmam Mâlik, Ebû Hanîfe, iki görüşünden birinde Şâfi'î bu görüştedirler. Ancak Ahmet İbnu Hanbel ve iki görüşünün birinde Şâfi'î, zarar korkusuyla teyemmümün câiz olmayacağına hükmederler." Şevkâni açıklamasına şöyle devam eder: "Hadis, sargılar üzerine meshetmenin vâcib olduğuna da delalet eder. Mamafih bu hükmü te'yid eden daha açık rivayet de gelmiştir. İbnu Mâce, Hz. Ali'den şu hadisi kaydeder: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) sargıların üzerine meshetmemi emretti"
Muhaddisler bu hadisi zayıf bulur ise de Ebû Hanîfe ve Yedi Fakihler ve arkadan gelenler, sargıların üzerine meshetmenin vacib olduğuna hükmetmiştir. Şâfiî hazretleri bir şartla buna katılır: Onun temizlik üzere konmuş olması ve sargının altında sadece zaruri olan şey bulunmasıdır.
Bunlara göre, mezkur mesh su ile olur, toprakla değil.
Ebû Hanîfe'den rivayet edildiğine göre, meshe gerek yoktur, helal da değildir, tıpkı zorluk arzeden ibadet gibi sâkıt olur. Çünkü, yaralı uzuv bir başka uzuv gibidir, abdest âyetinin hükmü bu sakat uzva şâmil değildir.
Hz. Câbir ve Hz. Ali (radıyallahu anhümâ) hadîslerinin senedindeki zayıflık sebebiyle amele elverişle olmadığı belirtilmiş ise de Hz. Câbir hadisinin senedlerinin çokluğu onu güçlendirir ve ihticaca elverişli hale getirir. Onu ayrıca Hz. Ali'nin rivayeti de güçlendirir. Ancak Câbir hadisi, gusül, teyemmüm ve meshi birleştirmeye delâlet etmektedir."[879]

3729-16- وعن عمرو بن العاص رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]احْتَلَمْتُ في لَيْلَةٍ بَارِدَةٍ في غَزْوَةِ ذَاتِ السَّلِاسِلِ فَأَشْفَقْتُ إنِ اغْتَسَلْتُ أنْ أهْلَكَ. فَتَيَمَّمْتُ ثُمَّ صَلَّيْتُ بأصْحَابِى الصُّبْحَ فَذَكَرُوا ذلِكَ لِلنَّبِيِّ # فقَالَ: يَا عَمْرُو، صَلَّيْتَ بِأصْحَابِكَ وَأنْتَ جُنُبٌ؟ فَأخْبَرْتُهُ بِالَّذِى مَنَعَنِى عَنْ اغْتِسَالِ، وَقُلْتُ: إنِّى سَمِعْتُ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ: وَ تَقْتُلُوا أنْفُسَكُمْ إنَّ اللهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيماً فَضَحِكَ رسولُ اللهِ # وَلَمْ يَقُلْ شَيْئاً[. أخرجه أبو داود .

16. (3729)- Amr İbnu'l-Âs (radıyallahu anh) anlatıyor: "Zâtu's-Selâsil Gazvesi'nde, soğuk bir gecede ihtilam oldum. Yıkandığım taktirde helak olacağımdan korktum. Böylece teyemmüm yapıp, arkadaşlarıma sabah namazını kıldırdım.
Bu hadiseyi Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a anlattılar. Bana:
"Ey Amr! Sen cünüb olduğun halde arkadaşlarına namaz mı kıldırdın?" diye sordu. Ben de yıkanmama mâni olan durumu haber verdim ve dedim ki:
"Ben Allah'ın şöyle söylediğini işittim: "Kendinizi öldürmeyin, Allah sizlere karşı rahîmdir" (Nisa 29).

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) güldüler ve hiçbir şey söylemediler."[880]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, soğuk şiddetli olduğu takdirde, teyemmümün cevazına iki cihetten delil görülmüştür:

1- Resululah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tebessüm edip memnûniyet izhâr etmesinden.

2- Amr İbni'l-Âs (radıyallahu anh)'ı davranışı sebebiyle tashihte bulunmayışından. Resulullah, yanında yapılan veya söylenen bir meseleye müdahale etmeyip sükût buyurursa, bu Aleyhissalâtu vesselâm'ın kabul etmesine delil sayılmış ve buna "takrîrî sünnet" denilmiştir. Çünkü, Resûlullah'ın bâtılı te'yid ve tasvip edeceği, bâtıl karşısında sükut edip takrir edeceği kabul edilemez bir haldir. Tebessüm ise, cevaz hususunda, sırf sükût etmekten daha sarih, daha kavî bir delil olur. Resulullah'ın gülmesi, Ashabı'nı, gerektiği zaman isabetli içtihad ederek problemini çözecek seviyede görmenin memnuniyetinden olabilir. Bu hal Resulullah'ın da şânını yüceltir. Zira kendi terbiyelerinin eseri olmaktadırlar.

Hattâbî der ki: "Hadiste, Resulullah'ın, suyu kullanma imkânının yokluğunu, suyun yokluğuna denk tuttuğunu, bu imkansızlığı, beraberinde su olduğu halde susuzluktan korkarak, suyu içmek için saklayıp, telef olmak endişesiyle teyemmümle yetinen insan gibi mülâhaza etmiş olduğunu görmekteyiz."

İbnu Raslân der ki: "Suyu ısıtma imkânı olan kimsenin veya tehlikeyi bertaraf edecek şekilde tedricî olarak yıkayabilecek olan kimsenin, -ki bir uzvu yıkar ve onu örter, sonra bir başka uzvu böylece korumalı olarak yıkayıp abdestini tamamlayabilir- teyemmüm etmesi caiz değildir." Ama buna muktedir olamayan kimsenin teyemmüm edip namaz kılabileceği ekseri ülemâca kabul edilmiş bir ruhsattır.

Şunu da kaydedelim ki, Hasan Basrî ve Atâ rahimehumâllah "ölecek de olsa yıkanmalıdır" derler ve soğuğu özür kabul etmezler. Onlar, İbnu Mes'ud'un daha önce kaydettiğimiz (3718. hadis) şu sözüne dayanmış olmalılar: "Bu âyetle onlara (Ashab'a) ruhsat verilseydi, çok geçmeden, sular soğuyunca da toprakla teyemmüm etmeye yeltenirlerdi."[881]

3730-17- وعن أبي سعيد رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]خَرَجَ رَجُنِ في سَفَرٍ فَحَضَرَتِ الصَّةُ وَلَيْسَ مَعَهُمَا مَاءٌ فَتَيَمَّمَا صَعِيداً طَيِّباً فَصَلَّيَا. ثُمَّ وَجَدَا المَاءَ في الْوَقْتِ. فَأعَادَ أحَدُهُمَا الصَّةَ وَالْوُضُوءَ وَلَمْ يُعِدِ اŒخَرُ. ثُمَّ أتَيَا رَسُولَ اللهِ # فَذَكَرَا ذَلِكَ لَهُ فقَالَ لِلَّذِى لَمْ يُعِدْ: أصَبْتَ السُّنَّةَ وَأجْزَأتْكَ صَتُكَ، وَقالَ لِلَّذِى تَوَضَّأ وَأعَادَ: لَكَ ا‘جْرُ مَرَّتَيْنِ[. أخرجه أبو داود والنسائي .

17. (3730)- Ebû Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "İki kişi bir sefere çıktılar. Derken namaz vakti girdi. Beraberlerinde su olmadığı için temiz toprakla teyemmüm ettiler ve namazlarını kıldılar. Sonra vakti içinde su buldular. Bunlardan biri, abdesti de namazı da iâde etti, diğeri iâde etmedi.

Sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelince durumu anlattılar. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), iâde etmeyene:

"Sünnete isabet ettin, namazın sana yeterlidir!" dedi. Abdesti ve namazı iade eden zâta da:

"Sana iki kat ücret var!" ferman buyurdu."[882]

-3731 -18- وعن ابن عمر رَضِـيَ اللهُ عَنْهما:]أنَّهُ أقْبَلَ مِنْ أرْضِهِ بِالجُرُفِ فَحَضَرَتِ الصَّةُّ بِمَرْبَدِ النَّعِمِ فَتَيَمَّمَ وَصَلَّى ثُمّ دَخَلَ المَدِينَةَ وَالشَّمْسُ مُرْتَفِعَةٌ فَلَمْ يُعِدْ[.

18. (3731)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'in anlattığına göre, "Curuf nâm mevkideki tarlasından dönüyordu. Mirbedu'n-Ne'am (denen deve ağılından) geçerken namaz vakti girdi. Hemen teyemmüm edip namazını kıldı. Sonra Medine'ye döndüğünde güneş henüz yüksekteydi (ve namazın vakti çıkmamıştı). Ama namazını iade etmedi."[883]

-3732 -19- وفي رواية عن نافع:]أنَّهُ أقْبَلَ هُوَ وَابنُ عُمَرَ رَضِـيَ اللهُ عَنْهما مِنَ الْجُرُفِ حَتّى إذَا كَانَا بِالْمَرْبَدِ نَزَلَ عَبْدُاللهِ فَتَيَمَّمَ صَـعِيداً طَيِّباً فَمَسَـحَ بِوَجْهِهِ وَيَـدَيْهِ إلى الْمِرْفَقَيْنِ ثُمَّ صَـلّى[. أخرجه مالك. قلت: وَأخرجه البخارى في ترجمة، والله أعلم .

19. (3732)- Bir başka rivayette, (bu hadiseyi) Nâfî rahimehullah şöyle anlatır: "Ben ve İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), Curuf nâm mevkiden beraber dönüyorduk. Mirbed'e gelince Abdullah devesinden inip, temiz toprakla teyemmüm yaptı, yüzüne dirseklerine kadar ellerine meshetti, sonra namaz kıldı."[884]

AÇIKLAMA:

1- Mirbed, veya Mirbedü'n-Ne'am, Medine'ye bir veya iki mil mesafede bir yer adıdır. Deve ağılı ma'nâsına gelir. Mu'cemu'l-Bûldân'da deve pazarı ma'nâsına geldiği de belirtilir. İbnu Hacer buranın Medine'ye bir mil (dörtbin adım) uzaklıkta olduğunu belirtir. Demek ki, develerin korunduğu, yerine göre alım satımlarının da yapıldığı, Medine dışında bir ağılpazar durumunda bir yer olup Ağıl veya Deve Ağılı diye meşhur olmuştur. Nitekim, bazı şehirlerimizin dışında yakın zamana kadar ve -Erzurum gibi bazılarında hâlen- hayvan pazarı adında yerler mevcut olagelmiştir.
Curuf'un da Medine'ye üç mil mesafede bir yer olduğu belirtilir.
2- Ebû'l-Velid el-Bâcî, Curuf ile Medine arasında namazı kasretmeyi gerektirecek müsâferet mesafesinin bulunmamasını nazar-ı dikkate alarak bu hadisten, hazerde suyun olmaması durumunda teyemmüm yapılabileceğine delil olduğuna dikkat çeker. Ancak İbnu Sahnûn, Muvatta Şerhi'nde babasının şu yorumunu kaydeder: "Hadisin ma'nâsı, "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) abdestliydi" demektir. Çünkü o, rivayet edildiği üzere, her namaz için taze abdest alırdı. Böyle olunca, namaz vakti girince, su olmadığı için, abdeste bedel teyemmüm yaptı."
Muhammed İbnu Mesleme, "İbnu Ömer, namazın (müstehab olan ilk) vaktini kaçırmaktan korktuğu için Mirbed'de teyemmümle namaz kıldı" der.
El-Bâcî, Buhârî'nin tercümede kaydettiği -önceki rivayeti de gözönüne alarak; "Güneş yüksekte olsa da sararmanın başlamış olması muhtemeldir" veya "İbnu Ömer, vaktin daraldığı zannına düşerek

namazı kılmış, sonradan durum tebeyyün etmiş de olabilir" der. Bazı âlimler İbnu Ömer'in vaktin girmesiyle teyemmümünün helal olduğu görüşünde olabileceği te'vilinde de bulunmuştur.
Yeri gelmişken tekrar edelim: Ebû Hanîfe, Şâfiî, İmam Mâlik ve ashâbı, hazerde dahi teyemmümün câiz olduğu görüşündedirler. Ebû Yusuf'la Züfer rahimehümâllah, hazerde olan (yani yolcu olmayan) kimsenin vakit çıksa bile suyu buluncaya kadar teyemmüm yapamayacağı kanaatindedir.
3- 3730 numarada geçen hadisteki birkaç noktayı açıklamada fayda var:
* Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada, "Sünnete isabet ettin" sözüyle "Sünnetle sabit olan, vacib olan şerîate (hükme) tesadüf ettin" demek istemiştir.
* "Sana iki kat ücret var" sözü: "Sana her iki namazın da ayrı ayrı sevabı var, çünkü her ikisi de sahihtir, her ikisi de sevaba layıktır. Allah hiçbir sahih ve güzel ameli ücretsiz, sevabsız bırakmaz" demektir.
* Hattâbî, Meâlim'de bu hadisteki bazı fıkhî hükümlere dikkat çeker.
** Namazı ilk vaktinde kılma hususunda acele davranmak sünnettir, bu hüküm teyemmümle kılınan namazda da, abdestle kılınan namazda da muteberdir. Gerçi bu meselede ülemâ bazı ihtilâfta bulunmamış değildir. Mesela:
*** İbnu Ömer'in "Vaktin başı ile sonu arasında teyemmüm etmede muhayyerdir" dediği rivayet edilmiştir.
*** Atâ, Ebû Hanîfe, Süfyan, Ahmed İbnu Hanbel bu görüştedir. İmam Mâlik de bir kayıdla aynı görüşü benimser. Onun kaydı: "Su bulma ümidi olmayan bir yerde olunursa, vakit kaybetmeden hemen teyemmüm edip namaz kılmak efdaldir" şeklindedir.
*** Zührî, "Vaktin çıkmasından korku hâsıl olmadıkça teyemmüm edilmez" demiştir.
Muhayyer bırakanlar, su bulma ümidi melhuz olduğu için su ile abdest almak için te'hirin cevazına hükmetmişlerdir. Değilse, asıl olan, namazı ilk vaktinde kılmaktır.
4- Teyemmümle Namaz Kılan, Sonra Su Bulursa?
Aynı hadiste (3730) geçen, teyemmümle namaz kılıp, sonra vakit çıkmadan suyu bulan kimse hakkında da ihtilaf edilmiştir.
Hattâbî bu hususta şu görüşleri kaydeder:
* Atâ, Tâvus, İbn Sîrîn, Mekhûl, Zührî, "Namazı iade eder" demiştir.
* Evzâî iadenin müstehab olduğu, vacib olmadığı kanaatindedir.
* İbnu Ömer'in hükmüne dayanan bir grup "İâde etmek gerekmez" demiştir. Şâ'bî, Mâlik, Süfyân-ı Sevrî, Ashab-ı Re'y, Şâfiî, Ahmed ve İshak hep bu görüşü iltizam etmiştir.[885]

SEKİZİNCİ BAB : GUSÜL

(Bu babta altı fasıl var)

BİRİNCİ FASIL

CENABETTEN GUSÜL

*

İKİNCİ FASIL

HAYIZ VE NİFASTAN GUSÜL

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

CUMA VE BAYRAMLARDA GUSÜL

*

DÖRDÜNCÜ FASIL : ÖLÜLERİ YIKAMA VE BU SEBEPLE GUSÜL

*

BEŞİNCİ FASIL: MÜSLÜMAN OLANIN GUSLÜ

*

ALTINCI FASIL : HAMAMLAR HAKKINDA

BİRİNCİ FASIL: CENABETTEN GUSÜL

UMÛMÎ AÇIKLAMA

Gusl, yıkanmak ma'nâsına gelen iğtisâl'in karşılığıdır. Gasl yıkamak demektir. Gusl'ün (yıkanmanın) hakikatı: "Suyun âzâlar üzerinden akması" diye tarif edilmiştir. Âlimler, şerî guslün tamam olması için âzâların "elle de ovulması gerekli midir?" diye ihtilaf etmiş, ekseriyet, "Bu, vacib değildir" demiştir. İmam Mâlik ve el-Müzenî vacib olduğunu söylemiştir. İbnu Battâl, bu hususta, yıkanmaları sırasında abdest uzuvlarının üzerinden elin geçmesi gereğindeki icma ile ihticac etmiş ve "Aralarında fark olmaması sebebiyle, kıyas yoluyla, gusülde de bu vacib olur" demiştir. Ancak, abdest için "elin suya batması yeterlidir" prensibi zikredilerek, böyle bir icmanın olmadığı dolayısıyla İbnu Battâl'ın yaptığı kıyasın da bâtıl olduğu belirtilmiştir.

Dinimizde farz kılınan gusül cenabetten, hayız ve nifas'tan temizlenmek için yapılan gusüldür.[886]

3733 -1- عن أبي هريرة رَضِـيَ اللهُ عَنْه]أنَّ رَسُولَ اللهِ # قـالَ: إذَا جَلَسَ بَيْنَ شُـعَبِهَا ا٬رْبَعِ ثُمَّ جَهَـدَهَا فقَـدْ وَجَبَ الْغُسْلُ[.زاد في روايـة:]وَإنْ لَمْ يُنْزِلْ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي، و هذا

لفظ الشيخين.وعند أبي داود، بَعْدَ قَولهِ ا'رْبَعِ:]فَألْزَقَ الخِتَانَ بِالْخِتَانِ فَقَدْ وَجَبَ الْغُسْلُ[.

1. (3733)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Erkek, kadının dört uzvu arasına çöker ve kadına mübâşeret ederse gusül vacib olur."
Bir rivayette de şu ziyade var: "...İnzal olmasa bile."
Ebû Dâvud'un rivayetinde dört uzvu kelimesinden sonra "..hitana (sünnet mahalli) hitanı kavuşturursa, gusül vacib olur" denmiştir.[887]

3734 -2- وفي رواية مالك، عن عائشة:]إذَا جَاوَزَ الخِتَانُ الخِتَانَ فَقَدْ وَجَبَ الْغُسْلُ فَعَلْتُهُ أنَـا وَرسولُ اللهِ # فَاغْتَسَـلْنَا[. قيل »شُـعَبُهَا ا'ربعُ« رجها وشَـفْرَاهَا، وقيل ساقاها ويداها.ومعنى »جَهدَها« باشرها .

2. (3734)- İmam Mâlik'in Hz. Âişe'den kaydettiği bir rivayette: "Hitân, hitanı geçince gusül vacib olur, ben ve Resulullah böyle yaptık ve yıkandık" denmiştir.[888]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, inzal vâki olmasa da hitan denen sünnet mahallinin, yani erkek uzvunun uç kısmının kadının uzvuna girmesiyle gusül gerektiğini belirtmektedir. Yani guslün vücubu için esas olan, inzâl değil, sünnet mahallinin girmesidir.
Hitân, erkek uzvundaki kısım için kullanılan bir tabirdir. Kadın için de kullanılması, tağlib yoluyladır. Anne ve babaya ebeveyn denmesi gibi.
2- Hadiste dört uzuv diye tercüme ettiğimiz Şu'abu'l-Erbaa tabiri geçer. Şu'ab şube'nin cem'idir. Dilmize girmiş bir tabir olup, bir bütünün bir kısmı, bir parçası ma'nâsına gelir.
Bu dört uzuvla ne kastedildiği hususunda âlimlerin yorumları muhteliftir:
* İki el, iki ayaktır.
* İki ayak, iki uyluk (fahz)dır.
* İki ayak, iki dudaktır (şefr).
* Fercin dört bir yanıdır.
* Ayaklar, bacaklardır.
* Uyluklar ve dudaklardır."
Bu tabirden maksad cimadır, Resulullah kinaye ederek, sarahatten kaçınmıştır" denmiştir.
3- Keza mübâşeret diye tercüme ettiğimiz tabir, ameli ifade eder. Şârihler, bununla erkek uzvunun dahil edilmesinin kastedildiğini belirtirler. Şu halde şer'î cima, bu tavsif edilen şekille tahakkuk etmektedir.[889]

3735 -3- وعن أبي سعيد رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ رسولَ اللهِ #: أرْسَلَ إلى رَجُلٍ مِنَ

اْلأنْصَـارِ فَجَـاءَ وَرَأسُهُ يَقْطُرُ. فقَـالَ رَسولُ الله #: لَعَلّنَـا أعْجَلْنَاكَ؟ فقَالَ: نَعَمْ يَا رَسُولَ اللهِ. قالَ: فـإذَا أُعْجِلْتَ أوْ أقْحَطْتَ فـ غُسْلَ عَلَيْكَ وَعَلَيْكَ الْوُضُوءُ[. أخرجه الشـيخان، وأبو داود، وهـذا لفظ الشيخين.»اْ‘‘قحاطُ« عدم اْ‘‘نزال .

3. (3735)- Ebû Saîd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ensâr'dan birine adam göndererek, yanına çağırttı. Ensârî başından sular damlaya damlaya geldi.
Aleyhissâlatu vesselam:
"Herhalde sana acele ettirdik?" buyurdu. Ensârî:
"Evet ey Allah'ın resulü! deyince:
"Acele ettirilir ve inzal olmazsan gusletmen gerekmez. Sadece abdest gerekir" buyurdular."[890]

3736 -4- وفي أخرى لمسلم:]أنَّ النّبىَّ # قالَ: إنَّما المَاءُ مِنَ المَاءِ[.

4. (3736)- Müslim'in bir diğer rivayetinde: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Suyu (yıkanmayı), su (meninin gelmesi) gerektirir" buyurdu" denmiştir.[891]

3737 -5- وللنسائى، عن أبي أيوب رَضِيَ اللهُ عَنْه مرفوعاً:]المَاءُ مِنَ المَاءِ[.

5. (3737)- Nesaî'nin Ebû Eyyub (radıyallahu anh)'den kaydettiği bir rivayette de Resulullah: "Su, sudan dolayıdır" buyurmuştur.[892]

AÇIKLAMA:

1- Kaydedilen son üç rivayet guslün vacib olması için mutlaka inzal olma gereğini ifade etmektedir. Ancak bu hüküm kesinlikle mensuhtur. Bu meselede ülemânın bi'l-icma kabul ettiği görüş, önceki hadislerde ifade edilen hükümdür: Guslün gerekmesi için, erkek uzvunun baş kısmının girmesi yeterlidir. Sadece Hişam İbnu Urve, A'meş, Süfyan İbnu U-yeyne ve Dâvud-u Zâhirî'nin neshe kâil olmadıkları rivayet edilmiştir. Ashabtan bazılarının da meni gelmediği takdirde cimadan dolayı yıkanma gerekmeyeceği görüşü var ise de: İmam Nevevî, bunların vefatından sonra guslün gerekeceği hususunda ümmet arasında icma vâki olduğu belirtilir. Ebû Hanife, İmam Şâfiî, İmam Mâlik, Ahmed İbnu Hanbel ve bunların tabileri arasında bu meselede ihtilaf yoktur. Zâhirîlerden birçoğu da bu görüştedir.
2- 3735 numaralı hadisteki vak'anın kahramanı, Müslim'in bir rivayetindeki tasrihe göre İtbân İbnu Mâlik'tir, Bedir gâzilerindendir (radıyallahu anh). İbnu Hacer, İtbân'ı, Resulullah'ı evinin bir köşesinde namaz kılıvermesi için çağıranlardan olduğunu, Aleyhissalâtu vesselâm'ın onun evine gelerek, çağırtmasının bu maksadla olabileceğini belirtir. Esasen Müslim'in bir rivayetinde vak'a: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ensar'dan birine uğrayıp, kendisini sesledi (çağırdı)..." diye başlar.

Mamafih bazı rivayetlerde çağırtılan zatın isminin Salih olduğu tasrih edilir. İbnu Hacer, hadisenin taaddüd edebileceğine dikkat çeker.
3- Hadisten Çıkarılan Bazı Hükümler:
* Karîneye göre hüküm caizdir, zira Resulullah Sahâbî'nin gecikmesi ve başından su akma durumunu değerlendirerek, onu acele mi ettirdiğini? ifade buyurmuş, o da "Evet!" demiştir.
* Ashab, Resulullah'ın çağrısına sür'atle icabet etmektedir, gecikmemektedir.
* Her an temizlik üzere bulunmak müstehabtır. Zira İtbân yıkanmak için geciktiği halde, Resulullah itabda bulunmamıştır.[893]

3738 -6- وعن أبيّ بن كعب رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]إنَّمَا كَانَ المَاءُ مِنَ المَاءِ رُخْصَةً في أوَّلِ ا"سَّمِ ثُمَّ نُهِىَ عَنْهَا، وقالَ: إنَّما المَاءُ مِنَ المَاءِ في احْتَمِ[. أخرجه أبو داود والترمذي، وهذا لفظه وصححه .

6. (3738)- Übeyy İbnu Ka'b (radıyallahu anh) anlatıyor: "Su, sudan gerekir" hükmü İslam'ın bidayetinde bir ruhsattı. Sonra bundan nehyedildi." Übeyy ilaveten der ki: "Su, sudan gerekir" hükmü ihtilâm hakkında muteberdir."[894]

AÇIKLAMA:

Rivayet, yıkanmanın gerekmesi için inzal olmayı şart kılan hükmün ihtilam hakkında cârî olduğunu belirtmektedir. Kişi ihtilam olsa ve fakat inzâl olmasa (meni gelmese) yıkanmak gerekmez.[895]

3739 -7- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها:]أنَّ رسولَ اللهِ #: سُئِلَ عَنِ الرَّجُلِ يَجِدُ الْبَلَلَ وَلَمْ يَذْكُرِ احْتِمَاً. قالَ: يَغْتَسِلُ؛ وعَنِ الرَّجُلِ يَرَى أنْ قَدِ احْتَلَمَ، َ يَجِدُ بَلًّ؟ قالَ َ غُسْلَ عَلَيْهِ. قالَتْ أُمُّ سُلَيْمٍ: وَالمَرْأةُ تَرَى ذلِكَ، أعَلَيْهَا غُسْلٌ؟ قَالَ: نَعَمْ. النِّسَاءُ شَقَائِقُ الرِّجَالِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

»الشّقيقُ«: المثل والنظير .

7. (3739)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah'a, "bir kimse elbisesinde ıslaklık bulsa, ancak ihtilam olduğunu hatırlamasa (yıkanması gerekir mi?)" diye sorulmuştu.
"Evet, yıkanmalıdır!" diye cevap verdi. Sonra, ihtilam olduğunu görüp de, yaşlık göremeyen kimseden soruldu:
"Ona gusül gerekmez" dedi. Ümmü Süleym (radıyallahu anhâ) sordu:
"Bunu kadın görecek olursa, kadına gusül gerekir mi?"
Buna da:

"Evet! kadınlar, erkeklerin emsalleridir!" diye cevap verdi."[896]

AÇIKLAMA:

1- Yıkanmanın meni gelmesiyle vacib olacağını tesbit eden rivayetlerden biri de budur: Kişi, çamaşırında meni yaşlığı bulacak olsa ihtilam olduğunu hatırlamasa da yıkanmalıdır. Rüyasında ihtilam olsa bile inzal vâki olmasa, yani çamaşırında yaşlık bulamasa, ona da yıkanma gerekmemektedir. Şu halde guslün medârı, meninin gelmesidir.
2- Kadınların ihtilâm olma durumlarında hüküm erkeklerinki gibidir. Resulullah arada fark olmadığını "Kadınlar, erkeklerin emsâlidir" diyerek ifade buyurmuştur. Şakîk aslında annebaba bir kardeş demektir. Kelime lügat olarak Şekka'dan gelir, yani bölünüp ayrılmak, kopmak demektir. Hz. Havva, Hz. Âdem'in eğesinden yaratılmış olması haysiyetiyle, kadın erkekten kopan bir parça gibi ifade edilmiştir.[897]

3740-8- وعنها رَضِيَ اللهُ عَنْها:]أنَّ أمَّ سُلَيْمٍ رَضِيَ اللهُ عَنْها. سَألَتْ رسُولَ اللهِ # عَنِ المَرْأةِ تَرَى في مَنَامِهَا مَا يَرَى الرَّجُلُ، هَلْ عَلَيْهَا مِنْ غُسْلٍ؟ فقَالَ: نَعَمْ، إذَا رَأتِ المَاءَ. قالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللهُ عَنْها: فَقُلْتُ لَهَا: تَرِبَتْ يَدَاكِ. فقَالَ رسولُ اللهِ #: دَعِيهَا يَا عَائِشَةُ، وَهَلْ يَكُونُ الشَّبَهُ إِّ مِنْ قِبَلِ ذلِكَ؟ إذَا عَ مَاؤُهَا مَاءَ الرَّجُلِ أشْبَهَ الْوَلَدُ أخْوَالَهُ، وإذَا عَ مَاءُ الرَّجُلِ مَاءَهَا أشْبَهَ الْوَلَدُ أعْمَامَهُ[. أخرجه مسلم، وهذا لفظه، ومالك وأبو داود والنسائي .

8. (3740)- Yine Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ümmü Süleym (radıyallahu anhâ) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Rüyasında, erkeğin gördüğünü gören kadın hakkında sorarak, gusül gerekip gerekmeyeceğini öğrenmek istedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Evet!, suyu görürse!" cevabını verdi. Âişe (radıyallahu anhâ) [Ümmü Süleym'e yönelip:]
"Allah hayrını versin(neler söylüyorsun)?"[898] diye ayıpladı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) [Âişe'ye yönelerek]:
"Ey Âişe, bırak onu, (dilediğini sorsun!) Öyle olmasa (çocuklarda anne tarafına) benzerlik olur mu? Kadının suyu erkeğin suyuna üstün gelirse, çocuk dayılarına benzer; erkeğin suyu kadınınkine üstün gelirse, çocuk amcalarına benzer" buyurdular."[899]

3741-9- ولمسلم في أخرى:]أنَّ مَاءَ الرَّجُلِ غَلِيظٌ أبْيَضُ، وَمَاءَ المَرْأةِ رَقِيقٌ أصْفَرُ. فَمَنْ أيِّهِمَا عَ أوْ سَبَقَ يَكُونُ الشَّبَهُ[.ومعنى قولها: »تَرِبَتْ يَدَاكِ« التعجب وا“نكار عليها دون الدعاء .

9. (3741)- Müslim'in bir diğer rivayetinde şu ziyade var: "...Erkeğin suyu koyu ve beyazdır. Kadının suyu sarı ve akışkandır. Bunlardan hangisi üstün olur veya öne geçerse benzerlik hâsıl olur."[900]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Buhârî ve diğer kaynaklarda muhtelif vecihlerden gelmiştir. Hz. Enes'ten gelen bir vechinde Hz. Âişe, Ümmü Süleym'e, "Allah hayrını versin kadınları rezil rüsvay ettin" diyerek müdahale etmiştir. Resulullah da: "Allah senin hayrını versin.." diye Hz. Âişe'ye müdahale etmiştir.
Bazı vecihlerde bu soruyu kimin sorduğu belirtilmez, "Bir kadın sordu" denilir.
Bir rivayette, Ümmü Süleym, mezkur soruyu sorduğunu belirttikten sonra, "bundan utandım" der.
2- Hadiste başlıca şu hususlar dikkatimizi çekmektedir:
* Kadınlar, zaman zaman meraklarını çeken hacâletâver sorularını Resulullah'a sorabilmektedir. Aleyhissalâtu vesselâm bu meselelerde, kadınlara edeb çerçevesinde cevap vermektedir. Resulullah'ın, dinlerini öğrenmede utanma duygusunun bir engel teşkil etmemesi için çevresini bu hususta serbest olmaya teşvik ettiğini daha önce belirttik.
* Resulullah kadınların da ihtilam olduğunu belirtmekte, onların menilerinin erkeğinkinden farklı olduğunu, çocukların anne veya baba tarafına benzemesinin, -bazı rivayetlerde erkek veya kız oluşlarının- bu menilerden birinin önce gelme veya üstün gelme gibi durumlarıyla alâkalı olduğunu söylemektedir. Bu meseleyi biraz daha vâzıh kılmak için, çocuğun cinsiyeti ve benzemesi üzerine, İbnu Hacer'den bilistifade yaptığımız bir tahlili aynen sunuyoruz:[901]

ÇOCUGUN CİNSİYETİ VE BENZEMESİ

Hadis ve âdâb kitaplarında çocuğun cinsiyeti -ve bâhusus insanlar nezdinde matlub olarak erkek çocuk elde etmek- hususunda bâzı rivayetler yer almaktadır. Bunlardan bazıları sağlam bir asla dayanmamakla beraber, bizzat sağlam rivayetlerde yer alanı da mevcuttur.
Sahih rivayetlerde geldiğine göre, Hz. Peygamber bir suale cevap zımnında der ki: "Çocuğun anne veya babasına çekmesine gelince, eğer erkeğin suyu, kadının suyunu geçerse, yani daha evvel gelirse سبق çocuk erkeğe çeker, eğer kadının suyu erkeğin suyunu geçerse çocuk kadına çeker." Müslim'in Hz. Âişe'den olan tahricinde: "Eğer erkeğin suyu, kadının suyuna galebe çalarsa ع çocuk amcalarına benzer, kadının suyu erkeğin suyuna galebe çalarsa ع çocuk dayılarına benzer" denmektedir. Yine Müslim'de Hz. Peygamber'in mevlası Sevbân tarafından rivayet edilen hadiste Resûl-i Ekrem: "Erkeğin suyu beyaz, kadının suyu sarıdır, ikisi birleşir ve bu birleşme ânında erkeğin menisi kadının menisine galebe çalarsa ع Allah'ın izniyle çocuk erkek olur, eğer kadının menisi erkeğin menisine galebe çalarsa çocuk Allah'ın izniyle kız olur" demektedir.
Verdiğimiz misallerde de görüldüğü üzere erkek veya kadın menilerinden birinin diğerine üstün gelme keyfiyyeti, farklı rivayetlerde bazan سبق ve bazanda ع kelimeleriyle ifade edilmiştir. Mezkur hadisler İslam ülemâsı nezdinde çeşitli yorumlara sebep olmuştur. سبق ile meninin rahme evvel gelmesi anlaşıldığı gibi, üstüngelme, galebe çalma yâni ulüvv ع de anlaşılmıştır, ulüvvle de erken gelme سبق kesret ve kuvvetin kastedildiği ileri sürülmüştür. Nevevî, "kesret-i şehvet gibi" diyerek kesret ve kuvvetle sadece meninin kesretinden kinâye olmadığına dikkat çeker.

Meseleyi hadisin farklı vecihleri çerçevesinde ele alan İbnu Hacer, Sevbân tarafından rivayet edilen: "Erkeğin menisi kadının menisine galebe çalarsa erkek olur..." meâlindeki hadisi "realitedeki müşâhedeye" muhalif bularak "müşkil olmakla" damgalar: "Bu hadis bir cihetten müşkildir. Zira, hadise göre, erkeğin suyunun galebe çalması halinde çocuğun kız değil erkek olması ve amcalarına benzemesi gerekmektedir. (...) Halbuki müşahedemiz bunun hilafını ortaya koymaktadır. Zira çocuk bazan erkek olmakta, amcalarına değil dayılarına benzemektedir." Kurtubî der ki: "Sevbân hadisinin tevili, ulüvvden (galebe çalma, üstün gelme) muradın sebk (evvel gelme) olması ile tebeyyün eder."
İbnu Hacer burada ortaya çıkan ihtilâfı hall hususunda şöyle bir izah yapar: "Derim ki: Kurtubî'den naklen söylediğimiz, Hz. Âişe hadisinde geçen ulüvv kelimesinin tevilidir. Sevbân hadisindeki ulüvv kelimesi (tevil olunmaksızın) lügat ma'nâsında alınmalıdır. Böylece sebk (evvel gelme) çocuğun erkek veya kız olmasına sebep ve alâmet olur, ulüvv (üstün gelme) de benzemeye sebep ve alamet olur. (Mesele bu tarzda ele alınınca) yukarıda varlığını öne sürdüğümüz işkâlde ortadan kalkar. Sanki benzemenin sebebi olan ulüvvden murad, içerisinde diğerinin kaybolur derecede azınlıkta (mağmur) kalmasına müncer olacak şekildeki çokluktur. İşte bu çokluk hangi tarafta olursa o cihete benzeme husule gelmektedir. Mesele böyle olunca karşımıza altı durum çıkmaktadır:

1- Erkeğin suyu önce gelir ve daha çok olur, bu halde çocuk hem erkek olur, hem de baba tarafına benzer.

2- Bunun aksi.

3- Erkeğin suyu önce gelir, kadınınki daha çok olur; bu durumda çocuk erkek olur, fakat anne tarafına benzer.

4- Bunun aksi.

5- Erkeğin suyu önce gelir, miktarca ikisininki de eşit olur; bu halde çocuk erkektir, fakat hiç bir tarafa benzemez.

6- Bunun aksi."

Münâvî, İbnu Hacer'in bu taksimatını tamamlayan bir başka şık ilave eder: Her ikisi de aynı anda gelirse, çocuk hünsâ olur.
Cinsiyet mevzuunda bu sahih rivayetlerin dışında umumiyetle, "Denir ki" şeklinde tedlîsi bir ifade ile sunulan rivayetlerin birinde münasebete besmele ve -az önce sahih rivayetten verdiğimiz- dua ile başlayıp, duaya: "Ya Rabbî! Bu münâsebeten bir çocuk verirsen ismini Muhammed koydum derse..." bir diğerinde de: "Cimâdan sonra sağ tarafa yatıp hafif uyunursa -İnşâllah çocuk erkek olur" denmektedir.
Cinsiyetle ilgili bu teferruata yer verişimiz, bu konuda âlimlerin düşüncesini belirtmek ve rivayetlerden sağlam olanını göstermek içindir. Bütün bu izahlar, görüldüğü üzere, nazaridir. Bilhassa cinsiyetin taayyününde, İbnu'l-Kayyim'in dediği gibi, "tabiî bir sebep göstermek imkânsızdır. Burada tek sebep, Cenâb-ı Hakk'ın meşîetidir." Bu mevzuda günümüz tabâbeti de kesin bir şey söylemekten âcizdir.[902]

-3742 -10- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أنَّ رسولَ اللّهِ # قالَ: إنَّ تَحْتَ كُلِّ شَعْرَةٍ جَنَابَةً فَاغْسِلُوا الشَّعْرَ وَأنْقُوا الْبَشَرَ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

10. (3742)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Her bir kılın dibinde cünüblük vardır. Saçları yıkayın, deriyi paklayın."[903]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis vücudda en ufak bir parçanın yıkanmaması halinde cenabetin devam edeceğini belirtmektedir. Tek bir kıl dibi dahi olsa su mutlaka ulaşmalı, tam temizlik hâsıl olmalıdır. Bu hadisten hareketle, bazı âlimler, gusül sırasında saç örgülerinin açılmasının gerektiğini söylemiştir. Bunlara göre, örgü çözülmedikçe saç cenabetten yıkanmış olmaz. İbrahim Nehâî bu görüşte olanlardandır.
Ancak, fukaha kâhir ekseriyetiyle, "Örgü çözülmese de saç diplerine su ulaşırsa bu yeterlidir" demiştir.
2- Paklamak olarak çevirdiğimiz inkâ, deriyi kirlerden, bulaşıklardan temizlemek ma'nâsına gelir. Şu halde deriye suyun ulaşmasına mani olacak kirlerin bedenden paklanması gerekmektedir. Aksi takdirde deriye suyun değmesine mani olan kirler, cenabetin temizlenmesine de mani olur.[904]

-3743 -11- وعن علي رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ رسولَ اللهِ # قالَ: مَنْ تَرَكَ مَوْضِعَ شَعْرَةٍ مِنْ جَنَابَةٍ لَمْ يَغْسِلْهَا فُعِلَ بِهِ كَذَا وَكَذَا مِنَ النَّارِ. قالَ عَلىٌّ رَضِيَ اللهُ عَنْه: فَمِنْ ثَمَّ عَادَيْتُ رَأسِى، فَمِنْ ثَمَّ عَادَيْتُ رَأسِى، فَمِنْ ثَمَّ عَادَيْتُ رَأسِى ثَلاثاً، وَكَانَ يَجُزُّ شَعْرَهُ[. أخرجه أبو داود .

11. (3743)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim, yıkamadan tek bir saç kılının dibini kuru bırakırsa, ateşte nice nice azablara dûçar olacaktır."
Hz. Ali (radıyallahu anh) der ki: "Bu(nu işitmem) sebebiyle başıma düşman oldum. Bu sebeple başıma düşman oldum. Bu sebeple başıma düşman oldum." Nitekim Hz. Ali saçlarını keserdi."[905]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) gusül sırasında bütün bedene suyun değmesinin ehemmiyetini vurgulamak için tek bir kıl dibinin ihmal edilmesinin, ateşte nice azablara sebep olacağını dile getiriyor. Kesin bir miktar vermeksizin nice nice diyerek hem miktarca çokluğa, hem de müddetçe fazlalığa ima etmiş olmaktadır.
2- Hz. Ali (radıyallahu anh), Aleyhissalâtu vesselâm'dan bunu işittikten sonra, acaba bir tek kılın dibine suyun ulaşmasına engel mi olur endişesiyle saçını kestirmiştir. Saçını kestirme hadisesini "Başıma düşman oldum" sözüyle ifade etmektedir. Bu sözü ile saçını kestirmeyi kasdettiğini, rivayetin son cümlesinden anlamaktayız: "Nitekim Hz. Ali saçlarını keserdi" denmektedir.
3- Saç kesme ile ilgili olarak şunu kaydedelim: Dinimiz saçın kesilmesini emretmez. Dileyen keser, dileyen uzatır. Ama başın bir kısmını traş edip, bir kısmını uzatmayı Resulullah yasaklamıştır. Kadınların saç kesmesi yasaklanmıştır.[906]

3744-12- وعن ثوبان رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]اسْتُفْتَى النّبىُّ # عَنِ الْغُسْلِ مِنَ الجَنَابِةِ. قالَ: أمَّا الرَّجُلُ فَلْيَنْشُرْ رَأسَهُ فَلْيَغْسِلْهُ حَتّى يَبْلُغَ أُصُولَ الشَّعْرِ. وَأمَّا المَرْأةُ فَ عَلَيْهَا أنْ َ تَنْقُضَهُ لِتَغْرِفَ عَلى رَأسِهَا ثَّثَ غَرَفَاتٍ بِكَفَّيْهَا[. أخرجه أبو داود .

12. (3744)- Hz. Sevbân (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a cenâbetten temizlenmek hususunda sorulmuştu. Buyurdular ki: "Erkek ise, saçını açsın ve su kılların dibine varıncaya kadar yıkasın. Kadın ise, saçını(n örgüsünü) açmamasının ona bir zararı yok. Başına elleriyle üç kere su avuçlayıp döksün."[907]

AÇIKLAMA:

1- Görüldüğü üzere bu hadis, kadınla erkek arasında saçı açıp açmama hususunda tefrik yapmaktadır: Erkekler açmalıdır, kadınların açması gerekmez.
Ancak ülemâ kadınlar hususunda ihtilaf etmiş, dört ayrı görüş ileri sürmüştür.
* Cumhurun görüşüne göre: Kadının hayız ve cenabetten yıkanmak için saçını çözmesi gerekmez, yeter ki su, içiyle dışıyla saçın her tarafına değmiş olsun. Yani saç diplerine başın derisine, saçın örülmüş salık haldeki kısmının içine dışına su tamamen ve kesinlikle ulaşacak. Şu halde cumhur suyun her tarafa ulaşmasını esas almıştır. Saç örülmüş vaziyette de olsa bu mümkündür. Bu hükme varmada, 3743 numarada Hz. Ali (radıyallahu anh)'den kaydettiğimiz hadisle, konu üzerine gelen başka rivayetlere dayanılmıştır. Bunlardan biri Hz. Ümmü Seleme'den gelmiştir. Ümmü Seleme hadisinde Resulullah: "Suyu her döküşte örgülerini oğuştur" emreder. Başka rivayetler, gusül sırasında Aleyhissalâtu vesselâm'ın saçın derisine değdiğinden emin oluncaya kadar saçlarını parmaklarıyla hilallediğini belirtir.
* İkinci görüşe göre, kadın da saçını her hâlukârda çözmelidir. Bu, İbrahim Nehâî'nin görüşüdür. İbnu'l-Arabî onun bu görüşünü: "Her halde, umumî yıkama emrine dayanmaktadır. Resulullah'ın ruhsatını görmemiş olduğu anlaşılıyor, görseydi buna hükmetmezdi" diyerek yorumlar.
* Üçüncüsü, Ahmed İbnu Hanbel, Hasan Basrî ve Tâvus'un görüşüdür. Buna göre: Hayızdan temizlenirken saç açılmalıdır, fakat cenabetten temizlikte açılmasa da olur. Bu görüş mensupları, Hz. Enes'ten gelen bir rivayeti esas almışlardır: "Kadın hayızdan temizlenince saçını tamamıyla çözer, hıtmi ve üşnân ile yıkar.[908] Cenabetten yıkanırken başına suyu döker ve sıkar." Hz. Âişe'den gelen bir rivayette, hayızdan yıkanırken, Resulullah'ın ona: "Saçını çöz ve yıkan" dediğini göstermekterdir. Bu görüş mensuplarının dayandığı başka rivayetler de var.
* Dördüncü görüşe göre: "Kadınların örülmüş saçlarının bir kısmının içine su ulaşmasa da örgülerini çözmek vâcib değildir. Ama erkeklere ise, içine dışına suyun ulaşması çözmeden mümkün değilse, çözmek vacibtir."
Bu görüş, hem rivayet ve hem de dirayet yönüyle kuvvetlidir. Çünkü sahih rivayetlerin delâletiyle icma, umumî bir şekilde içiyle dışıyla saçın saç dipleri ve bütün derinin yıkanmasının vacib hususunda mün'akid olmuştur. Kadın-erkek ayırımı bu hususta yoktur. Ancak, Şârî aleyhissalâtu vesselâm, kadınların örgülerinin açılmaması hususunda ruhsat tanımıştır. Çünkü onlar saçlıdır ve

saçları örgülüdür, her seferinde örgüyü bozmaları bir zorluk sebebidir. Bu zorluktan dolayı, onları saçlarını çözmekten affetmiştir. Örgülerin çözelmeme ruhsatı, örgünün iç kısmına suyun değmemesi haline de ruhsat getirmiştir. Ancak, saç diplerine su mutlaka değmelidir. Şu halde ruhsat, sallanan kısımla ilgilidir. Erkeklerde böyle bir zorluk olmayacağı için, onlar bu ruhsattan hariç tutulmuşlardır. Saçlarının her tarafına su değmelidir.

Bu ruhsatı te'yid eden bir-iki rivayet kaydedelim: "Hz. Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) çok örgüsü bulunduğunu zikrederek, "Gusül sırasında bunları açayım mı?" diye sorunca:

"Hayır! başına üç kere su döküp (ovuşturman) yeterli!" diye cevap verir.

Keza Hz. Âişe örgülerin çözülmesi gerektiği kanaatini izhâr eden Abdullah İbnu Ömer hakkında şunları söyler:

"Şu İbnu Ömer'e hayret doğrusu! Kadınlara yıkandıkları zaman örgülerini çözmelerini emretmiş! Bari saçlarını traş etmelerini de emretseydi.."

Meseleyle ilgili bu münakaşalardan sonra ilmihale intikal eden nihaî hüküm son maddede kaydettiğimize muvafık olarak şöyledir: "Saçların, sakalların, kaşlar ile bıyıkların aralarına ve altlarındaki cilde kadar su geçecektir. Velev ki bunlar pek sıkı bulunmuş olsun. Binaenaleyh bunların araları ve dipleri kuru kalırsa gusl tamam olmuş olmaz. Şu kadar var ki, kadınların aşağıya sarkmış olan saçlarının her halde yıkanması lâzım değildir. Elverir ki, su bunların diplerine yetişmiş olsun. Erkeklerde ise, bir zaruret bulunmadığı cihetle, böyle sarkmış saçların da her tarafını yıkamak icab eder."[909]

-3745 -13- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها:]أنَّ النّبى #: كَانَ إذَا اغْتَسَلَ مِنَ الجَنَابَةِ بَدَأ فَغَسَلَ يَدَيْهِ. ثُمَّ يَتَوَضَّأ لِلصَّةِ. ثُمَّ يُدْخِلُ أصَابِعَهُ في المَاءِ فَيُخَلِّلُ بِهَا أُصُولَ الشَّعْرِ. حَتّى إذَا ظَنَّ أنَّهُ قَدْ أرْوَى بَشَرَتَهُ أفَاضَ المَاءَ عَلَيْهِ ثَثَ مَرَّاتٍ. ثُمَّ غَسَلَ سَائِرَ جَسَدِهِ. ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَيْهِ[. أخرجه الستة .

13. (3745)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) cenabetten gusledince önce ellerini yıkamaktan başlardı, sonra namaz abdesti gibi abdest alırdı. Sonra parmaklarını suya batırır, onlarla saç diplerini hilallerdi. Deriyi ıslattığı kanaati hasıl olunca tepesinden üç kere su dökerdi. Sonra da bedeninin geri kalan kısımlarını yıkardı. En sonra da ayaklarını yıkardı."[910]

-3746 -14- وفي أخرى:]بَدَأ فَغَسَلَ يَدَيْهِ قَبْلَ أنْ يُدْخِلَهُمَا اۖنَاءَ[.

14. (3746)- Bir diğer rivayette: "...Suya sokmazdan önce ellerini yıkayarak başlardı" denmiştir.[911]

-3747 -15- وفي أخرى:]بَدَأ بِيَمِينِهِ فَصَبَّ عَلَيْهَا مِنَ المَاءِ فَغَسَلَهَا ثُمَّ صَبَّ المَاءَ عَلَى اۖذَى الَّذِى بِهِ بِيَمِينِهِ وَغَسَلَ عَنْهُ بِشِمَالِهِ[. هذا لفظ الشيخين .

15. (3747)- Bir başka rivayette: "Sağ elini yıkayarak başlar, onun üzerine su döker, sonra sağ eliyle vücudundaki ezânın üzerine su döker, sol eliyle de onu yıkardı..." denmiştir. Bu Sahîheyn'in lafzıdır. [912]

-3748 -16- وفي رواية أبي داود. قالت عائشة رَضِيَ اللّهُ عَنْها:]كانَ رسولُ اللّهِ # يُفِيضُ عَلى رَأسِهِ ثَثَ مَرَّاتٍ، وَنَحْنُ نُفِيضُ خَمْساً مِنْ أجْلِ الضَّفْرِ[.

16. (3748)- Ebû Dâvud'un bir rivayetinde şöyle gelmiştir: "Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), başı üzerine üç kere su dökerdi. Biz ise, örmelerimiz sebebiyle beş kere dökerdik."[913]

-3749 -17- وفي رواية للشيخين قالت:]كانَ رسُولُ اللّهِ # إذَا اغْتَسَلَ مِنَ الجَنَابَةِ دَعَا بِشَىْءٍ نَحْوِ الحِبِ فَأخَذَ بِكَفِّهِ فَبَدَأ بِشِقِّ رَأسِهِ ا'يْمَنِ ثُمَّ ا'يْسَرِ. ثُمَّ أخَذَ بِكَفَّيْهِ فقَالَ بِهِمَا عَلى رَأسِهِ[.

17. (3749)- Sahiheyn'in bir rivayetinde şöyle denir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), cenabetten yıkandığı zaman (süt sağılan kab gibi) bir kab(ta su) isterdi. Onu eliyle tutar, başının sağ tarafını yıkayarak başlar, sonra da sol kısmını yıkardı. Sonra iki avucuyla su alır, onlarla başına dökerdi." [914]

-3750 -18- وفي أخرى للبخارى، قالت:]كُنَّا إذَا أصَابَتْ إحْدَانَا جَنَابَةٌ أخَذَتْ بِيَدِهَا الْيُمْنَى عَلى شِقِّهَا ا'يْمَنِ، وَبِيَدِهَا ا'خْرَى عَلى شِقِّهَا ا'يْسَرِ[. »الحِبُ«: المحلب، وهو ا'ناء الذي يحلب فيه .

18. (3750)- Buhârî'nin diğer bir rivayetinde (Hz.Âişe) şöyle demiştir: "(Resulullah'ın zevcelerinden) birimiz cenâbet olduğu vakit, eliyle üç kere başının üzerine su döker, sonra eliyle üç kere sağ tarafına su döker, diğer eliyle de sol tarafına dökerdi."[915]

AÇIKLAMA:

1- Görüldüğü üzere Hz. Âişe'den bazı farklarla yapılan bu rivayetler, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ve zevce-i pâklerinin gusül yapışlarını teferruatı ile açıklamaktadır. Bu rivayetleri şöyle özetleyebiliriz:

a) Önce namaz abdesti gibi abdest almak. Bu maksadla:

* İlk olarak, suyu dökerek ellerini yıkamak.

* Eza (meni bulaşığını) yıkamak. Bazı rivayetlerde "fercini yıkamak" şeklinde daha açık ifade edilmiştir. Böylece, yıkanma sırasında, kaptan avuçla su alınırken, suyun kirlenme ihtimali bertaraf edilmiş olmaktadır.

* Temizlenmiş olan elleri suya batırmak suretiyle abdestini almak, müteakiben geleceği üzere ayakların yıkanması guslün sonuna bırakılacaktır (3751. hadis)

b) Yine ellerini batırıp ıslatarak saç diplerini hilalleyip ıslatmak; böylece yıkamaya geçince dökülen suyun, israf edilmeden başın her tarafına nüfuzunu sağlamak.

c) Üç kere başa su döküp yıkamak. Kadınlar saçları sebebiyle başlarına beş kere su dökmektedirler.

d) Baştan sonra, yine üçer sefer olmak suretiyle vücudun önce sağ, sonra sol tarafı elle ovuşturularak yıkanacaktır.

e) En sonda ayak yıkanacak, böylece, sıçrantılardan hâsıl olan kirlenmeler de son defa temizlenmiş olacaktır.

Vücudun parçalar halinde yıkanmasında iki maksad güdülmüş olsa gerektir.

* Az su kullanılarak israfın önlenmesi..

* Kuru yer kalma ihtimalinin bertaraf edilmesi. Bu tertibe riayet edilmeden rastgele dökülerek yıkanma durumunda bazı noktaların gözden kaçma ihtimali olduğu gibi, yıkanma sırasında gelecek bu çeşit vehimler sebebiyle daha çok su kullanma da melhuzdur. Halbuki, Resulullah yıkanma sırasında da suyun israf edilmesinden sakınmayı prensip ittihaz etmiştir. Vücud parçalar halinde yıkanınca, her bir parça teker teker olunca, dikkatle yıkanmış olmaktadır.

2- Hadislerin ışığında sünnete uygun şekilde guslün nasıl yapıldığını böylece kaydettikten sonra şunu belirtmek isteriz: Gusülde esas olan bütün bedenin yıkanmasıdır. Hanefîlerde yıkanması gereken "beden"e ağız ve burnun iç kısmı da dahildir. Bu yıkama, her ne suretle yerine gelse muteberdir, gusül hâsıl olur. Sözgelimi, ağız ve burnunu da yıkama şartıyla suyun içine banıp çıkmak suretiyle her tarafına suyun değmesini sağlayan kimse gusül yapmış sayılır. Ancak, yukarıdaki rivayetlerdeki tertibe göre yapmak sünnettir ve bu tertiple yapmada "sünnet işlemiş olma" sevabı da vardır.[916]

-3751 -19- وعن ميمونة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]سَتَرْتُ النّبيَّ # وَهُوَ يَغْتَسلُ مِنَ الجَنَابَةِ فَغَسَلَ يَدَيْهِ ثُمَّ صَبَّ بِيَمِينِهِ عَلى شِمَالِهِ فَغَسَلَ فَرْجَهُ وَمَا أصَابَهُ. ثُمَّ مَسَحَ بِيَدِهِ عَلى الحَائِطِ أوِ ا٬رْضِ. ثُمَّ تَوَضّأ وُضُوءَهُ لِلصَّةِ غَيْرَ رِجْلَيْهِ. ثُمَّ أفَاضَ عَلَيْهِ المَاءَ ثُمَّ نَحَّى رِجْلَيْهِ فَغَسَلَهُمَا، هذَا غُسْلهُ مِنَ الجَنَابَةِ[. أخرجه الخمسة.

19. (3751)- Hz. Meymûne (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) cenabetten yıkanırken ben O'na perde oldum, (şöyle yıkanmıştı):

Önce ellerini yıkadı. Sonra sağ eliyle (kaptan) solu üzerine su dökerek fercini ve (meniden) bulaşanları yıkadı. Sonra elini duvara -veya yere- sürdü. Sonra namaz abdesti gibi abdest aldı, ancak ayaklarını yıkamayı terketti. Sonra üzerine su döktü. Sonra ayaklarını çekip yıkadı. Aleyhissalâtu vesselâm'ın cenabetten guslü işte böyledir."[917]

-3752 -20- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما:]أنَّ عُمَرَ سَألَ رسولَ اللهِ # عَنِ الغُسْلِ مِنَ الجَنَابَةِ. فقَالَ يَبْدأُ فَيُفْرِغُ عَلى يَدِهِ الْيُمْنَى مَرَّتَيْنِ أوْ ثَثاً ثُمَّ يُدْخِلُ الْيُمْنى في ا٬نَاءِ. ثُمَّ يَصُبُّ بِهَا عَلى فَرْجِهِ، وَيَدُهُ الْيُسْرَى عَلى فَرْجِهِ، فَيَغْسِلُ مَا هُنَالِكَ حَتّى يُنْقِّيَهُ، ثُمَّ يَضَعُ يَدَهُ الْيُسْرَى عَلى

الـتُّرَابِ إنْ شَـاءَ، ثُـمَّ يَصُـبُّ عَلى يَـدِهِ الْيُسْـرَى حَـتّى يُنَقِّيَـهَـا. ثُـمَّ يَغسِـلُ يَـدَيْـهِ ثَـثاً، وَيَسْـتَنْشِقُ، وَيتَمَضْمَضُ، وَيَغسِلُ وَجْهَهُ وَذِرَاعَيْهِ ثَثاً ثَثاً حَتّى إذَا بَلَغَ رَأسَهُ لَمْ يَمْسَحْ وَأفْرَغَ عَلَيْهَا المَاءَ[. أخرجه النسائي .

20. (3752)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "(Babam) Ömer (radıyallahu anh) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a cenabetten nasıl yıkanacağını sordu. Aleyhissalatu vesselâm dedi ki: "(Kişi) sağ eli üzerine su dökerek başlar, iki veya üç kere döker (ve ovalayıp yıkar). Sonra sağ elini kaba sokar (avuçladığı suyu) ferci üzerine boşaltır, bu sırada sol eli ferci üzerindedir. Dökülen su ile oralarındaki (meni bulaşığı)nı temizleninceye kadar yıkar. Sonra isterse elini toprağa koyar, sonra sol eli üzerine, temizleninceye kadar su döker. Sonra üç kere ellerini yıkar. İstinşakta bulunur (burnuna su çekip yıkar). Mazmaza yapar (ağzına su alıp yıkar). Yüzünü ve kollarını üçer kere yıkar. Başına sıra gelince meshetmez, suyu döker (ve bedeninin geri kalan kısmını yıkar)."[918]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayetlerde gusül yaparken avret yerlerinin yıkanmasından sonra elin toprağa vurulması mevzubahis edilmekte ve İbnu Ömer'in rivaytinde "isterse" kaydı geçmektedir. Şu halde bu, şartlara göre, arzuya bağlı olarak yapılabilecek bir ruhsattır. Rivayetlerden Aleyhissalâtu vesselâm'ın zaman zaman buna yer verdiği anlaşılmaktadır. Günümüzde sabun kullanmak bunu karşılamalıdır.
2- Hadiste avret yerinin yıkanmasında "üç kere su döker" denmiyor; "temizleninceye kadar" deniyor. Şu halde üçleme vazgeçilmez bir vecibe değildir. Vicdanın, temizliğin hâsıl olduğu hususundaki kanaati esastır.
3- Bu rivayetlerdeki diğer bazı farklı ifadeler gusül işinin icrasında Resulullah'ın teferruatta teşeddüt göstermediğini, farzların yerine getirilmesini esas alıp, tâlî hususlarda zamana ve şartlara göre serbest davrandığını ifâde etmektedir.[919]

3753 -21- وعن أم سلمة رَضِـيَ اللهُ عَنْهـا قالت:]قُلْتُ يَا رسولَ اللهِ؟ إنِّى امْرَأة أشُدُّ ضَفْرَ رَأسِى، أفَأنْقُضُهُ لِلْحَيْضَةِ وَالجَنَابَةِ؟ قَالَ: َ، إنَّمَا يَكْفِيكِ أنْ تَحْثِي عَلى رَأسِكِ ثَثَ حَثَيَاتٍ ثُمّ تُفِيضِي عَلَيْكِ المَاءَ فَتَطْهُرِينَ[. أخرجه الخمسة إ البخاري، وهذا لفظ مسلم.»الحَثْيُ«: أخذ الماء بالكفين ورميه على الجسد .

21. (3753)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "(Bir gün) ey Allah'ın Resulü! dedim. Ben çok örgüsü olan bir kadınım. Hayız ve cenabetten yıkanırken örgüleri çözeyim mi?"
"Hayır! buyurdular başının üzerine, ellerine üç kere su avuçlayıp dökmen, sonrada bedenine su döküp yıkanman sana yeterlidir."[920]

3754 -22- وعن عبيد بن عمير الليثي قال:]بَلَغَ عَائِشَةَ رَضِـيَ اللهُ عَنْها. أنّ عَبْدَ اللهِ بْنَ عُمَرَ

يَأمُرُ النِّسَاءَ إذَا اغْتَسَلْنَ أنْ يَنْقُضْنَ رُؤُسَهُنَّ. فقَالَتْ: يَا عَجَبًا بْنِ عُمَرَ وَهُوَ يَأمُرُ النّسَاءَ أنْ يَنْقُضْنَ رُؤُسَهُنَّ؟ أفَ يَأمُرُهُنَّ أنْ يَحْلِقْنَ؟ لَقَدْ كُنْتُ أغْتَسِلُ أنَا وَرَسُولُ اللّهِ # مِنْ إنَاءٍ وَاحِدٍ وَما أزِيدُ أنْ أُفْرِغَ عَلى رَأسِى ثَثَ إفْرَاغَاتٍ[. أخرجه مسلم. »أفرغتُ ا‘‘نَاءِ«: إذا قلبت ما فيه من الماء.

22. (3754)- Ubeyd İbnu Umayr el-Leysî anlatıyor: "Hz. Âişe (radıyallahu anhâ)'ye, Abdullah İbnu Ömer'in, kadınlara yıkandıkları zaman örgülerini açmalarını emrettiği haberi ulaşmıştı, şöyle dedi:
"İbnu Ömer'e hayret doğrusu! Kadınlara başlarını çözmelerini emrediyormuş, bir de traş olmalarını emretmiyor mu? Ben ve Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) aynı kaptan (beraberce) yıkanırdık. Ben, başıma üç kere su dökmekten başka birşey yapmazdım (da Resulullah müdahale edip "örgülerini de çöz" demezdi)."[921]

-3755 -23- وعن قتادة رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنّ أنَسَ بنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه حَدّثَهُمْ: أنّ رسولَ اللّهِ # طَافَ عَلى نِسَائِهِ بِغُسْلٍ وَاحِدٍ[. أخرجه الخمسة إ مسلماً .

23. (3755)- Katâde rahimehullah anlatıyor: "Hz. Enes (radıyallahu anh)'in bize anlattığına göre, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tek bir gusülle, bütün hanımlarını dolaştığı olmuştur."[922]

-3756 -24- وعن أبي رافع رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنّ رَسُولَ اللّهِ #: طَافَ ذَاتَ يَوْمٍ عَلى نِسَائِهِ وَيَغتَسِلُ عِنْدَ هذِهِ وَعِنْدَ هذِهِ. قالَ: فَقُلْتُ لَهُ يَا رسولَ اللهِ أتَجْعَلُهُ غُسًّ وَاحِداً آخِراً؟ قالَ: هذَا أزْكَى وَأطْيَبُ وَأطْهَرُ[. أخرجه أبو داود.»الزّكاءُ«: الطهارة والنّماءُ .

24. (3756)- Ebû Râfi (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir gün bütün hanımlarına uğradı. Her birisinin yanında ayrı ayrı yıkandı. Kendisine:
"Ey Allah'ın Resulü dedim, en sonunda bir kere yıkansanız olmaz mı?"
"(Olmasına olur, ancak) böyle yapmak daha temiz daha hoş ve daha paktır!" buyurdular."[923]

-3757 -25- وعن أبي سعيد الخدرى رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنّ رسولَ اللّهِ # قالَ: إذا أتَى أحَدُكُمْ أهْلَهُ ثُمّ بدَا لَهُ أنْ يُعَاوِدَ فَلْيَتَوَضّأ بَيْنَهُمَا[. أخرجه الخمسة إ البخاري.

25. (3757)- Ebû Saîdi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Biriniz ehline temas eder sonra tekrar etmek dilerse ikisi arasında abdest alsın."[924]

AÇIKLAMA:

Bu hadisler, kişi cünübken yıkanmaksızın, müteakip temaslarda bulunabilip bulunamayacağı ile ilgilidir. İbnu Hacer'in kaydettiğine göre:

1- Cünüb olan bir kimsenin, yıkanmadan, ikinci kere hanımına temas edebilmesi için yıkanmak gerekmediği hususunda ülemâ icma etmiştir.

2- İki temas arasında abdest gerekli midir? Bu hususta ülema ihtilaf eder:

* Ebû Yusuf, "bu müstehab değildir" demiştir.

* Cumhur ise, "müstehabtır" demiştir.

* Zâhirîler ve Mâlikîlerden İbnu'l-Habib, "Vacibtir!" demişlerdir. Bunlar yukarda kaydedilen Ebû Saîd hadisiyle ihticac etmişlerdir.

* Bazıları, Ebû Saîd hadisindeki vudû (abdest) kelimesini lügat ma'nâsında anlayarak, namaz abdestinin değil "yıkama"nın kastedildiğini söylerler ve maksud'un "fercin yıkanması" olduğunu belirtirler. İbnu Huzeyme, bu yıkamanın da bir vecibe değil nedb ifade ettigine kâildir. Zira Ebû Saîd rivayetinin bir veçhinde "...zira yıkamak, tekrar dönmeyi daha aktif kılar" buyurmuştur: "Şu halde der, bu yıkama (abdest) emri "irşad" veya "nedb" içindir." Ebû Saîd hadisindeki emrin vücub değil "nedb" ifade ettiğinin bir başka delili Hz. Âişe'nin bir rivayetidir:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) temas eder, abdest almaksızın tekrar temas ederdi."

3- Bu mesele şöyle bir sual ortaya çıkarmıştır: "Resulullah gecelerini hanımlarıyla taksim etmiş idi. Her kadına bir gece ayırmıştı. Bu durumda, bir gecede hepsini dolaşmak nasıl mümkün olmuştur?
Şöyle cevap verilmiştir: "Taksim meselesinin bir vecibe olması ihtilaflıdır. Ebû Saîd: "Bu Resulullah üzerine vâcib değildi, teberru ve tekerrüm için eşit bir taksime yer vermiştir" der. Ancak ülemâ çoğunlukla bunun vacib olduğunu söyler. Bu durumda Resulullah'ın hepsini dolaşması hanımlarının rızası ile oluyordu." İbnu Abdilberr der ki: "Hadisin ma'nâsı şudur: "Resulullah bunu, seferden döndüğü ve henüz hanımlardan hiç birine muayyen bir gün ayırmamış bulunduğu zamanlarda yapardı. Bu durumlarda hepsini dolaşır, sonra gün taksimi yapar, buna göre yanlarına giderdi. Yine de gerçeği Allah bilir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevceleri hep hürdü. Hürler hakkında Aleyhissalâtu vesselâm'ın sünneti, taksimde adâlet edip hiçbirine günü dışında temas etmemekti." [925]

3758 ـ26ـ وعن عائشـة رَضِـيَ اللهُ عَنْـها:]أنَّ رسولَ اللهِ #: كَانَ يَغْتَسِلُ وَيُصَـلّى الرَّكْعَتَيْنِ بِصَةِ الْغَدَاةِ، وَ أرَاهُ يُحْدِثُ وُضُوءاً بَعْدَ الْغُسْلِ[. أخرجه أصحاب السنن .

26. (3758)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yıkanır, (sabahtan önce) iki rekat namazla sabah namazını kılardı. Gusülden sonra Aleyhissalâtu vesselâm'ın bir de abdest aldığını zannetmiyorum."[926]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın gusülden sonra yeniden abdest almadığını, gusül sırasında aldığı abdestle namaz kıldığını ifade etmektedir.

Tirmizî, bu hükmün Sahâbe ve Tâbiînden pekçok zâtın müşterek görüşü olduğunu belirtir. Hadislerin çoğunda gusle başlarken Resulullah'ın abdest aldığı belirtilmiştir. Bu sebeple gusülden önce abdest almak, herkesçe bilinen sünnetlerden biridir. Fakat, rivayetlerde gusülden sonra da abdest aldığına dâir açıklık gelmemiştir. Aksine Hz. Âişe'den "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) gusülden sonra abdest almazdı" dediği rivayet edilmiştir. Öyleyse, gusül esnasında abdesti bozacak bir hal vukû bulmadıkça bu ilk abdest muteber olmakta, onunla namaz kılanabilmektedir.[927]

-3759 -27- وعنها رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]كُنْتُ أغْتَسِلُ أنَا وَالنّبىُّ # مِنْ إنَاءٍ وَاحِدٍ مِنْ قَدحٍ يُقَالُ لَهُ الْفَرَقُ[.قال سفيان رحمه الله: »الفَرَقُ« ثثةُ آصع .

27. (3759)- Yine Hz. Âişe anlatıyor: "Ben ve Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), farak denen tek bir kaptan beraber guslederdik."

Süfyan der ki: "Bir farak üç sa'dır."[928]

-3760 -28- وفي أخرى عن أبي سلمة قال:]دَخَلْتُ عَلى عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْها. أنَا وَأخُوهَا مِنَ الرَّضَاعَةِ فَسَألْنَاهَا عَنْ غُسْلِ رَسولِ اللهِ # مِنَ الجَنَابَةِ فَدعَتْ بِإنَاءٍ قَدْرَ الصَّاعِ فَاغْتَسَلَتْ، وَبَيْنَنَا وَبَيْنَهَا سِتْرٌ، فَأفْرَغَتْ عَلى رَأسِهَا ثَثاً. قَالَتْ:
وَكَانَ أزْوَاجُ النّبىّ # يَأخُذْنَ مِنَ رُؤُسِهِنَّ حَتّى تَكُونَ كَالْوَفْرَةِ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي، وهذا لفظ الشيخين.»الوَفْرَةُ«: أن يبلغ شعر الرأس إلى شحمة ا‘ذن، والجمة أطول من ذلك .

28. (3760)- Ebû Seleme'nin yaptığı diğer bir rivayette şöyle gelmiştir: "Hz. Âişe (radıyallahu anhâ)'nin yanına girmiştim. Yanımda Hz. Âişe'nin süt kardeşi vardı. Kendisine, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'in cenabetten nasıl yıkandığını sorduk. Bir sa' miktarında bir kap getirtti ve onunla yıkandı. Âişe ile aramızda bir perde vardı. (Yıkanırken) üzerine üç kere su döktü ve dedi ki:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevceleri, saçları kulak memesi civarında olması için saçlarının başlarını alırlardı."[929]

AÇIKLAMA:

1- Birinci rivayet (3759) Hz. Âişe ile Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın aynı zamanda beraberce gusül yaptıklarını ifade etmektedir. İbnu Hacer'in kaydettiğine göre, bazı âlimler bu rivayete dayanarak karı ve kocanın birbirlerinin avret yerlerini görmesinin caiz olduğu hükmünü çıkarmışlardır.

2- Bu hadislerden kadın ve erkeğin, birbirlerinin artığını gusül ve abdestte kullanabilecekleri hükmü çıkarılmıştır. Ayrıca hadis karı ve kocanın aynı anda yan yana gusül yapmalarının caiz olduğunu da ifade etmektedir. İmamlardan Ahmed İbnu Hanbel ile Dâvud-u Zâhirî'nin kadın önce yıkandığı takdirde, onun artığı ile erkeğin gusledemeyeceği görüşünde olduğu rivayet edilmiştir. Ahmed İbnu

Hanbel hakkında aksi görüş de rivayet edilmiştir.

3- Farak bir ölçeğin adıdır. Ne miktar hacme sahip olduğu ihtilaflı ise de, sadedinde olduğumuz rivayette Süfyan İbnu Uyeyne üç sa' olduğunu söylemiştir. İki sa' olduğunu söyleyen de var, ancak umumiyetle üç sa' kabul edilmiştir. Rıtl olarak da onaltı rıtl'dır. Bunların değeriyle ilgili uzun açıklamayı daha önce kaydettik. Burada şu kadarını tekrar kaydedelim: 1 sa' = 4 müddür, 1 müdd = 530 gr'dır. Böylece 1 sa' = 2120 gram civarında yani iki litreyi biraz aşan bir sudur.

Şu halde Hz. Âişe yıkanmada 2,5 litreden az su kullanmıştır. Üç sa' da ortalama dokuz litre civarında bir hacimdir.

Büyük şehirlerimizde su sıkıntısının şiddetle hissedilmeye başlandığı zamanımızda, su kullanımında Nebevî ölçülere riayetin ehemmiyet ve zarureti ortaya çıkmaktadır.

4- İkinci hadiste, Hz. Âişe'nin süt kardeşi olarak zikri geçen zâtın kim olduğu net olarak bilinmemektedir. Çünkü, biri Kesîr, diğeri Abdullah İbnu Zeyd adında iki süt kardeşi mevzubahistir. Süt kardeşle Hz. Âişe'ye gelen Ebû Seleme, Hz. Âişe'nin kız kardeşlerinden Ümmü Gülsüm'ün süt oğludur. Böylece Hz. Âişe onun teyzesi durumundadır. Kadı İyaz der ki: "Bu iki zat, Hz. Âişe yıkanırken, mahrem olan yakının, görmesi haram olmayan baş kısmını görmüştür. Zira görmeyecek olsalar onların yanında fiilen göstermesinin bir ma'nâsı kalmazdı. Göremeyecekleri şekilde olsa onlar: "Âişe bize şöyle anlattı" derlerdi." Aradaki perde, mahremlerinin görmesi haram olan kısımlarının örtülmesi içindir.

Sahâbe-i Kiram hazerâtının önde gelen fakihlerinden olan Hz. Âişe' nin, yıkanma sırasında kullanılacak suyun miktarını zihinlerde tesbit maksadıyla böyle fiilî bir gösterme yolunu tercih etmesi, suda israftan kaçınmanın şeriatımız nazarında ne kadar mühim olduğunu ifade etmesi bakımından cidden manidardır.

5- İkinci rivayetin sonunda geçen "Resulullah'ın zevceleri saçlarını kulak memesi hizasında keserlerdi" şeklinde tercüme ettiğimiz ifade Müslim'deki rivayete göre, Hz. Âişe'nin sözü olmayıp râvi'nin (Ebi Seleme'nin) sözüdür. Kadı İyâz merhuma göre, bu ifade Ezvâc-ı Tâhirât'ın irtihal-i Nebî'den sonraki durumunu tasvir etmektedir. Yani muhtemelen onlar, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından sonra zîneti terkettikleri için saç uzatıp örmekten vazgeçmişlerdir. Zira normalde, saçlarının -o devrin Arap âdeti üzere- uzun ve örgülü olması gerekir. Nitekim 3753 numaralı hadiste Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ)'nin saç örgülerinin çokluğunu zikrederek, gusül sırasında bunları çözüp çözmeyeceği hususunda soru sorduğunu gördük. Ayrıca, Ümmühât-ı Mü'minîn Resulullah'ın sağlığında saçlarını kestiklerine dair rivayet gelmemiştir.

6- Saç tarzını ifade eden vefre'yi, lügâtcılar kulak hizasına kadar uzatma diye açıklarlar. Limme ise, omuza kadar uzanan saça denmiştir. Aksini söyleyenler de olmuştur.[930]

3761 -29- وعن محمد الباقر قال:]كُنّا عِنْدَ جَابِرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْه وَعِنْدَهُ قَوْمٌ فَسَألُوهُ عَنِ الْغُسْلِ فقَالَ: يَكْفِيكَ صَاعٌ. فقَالَ رَجُلٌ: مَا يَكْفِينِى. فقَالَ جَابِر: كَانَ يَكْفِي مَنْ هُوَ أوْفَى مِنْكَ شَعْراً وَخَيْرٌ مِنْكَ، يَعْنِى النّبىَّ #[. أخرجه الشيخان والنسائي .

29. (3761)- Muhammed el-Bâkır rahimehullah anlatıyor: "Hz. Câbir (radıyallahu anh)'in yanında idik. Yanında gusülden soran bir grup insan vardı. Şöyle cevap verdi:

"Bir sa' su sana yeter!" Bir adam:
"Bana kâfi gelmez diye itiraz etti. Hz. Câbir:
"Ama, saçı senden daha çok ve senden daha hayırlı olan zâta yetiyordu!" dedi. Onun burada kasdettiği "hayırlı zât" Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) idi."[931]

-3762 -30- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]كُنْتَ أغْتَسِلُ أنَا وَالنّبىُّ # مِنْ تَوْرٍ مِنْ شَبَهٍ[. أخرجه أبو داود .

30. (3762)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ben ve Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) sarıdan mamul bir kaptan su alarak yıkanırdık."[932]

AÇIKLAMA:

Tevr'i, İbnu Hacer "taştan veya bir başka şeyden imâl edilen tencere" olarak açıklar. Tevr'in maddesi olan şebeh de bakır gibi sarı renkli bir maden olarak açıklanır. Tunç ve benzeri bir madde olabilir, sarı diye tercüme ettik.[933]

-3763 -31- وعن يعلى بن أُميـة رَضِـيَ اللهُ عَنْه قـال:]كَـانَ رَسـولُ اللهِ # رَأى رَجُ يَغْتَسِلُ بِالْبَرَازِ فَصَعِدَ المِنْبَرَ فَحَمِدَاللّه وَأثْنَى عَلَيْهِ. ثُمّ قالَ: إنَّ اللّه حَيِّيٌ سِتيرٌ يُحِبُّ الحَيَاءَ وَالسِّتْرَ فإذَا اغْتَسَلَ أحَدُكُمْ فَلْيَسْتَتِرْ[. أخرجه أبو داود والنسائي .

31. (3763)- Ya'la İbnu Ümeyye (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) açıkta (izarsız) yıkanan bir adam görmüştü. Derhal minbere çıkarak, Allah'a hamd ve senâda bulunduktan sonra:
"Allah diridir ve ayıpları örtücüdür, hayayı ve örtünmeyi sever. Öyleyse biriniz yıkanınca örtünsün" buyurdu."[934]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Cenâb-ı Hakk'ın Settâr (örtücü) ismini hatırlatarak, o ismin gereği olarak kulların örtünmelerini istediğini belirtmektedir. Şu halde bu emri yerine getirmek, Allah'ın ahlâkı ile ahlâklanmak ma'nâsına gelir. Böylece mü'minler haya ve örtünmeye teşvik edilmiş olmaktadır.[935]

-3764 -32- وعن أبي السمح رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كُنْتُ أخْدُمُ النّبىَّ # فَكَانَ إذَا أرَادَ أنْ يَغْتَسِلَ قالَ: وَلِّنِى قَفَاكَ. فأُوَلِّيهِ قَفَاى فَأسْتُرُهُ بِهِ[. أخرجه النسائي .

32. (3764)- Ebû's-Semh (radıyallahu anh) anlatıyor:"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a hizmet ediyordum. Yıkanmak isteyince:

"Bana enseni dön!" derdi. Ben de ensemi dönerdim. Böylece ona perde olurdum."[936]

3765-33- وعن أم هانئ بنت أبي طالب رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]ذَهَبْتُ إلى رَسُولِ اللهِ # عَامَ الْفَتْحِ فَوَجَدْتُهُ يَغْتِسلُ وَفَاطِمَةُ ابْنَتُهُ تَسْتُرُهُ بِثَوْبٍ[. أخرجه مسلم .

33. (3765)- Ümmü Hâni Bintu Ebî Tâlib (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "(Mekke'nin) Fethi gününde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın yanına gittim. O'nu yıkanır buldum. Kızı Fâtıma da bir giyecekle O'na perde yapıyordu."[937]

3766-34- وعن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهما:]أنَّ النّبىَّ #: اغْتَسَلَ فَأُتِىَ بِمِنْدِيلٍ فَلَمْ يَمَسَّهُ وَجَعلَ يَقُولُ بِالْمَاءِ هكذَا[. أخرجه النسائي .

34. (3766)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yıkanmıştı. (Kurulanması için) bir havlu getirildi. Onunla kurulanmayıp:

"Su(yun) ıslaklığı ile böyle (daha iyi)!" buyurdular."[938]

3767-35- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]كَانَتْ الصَّةُ خَمْسِينَ، وَالْغُسْلُ مِنَ الجَنَابَةِ سَبْعَ مَرَّاتٍ، وَغَسْلُ الثَّوْبِ مِنْ الْبَوْلِ سَبْعَ مَرَّاتٍ. فَلَمْ يَزَلْ رسولُ اللهِ # يَسْألُ حَتّى جُعِلَتِ الصَّةُ خَمْساً وَغُسْلُ الجَنَابَةِ مَرَّةً وَغُسْلُ الْبَوْلِ مِنَ الثَّوْبِ مَرَّةً[. أخرجه أبو داود .

35. (3767)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor:"Namaz elli vakitti, cenabetten gusül de yedi defa idi. Elbiseden sidiğin yıkanması da yedi defa idi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (azaltılmasını Cenâb-ı Hakk'tan) taleb ede ede namaz beş'e, cenabetten gusül bire, elbiseden sidiğin temizlemesi bir kereye indirildi."[939]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Mi'rac sırasında cereyan eden hadiseyi kasdetmiş olmalı. Ancak, Mi'râc gecesiyle ilgili rivayette sadece namaz mevzubahis edilmektedir: Cenâb-ı Hakk'la mülâkat yapmış olarak dönmekte olan Resulullah Hz. Musa'ya uğrar. Hz. Musa: "Rabbin ümmetine ne emretti?" diye sorar. Resulullah: "Elli vakit namaz!" deyince Hz. Musa bunun çok olduğunu söyler, azaltılması için Allah Teâlâ'ya müracaat etmesini tavsiye eder. Resulullah'ın müracaatı üzerine namaz bir miktar azaltılır. Dönüşte Hz. Musa'ya tekrar uğrar. Hz. Musa miktar için "Ümmetin bunu da yapamaz, tekrar müracaat et,

azalttır tavsiyesinde bulunur.
Resulullah bu şekilde mükerrer müracaatlarda bulunur ve beşe kadar indirtir. Hz. Musa buna da çok derse de Resulullah tekrar müracaat etmekten utanır.
İşte bu rivayette, sadedinde olduğumuz hadiste zikri geçen gusül ve elbise temizliği mevzubahis edilmez.
Dehlevî der ki: "Elbisenin bir kere yıkanması Şâfiînin mezhebine göredir, onlarda üç kere yıkamak mendubtur. Ebu Hanîfe'ye göre görülmeyen pisliğin yıkanması üç kerede tahakkuk eder, bu vacibtir."
Hanefî fakihlerden Burhânuddin el-Merginânî der ki: "Necaset iki çeşittir, görülen ve görülmeyen. Görülenin temizliği, onun izâlesiyle sağlanır. Görülmeyenin temizliği , yıkayanın "pisliğin temizlendiğine dair zann-ı gâlibi" hasıl oluncaya kadardır. Tekrar, pisliğin çıkması içindir, üç rakamının tesbiti, zann-ı galib çoğunlukla üçte hâsıl olduğu içindir. Bu hususu şu hadis de teyid eder: "Biriniz uykudan uyandığı zaman üç sefer yıkamadıkça elini suya batırmasın."
Hadisin mânası: "Hıtmînin yıkandığı su ile yetinirdi (onunla birlikte cenabetten de temizlenmeye niyet ederdi)" demektir.[940]

-3768 -36- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]رُبَّمَا اغْتَسَلَ رَسولُ اللهِ # مِنَ الجَنَابَةِ ثُمَّ جَاءَ فَاسْتَدْفَأَ بِى فَضَمَمْتُهُ إلىَّ وَأنَا لَمْ أغْتَسِلْ[. أخرجه الترمذي .

36. (3768)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Bazen Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) cenabetten yıkanır, sonra (üşümüş olarak gelip) bana sokulup benim ısıtmamı isterdi, ben de O'nu bağrıma bastırıp ısıtıyordum. Bundan dolayı ben ayrıca yıkanmıyordum."[941]

-3769 -37- وعنها رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]كَانَ رَسولُ اللهِ # يَغْسِلُ رَأسَهُ بِالخِطْمِيّ وَهُوَ جُنُبٌ يَجْتَزِئُ بِذلِكَ وَ يَصُبُّ المَاءَ[. أخرجه أبو داود.ومعناه أنه كان يكتفي بالماء الذي يغسل به الخطمى فقط.

37. (3769)- Yine Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) cenabetten yıkanırken başını hıtmî (denen otla) yıkardı. Bununla yetinir, (hıtmîli su) üzerine ayrıca su dökmezdi."[942]

AÇIKLAMA:

Hatmî diye de okunabilen hıtmî'nin temizlikte kullanılan bir bitki olduğu belirtilmektedir. Hadis, Resulullah'ın cenabetten temizlenirken başını hıtmî otunun karıştırılmış yani içerisine ıslatılmış bulunduğu su ile yıkandığını belirtmektedir. Onunla yetinip, üzerine su dökmemesi, hususi hazırlanan bu su ile yıkadıktan sonra saf su ile ikinci bir kere yıkamadığını ifade etmektedir. İbnu Raslân der ki: "Bu iktifa işi, sidr veya hıtmîyi baş üzerine koyup onunla yıkama halinde caizdir. Zira bu yıkama

yeterli olur, ayrıca sırf yıkamak için bir de ikinci su dökmeye gerek kalmaz. Ancak sidri suyun içine atar, sonra onunla başını yıkarsa, bu durumda kâfi gelmez, arkadan ayrıca (durulamak için) saf su icabeder; iltibas edilmemesi için bu hususa dikkat edilmelidir. Muhtemeldir ki, Aleyhissalâtu vesselâm hıtmî karışık olan su ile yıkamazdan önce başını saf su ile yıkayarak başından cenabeti gidermiş, sonra da bedeninin geri kalan âzâlarını yıkamıştır. Ayrıca hıtmînin az olup suyun aslî vasfını fazla değiştirmemiş olması da muhtemeldir."
İbnu Raslân'ın bu tahdidi, suyun tâhir ve mutahhir (temiz ve temizleyici) olması için aslî vasıflarını muhafaza etme şartına binaen koyduğu izah gerektirmeyecek bir husustur.
İbnu Raslan "ve la yesubbu aleyhi'l-mâe" ifadesinde geçen "aleyhi"deki zamiri iki şekilde tevil eder: "Baş'a da râci olabilir, hıtmîye de raci olabilir. Zamir "Baş'a raci olunca ma'nâ şöyledir: Hıtmî'yi izale ettiği suyu döker, onu izâleden sonra baş üzerine başka bir su dökmez." Zamir hıtmî'ye râci olduğu takdirde ma'nâ "suyun, bedene taşmasına yer vermezdi" olur.
Hadisin sonunda kaydedilen açıklamayı, Münzirî: "Dedi ki" diyerek kaydeder. Buna göre "Hıtmî ile yıkanan baş cenabeti gidermemiştir. Hıtmî bulaşığının gitmesi için dökülen saf su sırasında cenabetin de gitmesine niyet edilmiştir ve hıtmî bulaşığı çıkınca cenabetten de temizlenilmiş olmaktadır. Hıtmî bulaşığı gidince, cenabetten temizlenmek için yeniden yıkanmaya gerek yoktur" demek olmaktadır.
Bu teferruatı bilmekte fayda var. Zira çeşitli kokular, losyonlar, temizlik maddeleri ile karışık haldeki mayilerle cenabetten temizlenirken bunların bilinmesi gerekir. Şerîatımıza göre, bir mayi temiz bile olsa, içerisine katılan yabancı madde ile temizleyicilik vasfını kaybeder. Sözgelimi gülsuyu ile cenabetten temizlik yapılamaz. Bu, onun pis addedilmesinden dolayı değildir. Dinin koyduğu temizleyicilik vasfı olmamasından dolayıdır. Suyun hem temiz, hem de temizleyici olması için aslî ve tabiî vasıflarını koruması lazım: Rengi, kokusu, tadı, akıcılığı değişmemelidir. İbnu Raslân'ın açıklamaları ile ileri sürdüğü ihtimallerin hepsi Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hıtmî karışık su ile yıkandığına dair çok vecîz şekilde gelen rivayeti bu prensip çerçevesinde açma gayretinden ileri gelmektedir.[943]

3770- 38- وعنها رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]كُنَّا نَغْتَسِلُ وَعَلَيْنَا الضَّمَادُ، وَنَحْنُ مَعَ رَسولِ اللهِ # مُحِّتٍ وَمُحْرِماتٍ[. أخرجه أبو داود .

38. (3770)- Yine Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Biz Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın beraberinde ihramlı ve ihramsız her iki durumda da bulunduk. Bu esnada saçlarımız yapıştırılmış bulunduğu halde yıkanırdık."[944]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen zımâd, lügat açısından sargı ma'nâsına gelir. en-Nihâye'de İbnu'l-Esir der ki: "Aslı, bağlamaktır. Rahatsız uzvun bağlandığı beze denmiştir. Sonra yara vs. üzerine, sargısız bile olsa, ilaç koymaya denmiştir."
Şârihler bu hadiste zımâd ile, saçı sabit tutmak için sürülen maddenin kastedildiğini belirtirler. Bu madde tîyb denen kadınlara ait sürünme maddesi de olabilir, başka bir şey de. Fakat rahatsız uzva

sarılan bez değil. Bu durumda mâna şöyle olur: "Biz saç örgülerimizi zamk, tîyb, hıtmî vs. ile yapıştırır, sonra da yıkanırdık, tîyb vs.den sürdüğümüz yapıştırma, tutturma maddesi örgüler açılmadığından, olduğu şekilde kalırdı."
Ma'nânın şöyle olabileceği de belirtilmiştir: "Biz yıkanır ve hıtmînin yıkandığı su ile iktifa ederdik de ondan sonra başka bir su kullanmazdık. Yani, hıtmîyi temizlediğimiz su ile cenabetten de yıkanmaya niyet eder, sonra gusül için ayrıca başka bir su kullanmazdık." İstinbat edilen bu ma'nâyı Hz. Âişe'den kaydettiğimiz bir önceki hadisin (3769) de teyid ettiği belirtilmiştir.[945]

3771 -39- وعن علي رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كَانَ رَسُولُ اللهِ # يُقْرِئُنَا الْقُرآنَ عَلى كُلِّ حَالٍ مَالَمْ يَكُنْ جُنُباً[. أخرجه أصحاب السنن، واللفظ للترمذي وصححه .

39. (3771)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), cünüb olmadıkça her halimizde bize Kur'an okutup ta'lim ederdi."[946]

3772 -40- وفي أخرى للنسائى:]كَانَ رَسولُ اللهِ # يَخْرُجُ مِنَ الخَءِ وَيَقْرَأُ الْقُرآنَ وَيَأكُلُ اللَّحْمَ وَلَمْ يَكُنْ يَحْجُبُهُ مِنَ الْقُرآنِ شَىْءٌ لَيْسَ الجَنَابَةُ[.

40. (3772)- Nesâî'nin bir başka rivayetinde şöyle gelmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) helâdan çıkınca Kur'an okur, bizimle et yerdi. Cenabet halinden başka hiçbir şey O'nunla Kur'an arasına perde olmazdı."[947]

AÇIKLAMA:

Bu hadislerde, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın cünüb hali dışında yani abdestli veya abdestsiz olduğu halde Kur'an-ı Kerim'i okuduğunu, okuttuğunu haber vermektedir. Helâdan çıkınca veya et yiyince Kur'an okuması, bunun caiz olduğunu göstermek içindir. "Et" yemenin zikredilmesi, etin bulaşık bırakan, arkadan eli ve ağzı yıkamayı gerektiren bir bulaşmaya sebep olması sebebiyledir. Böylece bu çeşit bulaşıkların da Kur'an okumaya mâni olmadığı belirtilmiş oluyor, yeter ki cenabet kirliliği olmasın. Küçük hades'in Kur'an okumaya mani olmadığı hususunda ülemânın icmaından bile bahsedilmiştir.
Cünübün ve hayızlının Kur'an okuması meselesi biraz ihtilaflıdır. Büyük ekseriyet haram olduğunda ittifak etmiştir. İmam Mâlik cünübün tek âyet ve o miktarda Kur'an'ı okuyamayacağını söylerse de hayızlının okuyabileceğini, aksi takdirde Kur'an'ı unutacağını söylediği rivayet edilmiştir. "Çünkü demiştir, hayız müddeti günlerce uzar, cenabet hali uzamaz." İkrîme ve İbnu'l-Müseyyeb'in de cünüb'ün Kur'an okumasında beis görmedikleri kaydedilmiştir.
Kur'an-ı Kerim'in cenabetken okunabileceği iddiası daha ziyade, Müslimde yer alan bir rivayete dayanır. Orada Hz. Âişe (radıyallahu anhâ): "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bütün hallerinde Allah'ı zikrederdi" buyurmaktadır.
"Bütün hallerinde" deyince buna cenâbet hali de dahildir, zikrullah'ın içinde Kur'an kırâati de

dahildir.
Keza İbnu Abbas'tan kaydedilecek olan müteakip rivayetde bu görüşü teyid edecektir.
Bu iddiaya şu şekilde cevap verilmiştir: Hz. Âişe'nin rivayeti, sadedinde olduğumuz Ali (radıyallahu anh) hadisiyle tahsis edilmiştir. Yanihadiste geçen zikrullah tabirinin âmm olan ma'nâsı tahsis edilerek "Kur'an kırâatı dışında kalan zikr"diye anlaşılmıştır. Hatta Aynî: "Hz. Âişe'nin hadisi, Hz. Ali'nin hadisine muâraza etmez, arada bir zıtlık yoktur, zira Âişe (radıyallahu anhâ) Kur'an kırâatı dışındaki zikri kasdetmiştir" der. Sübülü's-Selam müellifi de şu açıklamayı yapar: "Hz. Âişe hadisini, Hz. Ali hadisi ile başka birçok hadis tahsis etmiştir. Nitekim bu hadis, büyük ve küçük abdest bozma ve cima halleriyle de tahsis edilmiştir. Nitekim âyet-i kerimede de öyle ifade edilmiştir: "(Onlar) Allah'ı ayakta, oturarak ve yanları üstüne yattıkları zaman zikrederler" (Âl-i İmrân 191).[948]

3773 -41- وعن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهما:]أنَّهُ لَمْ يَرَ بِالْقِرَاءَةِ لِلْجُنُبِ بَأساً[. أخرجه رزين. قلت: وَعلقه البخاري، والله أعلم .

41. (3773)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ)'dan rivayet edildiğine göre, O cünüb kimsenin Kur'an okumasında bir beis görmezdi."[949]
Açıklama için önceki rivayete bakılmalıdır.

3774 -42- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]كَانَ رَسولُ اللهِ # إذَا أرَادَ أنْ يَنَامَ وَهُوَ جُنُبٌ غَسَلَ فَرْجَهُ وَتَوَضّأ وُضُوءَهُ لِلصَّةِ[. أخرجه الستة، وهذا لفظ البخاري .

42. (3774)- Hz. Âişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), cünübken uyumak istediği takdirde fercini yıkar ve namaz abdestiyle abdest alırdı."[950]

3775 -43- وفي أخرى لمسلم:]كَانَ إذا أرَادَ أنْ يَأكُلَ أوْ يَنَامَ تَوَضّأ وُضُوءَهُ لِلصَّةِ[.

43. (3775)- Müslim'in bir rivayetinde: "...Yemek veya uyumak istediği zaman namaz abdestiyle abdest alırdı" denmiştir.[951]

3776 -44- وله في أخرى عن عبدالله بن أبي قيس قال:]سَألْتُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْها عَنْ وِتْرِ رَسُولِ اللهِ # وَذَكَرَ الحَدِيثَ، وَفِيهِ قُلْتُ. كَيْفَ كَانَ يَصْنَعُ في الجَنَابَةِ، أكَانَ يَغْتَسِلُ قَبْلَ أنْ يَنَامَ، أوْ يَنَامُ قَبْلَ أنْ يَغْتَسِلَ؟ قَالَتْ: كُلُّ ذلِكَ قَدْ كَانَ يَفْعَلُ. رُبَّمَا اغْتَسَلَ وَنَامَ، وَرُبَّمَا تَوَضّأ فَنَامَ. قُلْتُ: الحَمْدُ للهِ الَّذِى جَعَلَ في ا٬مرِ سَعَةً[.

44. (3776)- Müslim'in, Abdullah İbnu Ebî Kays'tan yaptığı diğer bir rivayette Abdullah derki: "Hz. Âişe (radıyallahu anhâ)'ye Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vitir namazından sordum..." Hadisi zikreder. Hadiste şu ibare de var:
"Hz. Âişe'ye: "Resulullah cünübken ne yapardı, uyumadan önce yıkanır mıydı. Veya yıkanmadan önce

uyur muydu?" diye sordum? Bana şu cevabı verdi: "Bunların hepsini yapardı. Bazan yıkanır ve sonra uyurdu, bazan abdest alır ve uyurdu." Bunu işitince:

"Bu meselede genişlik koyan Allah'a hamdolsun!" dedim.[952]

-3777 -45- وفي رواية أبي داود عن غضيف بن الحارث قال:]قلتُ لعائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها: أرَأيْتِ رسولَ اللهِ # كَانَ يَغْتَسِلُ مِنَ الجَنَابَةِ في أوَّلِ اللَّيْلِ أمْ في آخِرِهِ؟ قالَتْ: رُبَّمَا اغْتَسَلَ في أوّلِ اللَّيْلِ، وَرُبَّمَا اغْتَسَلَ في آخِرِهِ. قُلْتُ: اللهُ اَكْبَرُ، اَلحَمْدُللهِ الَّذِى جَعَلَ في ا'مْرِ سَعَةً. قُلْتُ: أرَأيْتِ رسولَ اللهِ #، كَانَ يُوتِرُ أوّلَ اللَّيْلِ أمْ آخِرَهُ؟ قالَتْ: رُبَّمَا أوْتَرَ أوّلَ اللَّيْلِ وَرُبَّمَا أوْتَرَ آخِرَهُ. قُلْتُ: اللهُ أكْبَرُ، الحَمْدُللهِ الَّذِى جَعَلَ في ا'مْرِ سَعَةً. قُلْتُ: أرَأيْتِ رسُولَ اللهِ # كَانَ يَجْهَرُ بِالْقُرآنِ أمْ يَخْفِتُ بِهِ؟ قالَتْ: رُبَّمَا جَهَرَ بِهِ، وَرُبَّمَا خَفَتَ بِهِ قُلْتُ: اللهُ أكْبَرُ، الحَمْدُللهِ الَّذِى جَعَلَ في ا'مْرِ سَعَةً[.

45. (3777)- Ebû Dâvud'un rivayetine, Gudayf İbnu'l-Hâris der ki: "Hz. Âişe (radıyallahu anhâ)'ye sordum:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) cenabetten gecenin başında mı yıkanırdı sonunda mı?"
"Bazan başında, bazan da sonunda yıkanırdı" dedi. Ben:
"Allahu ekber! bu meselede genişlik veren Allah'a hamdolsun!" dedim ve tekrar sordum.
"Vitir namazını gecenin evvelinde mi kılardı, âhirinde mi?"
"Bazan evvelinde bazan âhirinde kılardı" dedi. Ben:
"Allahu ekber! Bu meselede genişlik veren Allah'a hamdolsun!" dedim ve tekrar sordum:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Kur'ân'ı açıktan mı okurdu sessiz mi okurdu?"
"Bazan açıktan okur bazan da sessiz okurdu" dedi. Ben:
"Allahu ekber! dedim. Bu meselede kolaylık koyan Allah'a hamdolsun!"[953]

-3778 -46- وفي رواية الترمذي وأبي داود أيضاً:]كَانَ رسولُ اللهِ # يَنَامُ وَهُوَ جُنُبٌ وَ يَمَسُّ مَاءً[.
قال الترمذي: »وَقَدْ رُوِىَ عَنْهَا أنّهُ كَانَ يَتَوضّأُ قَبْلَ أنْ يَنَامَ وَهُوَ أصَحُّ« .

46. (3778)- Tirmizî ve Ebû Dâvud'un bir rivayetinde de şöyle gelmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), cünübken uyur ve hiç suya dokunmazdı."
Tirmizî derki: "Hz. Âişe'den, Aleyhissalâtu vesselâm'ın uyumazdan önce abdest aldığı da rivayet edilmiştir ve bu rivayet en sahih olanıdır."[954]

-3779 -47- وفي رواية للنسائى:]كَانَ إذَا أرادَ أنْ يَأكُلَ أوْ يَشْرَبَ غَسَلَ يَدَيْهِ ثُمَّ يَأكُلُ أوْ يَشْرَبُ[.

47. (3779)- Nesâî'nin bir riveyetinde: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yemek veya içmek istediği zaman ellerini yıkar sonra yer içerdi" denmiştir.[955]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayetler, cenabetten temizlenmezden önce yani henüz gusül yapmamış iken:

* Uyunabileceğine,

* Yiyip içilebileceğine,delâlet etmektedir. Böylece Hz. Ali (radıyallahu anh)'den Ebû Dâvud ve başka kitaplarda rivayet edilen: "İçinde köpek, resim ve cünüb bulunan eve (rahmet getiren) melekler girmez" hadisinin zayıflığı -veya bazı te'villerle kabul edilmesi gerektiği- anlaşılmaktadır. Nitekim, Hattâbî, bu hadisin de sıhhatine kaildir ve ma'nâyı şöyle tevcih eder: "Buradaki cünübten murad yıkanmaktan hoşlanmayan ve terketmeyi âdet haline getiren kimsedir, yıkanmayı tehir eden kimse değildir." Hattâbî hadisle ilgili açıklamasına devam eder: "...Köpekten de murad beslenmesine izin verilen köpek olmamalıdır, resim de ayak altına atılmış canlı resmi olmalıdır."

2- Cünüb iken, yeme, içme ve uyuma hususlarında dinin sağladığı ruhsat ve kolaylık ashab arasında sevinmeye ve hamdetmeye vesile olmuştur. Çünkü şartları, bunları gerektirebilir. Derhal yıkanma hususunda kesin emir olsaydı bazı zorlukları beraberinde getirecekti. Sahabelerin Allahu ekber demeleri taaccüp ifade eder. Beklemedikleri bir lütufla karşılaşmanın sevincini böyle ifade etmek Arapların adetlerindendir.

3- Her şeye rağmen yani yıkanmayı te'hir etmeye, herhangi bir yıkanma veya abdeste yer vermeden yiyip içmeye ruhsat verilmiş olmasına rağmen avret yerlerinin ve ellerin yıkanması ve hatta abdest alınması müstehabtır. Şunu da belirtelim ki, bu söylenen husus ruhsattır. Azimet, guslün ta'cilidir. Dinî hayatımızın güçlenmesi için ruhsatlarla değil, azîmetlerle amel etme gayretinde olmalıyız. Şu halde guslün ta'cili efdaldir.

4- Bazı âlimler uyumak niyetiyle alınacak abdestle, yemek içmek niyetiyle alınacak abdest arasında fark görmek istemişler; cumhur yeme, içme ve uyuma da namaz abdestiyle abdest alma gereğine kâil olmuştur. Şevkânî: "Bazan namaz abdestiyle abdest almak bazanda elleri yıkamakla iktifa edilmeli" diye hükme bağlar. Ancak "elleri yıkamak'la iktifa edilecek yıkamanın yiyip içmeye mahsus olduğunu, uyumak için ise namaz abdestiyle abdest almak gerektiğini" belirtir: "Çünkü, der bu hususa temas eden hadisler arasında bir ayrılık yok."

5- 3778 numaralı hadiste Vitr namazının da tehir edilebileceğine temas edilmiştir. Vitrin, gecenin evvelinde, ortasında ve âhirinde kılınabileceği başka rivayetlerle sâbittir. İlgili bahiste açıkladığımız için ona girmeyeceğiz.[956]

3780 -48- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]ذَكَرَ عُمَرُ بنُ الخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْه بِرَسُولِ اللهِ # أنَّهُ تُصِيبُهُ الجَنَابَةُ مِنَ اللَّيْلِ. فقَالَ #: تَوَضّأ واغْسِلْ ذَكَرَكَ ثُمَّ نَمْ[. أخرجه الستة، وهذا لفظ الشيخين .

48. (3780)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallahu anh), geceleyin cünüb olduğunu, (ne yapması gerektiğini) sordu. Aleyhissalâtu vesselâm: "Abdest al, uzvunu yıka, sonra uyu!" buyurdular."[957]

3781 -49- وعن نافع قال:]كَانَ ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما إذَا أرَادَ أنْ يَنَامَ أوْ يَطْعَمَ وَهُوَ

جُنُبٌ غَسَلَ وَجْهَهُ وَيَدَيْهِ إلى المِرْفَقَيْنِ وَمسَحَ رَأسَهُ ثُمَّ طَعِمَ أوْ نَامَ[. أخرجه مالك .

49. (3781)- Nâfi rahimehullah anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), cünübken uyumak veya yemek istediği zaman, yüzünü ve dirseklerine kadar ellerini yıkar, başını mesheder, sonra yer veya uyurdu."[958]

-3782 -50- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنّ النّبىَّ # لَقِيَهُ في بَعْضِ طُرُقِ

المَدِينَةِ وَهُوَ جُنُبٌ فَانْخَنَسَ مِنْهُ فَذَهَبَ فَاغْتَسَلَ. ثُمَّ جَاءَ فقَالَ لَهُ: أيْنَ كُنْتَ يَا أبَا هُرَيْرَةَ؟ فقالَ: كُنْتُ جُنُباً فَكَرِهْتُ أنْ أُجَالِسَكَ وَأنَا عَلى غَيْرِ طَهَارَةٍ. قالَ: سُبْحَانَ اللهِ! إنَّ المُؤْمِنَ َ يَنْجُسُ[. أخرجه الخمسة، وهذا لفظ البخاري.
«انخنسَ»: أى استتر واختفى .

50. (3782)- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh)'nin anlattığına göre: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine sokaklarından birinde kendisine rastlamıştır. Ebû Hüreyre bu sırada cünüb olduğu için, Aleyhissalâtu vesselâm'ın nazarından sıvışarak gidip yıkanır gelir. Gelince Aleyhissalâtu vesselâm:
"Ey Ebû Hüreyre neredeydin?" diye sorar.
"Ben cünübtüm, pis pis sizinle oturmak istemedim" cevabında bulunur. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Sübhânallah! (bilmez misin ki) müslüman pis olmaz!" ferman eder."[959]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah'ın "Müslüman pis olmaz" sözünden bazı Zâhirîler "Kâfirin pis olduğu" hükmünü çıkarmışlar ve necâsetu'l-ayn'a nisbet etmişlerdir. Buradan çıkan tabii netice, onların ter ve tükrüklerinin de necis sayılmasıdır. Bu görüşlerini "Müşrikler necis (pis)tir" (Tevbe 28) âyetiyle de delillendirmişlerdir.
Ancak cumhur bu görüşte değildir. Onlar hadisi: "Ondan murad, mü'min âzâları temizdir, çünkü o pislikten kaçınmayı âdet edinmiştir, müşrik onun hilafınadır, çünkü onda necasetten korunma gayreti yoktur." diyerek açıklamışlardır. Yine cumhur, âyeti de şöyle tevil eder: "Ondan murad, onların itikad ve pisliğe bulaşmaları yönüyle de necis olmalarıdır. Nitekim Allah, Ehl-i Kitab'ın kadınlarıyla evlenmeyi mubah kılmıştır. Bilindiği üzere, beraber yatan kimseler kadınların terlerinden sâlim kalamazlar, öyle ise kitabiye kadının terinden erkeğe bulaşır. Bununla birlikte, erkeğe, kitabiye kadının guslü sebebiyle ayrı bir gusül gerekmez, onun sebebiyle de tıpkı müslüman kadın sebebiyle yapılan gusül gerekmektedir. Öyleyse, anlaşılırki canlı olan insan, necisu'l-ayn değildir. Çünkü bu meselede kadınla erkek arasında bir fark mevcut değildir."
2- Ebû Hüreyre'nin sıvışmasının sebebi, 3784 numaralı hadiste görüleceği üzere, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashabından biriyle karşılaşınca onları eliyle meshedip duada bulunması idi. Ebû Hüreyre de zannediyordu ki, cünüb kişi hadesle necis olmuştur. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) mutad üzere, bu halde kendisine meshedip dokunacak diye korkmuştu ve koşarak yıkanmaya gitmiştir. Ama Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onun "ben pisim" sözünden ortaya

çıkan bu anlayışını reddetmiş, "Sübhanallah!" diyerek, bu kadar açık bir hususu bilmemesinden duyduğu hayreti ifade buyurmuştur.

3- Hadisten Çıkarılan Bazı Faydalar:

* Bu hadis, mühim işler sırasında temiz olmanın müstehab olduğuna delildir. Ayrıca fazilet ehli kimselere hürmet ve onları büyükleme ve onlarla beraberliği en mükemmel bir hey'etle (kılıkkıyafetle) yürütmenin müstehab olduğuna da delil teşkil etmektedir.

* Hadiste, tâbi olanların ayrılırken metbu'dan yani tâbi olduğu kimseden izin almasının müstehab olduğu hükmü de çıkarılmıştır. Zira Resulullah, "Neredeydin?" diye sormuştur. Buradan anlaşılmıştır ki, ayrılmazdan (sıvışmazdan) önce O'na, nereye gittiğini haber vermesi gerekirdi.

* Metbû, kendisine tabi olan kimse sormasa bile, onu doğru olana uyarması gerekir.

* Yıkanmayı tehir etmek caizdir.

* Cünübün teri temizdir, çünkü cenabetle bedeni pis olmuyor.

* Kadından sağılan süt de pis değildir.

* Yıkanmazdan önce bir kısım işleri yapmak caizdir.[960]

3783 -51- وعن حذيفة بن اليمان رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ النَّبيَّ #: لَقِيَهُ وَهُوَ جُنُبٌ فَحَادَ عَنْهُ فَاغْتَسَلَ. ثُمَّ جَاءَ فقَالَ: كُنْتُ جُنُباً. قالَ: إنَّ المُسْلِمَ َ يَنْجُسُ[. أخرجه مسلم، واللفظ له، وأبو داود والنسائي .

51. (3783)- Huzeyfe İbnu'l-Yemân (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la bir gün karşılaştığımızda cünüb idim, hemen yolumu çevirip gidip yıkandım. Bilahare gelince:

"(Böyle sizi görünce alelacele sıvışmamın sebebi) cünüb olmam idi!" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Müslüman (cenabetle) pis olmaz ki!" buyurdular."[961]

3784 -52- وفي رواية النسائي:]كَانَ رسولُ اللهِ # إذَا لَقِىَ الرَّجُلَ مِنْ أصْحَابِهِ مَسَحَهُ وَدَعَا لَهُ. قالَ: فَرَأيْتُهُ يَوْماً بُكْرَةً، فَحُدْتُ عَنْهُ. ثُمَّ أتَيْتُهُ حِينَ ارْتَفَعَ النَّهَارُ. فقَالَ: إنِّى رَأيْتُكَ فَحُدْتَ عَنِّى. فَقُلْتُ: ‘نِّى كُنْتُ جُنُباً فَخَشِيتُ أنْ تَمَسَّنِى. فقَالَ رسولُ اللهِ #: إنَّ المُؤْمِنَ َ يَنْجُسُ[. »حَادَ«: أى تنحى .

52. (3784)- Nesâî'nin rivayetinde hadis şöyledir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ashabından bir erkekle karşılaşınca onu mesheder ve ona dua ediverirdi. Bir gün erken vakitte Aleyhissalâtu vesselâm'ı (sokakta) gördüm. Hemen yolumu ondan çevirdim. (Eve gidip yıkandıktan sonra) güneş yükselince yanına geldim. Bana:

"(Sabahleyin) seni görmüştüm, hemen yolunu benden çevirdin!" buyurdular. Ben de açıkladım:

"Çünkü ben cünübtüm (bu halde) bana dokunmanızdan korktum."

"Şurası muhakkak ki dedi Aleyhissalâtu vesselâm, mü'min necis olmaz!"[962]

AÇIKLAMA için 3782 numaralı hadise bakın.

---

[1] Burada kıssa'dan murad, rastgele anlatılan bir hikaye, muhayyel edebi bir vak'a tasviri değildir. Herhangi bir şahsı zemm veya medh gibi, bir hakkı elde etmek, birini hakkından mahrum etmek gibi maksatlarla mesele çıkarmak, meseleyi saptırmak tağyir etmek vs.dir.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/5-7.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/7-8.

[4] Buharî, Edeb: 69; Müslim, Birr: 102, 103, (2606, 2607); Muvatta, Kelam: 16, (2, 989); Ebu Dâvud, Edeb: 88, (4989); Tirmizî, Birr: 46, (1972); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/9.

[5] Tirmizî, Kıyâmet: 61, (2520); Nesâî, Eşribe: 50, (8, 327, 328); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/9.

[6] Bir âyet meali şöyle: "Yüzlerinizi doğudan yana ve batıdan yana çevirmeniz birr (iyi olmak) değildir. Lâkin birr (iyi olan) Allah'a, âhiret gününe, meleklere, kitaba, peygamberlere inanan, O'nun sevgisiyle yakınlarına, yetimlere, düşkünlere, yolculara, yoksullara ve köleler uğrunda mal veren, namaz kılan, zekât veren ve âhidleştiklerinde ahidlerine vefa gösterenler, zorda, darda ve savaş alanında sabredenlerdir..." (Bakara 177).

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/9-14.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/16-17.

[9] Buharî, Zekat: 8; Müslim, Zekât: 63, (1014); Muvatta, Sadakât: 1, (2, 995); Tirmizî, Zekât: 28, (661); Nesâî, Zekât: 48, (5, 57); İbnu Mâce, 28, (1842); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/18.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/18-20.

[11] Müslim, Zühd: 45, (2984); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/21.

[12] Nesâî, Zekât: 49, (5, 59); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/21.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/21-22.

[14] Tirmizî, Kıyamet: 42, (2485); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/22-23.

[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/23-24.

[16] Buharî, Zekât: 36, Edeb: 95; Müslim, İmaret: 87, (1865); Ebu Dâvud, Cihâd: 1, (2477); Nesâî, Bey'a: 11, (7, 144); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/24.

[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/24-25.

[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/25.

[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/25.

[20] Buharî, Zekât: 28; Müslim, Zekât: 57, (1010).

[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/25.

[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/26.

[23] Nesâî, Cihâd: 45, (6, 48-49); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/26.

[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/26-27.

[25] Müslim, Zekât: 39, (995); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/27.

[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/27.

[27] Buharî, Nafakât: 1, İman: 41; Müslim, Zekât: 48, (1002); Nesâî, Zekât: 60, (5, 69); Tirmizî, Birr: 42, (1966); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/28.

[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/28.

[29] Rezin tahric etmiştir. (Cami'üs-Sağîr (Şerhi Feyzu'l- Kadir'de mevcuttur) 6, 235); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/29.

[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/29.

[31] Buharî, Fiten: 24, Zekât: 9; Müslim, Zekât: 58, (101.1); Nesâî, Zekât: 64, (5,77); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/30.

[32] Buharî, Zekât: 9; Müslim, Zekât: 59, (1012); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/30.

[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/30-31.

[34] Rezîn tahriç etmiştir. (Câmi'u's-Sagîr şerhi Feyzu'l-Kâdir'de mevcuttur) 3, 195); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/32.

[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/32.

[36] Tirmizî, Tefsir, Muavvizateyn: 2, (3366); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/32-33.

[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/33.

[38] Buharî, Zekât: 18; Müslim, Zekât: 94, (1033); Muvatta, Sadaka: 8, (2, 998); Ebu Dâvud, Zekât: 28, (1648); Nesâî, Zekât: 52, (5, 61); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/33.

[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/34.

[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/34.

[41] Buharî, Zekât: 10, 9, Menâkıb: 25, Edeb 34, Rikâk: 49, 51, Tevhîd: 24, 36; Müslim, Zekât: 66-67, (1016); Nesâî, 63, (5, 74-75); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/34.

[42] Ebu Dâvud, Zekât: 40, (1677); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/34.

[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/34-35.

[44] Ebu Dâvud, Zekât: 41, (1679-1680); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/35.

[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/35.

[46] Muvatta, Sadaka: 3, (2, 992); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/35.

[47] Ebu Dâvud, Zekât: 33, (1665); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/35-36.

[48] Müslim, Birr: 69 (2588); Tirmîzî, Birr: 82, (2030); Muvatta, Sadaka: 12, (2, 1000); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/36.

[49] Ebu Dâvud, Zekât: 32, (1662); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/36.

[50] Birinci cilt 446.sayfada daha geniş bilgi var.

[51] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/36-37.

[52] Ebu Dâvud, Zekât: 16 (1608); Nesâî, Zekât: 27, (5, 43, 44); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/37.

[53] Müslim, Zekât: 69, (1017); Nesâî, Zekât: 64, (5, 75-76); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/38-39.

[54] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/39.

[55] Buharî, Zekât: 14; Müslim, Zekât: 78, (1022); Nesâî, Zekât: 47, (5, 55-56); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/40.

[56] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/40-42.

[57] Buharî, Zekât: 18; Nafakat: 2; Ebu Dâvud, Zekât: 39, (1676); Nesâî, Zekât: 53, (5,62); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/43.

[58] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/43-44.

[59] Ebu Dâvud, Zekât: 45, (1691); Nesâî, Zekât: 54, (5, 62); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/44-45.

[60] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/45.

[61] Ebu Dâvud, Zekât: 39, (1575); Nesâî, Cuma: 26, (3, 106), Zekât: 59, (5, 63); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/46.

[62] Ebu Dâvud, Zekât: 39, (1673); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/46-47.

[63] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/47.

[64] Buharî, Zekât: 26, 17, 25, Büyû': 12; Müslim, Zekât. 80, (1024); Ebu Dâvud, Zekât: 44, (1685); Tirmizî, Zekât: 34, (671, 672); Nesâî, Zekât: 57, (5, 65); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/48.

[65] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/48-49.

[66] Tirmizî, Zekât: 34, (670); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/49.

[67] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/49.

[68] Ebu Dâvud, Büyû: 86, (3546, 3547); Nesâî, Zekât: 58, (5, 65, 66); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/49.

[69] Bazı âlimler, bu hadiste de erkeğin malının kastedildiğini, malı kadına nisbetin-onun tasarrufunda bulunması sebebiyle mecaz olduğunu, böylece nehyin tahrîm ifâde ettiğini söylemiştir. Ancak İslam dini, kadına erkekten ayrı ve müstakil mülk edinme hakkı tanıması haysiyyetiyle, hadiste kadının şahsî malının kastedilmesi de mâkuldür ve çoğunlukla ulemâ öyle anlamış ve görüleceği üzere o paralelde hüküm getirmiştir.

[70] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/50-51.

[71] Buharî, Zekât: 25; Müslim, Zekât: 79, (1023); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/51.

[72] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/51.

[73] Buhârî, Zekât: 59, Vesâya: 31, Cihâd: 119, 137; Müslim, Hibât: 3, (1621); Muvatta, Zekât: 50, (1, 282); Ebu Dâvud, Zekât: 9, (1793); Tirmizî, Zekât: 23, (668); Nesâî, Zekât: 100, (5, 108, 109).

[74] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/52.

[75] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/52-53.

[76] Buharî, Vesâyâ: 15, 20, 26, Ebu Dâvud, Vesâyâ: 15, (2882); Tirmizî, Zekât: 33, (669); Nesâî, Vesâyâ. 8, (6, 252, 253); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/53.

[77] Ebu Dâvud, Zekât: 42, (1679, 1680, 1681); Nesâî, Vesâyâ: 9, (6, 254, 255); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ

Yayınları: 10/54.

[78] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/54.

[79] Sıla-i rahm, tabiriyle aynı menşe'den olması hasebiyle zevi'lerhâm hakkında da açıklama kaydetmemiz, mevzumuz açısından faydalı olacaktır. en-Nihaye'de şu açıklamaya yer verilir: "Zû-rahm mahrem veya zû-rahm da denen zevi'l-erhâm, akrabalardır. Seninle aranızda neseb bağı olan herkes hakkında kullanılır. Ferâiz'de (miras bahsinde) kadın cihetinden akrabalara zevi'l-erhâm denir ve şöyle ifade edilir: Zu-rahmi mahrem -ve muharrem- bunlar nikahı haram olan kadınlardır: Anne, kız, kız kardeş, hala, teyze gibi. Sahabe ve Tabi'înden ulemanın çoğu bu görüştedir. Ebu Hanîfe ve Ashabı da bu görüştedir.

[80] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/55-57.

[81] Buhari, Edeb: 13; Müslim" Birr: 17, (2555); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/58.

[82] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/58.

[83] Buharî, Edeb: 12; Tirmizî, Birr: 49, (1980); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/58.

[84] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/58-60.

[85] Buhari, Hibe: I5; Müslim, Zekât: 44, (999); Ebu Dâvud, Zekât: 45, (1690); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/60.

[86] Nesâî, Zekât: 82, (5,92); Tirmizî, Zekât: 26, (658); İbnu Mâce, Zekât: 28, (1844); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/61.

[87] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/61.

[88] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/64.

[89] Tirmizî, Rada': 10, (1159); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/65.

[90] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/65-66.

[91] Tirmizî, Radâ: 10, (1161); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/66.

[92] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/66.

[93] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/66.

[94] Buharî, Nikâh: 85, Bed'ü'l-Halk: 6; Müslim, Nikâh: 120-122 (1436); Ebu Dâvud, Nikâh: 41, (2141); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/67.

[95] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/67-68.

[96] Nesâî, Nikâh: 14, (6,68); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/69.

[97] Ebu Dâvud, Nikâh: 43, (2147); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/69.

[98] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/69-70.

[99] Ebu Dâvud, Savm: 74, (2459); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/70-71.

[100] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/71-72.

[101] Buharî, Fedâilul Ashâb: 9, Humus 6, Nafakât: 6,7, Da'avât: 11; Müslim, 80, (2727); Tirmizî, Da'avât: 24, (3405); Ebu Dâvud, Harâc: 20, (2988, 2989), Edeb. 109, (5062, 5063); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/72-73.

[102] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/73-75.

[103] Buharî, Nikâh: 79, Enbiya: 1, Edeb: 31, 85, Rikâk: 23; Müslim, Radâ: 65, (1468); Tirmizî, Talâk: 12, (1188); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/76.

[104] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/76-77.

[105] Tirmizî, Tefsîr Tevbe: (3087); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/78.

[106] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/78-79.

[107] Ebu Dâvud, Nikâh: 42, (2142, 2143, 2144); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/79-80.

[108] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/80.

[109] Kâmus'ta Âsım'ın açıklamasına göre pars, köpek gibi avda kullanılan bir hayvandır. Avladığını yemez sâhibine getirir, uykuyu çok sever. Hikayede kadın kocasının iyi kazanıp ailesine getirdiğini, ailesinin harcama vs. işlerine karışmadığını ifade ediyor. Dışarıda arslan olması, çalışıp kazanmasından kinaye olmalıdır.

[110] Buharî, Nikâh: 82; Müslim, Fedâilü's-Sahâbe: 92, (2448); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/88-90.

[111] Hadisle ilgili teferruatı merak edenler Ahmed Davudoğlu'nun Müslim Şerhi'ne bakabilirler. 10, 308-315. (İbnu Hacer, hadîsin şerhine tam yirmibeş sayfa tahsis eder.)

[112] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/90-93.

[113] Müslim, Radâ: 61, (1469); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/93.

[114] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/93.

[115] Ebu Dâvud, Sünnet: 16, (4679). Bu, Sahiheyn'de geçen uzunca bir hadisten bir parçadır. Müslim, İman 132, (79); Buharî Hayz 6; İbnu Mâce, Fiten 19, (4003); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/94.

[116] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/94-97.

[117] Buharî, Nikâh: 17; Müslim, Zikr: 97, (2740); Tirmizî, Edeb: 31, (2781); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/97.

[118] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/97-98.

[119] Müslim, Zikir: 95, (2738); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/98.

[120] Müslim, Nikâh: 123, (1437); Ebu Dâvud, Edeb: 37, (4870); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/99.

[121] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/99.

[122] Buharî, Nikâh: 108, Edeb: 63; Müslim, Fedâilü's-Sahâbe: 90, (2439); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/99.

[123] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/99-100.

[124] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/100-103.

[125] Buharî, Nikâh: 45, Edeb: 57, 58, Ferâiz: 2; Müslim, Birr: 28-34, (2563-2564); Ebu Dâvud, Edeb: 40, 56, (4882, 4917); Tirmizî, Birr: 18, (1928); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/104-105.

[126] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/105-108.

[127] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/108-109.

[128] Buhari, Cenâiz: 2; Müslim, Selam: 4,(2162); Ebu Dâvud, Edeb: 98, (5030); Tirmizî, Edeb: 1, (2738); Nesâî, Cenâiz: 52, (4,52).

[129] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/109-110.

[130] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/110.

[131] Buhari, Mardâ: 4, Cihâd 171, Nikâh: 71, Ahkâm: 23; Ebu Davud, Cenâiz: 11, (3105); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/111.

[132] Tirmizî, Et'ime: 30, (1834); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/111.

[133] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/111.

[134] Buhârî, İsti'zân: 2 Mezâlim. 22; Müslim, Libas: 114, (2121); Ebû Dâvud, Edeb: 13, (4815).

[135] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/112.

[136] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/112-114.

[137] Buhârî, İsti'zân: 45; Müslim, Selâm: 36, (2183); Muvatta, Kelam: 13, (2, 988, 989); Ebû Dâvud, Edeb: 29, (4852).

[138] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/114.

[139] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/114-115.

[140] Tirmizî, Edeb: 13, (2755); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/115.

[141] Ebû Dâvud Edeb: 165, (5230); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/116.

[142] Ebû Dâvud, Edeb: 165, (5229); Tirmizî, Edeb: 13, (2756); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/116.

[143] Buhârî, İsti'zan: 31, Cuma: 20; Müslim, Selam: 27, (2177); Tirmizî, Edeb: 9, (2750, 2751); Ebû Dâvud, Edeb: 18, (4828); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/116.

[144] Rivâyetin sened yönüyle hasen olması, hükmüyle amel edilebilecek derecede sıhhatli olduğunu ifâde eder.

[145] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/116-119.

[146] Tirmizî, Edeb: 10, (2752); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/119.

[147] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/119-120.

[148] Ebû Dâvud, Edeb: 16, (4825); Tirmizî, İsti'zân: 29, (2723); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/120.

[149] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/120.

[150] Ebû Dâvud, Edeb: 24, (4844, 4845); Tirmizî, Edeb: 11, (2753); Tirmizî'nin rivayetinde: "İzinleri olmadan iki kişinin arasını açması kişiye helâl olmaz" şeklinde gelmiştir; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/121.

[151] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/121.

[152] Ebû Dâvud, Edeb: 14, (4820); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/121.

[153] Ebû Dâvud, Edeb: 17, (4826); Tirmizî, Edeb: 12, (2754); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/121.

[154] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/121.

[155] Müslim, Salât: 119, (430); Ebû Dâvud, Edeb: 16, (4823); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/122.

[156] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/122.

[157] Ebû Dâvud, Edeb: 26, (4848); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/122.

[158] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/122.

[159] Ebû Dâvud, Edeb: 30, (4854); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/123.

[160] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/123.

[161] Ebû Dâvud, Edeb: 15, (4821); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/123.

[162] Ebû Dâvud, Edeb: 15, (4822); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/123.

[163] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/123-124.

[164] Buhârî, Büyû: 38; Zebâih: 31; Müslim, Birr: 146, (2628); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/125.

[165] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/125.

[166] Ebû Dâvud, Edeb: 37, (4869); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/126.

[167] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/126.

[168] Buhârî, İsti'zân: 46; Müslim, Fedâilu's-Sahâbe: 145, (2482). Metin Müslim'e aittir.; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/126-127.

[169] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/127.

[170] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/128-130.

[171] Bu hadis az ileride 3347, 3348 hadislerde kaydedilecek.

[172] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/130-131.

[173] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/131-132.

[174] Müslim, İmân: 93, (54); Ebû Dâvud, Edeb: 142, (5193); Tirmizî, İsti'zân: 1, (2589); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/133.

[175] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/133.

[176] Buhârî, Edeb: 27; Müslim, Birr: 66, (2586); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/133.

[177] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/133-134.

[178] Ebû Dâvud, Edeb: 122, (5124); Tirmizî, Zühd: 54, (2393); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/135.

[179] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/135-136.

[180] Ebû Dâvud, Edeb: 122, (5125); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/136.

[181] Tirmizî, Zühd: 54, (2394); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/136.

[182] Tirmizî, Birr: 60, (1998); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/137.

[183] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/137-138.

[184] Müslim, Birr: 37, (2566); Muvatta, Şi'r: 13, (2952); Teysir'in elimizdeki baskısında bu hadisle müteakip hadisin kaynaklarını göstermede teknik bir hata ile taktimtehir yapılmış olmalı; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/138.

[185] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/138-139.

[186] Tirmizî, Zühd: 53, (2391); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/139.

[187] Muvatta, Şi'r: 16, (2, 953, 954); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/139.

[188] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/139-140.

[189] Ebû Dâvud, Sünnet: 3, (4599); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/140.

[190] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/140-141.

[191] Ebû Dâvud, Büyû: 78, (3527); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/141-142.

[192] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/142.

[193] Buhârî, Tevhid: 33, Edeb: 41; Müslim Birr: 157, Muvatta, Şi'r: 15; Tirmizî, Tefsîr, Meryem: (3160).

[194] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/142-143.

[195] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/143.

[196] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/143.

[197] Buhârî, Edeb: 96; Müslim, Birr: 165, (2640); Ebû Dâvud, Edeb: 122, (5126); Tirmizî, Zühd: 50, (2388); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/143-144.

[198] Ebu Nu'aym bu hadîsin bütün senetlerini müstakil bir cüz'de toplamış, te'lifine, Kitâbu'l-Muhibbîn Ma'a'l-Mahbûbîn (28) adını vermiştir.

[199] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/144-145.

[200] Buhârî, Enbiya: 2; Müslim, Birr: 159, (2638); Ebû Dâvud, Edeb: 19, (4834); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/145.

[201] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/145-146.

[202] Ebû Dâvud, Edeb: 46, (4893); Tirmizî, Hudud: 3, (1426); Buhârî, Mezâlim: 3, İkrâh: 7; Müslim, Birr: 58, (2580).

[203] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/147.

[204] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/147-148.

[205] Müslim, Zikr: 38, (2699); Ebû Dâvud, Edeb: 68, (4946); Tirmizî, Hudud: 3, (1425); Birr: 19, (1931); Kırâat. 3, (2946); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/149.

[206] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/149-150.

[207] Tirmizî, Birr: 17, 18, (1927, 1928, 1930); Müslim, İman: 95, (55); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/150.

[208] Diğer üç hadîs şunlardır:

1- "Niyetler amellere göredir."

2- "Bizim emrimize uymayan amel merduddur."

3- "Helâl da haram da açıklanmıştır. Arada şüpheli şeyler var, şüpheli şeylerden kaçının."

[209] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/150-151.

[210] Buhârî, Edeb: 67, Kefâlet: 2, İ'tisam: 16; Müslim, Fedâilu's-Sahâbe: 204, (2529); Ebû Dâvud, Ferâiz: 17, (2926).

[211] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/152.

[212] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/152-153.

[213] Buhârî, Mezâlim: 4, İkrah: 7; Tirmizî, Fiten: 68, (2256); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/153.

[214] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/153.

[215] Tirmizî, Birr: 20, (1932); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/153.

[216] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/154.

[217] Buhârî, Edeb: 37, Salât: 88, Mezâlim: 5; Müslim, Birr: 145, (2627); Ebû Dâvud, Edeb: 126, (5131); Tirmizî, İlim: 14, (2674); Nesâî, Zekât: 65, (5, 78); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/154.

[218] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/154-155.

[219] Ebû Dâvud, Edeb: 23, (4843); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/155.

[220] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/155-156.

[221] Tirmizî, Birr: 75, (2023); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/156.

[222] Tirmizî, Birr: 15, (1920); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/157.

[223] Ebû Dâvud, Edeb: 23, (4842); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/157.

[224] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/157.

[225] Üçüncü cilt 183-192-195.sayfalara bakılmalıdır.

[226] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/158-161.

[227] Ebû Dâvud, Edeb: 137, (5177, 5178), 5179); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/161.

[228] Ebû Dâvud, Edeb: 138, (5185); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/162.

[229] Ebû Dâvud, Edeb: 92, (5000, 5001); Buhârî, Cizye: 15; İbnu Mâce, Fiten: 25, (4042); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/163.

[230] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/163.

[231] Ebû Dâvud, Edeb: 138, (5186); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/163.

[232] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/164.

[233] Tirmizî, İsti'zân: 3, (2692); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/164.

[234] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/164.

[235] Ebû Dâvud, Edeb: 136, (5173); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/164.

[236] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/165.

[237] Ebû Dâvud, Edeb: 140, (5189-5190); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/165.

[238] Bu hâdise 1. Ciltte anlatılmıştır. [1. cilt, s. 447-49].

[239] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/165.

[240] Muvatta, İsti'zân: 1, (2, 963); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/165-166.

[241] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/166.

[242] Müslim, Selam: 16, (2169); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/166.

[243] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/166.

[244] Buhârî, İsti'zân: 17; Müslim, Âdâb: 38, (2155); Ebû Dâvud, Edeb: 139, (5187); Tirmizî, İsti'zân: 18, (2713); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/167.

[245] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/167.

[246] Buhârî, Diyât: 23, 15, İsti'zân: 11; Müslim, Âdâb: 42, (2157); Ebû Dâvud, Edeb: 136, (5171); Tirmizî, İsti'zân: 17, (2709); Nesâî, Kasâme: 44, (7, 60); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/167.

[247] Nesâî, Kasâme: 44, (8, 60); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/168.

[248] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/168.

[249] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/168.

[250] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/169-171.

[251] Tirmizî, İsti'zân: 15, (2707); Ebû Dâvud, Edeb: 150, (5208); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/171.

[252] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/171-172.

[253] Tirmizî, İsti'zân: 18, (2711); Ebû Dâvud, Edeb: 137, (5176); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/172.

[254] Tirmizî, İsti'zân: 10, (2699); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/172.

[255] Ebû Dâvud, Edeb: 142, (5194); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/173.

[256] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/173.

[257] Buhârî, İsti'zân: 14; Müslim, Selam: 14, (2168); Ebû Dâvud, Edeb: 147, (5202); Tirmizî, İsti'zân: 8, (2697); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/174.

[258] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/174.

[259] Ebû Dâvud, Edeb: 148, (5204); Tirmizî, İsti'zân: 9, (2698); Buhârî, İsti'zân: 15. Tirmizî'nin bir rivayetinde: "Eliyle selamladı" denmiştir; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/175.

[260] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/175-176.

[261] Ebû Dâvud, Edeb: 152, (5210); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/176.

[262] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/176.

[263] Ebû Dâvud, Edeb: 144, (5197); Tirmizî, İsti'zân: 6, (2695); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/177.

[264] Buhârî İsti'zân: 4, 5, 6; Müslim, Selam: 1, (2160); Ebû Dâvud, Edeb: 145, (5198, 5199); Tirmizî, İsti'zân: 4, (2704, 2705); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/177.

[265] Buhârî, İsti'zân: 1, Enbiya: 1, Müslim, Cennet: 28, (2841); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/177.

[266] Zirâ, arşın da denilen bir uzunluk birimidir, metre gibi. Ancak kol boyuna da zirâ denir. Dirsekten parmak uçlarına kadar olan uzunluk. Şu halde burada, kol boyu uzunluğu anlaşılacaktır.

[267] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/178-180.

[268] Ebû Dâvud, Edeb: 143, (5195); Tirmizî, İsti'zân: 2, (2690); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/180.

[269] Bunlarla amelleri yazmak üzere gelen melekler kastedilmiş olmalıdır (el-Bâcî).

[270] Azîmâbadî'nin Tirmizî Şerhi'nde dikkatinden kaçan bir hataya burada dikkat çekmek isteriz: O'nun şerhte kaydına göre, وَالْغَادِيَاتِ وَالرَّئِحَاتِ kelimelerini, İbnu Ömer, kendisine selam veren zatın selamına mukabele ederken ilave etmiş olmalıdır. Halbuki bu ziyade kelimelerin, İbnu Ömer'e selam veren zât tarafından söylendiği, rivayette açıktır.

[271] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/180-182.

[272] Ebû Dâvud, Edeb: 143, (5196); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/182.

[273] Ebû Dâvud, Libas: 28, (4084), Edeb: 151, (5209); Tirmizî, İsti'zân: 28, (2722, 2723); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/183.

[274] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/183.

[275] Buhârî, İsti'zân: 229; İstitâbe: 4; Müslim, Selam: 8, (2164); Muvatta, Selam: 3, (2, 960); Ebû Dâvud, Edeb: 149, (5206); Tirmizî, Siyer: 41, (1603); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/184.

[276] Buhârî, İsti'zân: 22; Müslim, Selam: 6, (2163); Ebû Dâvud, Edeb: 149, (5207); Tirmizî, Tefsir, Mücâdele: (3296); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/184.

[277] Müslim, Selam: 13, (2167); Tirmizî, İsti'zân: 12, (2701); Ebû Dâvud, Edeb: 149, (5205); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/184.

[278] Yahudi ve hıristiyanlara evvelâ müslümanların selam vermesini câiz gören âlimler vardır. Ancak ekseriyet bunu câiz görmez. Bazısı mekruh görürken, Nevevî gibi bazıları haram kabul eder.

[279] Ülemâ bu ve benzeri durumlarda, akılsızca davranışlar karşısında Resulullah'ın yaptığı gibi mülâyemetle, sabırla davranmanın daha iyi olacağını söylemiştir.

[280] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/184-186.

[281] Toynbee, L'Histoire, p. 46. Okuyucuya, batılılar ile aramızda bir mukaayese imkânı tanımak için tarihçi İlhan Bardakçı tarafından neşredilen Üçüncü Mustafa'ya âit bir fermanı burada kaydetmeyi uygun bulduk. İbretle okunmalı: "Buğdan ve Eflâk'dan gelen şikâyetlere bakılırsa, hıristiyan ahâlinin dertlerine eğilmemişsin. Mora ve Hicâz'a yeni idarecilerin gönderilmesine çalışılan bu zamanda, sen sadrazamımdan isteğim odur ki, seçeceğin insanları namus ehli arasından arayacaksın. Dinleri ve dilleri başkadır diye, ihmalini görmek istemem. Onlar ki benim tebaamdır. Bilesin ki, İstanbul içindeki tebaamın sâhip olduğu haklara sâhiptirler. Hiçbirisini incitmeyesin..." (Bizimle Dört Mukayese, Tercüman, 9.2.283.)

[282] Burada İslâm'da Çocuk Hakları adlı kitabımızın giriş kısmından şu pasajı aynen alıyoruz: "Her millet kendi medeniyetini, kendi değerlerini ve kendi medeniyetdaşlarını üstün görmüş, dışında kalanlara küçümser bir nazarla bakmışsa da bu ayırım Batı'nınki kadar kıyasıya olmamıştır. Arapçadaki acem (Arapçayı konuşmayı bilmeyen), Türklerdeki gâvur, eski Lâtinlerdeki barbar kelimesi bu ayrımı ifâde eder...Batılı efendini Batılı olmayan "yerlileri" insandan ziyâde ruhsuz hayvanlar, "iş yapan makineler veya zevkini tatmine yarayan âletler" yerine tuttuğu, pek çok müelliflerce ifâde edilmiştir. Batılı iş adamlarını en usta yerli işçinin ücretini, en acemi beyaz işçinin ücretine nazaran, en az 4-5 misli daha az ödemeye sevk eden düşünce bu telâkkînin netîcesidir." (s. 11-13).

[283] İslâm'da Çocuk Hakları, s. 10-11. Levy Burhl,1949'larda neşredilen Carnet'sinde bu fikirlerinden vazgeçtiğini ifâde etmiştir. Ancak bunu, ilmî hasbîlik olarak değerlendirmede acele etmemek, müteyakkız olmak gerekir. Zira İkinci Cihan Savaşı'ndan sonra, sömürme sistemi değişmiş, neocolonialisme (Yeni sömürgecilik) denen yeni metodda bu nazariyeye ihtiyaç kalmamıştır. Yeni sömürge sistemi, geri kalmış memleketleri, kendi menfaatlarına göre şartlandırılmış yerli aydınlarla idare etmeye, sık sık ihtilallerle istikrarsız halde tutmaya dayanır. Bu onlar için daha kolay, daha az zahmetli bir sömürmedir.

[284] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/186-188.

[285] Müslim, Hayz: 115, (370), Ebû Dâvud, Tahâret: 8, 124, (16, 330, 331); Tirmizî Tahâret: 67, (90); Nesâî, Tahâret: 33, (1, 36).

[286] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/189.

[287] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/189.

[288] Buhârî, İsti'zân: 27; Tirmizî, İsti'zân: 31, (2730); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/190.

[289] Ebû Dâvud, Edeb: 153, (5211, 5212); Tirmizî, İsti'zân: 31, (2729); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/190.

[290] Tirmizî, İsti'zân: 31, (2731); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/190.

[291] Muvatta, Hüsnü'l-Hulk: 16, (2, 908); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/190.

[292] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/191-192.

[293] Buhârî, Edeb: 127; Müslim, Zühd: 53, (2991); Ebû Dâvud, Edeb: 102, (5039); Tirmizî, Edeb: 4, (2743); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/193.

[294] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/193.

[295] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/193-195.

[296] Ebû Dâvud, Edeb: 100, (5036); Tirmizî, Edeb: 5, (2745); İbnu Mâce, Edeb: 20, (3714); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/195.

[297] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/195-196.

[298] Buhârî, Edeb: 125, 128, Bed'ül-Halk: 11; Müslim, Zühd: 56, (2994); Ebû Dâvud, Edeb: 97, (5028); Tirmizî, Salât: 273, (370), Edeb: 7, (2747, 2748); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/196.

[299] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/196-197.

[300] Ebû Dâvud, Edeb: 98, (5029); Tirmizî, Edeb: 6, (2746); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/197.

[301] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/198.

[302] Ebû Dâvud, Edeb: 101, (5038); Tirmizî, Edeb: 3, (2740); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/198.

[303] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/198.

[304] Ebû Dâvud, Cenâiz: 7, (3098); Tirmizî, Cenâiz: 2, (969); İbnu Mâce, Cenâiz: 2, (1442); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/199.

[305] Müslim, Birr: 40, (2568); Tirmizî, Cenâiz: 2, (967); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/199.

[306] Ebû Dâvud, Cenâiz: 7, (3097); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/200.

[307] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/200.

[308] Tirmizî, Birr: 67, (2009); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/200.

[309] Ebû Dâvud, Cenaiz: 9, (3102); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/200.

[310] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/200-201.

[311] Ebû Dâvud, Cenâiz: 8, (3101); Nesâî, Mesâcid: 18, (2, 45); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/201.

[312] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/201.

[313] Ebû Dâvud, Cenâiz: 12, (3106); Tirmizî, Tıbb: 32, (2084); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/202.

[314] Tirmizî, Tıbb: 35, (2088); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/202.

[315] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/202.

[316] Buhârî, Cenâiz: 80, Merdâ: 11; Ebû Dâvud, Cenâiz: 5, (3095); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/203.

[317] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/203.

[318] Rezîn ilavesidir. Buhârî, İlm: 39, Cihad 176 Cizye: 6; Megazî: 83, İ'tisâm: 26, Mardâ: 17; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve

Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/203.

[319] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/203.

[320] Buhârî, Umre: 13, Libâs: 99, 100; Nesâî, Menâsik: 121, (5, 212); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/204.

[321] Buhârî, Cihâd: 196; Müslim Fedâilu's-Sahâbe: 65, (2427); Ebû Dâvud, Cihâd: 60, (2566); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/204.

[322] Ebû Dâvud, Cihâd: 53, (2559); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/204.

[323] Ebû Dâvud, Edeb: 85, (4982); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/205.

[324] Ebû Dâvud, Cihâd: 65, (2572); Tirmizî, Edeb: 25, (2774); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/205.

[325] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/205.

[326] Buhârî, Edeb: 28; Müslim, Birr: 140, (2624); Ebû Dâvud, Edeb: 132, (5151); Tirmizî, Birr: 28, (1943); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/206.

[327] Bu husûsu genişçe daha önce açıkladık ve mezkûr hadîsin metnini meâlen kaydettik: Birinci cilt s. 434.

[328] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/206-207.

[329] Ebû Dâvud, Edeb: 132, (5152); Tirmizî, Birr: 28, (1944); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/208.

[330] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/208.

[331] Buhârî, Edeb: 29; Müslim, İman: 73, (46); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/208.

[332] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/208-210.

[333] Buhârî, Edeb: 31, 85, Nikâh: 80, Rikâk: 23; Müslim, İmân: 74, (47); Ebû Dâvud, Edeb: 132, (5154); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/210.

[334] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/210-211.

[335] Buhârî, Edeb: 32, Şüf'a: 3, Hibe: 16; Ebû Dâvud, Edeb: 132, (5155); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/211.

[336] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/211-212.

[337] Buhârî, Edeb: 30, Hibe: 1; Müslim, Zekât: 90, (1030); Tirmizî, Velâ: 6, (2131); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/212.

[338] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/212.

[339] Buhârî, Mezâlim: 20; Müslim, Müsâkât: 36, (1609); Muvatta, Akdiye: 32 (2, 745); Ebû Dâvud, Akdiye: 1, (3634); Tirmizî, Ahkâm: 18, (1353); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/213.

[340] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/213-214.

[341] Ebû Dâvud, Akdiye: 31, (3636); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/214-215.

[342] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/215.

[343] Ebû Dâvud, Akdiye: 31 (3635); Tirmizî, Birr: 27, (1941); İbnu Mâce, Ahkâm: 17, (2342); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/215.

[344] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/215.

[345] Buhârî, Edeb: 62, İsti'zân: 9; Müslim, Birr: 25, (2560); Muvatta, Hüsnü'l-Hulk: 13, (2,906, 907); Ebû Dâvud, Edeb: 55, (4911); Tirmizî, Birr: 21, (1933); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/216.

[346] Ebû Dâvud, Edeb: 55, (4912, 4914); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/216.

[347] Ebû Dâvud, Edeb: 55, (4915); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/217.

[348] Ezvac-ı tâhirât radıyallahu anhünne'nin maddî yönden darlık içinde olduklarına dair genel malumatımızla bu rivâyet çelişkili gözükür. Şunu bilelim ki, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'ın vefatından sonra gelişen fetihler, Mekke ve Medine'ye fevkalâde servetin akmasını sağlamış, eski fakirlik kalmamıştır. Güzel bir cariye, ağırlığınca parayla satılacak kadar, para değer kaybına uğramıştır.

[349] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/217-218.

[350] Müslim, Birr: 36, (2565); Muvatta, Hüsnü'l-Hulk: 17, (2, 908); Ebû Dâvud, Edeb: 55, (4916); Tirmizî, Birr: 76, (2024); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/219.

[351] Ebû Dâvud, Sünnet: 4, (4602); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/219.

[352] Ka'b İbnu Mâlik ve iki arkadaşıyla ilgili kıssa uzun uzadıya daha önce geçti:654. Hadîs.

[353] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/219-220.

[354] Tirmizî, Birr: 85, (2033); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/221.

[355] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/221-222.

[356] Ebû Dâvud, Edeb: 45 (4891); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/223.

[357] Müslim, Birr: 72, (2590); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/223.

[358] Ebû Dâvud, Edeb: 44, (4890); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/223.

[359] Ukbe İbnu Âmir sahâbîdir ve Mısır'da vâlilik yapmıştır.

[360] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/223-224.

[361] Buhârî, Nikâh: 111, Cezâu's-Sayd: 26, Cihâd: 140, 181; Müslim Hacc: 424, (1341); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/225.

[362] Yakın diye tercüme ettiğimiz hamv kelimesi, kocanın baba, oğul, kardeş, yeğen, amca, amca oğlu gibi akrabalarının hepsini ifâde eder; sadece kayın, yeğen vs. ile tercümesi nâkıs olur.

[363] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/225-227.

[364] Müslim, Fedâil: 76, (2326); Ebû Dâvud, Edeb: 13, (4818, 4819); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/227.

[365] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/227-228.

[366] Müslim, Âdâb: 45, (2159); Ebû Dâvud, Nikâh: 44, (2159); Tirmizî, Edeb: 29, (2777); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/228.

[367] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/228-230.

[368] Tirmizî, Edeb: 28, (2778); Ebû Dâvud, Nikâh: 44, (2149); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/230.

[369] Ebû Dâvud, Libâs: 35, (4106); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/230-231.

[370] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/231.

[371] Buhârî, Megâzî: 56, Nikâh: 113, Libâs: 62; Müslim, Selâm: 32, (2180); Muvatta, Vasiyyet: 5, (2, 767); Ebû Dâvud, Edeb: 61, (4929);

İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/231.
[372]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/232-233.
[373]
Buhârî, Libas: 62, Hudûd: 33; Ebû Dâvud, Edeb: 61, (4930); Tirmizî, Edeb: 34, (2785, 2786); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/233.
[374]
Ebû Dâvud, Libas: 37, (4112); Tirmizî, Edeb: 29, (2779); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/233.
[375]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/233-234.
[376]
Ebû Dâvud, Edeb: 180, (5272); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/234.
[377]
Ebû Dâvud, Edeb: 180, (5273); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/234.
[378]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/234.
[379]
Tirmizî, Rada: 18, (1173); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/234.
[380]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/234-235.
[381]
Müslim, Selâm: 23, (2174); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/235.
[382]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/235-236.
[383]
Ebû Dâvud, Edeb: 162, (5226); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/237.
[384]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/237.
[385]
Ebû Dâvud, Edeb: 19, (4832); Tirmizî, Zühd: 56, (2397); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/237.
[386]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/237-238.
[387]
Ebû Dâvud, Edeb: 19, (4833); Tirmizî, Zühd: 45, (2379); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/238.
[388]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/238.
[389]
Ebû Dâvud, Edeb: 58, (4919); Tirmizî, Kıyamet: 57, (2511).
[390]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/239.
[391]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/239-240.
[392]
İbnu Mâce, Ahkâm: 27, (2363); Tirmizî, Fiten: 7, (2166); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/240.
[393]
Buhârî, Fiten: 7, Salât: 67; Müslim, Birr: 124, (2615); Ebû Dâvud, Cihad: 72, (2587); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/241.
[394]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/241.
[395]
Ebû Dâvud, Cihâd: 73, (2588); Tirmizî, Fiten: 5, (2164); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/241.
[396]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/243-244.
[397]
İzâr belden aşağıyı örten giyecek (peştemal); rida ise omuz-bel arasını örten giyecek.
[398]
Buharî, Nikâh: 6, 32, 35, 37, 40,44, 50, 51, Vekâle: 9, Fedâilu'l-Kur'ân: 21, 22, Libas: 49; Müslim, Nikâh: 76, (1425); Muvatta, Nikâh: 8, (2, 526); Ebû Dâvud, Nikâh: 31, (2111); Tirmizî, Nikâh: 22, (1114); Nesâî, Nikâh. 62, (6, 113); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/245-246.
[399]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/247.
[400]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/247.

[401] Ebû Dâvud, Nikâh: 30-31, (2110, 2112); Tirmizî, Nikâh: 21, (1113); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/247.

[402] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/247-252.

[403] Nesâî, Nikâh: 63, (2, 114); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/252.

[404] Ebû Dâvud, Nikâh: 29, (2106); Tirmizî, Nikâh: 22, (1114); Nesâî, Nikâh: 66, (6, 117, 118); İbnu Mâce, Nikâh: 17, (1887); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/252.

[405] Müslim, Nikâh: 78, (1426); Ebû Dâvud, Nikâh: 29, (2105); Nesâî, Nikâh: 66, (6,116, 117); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/253.

[406] Buhârî, Nikâh: 68, Büyû: 108, Cihad: 74; Müslim, Nikâh: 78, (1365); Ebû Dâvud, Nikâh: 6, (2054); Tirmizî, Nikâh: 23, (1115); Nesâî, Nikâh: 64, (6, 114); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/253.

[407] Buhârî, Nikâh: 7, 49, 54, 56, 68, Büyû: 1, Kefâlet: 2, Edeb: 67, Da'avât: 53, Menâkibu'l-Ensâr: 3, 50; Müslîm, Nikâh: 79, (1427); Muvatta, Nikâh: 47, (2, 545); Tirmizî, Nikâh: 10, (1094), Birr: 22, (1934); Ebû Dâvud, Nikâh: 30, (2109); Nesâî, Nikâh: 67, (6, 119, 120).

[408] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/253-254.

[409] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/254.

[410] Ebû Dâvud, Nikâh: 29, (2107, 2108); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/255.

[411] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/255-256.

[412] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/257.

[413] Ebû Dâvud, Nikâh: 32, (2117); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/258.

[414] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/258.

[415] Ebû Dâvud, Nikâh: 32, (2114); Tirmizî, Nikâh: 44, (1145); İbnu Mâce, Nikâh: 18, (1891); Nesâî, Nikâh: 68, (6, 121); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/258-259.

[416] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/259.

[417] Muvatta, Nikâh: 10, (2, 527); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/260.

[418] Muvatta, Talâk: 45, (2, 573); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/260.

[419] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/260.

[420] Muvatta, Nikâh: 12, (2, 5285); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/260.

[421] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/260-261.

[422] Ebû Dâvud, Nikâh: 36, (2125, 2126); Nesâî, Nikâh: 76, (6, 129); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/261.

[423] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/261.

[424] Ebû Dâvud, Nikâh: 36, (2128); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/261.

[425] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/261-262.

[426] Buhârî, Nikâh: 52, Şurût: 6; Müslim Nikah: 63, (1418); Ebû Dâvud, Nikâh: 63, (2139); Tirmizî, Nikâh: 31, (1127); Nesâî, Nikâh: 42, (6, 92, 93); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/262.

[427] Lağv demek, hukukî değeri olmayan boş söz demektir.

[428] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/262-264.

[429] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/266.

[430] Buhârî, Büyû: 3, Zebâih: 1, 2, 3, 7, 8, 9, 10, Tevhid: 13; Müslim, Sayd: 1, (1929); Ebû Dâvud, Sayd: 2, (2847-2851); Tirmizî, Sayd: 1-7, (1465-1471); Nesâî, Sayd: 1-8, (7, 179-183), 19-23, (7, 193-195); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/267.

[431] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/267-268.

[432] Buharî, Sayd: 4, 10, 14; Müslim, Sayd: 12-14, (1932); Ebû Dâvud, Sayd: 2, (2850, 2855, 2856, 2857); Tirmizî, Sayd: 1, (1464); Nesâî, Sayd: 4, (7, 181); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/268.

[433] Müslim, Sayd: 9, (1931); Ebû Dâvud, Sayd: 4, (2861); Nesâî, Sayd: 20, (7, 193, 194); Buhârî, Sayd: 8; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/269.

[434] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/269-271.

[435] Muvatta, Sayd: 7, (2, 493); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/271.

[436] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/271-272.

[437] Nesâî, Sayd: 16, (7, 191); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/272.

[438] Buhârî, Edeb: 122, Tefsîr Feth: 5, Zebâih: 5; Müslim, Sayd: 54, (1954); Ebû Dâvud, Edeb: 178, (5270); Nesâî, Kasâme: 37, (8, 47); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/273.

[439] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/273.

[440] Tirmizî, Sayd: 2, (1466); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/273.

[441] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/273-274.

[442]) Kulle: Takriben ikiyüzelli ve daha fazla rıtl hacminde bir ölçek.

[443] Buhârî, Sayd: 12, Şirket: 1, Cihad: 124, Megâzî: 64; Müslim, Sayd: 17, (1935); Muvatta, Sıfatu'n-Nebiyy: 24, (2, 930); Ebû Dâvud, Et'ime: 47, (3840); Tirmizî, Kıyâmet: 35, (2477); Nesâî, Sayd: 35, (7, 207, 209); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/276.

[444] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/276-278.

[445] Ebû Dâvud, Et'ime: 36, (3815); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/278-279.

[446] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/279.

[447] Buhârî, Sayd: 6; Müslim, Müsâkât: 50, (1574); Muvatta, İsti'zân: 12, (2, 969); Tirmizî, Ahkâm: 4, (1487); Nesâî, Sayd: 12-14 (7, 187-188); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/280.

[448] Buhârî, Hars: 3, Bed'ü'l-Halk: 14; Müslim, Müsâkât: 58, (1579); Ebû Dâvud, Sayd: 1, (2844); Tirmizî, Ahkâm: 4, (1490); Nesâî, Sayd: 14, (7, 188, 189); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/280.

[449] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/280-283.

[450] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/284-285.

[451] Müslim, İman: 293 (179); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/286.

[452] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/286-287.

[453] Buhârî, Itk: 20; Müslim, Birr: 112, (2612).

[454]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/288.
[455]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/288-289.
[456]
Tirmizî, Kader: 7, (2141); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/289.
[457]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/289-290.
[458]
Ebû Dâvud, Sünnet: 19, (4728); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/290-291.
[459]
İstiva ارَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى
âyetinde haber verilen hakikattır. Allah'ın Arş'a istîvası, Allah'ı mekân izâfe etme mânâsına geldiği için ciddî tartışmalar cereyan eden bir meseledir. Kaydettiğimiz rivâyet Selefin bu meseledeki tavrını aydınlatır.
[460]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/291-294.
[461]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/295.
[462]
Ebû Dâvud, Et'ime: 5, (3750); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/296.
[463]
Ebû Dâvud, Et'ime: 5, (3751); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/296.
[464]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/296-297.
[465]
Buhârî, Edeb: 85, Mezâlim: 18; Müslim, Lukâta: 17, (1727); Ebû Dâvud, Et'ime: 5, (3752); Tirmizî, Siyer. 32, (1589); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/298.
[466]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/298-299.
[467]
Tirmizî, Birr: 63, (2007); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/299-300.
[468]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/300.
[469]
Ebû Dâvud, Et'ime: 5, (3749); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/300.
[470]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/301.
[471]
Buhârî, Edeb: 85, 31, Rikâk: 23; Müslim Lukata: 77, (48); Muvatta, Sıfatu'n-Nebiyy: 22, (2, 929); Ebû Dâvud, Et'ime: 5, (3748); Tirmizî, Birr: 43, (1968, 1969); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/301-302.
[472]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/302.
[473]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/303.
[474]
Rezîn tahric etmiştir. Ebû Dâvud, Büyû': 2, (3328); İbnu Mâce, Sadakât: 9, (2406); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/303.
[475]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/303-305.
[476]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/309.
[477]
Mânevi kirlerin çeşitleri ve bunlardan temizlenme yolları hakkında bütün ahlâk kitapları açıklamalarda bulunmaktadır. Bu konuda bilhassa İhyâ'nın Acâibu'l-Kalb, Riyâdatu'n-Nefs, Âfetu'l-Lisân, Zemmü'l-Gadab ve'l-Hıkd ve'l-Hased, Zemmü'l-Kibr ve'l-Ucb... Zemmü'l-Gurûr bölümleri yeterli açıklamalarda bulunur (İhyâ 3 ve 4. ciltler).
[478]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/309-314.
[479]
Muvatta, Tahâret: 12, (1, 22); Ebû Dâvud, Tahâret: 41, (83); Tirmizî, Tahâret: 52, (69); Nesâî, Miyah: 5, (1, 176); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/315.
[480]
Kelimenin aslı اَلْبَطّ Kâmus'ta kaz diye açıklanır. Ördekle iltibası da mevzubahistir. Müncid,ördekle) اِوَزّ (olmadığını, boyun ve

bacakları kısa bir su kuşu olduğunu belirtir.

[481] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/315-317.

[482] Ebû Dâvud, Tahâret: 34, (66); Tirmizî, Tahâret: 49, (66); Nesâî, Miyâh: 2, (1, 174).

[483] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/317.

[484] Resûlullah'ın bir duası şöyledir: "Ey Allah'ım, bana eşyanın gerçek hakîkatını göster."

[485] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/318-319.

[486] Ebû Dâvud, Tahâret: 33 (63, 64, 65); Tirmizî, Tahâret: 50, (67); Nesâî, Miyah: 3, (1, 175); İbnu Mâce, Tahâret: 75, (517, 518); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/320.

[487] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/320.

[488] Yukarıda belirtildiği üzere kulle'de mübhem bir miktara delâlet etmesi sebebiyle, İbnu Hacer'in belirttiği üzere, çok suyun tayininde Şâfiîler dokuz farklı görüş ileri sürmüşlerdir.

[489] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/320-321.

[490] Buhârî, Vudû: 68, Müslim, Tahâret: 95, (282); Ebû Dâvud, Tahâret: 36, (69, 70); Tirmizî, Tahâret: 51, (68); Nesâî, Tahâret: 46, (1, 49), Gusl: 1, (1, 197); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/322.

[491] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/322.

[492] Müslim, Tahâret: 97, (283); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/322.

[493] İmam Züfer, abdestli insan, abdestini bozmadan ikinci bir abdest daha alacak olsa, bu suya mâ-i müsta'mel demez. Su hem temiz, hem temizleyicidir.

[494] Çünkü mâ-i müsta'mel necîs addedilmiştir. Su vücuddan ayrılınca müsta'mel sayıldığına göre, ayrılan kısım necistir. İki külleden az olan suya necis bir şey karışınca necîs olur. Necis su ile cenabetten temizlenemez.

[495] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/323-325.

[496] Muvatta, Tahâret: 14, (1, 23, 24); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/325.

[497] Dinimizin küllî kaidelerindendir: "Şekk ile yakîn zâil olmaz."

[498] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/325-326.

[499] Ebû Dâvud, Tahâret: 40, (81); Nesâî, Tahâret: 147, (1, 130); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/326.

[500] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/326-327.

[501] Tirmizî, Tahâret: 48, (65); Ebû Dâvud, Tahâret: 35, (68); İbnu Mâce, Tahâret: 33, (370, 371); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/327.

[502] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/327-328.

[503] Buhârî, Salât: 17, Vudû: 40, 93, 94, Ezân: 18, 19, Libâs: 3, 42; Müslim, Salât: 249-253 (503); Nesâî, Tahâret: 103, (1, 87); Ebû Dâvud, Salât: 102, (688); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/328.

[504] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/328.

[505] Muvatta, Tahâret: 86, (1, 52); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/329.

[506] Buhârî, Gusl: 2, 9; Müslim, Hayz: 40, 45, (319, 321); Ebû Dâvud, Tahâret: 39, (77), 97, (237), 102, (257); Nesâî, 130, 144, 145, 146, 148, Gusl: 12, (1, 203); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/329.

[507] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/329.

[508] Buhârî Vüdû: 43; Muvatta, Tahâret: 15, (1, 24); Ebû Dâvud, Tahâret: 39, (79, 80); Nesâî, Tahâret: 52, (1, 57); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/330.

[509] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/330.

[510] Ebû Dâvud, Tahâret: 42, (84); Tirmizî, Tahâret: 65, (88); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/330.

[511] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/330-331.

[512] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/331-333.

[513] Buhârî, Vüdû: 59; Müslim,Tahâret: 103, (287); Muvatta, Tahâret: 110, (1, 64); Ebû Dâvud, Tahâret: 139, (374); Tirmizî, Tahâret: 54, (71); Nesâî, Tahâret: 189, (1, 157); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/335.

[514] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/335-336.

[515] Ebû Dâvud, Tahâret: 137, (375); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/336.

[516] Buhârî, Vudû: 57, 58, Edeb: 35; Müslim, Tahâret: 99, (284); Nesâî, Tahâret: 45, (1, 48); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/337.

[517] Hattâbî, bol su dökülme şartını koyar ve yıkantının temiz olmasını, "içerisinde pisliğin renk veya kokusunun zâhir olmaması" şartına bağlar.

[518] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/337-338.

[519] Buhârî, Vudû: 58; Ebû Dâvud, Tahâret: 138, (380); Tirmizî, Tahâret: 112, (147); Nesâî, Tahâret: 45, (1,48, 49); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/340.

[520] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/340.

[521] Ebû Dâvud, Tahâret: 138, (381); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/341.

[522] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/341.

[523] Ebû Dâvud, Edeb: 42, (4885); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/341.

[524] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/341-342.

[525] Muvatta, Tahâret: 16, (1, 24); Ebû Dâvud, Tahâret: 140, (383); Tirmizî, Tahâret: 109, (143); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/342.

[526] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/342.

[527] Ebû Dâvud, Tahâret: 140, (384); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/343.

[528] Ebû Dâvud, Tahâret: 141, (385, 386); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/343.

[529] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/343-344.

[530] Rezîn tahric etmiştir; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/344.

[531] Buhârî, Vudû: 64, 65; Müslim, Tahâret: 108, (289); Ebû Dâvud, Tahâret: 136, (371, 372, 373); Tirmizî, Tahâret: 85, 86, (117, 118); Nesâî, Tahâret: 187, 188, (1, 156); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/345.

[532] Müslim, Tahâret: 105, 109, (288, 290); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/345-346.

[533] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/346-347.

[534] Muvatta, Tahâret: 83, (1, 50); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/347.

[535] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/348.

[536] Tirmizî, Tahâret: 86, (117); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/348.

[537] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/348.

[538] Buhârî, Hayz: 9, Vudû: 63; Müslim, Tahâret: 110, (291); Muvatta, Tahâret: 103, (1, 60, 61); Ebû Dâvud, Tahâret: 132, (360, 361, 362); Tirmizî, Tahâret: 104, (138); Nesâî, Tahâret: 185, (1, 155); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/349.

[539] Buhârî, Hayz: 11; Ebû Dâvud, Tahâret: 132, (352, 364); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/349.

[540] Buhârî, Hayz: 9; Ebû Dâvud, Tahâret: 107, (269), 132, (357), 142, (388); Nesâî, Tahâret: 179, (1, 150, 151); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/350.

[541] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/350.

[542] Buhârî, Vudû: 33; Müslim, Tahâret: 97, (279); Muvatta, Tahâret: 35, (1, 34); Ebû Dâvud, Tahâret: 37, (71, 72, 73); Tirmizî, Tahâret: 68, (91); Nesâî, Miyâh: 7, (1, 176, 177); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/351.

[543] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/351.

[544] Buhârî, Vudû: 33; Ebû Dâvud, Tahâret: 139, (382); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/352.

[545] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/352.

[546] Muvatta, Tahâret: 13, (1, 23); Ebû Dâvud, 38, (75); Tirmizî, Tahâret: 69, (92); Nesâî, Tahâret: 54, (1, 55); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/352-353.

[547] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/353.

[548] Ebû Dâvud, Tahâret: 38, (76); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/353.

[549] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/354.

[550] Buhârî, Vudû: 67, Zebâih: 34; Muvatta İsti'zân: 20, (2, 971, 972); Ebû Dâvud, Et'ime: 48, (3841, 3843); Tirmizî, Et'ime: 8, (1799); Nesâî, Fera' ve'l-Atîre: 15, (7, 178); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/354.

[551] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/354.

[552] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/354-355.

[553] Ebû Dâvud, Tahâret: 73, (185); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/355.

[554] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/355.

[555] Müslim, Hayz: 106, (366); Muvatta, Sayd: 17, (2, 498); Ebû Dâvud, Libâs: 41, (4123); Tirmizî, Libâs: 7, (1723); Nesâî, Fera ve'l-Atîre: 9, (7, 173.)

[556] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/356.

[557] Buhârî, Büyû: 101, Zekât: 61, Zebâih: 30; Müslim, Hayz: 100, 103, 104, (363, 364, 365); Muvatta, Sayd: 16, (2, 98); Ebû Dâvud, Libâs: 41, (4120, 4121); Tirmizî, Libâs: 7, (1727); Nesâî, Fera' ve'l-Atîre: 9, (7, 171, 172); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/357.

[558] Muvatta, Sayd: 18, (2, 498); Ebû Dâvud, Libâs: 41, (4124); Nesâî, Fera ve'l-Atîre: 9, (7, 174); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/357.

[559] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/357-358.

[560] Buhârî, Eymân: 21; Nesâî, Fera' ve'l-Atîre: 9, (7, 173); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/359.

[561]
Buhârî, Eymân: 21; Nesâî, Fera' ve'l-Atîre: 9, (7, 173).
[562]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/359.
[563]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/359.
[564]
Ebû Dâvud, Libâs: 43, (4132); Tirmizî, Libâs: 37, (1771); Nesâî, Fera' ve'l-Atîre: 12, (7, 176); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/360.
[565]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/360.
[566]
Ebû Dâvud, Tahâret: 2, (3); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/362.
[567]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/362.
[568]
Ebû Dâvud, Tahâret: 1, (1); Tirmizî, Tahâret: 16, (20); Nesâî, Tahâret: 16, (1, 18, 19); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/363.
[569]
Müslim, Tahâret: 68, (269); Ebû Dâvud, Tahâret: 14, (25); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/363.
[570]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/363.
[571]
Ebû Dâvud, Tahâret: 14, (26); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/363.
[572]
Ebû Dâvud, Tahâret: 16, (29); Nesâî, Tahâret: 30, (1, 33, 34); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/364.
[573]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/364.
[574]
Ebû Dâvud, Tahâret: 15 (27); Tirmizî, Tahâret: 17, (21); Nesâî, Tahâret: 32, (1, 34).
[575]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/364.
[576]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/364-365.
[577]
Ebû Dâvud, Tahâret: 13, (24); Nesâî, Tahâret: 28, (1, 31); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/365.
[578]
Buhârî, Vudû: 11, Salât: 29; Müslim, Tahâret: 59, (264); Ebû Dâvud, Tahâret: 4, (9); Tirmizî, Tahâret: 6, (8); Nesâî, Tahâret: 19, 20, 21, (1, 21, 22, 23); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/365.
[579]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/365-366.
[580]
Muvatta, Kıble: 1, (1, 193); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/366.
[581]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/366.
[582]
Ebû Dâvud, Tahâret: 4, (11); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/366-367.
[583]
Birinci ciltte Ahmed İbnu Hanbel'i tanıtırken belirttiğimiz üzere hadîse aşırı bağlılığı sebebiyle, her rivâyete uygun görüş beyan etmek onun umûmî vasfıdır. Bir mesele ile alâkalı rivâyet adedince kendisinden görüş nakledildiğine sıkça rastlanır. Burada, onun bu durumunun tipik örneğini görmekteyiz: Âlimlerin, dört noktada hülâsa edilen farklı görüşlerinin her biriyle ilgili bir görüş Ahmed İbnu Hanbel'den rivâyet edilmektedir (rahimehullah).
[584]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/367-368.
[585]
Buhârî, Vudû: 12, 14, Humus: 4; Müslim, Tahâret: 62, (266); Muvatta, Kıble: 3, (1, 193, 194); Ebû Dâvud, Tahâret: 5, (12); Tirmizî, Tahâret: 7, (11); Nesâî, Tahâret: 22, (1, 23); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/368.
[586]
Müslim, Tahâret: 61, (266); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/368.

[587] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/369.

[588] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/369.

[589] Buhârî, Vudû: 62, 60, 61, Mezâlim: 27; Müslim, Tahâret: 73, 74, (273); Ebû Dâvud, Tahâret: 12, (23); Tirmizî, Tahâret: 9, (13); Nesâî, Tahâret: 24, (3, 25); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/369-370.

[590] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/370-371.

[591] Muvatta, Tahâret: 112, (1, 65); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/372.

[592] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/372.

[593] Tirmizî, Tahâret 8, (12).

[594] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/372.

[595] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/372.

[596] Tirmizî, Tahâret: 8, (12); Nesâî, Tahâret: 25, (1, 26); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/373.

[597] Müslim, Hayz: 79, (342); Ebû Dâvud, Cihâd: 47, (2549); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/373.

[598] Ebû Dâvud, Tahâret: 11, (22); Nesâî, Tahâret: 26, (1, 26-28); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/373-374.

[599] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/374.

[600] Ebû Dâvud, Tahâret: 7, (15); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/375.

[601] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/375.

[602] Ebû Dâvud, Tahâret: 6, (14); Tirmizî, Tahâret: 10, (14); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/375.

[603] Ebû Dâvud, Tahâret: 19, (35); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/376.

[604] Bu hususta teferruat için 3. cilt, 190. sayfaya bakılsın.

[605] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/376-377.

[606] Ebû Dâvud, Tahâret: 1, (2); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/377.

[607] Müslim, Tahâret: 57, (262); Tirmizî, Tahâret: 12, (16); Ebû Dâvud, Tahâret: 4, (7); Nesâî, Tahâret: 37, 42, (1, 38, 39, 43); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/378.

[608] Müslim, Tahâret: 24, (239); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/378.

[609] Buhârî, Vudû: 18, 19, 25; Müslim, Tahâret: 63, (267); Ebû Dâvud, Tahâret: 18, (31); Tirmizî, Tahâret: 11, (15); Nesâî, Tahâret: 23, 42, (1, 25, 43); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/378.

[610] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/379.

[611] Rezîn tahriç etmiştir. İbnu Mâce, Tahâret: 15, (311); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/380.

[612] Ebû Dâvud, Tahâret: 10, (19); Tirmizî, Libâs: 16, (1746); Nesâî, Zînet: 54, (8, 178); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/380.

[613] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/380.

[614] Ebû Dâvud, Tahâret: 3, (4); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/380.

[615] Ebû Dâvud, Tahâret: 3, (6); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/380.

[616] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/381.

[617] Buhârî, Vudû: 16, 15, 17, 56, Salât: 93; Müslim, Tahâret: 70, (271); Ebû Dâvud, Tahâret: 23, (43); Nesâî, Tahâret: 41, (1, 42); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/382.

[618] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/382-383.

[619] Nesâî, Tahâret: 43, (1, 45); İbnu Mâce, Tahâret: 29, (358); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/383.

[620] Ebû Dâvud, Tahâret: 64, (166, 167, 168); Nesâî, Tahâret: 102, (1, 86); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/383.

[621] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/383-384.

[622] Tirmizî, Tahâret: 38, (50); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/384.

[623] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/384.

[624] Ebû Dâvud, Tahâret: 22, (42); İbnu Mâce, Tahâret: 20, (327); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/384-385.

[625] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/385.

[626] Rezîn tahric etmiştir. İbnu Kesir Tefsiri, 3, 456; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/385.

[627] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/385.

[628] Ebû Dâvud, Tahâret: 21, (40); Nesâî, Tahâret: 40, (1, 41, 42); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/386.

[629] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/386.

[630] Buhârî, Vudû: 20; Tirmizî, Tahâret: 13, (17); Nesâî, Tahâret: 38, (1, 39, 40); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/386.

[631] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/386-387.

[632] Tirmizî, Tahâret: 14, (18); Nesâî, Tahâret: 35, (1, 37); Ebû Dâvud, Tahâret: 20, (39); Müslim, Salât: 50, (450); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/387.

[633] Ebû Dâvud, Tahâret: 20, (36); Nesâî, Zînet: 12, (8, 135); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/388.

[634] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/388.

[635] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/388-389.

[636] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/389.

[637] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/389-390.

[638] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/390-391.

[639] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/391.

[640] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/391.

[641] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/391-392.

[642] Müslim, Tahâret: 41, (251); Muvatta, Sefer: 55, (1, 161); Tirmizî, Tahâret: 39, (52); Nesâî, Tahâret: 106; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/394.

[643] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/394-395.

[644] Ebû Dâvud, Tahâret: 65, (169); Tirmizî, Tahâret: 41, (55); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/395-396.

[645] Müslim, Tahâret: 32, (244); Muvatta, Tahâret: 31, (1, 32); Tirmizî, Tahâret: 2, (2); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/396.

[646] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/396.

[647] Buhârî, Vudû: 25; Müslim, Tahâret: 8, (229); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/397.

[648] Müslim, Müsâfirîn: 294, (832); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/397-398.

[649] Muvatta, Tahâret: 30, (1, 31); Nesâî, Tahâret: 35, (1, 74); İbnu Mâce, Tahâret: 6, (283); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/398.

[650] Müslim, Müsâfirin: 294, (832); Nesâî, Tahâret: 108, (1, 91, 92).

[651] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/399.

[652] Gölgenin mızrağa ağması, mızrağın gölgesinin yere düşmemesi demektir. Zeval vakti denen tam öğle vaktinde güneş dik vurduğu için gölge yapmaz. Bu vakit, öğlenin kerâhet vaktidir.

[653] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/399-401.

[654] Tirmizî, Tahâret: 44, (59); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/401.

[655] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/401-402.

[656] Rezîn tahric etmiştir; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/402.

[657] Buhârî, Vudû: 24, 28, Savm: 27; Müslim, Tahâret: 3, 4, (226); Ebû Dâvud, Tahâret: 50, (106); Nesâî, Tahâret: 27, 28, 93, (1); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/403.

[658] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/403-404.

[659] Ebû Dâvud, Tahâret: 50, (108); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/404.

[660] Ebû Dâvud, Tahâret: 50, (109).

[661] Ebû Dâvud, Tahâret: 50, (110); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/404.

[662] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/404-405.

[663] Ebû Dâvud, Tahâret: 50, (111); Tirmizî, Tahâret: 37, (48); Nesâî, Tahâret: 75, (1, 68); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/405.

[664] Nesâî, Tahâret: 76, (1, 68-69); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/405.

[665] Ebû Dâvud, Tahâret: 50, (117).

[666] Nesâî, Tahâret: 76, (1, 68); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/406-407.

[667] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/407-408.

[668] Buhârî, Vudû: 38, Müslim, Tahâret: 18, 19, (235, 236); Muvatta, Tahâret: 1, (1, 18); Ebû Dâvud, Tahâret: 50, (118, 119, 120); Tirmizî, Tahâret: 27, 36, (35, 47); Nesâî, Tahâret: 80, 81, 82, (1, 71, 72); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/408-409.

[669] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/409.

[670]
Buhârî, Vudû: 23.
[671]
Ebû Dâvud, Tahâret: 50, (121).
[672]
Ebû Dâvud, Tahâret: 123; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/410.
[673]
Ebû Dâvud, Tahâret: 51, (135); Nesâî, Tahâret: 105, (1, 88); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/410.
[674]
Ebû Dâvud, Tahâret: 51, (135).
[675]
Nesâî, Tahâret: 105, (1, 88); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/410-411.
[676]
Buhârî, Vudû: 22; Ebû Dâvud, Tahâret: 53, (1, 38); Nesâî, Tahâret: 84, 85, (1, 73, 74); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/411.
[677]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/411.
[678]
Buhârî, Vudû: 7; Ebû Dâvud, Tahâret: 52, (137); Nesâî, Tahâret: 84, 85, (1, 73, 74); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/412.
[679]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/412.
[680]
Ebû Dâvud, Tahâret: 50, (126); Tirmizî, Tahâret: 25, (33); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/413.
[681]
Ebû Dâvud, Tahâret: 50 (128); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/413.
[682]
Ebû Dâvud, Tahâret: 50, (129).
[683]
Ebû Dâvud, Tahâret: 50, (130); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/413.
[684]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/413.
[685]
Tirmizî, Tahâret: 29, (37); Ebû Dâvud, Tahâret: 50, (134).
[686]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/414.
[687]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/414-415.
[688]
Müslim, Tahâret: 31, (243); Ebû Dâvud, Tahâret: 67, (171); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/415.
[689]
Ebû Dâvud, Tahâret: 173; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/416.
[690]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/416.
[691]
Buhârî, İlm: 3, 30, Vudû: 27, 29; Müslim, Tahâret: 25-28, (240-242); Muvatta, Tahâret: 5, (1, 19); Ebû Dâvud, Tahâret: 46, (97); Nesâî, Tahâret: 89, (1, 77, 78); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/417.
[692]
Müslim, Tahâret: 26, (241); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/417.
[693]
Tirmizî, Tahâret: 31, (41); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/417.
[694]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/417-419.
[695]
Muvatta, Tahâret: 38, (1, 35); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/419.
[696]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/420.
[697]
Ebû Dâvud, Tahâret: 57, (147); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/420.
[698]
İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/420.

[699] Tirmizî, Tahâret: 35, (45, 46); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/421.

[700] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/421.

[701] Rezîn tahric etmiştir; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/421.

[702] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/421.

[703] Buhârî, Cuma: 8, Temenni: 9; Müslim, Tahâret: 42, (252); Muvatta, Tahâret: 115, (1, 66); Ebû Dâvud, Tahâret: 115, (46); Tirmizî, Tahâret: 18, (22); Nesâî, Tahâret: 7, (1, 12).

[704] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/422.

[705] Ebû Dâvud, Tahâret: 25, (47); Tirmizî, Tahâret: 18, (23); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/422.

[706] Tirmizî, Tahâret: 18, (23); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/423.

[707] Buhârî, Cuma: 8, (2, 212), Vudû: 73, Teheccüd: 9; Müslim, Tahâret: 45, (254); Ebû Dâvud, Tahâret: 30, (55); Nesâî, Tahâret: 2, (1, 8) Bu metin Sahîheyn'e aittir; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/423.

[708] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/423.

[709] Nesâî, Tahâret: 5, (1, 10); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/424.

[710] Buhârî, Vudû: 73; Müslim, Tahâret: 46, (255); Ebû Dâvud, Tahâret: 26, (49); Nesâî, Tahâret: 3, (1, 9); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/424.

[711] Buhârî, Vudû: 74; Müslim, Rü'ya: 19, (2271). Hadisi, Buhârî muallak (senetsiz) olarak kaydetmiştir, Müslim ise senetli olarak kaydetmiştir; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/424.

[712] Ebû Dâvud, Tahâret: 28, (52); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/424.

[713] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/425-427.

[714] Buhârî, Vudû: 26; Müslim, Tahâret: 87, (278); Muvatta, Tahâret: 9, (1, 21); Ebû Dâvud, Tahâret: 49, (103, 104, 105); Tirmizî, Tahâret: 19, (24); Nesâî, Tahâret: 1, (1, 6, 7); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/427.

[715] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/427-429.

[716] Buhârî, Vudû: 25; Müslim, Tahâret: 20, 22, (237); Muvatta, Tahâret: 2, 3, (1,19); Ebû Dâvud, Tahâret: 55, (140); Nesâî, Tahâret: 70, 72, (1, 66, 67); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/429.

[717] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/429-430.

[718] Müslim, Tahâret: 20, (237).

[719] Müslim, Tahâret: 21, (237); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/430.

[720] Buhârî, Bed'ül-Halk: 11, (6, 243); Müslim, Tahâret: 23, (238); Nesâî, Tahâret: 73, (1, 67); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/430.

[721] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/430-431.

[722] Tirmizî, Tahâret: 22, (28); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/431.

[723] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/431-432.

[724] Ebû Dâvud, Tahâret: 54, (139); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/432.

[725] Nesâî, Tahâret: 74, (1,67); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/432.

[726] Tirmizî, Tahâret: 23, (31); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/432.

[727] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/432-433.
[728] Ebû Dâvud, Tahâret: 56, (145); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/433.
[729] Tirmizî, Tahâret: 30, (40); Ebû Dâvud, Tahâret: 58, (148); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/433.
[730] Ebû Dâvud, Tahâret: 55, (142, 143, 144); Tirmizî, Tahâret: 30, (38); Nesâî, Tahâret: 71, 92, (1, 66, 79); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/434.
[731] Ebû Dâvud, Tahâret: 50, (131); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/434.
[732] Muvatta, Tahâret: 37, (1, 34); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/434.
[733] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/434-435.
[734] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/435.
[735] Buhârî, Vudû: 3; Müslim, Tahâret: 34, 35, 40, (246, 250); Nesâî,Tahâret: 110, (1, 94, 95); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/435.
[736] Tahcîl, asıl olarak hacl'den gelir. Hacl ayağa takılan halhal'dır, Muhaccel, ayaklarında beyazlık olan at'a denir.
[737] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/435-436.
[738] Buhârî, Vudû: 47; Müslim, Hayz: 51, (325); Ebû Dâvud, Tahâret: 44, (95); Tirmizî, Salât: 425, (609); Nesâî, Tahâret: 59, (1, 57, 58); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/437.
[739] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/437.
[740] Müslim, Hayz: 52, (326); Tirmizî, Tahâret: 42, (56); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/438.
[741] Ebû Dâvud, Tahâret: 44, (94); Nesâî, Tahâret: 59, (1, 58).
[742] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/438.
[743] Ebû Dâvud, Tahâret: 47, (100); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/438.
[744] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/438.
[745] Tirmizî, Tahâret: 43, (57); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/439.
[746] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/439.
[747] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/439-441.
[748] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/441-443.
[749] Tirmizî, Tahâret: 40, (53); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/443.
[750] Tirmizî, Tahâret: 40, (54); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/443.
[751] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/443-444.
[752] Ebû Dâvud, Tahâret: 48, (101); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/444.
[753] Tirmizî, Tahâret: 20, (25); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/444.
[754] Rezîn tahric etmiştir. Feyzu'l-Kadîr, 6, 128); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/444.
[755] Rezîn tahric etmiştir. İbnu's-Sünnî Amelü'l-Yevm ve'l-Leyl: 5, 10); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/445.
[756] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/445.

[757] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/447.

[758] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/447.

[759] Müslim, Hayz: 99, (362); Tirmizî, Tahâret: 56, (74, 75); Ebû Dâvud, Tahâret: 68, (177); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/448.

[760] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/448.

[761] Buhârî, Vudû: 4, 34, Büyû: 5; Müslim, Hayz: 98, (361); Ebû Dâvud, Tahâret: 68, (176); Nesâî, Tahâret: 116, (1, 99); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/448.

[762] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/448-449.

[763] Ebû Dâvud, Salât: 193, (1005); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/449.

[764] Tirmizî, Radâ: 12, (1164-1166); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/449-450.

[765] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/450.

[766] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/451.

[767] Buhârî, Gusl: 13, İlm: 51, Vudû: 34; Müslim, Hayz: 17, (303); Muvatta, Tahâret: 53, (140); Tirmizî, Tahâret: 83, (114); Nesâî, Tahâret: 112, (1, 96, 97), Gusl: 28, (1, 213); Ebû Dâvud, Tahâret: 93, (206, 207, 208, 209); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/451.

[768] Ebû Dâvud, Tahâret: 83, (206); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/452.

[769] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/452.

[770] Ebû Dâvud, Tahâret: 83, (210); Tirmizî, Tahâret: 84, (115); İbnu Mâce, Tahâret: 70, (506); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/453.

[771] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/453.

[772] Ebû Dâvud, Tahâret: 83, (211); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/454.

[773] Muvatta, Tahâret: 54, (1, 41); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/454.

[774] Ebû Dâvud, Savm: 32, (2381); Tirmizî, Tahâret: 63, (87); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/454.

[775] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/454-455.

[776] Muvatta, Tahâret: 51, (1,39-40); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/455.

[777] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/455-456.

[778] Ebû Dâvud, Tahâret: 79, (198); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/456-457.

[779] Bediuzzaman, burada atıfta bulunduğu hâletini bir başka yerde biraz daha açar ve der ki: "Bir zaman kalbime geldi, niçin Muhyiddîn-i Arabî gibi hârika zatlar Sahâbelere yetişemiyorlar? Sonra namaz için سُبْحانَ رَبِّيَ أَعْلَى derken şu kelimenin mânâsı inkişâf etti. Tam manasıyla değil fakat bir parça hakîkatı göründü. Kalben dedim: Keşke bir tek namaza bu kelime gibi muvaffak olsaydım, bir sene ibadetten daha iyi idi. Namazdan sonra anladım ki, o hâtıra ve o hal, Sahabelerin ibadetteki derecelerine yetişilmediğine bir irşaddır. Evet, Kur'an-ı Hakim'in envârıyla hâsıl olan O inkilâb-ı azîm-i ictimâîde, ezdat (zıtlar) birbirinden çıkıp ayrılırken, şerler bütün tevâibiyle (kendine tâbi olan şeylerle) zulümâtıyla ve teferruatıyla ve hayır ve kemâlât bütün envarıyla ve netâiciyle karşı karşıya gelip bir vaziyette ve müheyyic bir zamanda, her zikir ve tesbih bütün manasının tabâkâtını turfanda ve tarâvetli ve taze ve genç bir surette ifade ettiği gibi, o inkılâb-ı azîmin tarrakası (gürültüsü) altında olan insanların bütün hissiyatını, letâif-i mâneviyesini uyandırmış, hatta vehim, hayal ve sır gibi duygular hüşyâr ve müteyakkız bir surette o zikir, o tesbihlerdeki müteaddit manaları kendi zeveklerine göre alır.. emer. İşte, şu hikmete binâen bütün hissiyatları uyanık ve letaifleri hüşyar olan sahabeler envar-ı ımâniyye ve tesbihiyye câmi olan kelimat-ı mübârekeyi dedikleri vakit, kelimenin bütün mânasiyle söyler ve bütün letaifiyle hisse alırdı.”

[780] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/457-460.

[781] Ebû Dâvud, Tahâret: 69, (178, 179, 180); Tirmizî, Tahâret: 63, (86); Nesâî, Tahâret: 121, (1, 104); İbnu Mâce, Tahâret: 69, (502); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/461.

[782] Muvatta, Tahâret: 64, (1, 43); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/461.

[783] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/461-462.

[784] Buhârî, Gusl: 29, Müslim, Hayz: 85, (346); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/462.

[785] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/463.

[786] Ebû Dâvud, Tahâret: 71, (182, 183); Tirmizî, Tahâret: 62, (85); Nesâî, Tahâret: 120, (1, 101). Bu metin Tirmizî'nindir; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/463.

[787] Tirmizî, Tahâret: 61, (82, 83, 84); Muvatta, Tahâret: 58, (1, 42); Ebû Dâvud, Tahâret: 70, (181); Nesâî, Tahâret: 118, (1, 100); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/464.

[788] Muvatta, Tahâret: 59, (1, 42); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/464.

[789] Muvatta, Tahâret: 60, (1, 42, 43); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/464.

[790] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/464-465.

[791] Müslim, Hayz: 125, (376); Ebû Dâvud, Tahâret: 80, (200); Tirmizî, Tahâret: 58, (78); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/466.

[792] Muvatta; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/466.

[793] Ebû Dâvud, Tahâret 80, (203); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/466.

[794] Tirmizî, Tahâret: 57, (77); Ebû Dâvud, Tahâret: 80, (202); Nesâî, Ezân: 41, (2, 30); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/467.

[795] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/467-469.

[796] Buhârî, Ezân: 51, 39, 46, 47, 67, 68, 70, Vüdû: 45, Hibe: 14, Farzu'l-Hums: 4, Enbiya: 19, Megazî: 83, Tıbb 21, Î'tisâm:. 5; Müslim, Salât: 90, (418); Nesâî, İmamet: 40, (2, 101, 102).

[797] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/470.

[798] Buhârî, Vudû: 37, İlm: 24, Küsuf: 10, 11, Sehv: 9, Itk: 3, İ'tisam: 2; Müslim, Küsuf: 11 (905); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/470-471.

[799] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/471.

[800] Müslim, Hayz: 90, (352); Nesâî, Tahâret: 122, (1, 105, 106); Tirmizî, Tahâret: 58, (79); Ebû Dâvud, Tahâret: 76, (194). Bu, Müslim'in lafzıdır. Müslim'de Hz. Âişe'den de buna benzer bir rivayet mevcuttur; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/472.

[801] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/472-473.

[802] Buhârî, Vudû: 50, Et'ime: 18; Müslim, Hayz: 91, (354); Muvatta, Tahâret: 91, (1, 25); Ebû Dâvud, Tahâret: 75, (187); Nesâî, Tahâret: 123, (1, 108).

[803] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/474.

[804] Buhârî Vudû: 50, Ezan: 43, Cihad: 92, Etime: 20, 26; Müslim, Tahâret: 92, (355); Tirmizî, Et'ime: 33, (1837); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/474.

[805] Muvatta, Tahâret: 25, (1, 27); Tirmizî, Tahâret: 59, (80); Ebû Dâvud, Tahâret: 75, (191, 192); Nesâî, Tahâret: 23, (1,108). Bu

Tirmizî'nin lafzıdır.

[806] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/474-475.

[807] Ebû Dâvud, Tahâret: 75, (193); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/475.

[808] Buhârî, Vudû: 51, 54, Cihâd: 123, Megazî: 35, 38, Et'ime: 7, 9, 51; Muvatta, Tahâret: 20, (1, 26); Nesâî, Tahâret: 124, (1, 108, 109); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/476.

[809] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/476.

[810] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/476.

[811] Müslim, Hayz: 97, (360); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/477.

[812] Ebû Dâvud, Tahâret: 72, (184); Tirmizî, Tahâret: 60, (81); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/477-478.

[813] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/478-479.

[814] Ebû Dâvud, Tahâret: 81, (204); İbnu Mâce, İkâmet: 67, (1041); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/480.

[815] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/480.

[816] Ebû Dâvud, Libas: 28, (4086); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/481.

[817] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/481-482.

[818] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/483.

[819] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/483-484.

[820] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/484.

[821] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/484.

[822] Buhârî, Vudû: 48, 35, 49, Salât: 7, 25, Cihâd: 90, Megâzî: 80, Libâs: 10, 11; Müslim, Tahâret: 77, 79, 81, 82, (274); Muvatta, Tahâret: 42, (1, 36); Ebû Dâvud, Tahâret: 59, (149, 150, 151); Tirmizî, Tahâret: 72, (97, 98, 99, 100); Nesâî, Tahâret: 96, 97, 100, 87, (1, 82, 83, 84, 76); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/484.

[823] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/484-487.

[824] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/487.

[825] Müslim, Tahâret: 84, (275); Ebû Dâvud, Tahâret: 59, (153); Tirmizî, Tahâret: 75, (101); Nesâî, Tahâret: 86, 96 (1, 75, 81); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/487-488.

[826] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/488.

[827] Tirmizî, Tahâret: 75, (102); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/488.

[828] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/488-489.

[829] Buhârî, Salât: 25; Müslim, Tahâret: 73, (272); Tirmizî, Tahâret: 70, (93); Nesâî, Tahâret: 96, (1, 81).

[830] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/489.

[831] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/489-490.

[832] Ebû Dâvud, Tahâret: 59, (154); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/490.

[833] Müslim, Tahâret: 86, (277); Ebû Dâvud, Tahâret: 66, (172); Tirmizî, Tahâret: 45, (61); Nesâî, Tahâret: 101, (1, 86). Tirmizî ve Nesâî'nin rivayetinde mesh'in zikri geçmez; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/490.

[834] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/490-491.

[835] Ebû Dâvud, Tahâret: 61, (159); Tirmizî, Tahâret: 74, (99).

[836] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/492.

[837] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/492-493.

[838] Ebû Dâvud, Tahâret: 62, (160); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/493.

[839] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/494.

[840] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/494.

[841] Tirmizî 72, 73, (97, 98); Ebu Dâvud, Tahâret: 63, (161, 165); Nesâî, Tahâret: 63, (1, 62); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/494.

[842] Ebu Dâvud, Tahâret: 62, (162); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/494.

[843] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/495.

[844] Ebu Dâvud, Tahâret: 63, (162, 163, 164); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/495.

[845] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/495-496.

[846] Müslim Tahâret: 85, (276); Nesâî, Tahâret: 99, (1, 84); İbnu Mâce, Tahâret: 86, (552); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/496.

[847] Tirmizî, Tahâret: 71, (96), Da'avât: 102, (3529, 3530); Nesâî, Tahâret: 98, (1, 83, 84); İbnu Mâce, Tahâret: 86, (554); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/496.

[848] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/496-497.

[849] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/497.

[850] Ebû Dâvud, Tahâret: 60, (158); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/497.

[851] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/497-498.

[852] Ebû Dâvud, Tahâret: 60, (157); Tirmizî, Tahâret: 71, (95); İbnu Mâce, Tahâret: 86, (553); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/498.

[853] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/498.

[854] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/499-500.

[855] Buhârî, Teyemmüm: 2, Fedailu'l-Ashab: 5, 30, Tefsir, Nisâ: 10, Mâide: 3, Nikâh: 65, 125, Libas: 52, Hudud: 39; Müslim, Hayz: 108, (367); Muvatta, Tahâret: 89, (1, 53, 54); Ebû Dâvud, Tahâret: 123, (317); Nesâî, Tahâret: 194, (1, 163, 164); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/500-501.

[856] İfk hadisesi 4. ciltte 120-132. sayfalarda açıklanmıştır (718 numaralı hadis).

[857] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/501-503.

[858] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/504.

[859] Ebû Dâvud, Tahâret: 123, (318, 319, 320); Nesâî, Tahâret: 196, 197, 198, (1, 166-168); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/505.

[860] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/505.

[861] Buhârî, Teyemmüm: 7, 4, 5, 8; Müslim, Hayz: 110 (368); Ebû Dâvud, Tahâret: 123 (321); Nesâî, Tahâret: 202, (1, 170); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/506-507.

[862] Müslim, Tahâret: 110, (368); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/507.

[863] Buhârî, Teyemmüm: 6; Müslim, Hayz: 111, (368); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/507.

[864] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/508.

[865] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/508.

[866] Buhârî, Teyemmüm: 4, 5, 7, 8; Müslim, Hayz: 112 (368); Ebû Dâvud, Tahâret: 123, (318, 319, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328); Nesâî; Tahâret: 196, 199, 200, (1, 165-170); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/509.

[867] Nemli veya yanık toprak ile yer cinsinden olmayan bir şey ile karışık olup o şeye gâlip bulunan toprak ile teyemmüm olabilir. Kurumadıkça çamur ile teyemmüm olunmaz. Külle, demir, altın, bakır gibi eriyerek şekil değiştirmiş madenlerle, incilerle, camlarla, kumaş ve hayvan derileriyle teyemmüm olmaz. Çünkü bunlar yer cinsinden sayılmaz. Ancak üzerlerinde toz varsa olur. İmam Şafi'î'ye göre teyemmüm sadece toprakla yapılır. İmam Mâlik'e göre, otlar, ağaçlar ve kar ile de caiz olur.

[868] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/509-511.

[869] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/512.

[870] Buhârî, Teyemmüm: 6, 8, Menâkıb: 25, Müslim, Mesâcid: 317, (682); Nesâî, Tahâret: 203, (1, 171); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/512.

[871] Ebû Dâvud, Tahâret: 125, (332, 333); Tirmizî, Tahâret: 92, (124); Nesâî, Tahâret: 204, (1, 171); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/513.

[872] Rivayet farklılıklarını birleştirerek veriyoruz.

[873] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/513-514.

[874] Tirmizî, Tahâret: 110, (145); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/514.

[875] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/514.

[876] Nesâî, Tahâret: 205, (1, 172); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/515.

[877] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/515.

[878] Ebû Dâvud, Tahâret: 127, (337); İbnu Mâce, Tahâret: 93, (572); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/515.

[879] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/515-517.

[880] Ebu Dâvud, Tahâret: 126, (334, 335); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/517.

[881] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/517-518.

[882] Ebû Dâvud, Tahâret: 128, (338, 339); Nesâî, Gusl: 27 (1, 213); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/518.

[883] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/519.

[884] Buhârî, Teyemmüm: 3, [önceki rivayet bab başlığında muallak (senetsiz) olarak zikredilmiştir]; Muvatta, Tahâret: 90, (1, 56); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/519.

[885] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/519-521.

[886] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/523.

[887] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/523.

[888] Buhârî, Gusl: 28; Müslim, Hayz: 87, (348); Muvatta, Tahâret: 71, (1, 45, 46); Ebû Dâvud, Tahâret: 84, (216) Nesâî, Tahâret: 129, (1,

110, 111); İbnu Mâce, Tahâret: 111, (610); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/524.

[889] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/524.

[890] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/525.

[891] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/525.

[892] Buhârî, Vudû: 34; Müslim, Hayz: 81-83, (343-345); Ebû Dâvud, Tahâret: 84, (217); Nesaî, Tahâret: 132, (1,115); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/525.

[893] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/525-526.

[894] Ebû Dâvud, Tahâret: 84, (214, 215); Tirmizî, Tahâret: 81, (110, 111); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/526.

[895] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/526.

[896] Ebû Dâvud, Tahâret: 95, (236); Tirmizî, Tahâret: 82, (113); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/527.

[897] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/527.

[898] Teribet Yeminike: Sağ elin topraklansın demektir. Ancak, hayret makamında bir tabirdir. Ağır bir beddua sayılmaz. Dilimizdeki Allah hayrını versin tabiri bu makamda kullanılır.

[899] Müslim, Hayz: 33, (314); Muvatta, Tahâret: 84, (1, 51); Ebû Dâvud, Tahâret: 96, (237); Nesâî, Tahâret: 131, (1, 112,113); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/527-528.

[900] Müslim, Hayz: 30, (311); Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr: 49; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/528.

[901] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/528-529.

[902] Bugünün tıbbı, çocuğun cinsiyetine tesir eden faktörler meselesinde kesin bir şey söylememekte, doğumda erkek nisbetinin çokluğunu "tabiî bir kanun" olarak kabûl etmekte ve harplerden sonra bu nisbetin arttığını belirtmektedir. (Bak. T. R. Kazancıgil, Kadında Kısırlık İ. Ü. Tıp Fak. Yayını İstanbul, 1958 s. 19.)

[903] Ebû Dâvud, Tahâret: 98, (248); Tirmizî, Tahâret: 78, (106); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/531.

[904] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/531.

[905] Ebû Dâvud, Tahâret: 98, (249); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/531.

[906] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/532.

[907] Ebû Dâvud, Tahâret: 100, (255); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/532.

[908] Hıtmî ve üşnân, bilhassa baş temizliğinde kullanılan bir ot çeşidi.

[909] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/532-534.

[910] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/534.

[911] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/534.

[912] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/534.

[913] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/535.

[914] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/535.

[915] Buhârî, Gusl: 1, 15, 19; Müslim, Hayz: 35, (316); Muvatta, Tahâret: 67, (1, 44); 80, (1, 45); Ebû Dâvud, Tahâret: 98, (240, 241, 242,

243, 244), 100, (253); Nesâî, Tahâret: 152, 153, 155, 156, 157, (1, 132-135); Tirmizî, Tahâret: 76, (104); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/535.

[916] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/535-536.

[917] Buhârî, Gusl: 1, 5, 7, 8, 10, 11, 16, 18, 21; Müslim, Hayz: 4, (317); Ebû Dâvud, Tahâret: 98 (245); Tirmizî, Tahâret: 76, (103); Nesâî, Tahâret: 161, (1, 137); Gusl: 15, (1, 204); 22, (1, 208); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/537.

[918] Nesâî, Gusl: 18, (1, 205, 206); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/537.

[919] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/537-538.

[920] Müslim, Hayz: 58, (330); Ebû Dâvud, Tahâret: 100, (251, 252); Tirmizî, Tahâret: 77, (105); Nesâî, Tahâret: 150, (1, 131); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/538.

[921] Müslim, Hayz: 59, (331); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/539.

[922] Buhârî, Gusl: 12, 24, Nikâh: 4, 102; Ebû Dâvud, Tahâret: 75, (218); Tirmizî, Tahâret: 106, (140); Nesâî, Tahâret: 170 (1, 143); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/539.

[923] Ebû Dâvud, Tahâret: 86, (219); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/539.

[924] Müslim, Hayz: 27, (308); Ebû Dâvud, Tahâret: 86, (220); Tirmizî, Tahâret: 107, (141); Nesâî, Tahâret: 107, (1, 142); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/540.

[925] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/540-541.

[926] Tirmizî, Tahâret: 79, (107), Nesâî, Tahâret: 162, (1, 137); Ebû Dâvud, Tahâret: 99, (250); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/541.

[927] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/541.

[928] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/541.

[929] Buhârî, Gusl: 2; Müslim, Hayz: 41, 42, (319, 320); Muvatta, Tahâret: 68, (1, 44, 45); Ebû Dâvud, Tahâret: 97, (238); Nesâî, Tahâret: 144, (1, 127); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/542.

[930] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/542-543.

[931] Buhârî, Gusl: 3, 4; Nesâî, Tahâret: 144, (1, 128), (İbnu Hacer, bu rivayetin Müslim'de bulunmadığını söyler); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/544.

[932] Nesâî, Tahâret: 47, (98, 99); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/544.

[933] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/544.

[934] Ebû Dâvud, Hamâm: 2; Nesâî, Gusl: 7, (1, 200); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/544.

[935] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/544.

[936] Nesâî, Tahâret: 143, (1, 126); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/545.

[937] Müslim, Hayz: 70, (336); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/545.

[938] Nesâî, Tahâret: 162, (1, 138); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/545.

[939] Ebû Dâvud, Tahâret: 98, (247); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/545.

[940] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/546.

[941] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/546.

[942] Ebû Dâvud, Tahâret: 101, (256); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/547.

[943] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/547-548.

[944] Ebû Dâvud, Tahâret: 100, (254); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/548.

[945] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/548.

[946] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/548.

[947] Ebû Dâvud, Tahâret: 91, (229); Tirmizî, Tahâret: 111, (146); Nesâî, Tahâret: 171, (1, 144); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/548-549.

[948] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/549.

[949] Rezin tahric etmiştir. [Buhârî bab başlığında muallak olarak kaydetmiştir [Buhârî, (Hayz 7); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/550.

[950] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/550.

[951] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/550.

[952] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/550-551.

[953] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/551.

[954] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/552.

[955] Buhârî, Gusl: 27, 25; Müslim, Hayz: 21, (305, 307); Muvatta, Tahâret: 77, (1, 47, 48); Ebû Dâvud, Tahâret: 88, 90 (222, 223, 224, 226, 228); Salât 343, (1437); Tirmizî, Tahâret: 87, (118, 119); Nesâî, Tahâret: 163, 164, 165, 166 (1, 138-139), Gusl: 4, 5, (1, 199); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/552.

[956] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/552-553.

[957] Buhârî, Gusl: 27, 25; Müslim Hayz: 25, (306); Muvatta, Tahâret: 76, (1, 47); Ebû Dâvud, Tahâret: 87 (221); Nesâî, Tahâret: 167, (1, 140); Tirmizî, Tahâret: 88, (120). Bu metin Sahîheyn'e aittir; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/553.

[958] Muvatta, Tahâret: 78, (1, 48); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/553.

[959] Buhârî, Gusl: 23, 24; Müslim, Hayz: 115, (371); Ebû Dâvud, Tahâret: 97, (231); Tirmizî, Tahâret: 89, (121); Nesâî, Tahâret: 172, (1, 145, 146); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/554.

[960] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/554-555.

[961] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/555.

[962] Müslim, Hayz: 116, (372); Ebû Dâvud, Tahâret: 92, (230); Nesâî,Tahâret: 172, (1, 145); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 10/556.